

Paun Es Durlić

RUMÎNJI VLASI
ÎN ZOVÎRNJIT NA ZALASKU
ĐI SUARE SUNCA

*Povješć alu Rumînj
đin Poreša, Pjeku al đi Sus
šî cînuturlji vešinje*

*Usmeno stvaralaštvo Vlaha
Poreča, Gornjeg Peka i
susednih oblasti*

Majdanpek 2020

Paun Es Durlić

RUMÎNJI ÎN ZOVÎRNJIT ÐI SUARE

VLASI NA ZALASKU SUNCA

Paun Es Durlić
Vlasi na zalasku Sunca

Izdavač
Udruženje građana „PEKUS“
Hajduk Veljkova 16/8
Majdanpek

Za izdavača
Borivoja Krčmarević

Prevod i prepevi sa vlaškog
Paun Es Durlić

Recenzenti
Dragan Jacanović
Saša Srećković
Svetlana Nikolin
Prof. dr Sadik Idrizi Aljabak
Prof. dr Dorin Lozovanu

Lektura
Olgica Petković

Korektura
Borivoje i Biljana Krčmarević

Fotografija na naslovnoj strani
Sorin Onișor, Rumunija

Fotografija na poledini knjige
Darija Jelinčić, Češka Republika

Dizajn korica i prelom knjige
Paun Es Durlić

Ilustracije
Dragiša Ćosić Ćosa
Anica Radovanović

Umetničke fotografije
Darija Jelinčić
Jaakko Heikkilä, Finska
Paun Es Durlić

Štampa i povez
TERCIJA d.o.o Bor
tercijabor@yahoo.com

Tiraž
300

Knjiga izlazi zahvaljujući sredstvima Skupština opštine Majdanpek
dobijenim 2019. godine na konkursu za projekat „Askultac povasta mja”

Paun Es Durlić

RUMÎNJI | VLASI ÎN ZOVÎRNJIT | NA ZALASKU ÐI SUARE | SUNCA

*Povješč alu Rumînj
đin Poreša, Pjeku al đi Sus
šî cînuturlji vešinje*

*Usmeno stvaralaštvo Vlaha
Poreča, Gornjeg Peka i
susednih oblasti*

Udruženje građana „PEKUS“
Majdanpek
2020

Nu merža dupa apă,
Kî apa nu sa-ntuarşe,
Numa pljakă dupa Suare,
Kă je Suare întorkatuare!

*Đin kîncîk rumînjesk ku kare
al muort sa petrjaşe pi lumja-ja.*

Ne idi za vodom,
Jer se voda ne vraća,
Nego pođi za Suncem,
Jer se ponovo rađa!

*Iz vlaške pesme kojom se pokojnik
prati u zagrobni svet*

Majci Gergini

i svim drugim vlaškim majkama koje su svojoj deci usadile trajnu ljubav
prema maternjem jeziku

K U P R I N S * S A D R Ź A J

UVOD..... 15

Paun Es Durlić, VLASI NA KRAJU PUTA

Tuženje u 10 bolnih slika 15

Etnički profil Vlaha istočne srbije 31

Enigma ljimbe rum'njaske 39

Napomene o načinu pisanja vlaških tekstova 46

Napomene o građi, i zahvalnica 47

KÎNĆIŠE ŠÎ ĐESKÎNĆIŠE * POEZIJA 49

KÎNĆIŠE ĐI DUOR, ĐI DRAGUSTA ŠÎ ĐI TRAJ * LIRSKÉ PESME 51

Kînd am fuost juo mik odată * *Kad mi beše mladost rana* 51

Frundză vjarde, jarbă krjacă * *Zelen list, petlova kresta* 51

Žaba mis mîndră, frumuasă * *Uzalud sam draga, lepa* 52

Điminjaca pănă-n zuori * *Jutrom rano, u svanuće* 52

Dajko, pintru uoki tîăj * *Sve zbog tvoja oka dva* 53

Mîndrilor, mînkavaš gura * *Poješću vam usta, mome* 53

Jasă najka đî pi valje * *Ide dragi iz doline* 54

Cînj tu minće, mîndră fată? * *Sećaš li se, lepa momo?* 55

Duće najkă, dušacaj * *Idi dragi, odlazi* 55

Trjek îñ đal, dobuor îñ valje * *Šetam se gore-dole* 56

Počakuca đî pi krak * *Stazica sa obronka* 56

Florişikă đin građină * *Cvete mali iz baštice* 57

Jakă najka, trjaše đalu * *Evo dragog, brdom prođe* 57

Da šćij dajko, dăc îñ gînd * *Znaš li draga, sećaš li se* 57

Visaj visu astanuapće * *Sanak usnih ove noći* 58

Brăndușauă galbinuară * *Šafrančiću žute boje* 59

Da ca-m spus, barbat * *Rekla sam ti, mužu* 59

Baće vîntu sus pin frundză * *Duva vetar kroz grančice* 59

A pljekat o fată mare * *Prošetala mlada moma* 59

Florişikă întunjekată * *Moj cvetiću uvenuli* 60

Măj bajaće, bajecălje * *Hej momče, momčiću* 60

Frundză vjarde đî bužuor * *Zelen listak od božura* 61

Vinu najkă măj đivrjame * *Porani mi, dragi moj* 61

Aj' dajkă să nji jubim * *Hajde da se mi volimo* 62

Kînd am fuost la mujka fată * *Kad sam bila ja devojka* 63

Dunărikă, apă ljină * *Oj Dunave, tija reko* 63

Kît a fuost kesaua pljină * *Dok je bila puna kesa* 63

Foaică vjarde đe skumpină * *Zelen list od rujevine* 64

Kolo-n valje, îñtr-o građină * *Tamo dole, u baštici* 65

Firja-j mujkă blastamată * <i>Prokleta mi bila, mati</i>	65
Frundză vjarde đ-alunjalje * <i>Zelen list od leskovice</i>	66
Baće, vînće, baće * <i>Duni, vetre, duni</i>	66
Peljin bjeu, peljin manînk * <i>Pelin pijem, pelin jedem</i>	66
Sus în sus, la đalu Šernji * <i>Gore, gore, na vrh Černe</i>	67
Ušuor, pujulje, ušuor * <i>Lakše, lakše, pile moje</i>	67
Sărak binje * <i>Sirotanko</i>	67
Đalulje, fašaća-j valje * <i>Brdašće, dolina budi</i>	69
KÎNĆIŠE ĐI OCÎJE ŠĂ SOLDACÎJE * HAJDUČKE I VOJNIČKE BALADE	70
Frundză vjarde, pār uskat * <i>Zelen list, a kruška suva</i>	70
Kîncîku la Ajduk Velku * <i>Pesma o Hajduk Veljku</i>	70
Đeđu, źinjiri lu Žîgman kralj * <i>Đeđu - zet Žigmana kralja</i>	73
Gruja lu Novak * <i>Grujica Novakov</i>	75
Kuosta păkurarju * <i>Kosta čobanin</i>	78
Uoičă balură ku kornjicu-n gură * <i>Ovčica belka, s rogom u ustima</i>	80
Gică kîtanjică * <i>Gice katanica</i>	81
Muošu mînjijat * <i>Ljutiti starac</i>	83
Korbja * <i>Korbja</i>	86
Majstor Manojlja * <i>Majstor Manojlo</i>	88
Kîncîku lu Kraljević Marku * <i>Pesma Marka Kraljevića</i>	98
KÎNĆIŠE SFÎNCĂŠĆ * MITOLOŠKE PESME	105
Sînta majka vinjirja * <i>Sveta Majka Petkovica</i>	105
Kîncîku lu svîncî * <i>Pesma o svecima</i>	106
Kum s-a fakut pomîntu * <i>Kako je stvorena zemlja</i>	111
Kîncîku lu Muošu Novak * <i>Pesma Starine Novaka</i>	114
Jana Sîmzîjana * <i>Jana Simzijana</i>	120
KÎNĆIŠE LA AĐETURJ * PESME UZ OBIČAJE	127
Bună zăua la Ažun * <i>Dobar dan na Badnji dan</i>	127
Fata mami, fată * <i>Čeri moja, čerkice</i>	127
Zorilor, surorilor * <i>Zoro, zoro, posestrimo</i>	128
Žuakă suakră p-inga vatră * <i>Igraj mati pored vatre</i>	128
A pljekat bajatu đin Sîrbije * <i>Pošo momak iz Srbije</i>	129
Paparudă, rudă * <i>Dodolko, dodo</i>	130
Lazîra * <i>Lazarička pesma</i>	130
Zdravica đîn Mlaoa * <i>Slavska zdravica iz Mlave</i>	131
KÎNĆIŠE ĐI LJIGANAT Š-ADURMIT KOPIJI * USPAVANKE	134
Duru, duru, durujan * <i>Duru, duru, durujan</i>	134
Lulă mikă * <i>Mala lula</i>	134
Cîljiljiu-tîljiljiu * <i>Cigu-ligu</i>	134

Bardză * <i>Roda</i>	134
Kukuriku, manda, 1 * <i>Kukuriku, manda, 1</i>	135
Kukurigu, manda, 2 * <i>Kukuriku, manda, 2</i>	135
Mînușică frîntă * <i>Slomljena ručica</i>	135
Dura, dura, ku karuca * <i>Brzo, brzo, taljigama</i>	135
Dajna-majna * <i>Dajna-majna</i>	136
KÎNCÎSE ȚI AȚETURJ LA MUARȚE * PESME UZ POSMRTNE OBREDE	137
Petrekatura dăn Voluja * <i>Petrekatura Iz Voluje</i>	137
Marturija la ljaġnu mortuluj * <i>Marturija nad odrom (D. Lug)</i>	141
Marturija đin Arnaglăua * <i>Marturija iz Rudne Glave</i>	145
Povasta rajuluj đin Crnajka * <i>Rajska priča iz Crnajke</i>	148
Marturija dăn Laznjica * <i>Marturija iz Laznice</i>	153
Marturija dăn Săljišća * <i>Marturija iz Selišta u Homolju</i>	154
Marturija đin Dîbiljug * <i>Marturija iz Debelog Luga</i>	156
Marturija đī la Vlaulja * <i>Marturija iz Vlaola</i>	156
Marturija đin Crnajka * <i>Marturija iz Crnajke</i>	157
Marturija dăn Laznjica * <i>Marturija iz Laznice</i>	157
Marturija đin Crnajka * <i>Marturija iz Crnajke</i>	158
Marturija dăn Žitkovica * <i>Marturija iz Žitkovice</i>	159
Marturija dăn Laznjică * <i>Marturija iz Laznice</i>	160
KÎNCÎSE ȚI RÎS ȘĬ RĂZÎL * ȘALJIVE I SATIRIȚNE PESME	162
Tota lumja-n džiše mije * <i>Svi mi ljudi prebacuju</i>	162
Juo fak tuaće kît sa puaće * <i>Ja sve činim kol'ko mogu</i>	162
Arnjikă njevasta mja * <i>Baš je vredna žena moja</i>	163
Ma-nsuraj, luvaj mujarje, 1 * <i>Oženih se, uzeh ženu, 1</i>	163
Ma-nsuraj, luvaj mujare, 2 * <i>Oženih se, uzeh ženu, 2</i>	164
Ma-š duša šĭ juo la nuntă * <i>Otišo bih na veselje</i>	164
Pusăj la mîndra mîna-n kap * <i>Pomilovah draganu</i>	164
Ma mînă tajka la plug * <i>Tast me tera na oranje</i>	165
Skosăj razbuoju dupa kasă * <i>Stavih razboj iza kuće</i>	166
ȚESKÎNCÎSE * BAJALICE	167
Vrîžituarja - priočasa šojmanjilor * <i>Vračara - šojmankina sveštenica</i>	167
Țeskîncîk đī šojmanje * <i>Bajalica protiv šojmana</i>	170
Ți skrisă, 1 * <i>Da se ostvari zapisano, 1</i>	176
Ți skrisă, 2 * <i>Za zapisano, 2</i>	177
Țe skrisă, 3 * <i>Za zapisano, 3</i>	177
Ți skrisă, ku drași, 4 * <i>Za zapisano, sa đavolima, 4</i>	178
Ți dragusta, 1 * <i>Za ljubav, 1</i>	180
Ți dragusta, 2 * <i>Za ljubav, 2</i>	180
Ți dragusta, 3 * <i>Za ljubav, 3</i>	181

Đi ljegat barbać * <i>Za vezivanje muškaraca</i>	181
Đi dizljegat barbać, 1 * <i>Za odvezivanje, 1</i>	183
Đe dezljegat barbać, 2 * <i>Za odvezivanje muškaraca, 2</i>	185
Đe điuokj, 1 * <i>Za zaštitu od uroka, 1</i>	185
Đe điuokj, 2 * <i>Od uroka, 2</i>	186
Đi Suare sâk * <i>Od suvog Sunca</i>	188
Đi gälbinare * <i>Za zaštitu od žutice</i>	191
Deskîntjek đe izdat * <i>Za zaštitu od izdata</i>	192
Deskîntjek đe boala grja * <i>Od padavice (epilepsije)</i>	192
Đi Muma Padure * <i>Za zaštitu od Šumske Majke</i>	193
Đe moroju âl viu * <i>Za zaštitu od živih vampira</i>	194
Apâ dâ vînturj * <i>Za zaštitu od vetrinja</i>	195
Aluna vojnjišaskâ * <i>Vojnički lešnik</i>	199
Deskîncîše đî întorsurâ * <i>Bajanje za vraćanje čini</i>	200
Đi întorsurâ, 1 * <i>Vraćanje čini, 1</i>	200
Đe întorsurâ, 2 * <i>Vraćanje čini, 2</i>	201
Đe întorsurâ, 2 * <i>Vraćanje čini, 2</i>	202
Întorsura a mare * <i>Veliko vraćanje čini</i>	203

POVJEŠĆ * PROZA.....209

POVJEŠĆ * PRIPOVETKE211

Đi še je albina njagrâ * <i>Zašto je pčela crna</i>	211
Đin še je fakutâ mujarja * <i>Od čega je stvorena žena</i>	212
Đi kînd sînt fjarîlji * <i>Otkad su gvozdene zamke</i>	213
Povasta đispre tutun * <i>Priča o duvanu</i>	214
Draku ku Dumnjedzîu lukrâ îñ parće * <i>Đavo i Gospod Bog napoličari</i>	215
Draku ku Dumnjedzîu rîndaš * <i>Bog i Đavo kao pomeljari</i>	215
Đi še Dumnjedzîu a fužit pi šerj * <i>Zašto je Bog pobegao na nebo</i>	218
Kum Soarilji s-a lasat đe însurat * <i>Kako je Sunce odustalo od ženidbe</i>	219
Kum Svići Aranželu a-nvacat * <i>Kako je Sveti Arandjel učio</i>	221
Ginducâ * <i>Ginduca („žirić“)</i>	222
Lupu ku pîkurarju * <i>Čobanin i vuk</i>	227
Mujare nopîrkâ * <i>Žena zmija</i>	228

VORBARNJICĂ * PAREMIJE.....231

KUM A DZÎS AJ BATRÎNJ * POSLOVICE I IZREKE.....233

ÎNŽURAMÎNCE ŠÎ BLASTĂME * PSOVKE I KLETVE245

ÎNTRĂBAȘUNJ * PITALICE248

GIȘITUORJ, ȘUMJELȘ * ZAGONETKE250

KÎNCÎSE ÐI RUÐÎNJE * EROTKE PESME259

KÎNCÎSE ÐI RUÐÎNJE * EROTSKE PESME 261

Ćušu * <i>Sova</i>	261
Vinje ćušu Ði la munće * <i>Ide sova sa planine</i>	261
Ðikaj, Ðikaj, Ðikaj-Ða * <i>Ðiha-Ðiha</i>	262
Pîkurarješč, Ði ruşînje * <i>Pastirske erotske pesme</i>	262

ASKULTAC POVASTA MJA265

O projektu.....	267
Fata kockare ku caru * <i>Mudra devojka i car</i>	270
Kum je pi lumja-ja * <i>Kako je na onom svetu</i>	272
Baba, vrîţituare minşinuasă * <i>Baba, laţna vračara</i>	273
Klinga, školarju draşilor * <i>Klinga, đavolji učenik</i>	275
Ðarîndu jastă naruodz * <i>Svuda ima budala</i>	278
Autorska vlaška poezija - <i>Mario Poljaković, Topolnica</i>	280

SKRIPSUORJ * BELEŞKE283

Poučne beleške s terena	285
Rîndu mujerjsek * <i>Ženski „red”</i>	285
Mujarja je kăsatoarnjikă * <i>Žena je čuvarkuća</i>	286
Mujarja kuminće * <i>Verna žena</i>	286
Învacatura muoşuluj * <i>Pradedovska škola</i>	286
Ðin še je fakut raju * <i>Od čega se sastoji raj</i>	287
Şe visadză mujerj batrînje * <i>Şta sanjaju stare žene</i>	288
Baba ku muarća * <i>Baba i smrt</i>	289

STUDIJE IZ VLAŠKOG FOLKLORA291

Vlaška mitološka pesma o poreklu zla	293
Elementi titanomahije u vlaškim mitološkim pesmama	301
Vlaška pesma o Hajduk Veljku iz Topolnice	321
Nebeska tela i obred „marturija” u kultu mrtvih	327

KNJIGA UTISAKA335

Dragan Jacanović, <i>Ispunjen zavet prema maternjem jeziku</i>	337
Saša Srećković, <i>Iskre vrcavosti bez premca</i>	340
Svetlana Nikolin, <i>Vrh narodne poetike starog kontinenta</i>	341
Prof. dr Sadik Idrizi Aljabak, <i>Bio je poslednji trenutak</i>	342
Prof. dr Dorin Lozovanu, <i>Ostavština za buduće generacije</i>	343
Biografija autora	345
Index zapisivača.....	349
Index kazivača	350

I. UVOD

VLASI NA KRAJU PUTA

Tuženje nad vlaškim jezikom u 10 bolnih slika

Ko preza rodu istinu reći, hud je da narod uči.

Jovan Sterija Popović

Slika prva: kako se zoveš?

Pripadam generaciji Vlaha koja do polaska u školu nije znala ni reći srpskog, i koja je taj jezik učila kao strani. Doduše, ja sam odnekud pre polaska u školu naučio kako se zovu mačka i mačkin rep, i te sam reči u glas ponavljao, bolje reći, vikao dok sam prvog dana mog „pipravnog“ razreda jurcao po dvorištu osnovne škole u Blizni. Prosto rečeno pravio se važan pred ostalim „pipravicima“ koji nisu znali ni toliko!

Vlaški ne samo da je bio zabranjen u školi, nego i na putu od škole do kuće. Tako smo se mi vraćali maternjem jeziku tek po ulasku u kućno dvorište, odnosno u kuće koje su bile obične kolibe od brvana oblepljene blatom sa svega dve male prostorije. Bivalo je revnosnih devojčica koje su nas prijavljivale učitelju ako bi se kome od nas usput otela po neka vlaška reč! Prijave su se redovno završavale prekorom učitelja, koji su odobravali i naši roditelji, jer su smatrali da je ova zabrana najbolji način da se brzo savlada srpski jezik.

Mene su, inače, u školu poslali sa „radnog mesta“ čobančeta koji je po šumarcima u blizini kuće čuvao malo stado jaganjaca. Stado je u drugoj smeni preuzela baba Stanka, a mene su za školu opremili torbicom sa komadima tvrdog sira i hladnog kačamka, uz jednu važnu intervenciju na odeći koja je jasnije trebalo da izrazi pol kome pripadam. Mali Vlasi su u to vreme tokom toplih meseci nosili samo jedan komad odeće koji se zvao „sajka“ i koji treba zamisliti kao najobičniji džak sa prorezom za glavu i ruke. Sa jednom kopčom između nogu ta vreća je dobila „nogavice“ a ja znak raspoznavanja koji me je odvajao od devojčica.

U školu me je odvuкао stariji brat Lazar i to bukvalno, jer kad smo iz našeg potoka izašli na „drum“ ja sam primetio da on ima dve torbe, jednu sa sirom i kačamkom kao i ja, ali iz one druge virila je knjiga, pa sam se tvrdoglavo ukopao u mestu i vikao da neću u školu jer će „daskalu“ da me bije što i ja nemam knjigu! Brat Lazar bio je đak drugog razreda, i vukući me po prašnjavom drumu, ponavljao je da meni knjiga ne treba pošto idem u „pipravni razred“. To da se ide u školu, a da knjige nisu potrebne, nije nikako ulazilo u moju čobansku glavicu, pa me je brat morao vući možda dobrih pedesetak metara, dok nisam shvatio da on nema nameru da me pusti.

Sem neobične majčine poduke da slušam pažljivo šta mi učitelj govori, i da to ponavljam za njim, drugih priprema za školu u porodici nije bilo. Na nesreću, nisu ni učitelji istočne Srbije bili naročito pipremani za rad sa vlaškim „pipravcima“, u što sam se i sam uverio kada sam kasnije završavao učiteljsku školu u Negotinu: među silnim metodikama za sve moguće nastavne oblasti, nije bilo nijedne koja je budućeg učitelja pripremala za rad sa vlaškom decom.

Kako je to bilo u praksi, videćemo iz opisa mog prvog kontakta sa učiteljem.

Idući od učenika do učenika, učitelj stiže do mene, i pita: „Kako se zoveš?“

Pošto ga ne razumem, a naučen da treba da ponavljam njegove reči, sećam se dobro da sam rekao: „*Kaka zovi?*“ Učitelj je ponovio pitanje, pokazujući pritom prstom na mene: „*Kako se zoveš ti?*“ Ja sam stidljivo podigao pogled, pokazao i ja prstom na njega i izgovorio: „*Kaka zovi ti?*“

Učenje ponavljanjem i sricanjem, bez razumevanja, dugo me je pratilo kroz niže razrede osnovne škole. Sve je to u glavi malenoga čobanina izazivalo zbrku, pa ne čudi što su sve generacije Vlaha koje su polovinom XX veka polazile u školu bez znanja srpskoga jezika, kasnije to iskustvo nazivale „mučenjem“ i uzimale ga kao

Sl. 1 Učenici prvog i trećeg razreda osnovne škole u Blizni, sa učiteljem Milkom Ivanovim, maja 1959. godine. Autor knjige je prvi s leva u trećem redu odozdo. Poslednja generacija u istoriji Vlaha koja je nasledila vlaški jezik kao maternji, i prva generacija koja ga kao takvog nije u potpunosti prenela na svoju decu, smatrajući, pod uticajem sprske kulture, da je znanje i korišćenje toga jezika izraz zaostalosti.

glavni razlog što svojoj deci po rođenju nisu dopuštale da govore vlaški, već su ih odmah učile srpski, i to onako kako su ga same govorile: sa tipičnim greškama u padežima i sa redosledom reči koji je bio direktan prevod sa vlaškog. „*Nisam htela da se moje dete mući kad pođe u školu kao ja!*“, bilo je obrazloženje mojih vršnjakinja, koje su sedamdesetih godina u školu dovodile decu sa kojima od rođenja niko u kući nije govorio vlaški.

Nesvesno, prva lopata zemlje za grob u kome će biti sahranjen vlaški jezik, bila je iskopana.

Slika druga: učiteljska škola na vlaškom

U toku daljeg školovanja gotovo da nije bilo reči o Vlasima i njihovom jeziku, sem što sam ja shvatio da Vlaha ima mnogo dalje od sela Tande i Laznice, odakle su dolazili „klijenti“ kod moje baba Stanke Brndušuanje, tada vračare na glasu, uz čije koleno sam odrastao opčinjen tajanstvenim rečima njenih bajalica. U negotinskoj Učiteljskoj školi dobio sam prvu lekciju iz oblasti podele Vlaha na „Carane“, napredne i kulturne zemljoradnike negotinske ravnice, i „Ungurjane“, zaostale, maltene divlje stočare koji žive po planinama i spavaju sa svojom stokom. Zbog pripadnosti ovoj grupi, nisam uspeo da sastavim ni jedan ceo krug na tada poznatom negotinskom korzou sa svojom prvom srednjoškolskom simpatijom, Vlajnicom iz Radujevca, jer sam joj se na samom početku šetanja pohvalio kako sam sa devet godina bio sluga na bačiji i čuvao 120 ovaca! Na pomen ove vrste stoke, zastala je, pogledala me je razrogačenih očiju i ljutito zasiktala:

„*Tu ještj Ungurjan?!*“ („Ti si Ungurjan?!“).

Zbunjen, uspeo sam samo da promrmljam nešto kao „Molim?“, na šta se ona okrenula i odlazeći dobacila:

„*Voj Ungurenji durmic ku vičilji, ši parinci mj-a spus sã n-am treabã ku aša lume!*“ („Vi Ungurjani spavate sa stokom, i meni su roditelji rekli da nemam posla sa takvim ljudima!“).

Kada sam tokom zimskog raspusta ovo ispričao majci Gergini, ona se setila neprijatnosti koju je doživeo u istoj toj Krajini njen otac, kada je tamo kao mlađić odlazio na berbu grožđa. Krajinski momci su za Porečanima vikali „Ungurjan! Ungurjan!“ i kad je on pokušavao da se odbrani odgovorom „*Nu sînt juo Ungurjan, numa Munćan, Padurjan!*“ („Nisam ja Ungurjan, ja sam Munćan, Padurjan!“) izbila bi svađa koja se više puta završavala tučom.

*

Na talasu političkih zbivanja na Kosovu 1968. godine, u Negotinu se javljaju i prvi, doduše samo diskretni znaci nekakvog nezadovoljstva među tamošnjim Vlasima. Mom profesuru sviranja Martinu Kmeču, inače Slovaku iz Vojvodine, grupa Vlaha slala je anonimna pisma sa – kako to već biva – opisom njihovog obespravljenog položaja, i molbom da se on, kao pripadnik priznate nacionalne manjine u SFRJ, zauzme za njih. Prof. Kmeč je bio osobenjak, čovek zatvoren u svom svetu, daleko od realnosti, posebno političkih, pa je – ne shvatajući ništa - to pismo pročitao na prvom partijskom sastanku u školi, ubeđen da su negotinski profesori iz njegove

partijske ćelije, zreli da se ponesu sa nastalom situacijom! Ne znam koliko je zatvorenih sastanaka održano dok neko od mojih profesora nije odlučio da mene, kao Vlaha i primernog učenika završne pete godine, pozove na jedan od njih. Taj sastanak je bio već uveliko trajao kad su me pozvali da uđem, a to sam zaključio po dimu od cigareta kog je prostorija bila puna, i po licima profesora koja su sva od reda bila smrknuta. Odmah sam zapazio prof. Kmeča koji je crn u licu sedeo sam u jednoj školskoj klupi, a u ruci je držao svežanj papira ispisanog rukom. Čim me je predstavio, profesor koji je predsedavao zamolio me je da im iskreno kažem da li bih voleo da učiteljsku školu učim na vlaškom jeziku. Odgovorio sam gotovo istog trena da ne bih *„jer ni sa ovom diplomom na srpskom jeziku ne znam da li ću naći posao, a važi za celu Jugoslaviju! Sa tom na vlaškom, mogao bih da se javljam samo na konkurse okačene po banderama između Kobišnice i Kučeva!“* „Eto, vidite!“, rekao je predsedavajući masi skrivenoj u dimu, a onda se okrenuo prema meni, i uz osmeh pokazao glavom da mogu da izađem. Krajičkom oka sam uspeo da uhvatim trenutak kada me je prof. Kmeč gotovo pokosio ljutitim pogledom. Iako sam kao jedini učenik škole koji je kod osobenjaka Kmeča učio dva instrumenta, trubu i harmoniku, iako sam upravo kod prof. Kmeča uveliko spremao diplomski rad iz delikatne stručne oblasti muzičkog opismenjavanja dece, prof. Kmeč mi nikada nije o ovome događaju rekao ni reči, a još manje o njegovoj političkoj pozadini. A kakav je bio naš odnos neka posvedoči još ovaj detalj. U trećoj godini napisao je samo za mene kao trubača poseban aranžman za Mocartov „Turski marš“, koji sam na godišnjoj priredbi škole odsvirao uz pratnju velikog školskog orkestra sastavljenog od harmonika i violina.

Slika treća: ujna Stanka

Kad sam posle pet godina završio srednju školu i došao kući sa diplomom, majka Gergina je već treću godinu bila udovica, jer je moj otac Stevan poginuo na lokalnoj trafostanici koju je održavao kao električar. Želela je da me dočeka što svečanije, pa je pripremila ručak na koji je pozvala i komšije. Među prvim je došla najbliža susetka, ujna Stanka, jedna dobra i prostodušna žena koja nije išla u školu, pa ni srpski nije znala, sem po neku reč koju je pokupila od trojice sinova. Kad me je videla, vidno se obradovala i uzviknula: *„E, dođi Paun!“* Ja sam joj odgovorio na vlaškom da sam došao, i pitao je, opet na vlaškom, kako je. Držeći me za ruku, odgovorila je na srpskom: *„E, ja dobra, dobra!“* Još nekoliko minuta se nastavio razgovor u tom stilu: ona srpski, ja vlaški, a kad je shvatila da ja govorim vlaški razrogačila je oči, trglala ruku, naglo se uozbiljila i u nevereci obratila majci: *„Gergino, pā Paun al tjeu vorbjašće rumînjašće?!“* („Gergino, pa tvoj Paun govori vlaški?!)“ Zauzeta postavljanjem stola pod jabukom u dvorištu, majka je dobacila: *„Pā, vorbjašće, dakum! Ći še sî nu vorbjaskā?“* („Pa govori, naravno! Zašto ne bi govorio?“) Posle kraće pauze, ujna Stanka je povišenim glasom, gotovo ljutito odbrusila mojoj majci: *„Gergino, jo s-a fi gaćit atîća škualje, n-a fi māj vorbit rumînjašće njiškînd!“* („Gergino, ja da sam završila tolike škole, ne bih govorila vlaški nikad!“)

Dobio sam rečenicu koja se kao crv uvukla u mene, pa sam ostatak života posvetio traženju odgovora na pitanje koji su bili njeni koreni, jer ujna Stanka nije

bila jedina Vlaina koja je ovako mislila. Shvatio sam na kraju istraživanja, da je društvena grupa kojoj je ona pripadala iskopala drugu lopatu zemlje za dubok grob vlaš-koga jezika, jer su se te nesretne Vlainje koje nisu znale srpski, trudile najviše da to prikriju; one su bile mrlja ne samo u društvu nego i u porodici, i njih je zato prilikom kasnijeg terenskog rada bilo najteže pridobiti za razgovor. Na nesreću, one su bile poslednji „agens“ autentične vlaške kulture, i sa njima je ta kultura prestala da se preliiva s generacije na generaciju.

Slika četvrta: nesuđeni vatrogasac

Brzo se ispostavilo da nema posla za učitelje, a zbog siromaštva nije bilo uslova ni za odlazak na studije, pa sam pokušao da, kao školovan trubač, uđem u Rudnik bakra u Majdanpeku preko njihovog Vatrogasnog društva, koje je upravo u to vreme formiralo svoj vatrogasni orkestar, a duvače je regrutovalo iz redova seoske omladine među kojima većina jedva da je imala osam razreda osnovne škole. Kad sam majci rekao da mi je kapelnik orkestra, posle uvida u moju školsku spremu i trubačko umeće, ponudio odlazak u Zagreb na Višu vatrogasnu školu, posle čega bih „obukao uniformu“, komandovao vatrogascima i na paradama predvodio njihov orkestar, majka je prosto zanemela i kad se povratila od šoka rekla oštro da to ne dolazi u obzir, i tonom koji nije trpeo prigovore, zapovedila: „*Ti moraš u Beograd na studije!*“ A na moju primedbu „*Kako, majko, kad nemamo para?*“ odgovorila je šeretski: „*Kako je mogao Tesla da ode u Ameriku sa četiri dolara u džepu, možeš i ti bez para u Beograd, mnogo je bliži!*“ Kad je videla da sam se ja ipak zabrinuo, rekla mi je: „*Pa baš ako zaglaviš, prodaćemo Jablana!*“ Srećom, ubrzo je pristigla očeva penzija pa je vočić Jablan ostao uz majku Vidu, kako nam se zvala jedna od dve krave koje sam ja čuvao sve do dana kada sam ih doslovce vezao za šljivu, i otišao za Beograd na studije.

Slika peta: prva saznanja o jeziku

Posle dosta studentskog lutanja po Beogradu, i selidbe sa jednog fakulteta na drugi, tako specifično za pretenciozne provincijalce, udobno sam se smestio na grupi za likovno vaspitanje i obrazovanje Više pedagoške škole. Redali se ispiti pa je na red došla i istorije umetnosti kod prof. Živkovića koji je sa večnom maramom oko vrata, zadignutog kukastog nosa i ogromnih zulufa podsećao na engleskog batlera. Ispit je tekao glatko do trećeg pitanja, koje je glasilo „*rariteti u vatikanskom muzeju*“, a na koje sam ja reagovao prostodušno „*da ne znam da li znam, jer ne znam šta znači reč raritet, pošto je čujem prvi put!*“ Profesor se malo iznenadio, i uz komentar „*da bi to trebalo da bude poznato iz opšteg obrazovanja*“, kratko objasnio: „*raritet znači retkost*“. Nešto me je štreknulo, ali sam uspeo da se savladam i sa osmicom u indeksu izađem na ulicu, gde mi se pridružio kolega sa kojim sam redovno obeležavao položene ispite u bifeu preko puta. Ali bio sam toliko zbunjen da nisam primetio podignuto pivo kojim mi je kolega vitlao pred nosom, čekajući da uzvratim kucanjem. „*Šta ti je, zaboga?*“ upitao me je. „*Položio si, a izgledaš kao da si pao?*“ Posle kucanja i ispijanja prvog gutljaja, pokušao sam da objasnim. „*Ne mogu da ve-*

rujem“, rekao sam, „i mi Vlasi u Homolju za retkost kažemo rar?“ Kolega, inače Srbin iz Čačka, nasmejao se i odgovorio: „Pa dabome, jer je tvoj vlaški jezik latinski, pa se reči moraju poklapati!“ Imao sam gotovo dvadeset i dve godine kada sam na sred Beograda saznao da je moj maternji jezik u osnovi latinski, i to od jednoga Srbina!

Ni danas ne umem da objasnim kako sam doživeo taj ključni trenutak u mom životu, jer mi se čini da su bili pomešani radost i bes istovremeno, jedno jer sam shvatio da je moj skrajnuti nepismeni pastirski govor deo najznačajnijeg jezika u istoriji civilizacije, a drugo zbog toga što to saznajem u životu tako kasno, i to slučajno. Otada mi je omiljena zabava bila nalaženje vlaške osnove u rečniku kojim se služi učena elita našega društva, koja sa velike visine gleda na Vlahe seljake, a započeo sam i zapisivanje stručnih reči u nastavi likovnog i muzičkog vaspitanja koje se lakše mogu shvatiti i objasniti pomoću vlašškoga jezika. Istovremeno sam se zareko da moji učenici ne smeju doživeti tu sramotu kao ja, da slučajno, u belom svetu, u poznim godinama saznaju istinu o sebi i svome jeziku.

Slika šesta: priča o levku

Pedagoški rad sam započeo u svojoj osnovnoj školi u Rudnoj Glavi, kao nastavnik likovnog i muzičkog vaspitanja. Zbog velikog broja đaka putnika koji su se iz okolnih sela prevozili autobusom, imali smo dva odeljenja viših razreda sastavljena samo od učenika iz Tande, Gornjane i Crnajke, kao i Blizne i Krša, dva udaljena reona Rudne Glave. Njih sam zamolio da mi donesu stare predmete, da ih koristimo kao modele za mrtvu prirodu. Predmeti su ubrzo počeli da pristižu. Događaj koji ću opisati desio se u odeljenju sedmog razreda, u kome su bili izmešani Tandani, Crnajčani i moji Bliznjani. Dok sam zapisivao čas, nastalo je u jednom uglu komešanje uz prigušen smeh. Kad sam upitao šta je smešno, ustao je učenik iz Blizne i jedva se uzdržavajući od smeha, rekao: „Ovaj iz Tande je doneo levak!“ i pokazao na učenika iz susedne klupe. „I šta je tu smešno?“ upitao sam. „Pa on kaže da se levak kod njih zove plnjenje!“ Na ovu reč prasnulo je u smeh pola odeljenja. Uvređen, donosioc levka je skočio. „A znate li, nastavniče, kako se kod njih zove levak?“ Na moje „ne znam“, ovaj je gotovo kroz kikot izbacio: „tolšerj!“ Sada je prasnula u smeh druga polovina odeljenja. Ali, tu nije bio kraj nazivima, jedan učenik se pridigao i saopštio da deo Tande levak zove „finka“. Pošto je nastao opšti smeh, ustao sam, uzeo kredu i na tabli napisao tri pomenute reči. Uzeo sam sunder i stavio ga na početak reči „plnjenje“. „Smešna reč, da je obrišemo?“ upitah. „Nee!“ uzviknuše u glas Tandani. „Dobro“, rekoh i spustim sunder niže. „Da obrišemo onda ovaj tolšerj?“ Skočise moji Bliznjani sa svojih sedišta, rešeni da odbrane svoju reč po svaku cenu. „Dobro, dobro“, rekoh, „hajmo onda da obrišemo ovu 'finku', kad vam je toliko smešna!“ Kad je i treća grupica zavikala „ne!“, ja sam stojeći kraj table sačekao da se svi smire i upitao: „Kažete da su reči smešne, a ne date da ih obrišem! Šta onda da radimo?“ Tajac. „Šta da radimo?“ ponovio sam pitanje povišenim glasom. Muk, i zbunjenost na licima dece. Obuhvatio sam ih sve pogledom, okrenuo se ka tabli i kredom napravio krug oko ispisanih reči. „Nećemo da ih brišemo“, rekao sam dok sam crtao krug, „nego ćemo sve da ih sačuvamo!“ Kad sam se okrenuo prema učenicima, na licima im je bio osmeh, a kroz

nekoliko trenutaka razlegao se i spontan aplauz. Ljubav prema vlaškim narečjima i njihovom leksičkom bogatstvu bila je kod mene probuđena zauvek!

Slika sedma: granice „rezervata“

Škola je bila izvan sela, a tik pored nje je prolazio put koji je vodio prema velikom zaseoku zvanom Krš, a drugim krakom prema selu Gornjane. Moj kabinet je bio na samom uglu škole, i često sam, dok su deca samostalno radila, dolazio do prozora i sa zanimanjem gledao ljude koji su silazili sa ovih brda i prolazeći ispod mog prozora, odlazili dalje u selo. Sedamdesetih godina još nije bilo mnogo ni traktora ni automobila na ovim stranama, pa su ljudi išli pešice. Pažnju su mi često privlačile grupe svečano obučених žena, koje su o praznicima išle na groblje. U školskom dvorištu, i to upravo ispod mog prozora, bilo je jedno veliko drvo koje mi je zaklanjalo vidik, pa sam tako morao da sačekam da žene prođu taj deo puta da bih mogao jasnije da im vidim lica, jer su me ljudska lica tada jako zanimala kao slikara. Ali, uvek mi se činilo da se žene iz nekog razloga na tom mestu zadržavaju, jer sam morao prilično da čekam dok se ne pojave na strani puta bližoj meni.

Šta tu rade, video sam jednom prilikom kad sam izveo decu u dvorište da crtaju staru kuću preko puta toga drveta. Kako nam se ono sada našlo iza leđa, mogao sam da vidim da žene tu zastaju da bi promenile obuću! Školska zgrada im je bila neka vrsta carine, koja je razdvajala njihov privatni prostor od javnog, pa su tu skidale svoje gumene opanke, uvijale u krpe i stavljale u torbe, a odande izvlačile cipele. I ne bi to bilo toliko neobično za mene, da pri prvom koraku u tim cipelama nisu počinjale da govore srpski! Prelazile su na srpski čak i babe koje ga očito nisu znale! Čulo se jasno „Ajde, idimo!“, „Me čekaj!“ i sl. Setio sam se vojske u kojoj sam služio kao ABH izviđač. Posao nam je bio da – kao što sama skraćénica kazuje – vršimo atomsko-biohemisjku zaštitu, i to tako što bismo merenjem utvrdili granicu kontaminiranog zemljišta, i po toj granici postavljali uočljive zastavice sa natpisom „konz“! Svako ko bi stupio na to zemljište, morao je da se presvuče u zaštitno odelo! Ove žene su školsku zgradu opazale kao oznaku granice između privatnog i javnog društvenog prostora, kao neku vrstu „konza“ po kome se mogu kretati sigurno ako pređu na službeni jezik kao da se oblače u svojevrsnu „zaštitnu“ odeću! Ne treba tražiti bolji dokaz da su se Vlasi u Srbiji – čak i u svojim čistim etničkim sredinama – osećali kao građani drugog reda, niti tužniji dokaz da su svoj etnički identitet mogli da čuvaju i svoju etničku kulturu da neguju samo kada bi se našli duboko unutar prostora koji bi se mogao nazvati „vlaškim duhovnim rezervatom“.

*

Ove scene su me podsetile i na situaciju koju sam imao prilike da vidim kada bih se vraćao autobusom iz Begrada. To su bile duge linije od prestonice do Negotina, pa i dalje do Kladova. Čekajući na beogradskoj stanici mogao sam da prepoznam krajinske Vljane na osnovu petogodišnjeg iskustva sa školovanja u Negotinu. Bile su to zdepaste, oniske žene, sa приметnom steatopigijom i nekim obaveznim delom odeće iz ormana sa narodnom nošnjom! Obično su to bile marama i kecelja. Niti na stanici, niti u krcatom autobusu nije mogla da se čuje vlaška reč, ako je i bila

izgovorena, bilo je to samo šapatom. Takva situacija trajala je sve do Kučeva. Kada bi autobus izbio na neresničku ravnice, vozač, obično neki brka, bacio bi pogled na ogledalo, i kada bi primetio da nema novih lica među putnicima, isključio bi radio, u deo za kasete gurnuo bi kasetu sa najnovijim vlaškim hitom i okrenuo dugme do kraja! Iste sekunde putnici bi se opustili, promeškotali bi se na svojim sedištim a svi redom, kao po komandi, „prešaltali“ se sa srpskog na vlaški jezik! Tako je Kučevo, ili nešto u njemu, za Vlahe postalo granica „konza“ na putu ka svojim krajevima u istočnoj Srbiji!

Slika osma: preobraženje Paunovo u konaku Hajduk Veljka

Tokom sedamdesetih godina, događaji koji su važni za ovu temu, smenjivali su se filmskom brzinom. Opisaću dva najvažnija koja su potekla iz različitog izvora, ali su se sticajem kolnosti slili u jedan, i snažno uticali na moj odnos prema vlaškom nasleđu.

U Zaječaru je izlazio list „Timok“ čiju je rubriku „Mladi“ uređivao novinar Sergije Lajković. Tu smo svi mi nadobudni mladi umetnici objavljivali svoje prve rukotine, počev od neveštih pubertetskih stihova do umetničkih fotografija. U svačemu je Sergije umeo da nađe po neko zrnice vrednosti, pa je objavljivanjem svakom od nas davao krila, a onim što je izbirao, ukazivao na vredna zrnca u naplavinama naših adolescentskih nadahnuća. Ubrzo je počelo masovno okupljanje svih saradnika u jedinstveni jugoslovenski vašar mladih stvaralaca nazvan „Mladi maj“. Na peti skup poslao sam ciklus od tri pesme, i doživio da me posle nastupa potraži urednik časopisa „Razvitak“ Toma Mijović.

Časopis je za nas mlade umetnike bio ideal kome smo težili, objaviti bilo šta u „Razviku“ značilo je da smo izašli iz poetskog puberteta i postali zreli i priznati stvaraoci. Sastanak sa Tomom zbio se u konaku „Hajduk Veljko“ u Zaječaru gde se sedelo na burićima, a sav restoran je bio u znaku domaćeg folklora, od dekoracije sale sa aplikacijama kolskih točkova i vezova osušenih tikvi, preko kelnera u narodnim nošnjama do predivne domaće rakije, žute ko dukat. Toma je bio vrlo otvoren, hteo je da dokuči pod čijim uticajem nastaju moje pesme, jer se može smatrati, rekao je, da se sa njima „ovaj mladomajski vašar konačno isplatio“! Izdvojio je pesmu „Šporet jede moju majku“ u kojoj se, veli, ne prepoznaju ni Prever ni Miljković, od kojih su bile pune pesme mojih vršnjaka. „Pod čijim uticajem pišeš poeziju?“ bilo je direktno pitanje. Posle kraćeg razmišljanja i vremena koje je bilo potrebno da se ispije druga po redu čašica domaće, priznao sam: „Ja poeziju ne pišem! Ja je zapisujem!“ Kad sam video da me gleda zbunjeno, objasnio sam da je nerado čitam pesnike jer ih ne razumem, da poeziju doživljavam kao neku vrstu bolesti, zapravo, da sve ono što zovemo umentičkim darom kod čoveka smatram nekim ozbiljnim genetskim oštećenjem, a da je samo stvaralaštvo zapravo odgovarajuća terapija! Sve pesme koje sam objavio, kao i one koje nisam, prosto me pogode iznenada, dođu mi cele dok šetam, ili zevam u nebo ... I da me ne bi ugušile, ja zastanem ma gde bio, i zapišem ih. „Pa otkuda onda te neobične slike, pomalo nadrealne, pa ritam u njima,

i muzika u stihovima?" Nasmejao sam se. „Ja svoje pesme ne vidim spolja, vidim ih samo iznutra, a to što se spolja primećuje moguće da je samo posledica mog aktivnog bilingvizma!" Na to se Toma iznenadio. „Kakvog bilingvizma?" Tim pitanjem je prosto iznudio odgovor: „Pa jesam Vlah!" rekoh. Toliko je Tomu taj odgovor pogodio da se zaljuljao, mislio sam da će pasti sa bureta na kome je sedeo. „Vlah, a pesnik!?" rekao je iskreno uzbuđen, i dodao: „Znaš li ti čoveče koliko se ljudi interesuju za vašu narodnu poeziju, za vašu narodnu književnost uopšte?" Slegao sam ramenima. „Pa zar to niko ne beleži?" zapitao sam. „Ma ko da beleži?" rekao je već vidno ljut. „To bi trebalo da radite vi, obrazovani a daroviti Vlasi, a vas to ne zanima!" A zatim dodao: „Pre neku godinu je neka budala iz muzeja (reče kog) napisala u odgovoru na upitnik Akademije nauka da Vlasi nemaju narodne umotvorine!"

Pošto smo u međuvremenu ispili treću čašicu, oslobodio sam se prilično i mogao sam da se na tu tvrdnju ne samo slatko nasmejem, nego da pred Tomom, na vlaškom, izdeklemujem, bolje reći odglumim pet-šest mojih omiljenih vlaških izreka, za koje sam bio siguran da ih Vlasi nisu preuzili iz Vukovih zbirki. Kad sam jednu po jednu preveo i to sa estradnim elementima koji idu iz kafanski ambijent, Toma nije mogao da sakrije oduševljenje! Prosto mi je naredio da te izreke, i još neke koje sigurno znam, zapišem i pošaljem mu da ih objavio u „Razvitku". Nisam se mnogo do tada obazirao na problem zapisivanja vlaškog jezika, jer smo to činili retko, a i tada smo se snalazili kako je ko znao i umeo. Pomislio sam da tako ozbiljan časopis mora imati neku normu, pa sam vrteći glavom, rekao: „Pa, mogao bih, ali ne znam kako da pišem na vlaškom?" Toma se nasmejao: „Ma piši kako ti je najlakše, nema tu nekog pravila! Samo piši i šalji!"

Ali, od obećanja dato za kafanskim stolom u konaku „Hajduk Veljko", do prvoga teksta spremljenog za „Razvitak" prošlo je nekoliko godina, i da uporni urednik nije po dva puta godišnje telefonirao školi u Rudnoj Glavi, raspitujući se šta radim i podsećao me na obećanje, od objavljivanja ne bi bilo ništa. Problem zapisivanja je za mene bio ogroman, jer sam mislio da je on negde rešen, pa mi je bilo nelagodno pri pomisli da bih sa nekim svojim rešenjem mogao biti ismejan!

Uronio sam u literaturu. Jedna knjiga je tražila drugu, druga treću, a na vidiku nikoga kome bih mogao da se obratim za pomoć. I sada čuvam u svojoj biblioteci razne indoevropske ovakve i onakve uporedne gramatike, jer sam smatrao da odande treba da krenem u potrazi za rešenjem. Srećom, neko me je uputio na *dr Radua Floru*, profesora rumunskog jezika na Filološkom fakultetu u Beogradu i njemu sam se pismom obratio za savet. Odgovor koji je ubrzo stigao oslobodio me je svake nelagode. Vlaški jezik spada u dijalekte rumunskoga jezika, za čije zapisivanje postoje različiti načini, ali se u suštini sve se svodi na jedno pravilo koje se zove *fonetsko* jer podrazumeva da se pri zapisivanju lokalnog govora piše po principu jedan glas – jedno slovo. Zato je važno da priređivač objasni sistem znakova koje je koristio.

Seo sam za pisaću mašinu i računao da ono što ja na njoj mogu da otkucam, to isto može da se izvede i u štampariji! Da to nije bilo baš tako, shvatio sam kod prve korekture koju sam morao da izvršim u borskoj štampariji, ali ceh je platio jedan grafički radnik koji je rukom doctavao na filmu diakritičke znakove, pa sam ja mo-

gao da odahnem. Sve do pojave kompjutera, laserskih štapača, pauseva i ttf fontova, kada sam konačno mogao da uzmem situaciju u svoje ruke.

Slika deveta: lekcija mrtvog Solunca

Nikad nisam uspeo da shvatim koji je bio pravi motiv moje majke Gergine da me podstiče da zapisujem vlaške umotvorine? Ali, radila je to sa takvom energijom da ja nisam imao kud. Iako je imala samo četiri razreda osnovne škole, njena zapažanja su bila oštroomna, a objašnjenja mudra. Naročito je volela Solunce i njihove ratne priče. Jednog je posebno volela, zvao se Vanuce Njamcu, živio je na Strnjaku, brdu oko osam kilometara udaljenom od centra Rudne Glave u kome sam u to vreme imao stan. Nije bilo susreta sa majkom polovinom sedamdesetih da me nije opominjala da odem kod njega, i da snimim njegova kazivanja pošto sam imao odličan magnetofon „Uher“, koji sam dobio od Radio-Majdanpeka kao njihov spoljni saradnik. Nije mi se dalo.

Stan mi je bio na jednom uzvišenju, kojim je vodio put prema groblju. Sva-ku sahranu je oglašavalo crkveno zvono, koje se u stanu čulo kao da je lupalo pod našim prozorom. Tako je bilo i tog dana. Najpre se oglasilo zvono na crkvi, a nešto kasnije i zvono na mojim vratima. Otvorio sam i u hodniku ugledao majku koja nije ličila na sebe. „*Audz arîngu?*“ („Čuješ crkveno zvono?“), upitala me je glasom kroz koji je probijao bes. „*Aud!*“ („Čujem!“), rekao sam. „*Šćij dupa kare kîntă?*“ („Znaš li za kim zvoni?“). „Nu!“ rekao sam. „*A murit Vanucă Njamcu!*“ rekla je i briznula u plač, a meni su se noge odsekle. Nekako sam je uvukao u stan. Sela je na kauč, pogledala po sobi punoj razbacanih knjiga. Obrisala je suze i rekla: „*Kînd muare uomu, da njima n-a skris aja ś-a ścut jel, ka kînd aprindz o mije đi kărc kare njima nu lj-a śećit!*“ („Kad umre starac, a niko nije zapisao ono što je znao, kao kad spališ hiljadu knjiga koje niko nije pročitao!“) Odbila je kafu, sok, čak i vodu, i uz reči da ne sme da zakasni za sahranu, otišla. Prateći je u mislima, i zamišljajući kako starog Solunca spuštaju u grob, i sa njim zauvek odlazi sav svet koji je znao, dok su mi u ušima još uvek odzvanjale njene reči, iz te smuše izronila je metafora: „*Umiru starci ko da gore knjige!*“ Uneo sam je u dnevnik, ocenjujući da bi mogla biti dobar početak za neku pesmu; kasnije sam shvatio da to nije početak pesme, već pesma cela celcata.

Sutradan je bio vikend. Spakovao sam magnetofon, seo na autobus i otišao kod majke u Bliznu. „*Evo me*“, rekao sam, „*vodi me gde znaš!*“ Kad je namirila živinu, povel me je preko reke, kod dvoje staraca koji su živeli sami u staroj kući sa kaminom. Rekla je starcu: „*Asta je Paun, kopilu mjeu. Puvestaj povasta-ja đi draku ku trij kuarnje!*“ („Ovo je moj sin Paun. Ispričaj mu onu priču o đavolu sa tri roga!“) Sedeli smo u prostoriji koju Vlasi zovu „ožak“ i u kojoj se nalazi kamin sa širokim odžakom. Postavio sam magnetofon na tronožac i uključio ga. Mikrofon sam držao u ruci, jer nisam imao stativ. Sobicu je ubrzo ispunio drhtavi starčev glas. Kao da me je neki čudesni vremeplov zgrabio i vratio u detinjstvo. Kako su priče tekle, jedna, pa druga, pa treća, tako su se u meni postepeno gasili jedan, pa drugi, pa treći lični plan za budućnost: do dana današnjeg ostao sam zarobljen u tom svetu, sa opsesijom da ga istražim što temeljnije, da ga dokumentujem što više, i da ga objasnim što bolje.

Slika deseta: demokratija i njene žrtve

Dilemu kako se društvena zajednica odnosi prema mom neobičnom opredeljenju da sakupljam narodne umotvorine, otklonio sam vrlo brzo. Sa snimanja razgovora sa jednom babom od 102 godine o elementima vlaške nošnje nisam se pošteno ni vratio kući, a već je u „Komitet“ stigla prijava da „onaj ide u četničke kuće, i nešto snima“! To sam saznao slučajno od mog školskog druga koji je u to vreme radio u „Komitetu“, i to zahvaljujući vinjaku koji oslobađa usta od svih vezova i tajni, a koji smo ispijali u seoskoj kafani. Čuvši to, slatko sam se nasmejavao jer u Blizni, odakle je stigla ova prijava, nije ni bilo drugih kuća, sem „četničkih“! Stvar je vremenom postala vrlo delikatna, jer sam u zapisivački rad uključio svoje učenike, formirao sam i seosko Kulturno-umetničko društvo, koje je imalo i posebnu sekciju za to. Sakupljene umotvorine počele su konačno da izlaze u „Razvitku“, tako je taj, po svemu anahroni poduhvat, izgubio privatni, lokalni karakter i postao javni, društveni, pa i politički, čime je probudio iz dremeža Čuvare Sistema. Senka njihove „brige“ po svemu sudeći prati me do danas, zbog čega sam im posebno zahvalan, jer je sakupljački rad usamljenički, i bar će njihove beleške svedočiti o ogromnom trudu koji sam uložio u njega. Srećom, moj rodoslov u više generacija unazad, koliko ga obično „služba“ češlja, bio je bez „sumnjivih elemenata“ pa kad bi ta vrsta analize pokazala da je u pitanju „zanesenjak“ (da ne ređam dalje epitete!), a naročito da su pritom moji kontakti po svemu apolitični i bezopasni, i posebno bez materijalnih interesa, u vreme Titove Jugoslavije bi me „zajednica“ ostavljala na miru. Ali, istovremeno me je lišavala svake pomoći, naročito finansijske, koja je bila neophodna da se drama umiranja jedne stare kulture dokumentuje kako dolikuje savremenoj civilizaciji. Druga priznanja, koja bi baš prijala mladom zanesenjaku, da ne pominjem.

*

Stvar se iz osnove promenila sa raspadom Jugoslavije. Demokratija je jednim potezom svukla debeo pokrov sa užeglog društvenog tla, i na svetlo dana izašle su – kao ispod trule grede – svakakva društvena, politička i ljudska bića, kreature i spodobе. Jugoslavija se raspala kao što dete razbije svoju omiljenu igračku kad se zasiti igre, samo da bi videlo šta je unutra. Od rasutih delova sklepane su partije i pokreti, formirana su društva i udruženja, čije konce teško da će ikad pohvatati istorijska nauka, sa celom svitom svojih pomoćnih disciplina!

I nacionalne manjine su se javile sa svojim strankama, pa ni Vlasi nisu bili izuzetak, iako su status manjine stekli nešto kasnije. Ali, za razliku od drugih, vlaške političke formacije dočekane su u režimskoj štampi sa optužbama, sumnjama i svekolikim podozrenjem! Može se reći da se nikada nije zatrlo seme sumnje koje je zasejao iredentistički pokret 1941. godine, da će Vlasi, čim im se „probudi“ nacionalna svest i počnu se politički organizovati, u potaji raditi na otepljenju istočne Srbije i pripajanju „matici“ Rumuniji. A Vlasi u vezi sa tim pokretom niti luk jeli, nit luk mirisali! Ko bi se od nesrećnih Vlaha usudio devedesetih godina da prekorači Dunav i uspostavi kontakt sa rumunskim organizacijama, ili je tamo odlazio u potrazi za svojim korenima, ili studirao, vraćao bi se sa epitetom „strani plaćenik“ i „do-

maći izdajnik“. Jedan ražalovani pripadnik „službe“ pisao je pseudo-naučne studije u kojima je grdio zaspalu srpsku vlast što žmuri pred „rumunizacijom“ Vlaha koji studiraju u Rumuniji. Oni su prikazivani kao opasan rušilački „element“, dok njihovi vršnjaci sa bugarske granice nisu ni pominjani, iako su takođe u zamašnom broju studirali na bugarskim fakultetima. Iako je Bugarska bila okupator istočne Srbije i za sobom ostavila tragove velikog zverstva koja je činila porobljenom stanovništvu, a rumunski vojnik nikada nije ni kročio na srpsko tle, Rumunija se u istočnoj Srbiji gledala sumnjičavo, a Vlasi koji bi se i na srpskome jeziku deklarirali kao Rumuni, bili su na društvenim mrežama izlagani uvredama i proterivani u Rumuniju najpogrdnijim rečima. Paradoks je da su tom rečniku najviše doprinele upravo novonastale vlaške stranke i strankice, izrazite srpske provenijencije i profila, koje su ne samo odricale svaku vezu Vlaha i Rumuna, nego su Vlahe u Srbiji „tretirale“ kao autohtono, starinačko stanovništvo kome je, u etničkom smislu, upravo Srbija *zemlja matica*! Iako je ovo gledište školski primer logičkog nonsensa, jer protivreči samom pojmu etničke matice, srpska aktuelna vlast ga je prihvatila i snažno podržala. Tako je Srbija postala jedina zemlja na svetu u kojoj je registrovana „dvopolna etnička matica“, jer se drugačije ne može objasniti kako iz jedne „matice“, na jednome tlu, u jednome vremenu, nastaju dva različita naroda: jedan *slovenski*, i jedan *romanski*!?

Najveći „uspeh“ ove neobične partenogeneze, jesu izborni marifetluci kojima je „osvojen“ Vlaški nacionalni savet, formiran 2006. godine, nakon dobijanja statusa nacionalne manjine, ali koji nije dobijen na osnovu ustavnog prava koje zrelo društvo daje svojoj najstarijoj manjini, nego nakon ružnih scena pravnog i sudskog nadgornjavanja sa sektorom za ljudska i manjinska prava u vladi Republike Srbije. Nije prošlo dugo vreme a ova vlaška „vlada“ u svom drugom sazivu, donela je odluku koja se može okarakterisati kao udžbenički primer etnocida: *izbrisala je izvorno etničko ime Vlaha „Rumîn“, kojim je ova zajednica sebe nazivala vekovima*, jer je nedvosmisleno upućivalo na rumunsko poreklo, i uvela slavizam „Vlah“ kao službeni etnonim, iako ovu reč Vlasi nikada nisu koristili kao naziv za svoju narodnost, već kao ime za jednu vrstu valjkastog crva, *Nematodu*. Postavlja se pitanje: ako jedan nacionalni savet sam uništava ono što po slovu zakona u prvoj liniji očuvanja nacionalnog identiteta treba da štiti, a pritom je zdušno podržavan od aktuelne vlasti, koja mu je onda ona prava, latentna uloga i funkcija?

Kao da je Savet pao u ruke cirkusa Monti Pajtona, tako su izgledale razne odluke od životne važnosti za opstanak Vlaha, i to u trenutku kada im je najozbiljnije pretio sunovrat asimilacije. U okviru prava koja su stekli kao novoprogllašena nacionalna manjina, pored višemilionske stavke u budžetu, obilato je korišćeno pravo na upotrebu vlašškoga jezika u medijima, istovremeno sa pravom njegovog uvođenja pod krovove osnovnih škola, ne ispuštajući pritom iz vida pravo na negovanje tradicije.

U prvoj oblasti doguralo se dotle da su slušaoci nekih lokalnih radio i tv stanica, koje su davale vesti na „vlaškom“, tražili da se ta bruka ukine, inače će doći i baciti bombu u studio! Problem je bio u tome što se vlaški jezik tokom milenijuma upodobio isključivo za seoske poslove i potrebe, i da je njegova leksikografska nosi-

vost bila daleko ispod težine rečnika aktuelnih političkih zbivanja u Srbiji, pa su se tako „vesti na vlaškom“ sastojale od neprirodnih i ružnih rogobatnica, smešanih od gomile na silu povlašćenih srbizama i tek ovde-onde poneke vlaške reči. Od takvoga „jezika“ jedinu korist su imali Srbi u mešovitim firmama, jer su izraze koje bi čuli na radiu efektno koristili za šegačenje i teranje sprdnje sa svojim vlaškim kolegama! Na argumentovano ukazivanje da ovakve emisije vređaju Vlahe i njihovo dostojanstvo, srpska vlast je ostala gluva, ali nije propuštala ni jednu međunarodnu priliku da te emisije prikaže kao dokaz ljudskih i manjinskih prava koje Vlasi uživaju u Republici Srbiji!

Mnogo se primera može sabrati iz prvih godina života Vlaha istočne Srbije u statusu nacionalne manjine. Ali se kao vrh političkog licemerja i dubinske političke nekroze od koje je oboleo vlaški Savet, može uzeti izjava predsednika Odbora za informisanje i izdavačku delatnost iz 2011, koji je na jednoj sednici Saveta rekao: *„Vlasi su uvek bili Srbi, i mi smo sada Vlasi samo da ne bismo sutra bili, ne daj Bože – Rumuni!“* Kako ova izjava nije izazvala diplomatsku reakciju Rumunije, teško je reći!

Od sličnih stupiderija država Srbija nije našla za shodno da zaštititi ni učenike osnovnih škola. Njen nadležni republički organ zvan Nacionalni prosvetni savet, dupke pun akademika i profesora univerziteta najrazličitih struka i profila, dozvolio je 2013. godine da se – pod formom nastavnog plana i programa – mladi Vlasi podvrgnu svojevrsnom nacionalnom inženjeringu! Kroz udžbenike poturano im je falsifikovano etničko ime njihovoga naroda, koje je svima bilo dobro poznato jer se čuva i prenosi maternjim jezikom. Od te godine roditelj, pripadnik vlaške nacionalne manjine, dovodi dete u školu kao „Rumîn“ a država Srbija mu vraća polufarbikat naci-prerađevine kome je ispran mozak da on to više nije, nego je zapravo „Vlah“! Na pitanje zašto to dozvoljava, jedan roditelj iz Zlota priznao mi je da jako dobro zna da su mu se preci zvali „Rumîn“ da je on to od njih naučio i sam prihvatio, ali da ti preci „nisu bili obrazovani, nisu imali škole i nisu znali istoriju!“ tako da je to sa „rumînom“ bila njihova viševjekovna zabluda koja se sada ispravlja! Umesno je zapitati se na ovom mestu kako bi Nemač kao roditelj prihvatio da mu dete u srpskim osnovnim školama uči da po nacionalnosti nije „ein Deutscher (Nemač)“ nego „ein Stumm (nešto kao Gluvak)“, jer ih tako (u prevodu) zovu Srbi?!

Koliko se komično shvata svetinja negovanja etničkog nasleđa u slučaju vlašskog nacionalnog Saveta, govori fakat da je od svih mogućih i nemogućih likova iz prebogatog panteona vlašskog folklor, u prvu slikovnicu-vežbanku za vlaški jezik, ušao niko drugi nego – *kineski medvedić Panda*! Da je Panda „lik“ iz srpske tradicije pa da se nekako i razume, ali nametnuti jednu bezazlenu životinju sa druge strane Planete kao element vlaške nacionalne kulture, i to kako trenira kung-fu! – čin je van pameti, i ne dolikuje ozbiljnim državama kakvom Srbija želi sebe da predstavi „na putu u EU“! Ovaj detalj je karakterističan i po tome što vlaški nacionalni Savet toga vrmena pokazuje kao brikolaž neogodovornih pojedinaca, skupljenih sa političkog otpada vladajućih stranaka, kojima se svašta može podvaliti! Na jednoj daći u Rudnoj Glavi sreo sam se lice u lice sa članom vlašškoga Saveta, koga je na listu gurnula njegova stranka SPS zato što je, kaže, „bio kao vozač autobusa, poznat svim

Vlasima od Požarevca do Negotina“! Na moje radoznalo pitanje čime se bavi u Savetu, rekao je sledeće, i to ne krijući ponos: „*Sada pravimo vlašku gramatiku, jer mi nemamo gramatiku, a rumunsku ne možemo da uzmemo jer je puna španskih reči!*“

Indoktrinaciju ovakvih članova vlaške vlade vršilo je negotinsko udruženje „Gergina“, čije je projekte, inače, finansirao Soroš! Ovo nesrećno Udruženje ostalo je u istoriji Vlaha zabeleženo i po tome što je od strane Saveta bilo ovlašćeno [sic!] da izdaje „sertifikat“ prvoj generaciji prosvetnih radnika koji su izrazili spremnost da predaju „vlaški govor“ u osnovnim školama! Njima su ovi „sertifikati“ uručeni u jednoj negotinskoj kafani bez *ikakve provere znanja*, a sva literatru za nastavu nosila je na koricama Sorošev pečat! Glavni ideolog svih ovih marifetluka bio je anonimus koji se i na zvaničnim udžbenicim potpisivao kao *dPasujoni*, kao da Vlasi žive u srednjem veku kada je bilo religijski zabranjeno da se freskopisci punim imenom potpisuju ispod svojih dela. On je, uzgred, tvorac i pomenute bojanke sa kineskim Pandom kao „elementom vlaške nacionalne kulture“, naštancovao je potom i rečnik vlaško-srpskog jezika za učenike, u kome je pokazao da ne poznaje čak ni elementarne osnove toga jezika (vrste reči, infinitiv, nominativ imenica neodređenog vida i dr.), a privučen „mirisom i ukusom“ nisko kontrolisanog vlašskog budžeta, u profitabilni posao na štancovanju udžbenika, uključio i celu familiju. Porodične poslove delio je sebi i svojim sa neke visoke pozicije u vlaškoj vladi, što pokazuje da je i moral merio digitronom, kao i novac koji je voleo da zgrće kao da mu je mentor bio Ostap Bender!

Može ovako još mnogo primera da se navede, ali će ovoliko biti dovoljno da se shvati da su Vlasi u najvažnijoj tački svoje istorije doživeli apsurd: sa statusom nacionalne manjine i formiranjem nacionalnog Saveta, zapravo, iskopan im je grob, i to najdublji koji je mogao da se zamisli! Na dubinu te jame uticalo je još niz spoljnih poštasti, među kojima su internet, mobilna telefonija, društvene mreža i kao svojevrsna zaprška, razularena žuta štampa koja se na mafijaški kontrolisanom srpskom tržištu borila za tiraž!

Mediji iz ove poslednje klase utkrivali su se koji će crnje, ružnije, skandaloznije i uvredljivije da predstavi Vlahe istočne Srbije. Uobičajene pikanterije o vlaškoj magiji nisu bile ništa prema „bombi“ koju su na svojim udarnim stranama plasirale neke novine: *da se Vlasi spremaju da dignu oružani ustanak*, da su u te svrhe formirane specijalne jedinice zvane „žute beretke“, a da ih oružjem snabdeva Rumunija, koja ga daje besplatno jer njena vojska, ulazeći u NATO, dobija novo naoružanje. Ni autora ovih redova nisu mimoišle izmošljotine. Njemu je pripisana uloga vlašskog duhovog četovođe, koji je Vlasima „dao pismo“ [sic!], sakupljajući njihove umotvorene probudio im „nacionalnu svest“, a Vljane zatvorio u barake koje je podigao po okolnim majdanpečkim šumama i naterao ih da šiju uniforme za „žute beretke“! Čak je sredstvima opštinskog budžeta finansiran roman u kome se tajno društvo „srbskih“ rodoljuba bori protiv kustosa lokalnog muzeja, koji je, dabome, izdajničko kopile i strani plaćenik, a kad su ga pred kraj knjige ubili, otkrili su i njegove barake i digli ih u vazduh! U završnim scenama romana, ti noćni carevi kafića u kojima se pretvaraju u „ramboe“, užagrenih očiju gledaju kako u vazduh lete Paunove Vljane

i kako krše grane stoletnih bukovih stabala delovi njihovih tela, koja raskomadana padaju na zemlju, i ona, ta zemlja, istoga trenutka postaje i „sveta“ i „srbska“! Nek ostane zabeležen komentar moje supruge, učiteljice Ružice, kad sam joj pokazao novine i rekao: „*Vidi, molim te šta sve pišu o meni?*“ Ona me je samo pogledala i rekla: „*Ma šta ja znam šta ti sve radiš, kad si po ceo dan u Muzeju!*“ A ja sam tamo zbilja provodio po ceo dan, i subotom, i nedeljom, i praznicima kao i za vreme godišnjih odmora koje nikad nisam koristio, jer sam pre podne bio direktor, a „drugoj smeni“ usamljeni kustos nadnet nad građom o Vlasima, koju sam manijakalno prikupljao terenskim, arhivskim i bibliografskim istraživanjima!

Izliv svekolikog primitivizma koji je kulnuo iz kloake balkanskog tipa demokratije, više nije mogao da se spreči! Njegov udar na vlaški identitet bio je poguban. Vlasi sa mobilnim u rukama, otvarajući svoje profile na fejbuku, nisu imali kud nego da svoj etnički identitet gurnu što dublje u ilegalu, i da ga pokriju mimikrijom da mu se ni tragovi ne vide! Tako je vlaški jezik, kao poslednji element toga identiteta, prestala da govori i srednja generacija Vlaha, ne samo najmlađa.

Dve tuge za kraj

Tuga prva. Pre par godina išao sam na teren u Jasikovo, selo u Gornjem Peku, i na prevoju između Debelog Luga i Leskova povezao jednu devojčicu, učenicu VI razreda vlaolske osnovne škole. U želji da vidim kako stoje sa vlaškim jezikom deca iz te generacije, koja živi po razbacanim planinskim salašima, započeo sam razgovor na vlaškom, ali ona je na svako moje pitanje spremno odgovarala na srpskom. Bilo mi je jasno da razume jezik, ali mi nije bilo jasno zašto ga ne govori pa sam je upitao:

„Šćij rumînjašće?“

„Znam!“

„Pa što ne govoriš vlaški?“

„Neću?“

„A što nećeš?“

„Pa to je sramota!“

„Šta je sramota?!“

„Pa to kad govoriš vlaški!“

Zanemio sam i upitao:

„A u kući kako pričaš?“

„Pa srpski!“

„A tvoji roditelji?“

„E, oni pričaju vlaški!“

„Ti srpski, a oni vlaški?“ upitao sam u neverici.

„Da!“ odgovorila je, a na moje pitanje da mi objasni zašto, ponovila je:

„Pa kažem da je sramota kad pričaš vlaški!“

„U redu“, rekao sam, „ali kakve to veze ima sa tvojima u kući? Zašto sa njima ne govoriš vlaški?“

Njen odgovor me je pokosio:

„Pa ne pričam, jer kad bi znale moje drugarice iz škole da ja govorim vlaški kod kuće, više se sa mnom ne bi družile!”

„A jesu li i tvoje drugarice Vlainje?”

„Da, sve!” odgovorio mi je devojčurak.

To je normalno za vlaolsku osnovnu školu, jer su sva sela u Gornjem Peku, odakle se zbiraju njeni đaci, čisto vlaška, i kad se u njima ubije jezik, on umre na mnogo širem prostoru. I tu ga niko više ne oživi!

Tuga druga. U mojoj rodnoj kući u Blizni danas živi još samo sestra Marija, udovica, i ako ne računamo decu i unuke koji joj povremeno dolaze u posetu, jedino društvo su joj mačka, pas i kokoške. Povremeno navraćam i ja, kad uželim da me zapahne sećanje na detinjstvo i osvežim znanje maternjeg jezika, jer me nikad nije napustilo osećanje da tu mojim maternjim jezikom govore ne samo moja sestra i njene komšije, već i njihove životinje. Za tu bratsku pažnju bio bih nagrađen vlaškom „koljašom” i mesom prženim u tiganju koji je sestra nasledila od majke.

Tako je bilo i jednoga dan ujesen prethodne godine, kad sam navratio kod sestre vraćajući se s terena u Donjem Poreču. U toku jela ušla je u kuhinju njena mačka, i privučena mirisom prženog mesa, zamjaukala tako tužno, kao da plače gladno dete. Sestra Marija je prekinula ručak, pružila ruke prema mački i rekla: „Ooo, Mićko! Dođi babe!”

Kao da nisam dobro čuo, u neverici sam je upitao: „Sestro, kojim jezikom ti pričaš sa mačkom?”

Zastala je za trenutak, i rekla:

„Pa, pričam srpski!”

„A sa psom?” upitao sam.

„Isto srpski!”

„A sa kokoškama?”

Već mi se srce steglo kad mi je dala očekivan odgovor:

„Pa i sa kokoškama pričam isto srpski!”

U neverici, dohvatio sam mobilni i okrenuo broj mog saradnika iz Tande, Pau-na Ilića, za koga sam siguran da je poslednji vlaški ovčar i istočnoj Srbiji, jer živi od stada koje čuva po tamošnjim brdima, na način koji se ni za dlaku nije promenuo od onoga kako su to činili njegovi preci. Zbog toga je Paun moj stalni saradnik na vlaškom rečniku „Vorbaru”, i za devet proteklih godina nije ušla reč u taj rečnik, a da je prethodno nisam razmotrio sa njim.

Posle uobičajenih fraza, upitao sam ga otvoreno kojim jezikom priča sa svojim ovcama. Nasmejao se, razmislio par sekundi i odgovorio:

„Sa ovcama uglavnom pričam srpski, jedino kad sam ljut na njih onda ih psujem i kunem na vlaškom, onako kako sam naučio od naših starih čobana!”

Ako se ikada bude podigao spomenik na grobu vlaškoga jezika, ovaj trenutak u dan, u sat i sekund, neka se upiše kao vreme kada sam saznao za njegovu smrt! Jer kad Vlasi više ni sa svojom stokom ne govore vlaški, onda je *svaka priča završena! Gata povasta, gata!*

Epilog

Shvatio sam da više nema šta da se čeka. Vlaški jezik je na samrti,¹⁾ a sa njim i sve njegove umotvorine, za koje mnogi sumnjaju da ih Vlasi uopšte imaju. Takve predrasude najviše su uticale na etničku svest samih Vlaha, jer su poverovali da njihova osobena kultura ne vredi ništa, da ih u očima modernoga sveta samo prikazuje kao zatucane i primitivne ljude, čak i kao ljude bez morala i emocija, pa su je sa olakšanjem napuštali.

Otvorio sam stare fascikle u kojima je gotovo jednu deceniju čamio projekat „Askultac povasta mja”, napisan s ciljem da javnost upozori na devastaciju i destrukciju autentične vlaške kulture, koja nestaje pred našim očima, ali nestaje neproučena i nepoznata. Ažurirani projekat podneo sam na konkurs koji je upravo tih dana raspisala Skupština opštine Majdanpek.

Projekat je prihvaćen i tako je nastala ova knjiga. U njoj je izbor iz građe koju sam beležio gotovo pola veka po vlaškim krajevima istočne Srbije, kao i ona koju su beležili drugi koji su kao saradnici vremenom pristali uz moje projekte.

Njena misija je da svetu otkrije nepoznatu lepotu vlaškgoga duha, i razuveri Vlahe i njihove potomke da nemaju čega da se stide!

Da bi ova misija mogla u potpunosti da se ostvari, prethodnom tekstu valja dodati još neka poglavlja, pre svega ona u kojima će se osvetliti bitne nijanse etničke slike istočne Srbije koje joj daje vlaški kolorit, i odgonetnuti enigmu jezika u kome je nastala vlaška narodna književnost.

ETNIČKI PROFIL VLAHA ISTOČNE SRBIJE

Tačno određenje etničke pripadnosti jednoga naroda, posebno ako on uživa pravni status nacionalne manjine u nekoj državi, od životne je važnosti za taj narod i u direktnoj je vezi sa njegovim opstankom. U slučaju Vlaha istočne Srbije po tom pitanju vlada retko viđena konfuzija, ali se raznolika gledišta mogu svesti na četiri teorije: 1) inverznu, 2) autohtonističku, 3) aurelijansku i 4) rumunsku.

1. **Inverznu teoriju** formulisao je srpski etnolog Tihomir Đorđević za potrebe jugoslovenske delegacije na Mirovnoj konferenciji u Parizu, koja je na kraju Prvog svetskog rata crtala novu mapu Evrope. Đorđević je kao vrstan etnolog dobro znao, uostalom kao i svi veliki srpski naučnici toga vremena, da su Vlasi istočne Srbije *rumunski doseljenici*, ali je zgodnom dosetkom da se ne radi o etničkim Rumunima nego o *povlašnim Srbima*, hteo suzbiti rumunske pretenzije na teritoriju istočne Srbije, koje su se otvoreno ispoljile na toj Konferenciji, i koje su realno pretile da Srbiji oduzmu četvrtinu teritorije. Po njegovoj teoriji, Vlasi su potomci Srba koji su pred prodorom Turaka na Balkan bežali na sever, u Banat i Erdelj, tamo su se pod uticajem Vlaha, kako su Srbi tada zvali Rumune, povlašivali, pa kad su u

1) Terenske impresije jednog iskusnog etnologa potpuno se uklapaju u sumornu sliku o vlaškom jeziku koju odaje statistika, a ona pokazuje da je za samo 40 godina broj Vlaha kojima je vlaški bio maternji jezik, opao je za polovinu: 1961. taj broj je iznosio 106.656, a 2002. godine 54.726. Sunovrat vlaškgog jezika počeo je, dakle, u drugoj polovini XX veka, sa snažnim zamahom industrijalizacije.

Srbiji stvorene povoljne prilike za povratak, oni se vraćaju, ali sada kao Vlasi. Kako je između jedne i druge seobe prošlo više vekova, tokom toga „povlašivanja“ postepeno se gasila i srpska etnička svest, ali izgleda ne baš sasvim, jer se ona „budila“ pri ponovnom dodiru sa srpskim tлом, i zato se, po ovoj teoriji, naši Vlasi u svim prilikama izjašnjavaju za Srbe. To gledište je potom dalo za pravo srpskoj državi da snažno poradi na daljoj srbizaciji Vlaha, što je, po svemu sudeći, na kraju i uspelo. Doduše, nije samo srbizacija bila agens asimilacije, već je asimilacija posledica više faktora koji se u sadejstvu javljaju tokom složenog procesa akulturacije, shvaćene kao prožimanje dvaju kultura, tokom koje jedna kultura preuzima elemente druge.

Ova teorija se još može nazvati i *akademskom*, jer se primila u akademskim krugovima srpske nauke, gde je živa i danas, iako je prošao čitav vek od njenoga nastanka. Fakat da je jedna teorija tendenciozna, da je stvorena samo da namiri političke potrebe u jednome trenutku, bio bi u ozbiljnim naukama dovoljan razlog da se ona odbaci, ili prepusti istoriji kad ostvari svoju svrhu. To se sa inverznom teorijom u Srbiji nije desilo, pa ostaje da se obara argumentima kritike.

Teorija je u naučnom smislu toliko slaba da je za obaranje dovoljno ukazati na njen postulat o *povlašivanju Srba* kao na neistinitu hipotezu, jer se postavlja logično pitanje: *ako su Vlasi nastali od Srba koji su na rumunskom etničkom prostoru povlašeni za četiri veka (XIV-XVIII), kako onda neki delovi tih istih Srba nisu povlašeni, iako su tamo ostali još dva veka posle toga?* I to u vreme kad je asimilatorska snaga Rumunije postala višestruko jača, jer su Banat i Erdelj došli pod njenu vlast, što za vreme pomenuta četiri veka nije bio slučaj. Na kraju, da je inverzna teorija naučno istinita, danas u Rumuniji ne bi trebalo da ima živoga Srbina, što srećom nije slučaj, jer se dobro zna da je srpska dijaspora upravo u rumunskom Banatu očuvana bolje nego bio gde drugde! Kad pada hipoteza kao neistinita, od teorije ne ostaje ništa!

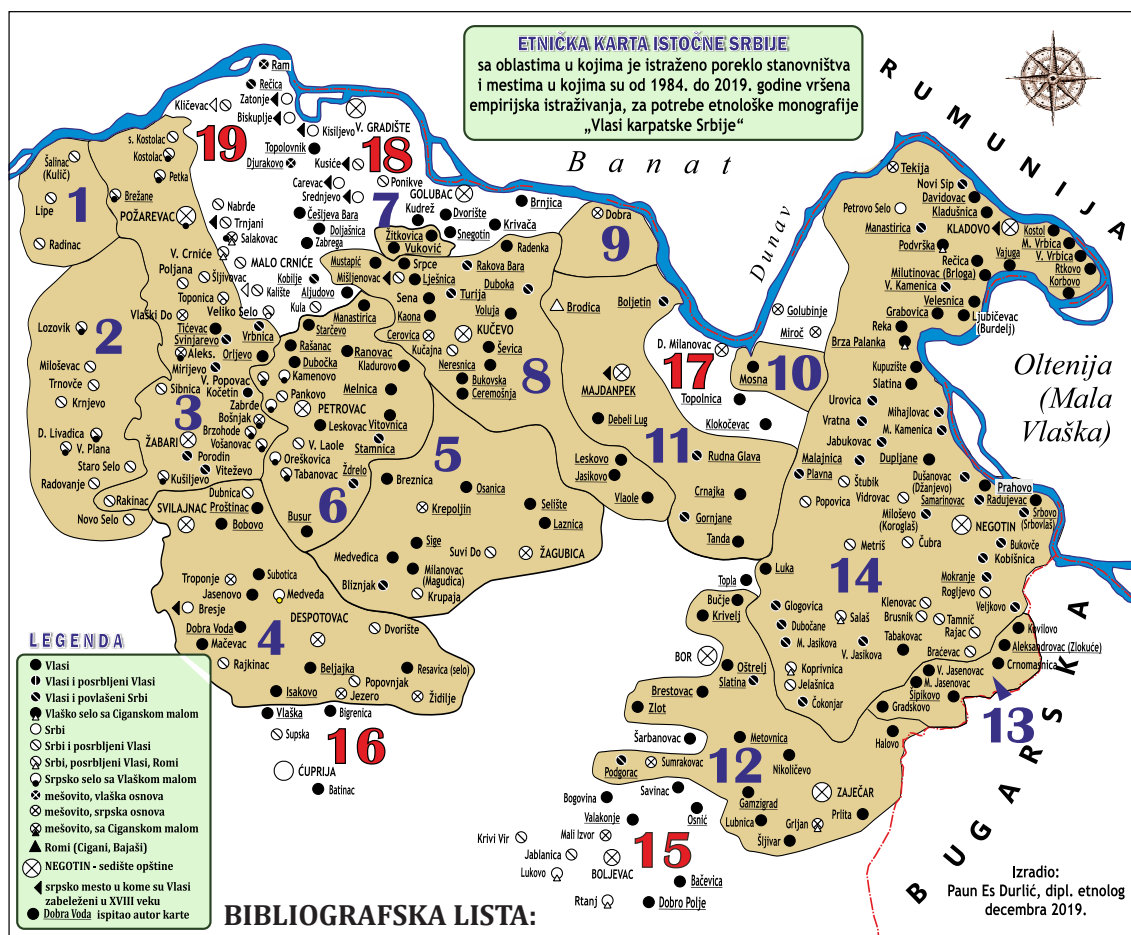
Inverzna teorija doduše nije isključiva, ona iz pristojnih razloga dopušta da se među inverznim povlašnim Srbima možda našao i po neki pravi Vlah, odnosno Rumun. O šteti koju je nanela, a i dalje nanosi ova pseudo-teorija, izlišno je na ovom mestu pisati. Pomenuću samo jedan skorašnji slučaj kao primer iznošenja grube neistine. Vredan autorski par *Olivera Dumić* i *Nebojša Đokić*, u svom radu „*Етнички састав становништва у Хомољу у XVIII веку*“, objavljenom u broju 30 „*Митолошког зборника*“ koji je izašao 2013. u Rači, pozivajući se na T. Đorđevića pišu da „Vlasi nemaju svoje običaje jer su svi njihovi običaji srpski“ [sic!], i otkriva na str. 297. da se tek u „*савремено доба њоједине їрује њрекомерно їруге, из себи знаних разлоја, да докажу разлику у црквеним обредима, и друћим асїекћима живоїа, од срїских, инсисћирајући на њаїанским рїћуалима, са којима је хришћансћїво рашчисћїло још у 4. веку.*“ Koji loši momci čine pomenute „pojedine grupe“ koje se „prekomerno trude“, nije teško saznati, jer se na strani na koju autori upiru prstom, nalaze svega dva imena, *Gacović* i *Durlić*, koji, koliko ja znam, u svojim radovima nemaju niti jedan jedini redak o crkvenim obredima, niti „insistiraju na paganskim ritualima“, nego po najstrožijim pravilima nauke vrše empirijska istraživanja, i prikupljenu građu tumače onako kako ta pravila nalažu! Ovo je primer deformacije inverzne teorije, čije se pristalice ne stide da izmišljaju i lažu!

2. Autohtonistička teorija, za razliku od inverzne, nema svog autora već samo pristalice i simpatizere, i to još iz antičkih vremena kada je ovaj botanički pojam, u izvornom značenju „samoniklo“, ušao u terminologiju istorijskih nauka, a da ga niko ozbiljan nikada nije u metodološko-teorijskom smislu precizno odredio. Autohtonizam je postao posebno popularan u XIX veku kada su na razvalinama velikih imperija nicali nacionalne države. U suštini, radi se o borbi između različitih nacija za pravo na neku teritoriju. Tu borbu vode isukanim pisaljkama njihove nacionalne nauke, koje kroz naplavinu raznih publikacija nastoje da dokažu da je baš njihova nacija-narod-etnička grupa na spornoj teritoriji od pamtiveka, to jest neprekidno. Tako dolazimo do reči *kontinuitet* koja je sinonim za autohtonističku teoriju, i bez koje ova teorija nema efekta. Treći važan pojam kojim autohtonisti vitlaju jeste *starosedelaštvo*, jer položaj *sedenja* označava sigurnost, što nam jasno ukazuje na to da su izvori ove teorije psihološke prirode. Autohtonizam je eskapistički model koji počiva na psihološkom mehanizmu *regresije*, to jest vraćanja u prošlost kao rešenje za neku kolektivnu frustraciju, i to onu najdalju prošlost, poznatu po nekom velikom otkriću, koje se kao opšte popularno, može glorifikovati i koristiti kao opijat za laičke mase. U nedostatku velikog otkrića, autohtonisti su u stanju da ga izmisle, jer je njihova publika spremna da i veliku laž prihvati kao istinu. Kao populistička propaganda teorija može biti benigna, jer tada strada samo akademska istina, ali ako se spoji sa sumanutim političkim idejama, kao što je na primer bio Hitlerov nacizam, onda su katastrofe velikih razmera neminovne.

U Srbiji vlaški autohtonizam je blage naravi i zaokuplja poluobrazovani svet koji je „otnekud čuo“ da su Vlasi „starosedeooci“, drugim rečima „najstariji narod“, ali dalje od toga ne umeju da beknu. Vispreniji nastoje da budu glasni, ne bi li ih vlast primetila kao patriote i branioc Srbije, koju smatraju za svoju „maticu“, i zato svom energijom *prokazuju* svoje sunarodnike koji se usuđuju da bilo šta kažu protiv ove „teorije“. Iz zahvalnosti, srpska vlast im je poklonila Vlaški nacionalni savet kao igračku koja, kad se uzme u ruke, zveckaa po lokalnim medijima i bez kontrole presipa novac srpskih poreskih obveznika u njihove džepove. Autohtonistima je potreban ideološki protivnik, kao što je belom potrebna crna pozadina da bi se bolje videlo. Dovoljno je, na primer, samo da govoriš dobro o Rumuniji i bićeš na društvenim mrežama predmet autohtonističkog *ostrakizma*, nemilosrdnog, nehumanog, krajnje primitivnog.

Da ne ispustimo iz vida postojanje paralelnog, srpskog „autohtonizma“ koji deli srpsku nacionalnu istoriju na zvaničnu i zabranjenu, a u ovoj drugoj nalazi svakojaka čudesa koja Srbe u svojim očima treba da digne toliko visoko, da ih nikakva zemaljska kriza više ne može dohvatiti.

Autohtonizam kao gledište na društvene procese, dakle kao pretenzija da bude vrsta neprikosnovenog, objektivnog zakona, duboko je faličan, jer počiva na hipotezi da se čovek ne kreće, da stotinama godina, vekovima i milenijumima stoji u mestu, i to naročito na onom koje su arheolozi otkrili kao znamenito! Na njihovu žalost, samo je privid i obmana teza da su društveni procesi statični, oni su zapravo toliko dinamični i njihova promena je toliko očigledna, da je primećuju i obični lju-

[1] Б. Дробњаковић, *Смедеревско јодунавље и Јасеница*, Београд 1925. [2] Д. Ивановић, *Власи у Великојлањском крају*, Viminacium 16, Пожаревац 2011. [3] Мих. Ј. Миладиновић, *Пожаревацка Морава*, Насеља 25, Београд 1928. [4] С. Мијатовић, *Ресави*, СЕЗБ XLVI, Београд 1930. [5] А. Лазић, *Етничке промене у Хомолу и Звижду*, Гл. ГДС XXIV, Београд 1938. [6] Љ. Јовановић, *Млава*, СЕЗБ V, Београд 1903. [7] П. Марковић, *Клење са околним селима*, Клење 1999. [8] А. Лазић, *Насељавање и развијашак насеља у Средњем и Горњем Пеку*, Гл. СГД 25, Београд 1939. [9] З. Петрашковић, *Добра на Дунаву*, Београд 1998. [10] М. Барјактаровић, *Мосна*, 36. ЕИ 8, Београд 1976. [11] П. Ес Дурлић, *Родослови Поречке Реке и суседних области*, грађа, Музеј у Мајданпеку. [12] М. Станојевић, *Црна Река, антропогеографски прилози*, Зборник прилога за познавање Тимочке Крајине, III, Београд 1931; исти, *Црна Река*, Зајечар 1975. [13] П. Пауновић, *Географија здравља*, Неготин 2008. [14] К. Јовановић, *Непојинска Крајина и Кључ*, Београд 1940. ♦ Neistražene oblasti: [15] delovi Crne Reke, [16] delovi Čuprijske Morave, [17] delovi Poreča, [18] Braničevo i [19] Stig. Podvučena imena mesta jesu naselja u kojima je P. Durić vršio empirijska istraživanja od 1984. do 2019. godine. Etnički sastav utvrđen je na osnovu preseka popisa stanovništva od 1850. do 2011. godine, i drugih izvora.

Sl. 2 Poreklo stanovništva ispitivano je u 132 od 159 vlaških sela (83%) i to antropogeografskom metodom, i nije nađen ni jedan jedini rod stariji od XVIII veka! Isto je i u srpskim selima, u kojima se javljaju samo retka predanja o dobegavanju predaka s Kosova posle Kosovskog boja, što autohtonističku teoriju o „starosedelaštvu“ današnjeg stanovništva u oba slučaja, argumentovano odbacuje kao neodrživu!

di čije su percepcije čulne i neposredne, a tumačenje oslobođeno svake ideologije. Često su meni na terenu obični Vlasi seljaci govorili kako „jedno imanje može da izdrži najviše četiri kolena, a onda, ako ne zapusti, preuzme ga drugi rod, druga familija, ili drugi neki narod!” Ove mikro promene su pravilnost koja se odražava i na makro planu. Ljudi se neprestano kreću i epohe smenjuju, a razlozi koji ih na to teraju su mnogostruki. Cilj je ostao isti, kao i na stupnju dok su ljudi bili primati: obezbediti stabilan izvor hrane, jer se hrana stalno izmiče, i traži da se ide za njom dan i noć, kroz godine i vekove!

Pogledajmo kartu istočne Srbije na sl. 2. Da su autohtonističke tvrdnje istinite, u svim vlaškim selima sa te karte trebalo bi danas da šetaju direktni potomci rimskih centuriona ili bolje reći, penzionisanih rimskih veterana, da ne pominjemo „Vinčance” ili tajanstvene „Lepenovirce!” Direktni potomci ovih drugih bili bi sigurno Vlasi iz Boljetina na Dunavu, i nek nam ne zamere ako bismo ih u tom slučaju zamišljali kako sa ribolikim glavama čuvaju stoku, obrađuju bašte, ili putuju autobusom na posao u Majdanpek!

Zašto je karta na slici br. 2 važna za sudbinu vlašskog autohtonizma? Kao što stoji u njenoj legendi, reč je pregledu rezultata sistematskog antropogeografskog istraživanja porekla stanovništva, sa bibliografskom listom autora koji su ta istraživanja izvršili. Vidimo, dalje, da je istražena ogromna većina sela (83%), zbog čega se dobijeni rezultati mogu bez velike pogreške projektovati na celokupnu teritoriju. Kao što je poznato, ova istraživanja su u Srbiji započela 1896. godine po metodologiji koju je utvrdio geograf Jovan Cvijić, a koja se sastojala u, kako je on napisao, „proučavanju stanovništva na licu mesta, od sela do sela, od kuće do kuće”. Godina je važna da bi se shvatilo da je reč o vremenu kada je sećanje na pretke i njihovo poreklo u seoskim porodicama bilo očuvano u znatnoj svežini. Što dalje znači da su podaci dobijeni *in situ* od najumnijih kazivača iz ispitivanih rodova, potpuno verodostojni... I tu je kraj. Antropogeografski metod Jovana Cvijića zadao je smrtni udarac autohtonizmu, zato što tokom ovih istraživanja nije nađen *ni jedan jedini vlaški rod*, stariji od XVIII veka! A odande do željene autohtonosti, nedostaju gotovo dva cela milenijuma, i ne mogu se ispunuti bez maštovitog domišljanja! Sumirajući rezultate o Vlasima, Cvijić je jasno naznačio da je reč o doseljenicima sa rumunskog etničkog prostora, i to Ungurjana iz Almaša u Banatu i iz Erdelja, a Carana iz Rumunije, koju su tada činile samo Vlaška i Moldavija. Potpuno je ista situacija i sa poreklom srpskoga naroda u istočnoj Srbiji, i oni su doseljenici, samo sa juga, s tom razlikom što su u nekim selima evidentirane porodice čiji su rodonačelnici ovamo dobegli sa Kosova posle Kosovske bitke (XIV vek). A to je sasvim beznačajno vreme u odnosu na tezu srpskih autohtonista da njihov narod vuče direktno poreklo od praiatorijskih ribolovaca sa Lepenskog Vira!

Iz ovoga sledi da je autohtonističko gledište velika naučna zabluda, više romantičarski zanos nego utemeljena naučna istina, a to što je na takvome gledištu zasnovan celokupan rad Vlašskog nacionalnog saveta, govori samo o njegovoj potpunoj otuđenosti i laicizmu kojim je rukovođen! Naši Vlasi su se etnički formirali na prostoru Banata i Male Vlaške, i u to nas može uveriti sva izvorna građa u ovoj knjizi, ukoliko se podvrgne kompetentnoj komparativnoj analizi.

3. Teorija Aurelijana o poreklu Vlaha pripada rumunskoj nauci, i u našoj naučnoj literaturi je gotovo nepoznata. Po rumunskim autorima, Vlasi istočne Srbije, ili Timoka kako oni pogrešno zovu ovu oblast, ostaci su rimskoga stanovništva koje je njihov car Aurelijan preselio iz Dakije, današnje Rumunije, u Meziju koja je u III veku obuhvatala celu oblast istočne Srbije u kojoj danas nalazimo Vlahe. Aurelijan je iz Dakije povukao rimski plebs, to jest vojnike, činovnike, veleposednike, trgovce jednom rečju rimske bogataše, a u Dakiji su ostali samo seljaci i od njih će kasnije nastati današnji Rumuni. Po aurelijanistima, jedan deo ovoga stanovništva se pred navalom Slovena u VII veku povukao na zapad u primorske gradove i druga utvrđena mesta, a jedan deo se u Meziji povukao u planine i počeo da se bavi stočarstvom! Od ovoga dela, veli teorija, nastali su naši današnji Vlasi, kao i ostali Vlasi koje potonja istorija nalazi širom Balkana!

Ko god se makar malo razume u stočarstvo, shvata svu apsurdnost i komičnost ove ideje, ali je ona uprkos tome bila naširoko prihvaća u evropskoj akademskoj zajednici XIX veka. „Aurelijanstvo” je tek nedavno ušlo na srpsko bibliografsko područje, preko trotomnog dela S. Gacovića „Romanizacija i romansko stanovništvo Timočke zone od I do XVI veka” (Bor 2012), i to pogurano činjenicom da je reč o doktoratu koji je Gacović odbranio u Rumuniji. Na neodrživost i ove teorije ukazuje takođe gore pomenuta antropogeografska građa, ali posebno i druge istorijske činjenice koje svedoče o diskontinuitetu. Pristalice ove teorije nalaze u sitnim, retkim i u vremenu i prostoru rasutim pomenima etnonima Vlah, dokaze o neprekidnom opstojavanju etničkih Vlaha (tj. Rumuna!) u istočnoj Srbiji, od Aurelijana pa sve do danas! Pritom takvi autori, čije se teorije mogu nazvati ćopavim jer stoje samo na jednoj nozi, zanemaruju činjenicu da je pojam Vlah, od kad je za Keltima pre dva i po milenijuma stigao na Balkan, više puta radikalno menjao sadržaj te da se nije uvek odnosio na etničke skupine, pogotovu ne na jednu te istu koja sve vreme živi na istom prostoru, a s druge strane, da su etničke zajednice koje su u pojedinim slučajevima najverovatnije bile vlaške, to jest postromanske u etničkom smislu, često nazivane različitim imenima. Istovremeno, za takve autore kao da ne postoje turbulentna vremena sa masovnim i trajnim emigracijama stanovništva, i to u veoma udaljene krajeve rasute od Istre do Erdelja, kao da nisu nikad i nigde zabeleženi kraći ili duži periodi potpune opustošenosti određenih oblasti Srbije, u kojima se potom etnički sastav stanovništva korenito menjao. Iz tih razloga, na primer, Vlasi koji se pod ovim imenom javljaju u turskim aktima iz istočne Srbije, i Vlasi koji danas žive u ovoj oblasti, nemaju gotovo nikakve direktne veze. Turski Vlasi su otišli iz istočne Srbije kud koji, čim su Turci pomerili granice osvojenih teritorije na sever i zapad, a oni izgubili privilegije koje su dotad imali kao pogranični živalj. Iz drugih razloga naši Vlasi nemaju direktne veze ni sa Balkanskim Vlasima.

S obzirom na to da se temeljna rasprava o ovoj teoriji priprema u posebnoj publikaciji, ovde treba samo ponoviti zaključak: teorija Aurelijana o poreklu Vlaha, smišljena je u kabinetima naučne elite XIX veka koja sa stočarstvom nije imala nikakvog iskustva, a nekritički prihvaćena od nekih današnjih autora, zrela je za odbacivanje kao potpuna besmislica! Rumunske razloge da je drže u životu, razmotriću na drugom mestu.

4. **Rumunska teorija**, kako sledi iz samoga naziva, posmatra Vlahe kao deo rumunskog naroda, ali gledište koje ću ovde komentarisati nisu formulisali rumunsku naučnici, već srpski stručnjaci, i to sa neobičnih polja: statistike i geografije. Zanimljivo je da su ovi stručnjaci živeli i radili u XIX veku, pa su verovatno stoga danas potpuno zaboravljeni.

Prvi na koga ću podsetiti je *Vladimir Jakšić*, koji se, s obzirom na doprinos, s pravom smatra ocem srpske statistike. U svom najznačajnijem radu *О племеномъ составѣ населения въ Княжествѣ сербскомъ*, objavljenom u San Peterburgu 1872. godine, na str. 9 napisao je da su „Vlasi ili Rumuni” najmnogobrojnija neslovenska narodnost u Srbiji, i da su oni „*повезани са својимъ једнојлеменицима, који живе у Влашкој и Банаџу и збој њиха насељавају у главном оне делове кнежевине који су окренути ка њимъ земљама*”. Zanimljivo je istaći da je Jakšić ovu svoju studiju napisao pre nego što je Rumunija na Berlinskom kongresu 1878. godine međunarodno priznata kao nezavisna država, kao i to da su već na prvom popisu u Srbiji posle ovoga datuma, koji je Jakšić organizovao, Vlasi popisivani kao Rumuni. Vlasi su tako popisivani sve do dolaska komunista na vlast posle Drugog svetskog rata.

Drugi autor je geograf *dr M. V. Smiljanić*. Gledište ovog takođe zaboravljenog naučnika vrlo je značajno, jer odražava znanje srpske nauke druge polovine XIX veka o Vlasima, kao i razlog negativnog stava koji je srpska akademska zajednica i deo javnosti imala o njima. Smiljanić je u časopisu „Годишњица Николе Чупића” broj 24 (Beograd, 1905), na str. 102-123 objavio rad „*Етнографско истраживање народа Балканској полуострва*” iz koga ću ovde preneti nekoliko pasusa sa str. 116-118. smatrajući da je u njima svako slovo značajno za naš predmet danas.

Да речемо неколико речи о Карпатима, и њихову утицају на етнографију балканских народа. Ове веначне планине, које су се уздигле на обалама Тријаског Мора, прелазе преко Дунава у северо-источну Србију и шире се на југ до Кривовирског Тимока. На северу од Дунава насељене су румунским становништвом, које се исто онако као и оне шири преко Дунава у северо-источну Србију па заузима целу област на којој се Карпати простиру.

Узима се да је Кривовирски Тимок граница између карпатског, који је са севера, и балканског планинског система, који је с југа ове реке. Исто тако и јужна граница влашког становништва у северо-источној Србији пада тачно по овој реци. По планинама између Кривовирског Тимока и Дунава живе поред Влаха и Срби али први су у већини. Они су у почетку насељавали само планине и њихове падине а доцније су почели да се спуштају на исток према Неготину и Зајечару у брежуљкасти предео Црне Реке и на запад према Свилајинцу и Пожаревцу у долину Мораве. Румунска народност броји данас у Србији преко 150.000 душа. Према податцима, које сам пре две године изнео у „Чупићевој Годишњици”, види се да је њен стварни прираштај знатно већи него код Срба у томе крају. Још тада сам нагласио да је српски живаљ између Кривовирског Тимока, Мораве и Дунава у опасности да буде потпуно повлашен.

Опасност је у толико већа, што румунски елеменат стоји у широкој географској и јакој етнографској вези са румунским становништвом у Влашкој и што му из Влашке и Трансилванских Алпа придолази непрестано поткрепљење, те га стално одржава у етнографској свежини. Ово појачавање румунског елемента у источној Србији има донекле узрока и у бољим привредно-економским

приликама сељака у Србији него у Румунији, због чега се младе девојке из Влашке удају радије у Србију, те тиме повећавају онај део становништва који је од највећег утицаја на прираштај. Појачавање румунског елемента бива донекле и на рачун српског становништва. [..]

Главна ствар, на коју сам овде хтео скренути пажњу јесте етнографска улога карпатског планинског система на Балканском Полуострву, која се састоји у преношењу румунског елемента на ову страну Дунава. [...] Румуни прелазе на Балканско Полуострво с Карпатима и заузимају у Србији само ону област, на којој се простиру и Карпати.

Da ostavimo po strani stereotipe salonskog porekla o Vlajnama, a uz njih i netačnu konstataciju da su krajinski ravničari nastali od planinaca koji se „spuštaju na istok”, jer je tamo do skora svaki stariji Caranin znao selo iz prekodunavskog dela Vlaške nizije odakle su mu preci došli, ostaje kao trajna vrednost citiranog teksta ukazivanje na značaj Karpata za vlaške migracije, ali je ispustio ono najvažnije: da su se niz karpatski luk u karpatski deo Srbije spuštali Vlasi stočari *bačijskog tipa*. A takav tip je formiran na području Banata, gde Karpati postepeno smanjuju visinu i uranjaju u ravnicu, što omogućava delimični prelazak na zemljoradnju i pripremu stočne hrane za zimu. Balkanski Vlasi na Pindu u Grčkoj i na Dinari u Dalmaciji bave se *transhumantnim* stočarstvom, koje omogućava držanje ogromnih stada za koje je nemoguće spremati zimsku prehranu na drugi način, nego selidbom sa letnjeg na zimska pasišta. Naše Vlahe sa njima povezuje samo slavizam „Vlah” koji je krovni naziv za različite romanizovane grupacije, isto kao što je „Sloven” krovni naziv za različite slovenske narode. Podsetimo da je iste godine (1905) i etnolog Tihomir Đorđević objavio svoj putopis „Кроз наше Румуне”, u kome je, kao što je poznato, izneo isto gledište da su Vlasi rumunski etnički živalj, ali da se to pitanje u Srbiji smatra delikatnim i da nije uputno previše ga otvarati.

*

Imajući ovo u vidu, kao i konfuziju u pogledu gledišta navedenih teorija, postavlja se logično pitanje ima li nauka uopšte način da sve ovo razreši i iznese argumente koji bi bili neoborivi, i pomogli da se o Vlasima sazna konačna istina? Na sreću, moj odgovor je pozitivan, i on će biti kompletno i kompleksno elaboriran u monografiji „Vlasi karpatske Srbije” koja je u završnoj fazi izrade. Ali, pristup je morao biti u osnovi promenjen. U njoj se ne polazi od Kulina bana, ne prate se retki istorijski pomeni koji su za rešenje etničke istorije efikasni isto kao oranje plugom na metar od tla, već se osvetljava *etnička slika* istočne Srbije, i to na jedini svrhovit način: *metodom rodoslova!* Građe za to ima dovoljno, zahvaljujući, kao što je rečeno, antropogeografskoj ostavštini Cvijićeve škole, i naknadnim istraživanjem po njegovoj metodi. Kada se takva rodoslovna građa kritički rastrebi i sistematise na pravi način savremenom kompjuterskom tehnologijom, sklapa se etnička slika izvanredne „oštrine”, jer je moguće kretaje stanovništva pratiti na nivou porodice kao najmanje etničke ćelije. A na osnovu toga kretanja veoma je lako utvrditi kako je ta slika nastala. Kada se takva šema „napuni” jezičkom građom, koju pribira već jednu deceniju projekat „Vorbar”, i k tome doda korpus iz narodne književnosti koji donosi ova knjiga, moći će vlaška „kvadratura kruga” konačno da se reši. Zapravo,

uz obilje argumenata i niz metodoloških i teoretskih inovacija, moći će da se prihvati definicija koju sam dao u slikovnici „Sveti jezik vlašskog hleba”. Ta definicija ukazuje na neobičan etnički profil naših Vlaha, formiran tokom njihove istorije, a koji, u pogledu tzv. *nacionalnog identiteta*, ima dva dela: *rumunski* i *srpski*. Rumunski deo je onaj koji nazivamo *etničkim*, i koji sadrži maternji jezik i njegove folklorne i duhovne tvorevine, verovanja, običaje, nošnju i sl., dakle tradicionalnu materijalnu, duhovnu i socijalnu kulturu koju je vlaški seljak stvarao vekovima u autarhičnom životu unutar svoje seoske zajednice. Srpski deo identiteta čini njegova politička nadgradnja koja se obično zove *nacionalnom svešću*. Ona je formirana u Srbiji tokom vremena stvaranja same srpske nacije i formiranja njene nacionalne svesti. Retko je koji Vlah seljak u XVIII i XIX veku, pa i s početka XX, mogao da stekne po koji promil rumunske nacionalne svesti, jer se ta svest formirala na područjima današnje Rumunije počev od kraja XVIII veka a intenzivno tek u XIX veku, kada su Vlasi već uveliko živeli u Srbiji. Nikada nećemo saznati koliko je generacija Vlaha proživelo svoj život po brdima istočne Srbije, znajući za Rumuniju samo po njenome imenu, i ništa više? *Ex nihilo nihil fit!* Iz ovoga sledi da Vlasi danas imaju *dvojni identitet*, i drama počinje u oblasti državne administracije koja uveliko kasni za životom, jer još uvek nije razradila statističke modele koji bi ove pojave obradila kao životnu realnost. U periodu posle Drugog svetskog rata postepeno su počeli da se gube pojedini elementi etničkog identiteta, da bi se u naše vreme izgubio i poslednji: jezik! Neće proći mnogo godina, a u istočnoj Srbiji ćemo imati dve vrste Srba, jedni će biti pravi Srbi, a drugi će biti Srbi čiji su preci bili Rumuni.

ENIGMA LJIMBE RUM'NJASKE

Videli smo u prvom delu ovog uvodnog teksta kako su se društveni okviri sužavali dok na kraju nisu ugušili vlaški jezik. Ostaje nam samo da zavirimo u njegovu dušu i da odgovorimo na ključna pitanja o njegovoj pravoj prirodi, s obzirom da i oko ovog jedino preostalog elementa vlašskog identiteta vlada velika konfuzija.

Kako je za utvrđivanje etničkog profila Vlaha istočne Srbije, videli smo, najbolji metod rodoslovni, jer omogućava ulaz u etničku sliku do porodice kao najsitnijeg detalja, tako je za rešenje jezičke zagonetke najbolji metod rečnik, jer omogućava prodiranje u jezik do svake reči. Ali ne bilo kakav rečnik, nego onaj koji uz svaku reč zahvata najkrupnije delove tradicionalne vlaške kulture. Takav rečnik je *Vorbar*, koji se na otvorenoj sceni - na internetu, razvija već jednu deceniju. Pored toga što duboko zadire u samu kulturu, koncept Vorbara je *lingvistička geografija*, koja, utvrđivanjem pojedinih *izoglosa*, omogućava konstrukciju minuciozne dijalektološke karte sa svim unutrašnjim *geografskim* i spoljašnjim *etnografskim* vezama, koje su uticale na formiranje konkretne jezičke situacije. Za jednu deceniju obrađeno je preko 5500 osnovnih reči, koje su ilustrovane sa više od 10000 fraza koje, dalje, sadrže preko 100 000 reči. Treba reći da se rečnik sastavlja na osnovu znanja starijih Vlaha, s obzirom na to da se obrađuje leksikološko bogatstvo *doindustrijskog perioda*. Građa se razvrstava po mnogim osnovama, a statistička obrada vrši se kompjuter-

ski. Presek sačinjen početkom 2020. godine, prema mnogim elementima pokazuje da je maternji jezik Vlaha istočne Srbije uistinu deo rumunskoga jezika, što se i bez toga vidi iz samog njegovog naziva, jer vlaško „ljimba rumînjaskă” doslovce znači „rumunski jezik”. Ali, da bismo našli njegovo pravo mesto u sistemu jezika, treba podsetiti na strukturu toga sistema.

Jezik kojim čovek govori do polaska u školu zovemo maternjim. U susjednom mestu ljudi mogu govoriti isto kao mi, ili jezikom koji se razlikuje od našeg u po nečemu. Udaljena mesta mogu imati još veće razlike, ali sve dok se ljudi, ma koliko udaljeni, mogu međusobno razumeti, govore jednim istim jezikom, i taj jezik zovemo narodnim. Kada šarolikost narodnog jezika grupišemo po sličnosti, dobijamo govorne oblasti ili narečja.

Kako je prikazano na sl. 3, kod nas bi jedno narečje bilo ono kojim govore Vlasi ravničari u Ključu, Krajini i Timoku, drugo ono kojim govore Vlasi Porečke i Crne Reke, a treće bi obuhvatilo zapadne Vlahe koji žive u slivovima Morave, Mlave, Resave i Peka.

Kada se na jezički šarolikim teritorijama formira država, ona mora da uzme jedno narečje koje najrasprostranjenije, i da na tome narečju organizuje svoju vlast da bi život građana normalno funkcionisao. A da bi svi njeni građani mogli izabrani jezik da razumeju, država ga uvodi u škole. Pošto se na tome jeziku pišu udžbenici, zakoni, razne uredbe, spisi, novine i knjige, takav jezik se obično zove *književni*, pored toga još i *standardni* ili *službeni*.

Poznato je kako je nastao srpski književni jezik, ali je kod nas manje poznato, ili je sasvim nepoznato, kako je nastao rumunski književni, jer je u načinu i vremenu njegovog nastanka osnovni razlog što ga naši Vlasi ne razumeju, iako govore njegovim dijalektima. A razlog je prost: književni rumunski jezik je nastao *posle* njihovog odlaska s područja na kome se ovaj jezik formirao, i to sa bazom na dijalektu kojim nijedan Vlah istočne Srbije nije govorio!

Narečja kojima govore pomenute tri vlaške grupe imaju svoje pandane na rumunskom tlu, odakle su se doselili njihovi preci. Tako narečje istočnih Vlaha ili Carana pripada govoru Rumuna iz Male Vlaške, kako su je zvali Srbi, ili Oltenije, kako je zovu Rumuni. To je deo stare kneževine Vlaške između Olta na istoku i Černe na zapadu.²⁾ I danas se Vlasi seljaci Ključa, Krajine i Timoka relativno lako sporazumevaju sa svojim bliskim rođacima, prekodunavskim Oltencima, jer govore istim, oltenskim dijalektom! Muntenski dijalekat, na kome je razvijen književni jezik, prostire se istočno od Olta, pa bi formula mogla da glasi: onoliko koliko se u osnovi razlikuju oltenski i muntenski dijalekat, toliko je udaljen i književni rumunski od govora krajinskih Vlaha. To su proste jezičke aksiome. Ali, ta razlika je u stvarnosti

2) Rumuni su Kneževinu Vlašku službeno zvali „Țara rumînească”, što će reći „Zemlja rumunska”, a u narodu ona se zvala ili samo „Țara” ili „Rumînia”. Ima mišljenja da su naši Carani po ovoj „cari” dobili ime, jer su govorili „a venit din Cară”. Uspomena na ovo ime sačuvano je u nazivu vetra koji u Negotinskoj Krajini duva sa severa: „bate vîntu di la Cară”. Što se tiče „Rumînie” kao naziva za srednjovekovnu Kneževinu Vlašku, može se reći da je on bio opšte raširen među svim Rumunima, ma gde da su oni živeli. Generacije potomaka naših Vlaha doseljenih iz Vlaške dugo su zadržale običaj da pri kucanju i ispijanju pića izgovore zdravicu „Să trajască Cara rumînjască!” („Neka živi Zemlja rumunska!”)

VLAŠKI JEZIK I NJEGOVA NAREČJA U ISTOČNOJ SRBIJI

durlic '20

DEFINICIJA: VLAŠKI JEZIK JE SRPSKI NAZIV ZA RUMUNSKJE DIJALEKTE KOJIM, KAO SVOJIM MATERNJIM JEZIKOM, GOVORE VLASI ISTOČNE SRBIJE

- 1** **Istočni Vlasi, „Carani“: oltenski dijalekat**
Oblasti: Ključ, Negotinska krajina, Timok
- 2** **Centralni Vlasi, „Munčani (Padureni)“: subbanatski dijalekat**
Oblasti: Porečka i Crna Reka
- 3** **Zapadni Vlasi, „Ungurjani“: banatski dijalekat**
Oblasti: Homolje, Zvižd, Braničevo, Stig, Pomoravlje, Mlava, Resava, Čuprija
- Oaza Bufana rudara u Majdanpeku:
amalgam oltensko-banatskog dijalekta
- Oaze vlaških Roma, Bajaša:
Brodica (Kučevo), Lukovo (Boljevac)
- Područje naseljeno srpskim stanovništvom

Izvor: sistematska terenska etnološka i lingvistička istraživanja u periodu 1984-2019, a posebno lingvistička akvizicija građe za potrebe projekta „Vorbar - Nojeva barka vlaške kulture“, u periodu 2011-2019. godine, koja je vršio etnolog P. Durlić sa saradnicima.

Sl. 3 Lingvistička karta vlaškog jezika i njegovih narečja

još veća, jer je književni rumunski polovinom XIX veka prošao kroz fazu tzv. *rero-manizacije*, koja ga je mnogo približila zapadnim uzorima: italijanskom i francuskom, a udaljila od govora muntenskih seljaka, kao i rumunskih seljaka uopšte. Da ne pominjemo koliko se književni jezik inače udaljava od govora sela, zbog potrebe da razvije termine za razne oblasti kao što je medicina, pravo, nauka, tehnika i dr. Zato mi sve vreme kad govorimo o vlaškom jeziku, moramo imati u vidu isključivo poređenje govora Vlaha seljaka sa srpske strane, i Rumuna seljaka sa rumunske strane. Poređenje vlaških narečja, u stanju u kome se danas nalaze, sa književnim rumunskim, naročito onim koji čujemo, vidimo ili čitamo u rumunskim medijima, nedopustiv je laicizam koji ima ozbiljne posledice. To poređenje se koristi u političkim kuhinjama istočne Srbije da bi se „argumentovano“ dokazalo kako Vlasi i Rumuni nemaju nikakve veze, i što je najtužnije, da zajedničke veze nikad nisu ni imali! Na taj način se, pre svega, uništava mogućnost bilo kakve komparacije, a ona je, kao što se zna, srce svakog ozbiljnog naučnog postupka.

Ako Carani nekako i mogu razumeti rumunski književni zbog blizine Rumunije i relativne bliskosti oltenskog i muntenskog dijalekta, za centralne i zapadne Vlahe ovaj književni jezik je gotovo u potpunosti stran! Zbog toga se ne može prihvatiti teza da je *rumunski književni jezik maternji jezik naših Vlaha*, jer tu funkciju strani jezik ne može da vrši. Narečje naših centralnih Vlaha, to jest govori Porečke i Crne Reke lingvistički se svrstavaju u banatski subdijalekat, ali je indikativna velika sličnost sa govorom Rumuna u reonu Pojana Ruske i masiva Godeanu (koja se nalazi tačno na tromeđi Banata, Oltenije i Erdelja), što se može videti iz studije Vajgandovog doktoranta Josefa Popovića „Rumanische dialekte“, koja je objavljena u Haleu 1905. Sa ovom oblašću, koju Popović naziva „Hunyader komitat“ postoje i druge podudarosti od kojih ću navesti neke, koje je povezuju sa Gornjim Porečom.

Prvi primer. Sticajem okolnosti, prva pesma koju sam snimio kad sam počeo da se bavim terenskim radom, bila je „Sus în sus, la ȃalu Șernji“ (v. pesmu 41) od baba Sofije Lazarević iz Blizne u Gornjem Poreču. Baba nije umela da mi objasni šta znači „Șernji“ u prvom stihu. Tek mnogo kasnije sam shvatio da je reč o reci Černi, a sintagma „ȃalu Șernji“ jasno ukazuje na istoimenu planinu sa čijih se padina slivaju potocu u Černu. Reke Černa i Tamiš čine koridor na granici Oltenije i Banata, koji vezuje Pojanu Rusku sa Miročkim platoom i Porečkom Rekom.

Drugi primer. Još iz detinjstva sam znao da nas seljake iz okoline Majdanpeka, tamošnji Bufani podrugljivo zovu „Gugă“, i da su bufanska deca za našim dedovima vikali „Guguljan ku trajsta golă“ („Guguljan sa praznom torbom“). Predrasudu o „Guguljanima“ Bufani su u Majdanpek doneli iz banatskih rudnika, u koja su prešli u ranijim vremenima iz rudnika u severozapadnoj Olteniji. Sve skupa to spada u areal južnih Karpata, tačnije u okrug Karaš-Sverin, u okviru koga ovde dominira masiv Godeanu sa mističnim vrhom Gugu. Na njemu svoja stada napasaju Gugulani,

A. A pljekat pizda pi parău,
Pula spunje: „Mjerg ši jeu!”
„Fuž đ-ašija, mac umflat,
Kî će-ngit njirugumat!”

B. Pljekă pizda pe pârău,
Pula džiše: „Mjerg ši jeu!”
„Mjerz la boala, mac umflat,
Jo će-ngit njerumegat!”

arhaični stočari, slika i praslika Vlaha stočara Porečke Reke i susednih oblasti, što je Bufane potaklo da iz svog kolektivnog sećanja izvuku navedenu rugalicu.

Treći primer. Od starijih čobana, kao što to već biva u detinjstvu, naučio sam erotske stihove **A**, a stihovi strofe **B** zapisani su 1936. godine u *Borlovi*, selu na severo-zapadnoj strani masiva Godeanu! Sličnost je frapantna, i ne treba znati vlaški da bi se ona zapazila! Radi tog vizuelnog poređenja ja sam rumunske stihove dao u istoj transkripciji kao i vlaške. Rumunski stihovi su, inače, preuzeti iz knjige *Știma apei*, Constantina Eretescua, București 2007, str. 146. Nema sumnje da su ih spevali dokoni adolescenti Guguljana, usamljeni na pasištima masiva Godeanu, a sačuvali ih u sećanju Guguljani koji su, idući sa svojim stadima niz dolinu Černe, prešli „negde kod Kladova” u Srbiju i zaustavili se na obroncima Deli Jovana!

Četvrti primer. I seljaci Pojane Ruske, kao i seljaci Gornjeg Poreča, sebe nazivaju imenima „Padurjan” i „Munćan”, koji su kod Porečana toliko ukorenjeni, videli smo, da su za njih spremni i da se biju!

Idući duž srpsko-rumunske granice s istoka na zapad, nailazimo sa srpske strane na tzv. „Ungurjane”, koji govore gotovo savršenim banatskim dijalektom, na rečjem koje su oni kao svoj formirani maternji jezik doneli sa sobom prilikom seobe iz Banata. Ima pisanih dokaza da su ih u prvo vreme na to potakli Austrijanci koji su u vreme Austrijske okupacije (1718-1739) držali pod svojom vlašću i Banat i severnu Srbiju, pa su ta pomeranja stanovnika, inače uobičajena za Bečki dvor, vršili u okviru jedne administrativne uprave. Srbija je bila gotovo prazna posle Velike seobe 1690, pa je austrijska vlast nastojala da je što pre naseli, jer od prazne teritorije nijedan okupator nema nikakve koristi. Ono što je vanredno zanimljivo, a na šta nam ukazuje, pored rodoslovnog pamćenja, upravo jezik, jeste preseljenje velikog broja stočara iz banatskog Almaša u srpski Zvižd. I dan danas se u selima Radenka, Rakova Bara, Duboka, Voluja, Ševica i Neresnica zadržao almaški prelazak naglašenog *e* u poluglasnik *ă* iza labijala *p*, *b* i *m*, pa se tako čuje *kîrpăšk*, *vorbăšk*, *primăšk* i *mărg* (ostali Vlasi: *kîrpjesk*, *vorbjesk*, *mjerg*...) Koliko je masovan bio ovaj prelazak svedoči broj kuća pojedinih almaških rodova koje je u Zviždu popisao antropogeograf Antonije Lazić pred Drugi svetski rat. Samo je jedan rod Kržana u Ševici brojao preko sto domova! Svi oni kao razlog doseljenja u Zvižd navode da je ovde bio dobar teren za stoku. Almažana ima i u drugim selima van Zvižda, za monografiju „Vlasi karpatske Srbije” evidentirao sam ukupno 27 sela sa Almažanima, doseljenim u XVIII veku.

Ovde moram skrenuti pažnju na jedan vanredno zanimljiv detalj, koji otkriva izvesnu pravilnost u migracijama Vlaha. Kad se nastavi kretanje duž rumunske granice i pređe u srpski deo Banata u kome žive Rumuni, vidimo jasnije da su se ljudi selili preko granice do prvog bezbednog mesta u istome podneblju koje im je omogućavalo da nastave sa prethodnim načinom života. Tako je i sa Vlasima u Bugarskoj, koji su listom svi iz susedne Oltenije. Samo su prešli Dunav, kao što su činili i u Negotinskoj Krajini i Ključu. U nekim krajinskim mestima ostala su predanja kako su se razdvojeni rođaci dovikivali preko Dunava! U boljetinskom kraju činili su to pomoću čobanskog „bušina” sa vrha Grebena na Boljetinskom brdu. Ovo ukazuje na delovanje „zakona granice” između dva naroda u dvema državama koji se u

pograničnom pojasu seljakaju sa jedne na drugu stranu u različitim vremenima, iz različitih razloga i u različitom obimu. Jedna od zanimljivih posledica ovoga zakona je postojanje istoimenih naselja sa jedne i druge strane Dunava, koji za ove seobe nije bio nikakva prepreka.

Šta pokazuje etimologija reči vlašskog jezika?

Vratimo se etimološkoj prirodi vlašškoga jezika, o kojoj se doskora nije znalo ništa pa se tvrdilo ili da vlaški uopšte nije jezik, ili da je u pitanju iskvareni srpski jezik, sa ne više od 1300 reči, od kojih se Vlasima priznavalo da imaju samo 300 svojih. Čak se na društvenim mrežama mogu naći objave da vlaški jezik uopšte ne postoji, jer je reč o rumunskom jeziku, pa bi ga valjalo tako zvati i na srpskom! To je faktografski tačno, samo je neukusno pokrštavati bilo šta kad padne u samrtničku postelju! Vreme zvano istorijsko je učinilo svoje, i treba dopustiti iz poštovanja da vlaški jezik umre pod svojim krštenim imenom.

Projekat *Vorbar* temeljno i na osnovu stručne literature obrađuje etimološku stranu jezika, i nakon devet godina rada može se reći da je vlaški jezik predindustrijskog perioda pravim čudom sačuvao polovinu svoje romanske osnove: od 5500 reči 49% je latinskog porekla, slavizmi čine 1/3 (33%) a ostalo su reči turskog, mađarskog, nemačkog, grčkog i albanskog porekla. Od slovenskih jezika, srpskih reči ima 13% a bugarskih 8%. Zanimljiv je visok procenat staroslovenskih reči takođe od 13%, koje su, kao i srpske i bugarske, ušle u vlaški jezik još dok se on razvijao na područjima koje su danas deo Rumunije, pre svega u Banatu, gde je srpsko-vlaška simbioza bila izrazita, a na rečnik je posebno uticala zajednička crkva čiji jezik u osnovi bio slovenski.

Ono što je najvažnije u ovoj vrsti analize jeste fond vlaških reči koje imaju sigurnu paralelu u književnom rumunskom jeziku, tačnije u onom njegovom delu koji se odnosi na standardizovani narodni jezik. Takvih reči je 84%, što i statistički potvrđuje pripadnost vlašskog jezika rumunskom lingvističkom korpusu.

Bilingvizam i drugi uzroci smrti jezika

U životu vlašškoga jezika uočavaju se četiri perioda. Prvi se može opisati kao njegovo detinjstvo i mladost, kada se jezik rađao i razvijao prema svojoj meri i potrebi. Drugi period je njegovo zrelo doba kada se na svom matičnom području uspešno nosio sa drugim jezicima, u Banatu pre svega srpskim i mađarskim, od kojih je preuzimao određene reči i prilagođavao ih svome izgovoru. Treći period počinje na srpskome tlu, kada se sreće sa srpskim jezikom kao službenim. Vlah je tada govorio srpski tako što bi prvo u sebi sastavio određenu frazu na svom materinjem jeziku, a onda je izgovarao na srpskom, bukvalno prevodeći reč po reč. Onu vlašku reč čiji srpski prevod nije znao, prosto je zadržavao u rečenici, možda samo sa imitacijom srpskog akcenta. Bezbroj ovakvih situacija bile su za Srbe komične, ali za same Vlahe neprijatne, jer ništa teže nije za odraslog čoveka nego kada ga ljudi ismejavaju, a on je nemoćan da se brani. Tako je ta rana faza bilingvizma usadila Vlasima osećanje nelagodnosti kad bi se našli u mešovitom društvu, naročito pred

organima vlasti. To je Srbima zapalo za oko, a u literaturu je, pored drugih predrasuda, ušlo kao vlaško „jogunstvo” i „tvrdoglavost” usled koje namerno „bojkotuju srpski jezik”, kako se izrazio Jovan Đokić, autor knjige „*Kroz naselja s.i. Srbije ...*” (Beograd, 1934), čuvenoj po otvorenoj netrpeljivosti prema Vlasima, kojoj je po tome pitanju takmac još samo putopis T. R. Đorđevića „*Kroz naše Rumune*”. Formiranje srpskog građanskog sloja nije moglo da prođe bez predrasuda prema seljacima, kojima je taj sloj do pre koju godinu pripadao. Prema Vlasima seljacima taj negativan odnos ostao je do danas, nekad pritajen, nekad veoma otvoren, kao što je onaj koji izbija iz tekstova „žute” štampe. Nelagodnost je jedan od onih socioloških faktora za koji se zna da podstiče vlašku mimikriju, odnosno potrebu da se u mešovitim situacijama sakrije vlaški identitet.

Ako je J. Đokić u pomenutoj knjizi na bezbroj mesta navodio istinite situacije u kojima Vlasi nisu hteli da govore srpski, onda se za proteklih 90 godina situacija korenito promenila: Vlasi su danas jedna od retkih srpskih manjina čija će grupa ljudi listom preći na srpski jezik, čim bi primetila da joj prilazi neka nepoznata osoba za koju bi neko iz grupe posumnjao da je Srbin!

Na pitanje kad je i zašto došlo do ove promene, odgovor je da se to desilo u vreme *industrijalizacije*. Do toga perioda porodica je bila u pravom smislu mala fabrika koja je proizvodila sve što joj je potrebno, i u kojoj je svaki član imao svoje „radno mesto”, pa se zato opirala kad je država počela da im odvođi decu u školu. Naročito je otpor bio žestok kad su u pitaju bile devojčice, jer se smatralo da njima škola ne treba. Pre industrijalizacije, seljak nije video nikakvu vajdu od obrazovanja, ali kad su najsiriomašniji počeli da odlaze u fabrike i rudnike, i da vidno poboljšavaju svoje materijalno stanje, shvatilo se da škola znači lakši posao, sigurno napredovanje u službi i veću platu, pa je škola vremenom sve više dobijala na ugledu. Kod Vlaha je to istovremeno dovelo i do promene odnosa prema srpskome jeziku.

Industrijalizacija je pogubno uticala naročito na rečnik, i to je zapravo njen primarni „udar” na tradicionalnu vlašku kulturu od koga se ona nikada neće oporaviti. Kako je koja stvar izlazila iz upotrebe, tako je njen naziv izlazio i iz samoga rečnika. Rečnik stočarske ekonomije, čiji je raspon bio od „bukalaje”, bele ovce sa crnom njuškom, do „pišljage”, čepa koji učvršćuje razboj za tkanje, preko noći je nestao i povukao sa sobom u zaborav više stotina reči. Samo razboj kao naprava ima 60 delova, čije nazive danas više niko ne pamti. Ali, istovremeno su mesta tih reči zauzimale nove, koje je industrijalizacija nametala. Nestala su volovska kola i tridesetak naziva njenih delova, ali je došao traktor i rečnik je bio brzo popunjen. Nove reči nisu bile samo tehničke, već iz svih oblasti života koje je novo doba menjalo preko noći. Interesantno je pomenuti fenomen brojeva, jer su oni u današnjem govoru Vlaha toliko izrazito srpski da se Srbi pitaju imaju li Vlasi uopšte svoje reči za brojeve? Za skladan život seoske zajednice bili su dovoljno precizne jedinice „zora”, „jutro”, „podne”, „veče”, ali je ritam novog doba nametnu segmentiranje vremena na sate i minute jer je trebalo pratiti radno vreme ustanova ili precizan red vožnje u saobraćaju. Stara razmena je bila naturalna, a nova trgovina uvela je novac i cenu robe koja je precizna do dve decimale. To se na bilingvizam Vlaha odrazilo tako da su

u vlašku „noseću konstrukciju” rečenice, ubacivani brojevi na srpskom. Aktivnom bilingvisti to ne smeta, jer razume oba jezika, jedino bode uši nesviklom posmatraču sa strane. Vlaški jezik ima sve što je neophodno da se u komunikaciji pravilno tretiraju numerički pojmovi, ali to podrazumeva napor prevođenja koji je suvišan, jer se „numerološki razgovor” odvija u situacijama koje su već uveliko „srbizirane” (trgovački prostor, rad ustanova, čekaonice ili stajališta u saobraćaju i sl.).

U bilingvizmu Vlaha, zapravo, imamo neprestano tarenje dva kulturna bloka koja nisu odvojena uvek po etničkoj ravni, ili, koje ne bismo potpuno razumeli ako ih posmatramo samo u tom etničkom odnosu. Širi kontekst, koji ima i znatno veću eksplikativnu moć, jeste da se posmatra sociološki odnos *ruralno:urbano*, ili *se-lo:grad*, ali samo pod uslovom da u pojam „grad” uvrstimo sve ono što sa strane kao inovacija dolazi u selo, što je službeno ili državno, i što selo kroz svoju dugu istoriju nikada nije imalo. I, takođe, ako pritom sve vreme imamo u vidu da je ono što u istočnoj Srbiji zovemo vlaškim jezikom, jeste jezik formiran u uskim i autarhičnim okvirima vlaške seoske zajednice. U binarnom „tarenju”, urbano-gradski kulturni blok nagriza i tanji ruralno-seoski, i nagrizaće ga sve dok ga ne smrvi, jer je selo danas izgubilo svaku moć da se štiti od uticaja sa strane!

Tako je vlaški jezik u naše vreme i pred našim očima ušao u poslednju, četvrtu fazu svoga života, a to se desilo onda kada je pod žestokim uticajem bilingvizma, prevladala moda da se u vlašku rečenicu ubacuju čiste srpske reči, iako vlaški jezik za te pojmove ima svoje reči koje su još uvek žive i svima poznate. Sagovornici idu iz jezika u jezik kao kada deca šetaju prugom skačući sa šine na šinu. Pritom razgovor teče spontano, jer sagovornici poznaju oba jezika, i niko od njih nije primoran da reaguje na neku reč kao na nepoznatu koju prvi put čuje. Takav je vlaški jezik danas u interpretaciji poslednje generacije govornika kojoj je on bio maternji. Javlja se i sve veći broj Vlaha, naročito varošana, koji, kad su baš prinuđeni da razgovaraju na vlaškom, sastavljaju prvo u sebi frazu na srpskom, a onda je reč po reč speluju na vlaškom, sve češće uz izvinjenje da nisu sigurni „da li se to baš tako kaže”.

A mladi Vlasi neće ni toliko da se trude, oni vlaški neće da govore čak ni kad ga znaju! Generacija koja ne ispušta mobilni iz ruku iskopala je poslednju lopatu zemlje za grob jezika koji je trebalo da naslede od predaka, i održe ga u životu.

Objašnjenje da je „sramota govoriti vlaški”, odzvanja kao njegov epitaf.

*

NAPOMENE O NAČINU PISANJA VLAŠKIH TEKSTOVA

Izvorni vlaški tekst priređen je u tzv. „srpskoj latiničnoj redakciji”, s obzirom na to da je knjiga namenjena srpskoj čitalačkoj publici kako bi se lakše upoznala sa vlaškom kulturom, a pre svega mladim Vlasima istočne Srbije koji su se jezički posrbili, a razlog za „bekstvo” iz vlaškog etničkog identiteta nalaze u nametnutom shvatanju da je vlaška kultura sterilna, da u njoj ničeg nema vrednog, te svako ko se sa njom poistoveti ne može osećati ništa drugo osim sramote i stida.

Za ovakvu publiku, u odnosu na dobro poznato srpsko latinično pismo, nova su samo 4 slova:

Ă,ă = „muklo a” : mumă, mamă, tată.

Î, î = „muklo i” : fin, bîț, mînje.

Ș,ș = „umekšano, ili strujno ć, približno kao šj” : še faș.

Ž, ž = „umekšano, strujno đ, približno kao žj” : žanunkje, žer, dižaba.

Ova četiri slova neophodna su centralnim i zapadnim Vlasima, a istočnim Vlasima u Ključu, Negotinskoj Krajini i Timoku dovoljna su samo prva dva.

NAPOMENE O GRAĐI

Najveći deo građe potiče iz Porečke Reke, tačnije iz sela u Gornjem Poreču. Položaj ove oblasti, zaštićene sa svih strana vlaškim selima, uticao je da ovde vlaška tradicionalna kultura bude najbolje očuvana. Ali, knjiga obuhvata i građu iz cele oblasti istočne Srbije koju naseljavaju Vlasi (vidi kartu na zadnjoj potkorici). Knjiga, zapravo, sadrži 633 zapisa iz 22 sela, koju je u raznim prilikama tokom druge polovine XX veka, i u prvim decenijama XXI zapisala grupa od 16 sakupljača. Svima njima se ovom prilikom najtoplije zahvaljujem na saradnji. U indeksu kazivača je lista od 55 imena, i oni zaslužuju posebne reči zahvalnosti. Sva građa je prikupljena *in situ*, sem priča br. 127 i 129, koje su sa dozvolom autora, preuzete iz zbirke „Albina II” Lj. Niculovića (alias Lj. B. Kići) iz Bora.

Prozni tekstovi su prevedeni, a stihovi prepevani. Bez prepeva ostavljena je samo erotska poezija. Namerno. Da bude poslastica za one koji znaju jezik, a razlog da ga nauče oni koji ga ne znaju!

Prepev se od prevoda razlikuje, jer se u prozi prevode reči, a u poeziji belina između njih. U prozi se prevodi značenje, a u poeziji i značenje i emocije, pritom pomno pazeći na ritam i metriku stiha. Prevodi su zato neutralni, a prepevi autorski. Koliko se u tome uspelo, neka sude čitaoci, u nadi da će ih biti dovoljno na oba jezika, i da će njihovo interesovanje doprineti da se publikuje i ostatak prikupljene građe, koji se čuva na diskovima, kasetama i starim, već požutelim sveskama.

ZAHVALNICA

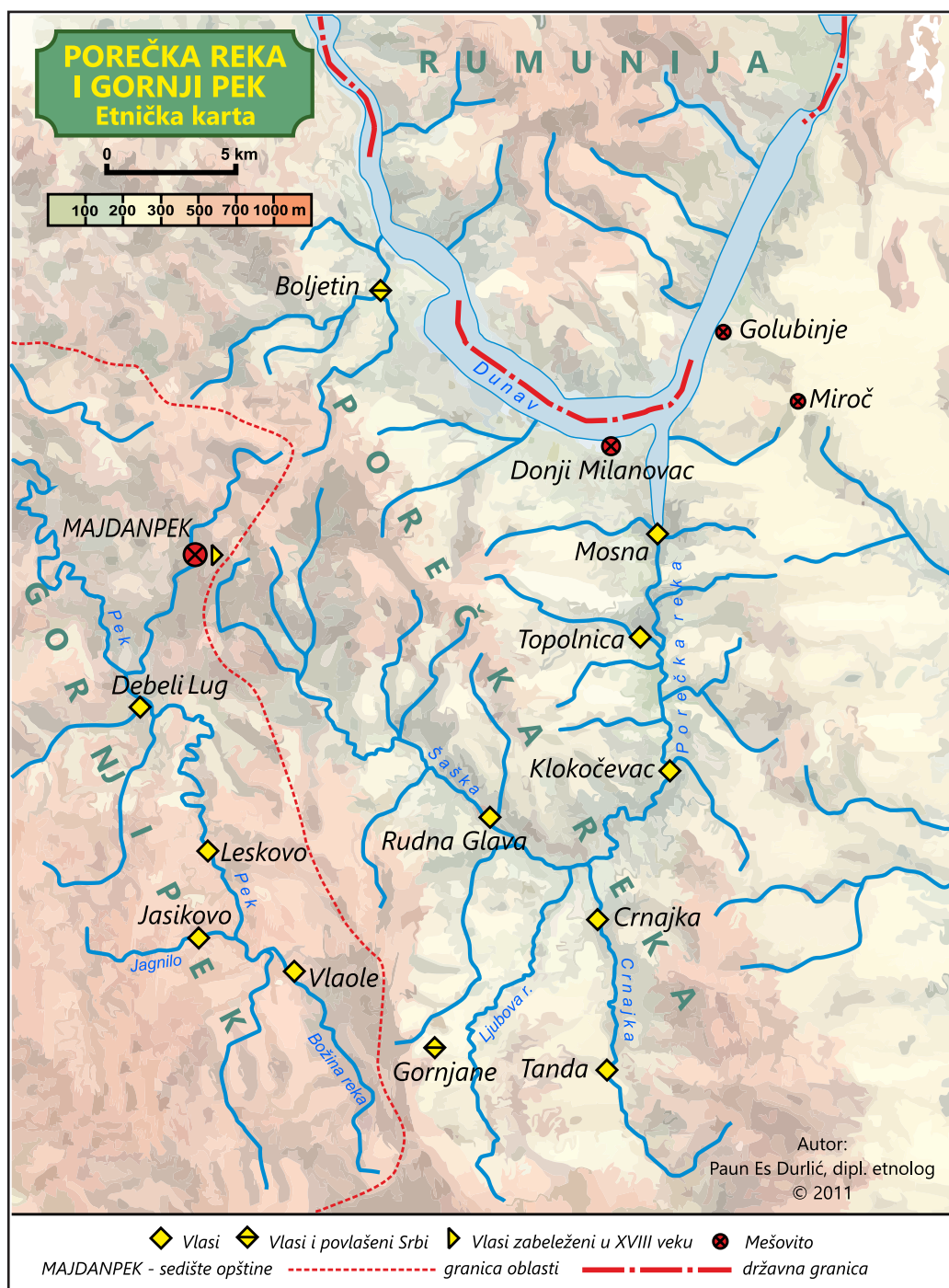
Lista ljudi kojima dugujem reči zahvalnosti za pomoć tokom pola veka rada na prikupljanju građe predugačka je da bi se ovde navela, ali neka imena zaslužuju da se pomenu u svim prilikama, jer je njihov lični doprinos zaista bio značajan. To su pre svih *Vladan Nikolić* iz Žitkovice, *Novica Njagojević* iz Dupljane, *Dragomir Dragić* iz Bora, *Damir Šerbanović* iz Laznice, *Slavoljub* i *Damir Ilić* iz sela Sige, *Dragan Đemić* iz Rašanca, *Dimitrije Vujadinović* iz Sremskih Karlovaca i, posebno u stručnom pogledu, *Annemarie Sorescu Marinković* sa Balkanološkog instituta u Beogradu. Od mojih saradnika, veliku zahvalnost dugujem *Borivoju Krčmareviću*, kustosu dokumentalisti Muzeja u Majdanpeku, i potpredsedniku UG „Pekus”.

Od državnih organa, organizacija, ustanova i institucija mogu da izdvojim *Ministarstvo kulture* Republike Srbije koje je preko svojih konkursa u više navrata sufinansiralo moje autorske projekte koji su za cilj imali sakupljanje vlaških narodnih umotvorina. Ovoj listi pridružila se prvi put i *Skupština opštine Majdanpek*.

Svima njima od srca hvala, kao i mnogima drugim koje ovde nisam zbog skučenog prostora mogao poimence da pomenem!

U Majdanpeku, 10. II 2020.

Paun Es Durlić

Sl. 4 Etnički procesi i sastav utvrđeni na osnovu popisa iz perioda 1850-2011, i genealoškog, arhivskog i bibliografskog istraživanja autora u vremenu 1984-2019. godine. Vlasi pripadaju grupi Munčana, a u Majdanpeku je velika oaza Vlaha Bufana, doseljenih u XIX veku iz rudarskih mesta koja se danas nalaze u rumunskom Banatu.

II

KÎNCÍŠE ŠÎ ĐESKÎNCÍŠE

PESME I BAJALICE

А. В. С. 1970.

KÎNCÎSE ÐI DUOR, ÐI DRAGUSTA ÐÎ ÐI TRAJ

Lirske pesme o ljubavi i životu

KÎND AM FUOST JUO MIK ODATĂ

Bljiznja, Gergina Brndušan

Kînd am fuost juo mik odată,
Plînzam dzîua kît je tuată;
Fara duor, fara durjarje,
Numa varsam lakrîm' đî žîalje.
Kînd am krjeskut, am gîndît
Kî nu ma-ş măj plînză njişkît!
Njiş akum' nu ma-ş plînză
Kînd duor đî njima n-aş avja!
Kî je duoru mare kînje,
Pista şapće đalurj vinje,
Şî p' injimă kînd sa punje
Tuot mj-o arđe ka un karbunje;
Tuot mj-o arđe şî mj-o friže,
Njima nu ma puaće stînzê!
Nu o stînz ku duor uşuor,
Njiş ku apă đin izvuor,
Njiş ku apă đin fîntînă:
Şî sî tuornj o sîptamînă,
Şî sî tuornj sî kură valja –
Fuoku arđe şî măj tare!

1.

KAD MI BEŞE MLADOST RANA

Blizna, Gergina Durlić

Kad mi beše mladost rana,
Plakah preko celog dana;
Ne zbog bola, ni omame,
Suze žalne tekle same!
Mislio sam kad odrastem
Od plakanja da se spasem!
Pa ni sada ne bih plak'o
Kad voleo ne bih tako!
Jer je ljubav poput pseta,
Dolazi sa kraja sveta,
I u srcu ranu stvori,
Ko ugarak srce gori!
Srce gori, srce plamti,
Niko vatru ne ugasi!
Ne gasi je ljubav laka,
Ne gasiš je vodom zdenca,
A ni vodom sa kladenca:
I da sipaš nedeljama,
I da voda svet pomori -
Ta ljubav sve jače gori!

FRUNDŽĂ VJARÐE, JARBĂ KRJACĂ

Arna Glaua, Žarku Šumarju

Frundžă vjarđe, jarbă krjacă,
Mult je bun la ćinjerjacă,
Pănă najka făr' mustacă,
Dajka fără puj în bracă.
Frundžă vjarđe, jarbă krjacă,
Mult je rău la bătrănjacă,
Mustăşuară s-a lunzit,
Ljica albă s-a zbărşit,
Đincî-n gură s-a rarit,
Păru-n kap a-nkăruncît.
Uomu kînd înbătrînjaşce,
La parjaće sa ćuşcăşce
Şî la dzîlje sokoćaşce:

2.

ZELEN LIST, PETLOVA KRESTA

Rudna Glava, Žarko Trailović

Zelen list, petlova kresta,
Baş je lepo u mladosti,
Dok je momče bez brkova,
A devojče ravnih grudi.
Zelen list, petlova kresta,
Baş je ružno u starosti,
Brkovi se izdužili,
Belo lice se zboralo,
Zubi su se proredili,
A kosa je osedela.
Čovek kad u starost dođe,
Šćućuri se pored zida
I dane svoje prebrojava:

Kíce dzîlje k-a trait,
Kíce or fi măj uđit?
Uomu pe toaće lje faše,
Numa două nu măj puaće:
Să zmăj skîape đî la moarće,
Sî đă mită jel šî plată,
Să mă-încinjerjaskă odată!

ŽABA MIS MÎNDRĂ, FRUMUASĂ

Arnaglăua, Žarku Šumarja

Žaba mis mîndră, frumuasă
Kînd ma cînj înkisă-n kasă,
Ku feroankă la ferjastă.
Ma rog mujkă baš đî cînje
Să-nđeškîdz o ferjastă,
Să ma ujt la najka-n kuastă.
Najka-l mjeu sășîră grîu,
Ku bobuoku mjeu la brîu.
Jo-l măj šjer sî mi-l đare,
Jel sa labďă kă ma jare.
Să šćiu kă ma va luvare,
Š-alalalt bobok jaš dare.
Marită-mă, mojkuljică,
Mj-a venjit lapće-n cîcă.
Cîcîšoare boldorjalje,
Muškă najka dzău đin jalje,
Ka đen duoj fagurj đî mnjarje.
Muškă, muška, gură dulše,
Să nu dzîš mînje-pojmînje,
Kînd co-j faše vro rušînje,
Să-c vindz buoji pintru minje,
Šă vicăi pi rušînje.

ĐIMINJACA PĂNĂ-N ZUORI

Zluot, Miljeva Krepoljinka

Điminjaca pănă-n zuori,
În kîntatu lu prîgîvîtuorj,
Juo đeskulc, ku kapu guol,
Ma proîmbu pin obuor.
Lălă, dajkă, âmă muor,
Ma-nšîntat un marje duor,

Kol'ko ih je odživeo,
Kol'ko ih je još ostalo?
Čovek može sve da radi,
Al' dve su stvari nemoguće:
Da od smrti se izvuče,
I - nek miti i potplati -
Da još jednom se podmladi!

3.

UZALUD SAM DRAGA, LEPA

Rudna Glava, Žarko Trailović

Uzalud sam draga, lepa,
Kad me držiš u pritvoru,
Sa zavesom na prozoru.
Mila majko, baš te molim
Jedan prozor da otvoriš
Da ja gledam koga volim.
Dragi žanje tu na kosi,
I moj cvet o pojas nosi.
Tražim da ga vrati meni,
On se hvali da me ženi.
Da je tako, kad bih znala,
I drugi mu cvet bih dala!
Udaj mene ti majčice,
Nabrekle mi mlekom sise.
Devojačke grudi jedre,
Već mi dragi slatko jede,
Kao dvoje saće medne.
Jedi, jedi, nasladi se,
Da ne žališ, desi li se
Da ti rodim bruku malu,
Pa da moraš ti zbog mene,
Da rasprodaš celu štalu!

4.

JUTROM RANO, U SVANUĆE

Zlot, Mileva Škoprdić

Jutrom rano, u svanuće,
Uz pevanje slavujevo,
Bosonog i gologlav,
Šetam ispred svoje kuće,
Lele, sele, evo mrem,
Sav gorim od silne želje

După a mjev puișuor.
 Cînce najkă, nu murire,
 Pînă vara va venjire,
 Pănă duosu va-nfrundzîre.
 Pănă kuku va kîntare,
 Nuoj în duos nj-am pitulare.
 Njima nu nj va veđare,
 Să nj strîșe dragustare.
 Kă dușmanji s-a vorbit
 Să nj prindă la jubit,
 Să nj taje la kucît,
 Să nje kulše la pomînt.
 Punje najka kapu-n bracă,
 Lasă dușmanji să vorbjaskă.
 Dragu nuostru să trăjaska,
 Păn' dușmanji să vorbjaskă.
 Kă đī drag nuje ljak,
 Kît je lumja tuocî dzak.
 Dragusta ja kum vă fire,
 Nu să puaće ljekuire
 Pănă najka nu va venjire.
 Să ma duk la najka-n bracă,
 Sî ma satur dă dulśacă,
 Sî zaujt la batrînjacă.
 Păn' dușmanji tuoc vorbjesk
 Juo ku najka ma vojesk.

DAJKO, PINTRU UOKI TÎĂJ

Osnjiša, Pătru Maricî

Dajko, pintru uoki tîăj
 Lasaj uojlji juo în grîu,
 Șî kacîălu đizljagat.
 Luvaj flujru dupa brîu,
 Dobarîj la cînje-n sat,
 Kî sî-m daj un sarutat.

MÎNDRILOR, MÎNKAVAȘ GURA

Topoljnica, Koljică Topoljnișanu

Mîndrilor, mînkavaș gura,
 Nu la tuaće ka la una!
 Đe va-ș mînka jeu la tuaće,

Za svojim pilencem.
 Drž' se dragi, nemoj 'mreti,
 Dok proleće nam ne dođe,
 Dok nam šuma ne olista,
 I ne zapeva kukavica.
 Mi ćemo se u šumi skriti,
 Niko neće da nas vidi,
 Našu ljubav da pokvari.
 Dușmani se zaverili
 U ljubljenju da nas nađu,
 Noževima da nas seku
 I sa zemljom da nas sravne.
 Stavi glavu mi na grudi,
 Nek dușmani svoje zbore.
 Naša ljubav neka živi,
 Dok dușmani pretnje pletu.
 Jer za ljubav leka nema,
 Ceo svet od nje pati.
 Ta se ljubav, kakva da je,
 Ne da lako izlečiti
 Dok mi dragi moj ne dođe.
 U naručje da mu padnem,
 Da se slasti sva zasitim,
 Na starost da zaboravim!
 Dok nam prete svi dușmani,
 Ja sa dragim ljubav vodim!

5. SVE ZBOG TVOJA OKA DVA

Osnić, Petar Perić

Zbog ta tvoja oka dva,
 U žitu manuh stado ja,
 A i pseto pustih s' lanca.
 Metoh frulu iza pasa,
 Pa ti dođoh na salaš,
 Da poljubac meni daš.

6. POJEŠĆU VAM USTA, MOME

Topolnica, Nikola Petrović

Poješču vam usta, mome,
 Al' ne svakoj kao jednoj!
 Da sam jednak prema svima

Vuoj đe vuoj va-c faše muarće!
 Vortică-va, mîndriluor,
 Vortică-va vuoj đe vuoj;
 Or di mjerkurj, or đe žuoj,
 Vinje najka pi la vuoj.
 Đe vo venji māj đinoapće,
 Jel va jubjašće pi toaće,
 Đe vo venji māj amînat,
 Jel di vruna s-a zujtat!
 Kāće mîndre a fuost în sat,
 Tuaće najku lj-a cukat.

JASĂ NAJKA ĐI PI VALJE

Bliznja, Sauka Fujjuor

Jasă najka đi pi valje,
 Jasă-n đal la kîmpol mare.
 Jel la kîmp kînd ješa,
 Žuos la umbră sa kulka,
 Šî ogljinda jel skoća,
 Šî la dajka ljikura.
 Da dajkuca kînd veđa,
 Ja ku mîna îj faša,
 Da najka ij spunja:
 „La fîntîna đin fažet
 Sî šćij mîndro kî ć-ašćet!”
 Ašćetă jel păn-la prîndz,
 Tuot ku gîndu šî ku rîs;
 Ašćetă păn-la kindije,
 Ij venji š-o mînjije!
 Jakă vrjamja šî di šină,
 Joće mîndra o să vină.
 Ja kum vinje šî sa rîđe.
 „Nu ći rîđe dîdauorj,
 Kă kînd dau – o sî muorj!”
 „Nu fi najkă suparat,
 Kă am kînje đi barbat.
 Jel ma mînă la sapat,
 Nu-n dă drumu jel pin sat!
 Am-šćetat păn l-am kulkat,
 Šî jar la ćinje am pljekat!”
 „Da c-am spus jo mîndro binje:
 Jo las satu – tu barbatu,

Na smrt bi se počupale!
 Složite se, moje drage,
 Složite se među sobom -
 Za sredu il za četvrtak
 Da vam dođem u posetu.
 Ako budem poranio
 Ljubiću vas sve od reda,
 Ako budem odocnio,
 Neku sam zaboravio!
 Koliko je u selu cura
 Sve je bata poljubio!

7.

IDE DRAGI IZ DOLINE

Blizna, Savka Kostandinović

Ide dragi iz doline,
 Ka poljani na planini.
 Kad na polju beše bio,
 U hladu se ispružio,
 Ogledalce izvadio
 I dragani zasvetlio.
 A dragana kada vide
 Rukom mu je mahnula.
 Na to dragi doviknu:
 „Kod izvora u bukviku
 Znaj da ću te čekati!”
 Čekao je do podneva,
 Sav u nadi i s osmehom;
 Čekao i poslepodne,
 Već ga ljutnja hvatala!
 Tek u vreme večere
 Evo drage, dolazi
 Sa širokim osmehom.
 „Nemoj mi se smejati,
 Jer ću te udariti!”
 „Smiri, dragi, ljutinu,
 Znaš mi muža, psetinu!
 On me tera na kopanje,
 A ne po selu na skitanje!
 Čekala sam da zaspi
 Pa da krenem ka tebi!”
 „Govorim ti vreme celo:
 Mani muža - ja ću selo,

Sl. 5 Tri udavače, uzrast za koji su vezane najlepše ljubavne pesme. Rudna Glava između dva rata. Foto: zbirka J. Bogdanovića.

Șî sã luvãm sus la munce,
Unde dau fluorj marunce!
Kî fluorilji a-nflurit,
Da nuoj nu nja mãj jubit!
Fluorilji s-a skuturat,
Da nuoj nu nj-am sîrutat!"

Pa oboje u planinu
Gde nam sitno cveće cveta!
Jer je cveće procvetalo,
A mi se nismo voleli!
Cvetovi su već opali
A mi se nismo ljubili!"

CÎNJ TU MINCE, MÎNDRĂ FATĂ?

Bljiznja, Gergina Brndušan

Cînj tu mince, mîndră fată,
Kît avjam noj drag odată?
Trajam unu pintru altu,
Dragu nuostru a șcut tuot satu!
Lumja tuată vorbja odată
Kă nuje uom sã nji đispartă.
Da jakă uomu s-a gasît
Șã pi nuoj nj-a đisparcît
Ka șî șerju đî pomînt.

8. SEÇAȘ LI SE, LEPA MOMO?

Blizna, Gergina Durlić

Seçaș li se, lepa momo,
Volesmo se nekad mnogo?
U ljubavi smo uživali,
Našu ljubav svi su znali.
Svi su ljudi govorili
Da smo nerazdvojni bili.
Al' se ipak našlo lice
Koje nas je odvojilo
Kao nebo od zemljice!

DUCE NAIKĂ, DUȘĂCAJ

Bljiznja, Gergina Brndušan

Duce najkă, dușăcaj,
Duce najkă, perđačaj,
Und-o sta apa tu sã staj!
Dragucă ka minj' sã n-aj!
Dragucă kum c-am fost jeu
Sã nu-c mãj đă dumnjedzău.

9. IDI DRAGI, ODLAZI

Blizna, Gergina Durlić

Idi dragi, odlazi,
Idi dragi, nestani,
Gde stala voda, zastani,
Dragu ko ja nemaol!
Dragu ko što bejah ja,
Nikad bog da ti ne da.

TRJEK ÎN ĐAL, DOBUOR ÎN VALJE 10.

Arnaglaua, Tručă Dragoj

Trjek îñ đal, dobuor îñ valje
Văd la mîndra lumanare.
Kum sî fak sã trjek la jare?
„Nu da najkã baš đĩ vrjame,
Pãn barbatu taje ljamnje,
Numa vinu mǎj-nsarat
Kîn barbatu s-a kulkat,
Sî ċĩ trãž tu binjišor
La ferjasta đĩn obuor.
Mirekuc sã tronkanješć,
Uomu sã nu-m pumenješć!“
Au duamnje, fata luj,
Juo fakuj kum fakuj
Šĩ zminjćij đĩn tronkanjit
Š-barbatu s-a pumenjit.
Frundžã vjarđe, urđisĩje,
Kum a šćut k-asta sã fije?
Întrabã jel pj-a luj njevastã:
„Kare baće la ferjastã?“
Da mujarja še vorbja:
„Taš uomulje, nu fi pruost,
Numa punje kapu žuos!
Asta mĩcu đĩ pi kuastã
S-a momit la mĩca nuastrã!“
Da vjedz uomu še-j vorbja:
„Še drak đĩ mašuok sã fije!?
Aãsta are pĩlarije!?
Mĩcu šĩađe la ferjastã,
Åsta dã znak la njevastã!?“

POČAKUCA ĐI PI KRAK

Arnaglaua, Visaljina Bĩkuanje

Počaka-sta đĩ pi krak
Je fakutã đĩ un danak,
Da počaka đĩ pi kuastã
Fakutã đĩ mîndra nuastrã
Orđinjind la vrĩžĩtuare
Sĩ-j ģisaskã šĩ je-n fualje:
O gongicã ku pišuarẽ -
Kum sa faše, šare cualje!

ŠETAM SE GORE-DOLE

Rudna Glava, Petar Dragojević

Dok se šetam gore-dole
Kod drage mi svetlo gori,
Šta da ċinim da otvori?
„Ne dolazi do pred veće,
Dok mi ċovek drva seće,
Već navrati ti po noći
Jer ċe on u krevet poći,
Pa polako, iz obora,
Prikradi se do prozora.
Kucni tiho, pa se trudi
Da se ċovek ne probudi!“
Ao bože, šta se može,
Kad sam jako smeten bio
Pa sam prozor promašio,
I ċovek se probudio!
Zelen lišće, sudbo kriva,
Kako znade šta se zbiva
Te on pita ženu svoju:
„Ko nam to kraj okna šeće?“
A žena mu na to reće:
„Vrati glavu na jastuće
I ne zbori, prost ne bio:
To se neki mačor stari
Na mačku našu namamio!“
A ċovek joj nato veli:
„Idi k vragu s mačorima -
Ovaj ovde šešir ima!
Mačor ċući i ne haje,
A ovaj ti znake daje!?“

11. STAZICA SA OBRONKA

Rudna Glava, Veselinka Bkić

Ova staza sa obronka
Utabana je od momka,
A puteljak na padini
Naša moma ga načini
Vračarama odlazeći
Bolan stomak da izleći,
Jer u njemu buba mala
Tek što nije prohodala!

FLORIŠIKĂ ĐIN GRAĐINĂ

Blizna, Sofija Lîzaruanje

Florişikă đin građină
Să će rup đin rîdašină
Să će dau la najka-n mînă
Să ci puarće o stamînă,
O stamînă, o lună pljină,
Sî daj la najka-n gînd să vină!
Pănă najka vo venjare
Tu sî faş un puişor.
Puji, puji puişor,
Mikî, mikî, mikućel
Să-m vină najka ku jel.
Najka, najka săl jubjaskă
Ku dragusta sî mjel krjaskă.

JAKĂ NAJKA, TRJAŞE ĐALU

Bliznja, Desanka lu Buoža

Jakă najka trjaşe đalu
Šă-j kunuaşće mîndra kalu;
Kalu njegru, armasari,
Najka ćinîr şî kurvarj!
Nuje vina kaluluj
Njiş a putkovarjuluj,
Numa vina mîndri mjalje
K-a fakut kasa-n rîpe rîalje.
N-a fakuto în luoku bun
Sî mjerg şî jo ka uom pi drum.

DA ŠĆIJ DAJKO, DĂC ÎN GÎND

Zlot, Miljeva Krepoljinka

Da šćij dajko, dăc în gînd
Kînd treşam jo şujerînd,
Şî sara şî điminjaca
Păn do trjeku ćinjerjaca?
Ćinjerjaca uomuluj
Je ka fluarja pomuluj:
Puom-n fluarj je frumuos
Împlje satu đe miruos.
Tuamna pikă frundza žuos
Kum jera najka frumuos.

12. CVETE MALI IZ BAŠTICE

Blizna, Sofija Lazarević

Cvete mali iz baštice,
Iz korena ću te brati,
Dragom te u ruku dati,
Da te nosi sedam dana,
Sedam dana, mesec ceo,
Da ga setiš da mi dođe!
A dok on ne bude došo
Ti pupoljče jedno pusti.
Nek propupi pupoljče
Malo, malo, majušno,
Da mi dragi sa njim dođe.
Dragi da ga nežno ljubi,
Od ljubavi neka raste.

13. EVO DRAGOG, BRDOM PROĐE

Blizna, Desanka Stefanović

Evo dragog, brdom prođe,
Prepozna mu draga konjče.
Vrano konjče, pastuvasto,
Momče mlado, švalerasto.
Nije krivnja konjčetova,
Niti krivnja potkivača,
Već krivica moje drage
Što joj kuća na strmini.
Što j' ne diže u ravnici
Da ko čovek putem idem?

14. ZNAŠ LI DRAGA, SEĆAŠ LI SE

Zlot, Mileva Škoprdić

Sećaš li se: mlad sam bio,
Povazdan se šepurio
Šetajući gore-dole
Dok mladost nisam izgubio.
A život za mladih dana
Je ko voćka rascvetana!
Kada voćka cveće ima
Puni selo mirisima.
S jeseni sve opada
Ko lepota s dragog mlada.

VISAJ VISU ASTANUAPČE

Bljiznja, Gergina Brndušan

Visaj visu astanuapće
Kî tu mîndro dzaš pi muarće,
Da juo plîng la kapu tjeu
Kî nu măj puot đî parerău.
Điminjaca kînd m-am skulat
Jar nu krjed kă am visat,
Tuot ginđesk kî je adeverat.
O, mîndruco, buala tja
Kum đî rău vi măj dzaša?
Vi muri tu, dragă, dzău,
Da la še ramîn ši jeu?
Kă măj binje đă-š muri
Tuot ku ćinje pi o dzî!
Muort pi minje sî ma-ngruape
Tot đî ćinje măj apruape.
Duoru mjeu je mare rău
Sî ma-ngruop la kapu tjeu!
S-nji vorbim ši-n mormînt,
Să nu nji măj zujtăm njiškînd!

15. SANAK USNIH OVE NOĆI

Blizna, Gergina Durlić

Sanak usnih ove noći
Da ćeš draga u smrt poći.
Ja nad tobom suze ronim
I od tuge sav se lomim,
Jutros sam se probudio,
I kao da nisam snio -
Tako stvaran san je bio!
O, dragana, boljku tu
U kakvom mi patiš zlu?
Umreš li mi draga ti
Ni ja neću živeti!
Bolje je da mrem i ja
Istog trenu, dragana!
Mrtvog nek me u grob sprema
Odmah, draga, pored tebe.
Želja mi je da me stave
Mrtvog pored tvoje glave!
Iz grobova da zborimo,
Večno da se mi pamtimo!

Sl. 6 Gergina Durlić (1924-2005), bila je ćerka u kraju čuvenog vlaškog pripovedača Ilije Brandušana, od koga je nasledila govornički dar i zamašan pripovedački repertoar, a od brata Lazara, lautara, koji je kao mlad borac poginuo poslednjeg dana NOB-a, zapamtila mnoge vlaške pesme, koje je recitovala u raznim prilikama. Na sina Pauna nije uticala samo na ovaj način, već i direktnim zahtevima da zapiše ili snimi folklorno znanje ljudi koje ne staje. „Kad umre čovek čije priče niko ne zapiše, to je kao kad spališ hiljadu nepročitanih knjiga!” bile su njene reči koje su mladog Pauna zauvek okrenule heuristici vlaškog folklora.

BRÄNDUŠAUÄ GALBINJUARÄ

Gînzgrad, Rosa lu Novak

Brändušauä galbinjuarä,
Un-sä dusä najk-asarä?
Brändušauä vînašuarä,
Kînd îNFLUORJ la primovarä
Spunje-j sî mäj vinä jarä.

DA CA-M SPUS, BARBAT

Bljiznja, Gergina Brndušan

Da ca-m spus, ca-m spus, barbat,
Sî mäj punj o blanä-n pat,
Sa mäj kulše un sarak!
Kä kare patu ä-š laržašće
Šî pomana îš lunžašće,
Š-di vešije jel trajašće!

BAČE VÎNTU SUS PIN FRUNDZÄ

Arnaglaua, Trucă Dragoj

Bače vîntu sus pin frundzä,
Ma muškä dajka di budzä.
Ma muškä šä nu baš tare,
Ščije binje kî ma duare.
Ma muškä šä nu baš räu,
Ščije k-o s-o mušk šî jeu.

A PLJEKAT O FATÄ MARE

Bljiznja, Ana Žuržan

A pljekat o fatä mare,
Di la kasa ij la valje,
Š-ažuns la un kornjecäl,
Š-a-ntînjit un bajecäl,
Ku mustaca rusušitä,
Šî kašula mikućikä.
„Buna kalja, fatä mare!“
„Mulcamjesk la dumjetalje!“
„Da aj gurä di vindzare?“
„Am avuto š-am trjekuto!
S-a fi fuost tu vrun vojnjik

16. ŠAFRANČICU ŽUTE BOJE
Gamzigrad, Rosa Novaković

Šafrančicu žute boje,
Gde je sinoć milo moje?
Šafrančicu plavičasti,
Kad s proleća pustiš cvet
Nek mi dođe tad opet.

17. REKLA SAM TI, MUŽU
Blizna, Gergina Durić

Rekla sam ti, rekla, mužu
Da krevetu dasku dodaš,
Da još sirotan jedan legne!
Jer ko krevet svoj proširi
Taj pomanu produžava,
I posle smrti večno živi!

18. DUVA VETAR KROZ GRANČICE
Rudna Glava, Petar Dragojević

Duva vetar kroz grančice,
Draga gricka mi usnice.
Ujeda me, al' ne jako,
Dobro zna da me to boli.
Ujeda me, ali lako,
Jer ću ja nju isto tako.

19. PROŠETALA MLADA MOMA
Blizna, Ikonija Paunović

Prošetala mlada moma
Podalje od svoga doma,
Pa je stigla na obronče
I susrela mlado momče,
S brčićima zašiljenim,
I šubarom omalenom.
„Zdravo da si, curo mala!“
„Gospodinu mnogo hvala!“
„Bi li usne ti prodala?“
„Ja imad'o, al' prodađ'o!
Da si momče kadar bio,

Să-c dau gura pi njimik,
Numa ješ un putraganj –
Nu zdau gura njiš pi banj!“

FLORIŠIKĂ ÎNTUNJEKATĂ

Șarbanuc, Mirosław Śuljin

Florişikă întunjekată,
Șe ješ njagră ši uskată,
Or bruma ć-a brumait,
Or mana ć-a manuit?
Bruma nu m-a brumăit,
Mana nu m-a mănuit,
Ma sînt njagră ši uskată,
Đi ibomnjišeal lasată.
Aša sînt fluarje ši jeu,
M-a lasat puicu al mjeu,
Đi karje mi māj parje rîau.

Karje jubjašće ši spunje,
Nuje njiš un uom pi lume,
Njiš dragusta mult nu-j cînje.
Karje jubjašće ši taše,
Koža mulće mi lje faše,
Jubjašće pe karje-j plaše.
Karje jubjašće ši lasă,
Pikarja-j karnja đe pe uasă,
Să-j ramîną uosu guol,
Kum am ramas ši juo ku duor,
Dup-al mîndru puișuor.

MĂJ BAJAĆE, BAJECĂLJE

Arnaglăua, Trucă Dragoj

Māj bajaće, bajecălje,
Nu sta stražă-n kîrši mjalje,
Vin' la mujka đī ma šjare.
Dakă mujka nu va da,
Vin' pe lună ši ma ja,
Šī ma traše-n cara tja,
Šī ma puartă kum vi vrja.
În cara strină aj ši vaj,
Suakră rîa kîpataj.

Za džabe bi ih zadobio,
Ali ti si jedno kvare –
Ne dam usne ni za pare!“

20. MOJ CVETIĆU UVENULI

Șarbanovac, Mirosław Čulinović

Moj cvetiću uvenuli,
Što mi crniš i što veneš,
Dal' te slana noću pali,
Il' te mana danju gori?
Ne pali me noću slana,
Nit me danju gori mana,
Već ja tamnim i sušim se
Jer me dragi ostavio.
Žalostan sam ti ja cvetak,
Dragi me je ostavio,
I ja za njim sada želim.

Ko ljubi pa se hvali,
Taj nikakav čovek nije,
A ni ljubav mu ne traje.
Ko ljubi i tajnu čuva,
Taj ljubavi mnoge ima,
A i ljubi koju voli.
A ko ljubi i ostavlja,
Meso neka mu istrune,
Nek ostane gola kost
Kao što sam ja ostala
Sa bolom za svojim dragim.

21. HEJ MOMČE, MOMČIĆU

Rudna Glava, Petar Dragojević

Hej momče, momčiću,
Ne stražari na toj kosi,
Dođi k majci pa me prosi.
Ako mati neće dati,
Dođi noću pa me kradi.
U tvoju me zemlju vodi,
I čini sa mnom šta ti godi.
U tuđoj zemlji kuku-lele,
Dobih zlicu svekrvicu.

Ma mîną la sîsarat
Fara rudă  e barbat.
Să eraj jo un polo el,
Ma tajaj la    ecă !

Ma rugaj  -o r  ndirikă:
„R  ndurikă, r  ndurja,
Da vi fi    in cara mja?
Să-  tr  mjet o kar    ikă,
Să o daj la mja mujkică,
S -n tr  mjată un pi  kirjel,
Ku ac   uară dupa jel,
S  ma ljev la    ecă !
Să-  tr  mjată o k  rpă lată,
S  ma ljev la mină tuată!”

Na  etvu me ona sprema,
A muža uz mene nema.
Ne po  njeh ni rukovicu,
Posekoh se po prsti u!

Ja zamolih lastavicu:
„Lastavice, redarice,
Možda si iz moje zemlje?
Predala bih ti pisamce,
Da ga dade  mojoj majci,
Da mi prati pe  kiri   ,
I uz njega tanak kon   ,
Da previjem ranjen prsti !
Neka šalje i maramu
Da previjem ruku samu!”

FRUNDŽĂ VJAR E  I BUŽUOR
Arnaglaua, Visaljina B  kuanje

Frundžă vjar e  i bužuor,
 i    nje mi najkă duor.
P  sarikă  i pi lak
Nu ma bl  stama s  dzak,
K  nu dzak n      -un r  u,
Numa dzak  i duoru tjeu.

P  sarikă  i pi razuor,
Nu ma bl  stama s  muor,
Kă nu muor n      -un r  u,
Numa muor  i duor tjeu.

VINU NAJKĂ MĂJ  IVRJAME
Arnaglaua, Visaljina B  kuanje

Vinu najkă m  j  ivrvjame,
    i njima nu      jame,
K   i kare  -aj   mut
Dza e muort pi a   ernut!

Dakă nu krjedz kredzam ntu -
Trje  gardu s -j vjedz morm ntu!
Mută blana la opar  e
S -j vjedz uas  lji     ra  e!

22. ZELEN LISTAK OD BOŽURA
Rudna Glava, Veselinka B    

Zelen listak od božura
Za tobom ja  eznem dragi!
Oj pti  ce sa jezera
Ne kuni me da obolim,
Jer to nije boljka zla
Već tuga zbog dragana.

Oj pti  ce sa razora
Ne kuni me da ti mrem,
Jer ne mrem od boljke zle,
Već dragane zbog tebe.

23. PORANI MI, DRAGI MOJ
Rudna Glava, Veselinka B    

Porani mi, dragi moj,
I nikoga se ne boj,
Jer taj od kog si strahovao
Mrtav je na ležaj pao.

Ako sumnja , neverni e,
Pre i plot i grob mu vidi!
Skloni dasku sa strane,
Vidi kosti ra  trkane!

AJ' DAJKĀ SĀ NJI JUBIM

Arnaglaua, Žarku Šumarju

Aj' dajkā sā nji jubim,
Kā nu šćim kî̃t traim,
Puaće ljesnje kā murim.
Dakā muarća va venjire,
Sā nje îngruape î̃ntr-o grupă,
Sā nje vadă lumja tuată!
Kar ċi va tamînj' pi ċinje,
Sî đă fuoku šî̃ la minje!
Kar pi ċinje va kî̃nta,
Šî̃ pi minj' ma va strîga!
Kare apa va da ċije,
Sā fije izvorjel šā mije!
Î̃n mormînt sā nji rasîară
Busujuok ku tî̃mînjuară.
Busujuoku sî̃ sa prindă,
Tî̃mînjuara sî̃ sa-nċingă,
Pj-amînduõj sā nji kuprindă!

24. HAJDE DA SE MI VOLIMO

Rudna Glava, Žarko Trailović

Hajde da se mi volimo,
Jer nam život kratko traje,
I lako se mreti može.
A smrt kad nam bude došla,
U grob isti da nas stave,
Da nas vide ljudi svi!
Ko te bude okadio,
I mene će da zahvati!
Ko te bude opevao,
I mene će pominjati!
Ko ti bude vodu dao,
I meni će izvor dati!
A na grobu nek izniknu
Bosiljak i ljubičica!
Bosioče nek se primi,
Ljubičica nek se širi,
Obadvoje da zahvati!

Sl. 7 Žarko Trailović rođen 1915. u Rudnoj Glavi, bio je lautar sa kojim je sedamdesetih godina XX veka P. Durlić započeo zapisivačku karijeru. Foto P. Durlić, 1978.

KÎND AM FUOST LA MUJKA FATĂ 25.

Bljiznja, Gergina Brndušan

Kînd am fuost la mujka fată,
Erjam mîndră şî labdată.
Ma kićam la sîrbatuorj
Ku paunj şă đin tîrg fluorj!
Ş-am trait jo kum am vrut,
Ş-am jubit še mj-a plakut.
Dupa še m-am mîritat
Tuota lumja sa-ntristat.
Ma bagă suakra-n razbuoj,
Nuşću da ku brîglji 'napuoj.
Aşadzaj talpicîlji,
Nu sa radikă icîlji.
Mije-n vinje sî ma plîng,
Kă nu mjerg njiş firlji în rînd!
Suakra zbjară, barbatu kînje
Ma-r mînka tuoc pînă mînje.
Suakra zbjară, barbatu baće,
Sa-nvîrdzîră fir'ljî tuaće!

KAD SAM BILA JA DEVOJKA

Blizna, Gergina Durlic

Kad sam bila ja devojka,
Bejah hvaljena lepojka.
Kitila se praznicima
Skupim cvećem i perima.
Živela sam u slobodi
I ljubila što mi godi.
Al od dana udadbe
Sve mi tužno postade.
Svekrva me u razboj sapnu,
Al brdila ni da maknu.
Ja nagazih na potplace,
Al se niti ne izbace.
Zbog nereda sa koncima,
Suze su mi u očima.
Majka više, muž ko pas,
Proždrali bi me za čas.
Majka više, muž kidiše,
Svi se konci zamrsiše!

DUNĂRIKĂ, APĂ LJINĂ

Klokošouc, Draga Katuanje

Dunărikă, apă ljină,
Am un fraće-n cară strină,
Jo-j trîmjet karće sî vină.
Jel întrîmjaće mije-n karće,
Kă trajaşće în sînataće.
Bată-l domnjedzău, să-l bată
Pj-al še-n parće rău aşare!
Şi nu-nparće kum să-nparće,
Să-n lasă şî mije fraće.
Dunărikă, apă ljină,
Nu ma trjeşe-n cară strină
Fara duor şî fara milă.

26. OJ DUNAVE, TIJA REKO

Klokočevac, Draga Katić

Oj Dunave, tija reko,
Imam brata u tuđini,
Ja mu pišem da se vrati,
A on meni pismo prati
Da je srećan i ne pati.
Bog ubio usud celi
Koji tako sudbu deli
Što ne deli na pravdi boga
Da ja imam brata svoga.
Oj Dunave, tija vodo,
Ne vodi me u tuđinu
Bez ljubavi i samilosti.

KÎT A FUOST KESAU A PLJINĂ

Arnaglăua, Trucă Kata

Kît a fuost kesau a pljină
Ma cînja dajka đî mînă.

27. DOK JE BILA PUNA KESA

Rudna Glava, Petar Katić

Dok je bila puna kesa
Dizala me u nebesa.

Kînd aţuns la ţumataće
Ma đacă dajka đî o parće.
Pusă mîna pi topuor
Şî ma luvă pin obuor.
Da je mukje, da je pumn,
Da đin şîalje mjarţe fum
Ka kînd muoşu bja tutun!

FOAICĂ VJARĐE ĐE SKUPINĂ

Osnjiša, Toza Osnjišanu

Foaică vjarđe đe skupină,
Kolja-n valje la fintîna
Duauă fjaće s' cin đe mîna.
A măj mikă ka o sljikă,
Ibomnjika lu najka Ljikă,
Nu je frikă njiş ruşinje,
Vinje singură-n dos la minje.
D-a măj mare ka o floare,
Ku matasă la cîngatuare
Đe sî-j cină đî rakoare
Şi la umbră şi la suare;
Da şă-j vara pin fokuare.
Vinje Joana đin (başialje)*
Ku bracu pljin đî floarişialje,
Da še-j fjalj đî florişialje?
Tot fluorj marj şi okeşialje,
Pin građinj şi pin başialje,
Dzaşe najka pi supt jalje.
Da vedz najka sie lukra,
O floare jel kă-j şerja,
Da vjedz dajka şi-j vorbja:
„N-am jo flori măj đî dat
K-asta vară n-o plojat,
A fost cîmpu sikatos
Şă pe-j facă şi pi duos,
Da mîj mult đin sat la valje
To' la mîndruljiana tjare.
Juo-n plaćit đî s-a-ngrađit
Tuot ku banj đî pi jubit:
Tuot stobuoru ljiuşuoru,
Tuot' nujava şi parava.
Juo-n plaćit đî s-a udat
Tot ku banji đî pi cukat.

Kad se kesa otanjila
Na stranu me odbacila.
Pa dohvati sekirişte
I potera kroz dvorişte.
Da l' je uška, da l' je ćuška,
Praşe mi se leđa muška
Ko kad čiča lulu pućka!

28.

ZELEN LIST OD RUJEVINE

Osnić, Svetozar Marinović

Zelen list od rujevine
Tamo dole kraj izvora
Dve su cure zagrljene.
Manja j' lepa kao slika,
To je cura baja Ljike,
Što bez straha i sramote
Sama dođe u šumicu.
A veća je poput cveta
Sa svilom na tkanicama,
Da je svila rashlađuje
I po suncu i po hladu,
A i leti po sparini.
Ide Jona iz baštice
Sa naručjem punim cveća,
A koje je vrste cveće?
Kadifica i kadifa
Pod kojima u baštama
Dragi leži i uživa.
A vi'š baja šta mi radi:
Jedan cvet od nje zatraži,
A vi'š draga šta mi zbori:
„Nema cveća za davanje
Jer je letos suša bila,
Sva se zemlja osušila
Na osoju i prisoju,
A najviše pokraj sela
Gde je bašta tvoje drage.
Platila sam da s' ogradi
Suvim novcem od ljubljenja:
Svaki stubić i po lejić,
Svaka prutić i parica.
Platila sam zalivanje
Suvim novcem od ljubljenja.

Kar' a udat fluorj māj mulće
Sî-j dau gura s-o saruće.
Kare a udat māj pucînjalje
Sî-j dau cicišoarlji mjalje,
Glumi-sa najka ku jalje."

Ko je više zalivao
Više me je i ljubio.
Ko je manje zalivao
Moje dojke je imao
Da se njima poigrava."

KOLO-N VALJE, ÎNTR-O GRAĐINĂ 29. *Topoljnica, Koljică Topoljnišanu*

TAMO DOLE, U BAŠTICI
Topolnica, Nikola Petrović

Kolo-n valje, într-o građină,
Plînze mîndra şî suspină,
Kă mj-o baće barbacîălu
Să spună ibomnjićelu.
„Spunje mîndro, kî će bat,
Ku kare é-aj sărutat?”
„Stăj, barbaće, nu ma baće,
Ka c-îj spun jo pi tuoc şapće.
Să c-ăl spun jo pj-al đî-n tîj:
Ala jastă đe-n komşîj;
Să c-ăl spun şî pî-al đî duoj:
Venja sara pi la nuoj.
Sî c-ăl spun şî pj-al đî trij:
La vadzut komşîilji,
Pi la nuoj kînd venji.
Sî c-ăl spun şî pî-al đî patru:
Ala la vadzut tot satu
Pănă mj-a ljezanat patu.
Kî c-ăl spun jo ş-pj-el đî şîns:
Ala mj-a luvat opinş;
Kî c-ăl spun şî pj-al đî şasă,
Venja pi la nuoj a kasă.
Spunje mîndro, kî će bat,
Ku kare é-aj sărutat?
Stăj, barbaće, nu ma baće,
Kă c-ăl spun şî pj-al đî şapće:
Aj, numa drumu ne dăsparće!

Tamo dole, u baštici,
Plače draga i uzdiše;
Mužić njezin mi je bije
Ljubavnike da otkrije.
„Kaži, draga, da ne bijem,
S kime si se ljubakala?”
„Stani, mužu, ne tuci me,
Otkriću ti svih sedmoro!
Otkriću ti najpre prvog:
On je među komšijama;
Otkriću ti sad i drugog:
Dolazaše pred noć k nama!
Da ti kažem i o trećem:
Videle ga sve komšije
Kod nas kad je dolazio.
Da otkrijem i četvrtog:
Videlo je celo selo
Kako krevet meni klati.
A kazaću i o petom:
Darivo me opankama;
Kazaću ti i o šestom:
Dolazaše kući, k nama.”
„Kaži draga, prebiću te,
S kojim si me još varala?”
„Stani mužu, ne tuci me,
Otkriću ti i sedmoga:
On je odmah preko puta!”

FIRJA-J MUJKĂ BLASTAMATĂ
Şarbanuc, Mirosław Suljin

30. PROKLETA MI BILA, MATI
Şarbanovac, Miroslav Čulinović

Firjaj mujkă blastamată,
Şe nu ma fakuş o fată,
Sî-c aduk apă-n vadră,

Prokleta mi bila, mati,
Što ne rodi devojčicu,
Da ti vedrom vodu nosim,

Šî sǎ-c fak fuoku-n vatrǎ,
 Šî sǎ-c dau jo turtǎ kaldǎ,
 Numa ma fakuš fişuor,
 Sî dau cărilor okuol,
 Ku o mînǎ şî-n tr-un pişuor.

Na ognjištu vatra ložim,
 Da ti toplu proju pečem,
 Već si sina ti rodila,
 Po carstvima da tumaram,
 S jednom rukom, i jednom nogom.

FRUNDZǎ VJARĐE Đ-ALUNJALJE

Klokošouc, Draga Katuanje

„Frundzǎ vjarđe đ-alunjalje,
 Sara bunǎ, fa mujare!
 Jo ma duk la mîndri mjalje,
 Š-am trajit juo ku jalje!“
 „Ba, barbaće, nu će duşe
 Kǎ ċi skald în lapće dulşe!“
 „Sî ma skaldz šǎ-ntrun lak
 Tot ma duk unde mi drag!“
 „Stǎj injimǎ baş pi luok,
 Sǎ-c pun lakîť la mişluok!“
 „Punje lak-će şî o mije,
 Inj'ma lukrǎ še ja şćije!“

31. ZELEN LIST OD LESKOVICE

Klokočevac, Draga Katić

„Zelen list od leskovice,
 Laku noć, bre, ženice!
 Odoh ja kod ljubavnice
 S kojom sam se provodio.“
 „Ne, mužiću, nemoj ići
 Kupaću te u slatkom mleku!“
 „Da me kupaš u jezeru
 Ja ću ići kuda volim!“
 „Stani srce, miruj sada,
 U katanac da te stavim!“
 „Stavi brava na hiljade,
 Srce radi to što znade!“

BAĆE, VÎNĆE, BAĆE

Arnaglaua, Visaljina Bîkuanje

Baće, vînce, baće pin građinj ku fluorj
 Sî-n vinǎ duor đî la a mjalje suruorj.
 Baće, vînce baće pin fluare rotatǎ
 Sî-n vinǎ duor đî la a mjeu tatǎ.
 Baće, vînce, baće pin fluare ku brumǎ,
 Sî-n vinǎ duor đî la a mja mumǎ.
 Baće, vînce, baće pin ljamnje reklaće,
 Sî-n vinǎ duor đî la a mjeu fraće,
 Kî ma-n dus în strinataće,
 Strinataće, rău đeparće.

32. DUNI, VETRE, DUNI

Rudna Glava, Veselinka Bkić

Duni, vetre, duni kroz bašte behara
 Da mi ovde dođe ljubav od sestara.
 Duni, vetre, duni kroz bohore cvetne
 Da me ovde ljubav moga oca sretne.
 Duni, vetre, duni preko svelog cveta
 Da mi ovde dođe moje majke seta.
 Duni, vetre, duni preko gorskog cvata
 Donesi mi ljubav od mogega brata.
 Jer ja živim u tuđini,
 U tuđini, na daljini.

PELJIN BJEU, PELJIN MANÎNK

Arnaglaua, Visaljina Bîkuanje

Peljin bjeu, peljin manînk,
 Pi peljin ma sara kulk.
 Điminjaca kînd ma skuol
 Ku peljin pi uokj ma spǎl.

33. PELIN PIJEM, PELIN JEDEM

Rudna Glava, Veselinka Bkić

Pelin pijem, pelin jedem,
 Na pelin uveće legnem.
 Kad ujutru ustanem
 Pelinom se umivam.

Pjeljinjisar injima
Kar ma trjeku Dunărja!
Đisfakîce pjatră lată
Să măj trjek Dun'rja odată!

Od pelina srce bilo
Onome što me doveo.
Rastavi se steno duga
Da još jednom pređem Dunav.

SUS ÎN SUS, LA ĐALU ȘERNJI

Bljiznja, Sofija Lîzaruanje

Sus în sus, la đalu Șernji,
Unde kîntă puju mjerli,
La mîndra ku uoki njegri.
Uoki njegri ka njegina,
Dulše gura ka smokina.
Kînd smokina sa sparzare,
Jakă najka kă venjare.
Jel la mîndra kînd venjare,
La umbrică sa kulkare,
Dulše mîndra gură-j dare,
Tuaće gîndurj kă zujtare.

34. GORE, GORE, NA VRH ČERNE

Blizna, Sofija Lazarević

Gore, gore, na vrh Černe
Gde mi peva pile kosa,
Kod lepojke crnoooke.
Oči crne kao kukolj,
Usne slatke kao smokva.
Kad raspukne sočna smokva
Evo dragog nailazi.
Kada dragoj svojoj dođe,
U hlad ona sa njim pođe.
Slatka usta njemu daje,
Da sve misli zaboravi.

UȘUOR, PUJULJE, UȘUOR

Bljiznja, Sofija Lîzaruanje

Ușuor, pujulje, ușuor,
Nu-m trîmjăce atîta duor
Kî ma jetvi șî măj muor!
Ma trîmjeć' măj pucînjel
Să puot trai juo ku jel!

35. LAKŠE, LAKŠE, PILE MOJE

Blizna, Sofija Lazarević

Lakše, lakše, pile moje,
Ne voli me tako jako
Jer od toga ću umreti!
Voli me malo manje,
Da ja mogu s tim živeti!

SĂRAK BINJE

Slaćina, Slobodan Bîz

Sărak binje di đemult,
Vrodată sreć-am avut!
Ș-am făkut đe ć-am perdut,
Nu će măj avjem pe pomînt!
Kă noj nu ć-am lăpădat,
Njiś la kînji nu ć-am dat,
Numa nuoj ć-am sămănat
Îndoit ku grîu kurat.
Grîu kurat mj-a răsărit,
A nostru binj-a putrezîț,
Nu-j măj jel pe pomînt.

36. SIROTANKO

Slatina, Slobodan Marković

Siromah sam od davnina,
A nekad sam srećan bio!
Ne znam šta sam učinio
Pa sam Sreću izgubio?
Sreću nisam odbacio,
Niti sam je psima dao,
Već sam Sreću posejao
Zajedno sa čistim žitom.
Žito mi je izniknulo,
A Dobrota istrulela,
Više je na zemlji nema.

Š-a fost mîndru, s-a purtat,
Š-a fost dulŝe, s-a mînkat.
Kă ma ujtat astîz-mînje,
Trjek zîljilji, vaj ȑe minje.
Trjek zîljilji, trjek ŝi jeu,
ȑe traj bun îm pare rău.
ȑ-a ŝci uomu ȑi ŝa-r da,
Nu ar măj bja, n-ar măj mînka.
Ar purta tot injimă ra.
ȑ-ar ŝci uomu kît ar trăi,
Ŝi muarća kînd ja-r venji,
Jel frumos sa-r premenji
Ar bja, sa-r învesselji.
Jel njimik na-r măj lukra,
Numa jel sa-r preumbla.
K-ardăl fuoku ȑe pomînt
Multă lumj-a kutrupit,
Pomînce făŝačaj uos
K-aj luvat al măj frumuos.
Da baŝ păn mînje-pojmînje,
Zo sî mă jaj ŝi pe minje,
Pomînce, nu măj skăpaj ȑe ċinje.

Što bi lepo, iznosilo se,
Što bi slatko, izjelo se!
Kad pogledam sutrašnjicu,
Dani teku, avaj meni,
Dani teku, tečem i ja
U žalosti za životom.
Kad bi ĉovek sudbu znao,
Ne bi pio, ne bi jeo,
Jako tuŝan on bi bio.
Kad bi znao svoje dane,
I kada ĉe smrt da bane,
Novo ruho bi obuk'o,
Pa bi pio u veselju,
Radio baŝ niŝta ne bi,
Samo bi se provodio.
Zemljo mi u vatru pala,
Što si mnoge zatrpala!
Dabogda se okoŝtala
Što s' lepotu uzimala!
A sutra il' prekosutra
I mene ĉeŝ preuzeti!
Ne mogu ti se ja oteti!

Sl. 8 Etnolog P. Durlić i bard vlaŝke narodne muzike, Slobodan Marković Bz, prilikom obrade Slobodanovog repertoara. Foto: B. Krĉmarević, Slatina (Bor) 2000.

ĐALULJE, FAŠAĆA-J VALJE

Arnaglaua, Ljuba Stuparju

Đalulje, fašaća-j valje,
Ši tu tufa pojană mare,
Drum în patru părc pi jare
Đe si văd pi mîndra mjare.
Să văd pi mîndra mja trekînd,
Ku mînjilji vîžaind,
Ku krjecanu fîrcanjind,
Dupa najka sa ujtînd!
Kînd ci văd mîndro pi cinje,
S-aprinde karnja pi minje,
Arde karnja, faše spume,
Ka în pjašće pi karbunje!
Njiš o buală nuje grja
Ka duoru ši dragusta.
Kă di buală bjej, manîns,
Da di dragusta će ušć!
Buala mja je rîa ši grja,
Njima nu mj-o ljekuja,
Njiš ku apă, njiš ku vin
Numa mîndra ku cîc' đin sîn.

37. BRDAŠĆE, DOLINA BUDI

Rudna Glava, Ljubomir Stuparević

Brdašće, dolina budi
A ti žbunu polje širom,
S puteljcima na sve strane
Da ja vidim svoju dragu.
Da je vidim kako ide,
Ručicama kako maše,
I suknjicom kako njiše
Dok dragoga svoga traži!
Kad ja draga tebe vidim,
Moje telo se upali,
Meso gori, penu pravi
Kao riba na žarištu!
Nema tako teške boljke
Ko ljubav i čežnja što su.
U bolesti piješ, jedeš,
A od ljubavi se sušiš!
Boljka mi je teško zlo
Niko mi ne leči to,
Niti vodom, niti vinom,
Samo draga dojkicama!

Sl. 9 Petar Dragojević izuzetno talentovan vlaški lautar i pevač starih pesama, ispred svoje rodne kuće u Rudnoj Glavi. Foto: Durlić, 2009.

KÎNCÎSE ÐI OCÎJE ŠĂ SOLDACÎJE

Hajdučke i vojničke balade

FRUNDZĂ VJARÐE, PĂR USKAT

Arnaglaua, Žarku Šumarju

Frundză vjarðe, păr uskat,
Rîmasăj ði mik sarak,
Făr ði mumă, făr ði tată,
Parke sînt fakut ðin pjatră.
Ma bagaj jo în slugă,
Pj-o parjak' ði opinşalje,
Şî pi una ði objalje,
Ş-pj-o parjakj' ði lăvarvjare
Sî ma cîn juo ku jalje!
Kadzu karća-n prăvaljije
Sî ma duk în soldacîje!
Juo nu vrjeu în soldacîje,
Numa vrjeu în ajduşije.
Luvaj puşka la spinare,
Ş-apukaj pj-un krak în valje.
Kuku kîntă „Kuku-kuk!”
Jo ma mir unj-s-ma duk;
Pup-ca kîntă „Pup-pup-pup!”
Injima-n minje „Tup-tup-tup!”
Dobarîj la drum în valje,
Dubarîj la drumol mare.
La luok tare jo venjij,
Unðe trjek aj măj domnjij,
Aj măj duomnj, aj njegustuorj,
Unðe trjek aj bojarj,
Aj bojarj şă miş şă marj,
Ku karucă târaind
Şă ku banji cîraind.
Ma ruog duamnje, ažută mije
Banji lor aj mij să fije!

KÎNCÎIKU LA AJDUK VELKU

Topoljnica, Ljikă Bocuakă

Kă noj dzîşe ð-o kîncă,
Ðe Ajduk Velku, dumnje-ta,
Da sî vjedjec kum jera.

38. ZELEN LIST, A KRUŠKA SUVA

Rudna Glava, Žarko Trailović

Zelen list, a kruška suva,
Od malena sam siroçe,
I bez majke, i bez oca,
Ko da mene kamen rodi!
Pa otidoh ja u sluge,
Za par tankih opanaka,
I za par obojaka,
I za par revolvera,
Da se branim ja sa njima!
Pade pismo u avliju
Da ja idem u armiju.
Ja ne htetoh u armiju,
Nego ću u hajdučiju.
Bacih pušku na ramena
I krenuh niz brdo, dole.
Kukavica peva „Kuku!”
Ko da zna za moju muku;
A pupavac „Pupa-Pupa!”
U grudima srce lupa.
Siðoh na put u dolini,
Na golemi carski drum.
Na jako sam mesto stao,
Kud prolaze gospodari,
Gospodari i trgovci
Kud prolaze i bojari,
Oni mali i veliki,
Karucama truckajući
I novcima zveckajući.
Dragi bože, pomози mi
Njihov novac moj da bude!

39. PESMA O HAJDUK VELJKU

Topolnica, Ilija Martinović

Pevaću vam jednu pesmu
O Hajduk Veljku, gospodaru,
Da vidite kakav beše!

Jel pe Musa o-înkîljika,
Šî ku Musa kînd pljeka,
Tuot pomîntu trâmura!

Da Ajduk Velku bun jera,
Ku Milučin đin Žanuva,
Futuj jo pi majkî-sa!
Da sî vjeđec še-m faša:
Milučin đin Žanuva,
Šî ku tuno-l đi šireš!

Da Ajduk Vjelku šej dzîša:
„Milučine, dumnja-ta,
Vjedz kî aga turšiluj,
La šoka mokranjuluj!
Tu ku tuno-l đi šireš,
Uñde tu pi jel mje-l vjedzî,
A kolo sî mjel poknješć!”

Milučin đin Žanuva,
Da sî vjedz še-m faša,
Futuj jo pe majkî-sa,
Jel ku Turši tot cînja!
Da Ajduk Velku sã ujta,
Đi la Vidrovã pljeka,
Kubuorã-n valje îñ balta,
Îñ balta lu Njigoćin.

Điniminjaca baš îñ zori,
šerja Velkuî o kafja:
„Kafežije, dumnje-ta,
Sã-n daj mije o kafja,
Da đi Musa-mja še mjerže,
Ja še merže pe pomînt,
Sã-j daj unn šubãr đe vin!”

Kafežija ka-skulta,
Vin-îñ šubãr kã punja.
„Cinje, Muso, vin đe bja!”
Musa-ja n-audza,
Ja nu vrja-sã vin sã bja,
Tuot la valje sã ujta,
La šoaka-ja mokranjuluj,

Jahao je ljutu Musu:
Kad bi Musa kretala
Sva bi zemlja drhtala!

Hajduk Veljko dobar beše
S Džanovljanom Milutinom,
- da mu milu materinu!
A da vidiš šta mi radi
Džanovljanin Milutine,
Sa topom od trešnjevine.

Hajduk Veljko njemu veli:
„Milutine, gospodine,
Vidiš da je turski aga
Već na brdu kod Mokranja!
Sa topom od trešnjevine,
Gde god bilo da ga vidiš,
Tamo njega da mi skineš!”

Al da vidiš šta mi radi,
Taj Milutin Džanovljanin:
O, milu mu materinu,
Izdao se on Turčinu!
A Hajduk Veljko gledao je,
Od Vidrovca pošao je,
U negotinsku baru sišao je
Baš u baru negotinsku.

Rano zorom u svanuće.
Kafu jednu on poruči:
„Kafedžijo, gospodine,
Meni peci jednu kafu,
A mojoj Musi, što mi hoda,
Što mi hoda po zemljici -
Jedan čabar vina spremi!”

Kafedžija poslušao,
Čabar vina napunio
I Musi je ponudio!
Ali Musa ni da čuje,
Neće vino da mi pije,
Već na istok stalno gleda,
Na mokranjsko ono brdo

Unđe-j aga turkuluji!
 Da Ajduk Velku kînd veđa,
 Jel pe Musa o-nkîljika.
 Musa đe drag rînkidza,
 Šî-n Njigoćin ij pljeka.
 Pin Njigućin kind treša,
 Tuoc dugajaši ješa.
 La uljičã kînd ješa,
 Ij đin gurã aša džiša:
 „Ajduk Velko, dumnje-ta,
 Măj însët ku Musa-tja,
 Kã varsã skinćejlji,
 Šî nj-aprindz dugăjlji!”

Njigoćinu jel trješa,
 Njigoćinu kînd trješa,
 La šuaka mokranjuluji,
 Baš la aga turšiluj
 Điminjaca baš îñ zori
 Îñ răsaritu a đĩ suare:
 „Ješ tu ago păn’ afară!
 Or la tajnă nje vorbim,
 Or la rat sã rătujim,
 Or la luptă nji luptăm,
 Or la sãbi nji tajem!”

A vjedz Musa kînd mj-audza,
 Ja odată rînkedza,
 Šî pe Turși măj gaza.
 Da aj Duamnje še sî vjedz,
 Ajduk Velku ș-a fakut,
 Jel sabia a răđikat,
 La aga kapu j-a luvat!
 A Milučin đin Žanuva,
 Tuot ku tunu đĩ šireš,
 Đ-akolo mi l-a vadzut;
 Đin tunu-la a batut;
 Pi Ajduk Velku l-a putrîvit,
 Šî la luok l-a omorît!
 A Milučin đin Žanuva,
 Futuj jo pi majkî-sa!
 Marje pakat a fakut,
 Pje pomînt nu sa măj vadzutî!

Gde mi turski aga sedi!
 Kad to vidi Hajduk Veljko,
 On na Musu skoči brže.
 Musa srećna sva, zarže,
 I u Negotin oni krenu.
 U Negotin kad dođoše
 Svi trgovci izadoše.
 Na ulici kada behu
 Svi uglas ovako reknu:
 „Hajduk Veljko, gospodaru,
 Lakše malo s tvojom Musom.
 Na sve strane iskra sipi,
 Radnje ćeš nam zapaliti!”

Al on prođe kroz Negotin,
 I Negotin kad ostavi,
 Ode k brdu mokranjskome,
 Baš kod onog turskog age,
 Baš ujutru, u svanuće,
 U vreme kad se sunce rađa!
 „Hej, izadi, ago, van!
 Il’ u miru da zborimo,
 Ili bitku da bijemo,
 Il’ megdan da podelimo,
 Il’ sabljom da se posečemo!”

Kad to čuje ljuta Musa,
 Snažno jednom zarzala,
 I na Turke nagazila.
 Imaš bože šta da vidiš,
 Hajduk Veljko tad šta čini:
 Sablju uvis podigao,
 Agi glavu odsekao!
 Al’ Milutin iz Džanova, bre,
 S onim topom od trešnjine,
 Primeti ga iz daljine;
 Iz topa je opalio,
 Hadjuk Veljka pogodio,
 I na mestu usmratio!
 Tom džanovskom Milutinu,
 Jebo ja materinu!
 Grdan greh je učinio,
 Da u svetu većeg nema!

Kă pintru să pomenjaskă,
O kîncîka batrînjaskă,
Đ-Ajduk Velku, dumnje-ta
Kum atunša jel jera!

Neka pamti pesma stara,
Hajduk Veljka, gospodara,
I neka nas opominje,
Kakav je on tada bio!

ĐEĐU, ŽINJIRI LU ŽÎGMAN KRALJ 40. ĐEĐU - ZET ŽIGMANA KRALJA
Slačîna, Slobodan Bz Slatina, Slobodan Marković

Pe supt naltu šerjuluj,
La namolu măriluj,
Baš pe radza suariluj,
La kapu pomîntuluj,
Ierja nješća astalje-nćinsă,
Še gud bojarj, njegustorj,
Tuoc šađa îñ okuol.
Îñ kapatînj šenje šađarje?

Žîgman kralju kă šađare,
Ku noauă žinjerj să gostarje.
Da žinjerlji al măj marje,
Tuot pe jel kum mj-ăl kemarje?
Tuot mă Đeđu mi-l kemarje.
Vorba luj să askultarje.
Da vjedz kralju še lukrarje:
Jal ivja ân-paracîje,
Să vină lu Đeđu robije,
Noă anj ši žumataće,
Să dzakă pe đireptaće.

Luj robija k-ăj venjarje,
Ši-n tamnjică mi-l bagarje.
Multă vrjamje kă trešarje,
Draga lu Đeđu še lukrarje,
La tată-su să dušarje,
Šă đe-n gură mj-el-trebarje,
Tot la apă kă trešarje:
Pe-ngă tamnjică trešarje,
Šî o vikă tuot mj-odzarje,
Tot pe Đeđuăl kunošcarje.
Pi tatî-su întrebarje:
„Audz tată, tata-l mjeu,
Š-aj fakut ku Đeđo-l mjeu?“
Da vjedz kralju še dzîšare:

Ispod neba visokoga,
Na obali sinjeg mora,
U osvitu dana,
A na kraju sveta,
Beše sofră postavljena
I bojarima okružena,
Svi seđaše uokolo.
A u čelo ko seđaše?

Žigman kralju tu mi sedi,
Sa svim svojim zetovima.
A gde zet je najstariji,
I kako mu ime beše?
Đeđu beše ime njemu.
Slušali ga svi u svemu.
Ali kralju šta mi radi:
On naredi svojoj vlasti
Đeđu zeta da uhapsi
Da ga baci u tamnicu
Nevinog na devet leta.

Odvedu ga na robiju
U tamnicu ga nabiju.
Dugo vreme kada prođe
Žena Đeđe šta mi radi,
Kod oca mi svoga pođe
Pa mu kaže šta se čuje
Kad na vodu ona ide:
Kraj tamnice kada prođe,
Neku viku ona čuje
I glas Đeđin razlikuje.
Pa svog oca ona pita:
„Kaži meni, oče moj,
Šta si s Đeđom učinio?“
A viš' kralj šta kazuje:

„Audz, dragă, fata mjarje,
Nuje Đeđu la robije,
Jo jam dat marje duomnjije
Đ-a-a-j Đeđu-n birtašije!”
„Audz tată, tata-l mjeu,
La-j ĩnkis tu pe Đeđo-l mjeu
La-j ĩnkis far đĩ vină,
Nu jaj dat njiś o domnjije,
Šĩ nuje Đeđu-n birtašije,
Numa-j Đeđu la robije!
Đ-a-a, tată, aša sĩ-c fije,
Njiś māj binje, njiś māj rĩău,
Numa kum će blastĩm jeu:
Să muară šĩ mujka mjarje,
Să će-nsuori đe nuauă uorj,
Šĩ să faś nuauă fiśuorj,
Māj la urmă š-o fećică,
Šĩ tu să-nkjep ĩn tamnjică,
Să-c adukă apa fata
Ku-o māj mikă, māj, trokică.”

Multă vrjamje nu treśarje,
Ši blastĩamu-l ažuńzarje,
Īntĩnj mujarja ij murjare,
Să-nsura đe nuauă uori,
Šĩ faśa nuauă fiśuori,
Māj la urmă š-o fećică.

Da će fata še-j vorbjare:
„Audz tată, tata-l mjeu,
Je pakat đĩ Dumnedzău,
Še l-aj ĩnkis pe Đeđo-l mjeu,
Noă anj šĩ žumataće,
Să dzakă pe đireptaće?”
Să vjedz kralju še lukrarje,
Tuot tamnjica đeškiđare,
Šĩ pe Đeđu mi-l skoćarje.
Da-n tamnjică kum erjarje:
Šĩărpi aj marj ka grindzĩljire,
Bruoşĩlji ka pluoşĩljire,
Napĩrşĩlji ka kobjelşĩlji!
Da vjedz Đeđu kum jerjarje:
Kika luj mă kĩt đe marje,

„Poćuj moja ćerko draga,
Nije Đeđu na robiji,
Dao sam mu mnogo blaga
I sad slavi u birtiji!”
„Sluśaj dragi oće moj,
Đeđu si mi zatvorio
Zatvorio bez krivice,
Ništa blaga mu ne dade,
Pa on nije u birtiji
Veće je Đeđu na robiji!
Zato oće, nek ne bude
Život tvoj drugaćiji
Nego kako te ja kunem:
Nek ti umre moja mati,
Da se ženiś devet puta,
Da ti devet muških rode,
I na kraju devojećicu,
Pa da truneś u tamnici,
A ćerka da vodu nosi
U najmanjoj posudici.”

Nedugo posle toga
Kletva ćerke redom stigla,
Umrla mu prvo žena,
Devet puta se ženio,
Sve sinove zadobio,
Pa dobio i ćerkicu.

Ćerka stara kralju zbori:
„Ćuj me oće, oće moj,
To je kazna od Gospod Boga
Što ti držiś Đeđu moga
Devet leta nevinoga
Da ti leži na robiji?”
Tada kralj šta mi radi,
On tamnicu mi otvori
I Đeđu mi oslobodi.
A tamnica kakva beše:
Blavori ko deblo grede,
Žabetine kao ploske,
Zmijurine ko obramice!
A sam Đeđu kakav beše:
Perćin mu toliki beše

Tuot k-o parće aščernjarje,
Da ku alta s-astrukarje,
Barba kapatinǵ punjarje.
Žīgman kralju kīnd veđarje,
Nuauā barjbjarj mj-adunarje,
Unji barba kī-j rađarje,
Unji kika-j koborarje.

Žīgman kralju še lukrarje,
Pe-ngā jej sā proānblarje,
Tuot ku kapu lje fašarje;
Jej kucītu slobadzarje,
Tuot pi Ďeđu mi-l tǵarje.
Draga lu Ďeđu kīnd veđarje,
La Ďeđu sā slobadzarje,
Ďe tri uori k-āl sǵrutarje,
Mǵj odatā baš īn gurā,
Duauā uorj īn tǵjeturā,
Kā nu vjađe Ďe plīnsurā.
Šī kucītu kā-š luvarje,
Šī sīngurā sā tajarje,
Līngā jal s-alāturarje.
Žīgman kralju kīnd veđarje,
Pi amīnduoj alaturarje,
Rupja pīndzā-n patru fuoji,
Šī-j astruka pi amīnduoj.
Multā vrjamje nu trešarje,
īn tamnjicā mjel bagare,
Akum a mikā aluj fećicā
J-aduša apā la tamnjicā,
Ku o mikā mǵj trokicā.

GRUJA LU NOVAK

Slaćina, Dragi Kršoba

Baće vīntu sǵlsilji,
Sā Ďezbatā gjecurlji,
Sā pornjaskā bǵrsilji.
Pe ljinā Ďi Dunārja
O šǵjkuljicā merza,
(Ku) kīrma nuauā
Tajere Dunārīša-n doauā,
Da-n šajkā kare-m jerja?

Da je pola prostirao
A sa pola se pokrivaio,
Brada mu je jastuk bila.
A kralj Žigman kad ga vide,
Devet brica mi okupi,
Jedni bradu da mu briju,
Drugi perčin da mu skinu.

Da viš' Žigman šta mi radi,
Berbere mi obilazi
Pa im glavom naređuje;
Oni britve opustiše,
Ďeđi glavu odrubiše.
To Ďeđina ljuba vidi,
Na mrtvog se Ďeđu baca,
I mrtvoga triput ljubi,
Jednom ljubi mrtva usta,
A dva puta rez krvavi
Zaslepljena od plakanja.
Onda nož je dohvatila,
Sama sebi ga zarila
I kraj Ďeđe mrtva pala.
Žigman kralju kad to vide
Oboje na stranu skloni,
Na četvoro platno cepa
Pa ih platnom prepokriva.
Nije prošlo dugo vreme
Kralja svrgnu u tamnicu.
Sad najmlađa mu ćerkica
Nosi vodu u tamnicu
U majušni sud, tikvicu.

41. GRUJICA NOVAKOV

Slatina, Dragi Dimitrijević

Njiše vetar vrbake,
Da raskravi lednjake,
Da pokrene brodice.
Preko tihog Dunava,
Broдика je klizala,
I sa novom krmicom,
Dunav sekla napola.
U brodici ko mi beše?

Baš Gruica lu Novak
 Še sǎare Dunǎrja-n šumag.
 Kînd Gruica s-a-mbătat,
 Sus în šajkā s-a kulkat.
 Da un vînt kā băcăre,
 Kika lu Gruja 'pljeća,
 O-npljeća š-o đespljeća.
 Turşi aja kînd veđa,
 În Dunǎrje vrja sǎrja!

Da sluga nevjernjika-rje,
 Bačo sînta Vinjerja,
 Šî sînta Duminjika.
 Ja đin gurǎ še vorbja:
 „Turşilor, Aganjilor,
 Turşilor, vojnjişilor,
 Kîcî galbinj sǎ-m dac mije,
 Sǎ vi-l prind pe Gruja voauǎ,
 Kîc sînt Turş în Turşije,
 Atîca galbinj sǎ-m dac mije.
 Ma voj mije sǎ-m sprimic
 Sforişalje supcîrjalje
 Sǎ-j trjakǎ la Gruja-n pjalje.
 Sforişalje đe matasǎ
 Sǎ-j trjakǎ la Gruja-n uasǎ!”
 Turşi sfor-lji ǎj sprimja,
 Šî la slugǎ lj-aduša.
 Da vedz sluga še fǎša:
 Pe Gruica mi-l ljega,
 Îl ljega, îl înfereka,
 Šî la Turş kā mi-l preda.
 Da vedz Turşi še fǎša,
 Pe Gruica mi-l luva,
 Šî pe barkǎ mi-l punja.
 Merża đin vad pǎnǎ în vad,
 Baš đirjept đe Cǎrigrad.
 Akolo kînd aţunţa
 În tǎmnjicǎ mi-l бага,
 Šî-l ljeǎrǎ înfereka,
 Ku svorişalje supcîrjalje,
 Sǎ-j trjakǎ la Gruja-n pjalje,
 Svorişalje đe mătasǎ,
 Sǎ-j trjakǎ la Gruja-n uasǎ.

Beše Gruja, sin Novakov
 Što preskače Dunav štapom.
 Kad se Gruja ponapio,
 U brodici je prillegao.
 Pa zaduhnu neki vetar
 Gruji kosu svu umrsi,
 Kosu mrsi, pa razmrsi.
 Kad to Turci ugledaše,
 U Dunavo poskakaše!

A sluga, izdajica,
 Sveta Petka ga ubila,
 I s njom Sveta Nedelja,
 Šta Turcima govoraše:
 „Turci, more, Aganlije,
 Turci, Turci, vojničine,
 Kol'ko zlata da mi date,
 Da vam Gruju ja uhvatim?
 Kol'ko vas u Turskoj ima,
 Tol'ko zlata da mi date.
 Al' vi meni da spremite
 Potanušne užadije
 Gruji kožu da probije.
 Užadi od tanke svile
 Gruji kosti da proseku.”
 Turci užad pospremiše,
 I služi donesoše.
 A viš' sluga šta mi radi:
 Grujicu mi zaveza,
 Zaveza i uveza,
 I Turcima ga preda.
 A šta Turci radiše?
 Grujicu mi uzeše,
 I u barku metnuše,
 Pa kroz rečne prelaze
 U Carigrad ga odvedoše.
 Tamo kada stigoše,
 U tamnicu ga baciše,
 Okovom ga okovaše,
 Užadima uvezaše
 Da Grujici kožu seku,
 Užadima svilenkastim,
 Da Gruji kroz kosti prođu.

Multă vrjame kă trešare,
Un korkan kă venja,
Pi đesupra sã-nvîrća.
Sã-nvîrća ši korkãnja.
Da Gruica še dzîša:
„Mă, korkanje, dumnja tîa,
Nu će bukura la snaga mja,
Numa na injelu mjeu
Șî će du la tata-l mjeu,
La Novak, Baba Novak,
Șađe la umbră đe fag,
Ku fraći-su alălalt.”

Da korkanu še fășare?
Sã învîrća kît sã învîrća,
Șî la Gruja kobăra,
Șî injelu kă-l luva,
Sus îñ șerj sã răđika.
Zbura đin vad îñ vad,
Đirjept muncîlji lu Novak.

Akolo kînd ažunzare,
Pi đesupra sã-nvîrća,
Sã-nvîrća ši korkãnja,
Șî injelu-l slobădza,
La Novak îñ par kăđa.
Da Novak še dzîša:
„Audz, mă, nană Biljibanje,
Duće-n valje-n graždo-al mare
Șî ja kalu al đe pljekare,
Două sãbij la spinare,
Asta Gruja mj-a perit,
Or Turși la zărobit?”
Novak sabija luvă
Șî kalu înkăljekă,
Șî merža đin vad îñ vad,
Baș đirjept đe Căljigrad.
Akolo kînd ažunza,
Vedz Novak še fășa:
Sparže o ușă, sparže duaooă,
Kînd a sparto pj-a đî nuauă:
Akolo Gruja ljeġat,
Baș ljeġat, înferekat.

Dugo vreme kad je prošlo
Jedan gavran doleteo,
I nad njim se okretao,
Okretao i graktao.
A Grujica šta mu veli:
„Hej, gavrane, gospodine,
Ne raduj se mome telu
Nego uzmi ovaj prsten,
Ondesi ga mome ocu,
Novaku, Baba Novaku
Što odmara u hladu bukve
Sa svojim pobratimom.”

A gavran šta mi radi?
Vrteo se neko vreme
I kod Gruje se spustio
Od njeg prsten dohvatio
I ka nebu poletio.
Leteo je preko dolja
Sve do gore Novakove.

A kada je tamo stigo,
Po nebu se okretao,
Okretao i graktao
I prsten je ispustio,
U Novakovu kosu pade.
A Novak šta mi kaza:
„Čuj me brate Bilibane,
Otidi do naše štale,
Uzmi konja paradnoga
I donesi do dve sablje,
Il' je Gruja poginuo,
Il' ga Turci zarobili?”
Uze Novak svoju sablju,
I na konja uzjaha,
I krenu iz broda u brod
Pravo putem za Carigrad.
Kad je tamo stigao
Šta je Novak radio:
Sruši vrata, sruši dvoja
Kad deveta srušio je
Nađe Gruju vezanoga
Vezanog, okovanog.

Sforiśalje supcîrjalje,
 J-a trekut, sîrmanu-n pjalje;
 Sforiśalje đe matasă,
 Ja trekut, sîrmanu-n oasă.
 Da vedz Gruja še faşare,
 Aşa đin gură vorbja:
 „Tată, tată, dumnja tîa!
 Baće, tată, mărşinjlji,
 Kă lje şcîj năžilji! (?)
 Juo să bat miţloaşilji,
 Kă lje şcîu soroaşilji!”
 Đi la prîndz pănă la kindije
 Taje Gruja şapće mije,
 Baba Novak nu să şcîje!

KUOSTA PĂKURARJU

Osniša, Źarku Andrij

Pi kîmpu ku fluorilji
 Paza Kuosta uoilji,
 Pi un kîmp marje, lat,
 Lji paza đi masurat.
 Lji paza o saptamînă,
 Şî tuot kată luok đi stînă.
 Luok đi stînă kî gasa,
 Urujala mi-o faşa,
 Kîtră Dulfa jel dzîşa:
 „Dulfa mja, kaca’ batrînă,
 Sî ramînj, Dulfo, la stînă”.
 Pi Dulfa kaca’ batrînă,
 O lasa Kuosta la stînă,
 Da şî Dulfa še lukra:
 Pljakă Dulfa pi-n odăj
 Dupa lapće đi dulfjej.
 Pînă Dulfa pin odăj,
 Florinćin, uoc batrîn,
 Źumataće stîna jel luva.
 Nu luva una, duauă,
 Nu-ma rupsă stîna-n duauă!
 Da şî Kuosta kînd venja,
 Jel stîna astrînză,
 Şî pi lapće jel veđa,
 Kî tuată stîna nu erja;

Konopćići tanani
 Kožu su mu probili,
 Konopćići srebrni
 Kosti su mu prosekli.
 A viš’ Gruja šta mi radi,
 Ocu svome progovara:
 „Oče, oče, gospodine,
 Udri, oče, ti sa strane
 Jer im znadeš taktiku
 A ja ću preko sredine,
 Jer im znadem naviku!”
 Od podneva do predveče
 Na hiljade Gruja seče
 A Novaku broj se ne zna!

42. KOSTA ČOBANIN

Osnić, Źarko Andrejević

Na cvetnoj livadi
 Čuva Kosta stado,
 Na širokom polju
 Čuva za merenje.
 Čuvao ih sedam dana
 Tražeć mesto za bačiju.
 Čim je našo takvo mesto
 Jarmu im napravio,
 I Dulfi psetu govorio:
 „Dulfo moja, kučko stara,
 Ostani kod moga stada.”
 I Dulfu, kučku staru,
 Ostavi da čuva stado.
 A Dulfa šta mi radi:
 Krenula je po kućama
 Traži mleko za kućice.
 I dok ona tako skita
 Florentin, lopov stari,
 Pola stada mu pokrade.
 Nije uzo komad, dva,
 Nego pola ovaca!
 Kad se Kosta vratio
 I stado sakupio,
 Na mleku se videlo
 Da stado nije svo celo;

Nuje lapće la masură,
Njiś kašu la ljegatură.
Jel pi Dulfa o prinda,
O prinda, o baća,
Da ši Dulfa sî ruga:

„Audz, Kuosto, dumnja tîa,
Nu ma baće baş aşa,
Nu sînt, Kuosto, juo đivină,
Kî n-am fuost, Kuosto, la stîună.
Am fuost, Kuosto, pi-n odăj
Dupa lapće đî dulfjej,
Îm parje rău miје đî jej,
Ka cîje đî kopiji tăj.
Jauo, Kuosto, tîlvilji,
Da juo sî jau pađinjlji,
Sî katām uoilji”.

Da ši Kuosta kînd audza,
Jel pi Dulfa mi-o askulta.
Luvă Kuosta tîlvilji,
Da Dulfa pađinjlji
Đi s-îş kaće uoilji.
Jej treşa đin krak în krak,
Pîună-n Muncî lu Novak.
Da ši Dulfa še lukra?
Într-o pađină sî бага,
Jakă stîna aşi erja.
Unji faşa la frigărj,
Alcî ferbja la kaldărj.
Da ši Dulfa še faşa?
Pi Florinćin mi-l prinda,
Pi Florinćin, uoc batrîn,
Mi-l prinda ši mi-l trîună,
Da ši Kuosta ažunża.
Jel đin gură še vorbja:

„Florinćinje, Florinćinje,
Futuc injima đin ćinje,
Ma zatriş tu pi minje.
N-aj luvat tu una, duauă,
Numa-m rupsăş stîna-n duauă!
Numa ajde sî nje baćem,

Nema mleko istu meru,
A ni kaşa u povezu.
On mi Dulfu uhvati,
Uhvati i premlati
Al ga Dulfa zamoli:

„Čuj me, Kosto, gospodine,
Prekini mi te batine,
Nisam, Kosto, kriva ja
Što sam stado napustila,
Morala sam u razne kuće
Po mleko za svoje kuce,
Jer i ja žalim njih
Kao i ti decu svoju.
Nego kreni u planine
A ja ću isto u padine
Pa da ovce potražimo.”

Kad je Kosta Dulfu čuo,
Odmah je poslušao
I krenuo u planine
A Dulfa u padine
Ovce svoje da potraže.
Tražili ih po brdima
Sve do Gore Novakove.
A Dulfica šta mi radi?
Niz padinu tu se spusti
I naiđe na stado svoje.
Jedni ražnje pripremaše,
Drugi kotlove grejaše,
A Dulfa šta mi radi?
Florentina mi uhvati,
Florentina, lopovčinu,
Uhvati ga i obori
U to eto Kosta stiže
I ovako progovara:

„Florentine, Florentine,
Bem ti srce što ti kuca,
Satro si ti lepo mene
Jer ne uze komad-dva,
Nego pola ovaca!
Hajde da se pobijemo,

Florinćinje, dăj ocăășce,
Juo sî dau pakurarjașce,
Sî veđem a kuj mîj tarje!"

Florinćin, uoc batrîn,
Kîtră Kuosta še dzîșa:
„Audz, Kuosto, dumnja tîa,
Nu ma baće tu pi minje,
Nu sînt tuaće đî la cinje!"

Pînă jej nu s-apuka,
Aj-lalalc pakurarj ažunža,
Pi uoc îj prindă,
În sanzirje îj ljaga,
În sanzirje ku belšuze,
Sî plaćaskă karnja dulše.

**UOICĂ BALURĂ
KU KORNJICU-N GURĂ**
Dîlboka, Miladin Laptarju

Ăntuorku-mi s-întuork,
Trij nuvirj pră luok.
Șe duk ăn mižluok?
Duk turmje dă uoj,
Uojcă (ku) ćobănjej,
Șă uojca-j ku jej.
„Uoică balură,
Ku kornjicu-n gură,
Ś-aj uđit pră urmă?
Or jarba nu cî bună,
Or jarba nu-c plaše,
Kă gura nu-c măj taše?
Uoică balură,
Ś-aj uđit pră urmă,
Măre, gura nu-c măj taše?
Nu šću še maj faše,
Kî jej s-a vorbit,
Śej d-al Ungurjan
Ku al Moldovjan,
Baš ăn pus dă suare
Jej kă să m-omoară!
Ma, cukuvă dă frac,

Ti udari po hajdučki
A jaću tebe na ćobanski,
Da vidimo ko je jaći!"

A Florentin, lopov stari,
Šta će na to Kosti kasti:
„Poćuj, Kosto, gospodine,
Nemoj zalud da me biješ,
Ovce nisu samo tvoje!"

Jošte tuća ne zapoće,
Pristigoše svi pastiri
Pa lopove dohvatiše,
U lance ih zavezaše,
U lance sa brnjicama,
Slatko meso da isplate.

**43. OVČICA BELKA,
S ROGOM U USTIMA**
Duboka, Miladin Nikolić

Vrte mi se, vrte,
Tri oblaka u mestu.
Šta pod sobom nose?
Dva ovćija stada,
Sa svojim ćobanima,
I ovćicom sa njima.
„Ovćice belice,
S rogom u ustima,
Što si zaostala?
Da l je trava loša,
Il ti nije slatka,
Kad usta ne zatvaraš?
Ovćice belice,
Što si zaostala,
Pa mi stalno blejiš?
Ne znam šta da radim:
Oni se zarekli:
Jedan Ungurjanac,
Jedan Moldovanac -
Baš kad sunce zađe
Mene da ubiju!
Ah, ljubljena braćo,

Sî nu ma lăsac,
Ma sî ma luvac,
Șî sa ma-ngropac,
Cukuva dă frac,
În strunga ku uoj,
Lînga mjej doj mjej,
Lîngă žimănari mjej,
Să putradzâsk ku jej,
Cukuva dă frac.
Kînji kî mj-a uđit,
A uđit urlînd.
La minje latrînd.
Șî să-npunjec la kap
Flujerjel dă fag,
Să kînce ku drag;
Sî șćic kî am pljekat,
Șî jo vam lăsat
Baș la marje nakaz;
Ku lăkrîmje pră obraz.”

GICĂ KÎTANJICĂ

Arnaglaua, Trucă Balan

Gică, Gică Kîtanjică
Ku šinśsuće đî uojică,
Șă k-o aluj măj mândrucă,
Jasă sus la kulumja mare,
Dare Gică še-j vorbja:
„Măj Stankuco, mîndra-mja,
Đî kînd mîndro ć-am luvat
Njiś odată nu mj-aj kîntat.
Je sî-n kînc un kîncîsel,
Să treşjem đalu ku jel”.
Da Stankuca še-j vorbjare:
„Măj tu Gică kătanjică,
Aś kînta, kum n-aś kînta,
Rău ma ćem kî s-v-o audza!
Am un glas rău vrasnjit,
S-auđe pista pomînt,
Șă nj-auđe Fluorj’ đin munće,
Șî-nainće nji va ješa,
Pj-amînduoj nji va taja!”
Dare Gică še-j vorbja:

Nemojte me baciti,
Već me ponesite,
Pa me zakopajte,
Ljubljena mi braćo,
U obor sa stokom,
Kraj moja dva jagnjeta,
Moja dva bliznaka,
Da trunem sa njima,
Ljubljena mi braćo.
Psi mi ostadoše,
Tužno urlajući,
Sve za mnom lajući.
Kraj glave nek mi stave
Frućicu od bukve,
Da s ljubavlju svira;
Da razglasi svetu,
Da sam vas napustio
U velikoj mucu,
Sa suzom na obrazu.”

44.

GICE KATANICA

Rudna Glava, Petar Balanović

Gice, Gice Katanica
Sa petstotina ovčica
I sa svojom draganom
Kreću se planinom.
Pa joj veli Gice:
„Draga moja Stančice,
Otkako te ženih ja
Nijednom ne zapeva.
Hajde sada zapevaj,
Da uz pesmu put nam prođe.”
Veli njemu Stančica:
„Aoj, Gice Katanice,
Pevala bih, kako ne,
Al bojim se, ćuće se,
Jer ja imam prejak glas
Celom zemljom odjekuje
Pa će Florin da nas ćuje
Iskoćice on iz šume
Pa će život da nam uzme!”
Na to Gice odgovara:

„Măj Stankuco, mîndra mjare,
 Kît je Gică ăn puşarje,
 N-aj tu frikă njiş fiuarje!”
 Aşa Stanka kînd odzare,
 Ja đe-n gură kă-j kînta:
 Tuot muncîlji trîmura,
 Rîpilji sa surupa,
 Apilji sa tulbura!
 Fluorja-n munće o audza,
 Şî la ocî luj vorbja:
 „Asta-j glasu lu mîndra mja
 Ş-am fost jo-nsurat ku ja!”
 Şî-nainće lji jaşa,
 Şă lu Gică aşa-j vorbja:
 „Măj tu Gică Kîtanjică,
 Şe mj-aj luvat a mja mîndrucă?”
 „Nuje asta mîndra tjare,
 Numa je kokoana-mjare!”
 Da vjedz Fluorja şe-j vorbjare:
 „Măj tu Gică kătanjică,
 La şe vrjej să nje luvăm,
 Pi Stankuca s-o skočem?
 La lupće să nje luptăm,
 La sablje să nje tajem?”
 Dară Gică şe-j vorbjare:
 „Măj tu Fluorja Florilor,
 Arambaşa uocîlor:
 La lupće să nje luptăm,
 Kî je lupta măj kurată,
 Đe dumnjedzîu lasată.”
 Aşa jîj kă vorbjare,
 Şă la bracă sa luvare.
 Gică tare kă jera,
 Pi Fluorja ăl rîđika,
 Đe doj-trij uorj ăl răđika,
 Ăl răđika mare-n sus
 Đacă ku jel đî pomînt,
 Şî kînd đacă đe pomînt
 Ăl bagă noă stînzînj đe adink.
 Pănă- gît ăl îngropa
 Şî la Stanka sa ruga
 Să-j đă kîrpa sî sa şcargă.
 Dare Stanka sa raspunđa:

„Hej, lepa moja Stančice,
 Na nogama dok je Gice
 Nemaš straha ni panike!”
 Kad je Stanka reči čula
 Zapevala iz sveg glasa:
 Planina se zatalasa,
 Urvine se zarušise,
 Vode mi se zamutiše!
 Florin je iz šume začu,
 Hajducima svojim zbori:
 „Ovo glas je moje drage
 Što mi nekad ljuba beše!”
 I pred njih na put iskoči,
 I Gicetu progovara:
 „Aoj Gice Katanice,
 Što mi uze lepoticu?”
 „Nije ovo draga tvoja
 Nego je to ljuba moja!”
 A na to mi Florin zbori:
 „Aoj Gice Katanice,
 Kakav megdan da delimo
 O Stanči da odlučimo?
 Hoćeš da se porvemo
 Ili sabljama da posećemo?”
 Na to Gice odgovara:
 „Hej ti Floro Florine,
 Vođo lopovske družine:
 Mi ćemo se porvati,
 To je vrsta od megdana
 Koja je od boga dana.”
 Tako mi se dogovore
 I u koštac se uhvate.
 Gice nam je jači bio
 Pa Florina dohvatio
 Triput sa tla podigao
 Podigo ga pavisoko
 Pa tresnuo o površinu
 I nabio pod zemljicu
 Devet koplja u dubinu!
 Do grla ga zakopao
 Pa od Stanke zatražio
 Krpu znoj da obriše.
 Al mu Stanka odgovara:

„Nuzdau Gică kă nu šciu
 Alu kuj o să fiu!”
 Kînd Gică aja audza
 Jel Flori kapu ăl taja
 Șî la Stanka sa-ntorșa
 Șă đin gură aša-j vorbja:
 „Măj Stankuco, mîndra-mjare,
 Futo-n kur pje muma-tjare,
 Kă pintru-n lukru đi njimik
 Luvaj kapu la vojnjik!”
 Aša Gică kî-j dzîșare,
 Mînj’lji pi Stanka punjare,
 Șî kapu Stanki jel tajare,
 Șă-l pusa îñ đisažij,
 S-ăl dukă la muma ij.
 Kîñ’ la mum-sa kă-žunzare:
 „Buna dzăoa, suakra mjare!”
 „Mulcăm’talje, mă vojnjiše!
 Șa-j tu, duamnje, îñ đisažij?”
 „Jo am, duamnje, kapj đi mnjij!”
 Kînd suakrî-sa sa ujtare:
 Nuje kapiće đe mnjij,
 Numa kapu fjeći ij!
 Da mumă-sa še vorbjare:
 „Mă Stankuco, mîndra-mjare,
 Lasă majko aša să-c fije,
 Kînd nu ça-j lasat đe kurvije!”

MUOȘU MÎNJIJAT

Slaciina, Dragi Krșoba

Spikuljec đe grîu kurat,
 Un muoš mi s-a mănjiat
 Kă đe la albă ćinerjacă
 Pîn la albă bătrînjacă
 N-a avut jeal kopil pe bracă,
 Da la albă bătrînjaca
 A kăpătat kopil pe bracă.
 Să duša la boćedzat
 Jej đe drag n-a măj scijat.
 L-a kreskut, l-a ljeğanat
 Păñă mj-a ažuns đe-nsurat.
 Da ši fată j-a aflat:

„Ne dam Gice, jer ne znam
 Kome ću da pripadam!”
 Kad to Gice doćuje
 Flori glavu odseće
 I Stanki se okrete
 I ovako joj reće:
 „Hej, Stančice, ljubo moja,
 Prokleta ti majka bila,
 Kad bez preke nužde neke
 Uzeh glavu junaćini!”
 Tako Gice progovara
 I na Stanku ruke meće,
 Sabljom joj glavu seće,
 I stavlja u konjske kese
 Njenoj majci da odnese.
 Kad kod majke bio beše
 „Dobar dan!” joj nazivaše.
 „Hvala lepo” ona reće
 „Šta to imaš kod sepeta?”
 „Imam glavu od jagnjeta!”
 Kad je tašta zagledala:
 Od jagnjeta ničeg nema,
 Samo glava ćerke njene!
 Mrtvoj ćerki majka zbori:
 „E, Stančice, moja muko,
 Nek ti, majko, tako bude
 Kad se baviš kurvalukom!”

45. LJUTITI STARAC

Slatina, Dragi Dimitrijević

Aoj klasje čistog žita,
 Jedan mi se starac ljuti,
 Što od svojih mladih dana
 Pa do svoje sede kose,
 Nije im’o decu svoju,
 A tek je pod stare dane,
 Dete malo zadobio,
 Pa sad sa njim prepun sreće
 Na krštenje pošao je!
 Dizao ga, njihao ga
 Dok do svadbe mi dostiže.
 I devojkę našli su mu:

Sîmbăta kă mj-a împecito,
Duminjika nunta a nuncito!
Kînd a fuost la kununat
Injaljilji lj-a înskinbat.
Kînd a fost pi la kindije,
Kînd măi mîndră vesaljije,
Oboru pljin đe femelije -
Vinje karće đin împărăcîje
Să să dukă-n soldăcîje.
Nouă anj šî nouă lunji
Š-înk-atîca săptămînji
Să să dukă jel în strinji.

Bîtu-n mînă kă luvare,
Trajsta la šold o punjare,
Šă đin gură še vorbja:
„Mîndro, mîndro, mîndra mja,
Mîndr-aj fuost, mîndră ramînj
Ku aj nuoštri duoj batrînj,
Ma să jaj tu să sădešč,
Să sădešč tu busujuok
Într-o vătrucă đe fuok:
Đe va răsări păljit
Šî la frundză răsusît,
Tu să šćij kă jo-am perit!
Đe va răsări couos,
Šî la frundză mult frumuos -
Tu să šćij kă-s sănătuos!“

Aja vuorbă k-o vorbjare
Šî pljeka pe drum la valje
Kîtră răsărit đe soare.
Uđi nunta njenuncîtă
Šî govija nje-nvaljită,
Au, še nuntă năkăžîtă?
Multă vrjame kă treša
Busujuoku răsărja
Da do a răsărit frumuos,
Šî la frundză jel couos,
Tuoc a šćut kă-j sănătos!

Multă vrjame kă treša
Da vjedz muošu še făša:

U subotu verio je,
U nedelju da svadbuj!
Kad su bili na venčanju,
Prstenje su razmenili.
Kada beše oko podne,
U najlepšu dob veselja,
U dvorištu punom svata -
Dođe poziv od vladara
Da on pođe u soldate.
Devet leta i meseci
I toliko još nedelja
Da mi bude u tuđini!

Štap u ruke uzeo je,
Torbu na se metnuo je,
I ovako zborio je:
„Lepo, lepo, lepo moje,
Lepa meni ti ostani
Sa našima starim dvoma,
Ali uzmi i posadi,
Posadi mi bosioče
U vatrištu na ognjištu:
Ako nikne uvenuto,
I sa liščem sparušenim,
Ti da znaš pogin'o sam!
Ako nikne uzdignuto,
I sa liščem raširenim -
Ti da znadeš da sam srećan!“

I te reči kad prozbori,
Pođe putem ka istoku,
Ka izlasku sunčevome.
Osta svadba nesvadbana,
Osta mlada nevenčana,
Jaoj, kakve mučne svadbe?
Dugo vreme otad prođe,
Bosioče mi izniče!
Izniče mi jako lepo,
I u lišču razvijeno,
I svi znaše da je zdrav!

Dugo vreme proticaše,
Šta mi starac tad činjaše:

Tîrnăkuopu kă luva
 Šî la vije sã duša.
 Nu o sapă kum sã sapă
 Ma o skoăce đin tulpinã
 Š-o lapîdă pistă građinã
 Kă n-are kuj sã rãmînã!
 Sã ujta pe drum la valje
 Kîtră răsărit đe suare:
 Veđa un vojnik îñ kalje,
 Un vojnišel uor cîgăñjel,
 Da jel nalt ši supcîrjel
 Parke je tras pin injel?
 Bună dzîua kă lu-j dare:
 „Bună dzîua, tajkă muoșî,
 Še skuoc vija đin tulpinã
 Š-o lapidz pistă grăđinã?“
 „Jo skuot vija đin tulpinã
 Š-o lapăd pista grăđinã
 Kă n-are kuj sã rãmînã!“
 „Lasă vija, tajkă muoș,
 Lasă vija, n-o skoăca
 Numa aj la kasa tîa,
 Va-m avja šî juo vrun luok
 Makăr pe vatră đe fuok?“

Kînd a kasă ažunza
 Împecîtuori kă venja,
 Da mirjasa še fãșa?
 Ja ku tuoc mîna kă da,
 Šî mîna lje sãruta,
 Da pe vuojna îl treșa.
 Da soldatu še dzîșa:
 „Govijuario, dumnjatîa,
 Vin' cukă ši mîna mja,
 Am avja ši vr-o paraa?
 Vedz govija še fãșa,
 Kînd mîna îj sãruta,
 Šî injelu kunoșca,
 Šî đin gură še vorbja:
 „Bjac goșcîlor ši mînkac
 Šî đe kalje vã kătac,
 Kă jo pe kar-j-am dorit
 Mije ala mj-a venjit!“

Trnokop mi uzimaše
 U vinograd mi otide.
 Ne kopa lojze da okopa
 Nego vadi iz korena
 I baca ga preko plota
 Jer vinograd nema kome!
 Ka istoku pogleduje,
 Prema suncu izlaznome:
 Vidi vojna putem ide,
 Il je vojno il' Ciganče,
 A on visok i tanušan,
 Ko da je kroz iglu denut?
 Dobar dan on starcu nazva:
 „Dobar dan mi stari oče,
 Što mi čupaš stabla loze,
 I bacaš ih preko plota?“
 „Čupam lozu iz korena
 I bacam je preko plota
 Jer nema kome da ostane!“
 „Pusti lozu, oče stari,
 Pusti lozu, ne čupaj je,
 Nego haj'mo kući tvojoj,
 Možda imam u njoj mesto
 Na vatrištu u ognjištu?“

A u kuću kad stigoše,
 Taman prosci dolažahu,
 A mlada šta činjaše?
 Sa svima se rukovaše,
 Svima ruke redom ljubi,
 Ali vojna mi preskače.
 Vojno njojzi progovara:
 „Mlada moja gospođice,
 Ded i moju ruku ljubi,
 Možda i ja paru imam?“
 A viš' šta mi mlada čini:
 Kada ruku mu poljubi,
 Prstenče mu prepoznade,
 I tada mi prozbiori:
 „Pijte gosti i jedite,
 I puta svoga potražite,
 Jer taj kog sam ja želela,
 Meni taj došao je!“

KORBJA*Crnajka, Mika Armunikašu*

Pin arđalje, pin korćalje
 Mare zavîť s-audza,
 Mare uara îť žuka,
 Kare uara mi purta –
 Sava Korbja, kivaj Korbja.
 Kînd a fuost đ-o sîptamîňă
 Fura uou đĩ supt gajină;
 Kînd a fuost đe o lună,
 Fura šapa đin kunună;
 Kînd a fuost đe šapće anj
 Fura la buoj šĩ la kaj.

Apsanźiu mil zafla,
 Āl luva šă-l ĩnkiđa
 ĩť tamnjică pănă-n cîcă,
 ĩť korkutu broščilor,
 ĩť šujeratu šărpilor;
 ĩť pujatu nopîrșilor.

Noă anj šĩ žumataće
 Dzaše Korbja pi o parće.
 La jel njima n-a venjit,
 Šĩ kejlji a ružinjit.
 Ij baća barba ĩť bracălje,
 Mustacîlji ĩť umirij,
 Dar păru ĩť kalkînjilji.
 O pustîňje đĩ nopîrkă
 A-npujat la Korbja-n cîcă:
 Kînd sa-nćinže – mje-l kuprinđe,
 Sa zgîrșăšće – mje-l fîrșăšće!

Baš kînd Paščilji venja,
 Mujka Korbi še faša,
 Uauă roše ja luva,
 La tamnjică sa duša,
 Đĩ pomană Korbi da.
 Sĩ vedz Korbja o audza,
 Pi vorbă o kunošća
 Kĩ je asta mujkĩ-sa,
 Šĩ đin gură o strîga:

46. KORBJA*Crnajka, Mika Vojvodanović*

Preko brda i dolina
 Veliki se glas pronosi,
 Veliko mi kolo igra,
 Ko mi ovo kolo vodi,
 Vodi Korbja hajdučina.
 Kad je im'o sedam dana,
 Kraše jaja kokoškama;
 Kad je mesec napunio,
 Iz struka je krao luka,
 A kad beše sedam leta
 Kraše konje i goveda.

Tamničar mi ga otkrije,
 Uhvati ga i nabije
 U tamnicu do pojasa
 Gde smuk pišti iz sveg glasa,
 Gde je leglo žablje lože,
 Gde se mlade zmije množe.

Devet i po godinice
 Leži Korbja netremice.
 Niko ga ne obilazi,
 I ključevi su zarđali.
 Brada mu je do pojasa,
 Brkovi mu do ramena,
 A kosa mu na pete pada.
 Jedna pusta zmijurina
 Izlegla mu se na grudima:
 Kad se ispruži - obujmi ga,
 Kad se skupi - uguši ga!

Kada beše dan Uskrsa,
 Korbinova majka stara
 Crven' jaja ofarbala
 I k tamnici odšetala
 Korbi da za dušu da.
 Ali Korbja to dozna,
 Majčin glas razazna,
 I kad majku prepozna
 On je glasno doziva:

„Nu-m da mumă di pomană
Kă sînt viu, nu sînt muort!
Măj majkucă, domnja tja,
Să askulc tu vorba mja.
Să će duś la kasa tja
Pe Rojbu să-l înfrînjedz,
Al frînjedz, ăl înşaljedz,
La tamnjică să-l aduś.
Apsanziu ć-o-ntraba
C-o fi kalu đe vindzare,
Tu sî spunj mujkic-aşare:
Nu mi kalu di vindzare,
Ma mi kalu di plokon,
Sî măj skuot un kap di uom!“

Mujka Korbi askulta,
Šî la kasă sa duśa,
Pe Rojbu ăl ćesala,
Ăl frîna šă-l înşala,
La tamnjică ăl duśa.
Apsanziu đe-l veđa,
Jel di drag nu măj puća,
Šî đin gură mj-o-ntraba:
„Co fi kalu đe vindzare,
Să că-l kumpîr pe paralje“.
„Nu mi Rojbu đe vindzare,
Kî mi Rojbu đe plokon,
Să skoćem un kap đe uom.
Pi Korbja-l mjeu să-l skoćem,
Să-l skoćem, să-l însurăm!“

Apsanziu aša-j spunja:
„Jo pi Korbja am-nsurat,
Mîndră fată j-am aflat
Şe şađe la Korbja-n kikă:
Kînd sa-nćinze mje-l kuprinde,
Sa zgîrśaśće – mje-l fîrśaśće!“
Tamnjica mj-o đeškiđa
Šî pe Korbja-l slubodza.
Korbja afară kînd ješa
Pjalja di pi jel pika,
Kî noă anj a trekut
Đe kînd suar-lji nu l-a vadzut .

„Nemoj mati pomen dati
Jošte ću ti živovati!
Poslušaj me, mila mati,
Slušaj ove moje reći.
Idi kući i iz štale
Rojba da mi ti izvedeś,
Da zauzdaś i osedlaś,
I k' tamnici da dovedeś.
Apsandžija kad te pita
Da l' je konjče na prodaju,
Ti ovako njemu javi:
Ovaj konj se ne prodaje,
Nego se na poklon daje
Ljudsku glavu da izbavi!“

Majka Korbju poslušala,
Svojoj kući odšetala,
Rojbu mi istimarila,
Zauzdala, osedlala,
Do tamnice doterala.
Tamničare kad ga vide
Silno se obradovao
I majčicu zapitao:
„Da li konja prodajeś?
Rado bih ga kupio“.
„Ovaj konj se ne prodaje,
Rojbu se na poklon daje
Ljudsku glavu da spasimo.
Mog Korbju da izbavimo,
Izbavimo i oženimo!“

A tamničar na to veli:
„Korbju sam ti oženio,
S lepom momom sastavio
Što mu sedi u perčinu:
Kad se ispruži - obujmi ga,
Kad se skupi - uguši ga!“
Pa tamnicu mi otvori
Korbju on mi oslobodi.
Kada Korbja iśeta,
Koza s njega spadala
Jer proteklih devet leta
Sunca nije videla.

Jel pi kal sa-nkaljika,
L-apsanžiu aša-j vorbja:
„Je đeškiđe porcîlji
Sî-ntarjaskă străilji,
Kî sî-j vjedz umbraljilji“.
La Rojbu ij šopoća,
Rojbu pista zîd sarja,
La apsanžiu ij măj zbera:
„Apsanžiulje, domnja tja,
Ramînj fraće sînatuos,
Kî la mînă jo ca-m fuost,
Șî kadîr tu nu mja-j fuost!“
Îmblă Korbja cara-n paše,
Njima n-avja še-j măj faše!

MAJSTOR MANOJLJA

Slaćina, Slobodan Bz

Pi un đal frumuos,
Pin mîndru đe duos,
Njegrû Vodă trîaše
Ku aj nuavă majstorj marj
Șe sînt kalfe șă zîdarj,
Ku jej Mănojlja đe zaše,
Pi jel njima nu-l ăntrjaše.
Jej mult mj-a umblat,
Luok frumuos mj-a kătat,
Duamnje, să-m zîđaskă
Tuot o mănăstîre,
Mănăstîre 'naltă,
'Naltă, luminată
Pista lumja tuată.

Jej mi s-a oprit
La un zîd părasît.
Ku zîdu mj-a pornjit,
Zîdu să-l zîđaskă,
Mănăstîrja să mj-o isprăvjaskă,
Banji să-j primjaskă,
Să să pomenjaskă.
Zîđiră, zîđiră,
Ku zîdu suiră
Pănă tăbărîră.

Korbja konja uzjaha
I tamničara zamoli:
„De kapiju otvori,
Da pritegmen remenje,
Da mu vidiš držanje“.
A Rojbu tiho prišapnu,
Rojba zid preskoči,
Korbja s konja doviknu:
„Tamničare, gospodare,
Ostaj brate zdravo meni,
Pod ruku sam tebi pao,
Al' mi nisi dorastao!“
Sada svetom Korbja šeta,
Niko više mu ne smeta.

47. MAJSTOR MANOJLO

Slatina, Slobodan Marković

Niz lepu planinu
Niz strmu padinu
Negru Voda kreće
Sa devet meștera
Sa devet zidara
I Manojlom desetim,
Majstorom najvećim.
Dugo oni idu
Lepo mesto traže,
Bože, da zidaju,
Manastir da dignu,
Manastir visoki,
Koji će da zračî
Preko celog sveta.

Tako su mi došli
Do napuštenog zida.
Tu su započeli
Zid da doziđuju,
Manastir da dignu,
Nagradu da prime
I da se pominje.
Zidaše, zidaše,
Zidinu dizaše
Pa se umoriše.

Kît zîua ân zîðare
Nuapća sa surupare,
Astăz-mînje tuot ašare!
Vrjame lungă kînd trjeşare
Nu şćija jej še făşare.
Mănojlja-l măj mare
Ku grižă multă-n spinare,
Jel ðe lukru še-n lukrare?
Pin prežiturj (?) jel pljekare,
Unðe goðe mi s-a dus
Njima njimik nu j-a spus.

Kînd Manojlja sa-ntorşare
Ş-kînd ðe zîd s-apropijare,
Jel mi s-a kulkat
La o umbrică ðe brad.
Pucîn jel k-adurmit
Ş-a un vis a visat.
Glăso-l rău ðe sus
Luj binje j-a spus:
„Mănojljo, Mănojljo,
Tu jeş uom măj mare,
Şe duş grižă-n spinare,
Tuoc, mă, o s' prăpădic,
Mănăstîrja n-o măj ispravic,
K-avostu zîðare
Kată un kap ði mujare!”

Pănă jel nu s-a skulat,
Jel în suomn mj-a-ntrebat:
„Da še fjealj ðe kap?”
Glaso-l rău ðe sus
Tuot aša j-a spus:
„Mănojljo, Mănojljo,
Tuoc vuoj să v-adunac,
Şî la kruşa mănăstîri okol să-j dac,
Şă vuoj să va žurac,
La kăş kînd va duşec
La mujerj să nu spunjec!
Jelj' prînz să va gaćaskă
Şî la vuoj la zîd să jasă.
Karj' o žunze măj întîj
Ð-alje voaştre mujerj

Danju što su zidali,
Noću im se ruşilo,
Danas-sutra sve tako!
Prolazilo vreme dugo
Nisu znali šta bi drugo.
A Manojlo majstor prvi
Što najveću brigu ima
Šta on tada preduzima?
U svet krene da istraţi,
Ali gde god bi zapao
Niko ništa nije znao.

Kad Manojle nazad doðe
I kad beše kod zidišta
Beše mu se prispavalo
U hlad jele legnu malo.
Kratko beše zadremao
I čudan je san sanjao.
Javio mu se glas sa neba
I evo šta mu je rekao:
„Manojlo, Manojlo,
Ti si prvi među svima
Što najveću brigu ima,
Svi ćete se rasturiti.
Manastira neće biti,
Jer to vaše zidište
Žensku glavu ište!”

Dok se nije probudio
On je u snu zapitao:
„O kakvoj se glavi radi?”
A sa neba zao glas
Reče njemu u taj čas:
„Manojlo, Manojlo,
Svi da se okupite
Oko krsta da kleknete,
I svi da se zakunete
Da kad kući vi odete
Ništa ženi ne kažete!
One ručak nek vam spremе
I donesu kod zidišta.
Koja prva bude stigla
Od svih vaših žena,

Pj-aja s-o prinđec
 Šî-n zîd s-o punjec!
 Zîdu sã-l zîdic
 Mănăstîrja sã mj-o isprăvic,
 Banji sã-j primic,
 Vuoji sã va pomenjic!"

Manojlja mi s-a skulat
 Šî ãi visu ś-a visat
 Pi jel karnja s-a-nfiorat,
 Jel la zîd mj-aljergat,
 Šî odată k-astrîgat,
 Tuoc okuol j-a dat.
 Mănojlja-l măj mare
 Đin gură vorbjare:
 „Vuoj aj nuavă zîdarj
 Še sîncec kalfe marj,
 Pucîn jo-m durmît
 Ša-m visat un vis,
 Glašoro-l ãe sus
 Jel binje mj-a spus:
 Tuoc nuoj prăpađim,
 Zîdu nu-l măj ispravim,
 Mănăstîrja n-o măj zîđim,
 Banji nu-j primim,
 K-anostru zîd śjare
 Un kap ãe mujare!
 Numa nuoj tuoc s-nj-adunăm,
 Mănăstîrja okol sã-j dăm,
 La kruša mare sã nje žurăm,
 La kăš kînd nje dušem,
 Vjeră mare nuoj s-avjem,
 La mujerj sã nu spunjem,
 Da krišală sã lje dăm
 Ė prînz sã gaćaskă,
 Frumuos sã-l sprimjaskă.
 Kar' o ažunza ku prînzu întîj
 Pj-aja s-o prinđem,
 'N sînzêr s-o punjem,
 În zîd s-o zîđim!
 Mănăstîrja s-o ispravim,
 Banji sã-j primim,
 Sã nje pomenjim!"

Nju vi da uhvatite
 I u zid da uzidate!
 Tad će zid da dozidate,
 Manastir da izgradite,
 Novac ćete da primite
 I večno će vas pominjati!"

Manojlo se probudio
 I od sna što je snio
 Sav se bio naježio.
 Ka zidu je otrčao
 I zidare sve pozvao
 Oko sebe okupio.
 Kao prvi među svima
 Prozborio on je njima:
 „Čujte devet zidaraša
 Devet kalfa velikaša,
 Malo sam ti zadremao
 Jedan sanak sam sanjao,
 Kako neki glas sa neba
 Kazuje šta nam treba:
 Svi ćemo propadati
 Zida nikad sazidati
 Nit manastir izgraditi,
 Niti novac primiti,
 Jer naše zidište
 Žensku glavu ište!
 Nego da se sakupimo,
 Manastir da okružimo,
 Kod krsta se zakunemo
 Tvrdu veru da dadnemo
 Da kućama kad odemo
 Ženi ništa ne kažemo
 Ali da im naredimo
 Dobar ručak da pripreme
 I sa ručkom da nam dođu.
 Koja žena prva stigne
 Tu ženu da uhvatimo,
 U lance da uvežemo
 I u zid uzidamo!
 Manastir ćemo svršiti,
 Novce ćemo primiti
 I dugo će nas pominjati!"

Tuot în valje, măj învalje
 Tuot la kruša mînastîr'a mare
 Tuoc okuol kă-j dare
 Šî tuoc sã žurare,
 Pe un suare, pe o lună
 Pe lapćilji ś-a supt đin mumă -
 La mujarj' sã nu măj spună.

Soarilji kînd zavîrnjare,
 Toc la kăš'lji kă meržare.
 Kare kum ažunžare
 La mujeri toc spunjare:
 Kă prindzu sã nu gaćaskă,
 Šî nu sî sa sprimjaskă,
 La zîd njiškum sã nu jasă
 Numa s' šadă la kasă.

Mănojlija măj mare
 Avut vjeră tare,
 Kum a kas ažuns
 La mujare n-a spus,
 Đin gură vorbjare:
 „Vilare, Vilare,
 Auz to a mja mujare,
 Mînje măj đenuapće,
 Năinće la tuaće,
 Prînz frumuos sã sprimješč
 Šî la nuoj la zîd sã ješč.
 Đe prînz sã-m spimješč
 Pj-al bou bălan
 Še-j pjerdut đ-un an,
 Đ-un an, đ-o vară
 A trjekut noă otară!
 Pi jel sã-l gasăšč
 Šî sã-mi-l kăšăpješč,
 Frumuos sã-l gaćešč
 Šî la nuoj la zîd sã ješč
 Kîta măj đenuapće,
 Năinće la tuaće.”

Sîrmana nu s-a kulkat,
 Gînda mj-a luvat',
 Kîmpur'lj-apukat

Pa sve dole, pa sve niže,
 Oko krsta manastirskog
 Svi ničice popadaše
 Svi se redom zaklinjaše
 Ko u Mesec, ko u Sunce
 Ko u mleko svoje majke -
 Ženama da neće kasti.

Kad bi Sunce na zalasku
 Svi kućama polažahu.
 Kako koji mi stizaše
 Ženi tajnu odavaše:
 Ručkove da ne gotove
 I da ništa ne spremaju,
 Na zidište da ne dođu
 Već da sede u kućama.

A Manojlo prvak njihov
 U veri je snažan bio
 Pa kada je kući došo
 Od žene je tajnu skrio
 Al je njojzi govorio:
 „Velorija, Velorija,
 Poslušaj de lepo mene,
 Sutra rano mi porani
 Pa pretekni druge žene,
 Dobar ručak da pripremiš
 I kod zida da dopremiš.
 A za jelo da mi spremiš
 Onog vola belovana
 Što ode pre godin' dana,
 Pa za godinu i leto celo
 Pređe u deveto selo!
 Njega ti da mi pronađeš
 Da zakolješ, iskasapiš,
 Lepo da ga prigotoviš
 I na zid kod nas da dođeš
 Što ranije budeš mogla,
 Mnogo pre ostalih žena.”

Sirotica ne spavaše
 O zadatku razmišljaše,
 Pa u polja mnoga zašla

Šî ja mi l-a aflat:
 Supt un ljemn răklat
 Jel mi s-a kulkat,
 De ploaje plojat,
 De vînt aburat.
 Ku frăngija mi-l ljegare,
 În sat mi-l duşare.
 La kăsap mi-l kăsapjare:
 Frumuos mi-l gaćare,
 Frumuos prînzu kă sprimjare.
 Zîva mi sa faşare,
 Zorlj'i să varsare,
 Ualjilji sprimjare,
 Kobilka-nkărkare,
 La Mănojlja pljekare.
 Strîga şî l-alje lalće:
 „Ajda vuoij, kumnaće,
 Aj ku prînzu tuaće!”
 „Du mi će tu înaînće
 Kî cînj drumu-n minće!
 Ace nje şî nuoj venjim,
 Kîta să nji măj sprimim.
 Ualjilji lje-n băjerăm,
 Kobilşilji lje-nkărkăm,
 Pe drum nuoj ć-ažunžem!”

Kînd de zîd s-apropija,
 Mănojlja mj-o veđa,
 Đin gură vorbja:
 „Jeć-o, duamnje, vinje,
 Săraku de minje!
 Slobuoz duamnje un şărpe mare
 La ja pin pişuare,
 'N jel s-o-npeđekare,
 Rău s-o spomîntare,
 Prînzu vo vărša,
 Îndarăt sa vo-ntorşa.
 Pănă prînzu va sprimire,
 Alta va venjire,
 Vije va uđire!”
 Duomnu ka un sfînt
 Dupa rugamînt:
 Şarp'j-a slobazît,

I voćića je pronašla:
 Pod krošnjom nekoga stabla
 On se beše uspavao,
 Jer ga kiša iskvasila,
 A vetar ga išibao.
 Vrengijom ga zavezala
 U selo ga doterala.
 Kasapin ga iskasapi:
 Lepo ga je zgotovila,
 Dobar ručak pripremila.
 Kad se danak razdanio,
 Kad je zora osvanula,
 Lonce je pospremila,
 Na obramicu okačila,
 Kod Manojla krenula.
 Poziva i druge žene:
 „Hajte moje jetrve,
 Hajdete sa ručkom sve!”
 „Haj ti napred prva kreni,
 Jer put pamtiš ponajbolje!
 Evo i nas tu začas,
 Samo da se dospremimo,
 Lonce da uvežemo,
 Obramice podignemo,
 I putem ćemo te sustići!”

Kad je bilo zidu prići
 Manojle je opazio
 Pa se bogu obratio:
 „Evo mi je stiže, bože,
 Avaj meni, šta se može?
 Pusti bože zmijetinu,
 Njojzi pravo medju noge,
 Možda će se o nju splesti,
 Možda će se uplašiti,
 Možda ručak će prosuti
 I nazad se povrnuti.
 Dokle drugi ručak spremi
 Druga žena će pristići
 I ona će preživeti!”
 Sveti bog je poslušao
 Njemu molbu ispunio:
 Pustio je zmijurinu

Tuot un šarpe mare
La ja pin pišulare!,
'N jel sã-npedekare,
Rãu sã spomîntare,
La pomînt kãðare,
Prînz u ãl varsare.
Îndarãt sa-ntorşare,
Alt prînz kã sprimjare,
La Mãnoljja jar' pljekare.

Kînd ðe zîd s-apropijare,
Mãnoljja a vazuto
Şî mj-a kunoskuto:
„Jeć-o, duamnje, vinje,
Sãraku ðe minje!
Slobuoz, duamnje, noã kînj
Ði la noã stînj!
Kînj' la ja s-v-o slobazare,
Pãn' s-o apãrare
Prînz u va vãrsare,
Dã-re s-o-ntorşare,
Pãn' alt prînz va sprimire
Do-r s-o zãbovire,
Alta va venjire,
Vije va uðire!”

Duomnu ka un sfînt
Kînj-a slobozît,
Noao kînj ði la noao stînj,
Tuot okuol kã-j dare;
Ja sã spomîntare,
Pãn' sã apãrare
Prînz u mi-l vãrsare,
Îndarãt sã-ntorşare.
Ja mult mj-a grabit,
Alt prînz mj-a sprimit.
D-avut şî kopil mik,
Nu mi l-a skãldat,
Nu l-a ljegãnat,
Odatã cîcã j-a dat.
La un mãr l-a anjinat,
La Mãnoljja a pljekat.
Manojlja a vãzuto

Poveliku aluşinu
Njojzi pravo medju noge!
Ona se o alu splela
Silno mi se uplašila
Na zemlju je pala bila
I rućak je prosula.
Al se nazad vratila
Drugi rućak spremila
Ka Manojli krenula.

Kad kod zida blizu bila
Manojlo mi je vide
Prepoznade, i uzviknu:
„Evo mi je, bože, ide,
Jao meni, sirotanu!
Pusti bože devet pasa
S devetoro ovćjih stada!
Psi će na nju nasrnuti,
Dok se bude odbranila
Rućak će se sav prosuti.
Ona će se povrnuti,
Dokle novi rućak sprema
Dugo će se zabaviti
Pa će doći druga žena,
I ona će mi preživeti!”

Sveti bog je posluşao
Devet pasa nahuşkao
Devet pasa od devet stada
Oko nje zarezaše
I silno je uplašise:
Dok je stala da se brani
Rućak opet je prosula
I nazad se vratila.
Silno je žurila
I nov rućak spremila.
A imala dete malo
Nije stigla da ga kupa
Niti da ga ljulja,
Jednom ga podojila
O jabuku okaćila
K Manojlu pohitala.
Kad Manojlo nju ugleda,

Šî mj-a kuoskuto,
Đin gură vorbjare:
„Jeć-o, jar’ ja vinje,
Săraku đe minje!
Slobozo, duamnje, slobozo,
Veşi ja rîndită
Să fije zîdită!”

Kum la je-j ažuns,
Prînză žuos l-a pus.
Tuoc kă đ-a prînzare,
Tuoc prînză rîzînd,
Mănojlja plîngînd.
Prînzît, njidoprînzît,
Kî jel duşe grižă mare,
Sări în pişuare,
Đi supt mînj mj-o luvare,
În zîd mj-o punjare,
Đin gură strîgare:
„Punjecă-vă pe zîdit,
Kî suarilji a trjekut prînzol mare
Da noj avjem đe lukrare!”

Ažunsă zîdu la nođic,
Šă baş pi la pulpică,
Ja vorbjašće đin gurică:
„Mănojljo, da ma zîđešč,
Or kă će glumješč?”
Kă ja tot să rîđare,
Tot glumă cînjare.
„Ba jeu nu ma glumjesk
Numa će zîdesk!”
„Să-m laş doă fereşcoară
Đirjept cîcîşuară,
Să-m vină răkuare
Kă baş rău mă doare!
Da pă că nu će pare rîu
Đe Jovan, kopilol nostru,
Kă jo la-m lăsat,
Njeskăldat, njeljegănat!
Odată cîcă ja-m dat
Šî la un măr la-m anjinat,
La cînj’ am pljekat!

Ugleda i prepoznade,
Ovako mi progovara:
„Evo mi je, opet ide,
Jao meni sirotanu!
O pusti je, bože, pusti,
Sigurno je suđena
Da bude uzidana!”

Čim je kod njih stigla bila,
Ručak im je postavila,
Svi se ručka prihvatili
Svi veseli, nasmejani
Sam Manojlo u suzama.
Ručao je u mukama
Jer on brigu glavnu ima.
Na noge je poskočio,
Ispod ruku uhvatio
I u zid je ugrao
Na zidare podviknuo:
„Započnite sa zidanjem
Jer je sunce na zalasku
A nas puno posla čeka!”

Zidak stiže do čukljeva
I kad bi na pola lista
Ona njemu progovara:
„O Manojlo, da l me zidaš,
Il se samo sa mnom igraš?”
Neprekidno se smejala
I za šalu sve držala.
„Ne šalim se, nit se igram
Već te u zid uzidujem!”
„Ostavi mi dva otvora
Naspram dojki gore,
Da ti se rashladim
Jer me mnogo boli!
Zar ti nije žao
Za Jovana, našeg sina,
Koga sam ti ostavila
Nekupanog, neljuljanog,
Samo jednom podojenog
O jabuku sam ga okačila
Kad sam k tebi pohitala!

Vaši-lj-a uđit njemuls,
 La komšije ja-m spus:
 Kînd Jovan va plînzare
 Tu la minje vâ-l adușare,
 Kîta cîcâ kî-j va-j dare
 Pj-alje doă fereșcuare,
 Să-j trjakă đe duorol mare.
 Ploja-l va plojare,
 Pi Jovan mi-l va măj skăldare;
 Vîntu va băcare,
 Măru să va klăčinare
 Pi Jovan vo ljeġănare;
 Mare va kreščare
 Ėe mj-o pomenjare!"
 Ažunsă zîd la cîcîșoare:
 „Lăsac doă fereșcuare!"
 Kă ij duamnje, zîdiră,
 Ku zîdu suiră.
 Zîdiră zîdiră pănă tăbărîră.
 Ažunsăra la umerjej,
 Baș pi la șerseji,
 Pi la sprinșejoare,
 Să vajta k-o duare.
 Ėin gură strîgare:
 „Mănojlo, Mănojlo,
 Ba tu nu ma strînze,
 Kopilașu 'nostru plînze,
 Jel je anostru sînze!
 Pă će nu că pare rău
 Baș đe socol tjeu
 Ėi la dumnjezău?"

Zîdiră, zîdiră
 Pănă tăbărîră
 Șî mj-o kutrupiră.
 Kît jej mj-a zîdit
 Ja tot mj-a vorbit.
 Tot strîgă ġi-nzos,
 Glas mîndru, frumuos,
 Mult je ja miluos:
 „Mănojlo, Mănojlo,
 Kînje đe Mănojlo
 Pa će nu cî pare rău

Krave nisu pomužene,
 Komšije sam zamolila
 Kad Jovan bude plako
 Ti meni da ga doneseș,
 Malkice da ga podojim
 Kroz otvore ovde gore,
 Da ga minu bol i tuga.
 Kiša će padati,
 Jovana kupati,
 Vetar će duvati,
 Jabuku klatiti
 I Jovana ljuljati;
 Veliki će biti
 Mene će pamtiti!"
 Stiže zid do dojki gore:
 „Ostavite mi otvore!"
 Ali oni zid zidaju
 Ništa ne ostavljaju.
 Zid zidaše pa se umoriše.
 Dođoše do ramena,
 Dođoše i do mindușica,
 Kad behu kod trepavica
 Zavapi da je boli
 Pa im progovori:
 „Manojlo, Manojlo,
 Ne steži me jače,
 Naše dete plače,
 To je krvca naša!
 Zar ti nije žao
 Tvoje družbenice,
 Bog što ti je dao?"

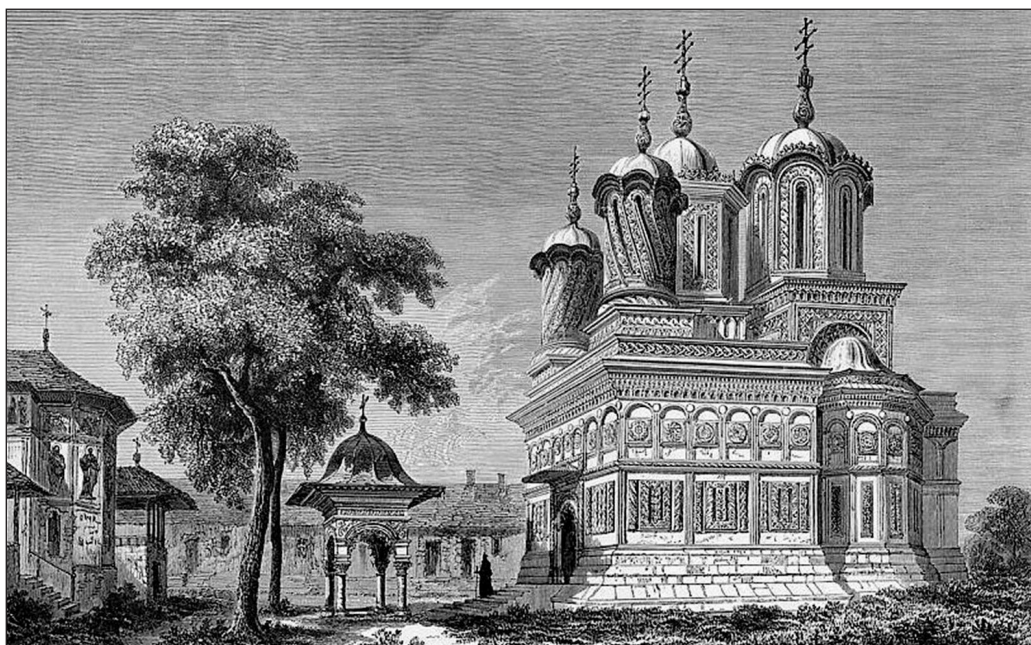
Zidaše, zidaše,
 Dok ne popadaše,
 Svu je zazidaše,
 Al za vreme celo
 Ona govoraše,
 Stalno dozivaše,
 Sve umilnim glasom
 Glasom razneženim:
 „Manojlo, Manojlo,
 Pseto od čoveka,
 Zar ti nije žao

Baş de socol tjeu
 Ði la dumnjezu?"
 „Ba mi je mi pare rău
 Nu ma puort rămaşu (?) rău,
 Or k-aşa zîs dumnjezu?"

Zîdiră, zîdiră
 Până tăbărîră
 Baş la noă anj mj-o isprăviră.
 Şă kînd jej, duamnje aţută,
 Numa s' pună kruşa sus,
 Skara mj-o punjare
 Tuoc ku kruşa să sujare,
 Da lu Mănojlja fişuor,
 S-a ţukat jel pin obuor,
 Mult plînza-să jel de duor,
 Kă de mik, mikućel,
 A rămas săraşel.
 Jel skara lor lj-o kobărare,
 Şi sus kă-j lăsare.
 Mănojlja-l măj mare
 Să ujtă-n ţuos învalje
 Ðin gură aşa vorbjare:
 „Aj nuauă zîdarj
 Şe sîncec kalfe marj:
 Vîntu mj-a bătut,
 Skara jel nj-a kobărît,
 Akuma să veđem
 Kare vjer' avjem!"
 Luvă doă tărăbjoare
 În lok de ārpijuare
 Şi sări ku jalje 'nvalje
 Ðirjept doa cîcîşuare.
 La pomînt kăđare,
 Spomjen să făşare.
 Ajlălalc jar' aşa lukrare,
 Am kare unde a kăzut,
 Sînze pjatra s-a făkut.
 Da Manojlja spomjen avut,
 Spomjen mare luminat
 De şćije tot nat:
 O ćeşmă ku apă rîaşe
 De ş-akuma sa pumenjaşće.

Tvoje mile žene
 Bog što ti je dade?"
 „Žao mi je žao
 Al ovo prokletstvo
 Ko da bog je dao?"

Zidaşe, zidaşe
 Dok ne popadaşe,
 Za devet leta zid svrşişe.
 I kad im je ostalo
 Samo krst da stave,
 Lestve postavişe
 I krst na krov podigoşe,
 A Manojlovo dete,
 Igralo se po dvorištu,
 I plakalo od tuge
 Što je od malena
 Ostalo siroće.
 On im lestve manu,
 Na krovu da ostanu.
 A majstor Manojlo
 Pogleda na dole
 Pa im progovori:
 „Čujte devet zidaraşa
 Devet kalfa velikaşa,
 Vetar je dunuo
 Stube nam je oborio,
 Sada ćemo videti
 Kakvu veru imamo!"
 Pa mi uze dve tarabe
 Okači ih mesto krila
 I sa krova skoči dole
 Gde su dojke uzidane.
 Kako je na zemlju pao
 Tako spomen je postao.
 I drugi isto učinişe
 Ali kako koji padne
 U krvav se kamen stvori.
 A Manojlo spomen ima,
 Spomen krupan i osvećen
 Koji je osto poznat svima:
 Jedna česma hladne vode
 Gde ga sada svi pominju.

Sl. 10 Rumunski folklor vezuje ciklus pesama o Majstoru Manojli za manastir Kurtea de Ardeș iz XVI veka, koji se nalazi u centralnom delu stare kneževine Vlaške.

Sl. 11 Srpski folklor gradbenu žrtvu vezuje za Skadar na Bojani, danas u Albaniji, čiji je vajar H. Kruja na njegovim zidinama ovekovečio dramu majke Gojkovice.

KÎNČIKU LU KRALJEVIĆ MARKU 48.*Rašanc, Milan Rašancanu*

Na okuol în tuaće saće
 A kadzut mare şetaće,
 Da dă supra dă Priljip
 Nuj' şetaće, nuj' njimik.
 Kînd pljakă Marku în Văraždîn
 S-adukă dă krişmă vin,
 Patru kară d-ălje nuoj,
 La tuot karu patru buoj,
 S-adukă jeal vin dă nuoj,
 Kă Sînzuordzu nuoj slăvim,
 Să bjeam să nji veseljim,
 Parîlji să zdrănkănjim,
 Kă un traj noj avjem
 Šă nu šćim kît trăjim.

Jevrosima mumă-sa-re
 Ja lu Marku še strîgare:
 „Markulje, fişuoru mjeu,
 Trajaskă-ćar dumnjedzău,
 Tu će duş, fişuor će duş,
 Š-o să trag k-oj kînj dă Turş,
 Kî văd komşiji kă tu plješ,
 Fak pr-aiş Turşi poćeş!
 Še să faş ku Sînđa tjare,
 A măj frumuasă mujare?
 Bre pră Sînđa Sînđelije
 C-o ja Turşi la Turşije
 O s'ramînj făr' socîje!”
 „Taş tu mumă, nu će ćjame,
 Nu măj vin jej dă vrjame,
 Kî ij šćiu snaga mjare,
 Nu s-atîrna dă mujare!”
 Pljekă Marku, uom kuminće,
 Kalărj pră Šarcu 'năinće,
 Dupa jeal patru kară,
 Pljekă Marku, bre, dîn cară,
 Să duşe la Varaždîn
 S-adukă dă krişmă vin,
 Kă Sînzuordzu ăl slăvim.
 Dă kînd Marku bre pljekare

PESMA MARKA KRALJEVIĆA*Rašanac, Milan Petrović*

U okolo po selima
 Tvrđava i kula ima,
 Samo oko Prilepa
 Od tog nema ničega.
 Pođe Marko do Varaždina
 Da za krčmu kupi vina,
 Sa četiri novih kola,
 Svaka kola četiri vola,
 Da za nas donese vino
 Jer Đurđevdan mi slavimo
 Treba da se veselimo,
 Časama da nazdravljamo
 Jer jedan život mi imamo,
 Kolko traje, mi ne znamo.

A majčica Jevrosima
 Marku šta je kazivala:
 „Marko, Marko, sine moj,
 Poživeo te gospod bog,
 Ti nam ideš, sinko, ideš,
 Šta ću jedna sa Turcima,
 Jer svi vide da odlaziš,
 Pa će Turci da navale?
 Šta da radi Sînđa tvoja,
 Najlepša od sviju žena?
 Tvoju Sînđu Sînđeliju
 Odvešće ti u Turčiju,
 Ostaćeš nam ti bez žene!”
 „Ćuti mati, ne plaši se,
 Neće Turci ništa naše
 Jer oni se mene plaše
 I na Sînđu neće smeti!”
 Pođe Marko, uman čovek,
 Jašuć Šarca konja svoga,
 Za njim idu četiri kola,
 Pošao je van knežine,
 Pošao do Varaždina
 Da za krčmu kupi vina
 Za Đurđevdan što slavimo.
 Kad je Marko otišao

Să vjedz Turși še-m făšare,
 Kum trjeku prānga luj kasă
 Nu māj vjađe bre njevastă,
 A luj njevastă ĩnkunjată,
 Lălă, dumnjedzĭu s-o bată.
 Numa un Turk ś-a venjit
 Dă la ruošu ăl răsărit
 Pi-un kal njegru ĩnkălărit.
 Lu babă nu-j đacă-n gĭnd,
 A jeșĭt baba la drum,
 Pă-će asta-j fraće bun?
 Turku azunsă șĭ ĩn luok stare,
 „Bună dzĭva” babi dare
 Kredz baba ij mulcămjare.
 A vjedz Turku še făšare
 Jeal dă Marku ĩntrabare:
 „Unde Marku ala tjeu,
 Bată-c ăl dumnjedzău?
 D-aja jo aiś azung
 Am ku jal bre un dug!”
 Să vjedz baba kum je pruașă,
 Pă makar kĭ je mujka nuaștră:
 „Marku mjeu dă mult s-a dus,
 Ma mir kum jal nu d-azuns?
 S-a dus Marku ĩn Varașdin
 Ku patru tovară dă vin,
 Kă Sĭnzuordzu ăl slavim,
 Să bjam să nji veselĭim,
 Șĭ noj șĭim kum să trajim!”
 Da vjedz Turku še-m fașare,
 Batăj buog pră mujkā-sare,
 Ku kalu să slobădzare
 Șĭ pră babă mj-o găzare,
 O lăsĭă frĭntă ĩn drumol mare!
 Pră faca obrazuluj
 Kalkă urma kaluluj!
 O lăsĭă muartă, batrĭnă,
 Ku kalu ij māj frĭns-o mĭnă,
 Joće, fraće, marj’ păkaće!
 Faku șĭmăj greotaće:
 Biserika luj a spart,
 Șĭ pra Sĭnda j-a luvat!
 Ăj luvă pră Sĭndelĭje

Da viș’ Turci șta mi rade.
 Pored kuće projahuju,
 Al neveste nigde nema
 Baș je dobro sakrivena,
 Kunu Turci takvu ženu.
 Al je jedan Turĭin doșo
 Sa crvenog istoka
 Jașuĭi na konju vrancu.
 Baba nișta ne posumnja
 Pa istupi na drum pred njim
 Moșda j’ Markov pobratim?
 Turĭin stișe, i zastade,
 „Dobar dan” babi dade.
 Baba smerno otpozdravlja
 A Turĭin mi nastavlja,
 Za Marka se raspituje:
 „Gde da nađem Marka tvog,
 Ubio ga gospod bog?
 Doșao sam jer mislim
 Da rașĭistim dug sa njim!”
 A baba je prosta bila
 Iako je majka nașa:
 „Moj Marko je davno poșo,
 Ćudim se șto nije doșo?
 Otișo do Varașdina
 Po ħetiri tovara vina,
 Jer Đurđevdan mi slavimo,
 Treba da se veselimo,
 I mi znamo da žĭvimo!”
 A viș’ Turĭin șta mi radi,
 Bog mu mater ne ubio,
 Konja vrana zaigrao
 Pa mi babu pregazio
 I zgaženu ostavio!
 Preko obraza i starog lica
 Trag od konjskih potkovica!
 Ostavi je jadnu, staru,
 Sa prelomom na rukama,
 Baș je, brate, greh veliki!
 Turĭin dalje grehe ĭini:
 Crkvu Marku mi razruși
 I Sĭndu mu ženu ote!
 Uze ženu Sĭndelĭju

O dusă Turku în Turşije.
 Nu treku vro dua-tri dzîlje
 Mujka-l Marku vjađe binje
 Kălărjaće Marku vinje.
 Vinje Marku kălărind,
 Nuj' māj đacă, duamnje-n gînd
 Kî dupa še jeal a pljekat
 Turşi aša sa-r žukat!
 Kînd pră mumă luj veđare
 Kum je frîntă în drumol mare,
 Da pră faca obrazuluj
 Stă kopita kaluluj -
 Dă pră kal jeal kînd sārare
 Šî pră bracă o rădikare:
 „Lălă mujkā, mujka mjare,
 Š-aj ažuns la vrjamja rîa?
 Kar' pră cînje é-a omariť,
 În drumol mare é-au gazîť?
 Kar' é-a gazîť mujkā pră cînje
 Nu va māj trjaše la binje!”
 „Markulje, fişuoru mjeu,
 Kată-c majki, dumnjedzău!
 Pă 'će, fişuor, kînd pljekaş
 Ka kînd în trubă cîpaş
 Šî rîa vjastă tu lăsaş,
 Venji Turku la rămaş,
 Biserika tja c-a spart
 Šî pră Sinđa c-a luvat,
 C-a luvat pră Sinđelije,
 D-aja je rîa injima mije.
 S-a dus Turku la Turşije,
 Kar' va šci' akolo ś-o să fije?”
 Jeal pră mujka o luvare
 Šî pră pat mj-o duşare.
 Vin ku vadra jeal toşare
 Šî pră Šarcu š-adapare.
 Nu-l adapă kă ij sîăće
 Ma-l adapă să-l înbjaće
 Să nu šcije pră unde trjaše.
 La izvuor ku apa rîăşe
 Pră Marku ăl veđare,
 Dă bataje să sprimjaşće,
 D-aja kalu šî-l gaćjaşće.

I odvede u Turčiju.
 Ne prođe ni dva-tri dana
 Majka Marka primetila
 Jašuć konja da dolazi.
 Jaše Marko i ne sluti,
 Ni na pamet mu ne pada
 Šta su Turci uradili
 Dok je on na putu bio!
 Kad je majku opazio
 Slomljenju na sred puta,
 S trgovima konjskih nogu
 Na njenome starom licu –
 Sa konja svoga je skočio
 I na grudi je prihvatio:
 „Majko, majko, kuku lele,
 Kakvo zlo ti se desilo?
 Ko mi te je svu ubio
 I nasred puta ostavio?
 Ko ti je to učinio
 Na dobro mi proći neće!”
 „Aoj Marko, sine moj,
 Pomoli se svome bogu!
 Onda, sine, čim si pošo,
 Ko da si u trubu duno
 I vest svuda razglasio,
 Dođe Turčin na prevaru,
 Crkvu ti je razrušio
 I Sinđu tvoju pokupio,
 Uzeo ti Sinđeliju,
 Sve mi je to teško palo.
 U Tursku je otišao
 Ko zna šta će biti tamo?”
 Diže Marko majku svoju
 I u krevet je položi.
 Vino vedrom zahvatio
 I Šarca mi napojio.
 Ne poji ga što je žedan,
 Nego poji da obnevidi,
 Da ne vidi kuda ide.
 Vidi majka sina Marka
 Na izvoru ladne vode
 Gde za megdan on se sprema
 I priprema konja svoga.

„Markulje, fişuoru mjeu,
 Sî-c ažuće dumnjedzäu,
 Juo väd, fişuor, še sprimješć,
 Dă bataje će gaćešč?
 Kum vi šci să će pazîaşć
 Păn' pră Turku prăvarješć
 Šî la mînä îl dobîndešč,
 Dăkă vrej tu să-l zatrešč
 Jar ku Sînda să udešč!”
 Să vjedz Marku bre sāraku
 J-a kredzut jal lu tuot natu,
 Jel pre Šarcu înkaljekat
 Šî dă Turşije a pljekat.
 Ma đacă la un mănăstîr
 Întânji un puop bătrîn
 Kuj je barba pîn la sîn.
 „Bună dzîva” puopi dare
 Dar puopa ij mulcîmjare.
 „Mă tata-moşu ăl batrîn
 Jo väd kă cîje cî kin,
 Maş ruga jo mă dă cînje
 Vi vrja să-m faş mare binje
 Săm daj cualjilji popješć,
 Jo să-c dau pj-alji domnješč!
 Nu că lji kat juo dă tuot,
 Ma pîn ma duk, şî pîn ma-ntuork.”
 Luvă puopa să dăspuaje,
 Nu să cîjame k-o să-l pluaje.
 A fuost cualje ponosiće,
 Da dă Marku şî kam strîmće.
 Ka o kun kap n-a începat,
 Ma jeal ku sabja la tăjat
 Pănă-n urekj la băgat.
 Pljekă puopa şî să dusă.
 La Turşije kînd ažunsă,
 Već şî Šarcu tăbărît
 Kă lung drum a trekut.

Gasî Turku unde şađe
 Kolo îñ žuos pră jarba vjarđe.
 Opri kalu şî strîgare
 Da şî Turku să răspundare
 Bre pre Šarcu îl konuščare

„Aoj, Marko, sine moj,
 Nek pomogne gospod bog,
 Vidim sine da se spremaš,
 Za megdan da se ti gotoviš?
 Kako znaš da mi se čuvaš
 Dok Turčina ne prevariš,
 Dok u ruke ti ne padne,
 Ako hoćeš da ga zatreš
 I sa Sîdom opet budeš!”
 Da viš Marko što siroma
 Verovao svima redom,
 Šarca on je uzjahao
 I u Tursku opravio.
 Al' navrati u manastir
 I na popa mi nabasa
 S bradom dugom do pojasa.
 „Dobar dan” popu dade
 A popa mu otpozdravi.
 „Oče popo, ti oprosti,
 Možda će ti teško pasti,
 Ali usrdno ja te molim
 Dobro jedno da učiniš:
 Da mi daš odeždu svoju
 A ja tebi odeću moju!
 Trampa neće biti stalna,
 Samo dok se s puta vratim.”
 Poče popa da se svlači,
 Ne mari da će kiša pasti.
 Odežda beše iznošena
 A za Marka i malena.
 Malen jedan prorez bio,
 On ga sabljom proširio
 Dok je uši proturio.
 Ode pop na svoju stranu.
 Kad je Marko u Turskoj bio,
 Šarac mu se umorio
 Jer je dug put prevalio.

Nađe Turčina kog traži,
 Na zelenoj leži travi.
 Stade s konjem i pozdravi,
 A Turčin mu pozdrav dade
 Pošto Šarca prepoznade,

Kă Šarcu a fost kunoskut
Pre unde guđe a trekut.
Să vjedz Turku ś-a lukrat,
Futuj mama kuj la dat,
Kîtra puopă še-m strîgare,
Lu tata-muoş vuorbja ašare:
„Dă unde aj aša kal domnjesk?”
„Juo mis puopa, uom kam pruost,
Tuot aša jo am şî fuost.
Asta kal nuje prja bun,
Să nu pljeş ku jel la drum!
Kînd ij vinje sî să zuaşe,
Înapuoj jeal să-ntuarşe.
Jo raş vrja kal kuminşuor
Să ma duk juo meriuor!”
„Vrej să daj, puope, la minje?
K-am kuljes jo jerj la vinje,
Să bjam să nji kam gostîm
Şî kaji să premenjim,
Să-c dau juo un kal kuminće,
Dă cînje, tata-moş parinće!”

Kînd tunară ij în obuară
Popa nostru faşe kruşe
Pîn la masă do ažunze.
Kînd şadzură la astal mare,
Turku strîgă la mujare:
„O bre Sinde Sinđelije,
Mîndra mja dă la Sîrbije,
Adu vin ku vadra pljină,
În dubunditu kal la mînă!
Nuoj pră puopa să-nbatăm
Şî kalu să-j luvăm!”
Să vjedz puopa kum tăšare,
Njimika nu măj dzîšare.
Sinda vinu-j adušare,
Şî dăn truakă aj tošare,
Da puopa j-afurişî,
Să pukăt, ş-avorbit:
„O bre duamnje, domnol mare,
Da kît cî vinja dă mare?
Jo mis puopă, uomol pruost,
Da pră unde jo n-a măj vi fuost

Jer je Šarac poznat bio
Gde god da je prolazio.
Da viš' Turčin šta mi radi,
Da mu majku što ga dade,
Šta je popa upitao
Kada mu se obratio:
„Odakle ti konj gospodski?”
„Ja sam popa, čovek prost,
A takav sam oduvek bio.
Ovaj konj nije baš dobar
Da na put sa njime kreneš!
Kad mu dođe da se igra
Hoće nazad da se vrati.
Meni krotko konjče paše,
Da mogu mirno da ga jašem!”
„Hoćeš pope da navратиš?
Upravo sam grožđe brao,
Hajde da se pogostimo
I konje naše da trampimo,
Da ti dadnem mirnog konja,
Tebi starom da posluži!”

Kad udoše u dvorište
Počne popa da se krsti
Dok do stola ne stigoše.
Kad sedošē za trpezu
Turčin ženu mi doziva:
„O, bre, Sinđo Sinđelije,
Ženo moja iz Srbije,
Daj nam vina puno vedro
Dopalo mi konjče jedno!
Hajde popa da opijemo
Njemu konja da uzmemo!”
Al je popa mudar bio
Ni reč nije prozborio.
Kad je Sinda s vinom stigla,
I kad im je natočila,
Pop lukavo progovori,
Te domaćina zapita:
„O veliki gospodine,
Koliki je taj vinograd?
Ja sam popa, čovek prost,
Svugde sam ti takav bio,

Jo pră unde am umblat,
Am konunat ș-am boćedzat,
Așa vin n-a măj aflat:
Să fije dulșe șî taruos,
Kînd bjej će kobuare źuos,
Las'să fije bogdapruost!"
Să vjedz turku še fașare:
„Nuje asta vin prja bun,
Nuje dă-n fund la podrum!"
Luvă jel bre vadra-n mînă
Șî sa dukă îñ podrum
S-aduka đalalt vin
Măj dulșe đikîť zmîntîñă.

Pîñă turku îñ podrum,
Je taș kî je lukru bun,
Să vjedz puopa še strîgare
Bre la Sîñda vuorba șare:
„O bre Sîñde Sîñdelije
Audzîj kî jeș dăñ Sîrbije
Șe nu spunj tu vuorba mije?
Da še spunj să nu grășășć
Pă kare măj mult vojeșć:
Dăr cî dă Marku sāraku
Or pre Turku să-l ja draku?"
Da vjedz Sîñda še strîgare
Kîtra puopa vuorba șare:
„Mije mi dă Marku saraku,
Nu dă Turku, luvalar draku,
Kî șî asară îñ sparsă kapu!"
Pîñă jej aș-a vorbit
Turku dăñ podrum audzîť,
Dăñ podrum kînd a jeșîť,
Kînd azuns lînga astal,
Kum a fuost Turku dăñ đal,
Jel palma pumnu fașare
Bre șî îñ Sîñda jel kînd dare
La pomînt o kobārare!

Da vjedz puopă še strîgare:
„Futuc mama, mami tjalje,
Îm batuș njevasta mjare!"
Să skulă puopa îñ pișuare,

I gde god sam prolazio,
Venčavao i krstio,
Takvo vino nisam pio:
Da je slatko, ali jako,
Da te s nogu skida lako,
Ko da je od boga dato!"
Da viș' Turčin šta mi radi:
„Ovo nije dobro vino,
Sa samoga dna podruma!"
Pa dohvati vedricu
I ode do podruma
Da donese novo vino
Slade od kajmaka.

Dok bi Ture u podrumu
Što je bio dobar tren
Da mi popa Sîñdeliji
Izgovori ove reči:
„O bre Sîñdo, Sîñdelije,
Čujem da si iz Srbije,
Što se meni ne otkriješ?
Kaži mi najiksrenije
Kog od dvoga voliš više:
Da li Marka sirotana,
Il Turčina, đavolana?"
A Sîñda popu se okrenu
I ove mu reči kaza:
„Meni je Marko jako drag
A Turčina nek nosi vrag,
Jer me bije veće svako!"
Dok zboraše oni tako
Turčin čuje iz podruma
Pa iz njega kad izađe,
Kad se blizu stola nađe,
Kako beše s gornje strane,
Šaku steže u pesnicu
Pa udari Sîñdeliju
I obori je na zemljicu!

A popa mi na to viknu:
„Bem ti mater, mater tvoju,
Ti da biješ ženu moju?"
I na noge popa skoči,

Jel ku palma în Turk a dat,
 Pră šalje la răstornat!
 Kînd kadzu Turku pră šalje,
 Dăn gură ij pikă masîalje,
 Da dîn kap ij uoki jasă
 Ka god guđe la o bruaskă!
 Atunś puopa še strîgare:
 „Audz Sinđe, mîndra mja-re,
 Nu će ćjame, am pućare!”
 Jeal răznjica akum-j-o sparsă
 Š-înkarkă în duova kară
 Šî pljekă Marku în cară,
 Šî aluvat pre Sindelije
 Šî avenjit ku ja în Sîrbije
 Kî să fakă veselije.
 Kînd Sînzuordzu mi-l slăvjašće
 Šađe Marku, să gostiašće,
 Šî ku stîn-sa mumî-sare.
 Mujka dăn gură-j strîgare:
 „Nu ma ćem jo, māj fişuor,
 Nu-m pare rău odma s’ muor!
 Ăn muarće o s-am oguoj
 Kînd va vîăd pră amîndoj!”

Opali mu šamarčinu,
 Turčin pade na ledinu!
 Po leđima on se ubi,
 Iz usta mu lete zubi,
 A iz glave oči same
 Ispadaju ko kod žabe!
 Onda popa Sinđi veli:
 „Poćuj Sindo, ljubo draga,
 Ne plaši se, imam snage!”
 Pa Turčinu blago uzme,
 Dvoja kola natovari
 I u zemlju nazad krenu,
 Pokupi mi Sindeliju
 I s njom stigne u Srbiju
 Da veselje tu naprave.
 Dok Đurđevdan oni slave
 Sedi Marko sa gostima,
 Stara majka među njima.
 Majka Marku progovara:
 „Ne bojim se ničeg, sine,
 Ni da umrem ovog trena,
 U smrt mirno mogu ići
 Kad vas dvoje vidim skupa!”

SÎNTA MAJKA VINJIRJA

Rubato

Nal-tu, nal-tu šje-ru-luj - i, pi supt ra-za soa-ri-luj - i, la ka-pu po-mîn-tu- luj - i

la na-muo-lu mă-ri - luj-i jas-to ma-să mi-kă-nćin-să, šî đe sfin-cî ja ku-prin-să,

šî đe sfin-cî ja ku-prin-să,

Pevao: Slobodna Marković Bz, Slatina (Bor)
 Melografisao: Paun Es Durlić, 2006.

Sl. 12 Melografski zapis mitološke pesme o Svetoj Majci Petkovici jedini je način da se u štampanoj formi kao što je knjiga, prenese melodija koja prati napev. Ali, za njeno „čitanje” neophodna je muzička pismenost, koje nema u našoj etnološkoj praksi.

SÎNTA MAJKA VINJIRJA

Slaćina (Bor), Slobodan Bz

Naltu, naltu șjeruluj,
Pi supt raza soariluj,
La kapu pomîntuluj,
La namuolu măriluj,
Jast-o masă mikă-nćinsă,
Și de sfînci ja kuprinsă.
Da la ja șinje-n șăđare?
La un kăpatij de astal
Șăđa sfîntu sveć-Jovan,
Și ku sfîntu Dumnjezău,
Și ku majkă Prjașestare.
Jej bja ši să vesăljure,
De njima nu măj šćijare

Kăn' la valje să ujtare,
Mikă șjacă km veđare.
Dar o șjacă, or njegurjacă?
Aja șjacă nu je njegraje,
Numa sîntă Majkă Vinjerjare
Ku židovi să băća.

Jak-o, Doamnje, k-ažunzare,
Lîngă Duomnu înženunkjare
Și đin gură aša vorbja:
- Da voj bjac, va vesaljic
Și de noj nu măj grižic!
Da nuoj, Duamnje, nu măj pućem,
Trij zîlje ku židovi nje băćem:
Raju tuot s-a-ntunjekat
Kî židovi kjeilji nj-a luvat,
Kjeilji rajuluj lj-a luvat,
Skamnu tjeu de žuđekat,
Kăldarja mja de bućezat,
Kăldarja de bućezat,
Še boćez jo, mă, apiljire
Pi la toaće sərbătorilji.
Da Domno-sta kînd uzare,

49. SVETA MAJKA PETKOVICA

Slatina (Bor), Slobodan Marković

Gore, gore, povrh neba,
Ispod zraka sunčevoga,
Na samome kraju sveta,
Na visokom morskome sprudu,
Mala sofra postavljena
I svecima okružena.
A za sofrom ko mi sedi?
Na jednome njenom kraju
Sedi glavom Sveti Jovan,
Sa presvetim Gospod Bogom
I prečistom Majkom Božjom.
Oni piju, vesele se,
I ne haju ni za koga!

Kad na istok pogledaše,
Pramen magle ugledaše.
Je li je magla ili tama?
Nit je magla niti tama
Nego Sveta Majka Petka
S židovima bitku bije.

Tek eto je, bože, stiže,
Pred Gospoda ona kleknu
I ovako progovara:
„U veselju vi pijete,
A o nama ne brinete!
A mi, Bože, propadosmo
U borbi sa židovima:
Raj je ceo potamneo,
Židovi ga zaključali,
I ključeve prisvojili,
Tvoj su presto zauzeli,
Krstilnicu mi oteli,
Sveti sasud za krštenje
U kome ja vodu svetim
O velikim praznicima!”
Kad je Gospod ovo čuo,

Đi pje skamn jel sa skulare,
La Iljija kî strîgare:
- Mă, Iljijo, sveć-Iljijo,
Kî jo sî-c dau, mă, voja tjalje,
Ku žîdovi vo-j făşare
Şe gođe tu va-j şćija!

Da Iljija še făşare?
Kă-n mărij jel mi să băgare
Tuot mărilji tulburare,
Nuoverj marj să rădikare,
Pomîntu tuot kî njeurare!
La răsărit kă străluşjare,
La zăvîrnjit kă întrăsnjare,
Žîdovi numa-n kăđa!
Multă vită să zătrjare,
Mujerj kopij kă lăpădare!
Şe pakaće-rja pje lume:
Kopilaş đe kîc-o lună
Mjerza kînji ku jej în gură!

Asta Duomnu kînd veđare,
Pe Iljija kă-l strîgare,
O mînă ş-un pişor aj luvare!
Aj luvă o mînă ş-un pişuor
Să nu fakă pe lumje atîta rău.

KÎNCĪKU LU SVÎNCĪ

Rašanac, Milan Rašanacu

La un lăstarjel dă čísă
Jastă o masă mikă-nćinsă,
Da dă svînc tuată-j kuprinsă!
Aşćetară tuoc să vină,
La lu svîntu, bre, ku şină,
Tuoc svînci la rînd să vină.
Venji Pătro-l skrijatuorj
Ş-Aranželo-l luvătuorj,
Sveti-Ljija tresnjituorj,
Sveć-Jovan boćedzātuorj;
A ku jej je şî Sîmpjetru
Şe-l slăvjaşće şî tuot svjetu.
Să va spun o vorbă jeu

Sa sofre se podigao
I Iliju je dozvao:
„Bre, Ilijo, Svet-Ilijo,
Tebi dajem svu slobodu,
S židovima ti učini
Šta god da ti na um padne!”

A Ilija šta mi radi?
Kada uđe on u more,
Celo more se zamuti,
Golem oblak se podiže,
Svud po zemlji pade tama!
Na istoku munjom sevnu,
Na zapadu grom opali,
I židove sve pokosi!
Al i mnogo stoke satra,
Trudne žene pobaciše!
Koliko je greha bilo:
Bebe su od mesec dana
Psi nosili u zubima!

Kada Gospod ovo vide,
On Iliju odmah dozva,
Oduze mu ruku, nogu!
Oduze mu ruku, nogu
Sa zlom da ne preteruje.

50. PESMA O SVECIMA

Rašanac, Milan Petrović

Pokraj jedne mlade tise
Mala sofrā postavljena,
I svecima opkoljena!
Čekalo se da svi dođu
Kod sveca domaćina,
I da sofri redom priđu.
Dođe Sveti pisar Petar
I Arangel duševadac,
Gromoviti Svet-Ilija,
I krstitelj Sveti Jovan;
Sa njima je i Sîmpjetru
Koga slave svi u svetu.
Jednom rečju ja ću reći

Š-a măj dzîs šî Dumnjedzău
 Lîng-al mîndro-la dă   ej:
 „Askultac vuoj svînc  mjej!
 Dak  vrjec s  m-askultac,
 Pr  lumje va r sfirac.
 S  va du ec vuoj kurat,
 Pr  pom nt k t je d  lat,
 S-a utac vuoj lu tuot nat!”

P n  ar   dzut la   n ,
 Carj-a fuost a ’ja d  vin ?
 Sveti-Ljija s-amb tat -
 Dumnjedz  voje j-a dat.
 S  vjedz jel  -a lukrat:
 Duau  rua e a luvat,
    duoj kaji v na uorj,
  -a pljekat jel p n -n zuorj.
 Sve i-Ljija s-amb tat,
 Ca guod k nji-lja-l turbat,
 Pr  pom nt jel a pljekat.

Dud je la z vrnjit,
 Omuarje la r  arit.
 Da k c dra i pr  pom nt -
 Tuoc Iljija j-a zatrit,
 J-a tr snjit, j-a umar t,
 C  pr  jej j-a m rz t.
 Samo una j-a u it,
 Tuot Satuana m j batr n  -
 Skap  supt o r da  n ;
 D  pr  paru jaduluj
 S ri-n fundu jazuluj.
 Cum je zmut     kornut  -
  -ku  ap e dra   n burt  -
 N-ar fi m j dz  a, bre, duamnje,
 C-a fuost pust nja-ja greuanje,
 M-a fuost ja, bre, dr kuljas ,
 Skap  ja ku jej akas .
 Un e jazu lomoruos
 S-a bagat ja m j d n  uos.
 S  vjedz Iljija  -a lukrat,
 D  k  e uorj  -a i a dat,
 Ma n-a putut k-a fuost bat.

 ta je Gospod njima reko
 Pokraj one lepe lipe:
 „Poslušajte, moji sveci!
 Ako mene poslušate,
 Svetom ćete da vladate,
 Svetost ćete pronositi,
  iriti je preko zemlje,
 I svakom na pomoć biti!”

Dok su bili na večeri
 Koji svetac se ogre i?
 Svet-Iljija se napio -
 Bog mu je na volju dao.
 I da vidi  šta uradi:
 Dvokolice on potera,
 Sa dva konja zelenkasta,
 Krenuo je pre svanuća.
 Napio se ovaj svetac
 Kao neko besno štene,
 I takav na zemlju krene.

Grmi, trešti na zapadu,
 A ubija na istoku!
 Sve  avole tamo dole
 Ilija je istrebio,
 Zgromio i pogubio,
 Jer ih nije podnosio.
 Samo jedan se izvuk’o,
 Ba  Satana najstarija -
 Pod korenje se sakrila;
 Sa koševa oko pakla,
 U jaz dubok uskočila.
 Sva kosmata i rogata -
 Sedam beba u stomaku -
 Ne bi niko reko, bože,
 Da je trudna, prokletnica,
 Al’ je bila  avolasta,
 Uspela je da utekne,
 I gde jaz je prepun loma
 Tu se ona dobro skrila.
 A Ilija  ta mi radi,
 Više puta tu opali
 Al je, pijan, ne pogodi.

Sveć-Jovanu ś-a lukrat?
A pljekat jel māj d-o un an
Pān-la rīu lu Jordan,
La kruśa lu sveć-Jovan,
Un-s-adapā a luj kal.
A pljekat drumu la đal.
Akolo a stat ĩn luok,
Catā la izvuor bobuok,
Cum jasā apa ku ģĩnd
Śe faśe la tuaće rĩnd.

Cum kopilu, bre, sā faśe
La Jordan aś'ja traže -
Tuatā lumja aś'ja traže,
Cā-j faśe boćjadzu bun
Sā mjargā kurat prā drum -
Lu tuot lumja pot sā-j spun!

Treku vrjamja kam kurat,
Vjedz Satuana ś-a lukrat?
A pljekat śĩ s-a vājtat,
A jeśĩt ja dā la jaz,
Cu marje jĩālĵ, ku nakaz,
Cā, kĩće rĩalje lje-a tras.
Ś-a pljekat, śĩ sā vajtare,
La pomĩnt ĩnženunkjare.
Dumnjedzāu sā smilujare,
Prā drākuajka mj-o luvare,
Śĩ-n sĩn jar mi-o bagare,
Cā-j pare rāu kā nu māj arje!
Cum je zmutā śĩ kornutā -
Cu šapće śe-j puartā-n burtā -
N-a māj dzĩs-ja a jej Duamnje
E, k-a fuost pustĩnja greuanje!

Dumnjedzāu śe-n strĩgare
Cĩtra Pātru vuorba-šare:
„O, bre, Pjetrje, bre, furtaće,
Askultā-mā, đireptaće:
Skrije tu o mikā karće,
Śā-l trāmjec prā Sĩmpjetru,
Sā prāĩmblje jel tuot svjetu,
Sā s-adukā jel, bre, źuos,

Sveti Jovan šta mi radi?
Celo leto putovaše
Do rećice Jordanove,
I do krsta Jovanovog,
Gde mu konj se vodom poji.
Pošao je putem k brdu,
Tamo je na mesto stao,
Izvor vrela pronašao,
Gde izvire mudra voda
Koja pravi red na svetu.

Čim se neko dete rodi,
Ide ka toj Jordan-vodi,
I svi ljudi tu dolaze,
Svetom vodom da se krste,
Da se čisti putem kreću –
Svima ja to mogu reći!

Prođe neko sveto vreme,
A Satana šta mi radi?
Sa dna jaza iskočila,
U kuknjavu udarila,
Na sav glas je lelekala
Kakvo zlo je dočekala.
Hodala je, vajkala se,
Na kolena bacala se.
Gospod Bog se smilovao,
Đavolicu prigrlio,
I u nedra svoja svio,
Ko sirotu sažalio!
Al kosmata i rogata -
Sa sedmoro u stomaku -
Nije rekla Gospod Bogu
Da je trudna, prokletnica!

Tada Gospod progovori
Svetom Petru ove reći:
„O, bre, Petre, pobratime,
Poslušaj me, pravedniče:
Ti napiši sitnu knjigu,
Pa pošalji Sĩmpetrua,
Neka on na zemlju siđe,
Celu zemlju da obiđe,

Că je uom jel bukuruos.
Să dukă kum puat-să fije,
Să-l aflje pră Sveti-Ljije,
Să-j spună să vină mije,
Aiša, bre, în traușă,
Că mj-a dus sufljet la gușă.
Șinje pră jel l-a-nžemnat
D-așa dă rău s-a-mbatat,
Și kîce rîalje a lukrat?
Da ș-a katat jel źuos,
Că je jel, bre, pākātuos?
Că kîc drași pră pomînt -
Tuoc Iljija j-a omarît!"

Să vedz Pătro-l skrijatuorj,
Skrisă karća pănă-n zuorj,
Și j-o đacă lu Sîmpjetru,
Și pljekă-l proîmblă svjetu.
A umblat ș-a proîmblat,
Și pră Iljija l-aflat.
Cum a fuost jel, bre, dă bat,
A šadzut înkolașit;
Lîngă jel măj stîă un bît -
Cum je șuđit și urît!

„Bre, Iljijo, am venjit,
Dumnjedzău m-a înbunjit,
Să îmblu jo pră pomînt,
Și să-c spun kă tu jeș svînt,
Să mjerź tu, bre, ka și jeu,
Să mjerź păn-la Dumnjedzău,
Dă ș-aj fakut mare rău!"

„Bre, Sîmpjetrîe, će du ku bunu,
Să nu mă skuol să-c arăt drumu!
N-aj tu trjabă pră pomînt!
Că kîc drași am streljit
Samo unu mj-a uđit -
Bre, Sătuana măj batrînă,
În skapîă ja ka đîn mînă,
Să dusă supt o rădășină!
Ș-aș'ja jo, bre, am poknjit,
Ma văd kă n-am potrivit!"

Jer je čovek srećne ruke.
Neka traži kako znade,
Al' Iliju da mi nađe,
Nek mu kaže da mi dođe
Pravo ovde, u dvorište,
Jer je meni dojadiao!
Ko li ga je navadio
Te se tako on napio
I zla mnoga učinio?
Što li je na zemlju siš'o
Kad je tako grešan bio?
Sve đavole na tom svetu
On je lično pogubio!"

Sveti Petar, pisar sveti,
Svrši knjigu do svanuća,
Pa je dade Sîmpetruu
Da sa njom po svetu ide.
Sîmpetru mi svuda prođe
I Iliju mi pronade.
Koliko je pijan bio,
Na zemlji se skolačio;
Pored njega štap ispružen -
O kakav je čupav, ružan!

„Bre, Ilija, ja sam doš'o
Po nalogu Gospod Boga,
Koji me na zemlju posla
Da podsetim da si svetac,
Da sa sobom te povedem
I kod njega te dovedem,
Jer si zločin počinio!"

„Prođi me se, bre, Sîmpetre,
Nemoj da ti put pokažem!
Nemaš posla ti na zemlji!
Đavole sam ubijao,
Al' mi jedan utekao -
Baš Satana najstarija,
Uteče mi ispod ruke,
Pod korenje se uvuče!
I tamo sam gromom tuko,
Al je nisam pogodio!"

Sî vjedz Sîmpjetru še-m fášjare,
Uodma fugă jel, bre, dare.
Sveći-Ljija kînd kătare,
Că să dusă jel a fuga -
Să skulă, puća s-ažungă.
Luvă Iljija-l kurat,
Cu košija luj a pljekat,
Cu duoj kaj vînašuořj,
Šă ja, fraće, pănă-n zuorj.
Dudîje la răsărit,
Poknjašće la zăvărjit -
Tuoc draši j-a omarît!

Cînd azunsă jel la Buog:
„O, Duamnje, bre, jo ma ruog,
Că am pljekat jo kam bat,
Nu šćiu še în gînd mj-a dat:
Că draši nj-a sminćit rău -
Să spasăsk pră Dumnjedzău!
Šî kîc draš a fuost pră žuos
J-am omarît jo frumuos;
Samo unu mj-a skăpat
Dă pră paru a lu jad,
Dă pră paru jaduluj
Sări-n fundu jazuluj!
Š-aja Satuana măj batrînă,
Skapă supt o rădăšină!
Žaba-m fuost jo la šină,
Audz, Duamnje, jo še-c spun,
Šćiu kă cîje nu-cî bun!”
Dumnjedzău far-dă kin,
Cum bagă jel mîna-n sîn,
Pră drăkuajkă o prindăre,
Lu sveći-Ljija j-o rătare.
A jel kum fu mînjiuos,
Šumagu a fuost kam gruos,
Cînd đîacă-n Buog îl trînci žuos,
Ăl vătămja pră Buog la uos,
Că n-a fuost Iljija pruost!
Dumnjedzău să mînjiijare,
Šî-n sveći-Ljija jel kînd dare:
mînă šî un krak îj tăjare
Dă un uokj îl kjořare

A Simpetru šta mi radi,
U beg odmah on udari.
Svet-Ilija kad pogleda -
Njega više nigde nema,
Pa se digne da ga stigne!
Pokrenu se Svet-Ilija,
Dvokolica poterao
Sa dva konja zelenkasta,
I to, brate, pre svanuća.
Na istoku zagrmio,
Na zapadu opalio -
Đavole je sve pobio!

Kad je stigao kod Boga:
„O, Gospode, ja se molim,
Što sam pijan otišao!
Ne znam šta mi na um pade:
Od đavola što smetaše -
Htedoh Boga ja da spasem?
Sve đavole tamo dole,
Lepo sam ti sve pobio,
Ali jedan mi pobeže
Kroz ogradu oko pakla;
S jednog koca na ogradi
Skoči u jaz preduboki!
Baš Satana najstarija
Uteće mi pod korenje!
Čuj, Gospode, šta ti velim,
Džaba sam na slavi bio -
Znam da sam te naljutio!”
Tada Gospod, bez po muke,
U nedarca turi ruke,
Đavolicu on izvadi
I Iliji je pokaza!
Ovaj, kako ljutit beše,
Onom motkom podebelom
Tresnu Boga, obori ga,
Do kostiju povredi ga,
Jer Ilija slabić nije.
Tad se Gospod naljutio,
Pa je sveca udario:
Otkinu mu ruku, nogu,
Oslepi mu jedno oko,

Îl lăsă, bre, zumataće,
Jară-l lăsă-n sánataće!
D-aja jel je sprimit,
Dă un uokj l-a kjořit,
Ma njišanjaşce k-o-lălalt -
Pă trăsnjaşce pră-n vilajt,
Mulće-j-Ljija lj-a lukrat!

*

Tuată lumja, bre, să ruagă
La fîntîna lu Boruagă.
Akolo je, la Jordan,
La kruşa lu Sveć-Jovan,
Un-ş-adapă a luj kal,
Că je vada păn-la đal!
Pră tuoc svîncî, bre, pră rînd,
Dumnjedzău j-a popcît,
J-a popcît tuoc să vină,
La jel, bre, jar la şînă.
Că jastă sljikă kum ar şinat,
Tuot natu predluog a dat.
Tuot natu a predlojit
Cum-je lumja pră pomîntî -
Să trajaskă ka guod svîncî!
Care lukră, bre, kuraće,
Şî măj lukră-n sînataće,
Pră jel njiş şceta no-l baće.
Mult je bun ku direptaće!

I tako ga ostavio,
Al' ga nije usmrtio!
Zato ovaj svetac može,
Oslepljen na jedno oko,
Onim drugim da nišani,
Pa da grmi na sve strane -
Al' i mnogo da omane!

*

Svi se ljudi redom mole
Kod Boroge, na izvore,
Tamo negde kod Jordana,
Ispred krsta Svet-Jovana,
Gde on svoga konja poji,
Gde je vada do zapada!
Sve je svece, bre, po redu,
Bog Gospodin zamolio,
Zamolio da mu dođu,
Opet slavi na večeru.
Ima slika o toj slavi
Kad su sveci večerali,
I zaredom predlagali
Kako ljudi svi na zemlji
Da prožive kao sveci!
Onaj koji dobra čini,
U zdravlju će da poživi,
I od štete da se štiti.
Najbolje je s pravdom biti!

KUM S-A FAKUT POMÎNTU *Topoljnica, Ljika Bocuakă*

Njiş đeparće, njiş aproape,
La kapu pomîntuluj,
Supt polaka şeruluj,
La umbrica ćijuluj,
Mîndrje mjasă, mjasă-nćinsă
Şî đî sfînc ja kuprînsă.
Da sî vjedz kare şađa
Baş la masa sfîncîlor,
La mila parîncîlor.
Şađe domnu svići jon,
Măj batrîn še-j buljon.
Da la dojlja kuornj đî mjasă

51. KAKO JE STVORENA ZEMLJA *Topolnica, Ilija Martinović*

Ni daleko, a ni blizu,
Na samome kraju sveta,
Ispod svoda nebeskoga,
A u hladu ispod lipe,
Lepa sofa postavljena
I svecima okružena.
A da vidiš ko mi sedi
Okolo ove svete sofe,
S blagoslovom praotaca.
Sveti Jon gospodin sedi,
Najstariji među njima.
A na drugom kraju stola

Da sî vjedz kare-m šăđa:
 Šăđe domnu svić-Iljije
 Ku fraći-su Pînceljije,
 Ku sorî-sa Oprljije.
 La jel nu je viresîje!

Mîndră mjăsă, mjasă-ncînsă,
 Țe trij kuolc je frumuasă
 Da Ț-o parće vermanuasă.
 Aja suora je ku fraće,
 K-a fakut mare pakaće,
 Kă prja binje mj-a trajit,
 Lj-a skapat Ți s-a jubit!

A iljipjecî kîmpuluj,
 Žîduvi pomîntuluj,
 Da sî vjedz ŝi nj-a luvat:
 Kaldarja Ți boćedzat,
 Še boćadză apilji
 Šî toaće žuđacîlji.

Ai-ljipjecî kîmpuluj,
 Žîdovi pomîntuluj,
 Da sî vjedz ŝe nj-a luvat:
 Bîtu al Ți aržîncel
 Še žuđikă lumja toată,
 Šî pj-a vije ŝi pj-a muartă,
 Šî pe lumja ajlalentă!
 Bîtu al Ți aržîncel
 Še mjarže Sîmpjetru ku jel
 Ku kopiji dupa jel.

Tuoc kopiji adunat,
 J-a-nvijat ŝ-j-ă dus la măr.
 Šî la măr kînd ažuŋza
 Ku bîtu-n măr jel kînd da
 Mjare ruată a pika!
 Tuoc kopiji aduna,
 Da pi unji nu lasa -
 Ku bîtu-n mîna-ij lji da!
 „Taŝ kopilje, nu Ți plînză
 Ku lăkrîmjoare Ți sînză!
 Kî parincî c-a trajit

E da vidiŝ ko mi sedi:
 Sedi glavom Svet-Iljija
 Sa bratom mu Pantelijom
 I sestricom Oprlijom.
 On nikome ne opraŝta!

Sofra lepa, postavljena,
 Na tri kraja ukraŝena,
 Na četvrtom zagađena,
 Zato ŝto su brat i sestra
 Greŝno delo učinili:
 Toliko su bliski bili
 Da obljubu su činili!

Štetoćine sa livada,
 Ti židovi ispod zemlje,
 Samo vidi ŝta uzeŝe:
 Krstilnicu za krštenje
 U kojoj se voda sveti
 Da se krste županije.

Štetoćine sa livada,
 Ti židovi ispod zemlje,
 Uzeŝe nam, prisvojiŝe:
 Onaj ŝtapić sav od srebra
 Sa kojim se presuđuje,
 Živima i mrtvima,
 A sudi i onom svetu!
 Onaj ŝtapić sav od srebra
 Što ga nosi Sveti Petar
 Kad za sobom decu vodi.

Svu je decu oživeo,
 Ka jabuci ih poveo.
 Kada je kod voćke stig'o
 Voćku samo ŝto je tak'o,
 Sve je voće popadalo!
 Sva ih deca ubirala,
 Al' nekima nije dao -
 Po ruci ih udarao!
 „Ćuti, dete, ne plaći mi,
 Krvave ne roni suze!
 Roditelji tvoji nisu

Da di mjară n-a cînut!
Abja kopiji aščeta
Baş pi lumja ajlalaltă!
Lălă, uoki sã lji skuatã
K-a fakut mare pakaće!
Mije postu mj-a venjit -
Njiş di mjară n-a cînut!

A jîduvi pomîntuluj,
Piljipjecî kîmpujluj,
Taje furşilji pomîntuluj,
Dă o dată dădaorj
Sa ujtă în građina ku fluorj.

Jakă fluarja mj-a krjeskut,
Şî tamîje a trekut,
Pănă-n dzîoa a di paşć,
Uou-nflurit l-a roşît,
Şă pănă pi ij ja mincît
Furşilji pomîntuluj a krjeskut!

Svići jon še-j vorbja
Ku fraći-su Pântăljiija,
Ku sorî-sa Oprljija
La Iljija svić-Iljije:
Să-j trasnjaskă ku mînjije,
La jel nu je veresîje!

Svić-Iljija še-j faşa,
Înşepja de sfulđera.
Sfulđera şă măj trasnja
Şă pe jîduvi omora.
Toc jîdovi omara,
Numa-j unu rămînja.
Oprljilja še-j faşa,
Kănd atunşa ăl veđa:
„Fraće, fraće, svići-Ljije,
Tu aj trasnjit fara mînjije!“

Kă pi kum sã pomenjaskă
O kîncîkă bătrînjaskă,
Pj-aiş pi la dumnjavuastră,
La şinstîţă zău di masă!

Post jabukov održali!
Deca željno očekuju
Voće na tom drugom svetu!
Nek im deca oči vade
Pošto su se ogrešili!
Post moj kad je nastupio
Jabuke su oni jeli!”

Ti židovi ispod zemlje,
Štetočine sa livada,
Seku sohe, zemne stube,
A jedanput ili dvaput
Cvetnu baštu osmatraju.

U baštici cveće raste
I tamjanom prekađuje,
Sve do dana uskršnjega
Kada jaja šaraju se.
I dok oni to gledaju
Zemne sohe zarastaju!

A Sveti Jon šta zboraše,
Sa bratom mu Pantelijom
I sestricom Oprlijom
Tad Iliji, Svet-Iliji:
Da ih zgromi ljutim gromom
Jer nikome on ne prašta!

Svet-Ilija šta učini,
On započe sa sevanjem.
Baca munje i gromove,
I židove poubija.
Židove je sve pobio,
Al je jedan umakao.
Ukori ga Oprlija
Kada ga je opazila:
„Brate, brate, Svet-Ilijo,
Grmio si bez ljutine!“

I tako se sad pominje
Jedna pesma drevna, stara,
Ovde kod vas, gospodine,
Kraj trpeze vaše fine!

KÎNCÏKU LU MUOȘU NOVAK*Rașanc, Milan Rașancanu*

Pră lînga o mare masă
 Kar'dă svîncî je kuprinsă,
 Șađe ujkă lîngă ujkă
 Kakînd îs fakuc d-o mujkă;
 Șađe fraće lîngă fraće
 Șî vorbăsk la direptaće;
 Șî njepuot lîngă njepuot
 S-adunat șî njamu tuot,
 Njepuată lîngă njepuată,
 S-astrîns femeljia tuată.
 Dar la masă șîađe-n kap,
 Șîađe Gruja ku Novak
 Șe-j mustaca ka la rak,
 O răsușășce după kap.
 Moșu Novak še-m fașare?
 La Grujica vuorbja așare:
 „Bre, Grujică, bre fișuor,
 Nu cî ljesnje njiș ușuor,
 Spunje fișuor še cî duor?
 Kî văd vrsnjeși tjei
 Au kopiji kîc șî jej,
 Da vrsnjișalji tjalje
 Au fećică kît șî jalje.
 Da tu fișuor, bre, kac rău
 Ka șărpilji đîn dudău!
 Spunjem mije, bre, fișuor,
 Da-c va trăbuji izbor
 Dă mîndru socîjuor?”

„Lele tată, buog s-ăl bată,
 Parcîtorju al d-vr-o dată,
 Înparcîtorju al a mjeu
 Șel îl 'ndamnă dumnjedzîu,
 Dă aja kat juo rău.
 Ma umpluj, tată, dă duor
 Să ma duk să ma însuor,
 Să-m jau mîndru pujișuor,
 Să-m fije suoc prăn obuor.”
 „Bre Grujică, fișorjel,
 Înkă jeș tu mikićel,

52. PESMA STARINE NOVAKA*Rașanac, Milan Petrović*

Oko jedne lepe sofre
 Koju sveci okružuju,
 Sedi ujak do ujaka
 Ko da su od iste majke,
 Sedi brat do brata svoga
 I pričaju o pravici;
 Sedi unuk do unuka
 Skupio se ceo rod,
 I unuka do unuke
 Skupila se svojta sva.
 A u čelu ove sofre
 Sede Gruja i Novak,
 Što ima brke kao rak,
 I uvija ih oko glave.
 Šta mi radi Novak stari?
 Grujici ovako zbori:
 „Bre Grujice, sine moj,
 Vidim da te nešto muči,
 Kaži kakve želje imaš?
 Vidim tvoje godišnjake
 Svi imaju decu staru,
 A i tvoje vršnjakinje,
 Sa ćerkama se ravnaju.
 A ti sine tužan jesi
 Kao zmija iz budžaka!
 Kaži meni, sine moj,
 Da l ti treba pomoć neka
 Da sebi ženu izabereš?”

„Aoj oče, bog ubio
 Usud stari od nekada,
 Delioca moje sudbe
 Što je dă po božjoj volji,
 Zbog njega sam jako tužan.
 Jer ja, oče, žarko želim
 Da odem da se ženim,
 Da pronađem lepoticu,
 Za svoj život družbenicu.”
 „Bre, Grujice, sinko moj,
 Još si mlađan i slabašan,

Žaba-j kreskut tu, bre, 'nalt
Înkă nujeș dă însurat.
Kî fjačilji, bre, mi će bat.
Jo s-ăc spun, să n-am pakat,
Kî jo kînd m-am însurat,
Ku buata în pomînt kînd am dat,
A mja buată sa-ngropat -
Nouă dzîlje am săpat,
Dăbja buata mj-am aflat."

Da Grujica n-askultat,
Ma luvat ș-a pljekat.
Nușcije še kal să jare,
Da-l să ja pră vînatu,
Șe je jut ka sufljetu
Or sāl ja pră Vranća al mare
Șe faše jel pašu mare,
La tuot pašu sārj' orašu?
Jel luvă pră Vranća-l mare
Și pljekare d-ași nvalje.
Kum să rădikă kurat
Sus pră tîlvă sa năltat,
Kolo în đal pră tîlva naltă,
Unde dzînjilji să skaldă
La izvuor ku apă kaldă.
Mjarže kalu ši pašiașce,
Mjarže Gruja ši sușnjașce
Kă nu șcije ș-o să fije
Dar-ș do află jeal soćije?
La o tufă dă răkită
Află o fată adurmită.
Da bato buog je kam mikă:
Mînjilji-s prăžînjilji,
Da cîcîlji porkuanjilji,
La pișuare - rășkituare
Kîn će-nbracă - će omuare.

Kînd Grujica mj-o veđare,
Dă pre kal să dobărare,
Și dă un fag ăl ljegare,
Și la fată să dușare,
Și ku kraku mj-o boldare.
Fata dăn suomn kînd trîknjare,

Iako si iždžikljao
Još ti nisi za ženidbu.
Cure će te, sinko, tući,
To ti kažem i ne žalim,
Jer kad sam se ja ženio,
Toliko sam snažan bio
Motkom kad bih udario
Devet dana bih kopao
Ispod zemlje da je nadjem."

Al Grujica ni da čuje
Već se sprema da putuje.
Ne zna konja kog da uzme,
Da l' kulaša da zajaše
Što je brz ko ljudski dah,
Ili vranca velikoga
Sa dugačkim korakom,
Što iz grada u grad skače?
Te on uze vranca konja
I sa njim mi krenu dalje.
Čim je vranac zakasao
Na brdo se uzdigao,
Na brdo, na visoko
Sa izvorom tople vode
Gde se vile kupaju.
Ide konj i kasom gazi,
Jaše Gruja i uzdiše
Jer ne zna šta će biti,
Da l' će sebi ženu naći?
Tada ispod žbuna vrbe
Vide curu uspavanu.
A mala je, ubibože:
Ruke su joj kao motke,
Dojke poput stoga sena,
Noge su joj kao raklje,
Kad te grli - udavi te.

Kad Grujica curu vide,
Sa konja se odmah skide
I za bukvu ga zaveza,
Pa zaspaloj curi priđe
I nogom ritnu da je probudi.
A kad cura iz sna skoči,

Kîtra Gruja aša strîgare:
 „Bre kopilje, vaj dă cînje,
 Še drak ć-a mînat la minje?
 Šînje draku ć-a-nđemnat
 Dă tu suomnu mjeu l-aj spart?
 Să će taj vo fi păkat,
 Kî mis fată blîstamată,
 Dă la mujka mja lasată,
 Jo mis fată dă la munće,
 Šî mis lată kam la frunće.
 Mije mi drag, kopi', dă lupće.
 Ajdă noj să însepjem,
 La lupće să nji luvăm,
 Pă dakă tu ma vi luptare,
 Mîndra tja oj rămînjare.
 Da jo dăkă ć-oj lupta,
 O să vjedz še vi traža,
 Nušću da ci vi skula?”

Jej pljekară điminjaca
 Kînd să răđika ši saca,
 Însepură jej la bracă,
 Să luptă ij facă-n facă!
 Pănă ij s-a luptat,
 Suarilji s-a răđikat!
 Azuns suar'lji la prîndzo-l mare,
 Înkă lupta nu kađare,
 Nu să šćije kar'j māj tare!
 Azunsă suarîlji la kindije,
 Înkă lupta nu să šćije!
 Să vjedz fata še strîgare
 Kîtră Gruja vorba ašare:
 „Însape luptă bekerjašće,
 Să vjedz fata kum trîncășće,
 Krak dăn cînje nu uđašće!”

Atunś Gruja ku pućare
 Ku fata să opinćare -
 Kakînd ja je stănj dă pjatră!
 Bato bog, pă še je: fată,
 Au kî vîlvă njekurată?
 Kîtă fata sa zîmbjašće,
 Āl rađikă ka kînd krjašće,

Na Grujicu se izbeći:
 „Bre detence, kuku tebi,
 Koj' te đavo tera meni?
 Koj' te vrag navrzao
 Te si mi san prekinuo?
 Greota je da te koljem,
 Jer sam cura ukletnica
 Odbačena od majčice,
 Ja sam cura sa planine
 Što široko čelo ima,
 I koja voli obaranje.
 Hajde mi da započnemo
 U rvanju da nadmećemo,
 Ako ćeš me oboriti,
 Ja ću tvoja ljuba biti.
 Ako tebe ja oborim
 Neću ni da ti govorim
 Šta ćeš sve ti propatiti!”

Pa u samo rano jutro
 Čim se magla malo digla,
 Njih dvoje se poduhvate
 U rvanju da nadmeću.
 I dok su se obarali
 Sunce nebom iskočilo!
 Stiglo sunce do podneva
 Rvanje se ne prekida,
 Još se ne zna ko je jači!
 Stiglo sunce do popodne
 Još se ne zna ko je bolji!
 A onda u jednom trenu
 Cura Gruji mi dobaci:
 „Počni muški da se boriš,
 Pa da vidiš kako bacam,
 Ništa od tebe neće biti!”

Zapne Gruja iz sve snage
 Al devojka ni da makne
 Kao da je od kamena!
 Bog je njezin: da l je cura,
 Ili vila nečastiva?
 Kad se cura malo napne,
 Podiže ga ko od šale

Prăsta kap  l zăv rnja ce,
Dă pom nt Gruja kađare,
Jel ku nasu r mujare!
Uj e fra e kadzu  os,
Tuot pră nas je s n zeruos!
Kată fata  e să fakă,
Ma je-j drag k -j sup  rjel
Ka k nd je tras pr n injel!
„Du e Grujo    măj krja  e
Pa să plje  tu dupa fja e!”

Dă-bja să skuol' dă la pom nt
   să dusă buz'menjit!
Să vjedz pruostu  e-m lukra
Nji  kalu nu dăzljega,
Pi kal jeal sa-nk ljeka,
Kalu narod nje do tuot
   pljekă ku fag ku tuot!
Doboară jel, fra e, în valje
   la muo u a un are.
Muo u Novak uom kam mare,
Kum a fost jal tuot floguos,
K t je dă nalt    dă gruos,
 ap e pjeji, bre, dă urs
 n ko ok nu să do a uns,
Ma supt mînă kljinj a pus;
Kă a a mo u blă tămat,
D-aja ja dz s luj junak.
Mo u Novak  la junak
 - sărit Dun rja întru un krak
   aja bre la  erdap
K-akolo je kam str m or,
As rit-o  ntr-un pi uor.

K nd Grujica sa-ntor are
Mo u Novak ij vorbjare:
„Pă  e nu c-am spus, fi uor,
N-aj askultat a mjeu zbuor?
 nkă nu je  dă  nsurat,
Pră  inje fja ilji  e bat,
D-aja vinj tu zg r jat,
Binje tu, bre, mj-aj sk pat!”
Să skulă muo u dă  uos

Pa ga baca preko glave,
Kad Gruja o zemlju tresne
Nosom svojim zemlju rije!
Pade brate ko poko en
A nos mu je krvav sav!
Koliko ga cura mlati,
Toliko ga malo  ali
Jer je zgodan i tanan!
„Idi Grujo i porasti
Pa mi kreni za curama!”

Jedva Gruja da se digne,
I da krene izbezumljen!
Ali tako sav izgubljen
Konja nije odvezao
Nego ga je uzjahao,
A i konj je blesav bio
Pa je bukvu i  upao.
Si e Gruja sa planine
Pa kod oca ode pravo.
Stari Novak be e krupan,
Be e krupan i sav  upav,
Kol'ko širok, tol'ko visok,
Sedam ko a od medveda
U ko uhu mu je stalo,
Ali i to be e malo,
Pa je klin pod pazuh  io,
Tako krupan on je bio!
Stari Novak be e junak
 to no Dunav je preskak'o,
I to tamo u  erdapu
Gde je mali tesnac bio,
Ska u i ga prelazio.

Kad se Gruja povratio
Novak mu je govorio:
„Lepo sam ti kazivao,
Al ti nisi poslu ao?
Još ti nisi za ženidbu,
Tebe cure, vidi , biju,
Zato si mi sav ogreban,
Dobro  to si utekao!”
Stari Novak se podi e,

Kum a fost jeal mustăsuos,
A luj mustacă ka la rak,
O răsușășce după kap -
A pljekat jeal pră pișuare
Pînă în rășărit dă suare,
Sus la tîlvă s-a naltat,
Unde pojana rotată,
La izvor ku apa kaldă.

Kînd ažunsă, sã ujtare
Unde va fi fata mare
Șe pi Gruja ăl bacare?
Kînd kată în o rakită
Află fata adurmită.
Să vjedz kum-îl đamnă draku
Jal kînd đacă, bre, ku kraku,
Ș-aja đacă-nja kam tare -
În fag, bre, o lăpadare!
Și la pomînt kînd kađare
Ja în pișuare abja sã cînje,
Ar kađa, ma ij rușînje!
Moșu Novak še strîgare
Kîtră ală đî fată mare:
„O bre fată, buog s-će bată,
Înkă nu jeș kununată?
Jo mis muoș ka un moruonj,
Dă mult mis juo vîduvonj,
Ajde sã nji înpărunăm!
Ama întinț nuoj sã veđem,
La lupće sã nje luvăm,
K-am udzît kî-ș dă la munće,
Și jeș lată tu la frunće,
Și vojeșc întănj la lupće,
Pă pră urmă d-alji ‘lalće
Și guđe pră pomînt kađe!”

Ja, bre, în aja điminjacă
Să prinsă ku moșu în bracă.
Să vjedz ku moșu še fașare,
Tare fata îl răsușare,
Ăl răđikă, bre, dă žuos!
Să nu fj-atîť dă gruos,
Kar’ šćija š-ar fi do fuost?

Sa svojim dugim brkovima
Što mu behu ko u raka
Pa ih svija oko glave –
Krene peške da mi hoda,
Pre nego što dan osvanu,
Krenu prema onom brdu
Gde je polje poširoko,
I gde izvire topla voda.

Kad mi tamo Novak stiže
Gleda gde je ona ala
Što je Gruju pretepala?
Kad pogleda ispod vrbe,
Nađe curu uspavanu.
I ko da ga đavo uči –
On je nogom opauči,
I to tako beše jako
Da ju je na drvo digo!
Kad sa stabla se skotrlja
Jedva je na noge stala,
Beše stid, pa nije pala!
Stari Novak šta govori
Ovoj ali od devojke:
„O bre curo, bog te ubio,
Još mi nisi ti udata?
Ja sam starac kao vampir,
A odavno sam udovac,
Hajde da se mi uzmemo!
Ali prvo da vidimo
Ko je bolji u rvanju,
Jer sam čuo da si planinka,
Da si čela širokoga
I da voliš obaranje,
Pa tek posle i sve drugo
Čega ima na zemljici!”

Ona onda, toga jutra,
Sa starcem se poduhvati,
I da vidiš šta s njim čini,
Jako mi ga obuhvati
Pa podignu i zavrte!
Da ne beše podebeo
Ko zna šta bi doživeo?

„Să vjedz moşulje akuş,
 Să  e fak jo karauş!
 K ta s   e  nv r esek,
 Aj pu a s- e buz'menjesk?"
 Da ř  moşu aldrakuluj
    jeř  bre duosuluj,
 S-apuk  jel ř  vorbjař e:
 „Lupt  fat  tu fe jař e,
 S  vjedz moşu kum tr n ař e,
 K  juo mis muoşu Novak
 D  la tuot natu labdat
 D-aja ma str g  junak!"
 S  vjedz muoşu afuris t
 O pr vari la k rljig,
 ř -o-n zenukje moşu-n  uos
 ř  o luv  jel kam m j tare,
 Pr sta kuk o l p dare,
 P n   n c c  mj-o-ngropare!.
 K n o-ngrop  p n -n c c 
 ř  k nd ij pus  mina  n b rc  -
 Tras  sabja, kapu ij taje
 K-a fost al   i a daje!
 Kapu ij mik ka mjernjicare,
 Uoki  n kap ka str kinare,
 Da  inc  ka s ř sirare!
 ř  m j řeva, fra e, are,
 ř  njima nu m j kre are:
 C c lji – porkuonjiljire,
 M njilji-s prař njiljire,
 Da  n pi uare – r řkituare,
 K nd  e prinđe  n njalj'  -omuare,
 Num j d iř  tu fra e duamnje!
 Luv  kapu,  l tra are,
 Valja kulmi-l kobarare:
 Pr  unde nasu mer are,
 Ka brazda pluguluj spar are!
 P n' la Gruja dobarare
 ř -ař  tajku l -ntrabare:
 „Da p - ' asta-j kap d  fat ,
 A-u je v lv  njekurat ?
 Binje ja bre  -a l sat,
 Sufljetu nu c-a luvat.
 D-abja fi uor jo sk paj,

„Da viř' star e da ću sada
 Da te vrtim ko vrteřku!
 Moram malo da te vrtim
 Da bi mi u nesvest pao!"
 Ali  i a beř e lukav
 Pa se le no izvukao,
 I devojci progovara:
 „Obaraj se devoja ki,
 Da viř'  i a kako baca,
 Jer ja sam ti Novak Stari,
 Koga svako svugde hvali
 Pa me drže za junaka!"
 Tad je Novak lukav bio,
 Pa je nogu proturio
 I kolenom presavio,
 Pa je stisn'o malo ja e,
 Preko kuka je odbaci,
 I do grudi je zakopa!
 Kad do sisa je ukopa
 I kad joj kike rukom stegnu –
 Manu sabljom, skide glavu
 I ubije grdnu alu!
 Glava beř e ko merica,
 Oči njene ko panica,
 A zubi joj ko srpovi!
 I joř  neř to brate ima,
 Da niko ne poveruje:
 Dojke njene ko plastovi,
 Ruke kao motke silne,
 A noge joj rakljevine:
 Kad te stegne – udavi te,
 Nema spasa ni pomoz' bože!
 Pa mi krenu niz planinu,
 Vuče onu glavuřinu:
 Gde po zemlji nos zapara
 Brazda duga mi se stvara!
 Do Gruje mi Novak si e
 I ovo mi ga zapita:
 „Da l' je ovo glava cure,
 Ili ale ne astive?
 Dobro da te je pustila,
 Da ti duř u nije uzela.
 Jedva, sinko, ja utekoh,

Sî măj šad jo, bre, la traj,
Să măj šad juo viu un vrau,
Njiš kînd d-muarće să nu dau!"
Đ-a-ja je Mošu Novak
Kunoskut mare junak
Ăl šcije cara ša vilajt;
Kît je šerju bre dă nalt,
Și pomîntu răsfiret!

JANA SÎMZIJANA

Slaćina (Bor), Slobodan Bz

Pe valje la valje
Jast'o kasă mare
Ku uša la valje,
Ku noă ferješč în Suare.
Da-n ja šinje šădare?
Šăde Jana Sîmzijana,
Sora sorurika Suariluj.
Ja đe lukru še lukra?
În răzbuoj la pînză căsa.
S-a pus Jana pe căsat
Kă-j vrjamja đe măritat.
Casă Jana, casă,
Pînză đe matasă,
Pînză-n doă fire
Đe darurj, đe peškire,
Pînză în ku ibrižîn
Lu mlădožanje đe peškir.
Da Suarilji mjeu s'oprja,
Šă la Jana sa duša,
Šă đin gură aša-j vorbja:
„Casă, Jano, casă
Pînză đe matasă,
Soareluj kămaša,
Pînză-n in ku ibrižîn,
Soariluj peškir.
Să mjerz, Jano, dupa minje,
Mult mi drag Jano đe cinje,
Nu pot s' trajesk făra cinje!"
Da Jana kînd auza,
Ja đen gură aša-j vorbja:
„Suare, Suare, frăcîjuare,

Jošte malo da proživim,
Jošte malo živ da budem,
Nikad smrt da ne susretne!"
Zato nam je Novak Stari
Junačina znana svima,
Koga znadu carstva mnoga
Sve do neba visokoga
I sve zemljice bez granice!

53.

JANA SIMZIJANA

Slatina (Bor), Slobodan Marković

Dole, dole, niz dolinu
Povelika kuća ima,
Ka istoku sa vratima,
Ka Suncu sa prozorima.
A u kući ko mi živi?
Živi Jana Simzijana,
Suncu sestra rođena.
Šta mi Jana ovde radi?
U razboju platno tka,
Tkanje ona počela,
Za udaju se priprema.
Tka mi Jana Simzijana
Tanko platno svileni,
Platno tka u nite dve
Za darove svatovske,
A lan tka i ibrišim
Mladoženji za peškir.
Sunce nebom zastane
I navrati kod Jane,
I ovo joj govori:
„Tkaj mi, Jano, tkaj sestru
Tanko platno svileni,
Suncu otkaj za košulju,
A lan tkaj i ibrišim
Suncu za peškir.
Da se udaš ti za mene,
Jer mnogo te Jano volim,
I bez tebe ja ne mogu!"
A Jana kad to čula
Ovako mu odgovori:
„Sunce, Sunce, mili brate,

Suare, Suare, luminuos
 Šî pe facă, šî pe duos!
 Kum ješ tu đe luminuos
 Kum puoc să fij pākātuos?
 Unde, duamnje, s-a văzut,
 Unde s-a măj auzîť
 Suoră da ku fraće,
 Š-a supt tuot un lapće,
 Să fakă jej, duamnje, pakaće?
 Numa să jaj drumu, să apuś,
 Šă tu, duamnje, să će duś
 Să umblji pomîntu în lung šî-n lat
 Šă să-ntrjebj pe tot nat
 Da suor ku fraće s-a luvăt
 Š-amînduoj sa-npreunat?"

Da vjez Suar'ľji jel luva,
 Tuot pomîntu proumbła.
 Pe unde guod a trjekut
 Jel đ-alja n-a măj văzut,
 Jel n-a măj aflat
 Suoră ku fraće să fi-npreunat.
 Îndarăt la Jana sa-ntorśa
 Šă đin gură aśa-j vorbja:
 „Casă, Jano, casă
 Pînză đe mătasă,
 Soareluj kămaśă,
 Pînză-n in ku imbrižîn,
 Soariluj peşkir,
 Kă jo, Jano, am umblat
 Šî la mulće luokurj am aflat
 Suoră ku fraće sa-npreunat
 Pă će dumnjeziu j-a lăsat,
 A lăsat, a slobăzîť
 Kum a fuost vrodătă pe pomînt!"

„Suare, Suare, luminuos
 Kum ješ pe facă šî pe duos,
 Kum puoc să fij aśa pākātuos?
 Da tu, duamnje, vo-j făśa
 Še juo cîje co-j zîśa:
 Să-nkalc tu opinś đe fjer
 Ku urzîalje đe ocăl,

Sunce, Sunce, svetlo ti si
 I na licu i naličju!
 Kad si mi toliko svetlo
 Kako možeš biti grešno?
 Gde se, bože, još videlo,
 I gde li se do sad čulo
 Da su bratac i sestrice,
 Isto mleko što sisaše
 Tako grdno sagrašili?
 Nego da mi na put kreneš,
 Da mi onda ideš tako
 I proputuješ zemlju celu,
 Svuda da se ti raspitaš
 Da l' u svetu igde ima
 Bratac sestru da uzima?"

Na to Sunce krenulo,
 Svu zemlju je obišlo,
 I gde god da je ono bilo
 Svud se isto dogodilo:
 Niko nigde za to ne zna
 Da se uzmu brat i sestra.
 Al' se Jani vratilo
 I ovako zborilo:
 „Tkaj mi, Jano, tkaj sestru
 Tanko platno svilenog,
 Suncu za koşulju,
 Otkaj lan i ibrişim
 Suncu za peşkir:
 Ja sam, Jano, išao
 I na mnoga mesta našao
 Brata i sestru zajedno,
 A Bog je to dopustio
 Jer su tako živeli
 U pravremena na Zemľji!"

„Sunce, Sunce, svetlo Sunce
 Što sjajiš sa obe strane,
 Kako možeš grešno biti?
 Ti ćeš onda učiniti
 Ovo što ću narediti:
 Nazuj opanke od metala
 Sa povezom od čelika,

În mînă să-c jaj bît de ljemn,
Să-c jaj drumu, să ce duş în şerj
Pe Adam şî Baba Jeva vi kata,
Đi jej, duamnje, čo-j ruga!
Đi jej, duamnje, voje-c va da,
Nuoј atunş njo-m înpreuna!"

Da vjez Suarlji še-m faşa:
Opinş de fjer înkalcă
Ku urzalje de ocăl,
În mînă luvă kîrţaje de ljemn
Şî pljekă, sa dusă pe şjerj.
Kînd la raj kă pljeka,
Pi Moşo Adam mi-l veđa
Kum la uşa rajuluj şăđa.
Măj învale să ujta
Pi Baba Jeva mj-o veđa
Ku kîrd de kopij dupa ja,
Kopilaş đă-j mikićej
Kum sa plînză, duamnje, jej!
Baba Jeva pin fluor ij purta,
Florişalje kuljeţa şă-n mînă lje da,
Lje da de ij înpăka!
Kînd la Moşu Adam aţunza,
Moşu Adam đî pe skamn să skula,
Pe Suare înbracă înbracişa,
În gură să saruta.
Baba Jeva ja venja,
Şî-n bracă pe Suare luva,
La obraz să săruta,
Şî đin gură še-m vorbja:
„Duamnje, duamnje, kopil' al mjeu,
Aj dat de vrun rău
O vrun duor ć-a pođiđit
Đi la nuoј tu aj venjit?”
Da Suarlji še-m vorbja:
„Mujkă Jevo, dumnja tja,
Şă tu tajka Adamje,
Duor mare nu ma pođiđit
Numa juo la vuoj am venjit
Ku un mare rugamînt.
Mije mujkă mj-a venjit,
Vrjamja de kăşătorit,

Pa ponesi ştap drveni
I na nebo ti se penji,
Adama i baba Evu
Da potraţiş i zamoliş
Dozvolu za brak da daju,
Pa ćemo se mi uzeti!"

Onda Sunce šta mi radi:
Nazu opanke od metala
S povezom od čelika
Pa dohvati ştap drveni
I na nebo on se penje.
Kad je u Raj uşao
Adama je video:
Rajska vrata je čuvao.
Malo niţe pogleda,
Baba Evu ugleda,
Čopor dece vodila,
Malu decu, majuşnu,
Şto su jako plakala!
Kroz cveće ih vodila,
Cveće brala pa im dala,
Pa ih malo smirivala!
Kad je stigo do Adama,
Adam odmah ustade,
Sunce snaţno zagrli
I u usta ga poljubi.
Pa im priđe baba Eva,
I ona mi Sunce grli
I u obraz mi ga ljubi
I ovako progovara:
„Boţe dragi, sine moj,
Koje zlo te poteralo
Koja želja te spopala
Pa si kod nas doşao?”
A Sunce joj odgovara:
„Majka Evo, mati moja,
I ti oće moj Adame,
Nije me zlo nateralo
Nego ja sam k vama doşo
Sa velikom jednom molbom.
Meni je majko doşlo vreme
I prilika za ženidbu,

Šî vuoĳ dakă ac vrĳa
 Šă mĳe vuoĳe va-c da,
 Kî jo pe njĳma na-š luva
 Đekîĳ pe Jana, sorurika mĳa!"
 „Duamnĳe, kopĳlu mĳeu,
 Kum ĳindîš l-atîĳta rău?
 Unde, duamnĳe, s-a văzut,
 Unde sa măĳ auzîĳ
 Suoră ku fraće
 Š-a supt tuot la un lapće
 Să fakă aša pakaće?
 Voj păkaće o c' faša,
 Mărilĳi sa va săka,
 Pomîntu să v-aprînda,
 Lumĳa tuată va arđa!
 Nuoj nu kućezăĳ
 Aĳa vuoĳe să c-o dăm!
 Aĳa vuoĳe am avut
 Ama fuost rău đemult
 Kînd a fuost pucînj pe pomînt,
 Am dat păn' s-a mulcîĳ:
 Am dat păn la šapće brînj
 S-a fakut kopĳj urîc,
 Făr' pişuare šî făra mînj.
 Dumnĳezău kînd a văzut
 Aĳa vuoĳe nj-a oprĳt
 Šă pe nuoj nj-a blăştămat,
 Đ-atunş nuoj nj-am lăsat.
 Dumnĳnezău nj-a blăştamat
 Šă krişală aša nj-a dat:
 Kîĳt va fi pomînt ku lume
 Fămelĳij' să nu sa-npreunĳe!
 Nĳiś socîĳje, nĳiś socîĳjuor
 Să nu fĳje đin njamu lor."

Moşu Adam še-m făşa?
 Keĳi rajluj jel luva
 Šî raju âl đeşkiđa,
 Suarlĳi pin raj mĳe-l preumbla.
 Mĳerża Suarlĳi, š-še veđa:
 Vĳeđa mĳasă mîndre, încînsă,
 Ku luminĳ tuot aprînsă,
 Veđa uorĳ ku žukătuorĳ

I vi treba da mi date
 Dozvolu da se oženim,
 Al' neću drugu za draganu,
 Već ja želim sestru Janu!"
 „O Gospode, dete moĳe,
 Kakvo zlo su želje tvoĳe?
 O, Gospode, gde ti vide,
 Gde si još do sada čuo
 Da se brat i sestra žene,
 A sisali su jedno mleko,
 Prokletstvo je to veliko?
 Ako greh taj učinite,
 Mora će sva ispariti,
 Zemĳlja će se upaliti,
 Svi će ĳjudi izgoreti,
 Zato tebi mi ne smemo
 Tu dozvolu da dademo.
 Taj običaj je nekad bio,
 Al je bio jako davno
 Kad je malo ĳjudi bilo,
 Dok se nisu namnožili
 Moglo se do sedmog pasa,
 Al se rađale nakaze
 Bez nogu ili bez ruku,
 Pa kad je Bog to video
 Taj adet je prekinuo
 I zbog toga nas prokleo
 Pa smo ga i mi napustili.
 Gospod Bog je kletvu dao
 I poruku nam ostavio:
 Dok na Zemĳli ĳjudi ima
 Srodstvo ne sme da se meša,
 Niti muž a niti žena
 Iz bliskog roda da uzima."

Adam tada šta mi radi?
 Ključ od Raja on uzima
 Rajska vrata mi otvara
 Pa provede svoga sina
 Kroz Raj da ga on razgleda:
 Vidi Sunce sofre lepe,
 Obasjane svetlom sveća,
 Vidi kola razigrana,

Tuoc kićic, duamnje, ăn fluorj
 Žuka bajec ku fjaće marj,
 Kînta aj mîndri lăutarj!
 Frumoşacă ś-a văzut
 Ka kum nuje pe pomînt!
 Muoşu Adam śe-m făşa?
 Kejlji jaduluj luva,
 Šă kînd jadu đeşkiđa,
 Suarlji pin jad preumbła.
 Veđa pi suoră ku fraće
 În măj mare fuoku arđe
 K-a făkut marj păkaće;
 Veđa suokri ku nuruorj
 Kum stau în gura şărpilor;
 Veđa fată ku aij tată
 Kum tartori în băltă-j 'njakă,
 Veđa zînjerj ku kumnaće
 Kum şărpilji ku kuada-j baće
 Ka făkut tuot la păkaće,
 Veđa mulće šă đe tuaće!

Suarlji îndărăt s-a-ntorśa
 Jar la Jana să duśa:
 „Casă, Jano, casă
 Pînză đe mătasă,
 Suareluj kămaşă,
 Pînză-n în šă ibrižîn,
 Suareluj peşkir,
 Kă juo am fuost, am întrebat
 Muoş Adam ku Baba Jeva
 Nuaovuoje ij nj-a dat
 Duamnje, baş đe înpreunat!”
 „Suare, Suare luminuos
 Šî pe facă šî pe duos,
 Kum puoc să fij păkătuos?
 Dakă nuoj nj-om înpreuna
 Tu mije tuot oj făşa
 Śe juo cîje oj zîśa:
 Pista mărj, apă lată,
 Tu să-m faş un puod đe pjatră,
 La mžluok ku kruşe mare
 Tot đî aur šă aržint
 Ka kum nuje pe pomînt,

Svi igrači s kitom cveća,
 Igra momak do devojkę,
 A sviraju lautari!
 Tu lepotu što je vide
 Na zemljici nema nigde!
 Šta mi Adam dalje radi?
 Od Pakla mi ključ uzima
 Vrata Pakla mi otvori
 Kroz Pakao Sunce vodi.
 Vidi Sunce: brat i sestra
 U najvećoj vatri gore
 Jer su oba sagrešili;
 Vidi svekra sa snašicom
 Koje guta zmijurina,
 Vidi oca i ćerkicu
 Tartor davi u baricu,
 Vidi zeta i svastiku
 Repom mlati blavurina
 Zbog grehova među njima,
 I mnogo drugog Sunce vide!

Odande se Sunce vrati
 Pa kod Jane mi otide.
 „Tkaj mi, Jano, tkaj sestro
 Tanko platno svilenog,
 Suncu za košulju,
 Otkaj lan i ibrišim
 Suncu za peşkir:
 Ja sam bio i pitao
 Adama i Baba Evu
 I oni nam volju dali
 Da se dvoje mi uzmemo!”
 „Sunce, Sunce, svetlo Sunce
 Što sjajiš sa obe strane,
 Kako možeš grešno biti?
 Ako hoćeš da me ženiš
 Onda čini redom ovo
 Što ću tebi narediti:
 Preko mora širokoga
 Digni most od kamena,
 Na sredini krst golemi
 Sav od srebra i od zlata
 Kakvoga u svetu nema.

Kă nuoj la ja s-nji kununăm,
Amînduoj să nje-npreunăm!
Să će duş în Jerusajim
S-aduś nuauă puopj bătrînj,
Kă jej şćciu sluzbe bunje,
Jej pe nuoj să nje kununje!"

Suarlji drumu kă-ş luva,
Puodol mare kă-ş făsa,
Pista mărj, puod đe pjatră,
La mižluok ku kruşe mare
Tot đe aur şă arzint
Ka kum nuje pe pomînt.
Şî sa dusă-n Jerusajim
Ş-adusă noa puopj bătrînj.
Multă lumje s-adunat
Tuta lumje s-a mirat.

Jana cuală albă ănbraka,
Cuală lungă pănă-n pomînt,
Tălpilji nu-j s-a vâzut:
Da merza pe pomînt,
Or merza pin vînt?
Jej nainće kă merza,
Puopi dupa ij kînta,
Tuată lumja să mira!
Jej pe puod kînd pljeka
Kînd đe kruşe s-apropija
Vjez Jana še-j vorbja:
„Suare fracîjuare, dumnja tja,
Să trjek înainća tja
Kă jo-ntîj kruşa oj săruta!”
Kînd đe kruşe s-apropija
Suarilji mj-o slobăza,
Ja đin stînga în đirjapta trješa:
Ja kruşa no săruta
Numa-n mărj kă sārja!
Dumnjezîu kînd mj-o veđa,
Şî la înzerj jel strîga,
După ja sa slobăza
Şă pe Jana mj-o prinda,
Şî đin vînt mj-o skoća.
Dumnjezău kă mj-o luva

Kod njega ćeš me venčati,
Tu ćemo se mi uzeti!
Onda idi u Jerusajim,
Popova mi devet nađi
Da su stari i službu znaju,
Da nas dvoje tu venčaju!"

Ode Sunce i sazida
Most veliki preko mora,
Most veliki od kamena,
Na sredini krst golemi
Sav od srebra i od zlata
Kakvoga na svetu nema.
Onda ode u Jerusajim
I popove stare nađe.
Svet se golem okupio,
Svako je u čudu bio!

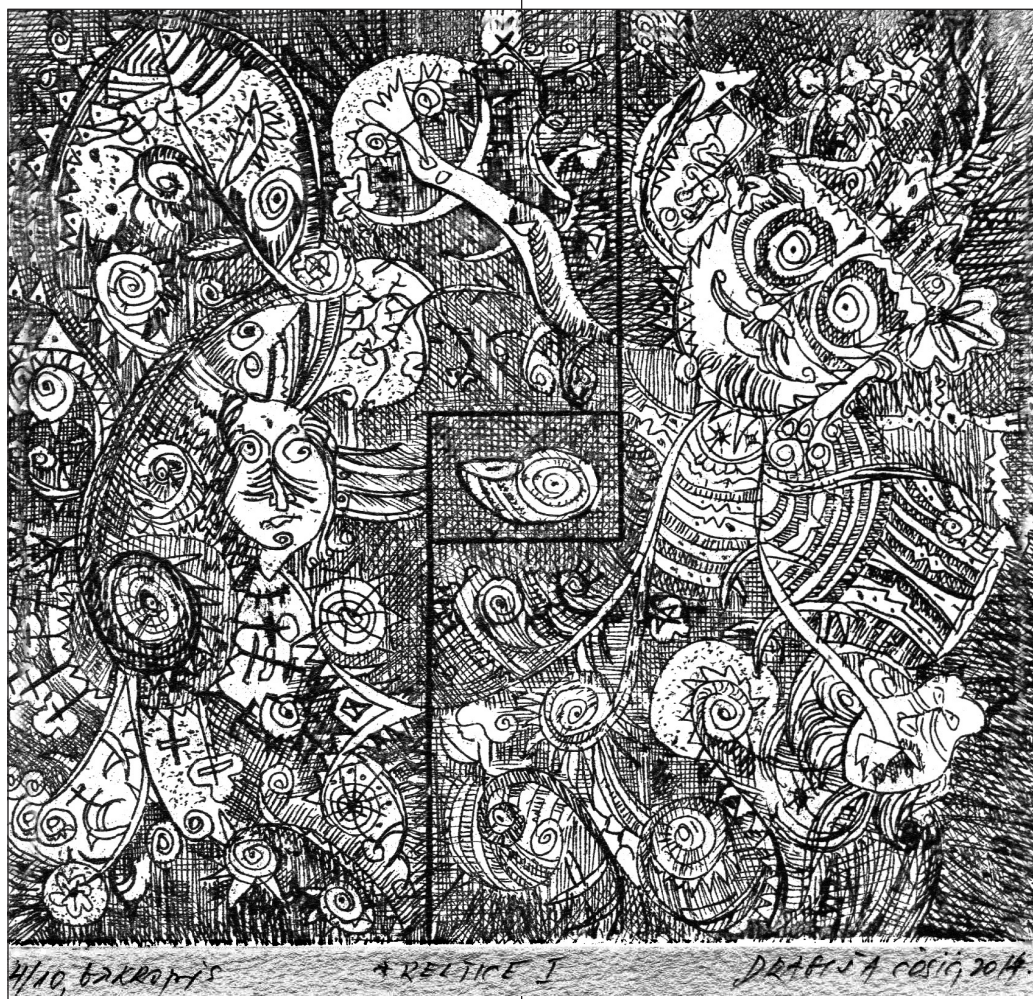
A Jana se obukla
U belu halju do zemlje,
Noge behu skrivene
Pa se nije moglo znati
Da li hoda ili leti?
Oni napred iđaše,
Popovi za njim pevaše
Svi se ljudi diviše!
Kad na most stupiše
Kad do krsta dođoše
Jana Suncu govori:
„Sunce brate, ja molim,
Ispred tebe da pređem,
Da krst prva poljubim!”
Kada krst blizu bi
Sunce mi je propusti,
Ona s leva na desno prođe,
Ali krst ne poljubi
Već u more mi skoči!
Kad je Bog to video
Anđelima je viknuo,
Oni za njom skočiše,
Janu mi uhvatiše
I iz vetra izvadiše.
Bog je Janu uzeo,

Ša lună pe Jana mj-o punja,
Și așa mi-j blăstăma:
„Kînd unu vă răsărja,
Alalalt vă zăvîrnja
Đa jej nu sa înpreuna!”

Mult đemult asta jera
Numa kîncik rămînja
Ș-akuma sã pomenja!

U Mesec je pretvorio
I ovako prokleo:
„Kada jedno osvane
Drugo neka zapadne,
Nikad da se susretnu!”

Mnogo davno ovo beše,
Samo pesma je ostala
Da i danas sve pominje!

KÎNCÍȘE LA AÐETURJ

Pesme uz obiĉaje

BUNĂ ZĂUA LA AŽUN

*A kîntat în Bordiĵe la Kladuva kopij
în koljindat điminjaca la Ažun.*

Bună zăua la Ažun,
Într-un  as bun.
Por  unsuro ,
Oaminj s n to .
K t  k r mid  pe kas ,
At c banj pe masă,
K t  frunză în frunzarj,
At c banj în p znarj.
 e je în kas  s  tr jask 
 e je afar  s  pr sask :
Mnjej, pur ej, vic j ...

FATA MAMI, FAT 

*Kîncîk kare a kîntat l utari
aj  inirj pi la visaljij*

„Fata mami, fat ,
A a frumuasă je ,
Mi  e  ere un  obana 
S  plje  dupa jel.”
„Mamo, mamo,  obana 
Tota vara ’ptruj’    ’b r’
Da ku  uar’ i rupc-n kur!
Nu ma duk, nu ma duk
Mam  dipsa jel!”
„Fata mami, fat ,
A a frumuas  je ,
Mi  e  ere un kapitan
S  plje  dupa jel?”
„Mamo, mamo, kapitan
Tota dz ua  u ekat
Vinje sara m njijat,
Nu ma duk, nu ma duk
Mam  dipsa jel!”
„Fata mami, fat ,
A a frumuas  je ,

54. DOBAR DAN NA BADNJI DAN

*Pevali su u Ljubi evcu kod Kladova
deca koledari ujutru na Badnji dan*

Dobar dan na Badnji dan,
U jedan dobar  as.
Svinje da su masne,
Ljudi da su zdravi.
Koliko crepova na krovu
Toliko novaca na stolu,
Koliko lišća u lisniku,
Toliko novca u novčaniku.
 to je u kući - nek živi,
A što je van - nek se plodi:
Jaganjci, prasi i, teli i ...

55.  ERI MOJA,  ERKICE

*Pesma koju su na veseljima
pevali mladi violinisti (lautari)*

„ eri moja,  erkice,
Lepa si mi ti,
Prosi mi te  oban e,
Po i za njega?”
„Majko, majko,  oban e
Celo leto ’ptruj’ i ’br’
A viri mu goli tur,
Ne idem, ne idem
Majko za njega!”
„ eri moja,  erkice,
Lepa si mi ti,
Prosi mi te kapetan,
Po i za njega?”
„Majko, majko, kapetan,
Mu traju ga ceo dan,
Do e kući umoran,
Ne idem, ne idem
Majko za njega!”
„ eri moja,  erkice,
Lepa si mi ti,

Mi će šere un Cîganaş
Să pljeş dupa jel.”
„Mamo, mamo, Cîganaş
Tota dzîua 'ćok' şî 'pok'
Pănă faşe un tîrnakuop,
Dă-n kafană banji tuoc,
Nu ma duk, nu ma duk
Mamă dupa jel.”
„Fata mami, fată,
Aşa frumuasă jeş,
Mi će šere un lăutarj
Să pljeş dupa jel.”
„Mamo, mamo, lăutarj
Ku minşuna-n puzanarj,
Umlje kasa đî dinarj!
Jo ma duk, jo ma duk
Mamo dupa jel!”

Prosi mi te Ciganče
Pođi za njega?”
„Majko, majko, Ciganče
Ceo dan 'ćok' i 'pok'
Dok mi sklepa trnokop,
A sve pare na piće da,
Ne idem, ne idem
Majko za njega!”
„Čeri moja, ćerkice,
Lepa si mi ti,
Prosi mi te lautar,
Pođi za njega?”
„Majko, majko, lautar
Nosi laž u džepu svom
I parama puni dom!
Ja idem, ja idem
Majko za njega!”

ZORILOR, SURORILOR

*Sa kîntat điminjaca în zuorj, kînd
guovja a pljekat đî la kasa parincîlor*

Zorilor, surorilor,
Nu dac dzîua sî sa fakă,
Sî măj šad jo kîta fată!
Astîdz venji vrjamja mije
Să ma duk la kununjije,
Popa-n karće să nji skrije,
Traju mîndru să nji fije.
Să nji skrije popa-n karće,
Să nji jubim păn' la muarće.

56. ZORO, ZORO, POSESTRIMO

*Pevalo se u ranu zoru, kad je mlada
napuštala roditeljsku kuću*

Zoro, zoro, posestrimo,
Ne daj danu da mi svane,
Da još malo cura budem!
Danas dođe vreme meni
Da ja odem na venčanje,
Pop u knjigu da nas stavi
Da živimo u ljubavi,
Pop u knjigu da nas piše
Za večnu ljubav sve do smrti.

ŽUAKĂ SUAKRĂ P-INGA VATRĂ

*Sa kîntat la suakră kînd nuora tună
în kasă*

Žuakă suakră p-inga vatră
Să-c đă nuora turtă kaldă!
Žuakă suakră, nu žuka,
Njiş kimjaša nu' a tja,
Kî ca dato norîta.
Astîdz c-o dă, mînje c-o ja
Şî ramînj ku zdrjanca tja.

57. IGRAJ MATI PORED VATRE

*Pevalo se svekrvi kad se snaha uvodi-
la u kuću*

Pokraj vatre igray mati,
Snaja će ti proju dati!
Igraj mati, ne igrala,
I koşulju ti snaja dala
Jer je nisi ni imala!
Tu ti daje, tu uzima -
Ostaćeš nam u dronjcima!

A PLJEKAT BAJATU ĐIN SÎRBIJE 58. POŠO MOMAK IZ SRBIJE

*Ađet sî sa plaćaskă lîutari sî pu-
nă-n kîncîk vro ursă rîa în lumje
a ramas la Rumînj pănă astîdz*

A pljekat bajatu đin Sîrbije,
S-a dus în Rumînjije,
Mîndră mirjasă a aflat,
Marje nuntă k-a fakut,
Trij dzîlje a cînut.

Kînd în Sîrbije a pljekat,
Pi Dunîrje a-ngecat.
Mjerg nuntaši pista gjacă,
Žukînd uara māj marjacă.
Našu uara kî purta,
Ku našîca mi žuka,
Mirjasa ku mumî-sa,
Mlîdožanja lînga ja!

Odată gjaca sa sparža,
Tuată nunta sa-njeka,
Numa mlîdožanja mi skapa!

La trij dzîlje dupa nuntă,
S-a fakut mirjasa plută!
Mlîdožanja še faşa?
Pi lînga Dunîrje merža,
Jel mjerža šî plînză,
Šî đin gură še vorbja:

„Saraka, mirjasa-mja!
Saraşi papuşi tij –
A-mpujat bruaščilji în njij!
Saraşi şarşiji tij –
S-atîrnat pjeşci đi ij!
Saraku sovuonu tjeu –
L-a dus apa la balkău!“

Mlîdožanja še faşa?
La sfiraş jel plaća,
Pi ja-nkîncik mj-o punja.

*Običaj da se plaćaju lautari
da opevaju nečiju zlu sudbinu,
ostao je kod Vlaha do danas*

Pošo momak iz Srbije
Otišo do Rumunije,
Lepu momu našao
Svadbu lepu spremio,
Tri je dana trajala.

Kad se nazad vraćao,
Dunav se zaledio.
Ide svadba preko leda,
Veselo mi kolo igra.
Kumašin mi kolo vodi
S kumicom se nadigrava,
Mlada igra do majke,
Mladoženja pored nje!

Al odjednom led puknu
Cela svadba potonu,
Mladoženja osta sam!

Na tri dana posle svadbe
Mlada se u pluti splela!
Mladoženja šta mi radi?
Kraj Dunava iđaše,
Iđaše i plakaše,
I ovako govori:

„E, jedna je moja mlada,
Jadne njene cipelice -
Sad su leglo za žabice!
Jadne su minduše njene -
U njih ribe ulovljene!
Jadan li je mladin veo -
Utopljen u bari ceo!“

Mladoženja šta mi radi?
Sviračima pare daje
Pesmom da je opevaju!

PAPARUDĂ, RUDĂ

*Kîncîk đî paparudă kare l-a kîntat
Cîgănsîlji đî vrjamja lu săsîtă mare*

Paparudă, rudă,
Pluaja sî nje udă!
Đi mjerkurj pănă žuoj
Să nji bată nuauă pluoj!
Ku galjata pljină
Pluaja să nji vină!
Ku galjata rasă
Pluaja sî sa varsă!
Sî krjaskă grînjilji kît prazînjilji,
Șî družilji kît palužilji!

LAZÎRA

*Kîncîk đî paparudă kare la kîntat
Cîgănsîlji đin Brođica la Kučeva*

Šinje-m žokă lazîra, Lazîra?
Žokă Jana ku Stojana, Lazîra.
Da ku še nje înbrăkcîkă, Lazîra?
Ku kimješu dă fujor, Lazîra,
Ku guljeru pistrîsor, Lazîra.
Am trâmăs pră lumje karće, Lazîra,
La nevjestă prăstă saće, Lazîra,
Să nu poarće njiš mărzelje, Lazîra,
Kă la noj je mare žalje, Lazîra.
Să nu poarće busujok, Lazîra
Kă la noj je mare fok, Lazîra,
Njiš papuși dă la Turś, Lazîra,
Kă ku jej măj sparže nuś, Lazîra.
Kă Lazîr s-a mînjijat, Lazîra,
Șî-n kopaje s-arunkat, Lazîra,
K-așerut șî nu j-a dat, Lazîra,
Uou dă racă-nkondijat, Lazîra.
A-nșeput ploaje ku vînt, Lazîra,
Pă Lazăr la doborît, Lazîra.
Majka Prieșista surdzît, Lazîra,
În poalje la priđinjit, Lazîra.
Sînžilji la pođidit, Lazîra,
Șî pră gură șî pră nas, Lazîra,
Ka sî mje-l dă dă nakaz, Lazîra.

59. DODOLKO, DODO

*Dodolska pesma koju su pevale
Ciganke u vreme velikih suša*

Dodolko, dodo,
Kiša nek nas kvasi!
Od srede do četvrtka
Devet kiša nek nas bije!
Sa punom vedricom
Kiša nek nam dođe!
Neka se prepuni,
I neka se rasipa!
Da nam bude žito ko motka veliko,
A klip kukuruza golem ko tojaga!

60. LAZARIČKA PESMA

*Dodolska pesma koju su pevale
Ciganke iz Brodice kod Kučeva*

Ko mi igra lazarku, Lazare?
Igra Jana i Stojana, Lazare.
A čime nas to oblače, Lazare?
Košuljicom od težine, Lazare,
Sa kolirom ukrašenim, Lazare.
Poslah pisma na sve strane, Lazare,
Nevestama po selima, Lazare,
Da ne nose ogrlice, Lazare,
Jer je kod nas žal velika, Lazare.
Da ne nose bosiljače, Lazare,
Jer kod nas je bol veliki, Lazare,
Ni cipele od Turaka, Lazare,
Jer njima se orah tuca, Lazare.
Lazar se je naljutio, Lazare,
U korito se bacio, Lazare,
Tražio je, ne daše mu, Lazara,
Plovčje jaje šareno, Lazare.
Kiša s vetrom udarila, Lazare,
I Lazara oborila, Lazare.
Sveta Majka ogluvela, Lazare,
U pole ga je primila, Lazare.
Krv Lazaru šiknula, Lazare,
I na usta i na nos, Lazare,
Daće jaje preko volje, Lazare.

ZDRAVICA DÎN MLAOA

La praznjik în Rašanc

Dupa še taje kolaku praznjikuluj, domaćinu proîmplă parilji dă bjare, šî-nšape ku zdravica:

„Aj'd' sã bijeam un par prîntu slao
ś-am radikat, pră mulc cîmpi ka la
dzîao dă astădz, sã ajbe kare sã slavja-
skă, šî kare sã vină! Šî adojilja prîntu
lukru ś-am lukrat! Šî atriijeilja întrag
sã fije, sã ajbe kare sã radiše slao ka în
dzîao dă astădz!”

Guoŝci sa raspund ku „Amin!”

„Ajde sã bijam un par prîntu Dum-
njedzîău, sã nje ferjaskă šî sã nje pa-
zaskă, sã nje ŝcia în aźutori šî sã nje
adukă la gînduri bunje, šî la drumuri
bunje sã nje otpravjaskă!”

„Amin!”

„Aj'd' sã bijam prîntu Svîntu Iristuos,
kă jal je māj milos, svînt sã fije lu kare
îl ŝcie, šî lu kare nu-l ŝcie!”

„Amin!”

„Aj'd' sã bijam prîntu Sîntă Majke
Marije, majkă nja fuost, majkă sã nje
fije!”

„Amin!”

„Aj' sã bijam šî prîntu tuoc svîncî!
Aj' sã bijam prîntu Suare sã nje înkal-
dzaskă sã nu sã înglumaskă; aj' prîntu
Lună kă šî ja je bună, šî prîntu stîlje
luşafere, sã ŝcia în veđeare kît nuapća
cînje!”

„Amin!”

„Aj' sã bijam un par prîntu nuverj
grijej, vînturi sã đia a šî sã nje okolja-
skă. Aj' sã bijam prîntu furşilji pomîn-
tuluj: sã cînă Binje, sã skutură Rîaljlji,
sã vină Binjlji ka albinjlji.”

„Amin!”

61. SLAVSKA ZDRAVICA IZ MLAVE

Na slavi u Rašancu

Posle rezanja kolača domaćin pono-
vo gostima puni čaše, i počinje sa zdra-
vicom:

„Hajde da popijemo jednu čašu za
slavu koju podigosmo, za mnogo godi-
na kao na današnji dan, da ima ko da
slavi i ko u goste da dolazi! I drugi put
za posao koji uradismo! I treću ispijmo
da bi sve bilo na broju, da uvek ima ko
da diže slavu kao mi na današnji dan!”

Gosti odgovaraju sa „Amin”.

„Hajde da popijemo jednu čašu za
Gospoda Boga, da nas sačuva i da nam
bude zaštitnik, da nas navede na dobre
misli i da nas dobrim putevima vodi!”

„Amin!”

„Hajde da popijemo za Svetog Hri-
stosa, jer je on najmilostiviji, neka svet
bude onome ko ga poznaje, i onome ko
ga ne poznaje!”

„Amin!”

„Hajde da popijemo za Svetu Majku
Mariju, majka nam je bila, majka nek
nam bude!”

„Amin!”

„Hajde da popijemo za sve svece!
Hajde da popijemo i za Sunce, da nas
greje, da se ne šali; hajde da popijemo
i za Mesec, jer je i on dobar, i za sjajne
zvezde da nam svetle cele noći!”

„Amin!”

„Hajde da popijemo za tmurne obla-
ke, vetrovi neka dunu da nas zaobiđu!
Hajde da popijemo i za sohe zemljine:
da drže Dobro a da stresu Zlo, neka
nam Dobro dođe kao roj pčela!”

„Amin!”

bjeam tot întriag sî fije! Āsta par sǎ bi-
jam ku tuotu! Amin!"

„Amin!"

Dupa ŝe gaćiaŝce ku zdravica, doma-
ćinu kjamǎ guoŝci sǎ đia mînjilji prǎsta
masǎ:

„Dǐam mînjilji prǎstǎ masǎ sǎ jeasǎ
rǐau đĭn kasǎ! Amin!"

„Amin!"

... I treći put da sve bude na broju! Ovu
ćaŝu popijmo na iskap! Amin!"

„Amin!"

Slavsku zdravicu domaćin zavrŝava
pozivom na rukovanje sa gostima pre-
ko stola:

„Rukujmo se preko stola da zlo izade
iz kuće! Amin!"

„Amin!"

Teks zdravice preuzet je iz rada:

Dragan Demić, *Građa za poznavanje slave („praznjika”) kod Vlaha u Mlavi*,
„VIMINACIVM", 12, Zbornik radova Narodnog muzeja u Požarevcu, Požarevac,
2001, str. 255-261.

Sl. 13 Centralni deo slavskog obreda kod Vlaha je dizanje slavskog kolaća do plafona, na kome plamen sveće treba da ostavi trag, kao dokaz da je antropomorfni „praznjik” obiŝao taj dom i da je sada pod njegovom zaŝtitom. Foto: Durlić, Jasikovo 2010.

KÎNCÍȘE ÐI LJIGANAT Ș-ADURMIT KOPIJI

Uspavanke

DURU, DURU, DURUJAN

Arnaglăua, Gergina Brndușan

Duru-duru durujan,
Dupa kasa lu Stojan.
Aj mi miș pin urzdîș,
Aj mi marj, pin lastar,
Aj mižloșinj pin rîdașinj.

LULĂ MIKĂ

Arnaglăua, Gergina Brndușan

Lulă mikă, fata mikă,
Vinu kulko în korită.
Vinu mîcă đî dăj cîcă,
Vinu pjașce đî mje-l krjașce,
Vinu suamnje đî mje-l duarme.

CÎLJILIU-TÎLJILIU

Arnaglăua, Gergina Brndușan

Cîljilju-tîljilju,
Vinje mîca ku rakiu,
Da mîrtanu ku șokanu,
Baće toba la Cîganu!

BARDZĂ

Osnjiša, Fića lu Firu

Mujka mja ku ćuoku marje,
Dum un pjașce đî mînkare,
Da mîj kîta ș-o nopîrkă,
Șî nu ma duară rîău la burtă,
Șî un balaur kîț đî mik,
Șî-m trjakă buala la burik.

Nu-c m-ujta sî-m duș o bruaska,
Pjanjilji trîabje sî mîj krjaskă,
Da mîj ado ș-un șobuol,
Șî-l îngit, șă s-aduorm.

62. DURU, DURU, DURUJAN

Rudna Glava, Gergina Durlić

Duru, duru, durujan,
Iza kuće Stojanove!
Mala deca u koprive,
Srednja deca u korenje,
A starija u lastare!

63. MALA LULA

Rudna Glava, Gergina Durlić

Mala lula, mala cura,
Položi je u korito.
Dođi maco, podoji je,
Dođi ribo, narasti je,
Dođi sanče, uspavaj mi je.

64. CIGU-LIGU

Rudna Glava, Gergina Durlić

Cigu-ligu,
Ide maca sa rakijom,
A mačor sa čekićem,
Lupa doboš Ciganinu!

65. RODA

Osnić, Filip Paunjelović

Majko moja, dugokljuna,
Daj mi ribu da pojedem,
Posle toga može zmija,
Da mi stomak ne zavija,
Jednog smuka, kol'ki da je,
Pa sa pupka bol nestaje.

Ne smeći s uma jednu žabu,
Perje treba da mi raste,
Pa donesi i pacova,
Da progutam, i da zaspim.

KUKURIKU, MANDA, 1

Bljiznja, Olgica lu Radmilu

Kukuriku, Manda!
S-a mîritat Sanda
Đi la valj' đī Tanda!
„Dupa kare, kare?”
„Dupa virekare!”
„Dupa šinje, šinje?”
„Dupa virešinje!”

KUKURIGU, MANDA, 2

Korbova, Stanka alu Gramă

Kukurigu, Manda
S-a măritat Sanda!
„Dupa činje, činje?”
„Dupa maračinje,
Dupa al măj mik
Kă je măj vojnjik,
Dupa al măj mare
Kă-j ku toba în spinare.”

MÎNUȘÎCĂ FRÎNTĂ

Vrbnjica, Vida alu Angelonji

Mînușîcă frîntă,
Kare mi ć-a frînt?
Muošu ku tojagu,
Baba ku șumagu!
Aj' la moară
Mîna să îndirjapće!
Mîna nu îm îndireptasă,
Luvară un uou kît bou,
Și ku jel în kap îndacă!

DURA, DURA, KU KARUCA

Šarbanuc, A. Šuljin

Dura, dura, ku karuca,
P-în la kasă la Ljikuca.
La Ljikuca fată marje,
Stîă ku pîăru pi spinarje,

66. KUKURIKU, MANDA, 1

Blizna, Olgica Trailović

Kukuriku, Manda!
Udala se Sanda
Negde iza Tande!
„A za koga, koga?”
„Ama ni za koga!”
„Ma za koga, koga?”
„Ma za bilo koga!”

67. KUKURIKU, MANDA, 2

Korbovo, Stanka Matasarević

Kukuriku, Manda,
Udala se Sanda!
„A za koga, koga?”
„Za trnje od gloga,
Za najmlađe
Jer junačina,
Za starijega
Jer nosi doboš na leđima.”

68. SLOMLJENA RUČICA

Vrbnica, Janković Vidosava

Slomljena ručice,
Ko li mi te slomi?
Čića sa toljagom,
Baba sa štapom.
Haj u vodenicu,
Ruku da isprave!
Ruku mi ne ispraviše,
Jaje golemo uzeše,
Jajetom me po glavi lupiše!

69. BRZO, BRZO, TALJIGAMA

Šarbanovac, A. Čulinović

Brzo, brzo, taljigama,
Do kućice Ilijine.
Kod Ilije devojčica,
Kosa joj je raspletjena,

Kîntă ja un kîncîsel,
Șî așcăptă un danașel.

DAJNA-MAJNA

Tanda, Rumena lu Paun

Dajna-majna,
Pjerdu (kopilu) ajna,
Trjekurăm balta,
Gasîrăm alta.

Pesmicu ona peva,
I momčića jednog čeka.

70. DAJNA-MAJNA

Tanda, Rumenka Ilić

Dajna-majna
Izgubi (dete) haljinicu,
Predosmo baricu
I nađosmo drugu.

Sl. 14 Bogatija vlaška porodica iz Tande u Gornjem Poreču, početkom XX veka. Foto: Muzej u Majdanpeku, etnografska zbirka, dar Pauna Ilića iz Tande.

KÎNCÍȘE ȚI AȚETURJ LA MUARȚE

Pesme uz posmrtnu obred

PETREKATURA DĂN VOLUJA

La-l muort, pănă je an kasă

Petrekatura kîntă patru mujerj, lîn-
ga ljaġînu muortuluj pănă n-a pljekat
ku jeal la morminc. Doă sînt d-oparce
la ljaġîn, a doă dă parcă lalaltă. Aja še
puartă kîncîku je dă parcă đirjaptă. Ja
înșape kîncîku șă-l kîntă sîngură pănă
la un luok, ši pănă nu-l gačasce, ăl jau
alalaće șă-l prokînta într-un glas; pănă
jalje nu gaćesk, ăl proja purtatuarja
șă-l kîntă pănă la alt luok, ș-așa pănă
la urma lu aȚet. Pănă kîntă, mujerilji
șăd pră skamn, ku kită dă busujuok ši
ku lumanarja aprinsă într-o mînă, șă
ku paru ku apă în alaltă. Kîntatu în-
șeape dupa še sa dau dă pomană fluo-
rilji ku sînta ș-a dus mujerilji dă-n sat,
să trîmjată pista-l muort la ruđilji luor
pi lumja-ja. Jel sînta-ja „duše” ku jel
și kînd aȥunȣe-n raj, kată pră tuoc lu
kare s-a menjit fluorilji, șă lji înparce
pră nume, ku alaltă sîntă dă la aj vij.
Pănă sa kînta petrekatura, njima nu
kućadză să sminćaska mujerilji pănă
fak rîndu luor.

Pra-l še mare kîmp rotat
Trjaše șerbu ăl pușkat
Șî prăn pjeapt, ši pră-n spinare;
La pișuare potkovit
Kum nu jastă pră pomînt,
Ku potkuave dă arzînt;
La kornjică pololjiće ku poljej!
Duša lġiganjel dă arzîncăl.
Kare în lġiganjel șaȥa?
Șaȥa (Danjica) dumaćica,
Ku sînta Marije dă socîje
Șî ku Muarća prîntra jelle.

71. PETREKATURA IZ VOLUJE

Nad odrom pokojnika

Petrekaturu pevaju četiri žene, kraj
odra pokojnika, pre nego što će krenu-
ti sa njim na groblje. Dve su sa jedne
strane kovčega, a dve sa druge. Ona
koja vodi pesmu je sa desne strane.
Ona počinje pevanje i otpeva sama
deo pesme, i pre nego što ga dovrši,
ostale ga preuzmu i ponove u glas; pre
nego što one dovrše, vodilja preuzme
i otpeva sledeći deo pesme do novog
mesta, i tako do kraja obreda. Dok
pevaju, žene sede na stolici sa kitom
bosiljka i upaljenom svećom u jednoj
ruci, i sa čašom vode u drugoj. Peva-
nje počinje posle namenjivanja cveća
i darova koje donose žene iz sela, da
ih preko pokojnika šalju rođacima na
„onaj svet”. On ih „nosi” sa sobom, i
kad stigne u raj, traži poimence sva-
kog kome je cveće namenjeno, i lično
mu ga predaje sa ostalim darovima od
živih rođaka. Pevanje „petrekature”
niko ne sme da prekine, niti da ometa
žene u toku obreda.

Kroz veliko kružno polje
Ide jelen ustreljeni
I kroz grudi i kroz leđa;
Na nogama potkovice
Kakvih mi u svetu nema:
Potkovice su od srebra,
A rošci od suvog zlata!
Nosi kovčeg srebreni.
Ko mi sedi u kovčegu?
Sedi (Dana) domaćica
U društvu sa svetom Majkom,
A i Smrt sa njima sedi.

Șî (Danjica) rău kata,
 Șî dăn gură așă dzîsa:
 „Đijo, Đijo, Somađijo,
 Șe jeș njagră șî urîță?”
 „Nu mis njagră șî urîță
 Numa mis albă șî frumuasă,
 Kă n-aljeg numa kuljeg:
 Moș batrînj pră barbe albe,
 Șî babucă pră șepsucă;
 Vojnjișej dă-j ċinjerej,
 Șe plîng parincî dupa jej,
 Șî njevastă pră dulbjacă,
 Fjeće marj pră bîrcîșuare,
 Bajacăj pră klăbeșuare,
 Șkolarej pră njunjunjore,
 Kopij miș pră fașîjoare.”

„Ajđ (Danjico) tuot nainće,
 kă nu mjerz la morcîje,
 numa mjerz în visaljije!”
 (Danjica) mi sa rugare:
 „Îngăđujic kîtujkica,
 K-am pljekat šî m-am zujtat
 Să kršesk la njepocîlje,
 Să nu poarće florișjelje,
 Florișjelje šî marzelje
 Kă-s grjelje ka petrișjelje -
 Să nu zaujće nume a mjelje!”
 Jar (Danjica) sa ruga:
 „Îngăđujic kîtujkica,
 K-am pljekat šî m-am zujtat
 Să kršesk la njepocăji
 Să nu poarće klăbeșoare,
 Să nu dzîkă-n flujerelje
 Să nu zaujće nume a mjelje!”
 „Ajđ (Danjico) tot nainće,
 Kă nu mjerz la morcîje,
 Numa mjerz în visaljije!”
 Jar' (Danjica) sa ruga:
 „Îngăđujic kîtujkica,
 K-am pljekat šî m-am zujtat
 Să kršesk la socu mjeu
 Să nu zaujće nume a mjelje!”

(Danica) je vrlo tužna,
 Pa ovako progovara:
 „Divo, Divo, Samodivo,
 Što si crna, što si ružna?”
 „Nisam crna niti ružna
 Već sam bela i prelepa,
 Jer ne biram već ubiram:
 Starce prema beloј bradi
 A starice po kapici;
 Mlade momke, junačine,
 Za kojima oci plaču,
 I neveste po oglavlju,
 Devojke po kikicama,
 Momčice po šubarici,
 Učenike po tašnici,
 Bebe prema pelenama.”

„Hajde (Dano), samo napred,
 Jer ne ideš na sahranu,
 Nego ideš na veselje!”
 A (Danica) mi se moli:
 „Sačekajte još malkice!
 Pošla sam a nisam rekla,
 Nisam rekla unukama,
 Da ne nose kite cveća,
 Kite cveća, ogrlice,
 Jer je teško k'o kamenje -
 Nego nek mi ime pamte!”
 Danica se dalje moli:
 „Sačekajte još malkice,
 Pošla sam, a nisam rekla,
 Nisam rekla unucima
 Da ne nose šubarice,
 Ne sviraju u frulice,
 Nego nek mi ime pamte!”
 „Hajde (Dano), samo napred,
 Jer ne ideš na sahranu
 Nego ideš na veselje!”
 Opet mi se (Dana) moli:
 „Sačekajte još malkice,
 Pošla sam a nisam rekla,
 Nisam rekla svom čoveku
 Ime moje neka pamti!”

„Ao, lălă, vaj đe minje,
 Unde vuoj ma dušec,
 Pră drumurj njekunoskuće,
 Şî dă minje njetrekuće?”
 „Aj, (Danjico) înnainće!”
 Baş binje o minca
 Şî-n raj o duşa.
 Jakă Jadac kă jeşa,
 Ku izbişu dă fuok
 Şî sfulđera dă-n luok.
 (Danjica) juta punća trjeşa:
 Trjeku jadu - trjeku vadu!
 Sînta Marija dă mînă o prînda
 Şî la uşa rajuluj o duşa,
 Şî ku injelu tronkanja
 Tuoc svîncî aj pumenja.
 Şî prengijli aprînda,
 Şî fereşčilji dăstupa,
 Şî uşica dăškunja,
 Şî-n raj o slobodza.
 Toc sfîncî o sprijonja,
 Şî-n promblare prîn raj pljeka.
 Ku tot njamu sa afla,
 Ku tuoc sa puzdravja.
 Sînta Marija skamn u luva
 Şî la ferjastă o aşadza.
 Pră skamn şađa
 Şî mare dar aşceta.
 Zărj dă suare nu măj veđa,
 Numa zărj dă lumanărj.
 Prengijli s-a potolja,
 Uşica sa-nkiđa,
 Şî (Danjica) înn raj uđa.
 Dă vjek, dă veşije
 Lu (Danjica) şaj fije.

Aişa je kîpatînju lu kîntatu đî-ntînj.
 O mujare đin alja patru sa rađikă şă
 ungă tâlpilji lu al muort ku zajcîn. Al
 muort nu sa đeskulcă, numa sa mîn-
 žask tâlpilji lu înkălcamînt. Dupa aja,
 mujerilji sa propun pi kîncîk, jar una
 nainće, alji trij înntr-un glas dupa ja.

„Kuku, lele, teško meni,
 Kuda me to vi vodite,
 Putevima nepoznatim
 Kojim nikad nisam išla?”
 „Hajde (Dano) samo napred!”
 Tako mi je one lažu
 Dok do raja ne dođoše.
 Ali tada Jad iskoči,
 I plamenim bičem sevnu
 Našu (Danu) da uplaši.
 Ali (Dana) brvnom prođe
 Preko vode - preko pakla!
 Sveta Majka ruke pruža
 Pred rajske je dveri vodi,
 I o dveri alkom lupa,
 Sve mi svece redom budi;
 Prangije mi zapucaše,
 Prozori se otvoriše,
 Vrata mi se otključaše
 U raj (Danu) sprovedoše!
 Svi sveci je dočekaše,
 Pa je rajem prošetaste!
 Svu rodbinu ona nađe,
 I sa svima se pozdravi.
 Sveta Majka stolac uze
 Kod prozora ga postavi,
 Na stolicu je posadi,
 Darove da iščekuje.
 Belo sunce da ne vidi,
 Samo sjaj od svetla sveće.
 Prangije se učutaše,
 Vratašca se zaklopiše -
 (Danica) u raju osta!
 Za vek vekova,
 Nek joj bude.

Ovde je kraj prvog dela pevanja.
 Jedna od onih četiri žena se diže da
 bi namazala pokojnikova stopala zej-
 tinom. Pokojnik se ne izuva, već mu se
 maže donja strana obuće. Posle toga
 žene nastavljaju sa, opet jedna vodi, a
 trij ponavljaju za njom u jedan glas.

„Ao, lălă vaj đe minje
 Unde să ma duk,
 Pră drum njekunoskut,
 Dă (Danjica) njetrekut?”
 Sînta Marija dă mîna đirjapta o luva
 „Ajde (Danjico) ku minje,
 Kî mjerz la mare puom îflurit,
 La ruošu rîsarit.
 Kum je jel mlăđinat,
 Dă vîr apljekat,
 Ku kic dă fluorj kićit,
 Dă sfînc okoljit.”
 Kînd la puom aţunza,
 Tuoc sfîncî o okolja,
 Şî ku ja sa puzdravja.
 Pră kîmpu-l mare še veđa:
 Şoparăj dă muoš batrînj,
 Şoparăj dă babucă,
 Şoparăj dă vojnjişeşć,
 Şoparăj dă njevastujke,
 Şoparăj dă bajecăţ,
 Şoparăj dă fjeće marij,
 Şoparăj dă şkolarej,
 Şoparăj dă kopij miş.
 Pră (Danjica) la puom o duşa
 Şî dă lukru še-j măj da:
 Kic dă fluorj aljeţa,
 Lu tot njamu îñ parca,
 Şî lu strinj, şî lu veşinj.

Jară la-l muort să ungă tălpilji ku
 zajćin, pista înkălcamînt kare nu sa
 dăşkulcă. Dupa aja, mujerilji sa pro-
 pun pi kîncîk, da vorbilji mărg aşare:

„Şe s-aude îñ al vîrtak?”
 „Cîpă cîpîtuarja!”
 „A şe cîpă al gorun
 Ku bagramu printra jeal?”
 K-a venjit noă răndujaş,
 Noă firizaş,
 Şî ku noă sakuraş.
 Şî toc a lukrat,

„Jao, lele, kuku meni,
 Kuda sada ja da idem,
 Putevima nepoznatim,
 Kojim nikad nisam išla?”
 Sveta Majka je s desna uze:
 „Hajde (Dano) pođi sa mnom,
 Do velike cvetne voćke,
 Na istoku crvenome.
 Gle, kako je voćka rodna
 I pod rodnom povijena
 Sva u cveću, rascvetana,
 I svecima okružena!”
 Kad stigoşe kod te voćke
 Sveci (Danu) okruţişe
 I s njome se pozdravişe.
 A u polju šta mi vide:
 U grupama sedi starci,
 U grupama stare babe,
 U grupama mladi momci,
 U grupama nevestice,
 U grupama bećarine,
 U grupama mlade mome,
 U grupama školski đaci,
 U grupama mala deca.
 (Danicu) do voćke vode,
 I posao joj naredişe:
 Kite cveća da probira,
 Rođacima da razdeli,
 Znanima, neznanima.

Opet se pokojniku mažu stopala zej-
 tinom, preko obuće koja se u obredu
 ne izuva. Posle toga, žena nastavljaju
 da pevaju, a reći idu ovako:

„Šta se čuje na breţuljku?”
 „Cvrči cvrčak s čikorije!”
 „A što cići gorun drvo,
 Sa bagremom pokraj sebe?”
 Došlo mu je devet redaraşa,
 Devet testeraşa,
 Sa devetoro sekiraşa.
 Svi navalişe,

Lu (Danjica) kasă a rîđikat,
 Mare kasă dă matasă;
 Kasă ku noă ferješč -
 Dă veșije să-j fije!
 Pră una să-j vină dor dă bukacălje,
 Pră una duor dă njamu tot,
 Pră una duor dă lumja albă,
 Pră una duor dă glasu kukuluj,
 Pră una duor dă zăr dă suare,
 Pră una duor dă socu jej.

Dupa asta sa ung tălpilji muortuluj d-a trijlja uorj. Dakă je al muort voj-njik, ij sa dau dă pomană patru peškire kare-j primăšk kîncikatuari-lji, dakă je mujarje, sa dau kîrpe dă-npurpađit, ku kîc-un kolak sluobîd. Lu kîncikatuorj sa dau ši lumanărilji ku busujuoku kare lj-a cînut în mînă. Jalje lumanărilji nu jau la kasă, numa lji pun într-o kućije ku alalće lumanărj kare sînt daće dă pomană la-l muort. La urmă bjeu kîta dăn paro-la ku apă šă apa ramasă o tuarnă pră pomînt, dzîkind „Să fije prostît (al muort pi nume)!” Ku asta „petrekatura” je gata ši ku muortu puot să pljaše la înmormîntare, or kă la rînd vinje pupa ku šećitu luj, dakă je kjemat.

I (Danici) kuću izgradiše;
 Golem dom sav u svili,
 Sa devet prozora -
 Za večnost da joj bude!
 Kroz jedan da uđe želja za voćem,
 Kroz jedan želja za roditeljima,
 Kroz jedan želja za belim svetom,
 Kroz jedan želja za pesmom ptica,
 Kroz jedan želja za svetlom sunca,
 Kroz jedan želja za mužem njenim.

Posle ovoga se po treći put mažu stopala. Ako je pokojnik muško, name-ni mu se četiri peškira koji se poklone ženama pevačicama, a ako je žensko - umesto peškira daju mu se marame i po jedna „babica” (kolač). Pevačicama se namene i sveće sa bosiljkom koje su držale u rukama. One sveće ne nose kući, nego odlažu u jednu kutiju zajed-no sa ostalim svećama koje su name-njene pokojniku. Na kraju srknu malo vode iz one čaše sa vodom, a preostalu vodu prospu na zemlju, uz reči „Neka je prosto (ime pokojnika)!” Ovim je „petrekatura” svršena i pokojnik se može prevesti na groblje, ili na red dolazi pop sa svojim čitanjem, ako je pozvan.

MARTURIJA LA LJAGÎNU MORTU- 72. LUJ ÎN KASĂ (Dăbiljug)

Marturija-sta je šjerută la ljagîn, pănă al muort a dzakut în kasă, kînd s-a propijat vrjamja să pljaše la mormînt. Baba Marija dzaše-n ljagîn đeškis, pus pi doă skamnje, înbrakată în puortu-ăl bătrînjesk, sprimită đî „drum”: pista mîna đirjaptă pusă o trastă ku „trîbu-jelurj” đî drum (bjare š-đalalće). Nori-sa Severinka ljipjašće kîc-o lumanarje aprinsă în tuot kuolcu lu ljagîn. Pănă

MARTURIJA NAD ODRUM POKOJ- NIKA U KUĆI (Debeli Lug)

Marturija kazivana kraj odra pokoj-nika, dok je ovaj bio u kući, neposredno pred polazak na groblje. Baba Marija leži u otvorenom kovčegu, položenog na dve stolice, obučena u narodnu nošnju, spremna za „put”: preko desne ruke prebačena joj je torba sa raznim „potrebama” (piće i sl.). Snaja Severin-ka lepi po jednu svećicu na svaki ugao sanduka. Dok moli, u ruci drži upalje-

šjare mărturija, în mînă cînje lumanar-
ja babi đî sufljit. Đî tuata vrjamja lînga
ja je o fećică đin komšîluk, kare trîabe
să fije martur. A spus đî trij uorj.

Ajd', Duamnje,
Ku Luna,
Ku Suarilji,
Ku šapće dzilje-n stamîă,
Ku 44 đî praznjiše,
Šî ku Sînzuordzu slobodzîtuorju,
Šî ku Sîmjedru ljigatuorju -
S-o dukă pi baba Marija
La kasa ij đî veşije.
S-o skuată la lumanărj,
La veđerj,
La lumanarja-n mîă,
La lumanarja mare,
Šî la kasă đî veşije:
Ku slamnjaše
Ša-m pus nuoj la sakrin
Šî ku pîatură,
Šî ku čaršaf,
Šî ku pîndză,
Šî ku papuś,
Šî ku šerapj,
Šî ku kimjaša,
Šî ku pualje,
Ku krecan,
Ku zavjelcă,
Ku trastă pje mîă,
Ku kîrpă pe mîă,
Ku bluză,
Šî ku đempjerj fara mînjiś,
Šî ku burcă đesupra,
Šî ku kîrpa mikă,
Šî ku krpa mare,
Šî ku fluare la urjakje,
Šî ku veđerj đî lumanărj în mîă,
Šî ku kîpatînj supt kap.
Sînta majka Marije sa skubuară
Pi skară đî šjară,
Šî duşe pi baba Marije

nu sveću uz koju je Marija izdahnula.
Za sve vreme pored nje, kao svedok,
stoji jedna devojčica iz komšiluka.
Kazivala tri puta.

Hajde, Gospode Bože,
Sa Mesecom,
Sa Suncem,
Sa sedam dana u nedelji,
Sa 44 praznika,
I sa Svetim Đorđem oslobodiocem,
Sa Svetim Dimitrijem vezivačem -
Da odnesu baba Mariju
Do njene večne kuće.
Da je izvedu do sveće,
Do videla,
Do sveće u ruci,
Do velike sveće
I do večne kuće:
Sa slamnjakom
Kojim smo prostrli kovčeg,
I sa ponjavom,
I sa čaršavom,
I sa platnom,
I sa cipelama,
I sa čarapama,
I sa košuljom,
I sa polama,
Sa krecanom,
Sa keceljom,
Sa torbom preko ruke,
Sa maramom preko ruke,
Sa bluzom,
I sa džemperom bez rukava,
Sa kaputom preko,
I sa malom maramom,
I sa velikom maramom,
I sa cvetom iza uva,
Sa svetlom sveća u ruci,
I sa jastukom pod glavom.
Sveta Majka Marija silazi
Niz voštane stube
I nosi baba Mariju

La kasa ij đī vešije.
Să fij, fată, mărturiје!
„Să fiu, ši bogdaprost”!

(Đ-adauară):

Aj, jară,
Duamnje ši sînta majka Marije,
Ši ku Luna,
Ši ku Suarilji,
Ši ku 44 đī praznjiše,
Ši ku Sînzuoordzu slobodzîtuorju
Ši ku Sîmjedru ljigatuorju,
Sa-dukă pi baba Marija
Să-o skuată la kasa jij đī vešije,
Ku lumanărj,
Ku veđierj đī lumanărj
În tuot kuolcu la sakrin,
La kasa jij:
Ku slamnjaše
Ku pîatură,
Ku kîrpă
Ku čerşafu,
Ku pîndză pi uokj,
Ku papuş,
Ku şerapj,
Ku kimjaşă,
Ku pualje,
Ku zavjelcă
Ku krecan,
Ku trastă pe mînă,
Ku kîrpă pe mînă,
Ši ku veđerj đī lumanărj în mînă,
Ši ku še j-am pus în trastă tuot,
Ku burcă,
Ku rjeklă,
Ku kimjaşă,
Ku bîjbarak,
Ši ku kîrpa mikă,
Ši ku krpa mare,
Ši ku kîpatînj supt kap,
Ši ku peşkir pi mînă.
Sînta majka Marije sî sa skualje,
Sî slubuadă skară đī şjară,

Do njene večne kuće.
Budi, dete, svedok!
Biću, i bog da prosti!

(Drugi put):

Aj, opet,
Gospode Bože i Sveta Majka Marijo,
I sa Mesecom,
I sa Suncem,
Sa 44 praznika,
I sa Svetim Đorđem oslobodiocem,
Sa Svetim Dimitrijem vezivačem –
Da odnesu baba Mariju,
Da je iznesu do njene večne kuće,
Sa svećama,
Sa svetlom sveća,
U svakom čošku kovčega,
Njene kuće:
Sa slamnjačom,
Sa ponjavom,
Sa maramom,
Sa čaršavom.
Sa pokrovom preko očiju,
Sa cipelama,
Sa čarapama,
Sa košuljom,
Sa polama,
Sa keceljom,
Sa krecanom,
Sa torbom preko ruke,
Sa maramom preko ruke,
I sa svetlom sveća u ruci,
I sa svim što smo stavili u torbu,
Sa kaputom,
Sa reklom,
Sa košuljom,
Sa prslukom,
Sa malom maramom,
Sa velikom maramom,
I sa jastukom pod glavom,
I sa peškirom preko ruke.
Sveta Majka Marija neka ustane
Neka spusti stube od voska

Ši s-o slubuadă la cualjilji ij,
La kasa ij!
(La fata:) „Dzi 'sî fiu mărturije!”
„Sî fiu!”

(Đ-a trijlja uorj):
Jar, ajd Duamnje
Ši sînta majka Marije,
Ku Luna,
Ku Suarilji
Ši ku 44 di praznjiše,
Ku Sînzuordzu slobodzîtuorju,
Ši ku Sîmjedru ljigatuorju,
Sa-skuată pi baba Marije
La kasa jij di vešije,
Ku pîatură,
Ku čaršav,
Ku pîndză pi jel,
Ku šarîapj,
Ku kimjašă,
Ku pualje,
Ku krecan,
Ku zavjelcă
Ku traštă pi mînă
Ši ku še gođe am pus jo-n traštă,
Šă ku bluză,
Ku đemjperj ši kaput,
Ši ku kîrpă đ-alji marj,
Ši ku kîrpă đi-lji miš
Ši ku kîpatînj supt kap.
Sînta majka Marije
Sî slubuadă skară di šjară,
Sî skubuară baba Marija,
La cualjilji ij,
La kasa ij di vešije!
(La fată) „Să fij, fată, mărturije!”
(Fata) „Sî fiu!”

(Ij dă la fată kolaku ś-a cînut pănă atu-
nšă-n mînă):
„Să fije kolaku-sta la mîrturije! Dzi
bogdaprost!”
(Fata): „Bogdapruost!”

I neka je pusti do njene odeće,
Do njene kuće!
(Devojčici:) „Kaži: Da budem svedok!”
Dete: „Da budem!”

(Treći put):
Opet, hajde Gospode Bože
I Sveta Majka Marijo,
Sa Mesecom,
Sa Suncem
I sa 44 praznika,
Sa Svetim Đorđem oslobodiocem,
Sa Svetim Dimitrijem vezivačem –
Da iznesu baba Mariju
Do njene večne kuće,
Sa ponjavom,
Sa čaršavom,
Sa platnom preko,
Sa čarapama,
Sa košuljom,
Sa polama,
Sa krecanom,
Sa keceljom,
Sa torbom preko ruke,
I sa svim što sam u torbu stavila,
I sa bluzom.
Sa džemperom i kaputom,
I sa velikom maramom,
I sa malom maramom,
I sa jastukom ispod glave.
Sveta Majka Marija
Nek spusti stube od voska
Da siđe baba Marija
Do njenog odela,
Do njene večne kuće!
(Devojučici) „Budi, dete, svedok!”
(Devojčica) „Biću!”

(Pružă devojčici kolač koji je dotle držala
u ruci):
„Da bude ovaj kolaš za svedočenje! Kaži:
Bog da prosti!”
(Dete:) „Bog da prosti!”

MARTURIJA ĐIN ARNAGLAUA

Sa šiare kînd sa faše lumanarja

Suare frăcîjuare,
 Să fij mărturiye pi kum fašem
 Lumanarja lu (Janku).
 Suarlji ku Luna să fije mărturiye,
 Ku 365 di dzîlje pi an di dzîlje
 Šî mis šî marj,
 Šî Praznjise šî mis šî marj
 Ði tuaće ma rog
 Pi (Janku) să-l skoćec đin njegurjec!
 Sî fašem lumanarja să ajbje veđiarje!
 Pi unde gođe va merža
 Să ajbje veđiarje!
 Sî va duşe
 Sî să spjalje ku apă pi pjalje -
 Sî ajbje veđiarje,
 Sî să šciargă ku peşkirju -
 Sî ajbje veđiarje,
 Sî va înkalcă în şarapj -
 Sî ajbje veđiarje,
 Sî va înbrakă în izmjanje -
 Sî ajbje veđiarje,
 Sî va înbrakă în majică -
 Sî ajbje veđiarje,
 Sî va înbrakă în pîntaluonj -
 Sî ajbje veđiarje,
 Să-j ljaže, să-j đizljiaže -
 Sî ajbje veđiarje,
 Să-j înkjepture, să-j đışkjepture -
 Sî ajbje veđiarje.
 Kînd să înbrakă în kimjaša -
 Să ajbje veđiarje,
 Kînd să înkjeptură, să đışkjeptură -
 Să ajbje veđiarje,
 Kînd să înbrakă ân điemper -
 Sî ajbje veđiarje,
 Kînd să înkjepture, să đışkjepture -
 Sî ajbje veđiarje,
 Kînd sa înbrakă, sa đizbrakă -
 Sî ajbje veđiarje,
 Kînd sa înbrakă în burkă -

73. MARTURIJA IZ RUDNE GLAVE

Priziva se pri izradi rajske sveće

Sunašce, brate,
 Budi svedok dok pravimo
 (Jankovu) sveću.
 Sunce i Mesec neka svedoče,
 Sa 365 dana u godini -
 Malim i velikim,
 I praznicima, malim i velikim -
 Svima se molim
 Da (Janka) izvučete iz mraka!
 Da pravimo sveću da ima svetlo!
 Kud god bude išao
 Da ima svetlo!
 Bude li išao
 Vodom da se kupa -
 Da ima svetlo,
 Bude li se peškirom brisao -
 Da ima svetlo,
 Bude li čarape obuvao -
 Da ima svetlo,
 Bude li gaće oblačio -
 Da ima svetlo,
 Bude li majicu navlačio -
 Da ima svetlo,
 Bude li pantalone oblačio -
 Da ima svetlo,
 Bude li ih vezivao, razvezivao -
 Da ima svetlo,
 Bude li ih skopčavao, raskopčavao -
 Da ima svetlo.
 Kad košulju navlači -
 Da ima svetlo,
 Kad je zakopčava i raskopčava -
 Da ima svetlo,
 Kad oblači džemper -
 Da ima svetlo,
 Kad ga zakopčava i raskopčava -
 Da ima svetlo,
 Kad se oblači i svlači -
 Da ima svetlo,
 Kad kaput oblači -

Sî ajbje veđiarje,
 Kînd sa înbrakă, sa đizbrakă -
 Sî ajbje veđiarje!
 Kînd sa duše sî sa spjalje pi uokj -
 Să ajbje veđiarje,
 Kînd sa šćiarže ku pješkiru -
 Să ajbje veđiarje,
 Kînd sa pjapićenă ku pjapćinu
 Să ajbje veđiarje,
 Kînd sa va radă -
 Sî ajbje veđiarje,
 Kînd să ujtă-n ogljindă -
 Sî ajbje veđiarje!
 Kînd sa duše pj-a fară pintru jel -
 Sî ajbă veđiarje!
 Sî va duša a luj va slubadzî apă -
 Sî sa dukă
 Ku lumanarja înn mînnă la apă!
 Ij va da a luj pomană -
 Sî să dukă la pomană
 Ku lumanarja-n mînnă:
 Sî ajbje veđiarje să mjargă,
 Să proîmblje!
 Sî ajbje veđiarje
 Să jasă înn kîmpu rajuluj,
 Sî ajbje veđiarje
 La stražărju rajuluj!
 Sî ajbă viđiarje đarîndu,
 Unđe gođe trijaše,
 Unđe gođe mjarže!
 Sî fije viđerat ku lumanarja înn mînnă!
 Doasprîase lunj -
 Doasprîase lumanărj!
 Înn tuata luna arje kîc-o lumanarje,
 Tuaće sî lji cînnă înn kită frumuos!
 Sî lje ajbje pi tuaće
 Sî ij videarjdză,
 Pi unđe gođe va trješa
 Sî ij viderjardză,
 Unđe gođe ij va trăbuji
 Să ajbje veđiarje!
 Ma ruog đî 365 đî dzîlje
 Pi anu đî dzîlje,

Da ima svetlo,
 Kad ga oblači, kad ga svlači -
 Da ima svetlo!
 Kad odlazi lice da mijе -
 Da ima svetlo,
 Da se peškirom briše -
 Da ima svetlo,
 Da se češljem češlja -
 Da ima svetlo,
 Da se bude brijaо -
 Da ima svetlo,
 Da se ogleda u ogledalu -
 Da ima svetlo!
 Kad ode u polje nuđu da vrši
 Da ima svetlo!
 Budu li njegovi izlivali vodu -
 Nek sa svećom u ruci
 Ode na vodu!
 Budu lu mu njegovi davali pomanu
 Nek na pomen ode
 Sa svećom u ruci:
 Da ima svetlo da ide,
 Da šeta!
 Da ima svetlo
 Da stigne u rasko polje,
 Da ima svetlo
 Kod raskog stražara!
 Da ima svetlo svuda
 Kud god prolazi,
 Kud god ide!
 Neka mu svetli sveća u ruci!
 Dvanaest meseci -
 Dvanaest svećica!
 Za svaki mesec ima po sveću,
 Sve nek ih čuva u buketu sveća!
 Nek ih sve primi
 Neka mu svetle,
 Kud god bude išao
 Neka mu svetle,
 Gde god mu je potrebno
 Nek ima svetlo!
 Molim 365 dana
 U godini dana,

Ma ruog đi Svići Jovanu
La apukatu anuluj,
Đi Svići Njikola la firšitu anuluj,
Đi tuaće ma ruog:
Pi (Janku) sã-l skoćiec la veđiarje,
Đin njegura sî jesã,
Lumanarja în mînã sî-j dac,
Raju sî proîmblje în tuaće părcîlji,
Sã fije viđerat pi unde gođe mjarže,
Sî ja lumanarja sî mjargã ku ja.
Ku veđierilji sî sa proîmblje în raj,
Sã ajbje veđierje đi vesije!

Şe juo am greşit
Dumnjedzîu a-mpljinit!
Bogdapruost!

Molim Svetog Jovana
Sa početka godine,
Svetog Nikolo sa kraja godine,
Svima se molim
Da (Janka) izvučete na videlo,
Iz mraka da izađe,
Sveću u ruku da mu date,
Kroz raj nek prošeta na sve strane,
Nek sija svuda kud bude išao,
I nek nosi svuda sveću sa sobom.
Uz njeno svetlo nek raj obiđe,
Nek ime svetlo za večna vremena!

Što sam ja ispustila
Bog je dopunio!
Bogdaprost.

Sl. 15 Marturija na pomani - prizivanje astralnih božanstava da svedoče da je obred izveden u potpunosti kako nalažu običaji, i da pokojnik može primiti ponude.

Foto: P. Durlić, Blizna, Strnjak, 2005.

POVASTA RAJULUJ ĐIN CRNAJKA*La lumanarja rajulu*

Ajd, Dumnjedzîulje ku Majka Prjašistă,
 Ku 47 đî praznjiše še-s pi anu đî dzîlje,
 Ku dzîlji miş, ku dzîlji marj,
 Ku toaće sîrbatuorlji,
 Toaće lukratorlji,
 Ku tuoc înzîriji,
 Ku tuoc luşefiriji!
 Jo ma pusăj îñ kuaće şîñ ženunkj,
 Jarbă vjerđe an kalkat,
 La Dumnjedzîu am aljergat,
 La Ursatorlji (lu Janku) še l-a ursat,
 La Dumnjedzîu še l-a dat,
 La înzîri še l-a pazît.
 Majka Prjaştă să-l prostaskă,
 Să-l skuată la vedere đe lumanare:
 Să ajbă lumanarja rajluj
 Şî să ajbă povasta rajluj;
 Să-l skuată la cualje,
 La pomană še noj ij dăm.

Ajd, Dumnjedzîulje ku Majka Prjašistă,
 Ku 47 đî praznjiše şes pi anu đî dzîlje,
 Ku tuoc sfîncî,
 Ku tuoc înzîri,
 Ku trijsuće şajdzăş şî şapće đî dzîlje
 Şe-s pje anu đî dzîlje,
 Ku şapće dzîlje îñ sîptamîñă:
 Sînta Sîmbîţă,
 Sînta Duminjikă,
 Sînta Lunj,
 Sînta Marc,
 Sînta Mjerkurj,
 Sînta Žoj,
 Sînta Vinjirj,
 Jar Sînta Majkă Sîmbîţă;
 Şî alji đî noapća,
 Şî alji đî dzîoa,
 Şî stražărju ku đirjeptaća,
 Şî stražărju ku strîmbataća,
 Şî stražărju ku pakaća -

74. RAJSKA PRIČA IZ CRNAJKE*Uz rajsku sveću*

Hajde, Bože i Majko Prečista,
 Sa 47 slava u godini dana,
 Sa danima malim, danima velikim,
 Sa svim praznicima,
 Sa svim radnim danima,
 Sa svim anđelima,
 Sa svim zvezdama.
 Ja klečim na laktovima i kolenima
 Na zelenoj travi.
 Bogu sam otrčala,
 Suđenicama koje su (Janku) sudile,
 Bogu koji ga je stvorio,
 Anđelima koji su ga čuvali.
 Majka Prečista nek ga očisti,
 Nek ga izvede na videlo sveće:
 Da ima rajsku sveću
 I da ima rajsku priču;
 Da ga izvede na odeću,
 Na pomanu koju mu dajemo.

Hajde, Bože i Majko Prečista,
 Sa 47 slava u godini dana,
 Sa svim svecima,
 Sa svim anđelima,
 Sa 367 dana
 U godini dana,
 Sa sedam dana u nedelji:
 Svetom Subotom,
 Svetom Nedeljom,
 Svetim Ponedeljkom,
 Svetim Utorkom,
 Svetom Sredom,
 Svetim Četvrtkom,
 Svetim Petkom,
 I opet sa Svetom Majkom Subotom;
 Sa noćima,
 Sa danima,
 Sa čuvarom pravde,
 Sa čuvarom krivde,
 Sa čuvarom greha -

Ma ruog în kuaće şî-n ženunkj
 Sî sa pună toc în aţutorj:
 Ku kită đî florişelje să-l spjelje,
 Ku pješkirol alb sî-l şćjargă
 Să-l skoată la veđere đî lumanare
 Şî-l skuată în raj;
 Să-l skoată đî la pakaće,
 Să-l trjakă la đirjeptaće.
 Şe jo-j fi grjeşt,
 Ku banj am plaćit.
 Luvaj trij albinjoare,
 Şî trjekuj pin tuaće ljiveđoare,
 Pin tuaće pojenjilji,
 Pin tuaće muncîlji,
 Pin tuaće boružilji,
 Pin tuaće izvuarilji,
 Pin tuaće luokurlji,
 Pin tuaće grînjilji,
 Pin tuoc prunji,
 Şi pin tuaće tuorurj,
 Adunaj tuata đirjeptaća
 Adunaj tuata strîmbataća.
 Va vja pakaće đen omarît,
 Đin mîncît,
 Đin vrinjişije,
 Đin njitrîbuincîje,
 Đin kurvije;
 Đi la tată, đî la mumă,
 Đi la suoră, đî la fraće,
 Đi la komşîj, đî la parinc,
 Đi pistă dzăşe brînje,
 Đi pistă dzăşe otară.
 Adunaj şî pljekaj
 La lji noa izvoarjalje,
 Unde-j Majka Prjaşistă ku jalje.
 Ma rugaj la Dumnjedzău
 La apostolji luj,
 La înziri luj:
 Tuoc sî s-adunje la Majka Prjeşistă,
 La izvorol mare şe pakat n-are,
 Şî pi (Janku) să-l spjalje
 Ku kic đî florişjalje
 Ku busujok în jalje,

Molim klećeći
 Da svi priskoće u pomoć,
 Kitom cveća da ga operu,
 Belim ubrusom da ga obrišu,
 Na videlo sveće da ga izvuku,
 U raj da ga stave;
 Od grešnih da ga izvuku,
 Kod pravednih da ga premeste.
 Jesam li (u obredu) pogrešila,
 Novcem sam platila.
 Uzeh tri pčelice,
 Prođoh kroz sve livadice,
 Kroz sve poljane,
 Kroz sve planine,
 Kroz sve uvale,
 Kroz sve izvore,
 Kroz sve njive,
 Kroz sva žitna polja,
 Kroz sve šljivare,
 Kroz sve torove,
 I sakupih svu pravdu,
 I sakupih svu krivdu.
 Možda je grešan zbog ubojstva,
 Zbog laţi,
 Zbog vrednoće,
 Zbog lenjosti,
 Zbog preljube;
 Možda je grešan od oca, od majke,
 Od sestre, od brata,
 Od komšija, od predaka,
 Unazad deset kolena,
 Preko deset međa.
 Sakupih sve i pođoh
 Kod devet izvora,
 Gde Majka Prečista boravi.
 Zamolih Gospoda Boga
 I njegove apostole,
 I anđele njegove:
 Da se skupe kod Majke Prečiste,
 Kod velikog izvora koji greha nema,
 I (Janka) da operu
 Kiticama cveća
 S bosiljkom u njima,

Šî sǎ-l prostaskǎ đî pakaće
 Đin omorît đî uom!
 Da la lji uopt izvoarjalje
 Sǎ-l prostaskǎ đî lalalće rǎlje.

Kînd ažunsǎ,
 Đî mînǎ Majka Prješistǎ ǎl luvǎ
 Šǎl luvǎ đin vîru kapuluj,
 Pǎn la ungja pişuoruluj:
 Ku lumanarja ǎl viđerǎ,
 Ku kita đî busujok ǎl spalǎ,
 Đî pakaće toaće lji şcǎrsǎ,
 Đî pi jel lji luvǎ!
 La lji uopt izvorjelje
 Đizljegǎ uopt nodorjelje,
 Lji đizljegǎ,
 Lji điznodǎ,
 Kî pakaće vo 'vja
 Đî la tatǎ,
 Đî la mumǎ,
 Đî la sorǎ,
 Đî la fraće,
 Đî la sokri, đî la soakrǎ -
 Đin becîje, đin kurvije!
 Đî pistǎ dzǎşe otarǎ,
 Đî pistǎ dzǎşe brînje
 Pi jel sa fi grîmađit!
 O fi jel sî ispaşaskǎ
 Pakaće lu toja şe nu lj-a fakut -
 Dumnjedzîu sǎ-l prostaskǎ
 Šî sǎ-l skuatǎ la lumanare,
 Šî la apǎ, šî la coalje,
 Šî la aja la şe jo m-am rugat
 Šî şe jo đî pomanǎ am dat.

Akuma luvaj trij albinjoare
 Šî ma dusǎj la muncîlji al mare
 Ku noa izvoare, şe pakat n-are,
 Izvoru a izvorit unde Suarlji a rîsarit!
 Suarlji a rîsarit -
 Đî pi (Janku) pakaćilji a opravit!
 Luna a luminat,
 Pakaćilji a pikat.

Da ga očiste od greha
 Ako je ubio čoveka!
 A onih osam izvora
 Nek ga očiste od ostalog zla.

Kada stigoh,
 Prečista Majka ga uze za ruku
 I od vrha glave
 Do noktiju na nozi:
 Svećom ga osvetli,
 Strukom bosiljka ga umi,
 Sve mu grehove očisti,
 Sa njega ih skinu!
 Kod onih osam izvora
 Razveza osam čvorova,
 Razveza ih,
 Raspetlja ih,
 Jer je možda grešan
 Prema ocu,
 Prema majci,
 Prema sestri,
 Prema bratu,
 Prema tastu, prema tašti -
 Zbog pijanstva, zbog preljube!
 Iza deset granica,
 Preko deset kolena
 Možda se na njega tovarilo!
 Ako mu je suđeno da ispašta
 Grehove tuđe, koje nije činio -
 Bog nek ga razreši
 I nek ga izvede na sveću,
 Na vodu, na odeću,
 Na sve ono za šta sam molila
 I što sam mu na daći spremila.

Sad povedoh tri pčelice
 I odoh u goru golemu
 Sa devet izvora, gde greha nema,
 Što izviru gde se Sunce rađa!
 Sunce je sinulo -
 Sa (Janka) grehove skinulo!
 Mesec je zasjao -
 I greh je spao!

Strugurjel di vije -
 Bogdaprost sî-c fije!
 Vinu din strugurjel ší ješî
 Šî lâkrîmilji še lâkramaj:
 Tot adunaj ši ku vinu mistakaj!
 Šî adunaj lâkrîmilji
 Di la Majka Prješistă,
 Di la Dumnjedzîu,
 Di la înzîrij,
 Di la patrudzăs ši šapće di praznjişe,
 Di la šapće dzîlje în stamînă,
 Di la trijsuće šajdzăs ši šapće di dzîlje
 Şe-s pi anu de dzîlje,
 Di la toaće praznjişilji,
 Di la toc apostolji!
 Lâkrîmilji ś-a lîkramat
 Pi tuaće lj-am adunat,
 Ko a mjalje lj-am mistakat
 Šî-n vin lj-am turnam,
 Šî lj-am dus la lji doa albinjoare
 Pi (Janku) să-l spjalje!
 Albinjoarlji doa âl luvară
 Ko ârîpjoarlji âl pîlpairă,
 Ku pişuarlji âl zgîcajiră,
 Pakačilji di pi jel âl opraviră;
 În cualjilji batrînje lje învăluji,
 În jad lji opravi,
 În vinatârju şjeriluj,
 În fundu măriluj!
 Da albina a di trij
 Âl luvă şă-l spală,
 Di la kap păn la pişuare.
 Di supt vîru kapuluj,
 Di la rîdaşina păruluj -
 Ku ârpilji âl pîlpaji,
 Ku pişuarlji âl rîkaji,
 Ku aku âl bruşi,
 În dirjeptaće âl învăluji.
 Ajd akuma ça-m spalat,
 La dirjeptaće ça-m dat!
 Majka Prješistă să ci ja di mînă,
 Să mjerz (Jankulje) la coalje,
 Să primješč coaljilji.

Grozđ vinove loze -
 Bogdaprost da ti je!
 Vino iz grozda što kanu
 I suze koje pustih:
 Sve pokupih i s vinom pomešah!
 I pokupih suze
 Od Prečiste Majke,
 Od Gospoda Boga,
 Od anđela,
 Od četrdeset i sedam slava,
 Od sedam dana u nedelji,
 Od trista šezdeset i sedam dana
 U godini dana,
 Od svih praznika,
 Od svih apostola!
 Suze koje su pustili
 Sve sam pokupila,
 Sa mojim suzama pomešala
 I u vino sipala,
 I dadoh dvema pčelama
 Da mi (Janka) operu!
 Dve ga pčele uzeše,
 Krilima ga klepnuše,
 Nogama ga drmnuše,
 Greh sa njega stresoš, e,
 U staro rublje uviše,
 U jad otpraviše,
 U plavetnilo neba,
 U dubinu mora!
 A treća pčelica
 Prihvati ga i okupa
 Od glave do pete.
 Od vrha glave,
 Od korena kose -
 Krilima ga je pljeskala,
 Nožicama čeprkala,
 Sa žaokom bockala,
 U pravdu ga uvila!
 Sad sam te okupala,
 Pravdi sam te predala!
 Prečista Majka da te za ruku uzme
 Da dođeš (Janko) do odeće,
 Da primiš odeću.

Ði la minje cualjilji sî lji primješć,
 Da Majka Prješistă să će înskimbje.
 Să primješć măj întîj čaršau,
 Să primješć papuś ku aščernucălje,
 Šî ku pjertlje la jalje:
 Šî ljegeće, šî đizljegeće,
 Šî šarapj înj jej.
 Šî sî primješć izmjenje skurće,
 Izmjenje lunž, pîntaluonj,
 Kurauă la pîntaluonj,
 Šî înkptoraće, šî điškiptoraće,
 Majcă, kamašă, đjemper, burcă,
 Šî înkptoraće, šî điškiptoraće,
 Kješket înj kap,
 Banj înj pîzanarj,
 Ogljindă, kjes, mašină,
 Tutun,
 Toaće še jo cî lj-am trîmjjes.
 Majka Praşistă să će înskimbje,
 Sî će-nbraşe,
 La đirjeptaće să će dukă
 Kî ça-m šćers đî la strîmbataće,
 Šî ça-m mutat la đirjeptaće.
 Akuma să cî ja,
 Să će dukă la stražarju rajuluj,
 La vratarju rajuluj,
 Uša sî-c đeškida,
 Sî cî ja đî la însēputu rajuluj,
 Sî cî poarće păn' la firšîtu rajuluj,
 Sî cî poarće pintra aj đirjepc,
 Sî mjerz sî će proîmbliji.
 Ði fală sî-c fije
 Še gođe ca-m trîmjjes!
 Kum nu puaće njima fîra šjară
 Njiś la muarće, njiś la vijacă -
 Aša să nu puată njima
 Sî măj pună pakaće pi cînje!
 Kum cînje albina đirjeptaća,
 Kum nu okoljiašće, nu rîtašiašće -
 Aša pi (Janku) să-l cînă đirjeptaća!
 Sî jasă la viđjare đî lumanare,
 Povasta rajuluj înj raj să-l skuata.
 Bogdaprost!

Od mene odeću da primiš,
 A Prečista Majka neka te presvuče.
 Prvo da primiš čaršav,
 Da primiš cipele sa uloškom,
 I sa pertlama na njima
 I vezane, i razvezane -
 I sa čarapama uz njih.
 Da primiš gaće kratke,
 Gaće dugačke, pantalone,
 Kaiš na pantalonama,
 I zakopčane, i otkopčane -
 Majicu, košulju, džemper, kaput,
 I zakopčane, i otkopčane -
 Kačket na glavu,
 Novac u džep,
 Ogledalo, kesu, šibicu,
 Duvan -
 Sve što sam ti poslala.
 Majka Prečista nek te presvuče,
 Nek te obuče,
 Na desnu stranu nek te povede,
 Jer sam te iskupila od grešnika,
 I premestila kod pravednika.
 Sad neka te povede,
 Nek te odvede kod rajskog stražara,
 Kod rajskog vratara,
 Vrata nek ti otvore,
 I neka te povedu od početka raja,
 I neka te vode do njegovog kraja,
 I neka te vode kroz svet pravednih,
 Da šetaš, da prošetaš.
 Da se dičiš neka ti bude
 Sve što sam ti poslala!
 Kako ne može niko bez voska
 Ni u smrti, ni životu -
 Tako da više ne može niko
 Na tebe grehove da baci!
 Kako pčela drži pravac,
 Ne okoliše i ne luta -
 Tako nek (Janka) drži pravda!
 Da izađe na videlo sveće,
 A rajska priča u raj da ga izvede!
 Bogdaprost!

MARTURIJA DĂN LAZNJICA*La lumanarja rajuluj*

Suare, frăcîjuare,
 Ku šapće dzîlje-n sîptamîună,
 Tuaće (pi Janku) sâl cînă dă mîună,
 Ku sînta majkă Sîmbîţă
 Dzîua dă astîdz,
 Şe jeş spalatuare şî skimbatuare,
 Sî fij şî slobodzîtuare,
 Ku trijdzâş dă dzîlje-n lună,
 Ku dzîlje dă puost,
 Ku dzîlje dă slastă,
 Ku sîrbatuorj şî lukratuorj,
 Tuaće la sufljecălu lu (Janku)
 Să fije-n azutuorj,
 Ku 300 dă dzîlje pră anu dă dzîlje,
 Ku 365 dă dzîlje şî zûmătaće,
 Ku patrudzâş şî patru dî praznjişe,
 Patrudzâş şî patru dî prjeskurj,
 Patrudzâş şî patru dă-nkinješunj,
 La tuaće nji rugăm,
 La tuaće nji-nkinăm,
 Tuaće sî fije-n azutuorj
 La sufljecălu lu (Janku)
 Sî-l skuată la veđerje!
 Sînta Majkă Marije,
 Kî ja măj binje şcîje,
 Ku Dumnjedzîu,
 Ku sudz,
 Ku stražărji,
 Kare va vođi raşunu la raj,
 Va-nkiđa va dăškiđa,
 Griža la sufljetu lu (Janku) va purta!
 Ku Lună, soră bună,
 Ku Svići Njikuola -
 Măj bătrîn sfînt pi pomînt -
 Ku Sveti Duk,
 Ku doasprîaşe lunj pră anu dă dzîlje,
 Ku Sînzûordzu slobîdzîtuorj,
 Ku svići Jovanu boćedzîtuorj,
 Ku Sîmpjetru skrijatuorj,
 Ku Aranžel azituorj,

75. MARTURIJA IZ LAZNICE*Uz rajsku sveću*

Sunce, brate,
 Sa sedam dana u nedelji,
 Svi (Janka) za ruku da uzmu,
 Sa Svetom Majkom Subotom,
 Današnjim danom,
 Koja nas svečano kupa i presvlači,
 Neka bude oslobodilac,
 Sa trideset dana u mesecu,
 Sa danima posta,
 Sa danima mrsa,
 Sa prazničnim i radnim,
 Svi (Jankovoj) duši
 Da budete od pomoći,
 Sa trista dana u godini dana,
 Sa 365 dana i jednom polovinom,
 Sa 44 praznika,
 Sa 44 prosfora,
 Sa 44 metanija,
 Svima se molimo,
 Pred svima klečimo,
 Svi da pomognu
 Duši (Jankovoj)
 Da ga izvede na svetlost!
 Sveta Majka Marija,
 Koja najbolje zna,
 Sa Bogom,
 Sa sudijama,
 Sa stražarima
 Koji vode računa o raju,
 Koji ga otvaraju i zatvaraju,
 Nek vode računa i o (Jankovoj) duši!
 Sa Lunom, dobrom sestrom,
 Sa Svetim Nikolom -
 Najstarijim svecem na svetu -
 Sa Svetim Duhom,
 Sa dvanaest meseci u godini dana,
 Sa Svetim Đorđem oslobodiocem,
 Sa Svetim Jovanom krstiteljem,
 Sa Svetim Petrom spisateljem,
 Sa Arangelom pomoćnikom,

Ku Sîmjedru petrekatuorj
 Šî slobadzîtuorj -
 Tuaće la sufljecălu lu (Janku)
 Să fije-n aţutuorj!
 Să primjaskă veđerje,
 Să jasă dă la şjecurj,
 Dă la njegurjecurj,
 Dă la grăotăcurj,
 Sî jasă la veđerje.
 Viđarje sprimită şî prostîţă,
 Ku đirjapta sî primjaskă,
 Sî nu sa măj svîrşaskă!

Sa Svetim Dimitrijem pratiocem
 I oslobodiocem,
 Svi (Jankovoj) duši
 Da budu od pomoći!
 Da primi svetlost,
 Da se izbavi iz magle,
 Iz tame,
 Iz teškoća,
 Da izađe na svetlo.
 Svetlost blagoslovenu i čistu
 Desnicom da primi,
 Večno da mu traje!

MARTURIJA DĂN SĂLJIŞÇA

La numanarja rajuluj

Ajd, ku dzîua dă astîdz,
 ku sîmta Sîmbîţă!
 Suare, frăcăjuare,
 Lună, suoră bună!
 Suare veđeruos,
 Sfîntu Jeristuos,
 Kî jel je măj miluos,
 Ku şapće dzîlje-n stamîună -
 Tuaće să sa cîună dă mîună,
 Ku trijdzăş şî una-n dă dzîlje-n lună,
 Ku 365 şî ţumataće dă dzîlje
 Pră anu dî dzîlje,
 Ku dzîlje dă puost,
 Ku dzîlje dă slastă,
 Ku sîrbatuorj, ku lukratuorj,
 Tuaće să fije-n aţutuorj,
 Ku sîmta Sîmbîţă spalatuarje,
 Ku Duminjika pepćenatuarje:
 Kum îş skimbatuarje,
 Să fije şî primituarje!
 Ku Sînzuordzu slobădzîtuorj,
 Ku svići Jovanu băćedzătuorj,
 Ku Sîmpjetru skrijatuorj,
 Ku patrudzăş şî patru dă praznjişialje,
 Ku patrudzăş şî patru dă prăskurjalje
 Şe sa ruagă lumja la jalje,
 Ku sîmta majkā Marije

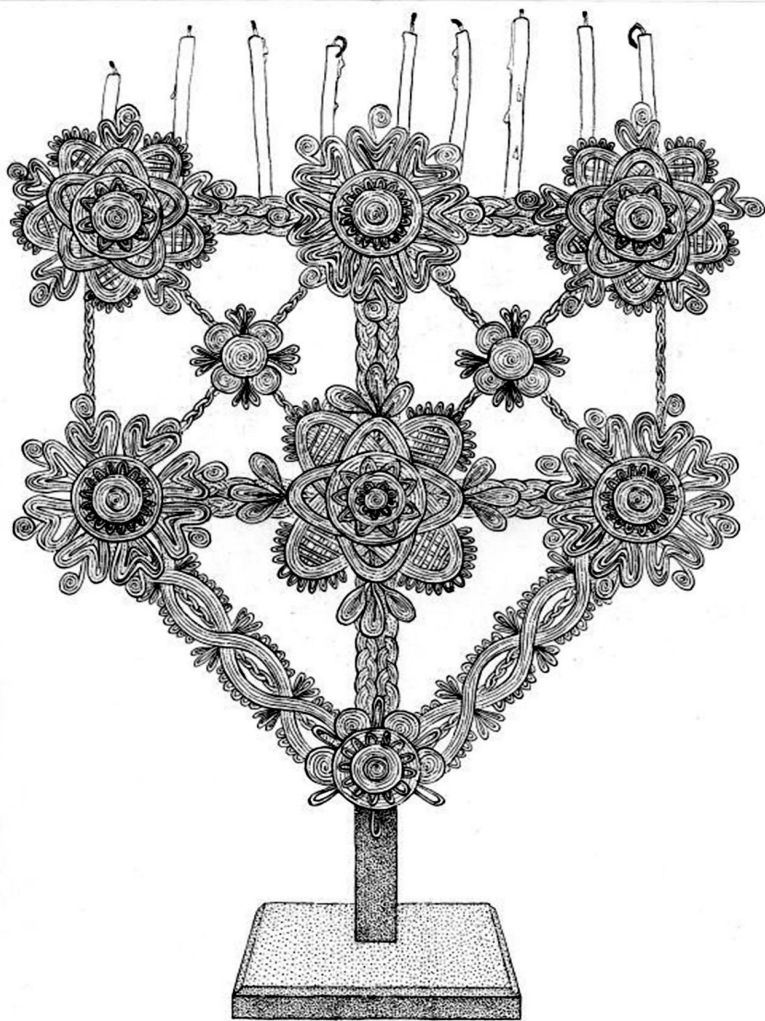
76. MARTURIJA IZ SELIŞTA U HOMOLJU

Uz rajsku sveću

Hajde, sa današnjim danom,
 sa Svetom Subotom!
 Sunce, brate,
 Luna, dobra sestra,
 Sunce sjajno,
 Sveti Hristos
 Koji je najmilostiviji,
 Sa sedam dana u nedelji -
 Svi da se drže za ruke,
 Sa trideset jednim danom u mesecu,
 Sa 365 i po dana
 U godini dana,
 Sa danima posta,
 Sa danima mrsa,
 Sa praznicima, sa radnim danima,
 Svi da pomognu,
 Sa Svetom Subotom danom kupanja,
 Sa Nedeljom danom čeşljanja:
 Kako si dan svečanog presvlačenja,
 Tako budi dan uslišenja!
 Sa Svetim Đorđem osloboditeljem,
 Sa Svetim Jovanom krstiteljem,
 Sa Svetim Petrom spisateljem,
 Sa četrdeset i četiri praznika,
 Sa četrdeset i četiri prosforica
 Kojima se ljudi mole,
 Sa Svetom Majkom Marijom

Ki ja măj binje šćije!
Jo ma sui pro skărišuară
Și vadzuj o albinjuară.
Albina faše mjere,
Mjarja faše șară,
Șara faše numanare,
Numanarja s-aprindă,
Raju să dășkidă,
Pră (Janku) sî mje-l slobuadă!

Koja sve najbolje zna!
Ja se popeh na stublicu
I videh jednu pčelicu.
Pčela pravi med,
Med pravi vosak,
Vosak pravi sveću,
Sveća nek se upali,
Raj da se otvori,
(Janka) nek mi puste!

Sl. 16 Rajska sveća iz Laznice, izrađena od uvoštenog konca, crtež kustoskinje Anice Radovanović, etnografska zbirka Muzeja u Majdanpeku.

MARTURIJA ĐIN DĪBILJUG

*Rugamînt la Suare sã-l skuatã
pj-al muort la pomanã*

Suare frãcîjuare,
Tu šcij sã-ngaldzãšč pomîntu šî šjerju!
Kum šcij sî-ngaldzãšč pomîntu šî šerju
Sã šcij sã-ngaldzãšč šcîrja lu (Janku).
Sã-l aduș dzîua pin suare,
Pin veđarje,
Da nuapća sã-l aduș pe lunã
Šî pe stîalje.
Šã ku Sînzũordzu,
Ku Sîmpjetru,
Ku svići Jovanu,
Ku svići Njikuola,
Ku patrudzãš šî patru đe praznjiše,
Ku 367 đî dzîlje înu đî dzîlje,
Sã šcije đe pomana lu (Janku),
Sã-l adukã pe suare šî pe viđarje,
Šî pe dzîua,
Da nuapća sã-l adukã
Pje veđer đe lunã,
Pje veđer đe stîalje.

MARTURIJA ĐI LA VLAULJA

La pomanã

Ma poklonjesk šî ma ruog
La 365 šî žumataće đî dzîlje înu an,
La 44 đî lušafurj,
Rajurlji sã đeškiđec,
Pi (Ljubica) s-o kemac,
Mîñã sî-j dac,
Înu pišũare s-o skulac,
La kasa ij s-o dušec,
La cualje đî šapće anj đî vešije.
Înu cualje s-o-nbrakac,
Bît đî rîdzîmat sî-j dac,
Šî-n raj s-o dušec.
„Sî fij, Zlato, marturije,
Tu, Suarlji šî Luna!”
„Sã fiu, šî jo šî Suarlji šî Luna!”

77. MARTURIJA IZ DEBELOG LUGA

*Molba Suncu da izvede pokojnika
na pomanu*

Sunce, brate,
Ti znaš da greješ zemlju i nebo!
Kako znaš da greješ zemlju i nebo
Tako da greješ i znanje o (Janku).
Da ga dovedeš danju po suncu,
Po svetlu,
A noću da ga dovedeš po mesecu
I po zvezdama.
Sa Đurđevdanom,
Sa Petrovdanom,
Sa Svetim Jovanom,
Sa Svetim Nikolom,
Sa 44 praznika,
Sa 367 dana u godini dana,
Da znaju za (Jankovu) pomanu,
Da ga dovedu po suncu, po svetlu.
Po danu,
A noću da ga dovedu
Po svetlu Meseca,
Po svetlu zvezda.

78. MARTURIJA IZ VLAOLA

Na pomani

Klanjam se i molim
365 i po dana u godini dana,
44 svetlećih zvezda –
Raj da otvorite,
(Ljubicu) da pozovete,
Ruku da joj pružite,
Na noge da je dignete,
Njenoj kući dovedete,
Da primi odeću za večnost.
U odelo da je obučete,
Štap za poštapanje da joj date,
U raj da je otpratite.
„Budi, Zlato, svedok,
ti, Sunce i Mesec!”
„Biću, i ja i Sunce i Mesec!”

MARTURIJA ĐIN CRNAJKA

La pomană

Dumnjedzîu ku Majka Prjastîse,
 Ku sînta Majkă Marije,
 Ku patrudzăs şî şapće đe praznjişe
 Şe-s pi anu đî dzîlje!
 Jo ma pusăj îñ kuaće,
 Ku kapu guol,
 Ku pjeptu guol,
 Đizbrakată,
 Îñ ženunkje żjenunkată,
 La Dumnjedzîu ma rugaj,
 La tuaće praznjişilji,
 La îñziri luj,
 La dzîljilji luj,
 La stîălje,
 La luşjefirj,
 La Lună,
 La Suare -
 La tuoc apostuolj!
 La şapće dzîlje-n stamîñă
 La 367 đî dzîlje şes pi anu đî dzîlje
 La tuaće sîrbatuorlji
 La tuaće lukratuorlji
 La 47 đî praznjişe
 La 47 đî noapća
 La 47 đî dzîua
 Şaruj pi Janku sâl skuată
 La veđerje đî lumanarje
 Şî la pomană
 Şî la cualje
 La séguođe j-am sprimit.

MARTURIJA DĂN LAZNJICA

La pomană

Suare, fracîjuare,
 Şî Lună, suoră bună,
 Ku sînta Sîmbîta dă astîdz,
 Ku şapće dzîlje-n sîptamîñă -
 Tuaće sî sa cîñă dă mîñă!
 Ku 31 dă dzîljă-n lună -

79. MARTURIJA IZ CRNAJKE

Na pomani

Bože i Majko Prečista,
 Sa Svetom Majkom Marijom,
 Sa 47 praznika
 Koliko ih je u godini dana!
 Ja sam pala na laktove,
 Gologlava,
 Golih grudi,
 Raskopčana,
 Na kolenima klečim,
 Gospodu se molim,
 Svim praznicima,
 Anđelima njegovim,
 Danima njegovim,
 Molim se zvezdama,
 Danici i Večernjači,
 Mesecu,
 Suncu -
 Svim apostolima!
 Molim sedam dana u nedelji,
 367 dana u godini,
 Sve dane praznične,
 Sve dane radne,
 47 slava,
 47 noćnih,
 47 dnevnih,
 Molim (Janka) da izvedu
 Na svetlo sveće,
 Na pomanu,
 Na vodu i odeću,
 Na sve što sam mu spremila

80. MARTURIJA IZ LAZNICE

Na pomani

Sunce, brate,
 I Luno, dobra sestro,
 Sa današnjom Svetom Subotom,
 Sa sedam dana u nedelji -
 Svi za ruke da se drže!
 Sa 31. danom u mesecu -

Ši dă puost ši dă slastă,
 Sîrbatuorj ši lukraturj,
 Tuaće sã fije-n ažutuorj!
 Ku patrudzăș ši patru dă praznjiše,
 Patrudzăc ši patru dă prjeskurj,
 Patrudzăș ši patru dă-nkinaturj,
 Ku Sînta majkă Marije
 Kî ja măj binje šćije! -
 Ku Dumnjedzău,
 Ku sudu,
 Ku stražărj kare va fi la uša rajuluj,
 Va înkunja, va dăškunja,
 Griža la sufljecălu luj va purta -
 Ku doăsprășe lunj înu dă dzîlje,
 Ku Svići Jovanu Boćedzatorju,
 Ku Sîmpjetru skrijitorju,
 Ku Aranžel tajatorju!
 Še jo n-aj šći,
 Dumnjedzău ku Sînci-Marijlji
 Să lje potpunjaskă,
 Să lji-npljinjaskă;
 Pră minje sã nu ma kaznjaskă
 Da jel sã lji primjaskă!
 Jo ku Luna ši ku Soarilji
 Să fim marturj pră asta lumje,
 Da Dumnjedzău ši sînci-Marijlji
 Sî fije pră aja!

I posnim i mrsnim,
 I prazničnim i radnim,
 Svi da budu u pomoći!
 Sa četrdeset i četiri slava,
 Sa četrdeset i četiri prosfora,
 Sa četrdeset i četiri metanisanja,
 Sa Svetom Majkom Marijom,
 Jer ona najbolje zna! -
 Sa Bogom,
 Sa sudom,
 Sa stražarima koji čuvaju rajska vrata,
 Koji zaključavaju, otključavaju,
 Koji vode brigu o njegovoj duši,
 Sa dvanaest meseci u godini dana,
 Sa Svetim Jovanom Krstiteljem,
 Sa Svetim Petrom spisateljem,
 Sa Svetim Arandelom duševaditeljem!
 Što ja ne budem znala,
 Gospod Bog i Svete Marije
 Neka upotpune,
 Neka dopune;
 Mene da ne kazne
 A (pokojnik) nek ponude primi!
 Ja, Mesec i Sunce
 Da svedočimo na ovom svetu,
 A Gospod Bog i Svete Marije
 Da budu svedoci na onom!

MARTURIJA ĐIN CRNAJKA

La pomană

Suare, fircîjuare,
 Sî fij mărturije đî la rîsarit
 Pănă la zîvîrnjit!
 Stîăljlilji luminuasă,
 Lună viđeruasă!
 Suarilji dzîua,
 Luna nuapća!
 Sîmpjetru skrijatuorju,
 Svići Jovanu Bućedzatuorju,
 Dojsprășe apostuolj,
 Tuoc sî fije-n ažutuorj,
 Sî skuată la pomană pi (majka),

81. MARTURIJA IZ CRNAJKE

Na pomani

Sunce, brate,
 Budi svedok od istoka
 Do zapada!
 I blještave zvezde,
 I sjajni Mesec!
 Sunce po danu,
 Mesec po noći!
 Sveti Petar spisatelj,
 Sveti Jovan Krstitelj,
 Dvanaest apostola,
 Svi da pomognu
 Da izvuku (svekrvu) na pomanu,

La izvuară ȃi apă,
Izvuor izvorat,
ȃi noă munc lasat!
Ma ruog la sînta majkā Marije,
Kî măj bună mîrturije,
Șî măj binje șćije,
Șe jo noj șći ja să-npljinjaskă,
Sî potpunjaskă.
S-o ja Majka ȃina ȃe mînă
Șî so skoată la drum în ȃins,
La raj ȃeșkis!

MARTURIJA DĂN ŽİTKOVICA

La cualje

Marturija vorbăšk în tr-un glas trij mujerj, purtaće ȃa baba Kristina Iljiuanje (naskuta 1934), la pomana ȃa anu alu moșu Milan Jovejsku, 2003. Cualjilji lu Milan a fuost pusă pră pat în suobă, ȃa mujerlji a prins ku mînjilji ȃa maržină kușmi, șî a rîȃikat kîťa fuaja-n sus, dzîkînd kă „arată cualjili la Suare”.

Să fij, Suare, mărturije,
Ku Aranžel Meilă,
Ku šapće dzilje-n stamină,
Ku svići Jovan,
Ku svići Iljija,
Ku sînta Marije,
Ku svići Njikola,
Ku Dumnjedzău,
Ku Luna,
Ku Suarilji!

Să fic tuaće marturije
La cualjilji lu (Milan)
ȃa anu ȃa dzîlje!
Akuša lji ȃăm,
ȃa luok să lji primaskă
Șa sî sa promenjaskă
Amin să bogdaprost!
Bogdaprost!

Na izvore voda,
Izvor golem,
Od devet planina stvoren!
Molim Svetu Majku Mariju,
Najbolju marturiju,
Koja sve zna,
Șto ja ne znam – nek dopuni,
Nek upotpuni.
Nek je Majka ȃina uzme za ruku,
Nek je izvede na širok put,
U raj otvoren

82. MARTURIJA IZ ŽİTKOVICE

Pri namenjivanju odeće

Marturiju govore u jedan glas tri žene, predvođene baba Kristinom Ilić (1934), na godišnjem pomenu Milanu Joviću, 2003. godine. Milanovo odelo je bilo postavljeno u sobi, na krevetu, a žene su držale ponjavu rukama i ovlaš zadizale ivice pokrova, govoreći ȃa ga podižu ȃa bi „pokazale odelo Suncu”.

Budi, Sunce, svedok
Sa Arandelom Mihajlom,
Sa sedam dana u nedelji,
Sa Svetim Jovanom,
Sa Svetim Ilijom,
Sa Svetom Marijom,
Sa Svetim Nikolom,
Sa Gospodom Bogom,
Sa Mesecom,
Sa Suncem!

Svedočite svi
Pred (Milanovim) odelom
Na godišnjem pomenu!
Sada odeću namenjujemo,
Ovog trena ȃa ga primi
I ȃa se presvuće!
Amin i bogdaprost!
Bogdaprosti!

MARTURIJA DĂN LAZNJICĂ*La apă*

Suare, fracîjuare,
 Kum-eş dă luminuos,
 Aşa să fij dă veđeruos!
 Ku Lună, suoră bună,
 Ku şapće dzîlje-n stamîină -
 Tuaće sî sa ja dă mîină;
 Şî sîrbatuorj, şî lukratuorj -
 Tuaće să fije-n ažuatuorj,
 Ku 31. dă dzîlje-n lună -
 Tuaće să fije-n ažuatuorj,
 Ku 44 dă luminj,
 Ku 44 dă-nkinješunj,
 Ku 44 dă rogomînce,
 Ku 365 şî zimătaće dă dzîlje
 În anu dă dzîlje,
 Ku Sînzuordzu slobodzîtuorju,
 Ku Svići Jovanu Boćedzîtuorju,
 Ku Sîmpjetru skrijetuorju,
 Ku Aranţelu grjeşituorju,
 Ku Sîmjedru primituorju,
 Ku svići Njikola kî je măj batrîn.
 Pă să ma ruog dă Dumnjedzîu,
 Dă Isus Kristuos
 Kă jel je măj miluos,
 Să-l skuată dăn şjecurj,
 Dăn njegurjecurj,
 Să-l skută pră (Drăgoćin) la viđerje,
 Să-l skuată dă la strîmbataće
 La đirjeptaće,
 Ku sînta Marija Mikă,
 Ku sînta Marija Mare.
 Şe jo n-aj şci
 Dumnjedzîu va ogođi,
 Ku sudz, ku stražarj,
 Ku ključarj, ku vratarj.
 Să-l skuată, să-l slubuadă
 La apă še-j dăm noj dă pomană.
 Tuoc să fije-n ažuatuorj!
 (La fată še je martur):
 „Să fij marturije kum an dat apă.

83. MARTURIJA IZ LAZNICE*Pri izlivanju vode*

Sunce, brate,
 Kako sjajiš
 Tako i da svetliš!
 Sa Lunom, dobrom sestrom,
 Sa sedam dana u nedelji -
 Svi da se uzmu za ruke;
 Dani neradni, dani radni -
 Svi da pomognu,
 Sa 31. danom u mesecu -
 Svi da pomognu,
 Sa 44 svetlila,
 Sa 44 metanija,
 Sa 44 molitvi,
 Sa 365 i po dana
 U godini dana,
 Sa Svetim Đorđem spasiteljem,
 Sa Svetim Jovanom Krstiteljem,
 Sa Svetim Petrom spisateljem,
 Sa Aranđelom grešiteljem,
 S Dimitrijem primateljem,
 Sa Svetim Nikolom starešenom.
 Da se molim Gospodu Bogu,
 Isusu Hristosu
 Koji je pun milosti,
 Da ga izbave iz magle,
 Iz tame,
 Da (Dragutina) izvedu na svetlo,
 Da ga izvuku od nepravde
 Na pravdu,
 Sa Malom Gospojinom,
 Sa Velikom Gospojinom.
 Što ja ne budem znala
 Bog će urediti,
 Sa sudijama, sa stražarima,
 Sa ključarima, sa vratarima.
 Neka ga izvedu i neka ga puste
 Na vodu koju mu izlivamo.
 Svi neka pomognu!
 (Devojčici svedoku):
 „Budi svedok da smo namenili vodu.

Să fij martur pră lumja-ja, da Dum-
njedzîu pră asta!"

„Să fiu, bogdapruost!"

Budi svedok na onom svetu, a Bog će
na ovom!"

„Biću, bog da prosti!"

Sl. 17 Paljenje rajske sveće na pomani u Laznici, posle čega se recituje marturija, a zatim se cela pomana iznosi preko prozora i „šalje” pokojniku. Foto: Durlić, 2000.

Sl. 18 U marturiji i obrednim hlebovima, Vlasi su sačuvali prastare predstave o životu i smrti. Levo: položaj raja iza devet „kapija”, desno: panteon od 15 astralnih božanstava koja treba čoveku da obezbede besmrtnost kroz nastavak života u zagrobnom svetu. Hlebovi su sa pomana u Laznici. Etnografska zbirka Muzeja u Majdanpeku. Crtež kustoskinje Anice Radovanović.

KÎNCÎSE ÐI RÎS ÐÎ RĂZÎL

Şaljive i satirične pesme

TOTA LUMJA-N DZÎŞE MIJE

Arnaglăua, Niđelku Dragoj

Tota lumja-n dzîşe mijē
K-am spart kasa la komşije!

Ira-ira, ofaj-of, of-of!

Jo pi kasă nu ma suj,
Numa pi mîndruca luj,

Ira-ira, ofaj-of, of-of!

Kî je kasa kam prjanaltă,
Da mîndruca stă kulkată.

Ira-ira, ofaj-of, of-of!

Pi kasă şî blana tare,
Şî ma baće la pişuare,

Ira-ira, ofaj-of, of-of!

La mîndruca trupu mualje,
Und-o kalk, nu ma duare.

Ira-ira, ofaj-of, of-of!

84. SVI MI LJUDI PREBACUJU

Rudna Glava, Nedeljko Dragojević

Svi mi ljudi prebacuju
Da komşiji rušim kuću!

Ira-ira, ofaj-of, of-of!

Ne penjem se na kućicu,
Penjem mu se na ženicu,

Ira-ira, ofaj-of, of-of!

Jer je kuća povisoka,
A žena mu nisko leži!

Ira-ira, ofaj-of, of-of!

Na kući je daska jaka
Pa me bije po nogama;

Ira-ira, ofaj-of, of-of!

U dragane telo meko,
Gde nagazim, tu mi lepo!

Ira-ira, ofaj-of, of-of!

JUO FAK TUAĆE KÎT SA PUAĆE

Bliznja, Gergina Brdnušan

Juo fak tuaće kîţ sa pauće
Sî fiu mîndri drag lu tuaće.

Dar vaj duamnje kum sîj plak
Kînd sînt guol ka puj đî drak?

S-a ljerg lumja pintru ja –
Njiş atunş nu-j puot plaşa,

Kă nu sînt frumuos ka ja.

Juo frumuos nu puot să fiu

K-apatjeka juo nu şciu.

Ja frumuasă kum s-nu fije

Kă apatjeka đî mikă şćije!

Fură uauă đî supt gaină,

Şă lji vinđe să ja fanjină.

Fanjina đî grîu je bună

Mîndra pi obraz s-o pună.

Kî şî turmilji đî uoj

Rumenjiće-s đinapuoj.

85. JA SVE ČINIM KOL'KO MOGU

Blizna, Gergina Durlić

Ja sve činim kol'ko mogu

Da me vole cure mnogo.

Ali kako da me vole

Kad sam ja siroti golja?

Ceo svet da im dam

Neću da im se dopadnem,

Jer ja nisam lepotan.

A nemam lepotu neku

Jer ne znam za apoteku.

A ona je lepotica

Zna za nju ko devojčica!

Pod kokoškom jaja krala

Pa ih za brašno dala,

Jer je brašno od pšenice

Dobro da se maže lice.

I ovčja stada golema

Pod repom su „rumena”.

ARNJIKĀ NJEVASTA MJA

Bliznja, Gergina Brndušan

Arnjikā njevasta mja,
Nu ma jastā ĩn sat ka ja
Điminjaca kĭnd sa skualā
Pān' la prĭndz abja sa spalā.
Šĭ kĭnd pljakā dupa sĭtā,
Ja ku sĭnu pljin đĭ pitā.
Šĭ đĭ sĭtā nu-ntraba
Pānā pita nu-š mĭnka.

MA-NSURAJ, LUVAJ MUJARJE, 1

Bliznja, Gergina Brndušan

Ma-nsuraj, luvaj mujarje,
Luvaj varujka mumi mjalje.
Kĭn' ma ujtaj la ja-n gurā,
Đincĭ stau ka o kununā,
Far đĭ šapće še nus uopt,
Da masauā nuje struop!
Kĭnd zgĭmbjašće sĭ sa rĭdā,
Frikā mi kā ma manĭnkā!
Dakā nu ma va mĭnka la nuapće,
No sĭ ma māj ėjem đĭ muarće!
Vin jo sara đĭ la sapā,
Ustanjit šĭ pljin đĭ apā,
O aflu pi lĭnga vatrā,
Ku pljećirji pin šanušā,
Ku pišuarlji dupa ušā,
Ku kapu pj-o kĭramidā,
Da ku uokj bljeznjitā-n grindā.
Skuasā kapu ja pi ušā,
Rupsā Bojan šĭ sa dusā!
Tpruj-na-na, Bojanje, na!
Nuje asta muarća-tja,
Numa je mujarja-mja
Juo an durmit ku ja ĩn pat,
Šĭ pi minj' nu ma mĭnkat!"
Fu ĩn traušā un mĭndzat,
ĩn šapće sfuorj a fuost ljeġat,
Šĭ a rupt, šĭ a skapat,
Š-a fužit pān s-a kakat!

86. BAŠ JE VREDNA ŽENA MOJA

Blizna, Gergina Durlić

Baš je vredna žena moja
Ko u selu retko koja.
Od uranka kad ustaje
Do podne joj šminka traje.
A sito kad joj zatreba -
Po njeg' ide s nedrom hleba,
Pa za sita i ne haje
Dok joj sav taj lebac traje.

87. OŽENIH SE, UZEH ŽENU, 1

Blizna, Gergina Durlić

Oženih se, uzeh ženu
Vršnjakinju moje majke.
Kad pogledah njena usta,
Zubi stoje kao niska,
Bez sedam što nije osam
A kutnjaka ni za lek!
Kada zine da se smeje
Uplašim se – poješće me!
Ako noćas živ ostanem,
Ni smrti se bojat' neću!
Kad uveče s posla dođem,
Premoren i znajav sav,
Pronađem je pokraj vatre,
Sa kikama u pepelu,
Sa nogama iza vrata,
Sa glavom na ćeramidi
Kako zeva u tavan.
Kroz vrata izbaci glavu –
Voćić Bojan od stra' klisnu!
„Tpruj-na-na, Bojane, na!
Nije ovo smrt za tebe,
Ovo ti je žena moja,
U krevetu sa mnom bila
Pa me nije umorila!"
Beše tu i jedno ždrebe
Sa sedam konopa vezan:
Sve pokid'o i utekao,
I bež'o dok se usrao!

MA-NSURAJ, LUVAJ MUJARE, 2

Bljiznja, Gergina Brndušan

Ma-nsuraj, luvaj mujare,
 Ći vrjenjikă ŝe jera
 Rîmuja porŝi supt ja.
 Ći spalat kînd s-apuka,
 Mjerkurj 'nalbe lji бага,
 Ŝî Ći mjerkurj pănă žuoј,
 Lji skuaće pi Ći 'napuoј,
 Ŝ-kînd lji punje pi gard sus
 Latră kînji ka la urs!
 Or ljamnjilji sînt Ći salkă,
 Or sapunu je Ći vakă,
 Or mujarja nu do frjakă!
 Or sapunu nuje bun,
 Or mujarja mare-n kur!
 Nuje kuru marje aŝa –
 Numa ŝapćesprăŝe Ći oka,
 Baŝ kît je kaŝula tja!

MA-Ŝ DUŝA ŜÎ JUO LA NUNTĂ

Bljiznja, Gergina Brndušan

Ma-ŝ duŝa ŝî juo la nuntă,
 Ma njevasta mi urîťă.
 Kînd ma ujtaj la lji frumuasă,
 Ŝăd ku barbacî la masă.
 Kînd ma ujtaj ŝî juo la mja,
 Urîťă Ći drak' s-o ja,
 Kî je njagră ŝî budzată.
 Să-j pun klopîť ka la vakă,
 Să-j dau drumu pi razuor,
 Sî manîńŝe la mouor!

PUSĂJ LA MÎNDRA MÎNA-N KAP

Bljiznja, Gergina Brndušan

Pusăj la mîndra mîna-n kap,
 Un padukje kît un cap!
 Ŝî kemaj komŝîjilji
 S-omuară padukilji,
 Ku sakure, ku topuară,

88. OŽENIH SE, UZEH ŽENU, 2

Blizna, Gergina Durlić

Oženih se, uzeh ženu,
 A vrednica ŝto je bila:
 Pod njome je svinja rila.
 A pranja kad se lati,
 U sredu veŝ potopi
 Pa ga drži do četvrtka
 Kad ga vadi neoprana,
 Pa ga prostre preko greda
 Laju psi ko na medveda!
 Il' su drva od vrbovine,
 Il' sapun od kravetine,
 Ili žena veŝ ne trlja,
 Il' sapun mnogo prlja,
 Il je dupe preveliko?
 Nije dupe baŝ toliko:
 Samo sedamnajs' oka -
 Kao tvoja ŝubara!

89. OTIŠO BIH NA VESELJE

Blizna, Gergina Durlić

Na igru bih ko i svako
 Al mi žena ružna jako.
 Kad pogledam lepe žene
 S muževima kako sede,
 Pa kad gledam moju stravu
 Ŝto je ružna kao đavo,
 Ŝto je crna i zubata:
 Fali zvono oko vrata,
 Da je pustim kao kravu
 Niz polje da pase travu!

90. POMILOVAH DRAGANU

Blizna, Gergina Durlić

Pomilovah draganu,
 Nađoh vašku veliku.
 I pozvah komŝije
 Vašku da mi ubiju.
 Sekirama, toporima

Pi paduke sî omuară.
 Ðac' padukju ðin pişuor,
 Frînsă kuada la topuor.
 Ăl luvară la bîtatură,
 Ş-a skuos şapće oka ði untură.
 Ş-a venjit o kacauă,
 O kacauă kurtă, şuantă,
 Ş-a mînkat untura tuată.

MA MÎNĂ TAJKA LA PLUG

Bljiznja, Gergina Brndušan

Ma mînă tajka la plug,
 Nuşću buoji să-j înzug.
 Juo ij înzug ku kuodzîlji,
 Ij ma-npung ku kuarnjilji.
 Ma mînă sî taj rastîalje,
 Jo tajaj nişci nujalje,
 Ma batu tajka ku jalje.
 Lasaj plugu, lasaj draku,
 Luvaj sapa la sapat.
 Tuota dîziua înkîrţobat,
 Da juo mis cînjerjel bajat,
 Urît îñ şîađe kukoşat.
 Ma kulk sara njikulkat,
 Tuata nuapća dzak îñ pat.
 Lasaj sapa, lasaj draku,
 Luvaj kuasa la kosît,
 Ş-o luvaj pi drum la valje,
 Ažunsăj la kîmpo-l mare,
 Ş-o luvaj îñ ðal-îñ valje.
 Şî trasăj vro duoj otkuoş,
 Şî ði fuame kadzuj žuos.
 Ku nakazu păn la prîndz,
 Îm venji şî sî ma plîng.
 Şî kosîj păn' la kindije,
 Îm venji şî o mînjije.
 Trasăj kuasa îñ buşcanjel,
 Frînsăj kuasa ðin kacăl.
 Lasaj kuasa, lasaj draku,
 Luvaj drumu ka saraku.
 Întînjij Cîganu-n kalje.
 „Buna kalja, mă Cîganje!”

Samo da je stucaju.
 Vaška s' ritnu na umoru,
 Puče drška na toporu.
 Snesoše je u dvorište,
 Silnu mast mi istopiše.
 Dođe kučka lajava,
 Kusa kučka, ćopava,
 Pa svu mast poliza!

91. TAST ME TERA NA ORANJE

Blizna, Gergina Durlić

Tast me tera da orem,
 Ne znam vola da prežem.
 Ja ih prežem repovima,
 Oni bodu rogovima.
 Pa me posla po palice,
 Ja isekoh tanko pruće,
 Tast sa njima me pretuče.
 Bacih plug đavolu,
 Pa dohvatih motiku.
 Nad motikom pogrbljen
 A ja momak vrlo mlad -
 Ne treba mi grba sad!
 Legnem mrtav umoran
 Celu noć ne spavam!
 I motiku napustih,
 Za kosu se uhvatih,
 Pa krenuh ka istoku,
 Na livadu veliku.
 Navalih ti na livadu:
 Tek što dva otkosa padnu
 Mene glad već savlada,
 Od umora snaga pada!
 Počne da mi suza teče,
 Jedva kosih do predveče,
 Pa me ljutnja obuže:
 Zapeh kosom o panjiće
 Slomih kosu na deliće.
 Bacih kosu dođavola,
 Krenuh putem ko siroma.
 Sretah se sa Cigančetom.
 „Sretan put, bre Ciganče!”

Mulcamjesk, mă kîpitanje!“
 „Futuc mama di Cîgan,
 Kum m-aflaș tu di un an
 K-am așuns di kîpitan,
 Kînd n-am în pungă njiș un ban?
 Cîganjel, să fij tu bun,
 Să-c punj kuznjica în drum.
 Đintr-o mikă sâbiuaje
 Să-m faș tri kucîtuaje“.
 (---)

Juo prinsăj duoj skobarj,
 Tuot skobarju šă dinarju!
 Un pustînj di Turk batrîn,
 Futuj ljaža di pogîn,
 Văd juo Turku še-m ginđašće,
 Să-m ja banji di pi pjašće.
 Jel kîtra minje „Agjet! Aagjet!“
 Jo-j trasăj vro duauă-n pjept.
 Jel kîtra minje „Aman! Aman!“
 Juo đecăj ku jel supt mal.

„Hvala lepo, kapetanče!“
 „Bem ti mater cigansku,
 Kud nađe: za malo dana
 Da sam stig'o do kapetana
 Kada nemam ni dinara?
 Nego budi dobar, mali,
 Na sred puta meh raspali
 Pa od jedne male kame
 Tri nožića iskuj za me.“
 (---)

Ja upecah dva skobalja,
 Svaki skobalj dinar valja!
 Jedan pusti Turčin stari,
 Pogansku mu sortu spalim,
 Na mene se namerio,
 Hoće pare da iznudi.
 On će meni „Aget! Aget!“
 Ja ga dvaput preko grudi.
 On će meni „Aman! Aman!“
 Ja ga bacih u kanal.

SKOSAJ RAZBUOJU DUPA KASĂ

Bljiznja, Gergina Brndušan

Skosaj razbuoju dupa kasă
 O venji vrunu sî mje-l cîasă.
 Šî venji un nîtarău,
 Šî-nkîlsu sulu māj rău.
 La sulu al đinapuoij,
 Šapćedzăș di nodoruoj,
 Da vaj duamnje đinainće
 Njiș draku nu cînje minće.
 Unde dă mîndra ku aku -
 Trjaše mîrtanu ku kapu,
 Unde dă ku sovjeika -
 Trjaše lupu ku urjekja.
 Pintra ică šă fușij -
 Trjaše skruafa ku purșij.
 Pintra ică, pintra spată
 Trjaše japa înpidekată.
 Pintra ică šî razbuoj
 Trjaše vakarju ku aj duoj buoj
 Šî tot strîgă „Hoj-hoj-hoj!“

92. STAVIH RAZBOJ IZA KUĆE

Blizna, Gergina Durlić

Turih razboj iza kuće
 Da se neki tkač navuče.
 Pa naiđe tikvan smeo,
 Razbuca mi razboj ceo.
 Kod zadnjega su vratilia
 Sedamdeset čvora bila,
 A kod prednjeg, bogo moj,
 Ni đavo im ne zna broj.
 Gde mi draga iglom bode,
 Tu mi mačor glavom prođe,
 A gde cevku sjuri
 Vuk uvo proturi.
 Izmeđ niti i nitnjača
 Prođu prasci i krmača.
 A kroz niti i brdila
 Prođe sapeta kobilu.
 Kroz razboj sa nitima
 Prođe kravar s volovima
 Pa sve više „Hoj-hoj-hoj!“

Sl. 19 Vlaška vračara Desanka Prvulović iz Crnajke u Poreču. Foto: D. Jelinčić, 2014

VRÎŽÎTUARJA - PRIOČASA ŠOJMANJILOR

Kînd sa našce uomu, în Poreša sa kredzut kã vin doasprãce šojmanje šã-j ursadzã traju đin aãla šas pãnã la muarce, šî aja đin dzî în dzî, đin šas în šas. Aša ursat šojmanjilji skriu în vro karce, šî đ-aja urša uomuluj sa kjamã „skrisa”. Pi lînga „skrisã”, jastã mãj mulce vuorbe kare însamnã urša: „da-ćina”, „soarta”, „narok”, ka šî o vorbã pastratã đi la Rimljenj, ama zujtatã ku aša sãmn: „fata”! Asta vorbã aratã kã însamnat urša uomuluj numa pin su-duiturj, kînd sa înzurã: „Futuj *fata*-n kur!”, „(Futuc) *Fata* kuj ça fakut, kuj ça dat!” Đin vorba „fatã” je skuasã vorba „fatalizam” kare însamnã kredzamînt

93. VRAČARA - ŠOJMANKINA SVEŠTENICA

Kad se čovek rodi, u Poreču se verovalo da dolaze dvanaest šojman-ki da mu odrede život od tog časa pa do smrti, i to iz dana u dan, iz časa u čas. Tako određenu sudbinu šojmanke upisuju u neku knjigu, zato se sudbi-na zove „zapis”. Pored „zapisa”, ima još reči koje znače sudbinu: „dato”, „sorta”, „sreća”, kao i reč sačuvana od Rimljana, ali sa zaboravljenim zna-čenjem: „fatum”! Ona pokazuje da je imala značenje sudbine samo u psov-kama: „Bem ti *subdinu* u dupe!”, „(Bem ti) *Sudbu* koja te rodila, koja te je dala!” Iz reči „fata” (fatum) nastala je reč „fa-talizam” koja označava verovanje da je

kînd lumja krjađe kî je tuot în traj dat înaince în şasu naşćiri, kî je tout skris kum a dat Fata (Ursa), şă traju njimika nu puaće skimba. Kredzutu alu Rumî-nji aj batrînj a fuost fatalizam kurat!

Şojmanjilji nu lasă uomu sîngur dupa şe l-a ursat. Jalje au aţutuorj kare puartă griţa şă mjargă traju alu tuot uomu kum je rîndit în şasu naskutuluj. Aţutuori alu şojmanje sînt vrăţituari-lji. Jalje sînt priočasîlji luor.

Şojmanjilji aljeg priočasîlji lor đin-tra fjaće miş kînd jaljeaju noă anj. Şćirja đi bualje şî đeskîncîşe đi ljikuit bualjilji, fjaćilji învacă în stare dusă, şî pun visurj, kî numa kînd je uomu luvat puaće sî vadă şî sî audă şojmanjilji. Fjaćilji învacă la şojmanje, pănă nu-npljinjesk şajsprăşe anji. Đin anji-ja puot şă đeskînce a jevi.

Alji măj bunje fjaće şojmankilji învacă sî kadă, ş-aşa dusă puot şă vorbjaskă ku jalje. Aşa fjaće kad la şina lu duminjika mikă, kînd şojmanjilji vin pin lumja uomuluj, sî sa gostaskă, şî sî vadă kum trajaşće lumja. Atunş lumja sa duşe la aşă mujerj, şî pista jalje întrabă şojmanjilji đi nakazurlji luor.

Lumja krjađe kă şojmanjilji ursadză bun, ama jastă alće sîlje njikuraće kare sa-mpjadikă-n traju uomuluj, şî luj sa-ntîmplă mulće rîalje, însepînd đi la bualje uşuare pănă la rîalje măj grjalje. Kînd nu sa sîmće bun, uomu sa duşe pi la vrîţituorj, kare đemult a fuost în tuot kotunu satuluj kîci una. Ursa uomuluj, skrisă đi şojmanj, vrîţituarja vjađe în buobe đi kukurudz. Mistakaće ku mîna vrîţituori, buabilji sa-npart şî kad pi voja lu şojmanje. Da kînd sa-ntîmplă şeva măj grjeu, adîns kînd vrja

sve predodređeno u času rođenja, da je tada sve zapisano kako je odredio Fatum (Usud), i da takav život ništa ne može promeniti. Verovanje starih Vlah bio je čist fatalizam.

Şojmanke ne napuštaju čoveka posle određenja sudbine. One imaju pomoćnike koji vode računa da se život svakog čoveka odvija onako kako je određeno. Pomoćnici šojmana jesu vračare. One su njihove sveštenice.

Şojmanke biraju svoje sveštenice među devojčicama, kad ove imaju devet godina. Znanje o bolestima i baljice kojima se bolesti leče, one uče kroz trans i san, jer samo kad je čovek obuzet može videti i čuti šojmanke. Devojčice uče kod šojmanki dok ne napune šesnaest godina. Otada mogu da vračaju javno.

Najbolje devojčice šojmanke uče da padaju u trans, i tako obuzete da razgovaraju sa njima. Takve devojčice padaju uoči mlade nedelje, kad šojmanke dolaze u ljudski svet da se goste, i da vide kako ljudi žive. Tada ljudi idu kod takvih žena i preko njih pitaju šojmanke o svojim tegobama.

Ljudi veruju da šojmanke određuju dobru sudbinu, ali ima raznih nečastivih sila koje utiču na život, pa se čoveku događaju mnoga zla, počev od običnih bolesti do velikih tragedija. Kad mu nije dobro, čovek odlazi kod vračara, kojih je ranije bilo u svakoj seoskoj mahali po jedna. Čovekovu sudbinu, određenu od strane šojmanki, vračara vidi u zrnima kukuruza. Pomešana rukom vračare, zrna se dele i padaju po volji šojmanki. A kad se desi neki teži slučaj, a posebno kad želi da vidi kakva

sî vadă še ursă ăl așcată, uomu sa dușe la vrîțituorj kare kad. Jalje puot veđa șî ursă înaince, șî puot – ku ažutatu lu șojmanje - să skuatâ pi aj muorc di pi „lumja-ja” să vină șî si vorbjaskă ku ruda lor a vije.

Nu șciu tuoc Rumînji în Srbije di șojmanje; pi așca insă kunuosk numa Rumînji aj răsăricanj (Kjaja, Krajna, șî pista Ćimuok kîtra Đij) š-aj mižlošinj (Porješa šî Ćimokol Njegrju), da Rumînji la zovîrnjit (întra Porješa šî Moraua) krjed kă vrîțituorilji „pikă dă vînt”, șî pi mujerj kare-s dusă, puartă svîncî vîntuluj kare-j kjamă „vînturlji”.

Ursa omuluj je dată odată di la șojmanje, la nașcirje, șî nu sa puace skimba njiškum šă njiškînd. Vrîțituorilji sînt învacaće di la șojmanje să-n-tuarkă ursă la daćina ij, kum je skrisă, șî aja jalje puot faša ku đeskîncîse, în kare kjamă pi sînta Majka Marija sî đa ljak, kă maj mulće șćije. Sa vjađe kă je Majka Marija dzîna șojmanjilor; ja je numa numilji înskimbat alu Dzîna Batrînă – Mujka Mare, kare - în kredzutu Rumînjilor - a naskut Pomîntu šî lumja înrjagă, șî đ-aja șćije kum je ursă lu tuot sî je pi Pomînt šî pi Šerj.

Vrîțituarja rumînjaskă nu kućadză să întuarkă lumja, nu kućadză să skurće vuorbilji lu đeskîncîk, nu kućadză să đeskînce fara tot še trjabe să fije pus în ljak, šă nu kućadză să kaće banj pi đeskîncîk, kă vin șojmanjilji š-o bat. Puaće să primjaskă numa banj kare al bolnau dă di la injimă kît să fije plăcit ljaku. Vrîțituarilji batrînje n-a kućadzăt să primjaskă banj în mînă numa a katat să-j lasă pi pomînt, să-j gaziăskă ši sî dzikă „Să fije ljaku plăcit!”

ga sudbina čeka, čovek ode kod neke od vračara koje „padaju”. One mogu videti buduće događaje, a mogu – uz pomoć šojmanki – da izvedu pokojnike sa „onog sveta” da dođu i pričaju sa živim rođacima.

Ne znaju svi Vlasi u Srbiji za šojmane; ova bića poznaju samo istočni Vlasi (Ključ, Krajina i preko Timoka ka Vidinu), i centralni Vlasi (Poreč i Crna Reka), a zapadni Vlasi (između Porečke Reke i Morave) veruju da vračare „padaju u trans od vetra”, i da obuzete žene u tom transu vode demoni vetra koje zovu „vetrinje”.

Čovekova sudbina je jednom određena od šojmana, u času rođenja, i ne može se menjati nikako i nikad. Šojmanke uče vračare kako da vraćaju sudbinu u njen određeni tok, kako je zapisano, i one to čine bajalicama u kojima se za lek obraćaju Svetoj Majci Mariji, jer je ona svemoćna i sve zna. Vidi se da je Majka Marija boginja šojmanki; ona je, zapravo, izmenjeno ime Stare Boginje – Velike Majke, koja je – po verovanju Vlaha – rodila Zemlju i ceo svet, i zato zna koja je sudbina svega na Zemlji i na Nebu.

Vlaška vračara ne sme da vraća ljude, ne sme da skraćuje tekstove bajalice, ne sme da menja sadržaj melema ili leka koji pravi dok baje, i ne sme da traži novac za bakanje, jer će doći šojmanke da je premlate. Sme da primi samo novac koji bolesnik daje od srca, ali tek toliko da se simbolično plati lek. Stare vračare nisu smele novac da prime u ruke, već su tražile da se spusti na zemlju i da se nagazi nogom uz reči „Da lek bude plaćen!”

DESKÎNCÏK ÐI ÐOJMANJE*Arnaglaua, Janku Sljekarju*

Ðojmanjlji sînt un fjelj Ði dzînje ursa-
tuarje tarj kare rašask suđina uomuluj
în şasu kînd s-a naskut. Sînt doăsprăşe,
kîce lunj jastă pi anu Ði dzîlje. La lji trij
măj marj sa şciu şă numilji: *Jana, Sîm-
dzîjana* şi *Stojana*, ama nu lji sa kućad-
ză dzîşa pi nume, numa lji sa dzîşe „ja-
lje” or, măj đes, „dzînjilji milostînsîlji”,
să nu sa mînjije, kă atunşa sînt rîalje.
Măj tare sînt Ði tuot pi lumje, nu sa
ćem Ði njimika, njiş Ði Dumnjedzîu, şă
askultă numa Ði sînta Majka Marija.
Kînd sînt mînjiuasă jalje duk bualje,
da Ði bualji-lja numa jalje au ljak. Ja-
lje sa mînjije măj đes kînd sa gazîaşće
luoku unde s-a žukat, or kînd uomu sa
pişă la tutuk în trauşă (aja lji „kasa” şi
„masa”), or kînd âl prinđe viornjica Ði
kare lumja sa apîră skipînd. Al bolnav
je amjecît şi puzumenjit, fara pućarje,
vorbjaşće najurlja, âl duare tuot, nu
duarme kalumja, visadză visurj urîće,
da kînd je buala grja, âl prinđe şi buala
rîa. Kopij-aj miş nu manînkă, şi plîng şi
cîpa una-ntruuna. Ð-al bolnav sa dzîşe
kî je „şojmanjit, luvat Ði şojmanje”, în
alt fjelj, „lovut”, „ćoknjit”, „pljesnjit”.
Sa đeskîntă điminjaca lînga fuok în
kasa l-al bolnav or la vrăžîtuorju, pi
injima guală. Sa ja vas nuou, în jel sa
punje mnjare, da în mnjare tamînje
ku busujuok. Tuot aja sa mjastîka ku
ljingură nuauă Ði ljemn. Đeskîncîku sa
spunje Ði tri uorj. Ðin mnjarja đeskînt-
tată al bolnav manînkă kîci kîta, pănă
nu-j trjaşe.

A pljekat (Janku) pi kalje, pi kalare,
Pi drumu-l Dumnjedzîo-l mare,
S-a-ntînjit ku milostînsîlji-n kalje.

94. BAJALICA PROTIV ÐOJMANA*Rudna Glava, Janko Nikolić*

Ðojmanke su moćne vile suđenice
koje određuju sudbinu čoveka u času
rođenja. Ima ih dvanaest, koliko ima i
meseci u godini. Trima najjaćim zna-
ju se i imena, to su: *Jana, Samdzijana*
i *Stojana*, ali se ne smeju oslovljivati
po imenu već im se kaže „one” ili češće
„vile milostive”, da se ne naljute, jer su
tada najopasnije. Jaće su od svega na
svetu, ne boje se nićega pa ni Boga, i
sluřaju samo Svetu Majku Mariju, maj-
ku Božju. Kad su ljute, one donose bo-
lesti, ali od tih bolesti samo one drže
lek. Od „şojmana” se oboljeva na razne
naćine, najčešće kad se nagazi mesto
na kome su igrane, kad se čovek pomo-
kri na drvljanik u dvorištu (njihovo
„boravište” i „trpeza”!), ili kad te za-
hvati vrtlog vetra od koga se ljudi štite
pljuvanjem. Bolesnik izgleda sumanu-
to i rastrojeno, bez snage, govori nera-
zumno, boli ga „ćela snaga”, loše spava
i ima ružne snove, a u težim oblicima
stižu ga napadi padavice. Bebe odbi-
jaju hranu i histerićno i dugotrajno
plaću. Za bolesnika se veli da je „oşoj-
manjen, uzet od şojmana”, drugim re-
ćima „udaren”, „ćaknut”, „blesav”. Ba-
janje se vrši ujutru na prazan stomak
kraj ognjišta u kući vraća ili bolesnika.
Uzme se nov, nekorišćen sud, u njega
se stavi meć a u meć tamjan i bosil-
ljak. Sve se to meşa novom drvenom
kašikom i tri puta izgovara navedena
basma. Prebajani meć bolesnik potom
jede malo-pomalo, dok ne ozdravi.

Poš’o (Janko) putem, stazom,
Božjim putem velikim,
Suđenice je na putu sreo.

Dzînjilji milostînsîlji mînjijaće,
 Înfokaće,
 Ði ðirjapta l-a luvat,
 Ðî-n karuţă l-a runkat;
 Ði še sus - măj sus,
 Ði še sus - şî măj sus.
 Ðe trij uorj la rîdikat,
 Ði trij uorj la skuturat;
 Sînzilji j-a tulburat,
 Karnja j-a îngenjinat -
 L-amjecît,
 L-a firşît,
 L-a norodzît -
 La fakut ðin uom njiuom.
 Nu măj puaće să vorbjaskă,
 Nu şcije sî puvestaskă,
 Ş-a pljekat pi drum, pi kalje,
 Ku glas mare pănă-n şjerj,
 Ku lâkrîmj pănă-n pomînt,
 Sa kîntă, sa nîkaţiaşće.
 Njima-n cara no-l audza
 Ði kît sînta Majka Marija ðin şjerj.
 Snta Majka Marija-l audza,
 Şî ði vajčilji luj,
 Ði nakazurlji luj -
 În skara ij
 Nu puća şađa,
 Pi skamnu ij
 Nu puća uđinja.

Kum îl audza,
 Ði pi skamn sa skula,
 În kalkînj sa rîsuşa,
 Rokja alba înbraka,
 Bîto-l ði aur î n mînă luva,
 Pi skară ði aur şî ði arzînt sa kubara,
 Pi hat sa-n kîljika
 Şî la (Janku) ažunza.
 „Duamnje, (Jankulje),
 Şe ci vi vajta,
 Şe ci vi kara,
 Ði jo n-aş puća
 Ði mila tja,

Suđenice naljućene,
 Raspaljene,
 S desna su ga dohvatile,
 U karuce hitnule;
 Od više - poviše,
 Od više - još više.
 Tri put su ga digle,
 Tri puta protresle;
 Krv mu zamutile,
 Meso zatrovale -
 Ošamutile,
 Strošile,
 Zaludele,
 U nečoveka pretvorile.
 Ne može da zbori,
 Ne zna da govori,
 Pa je poš'o putem, stazom,
 Glasom snažnim do neba
 I suzama do zemlje,
 Pa se vajka, jadikuje.
 Niko ga u zemlji ne čuje
 Osim Svete Majke Marije s nebesa.
 Čula ga je Sveta Majka Marija,
 I od vajkanja njegovog,
 Od jadanja njegovog,
 Na stubama svojim
 Ne mogaše sedati,
 Na prestolu svome
 Ne mogaše odmarati.

Čim ga ona dočula,
 S prestola se podigla,
 Na pete se okrenula,
 Belu halju obukla,
 Zlatni štap uzela,
 Niz stube zlatno-srebrne je sišla,
 Na hata uzjahala
 I do (Janka) stigla.
 „Gospode, (Janko),
 Što li jadikuješ,
 Zašto li se tužiš,
 Da ja ne mogado'
 Zbog milošte tvoje

În paşe şađa
 În skara mja?
 „Duamna, sînta Majka Marije,
 Kum sî nu ma vajt,
 Kum sî nu ma kînt,
 Kînd am pljekat pi kalje, pi kalarje,
 Pi drumu-l Dumnjedzîo-l mare,
 Ma-ntînjij ku milostînsîlji-n kalje.
 Dzînjilji milostînsîlji înfokaće,
 Mînjijaće,
 Nîkažîće -
 Ði đirjapta ma luvară,
 În karucă ma lupadară;
 Ði še sus - măj sus,
 Ði še sus - şî măj sus.
 Ðe trij uorj ma runkară,
 Ðe trij uorj ma skuturară.
 Sînžilji îm tulburară,
 Karnja mi înenjinară,
 Rîndza-m zminćiră,
 Ma amjecîra, ma firşîră,
 Ma norodzîră,
 Ma fakură đin uom njiuom!”
 Snta Majka đe audza,
 Jut pi hatu ăl pornja -
 Într-o mînă biş đî fuok,
 Într-una stîlp đî busujok.

Hatu tare ăl mîna,
 Mjerza hatu đe zbura,
 Şî la salkă ažunza.
 Salka mare, krengarată,
 Şe krjaşće pi lînga apă.
 „Buna dzîua, salka mare,
 Krengarată!”
 „Binje sîc ažuće, Majka Duomnuluj!”
 Jut ku skamnu đî aur şî đî arzînt
 O ruga: „Şădz, Majka Duomnuluj!”
 „N-am venjit sî şăd,
 Numa sî ci-ntrăb
 Da-j vadzut pi dzînjilji milostînsîlji,
 Înfokaće, mînjijaće,
 Nîkažîće,

U miru da sedim
 Na prestolu svome?”
 „Gospo, Sveta Majko Marijo,
 Kako da ne kukam,
 Kako da ne tižim?
 Kad sam poš'o putem, stazom,
 Božjim putem velikim,
 Suđenice sam na putu sreo.
 Suđenice raspaljene,
 Razjarene,
 Razgnevljene -
 S dnesna mene zgrabiše,
 U karuce baciše;
 Od više - poviše,
 Od više - još više.
 Tri put uvis hitnuše,
 Tri put me protresoše.
 Krvcu mi zamutuše,
 Meso mi zatrovaše,
 Želudac pomeriše;
 Ošamutuše, strošiše,
 Zaludeše,
 U nečoveka pretvoriše!”
 Sveta Majka kad to чу,
 Brzo hata potera -
 U jednoj ruci plamen bić
 A u drugoj struk bosiljka.

Hata brzo terala,
 Hitro hat je leteo,
 I do vrbe stigao.
 Vrba krupna, razgranata,
 Koja pokraj vode raste.
 „Dobar dan, vrbo krupna,
 Razgranata!”
 „Dobro ti pomoglo, Majko Božja!”
 Brzo joj stolac, zlatno-srebrni
 Ponudi: „Sedi, majko Gospodnja!”
 „Nisam došla da sedim,
 Već da te pitam
 Da li si videla suđenice,
 Raspaljene, razjarene,
 Razgnevljene,

Pi drum trekînd
 Ku ljaku lu (Janku)?"
 „E, Duamna snta Majka Marije,
 A fi trekut, ma nu lj-am vadzut!”
 Mult snta Majka sa mînjija,
 Šî la salkă-j vorbja:
 „Tu salkă mare, rotată,
 Nu-m spusăş kum lj-aj vadzut,
 Kî pi lînga cînje a trekut,
 Ð-aja ruod nu vi măj prînda,
 Numa primovara vi škîpa
 Šî vi plînză!”
 Aşa salka blîstama,
 Šî ruodu ij luva.

Jar pi hat sa-nkîljika,
 Înr-o mînă biş đî fuok,
 Înr-una stîlp đî busujok.
 Hatu tare âl mîna,
 Mjerza hatu đe zbură,
 La măr mare ažunza.
 Măru dulşe, zemnarat,
 Înflurit şî krengarat.
 „Buna dzîua, măro-l dulşe,
 Zemnarat!”
 „Mulcamjesk, Majka Duomnuluj.”
 Jut ku snamnu đî arzînt o ruga.
 „N-am venjit sî şăd,
 Numa sî ci-ntrăb
 Da-j vadzut pi dzînjilji milostînsîlji
 Înfokaće, mînjijaće,
 Nîkažîće,
 Pi drum trekînd
 Ku ljaku lu (Janku)?"
 „Duamna snta Majko Marijo,
 Lj-am vadzut,
 Ama đe mult a trekut!”
 Ja-l blăgoslovja, şî ruod ij da:
 „Mărulje,
 Kare vo venji la cînje flomînd -
 Sî pljaşe satul,
 Kare vinje bolnau -
 Sî pljaşe zdravîn,

Putem da prolaze
 S lekom (Jankovim)?"
 „E, Gospo, Sveta Majko Marijo,
 Možda su prošle, al' videla nisam!”
 Grdno se Sveta Majka naljuti
 I vrbi prozbori:
 „Ti mi vrbo krupna, krošnjasta,
 Ne reče da si ih videla,
 Mada su ovuda prošle -
 Zato roda nikad nemala,
 Samo s proleća slinila
 I plakala!”
 Tako vrbu prokljinjaše,
 I rod joj oduzimaše.

Opet hata uzjahala,
 U jednoj ruci plamen bič
 A u drugoj struk bosiljka.
 Hata brzo terala,
 Hitro hat je leteo,
 Do jabuke stigao.
 Vočka slatka, razgranata,
 Golema i puna cvata.
 „Dobar dan, vočko slatka,
 Razgranata.”
 „Zahvaljujem, Majko Božja.”
 Brzo joj stolac srebrni ponudi.
 „Nisam došla da sedim,
 Već da te pitam
 Da li si videla suđenice,
 Raspaljene, razjarene,
 Razgnevljene,
 Putem da prolaze
 S lekom (Jankovim)?"
 „Gospo, Sveta Majko Marijo,
 Videla sam ih,
 Ali su davno prošle!”
 Blagosiljaše je i rodом obdari:
 „Jabuko,
 Ko ti gladan dođe -
 Da pođe sit,
 Ko dođe bolestan -
 Da pođe zdrav,

Da ku ruodu tjeu
La tuata lumja sî lji fije di diđikă,
Șî sî sa dukă la tuata nunta,
Șî la tuata zavječina,
Șî la tuata guozba.”
Aša-l blagoslovja,
Șî pi hat sa-nkîljika -
Într-o mîna biș di fuok,
Într-una stîlp di busujok.

Hatu tare ăl mîna,
Mjerža hatu de zbura,
La pār mare ažunda.
Paru dulše, zemnarat,
Înflurit șî krengarat.
„Buna dzîua, păro-l dulše,
Žemnarat!”

A tvojim plodom
Svi ljudi da se diče,
I da ga nose na svaku svadbu,
Na svaku svetkovinu
I na svaku gozbu.”
Tako je blagosiljala,
I hata uzjahala -
U jednoj ruci plamen bič
A u drugoj struk bosiljka.

Hata jako terala,
Hitro hat je leteo
I do kruške stigao.
Kruška slatka, razgranata,
Golema i puna cvata.
„Dobar dan, kruško slatka,
Razgranata!”

Sl. 20 Vlaška vračara Mila Novaković iz Crnajke opsednuta šojmankama pala je u trans. Detalj seanse sa etnologom P. Durlićem. Sa kamerom apsolvent etnomuzikologije Biljana Bojković. Foto: M. Šalarević, 2008.

„Mulcamjesk, Majka Duomnuluj!”
Jut ku snamn di aur ši di arđint
O ruga.

„N-am venjit sî šăd,
Numa sî ci-n trăb
Da-j vadzut pi dzînjilji milostînsilji,
Înfokaće, mînjijaće,
Nîkažiće,
Ku ljaku lu (Janku)
Pi drum trekînd?”

„Duamna snta Majka Marije,
Lj-am vadzut - đemult a trekut
Šî supt un kuolc di gard sa pitulară!”
Al blăgoslovja

Šî ruod ij da:
Kare vo venji la pār flomînd -
Sî pljaşe satul,
Kare vo venji bolnau -
Sî plaşe zdravîn.

Al blăgoslovja šî ruod ij da,
Šî pi hat sa-nkîljika,
Šî la gard ažunza.

Đi pi hat sarja,
Atu di gard ljega
Šî la jalje strîga.
Jalje tuaće la ja ješa,
Pi lînga ja spată sa faşa
Š-n gura ij kata,
Šî di vuorba ij askulta.

„Sîn dac ljaku lu (Janku),
Đin mnjarje, đin rîndza đin jalje;
Sîn dac di njepuçare,
Sîn dac di tulburjarja kapuluj,
Sîn dac di šušnjala,
Sîn dac di tuata durjarja
Še va fi în uasîlji luj.

Kare vrjec sî mje-l dac di vuoje -
Sî mje-l dac, kare nu...” -

Biş di fuok traţa,
La bataje lji luva
Šî ljaku skoća,
Š-n pjaćik alb âl învaluja,
Ku aca roşe îl ljega,

„Zahvaljujem, Božja Majko!”
Brzo joj stolac zlatno-srebrni
Ponudi.

„Nisam došla da sedim,
Već da te pitam
Da li si videla suđenice,
Raspaljene, razjarene,
Razgnevljene,
S lekom (Jankovim)
Putem da prolaze?”

„Gospo, Sveta Majko Marijo,
Videh ih - davno minuše
I pod čoškom ograde se sakriše!”
Blagosiljaše je

I rodod obdari:
Ko dođe gladan -
Da pođe sit,
Ko dođe bolestan -
Da pođe zdrav.

Blagosiljaše je i rodod obdari,
I hata uzjahala,
Do ograde stigla.

Sa hata sjahala,
Za ogradu ga vezala,
Suđaje dozivala.

One sve izadoše,
Oko nje se poređaše,
U usta je gledaše,
Njenu reč slušaše.

„Da mi date (Jankov) lek,
Od meda, od jeda;
Da mi date za nemoćnicu,
Da mi date za vrtoglavicu,
Da mi date za uzdahe,
Da mi date za svaku boljku
Koja bude u njegovim kostima.
Koja hoće dobrom voljom da mi da -
Neka da, koja neće ...” -

Bič vatreni trzaše,
Pa ih njime mlaćaše
I lek od njih dobijaše,
U belo krpče uvijaše,
Crven-koncem vezaše,

Š-n puzanarj äl бага,
 Ši la (Janku) sa-ntorša.
 Punja snaga la snagă,
 Sînze la sînze,
 Karnje la karnje,
 Rîndza la luoku ij.
 Kum traže vaka la vicălu ij -
 Rîndza la luoku ij!
 Kum traže uaja la mnjelu ij -
 Rîndza la luoku ij!
 Kum traže mumu la kopilu ij -
 Rîndza la luoku ij!

Pi (Janku) äl ugođa,
 Äl înzdrăvenja.
 L-a lasat kurat, luminat,
 Šă sînstît,
 Ka un măr mîndru înlurit
 Înr-un duos înrundzît,
 Ka mnjarja-n stupină,
 Ka aluvatu-n postao.
 Đeskîndiku đî la minje,
 Ljaku đî la snta Majka Marije.
 Đî la ja ljak sî fije
 Kî ja măj mult šćije.

ĐI SKRISA, 1

Arnaglaua, Visaljina Bkuanje

Đi skrisa (sî sa fakă aja šî je ursat)
 sa đeskîntă kînd insa kăsătorită măj
 đikurînd trajašće rău ku suocu; atu-
 nša sa krjađe kî soco-la nuje ursat, šî
 dupa-l ursat sa trîmjăće un kokuoš
 vîlvuos, ku ārpliji đî ocăł, šî ku ćuoku
 đî fier. Sa đeskîntă šî la fjaće marj, kare
 n-au naruok ku bajecî, kă înga n-a dat
 pista skrisa luor. Sa đeskîntă lînga ka-
 min.

Kîrpă, kîrpucă,
 Pi kuoš ćî arunkaj,
 Kokuoš ćî fakuj,

U džepče ga metaše
 I (Janku) se vratila.
 Stavila mu snagu na snagu,
 Krv na krv,
 Meso na meso,
 Želudac na mesto njegovo.
 Kao krava svom teletu -
 Želudac na svoje mesto!
 Kao ovca svom jagnjetu -
 Želudac na svoje mesto!
 Kao majka svom detetu -
 Želudac na svoje mesto!

(Janka) uredila,
 Izlečila.
 Ostavila ga čistog, svetog
 I čestitog,
 Ko jabuku lepu, rascvalu,
 Usred šume olistale,
 I kao med u košnici,
 Kao testo u naćvici.
 Bajanje od mene,
 Lek od Svete Majke Marije.
 Lek od nje neka bude
 Jer ona najviše zna.

95. DA SE OSTVARI ZAPISANO, 1

Rudna Glava, Veselenka Bkić

Da se ostvari „zapisano” (suđeno)
 baje se kada je u braku mladih supruž-
 nika velika nesloga; tada se veruje da
 bračni drug nije onaj koji je „suđen”, pa
 se po „suđenog” šalje mitski petao sa
 čeličnim krilima i gvozdenim kljunom.
 Baje si devojkama koje nemaju sreću
 sa momcima, pa veruju da još nisu na-
 letele na svoga „suđenika”. Baje se kraj
 kamina.

Maramo, maramče,
 U odžak te hitnuh,
 U petla te pretvorih,

Ku ārpilji đī ocāl,
 Šī ku ćuoku đī fīer.
 Kīnd pista skrisa-mja vi da,
 Ku ćuoku s-o ćoknješč,
 Ku ārpilji sǎ-l prīsnješč,
 Ku gjarīlji sī mje-l zgīrīj.
 Đīn suomn sǎ-l pumenješč,
 La minje sǎ-l opravješč.
 Įn vis sǎ-l visǎdz,
 A jevi sǎ-l kunuosk. .

ĐI SKRISA, 2

Arnaglaua, Stanka Brdnušan

Fak braširlji kukoluoš,
 Sī sa fakǎ njegru kokuoš,
 Sī zbuarje pi kuoš,
 Pista skrisu mjeu sǎ đǎ!
 Kīnd vo gasa -
 S-j đǎ ku ćuoku-n kap,
 S-l ćoknjaskǎ,
 S-l poknjaskǎ,
 S-l pumenjaskǎ,
 Pi paše sī nu-l lasǎ
 Pǎnǎ la minje nu vinje!

ĐE SKRISǎ, 3

Praova, Ljina Ilješoanje

Tu kǎmaše,
 Đe kīnd tj-aj ćasut,
 Ši tj-aj fǎkut,
 Ši tj-aj purtat,
 Njić o službǎ nu c-am dat,
 Da la asta sarǎ mare,
 Sǎ-c dau o službǎ tare.
 Sǎ služeštj,
 Da sǎ nu tunžeštj:
 Sǎ tje fać balaurel pe ćer,
 Ku ćoku đe fer,
 Ku rocīlji đe ocāl -
 Sǎ kac skrisa la (Mǎrija)
 Sǎ kac skrisa,

Sa ćelićnim krilima
 I gvozdenim kljunom.
 Kad na mog suđenog naiđeš,
 Kljunom ga kljucni,
 Krilima mlatni,
 Kandžama ogrebi.
 Iz sna ga probudi,
 K' meni ga uputi.
 U snu da ga usnim,
 Na javi da ga prepoznam.

96. ZA ZAPISANO, 2

Rudna Glava, Stanka Brandušanovć

Motam tkanice u klube,
 U crnog petla da se pretvore,
 Da kroz dimnjak odleti,
 Mog suđenika da nađe!
 Kad ga nađe -
 Da ga kljunom ćukne u glavu,
 Da ga ćukne,
 Da pukne,
 Da ga osvesti,
 Mira da mu ne da
 Dok mene ne dođe!

97. ZA ZAPISANO, 3

Prahovo, Magdalena Dobrivojević

Ti košuljo,
 Od kad si satkana,
 Od kada si urađena,
 I nošena,
 Ni jedan posao ti nisam dala,
 A od ove večeri velike,
 Da ti naložim službu veliku,
 Da služiš,
 Al da se ne tužiš:
 Da se pretvoriš u zmaja na nebu,
 Sa gvozdenim kljunom,
 Sa krilima od ćelika -
 Da potražiš (Marijinog) suđenika,
 Da potražiš suđenog

Și-n lung și-n lat,
 Să kac și ači în sat.
 Țe o fi în cară,
 Să-j punjem skară.
 Țe o fi în muntje,
 Să-j punjem puntje,
 Da Țekă o fi în sat,
 Să vină la vorbă,
 Și la svat.
 Kă jo înpunj pe jel,
 Pe jel, pe mumă-sa,
 Pe ta-su,
 Pe fra-su,
 Pe sor-sa,
 Și pe naš-su,
 Pe muașă-sa,
 Pe birou Țin sat:
 Să-l îngeme la însurat.
 Să nu-j Ța să bja,
 Să nu-j Ța mînka,
 NjiȚ Țe sămn să durmja,
 Pănă skrisa n-o kata,
 Și Țe (Mărija) să Ța.

ȢI SKRISĂ, KU DRAȘI, 4
Ȣîrnajka, RuȚa Mușuanje

Măj tare sîlă kare puaȚe să-ntuarkă
 ursa skrisă la luoku ij, je sîla lu drași.
 PuȚarja luor a ramas Țin vrjamja lu
 Șojtan, stramoșu drașilor, kare a fuost
 Fîrtatu lu Dumnjedzîu kînd s-a fakut
 Pomîntu. Ku ij nu kuȚadză să lukre fije
 kare vrîȚituarja, numa alji măj tarj,
 kare sînt sprimiȚe să lukre ku al nji-
 kurat, șî kare șċiu unde drași trajesk.
 Așa vrîȚituare ja un kucît ku plasîalje
 njagre șî sa dușe la rîu, kată salkă lu
 kare krjenȚilji sîâr pi apă. Sa Țizbrakă
 în pjalja guală, sa bagă în apă șî prin-
 Țe krjanga într-o mînă, da-n alaltă cî-
 nje kucîtu. Ku kucîtu fașe o tajatură-n
 krjangă, ama n-o taje Ți tuot, numa

Uzduș i popreko,
 Da potraȚiș i tu u selu.
 Bude li u ȚrȚavi,
 Da mu postavimo stube,
 Bude li u planini,
 Da mu postavimo brvno,
 Bude li u selu,
 Da doȚe na veridbu
 I u svatove.
 Jer ja podbadam njega,
 Njega, i majku njegovu,
 Oca njegovog
 Brata njegovog,
 Sestru njegovu,
 I kuma njegovog,
 I babicu njegovu,
 I seoskog birova:
 Da ga na ženidbu teraju.
 Da mu ne daju da pije,
 Da mu ne daju da jede,
 Da mu ne daju da spava,
 Dok sudbinu svoju ne potraȚi,
 I dok kod (Marije) ne doȚe.

98. ZA ZAPISANO, SA ȢAVOLIMA, 4
Ȣrnajka, RuȚa Muȇiȇ

Najveȇu moȇ da vrate sudbinu u njen
 tok, imaju ȇavoli. Njihova moȇ je ostala
 iz vremena Șojtana, ȇavoljeg prapret-
 ka, koji je bio boȇji pobratim kad se
 stvarao svet. Sa ȇavolima ne sme da
 radi svaka vraȇara, sem onih najjaȇih
 koje su spremne da rade sa neȇistim
 silama, i koje znaju gȇe ȇavoli Źive, i
 kako se mogu namamiti. Takva vraȇa-
 ra uzme noȇ sa crnim koricama i ode
 na reku, tamo traȇi mesto gȇe vrbova
 grana udara po vodi. Svlaȇi se gola i
 ulazi u vodu i hvata tu granu jednom
 rukom, a u drugoj drȇi noȇ. Noȇem na-
 pravi mali rez u grani, pazeȇi da je ne
 preseȇe, samo pravi imitaciju da ȇe je

faše kimîtä k-o taje. Cînînd krjanga-n mînä, kimîtînd k-o taje, đeskîntă, ama tare bagă sama sã nu sminćaskă vuorbilji, šã sã nu arîaće frika, adîns kînd draši însép sî jasă đin apă. Draši nu vor sã do askulće vrîžîtuorlji, kî jalje lji strîkă ođina, šî đ-aja lji fak mulće nîsarîmbje, sã lji mînje sã sminćaskă pănã nu gaćesk đeskîncîku, kî atunša lji storăsk pi jalje šî nu sa māj duk sã fakă alće rîalje pin lumje. Vuorbilji lu đeskîncîk trãbe dzîsă đe trij uorj, fara njiš un pik đî grešală. Đeskîncîku, pi spusu lu vrîžîtuorj, nu sa sokoćašće kî je „ku al rău”, dakă sa lukră ku draši, kî je vuorbă đî ursa, kare je māj tare rînd pu lumje, šî vrîžîtuarja faše lukru ku mare dobîndă kînd skrisa zminćitã o-ntuarşe la rîndu ij.

Tu, salkă, sãrj îñ apă.
Kum sãrj îñ apă,
Bac šî dzîua šî nuapća,
Aš sî skuoc draş, drakuajşe,
Trînturj, trîntoruajşe,
Sã sã dukă după skrisa mja,
După dzîsa mja unde v-o fi ja!
Ăñ vis sî mj-o dukă s-o visădz,
Binje s-o kunuosk!
Sî će duş draş, drakuajşe,
Trînturj, trînturuajşe,
Sã nu đîrîc đî njima
Pănã la ja nu ci vi duşa.
Vi gasîo ku tată, ku mumă,
S-o jaj đî-ntra mumă,
Đi-ntra tată,
Đi-ntra frac šî đî-ntra suruorj!
V-o fi kununată?
S-o jaj đî-ntra uom!
Njiš mînkare sî nu manînşe,
Njiš apă sã nu bja,
Njiš ođinã sã nu ođinjaskă
Pănã la minje nu va venja!

preseći. Držeći granu, imitirajući sečenje, baje, ali strogo vodi računa da ne pogreši u recitovanju i da ne pokaže nikakav strah, naročito kad đavoli počnu da izlaze iz vode. Đavoli ne vole nešto naročito da služe vračarama, jer one im kvare odmor, i zato im prave razne smicalice, ne bi li ih naterali da pogreše dok ne svrše bajalicu, jer tada mogu da se svete njima i ne moraju da idu na drugu stranu da čine zla. Bajalica treba da se izgovori tri puta, bez ijedne greške. Ova bajalica, po rečima vračara, ne smatra se crnom magijom, iako se radi sa đavolima, jer je reč o sudbini koja spada u najjači poredak na svetu, i vračara radi veoma koristan poseo kad poremećenu sudbinu vraća u njen ustaljeni red.

Ti, vrbo, po vodi skačeš.
Kako po vodi skačeš,
Kako lupkaš danju i niću,
Tako da izvedeš đavole, đavolice,
Tartore, tartorice,
Da odu po moju suđenicu,
Po moju sudbinu, gde god da bude!
U san da mi je dovedu da je usnim,
Dobro da je prepoznam!
Da odete đavoli, đavolice,
Tartori, tartorice,
I da ne dirate nikog
Dok do nje ne stignete.
Ako je nađete sa ocem, sa majkom
Uzmite je od majke,
Od oca,
Od braće i sestara!
Možda je venčana?
Uzmite je od muža!
Ništa da ne jede,
Ništa da ne pije,
Nigde da ne stane
Dok kod mene ne dođe!

ĐI DRAGUSTA, 1

Arnaglaua, Visaljina Bkuanje

Kum traže tota lumja la fuok,
 Ši la mînkârje,
 Ši la mnjarje,
 Ši la mirišíkă, ši la pînje -
 Aša sî sa tragă tot vilajtu la (Ljena),
 Ši la vuorba ij, ši la snaga ij,
 Ši la pućarja ij.
 Kum trag albinjilji la stupina lor,
 Ši trag, ši sa-n vîră,
 Ši vin đî pi tuaće krašílji,
 Đî pi tuaće pađinjilji,
 Aša sî vină uaminji la Ljena,
 La ja, ši la vuorba ij,
 Ši la snaga ij.
 Kum je đî dulşe mnjarja ši mirišíka,
 Ši nu puaće lumja fara mnjarje,
 Ši fara mirišíkă,
 Ši fara pînje,
 Aša sî nu puată vilajto-sta
 Fara (Ljena),
 Fara vuorba ij,
 Ši fara snaga ij,
 Ši fara pućarja ij.

ĐI DRAGUSTA, 2

Arnaglaua-Kršje, Stana Maduanje

A pljekat (Janku) pi kalje, pi karare,
 Sa-ntînjit ku albina-n kalje.
 Đin albină bošćină,
 Đin bošćină šjară,
 Đin šjară lumanarje.
 Lumanarja sa aprinsă,
 Kruša-n kasă, kruša-n masă,
 Kruša-n patru kornji-n kasa.
 Kruša-n stat đî bajat,
 Sî ramîná kurăt, măj kurat,
 Ka đî Majka Prjastoşe lasat.
 Ljak sî fije
 Đin sînta Majka Marije.

99. ZA LJUBAV, 1

Rudna Glava, Veselinka Bkić

Kako vatra i hrana
 Privlače ljude,
 Kako ih privlače šećer, med
 I hleb,
 Tako nek (Lena) privlačna bude:
 Njen glas, njeno telo,
 Njen stas.
 Kako pčele lete svome pčelinjaku
 I tiskaju se u njemu,
 I dolaze sa svih kosa,
 Sa svih padina,
 Tako da ljudi dolaze (Leni),
 Njoj, njenom glasu,
 I njenom stasu.
 Kako su slatki med i šećer,
 I kako ljudi bez meda ne mogu,
 I bez šećera,
 I bez hleba,
 Tako da ovi ljudi ne mogu
 Bez (Lene),
 Bez njenog glasa,
 Bez njenog tela,
 I bez njenog stasa.

100. ZA LJUBAV, 2

Rudna Glava-Krš, Stana Janković

Pošao (Janko) putem, stazom,
 Pčelu je na putu sreo.
 Od pčele voština,
 Od voštine vosak,
 Od voska sveća.
 Sveća se upali,
 Krst u kući, krst na sofri,
 Krst na četiri strane kuće.
 Krst na momkov stas,
 Da ostane čist, najčistiji,
 Kao od Majke Prečiste ostavljen.
 Lek neka bude
 Od Svete Majke Marije.

ĐI DRAGUSTA, 3

*Arnaglaua, pănă sa mătură kasa,
fata dupa bajat, mujarja dupa ibom-
njik; a đeskîntat Ljena Tenkuanje*

Nu mătur paje, nu mătur gunuaje,
Numa mătur tuaće furnjikucîlji,
Șî tuaće străljićilji.
Ku mătură lji măturaj,
Dupa (Janku) lji mînaj.
Pista jel vic da,
Sî mjel boldic, îngoldic,
La minje s-l opravic.
S nu-j da în lok o sta,
Ku njima nu va vorbi
Pănă la minje nu va venji.

ĐI LJEGAT BARBACÎ

Arnaglaua, Ljena Tenkuanje

Mujarja kare vrja sã ljaže barbatu
or ibomnjiku numa đi ja, sã nu puatã
sã ajbã trjabã njiš ku una alta mujarje,
kînd sa kulkã ku jel ja kîta kîlc šî, ku
furiš kînd gaćesk lukru, sa šćarže đi
buraturã ku kîlcã-ja. Đin nijj pjeurmã
tuarše o acã lungã đi vr-o doã palmj.
Aca ljağã în noã nodurj, da pănă ljağã,
mujarja đeskînta:

Ljeg aca đi kînjipã!
Nu ljeg aca
Numa ljeg pi (Janku)!
Ij ljeg minćilji,
Ij ljeg gîndurlji,
Ij ljeg mînjilji,
Ij ljeg vînjilji,
Ij ljeg kuailji šã pula!
La alta kînd sa va duša
Pula nu-j sã va skula!

Dupa asta, ja o cau đi suok, sprimitã
ka caua đi sovajkã, šî bagã î-nja aca-ja,

101. ZA LJUBAV, 3

*R. Glava baje se dok se mete kuća,
devojka zove momka, a udata žena
ljubavnika; bajala Jelena Rajković*

Ne metem slamu, ne metem đubre,
Već metem sve mraviće,
I sve stenice.
Metlom ih pomeh,
Po (Janka) ih poslah.
Naiđete li na njega,
Da mi ga bockate, podbadate,
Meni da ga otpravite.
Mira nigde da nema,
Ni s kim da ne prozbori
Dok do mene ne dođe.

102. ZA VEZIVANJE MUŠKARACA

Rudna Glava, Jelena Rajković

Žena koja želi da veže muža ili lju-
bavnika samo za sebe, da ne može ima-
ti uspeh u seksu ni sa jednom drugom
ženom, kad legne s njim uzme malo
kućine, i kad završe posao, krišom se
njome obriše od sperme. Od te kućine
kasnije uprede konac dužine oko dva
dlana. Konac vezuje u devet čvorića, i
dok vezuje, govori:

Vezujem konac od kućine!
Ne vezujem konac
Nego vezujem (Janka)!
Vezujem mu pamet,
Vezujem mu misli,
Vezujem mu ruke,
Vezujem mu vene,
Vezujem mu kurac i muda!
Kod druge kad ode,
Kurac da mu se ne digne!

Posle toga uzme cev od zove, spre-
mljenu kao cevka za razboj, i u nju na-

da gǎurlji la kîpatinje astupa ku kikir-
jadzǎ đī uaje, šǎ dziše:

Am înkis samînca lu (Janku)
In cauǎ đī suok,
J-am ljeġat pula ǎn noǎ nodurj,
J-am astupat vînġilji
Ku kikirjedzîlji đī uaje,
Ku alta sǎ n-ajbǎ pućare
Nġis îñ pulǎ
Nġis îñ kuaje!
Pula sǎ-j kadǎ,
Pi alta sǎ nu vadǎ!
Numa juo sǎ-j fiu dragǎ,
Numa la minje sǎ tragǎ,
Numa ku minje sǎ puatǎ
Vijaca luj tuatǎ! Amin!

Caua-ja muġarja pitulǎ binje vrunde-
va supt strješinǎ, šǎ o lasǎ akolo pǎnǎ
nu sa va pjerđa sîġurǎ đin uoki ij. Aša
sa lġagǎ voġnjiku ku kare muġarja sa
kulkǎ, da muġarja puaće lġega đī ja šǎ pi
fijekare uom pi kare numa-l kunuašće,
da-j sa lasǎ la jel. Đī sî ljaže aša barbat,
trǎbe sî ja o acǎ njagrǎ šǎ kînd ǎl vja-
đe kî mjarže pi drum, kum jel pašiašće
aša ja la tot pašu luj lġagǎ kîć-un nuod
šî numîrǎ pǎnǎ la noǎ, šǎ đeskînta:

Ij lġegaj la (Janku) kapu,
Ij lġegaj vînġilji,
Ij lġegaj sînġilji,
Ij lġegaj minćilji,
Ij lġegaj ġîndurlji,
Ij lġegaj mînġilji,
Ij lġegaj pišuarilji,
Ij lġegaj pućarja tuatǎ,
Ku alta njimik sǎ nu pouatǎ!
La (Janku) luvaj minća îñtrġagǎ
Ku alta sǎ nu măj ajbe trġabǎ,
Sǎ kaće numa la minje,
Sǎ-j ardǎ injima pǎnǎ nu vinje!

bije taj konac a otvore na cevki zatvori
ovġjim braboncima, i kaže:

Zatvorila sam seme (Jankovo)
U zovinu cevku,
Vezala sam mu kurac u devet ćvorova,
Ovġjim braboncima
Sam mu zatvorila vene,
Moć da nema kod druge žene
Ni u kurcu,
Ni u mudima!
Kurac nek mu spadne,
Drugu da ne vidi!
Samo ja da mu budem draga
Samo ja da ga privlaćim,
Samo sa mnom da može
Celog svog života! Amin!

Tu cevku žena dobro sakrije pod
strehom kuće, i ostavlja je tamo da joj
se sasvim ne izgubi iz vida. Tako se ve-
zuje muškarac sa kojim žena spava, ali
žena može privući i vezati za sebe bilo
kog drugog muškarca koji joj se sviđa.
Da bi vezala takvog muškarca, treba
da uzme crn konac i kad ga vidi da ide
putem, kako on koraća tako ona na sva-
ki njegov korak da veže po jedan ćvor.
Broji do devet, i govori:

Vezah (Janku) glavu,
Vezah mu vene,
Vezah mu krv,
Vezah mu razum,
Vezah mu misli,
Vezah mu ruke,
Vezah mu noge,
Vezah mu celu snagu
Sa drugom ništa da ne može!
(Janku) uzeh razum
Na drugu da ne misli,
Da misli samo na mene,
I srce nek mu gori dok meni ne dođe!

ĐI ĐIZLJEGAT BARBACÎ, 1

Arnaglăua, Visaljina Bkuanje

Ăl bolnau, đî kare baba vjađe-n buo-
be kî je ljeġat, or kă jel are îndoġală kî
l-a ljeġat vro mujare, duše busujok, un
ban, ši un poljik ku apă.

Baba đeskîntă:

Fjećilji pi (Janku) l-a ljeġat -
Fjećilji să-l đizlježe!
Mujerlji l-a ljeġat -
Mujerlji să-l đizlježe!
Jo l-am đizljeġat,
Ku tamînje l-am afumat!
Banu am lupadat,
Vînjilji j-am riđikat,
Durerlji j-am luvat!
Đî mîna đirjaptă l-am luvat,
Pistă koljibă l-am arunkat,
Ka pana đî gaină l-am uşurat!

S-a cîpat, s-a lăkrîmat,
Njima n-aodzît!
Sînta Majka Marije audzît,
Skară đ-arzînt a pus,
La jel s-a dubarît.
Đî mîna đirjaptă l-a luvat,
Pista koljibă l-a 'runkat,
Ka pana đî gaină l-a uşurat!
Mj-a ramas kurat, luminat,
Ka busujoku-n građină,
Ka Luna kînd je pljină!

Sînta Majka Marije dzîşa:
„Nu ċi cîpa, nu ċi lîkrîma,
Numa đîn luok ċi duşa
La Visaljina vrîžîtuară
Ku lġimba uşuară:
Ku lġimba lġi va điskurka,
Ku mătura lġi va mătura!
Tuaće lġigaturlġi va luva!”
Jo ku lġimba điskurkaj,

103. ZA ODVEZIVANJE, 1

Rudna Glava, Veselinka Bkić

Bolesnik, za koga vraċara nađe u zr-
nima da je vezan, ili koji sam sumnja
da ga je vezala neka žena, donosi bosî-
ljak, novċić, i flaşicu sa vodom.

Baba baje:

Devojke su (Janka) vezale -
Devojke neka ga odvežu!
Žene su ga vezale -
Žene neka ga odvežu!
Ja sam ga odvezala,
Tamjanom okadila!
Novċićem sam platila,
Vene sam mu oslobodila,
Sve bolesti uzela!
Za desnu ruku primila,
Preko kuće hitnula,
Ko pero olakşala!

Jaukao, plakao,
Niko ga nije sluşao!
Sveta Majka Marija ċula,
Srebrne stube stavila,
Kod njega sişla.
Za desnu ruku uzela,
Preko kuće hitnula,
Kao pero olakşala!
Ostao mi ċist, svetao,
Kao bosiljak u gradini,
Kao Luna kad je puna!

Sveta Majka Marija govoraşe:
„Ne kukaj, ne plaċi,
Nego smesta otrċi
Kod Veselinke vraċare
Koġa lak jezik ima:
Reċima ċe ih razmrsiti,
Metlom oċistiti!
Sve poveze uzeti!”
Ja sam ih reċima razmrsila,

Ku mătura lji măturaj,
 Tuaće lligaturlji đi la jel luvaj!
 Kum sa slubadzît apa ku galjecîlji,
 Šî s-a lasat pomenjilji,
 Aša sî-j sa slobuadă snaga,
 Sînzilji sî pornjaskă,
 Karnja pi jel sî krjaskă!
 Mj-a ramas kurat, luminat,
 Ka busujoku-n građină,
 Ka Luna kînd je pljină!
 Kum traže albina la stupină
 Đin tuaće patru părcîlji,
 Aša sî sa dukă đeskîncîku mjeu
 Pista tuaće otarîlji,
 Pista tuaće sačilji,
 Pista tuaće apilji!
 Banu am lupadat
 Pi (Janku) am đizljabat!

Đeskîncîku đi la minje
 Da ljaku đi la sînta Majka Marije
 Kî ja măj binje šćije!

Đeskîncîku ăl spunje đi trij uorj.
 Dupa še gaćašće, ăl bolnau ja banu šă-l
 petraše trij uorj pin šuariko-l đi đir-
 rjapta la pišuur. Džiše:

„Fjačilji m-a ljabat -
 Fjačilji sî ma đizljaže!
 Mujerlji m-a ljabat -
 Mujerlji sî ma đizljaže!
 Să ramîn kurat, luminat,
 Ka staua pi šerj,
 Ka ruaua pi pomînt!”

Dakă nu-j ažită đeskîncîko-sta, vinje
 đ-adauară să-j đeskînce „ku lakîtu”.
 Al bolnau duše un lakîtu ku kjaje, jel ăl
 înkide, baba ăl đeškide, šî spunje jară
 asta đeskîncîk. Dakă nu ažită njiš đes-
 kîncîku ku lakîtu, atunša vinje la rînd
 đeskîncîku „ku lîna đi pi pjeptu uoji”.

Metlom ih počistila,
 Sve poveze od njega uzela!
 Kako se voda izlivala vedricama
 Oduvek na pomanama,
 Tako nek mu se opusti snaga,
 Krv da mu prostruji,
 Meso na njemu da naraste!
 Ostao mi čist, sjajan,
 Kao bosiljak u gradini,
 Kao Luna kad je puna!
 Kako pčela hita ka košnici
 Sa sve četiri strane,
 Tako nek moja bajalica ode
 Preko svih međa,
 Preko svih sela,
 Preko svih voda!
 Novčićem sam platila,
 (Janka) sam odvezala!

Bajanje od mene
 A lek od Svete Majke Marije
 Jer ona mnogo bolje zna!

Bajalicu ponavlja tri puta. Kad zavr-
 ši, bolesnik uzme novčić i propisti ga
 tri puta kroz desnu nogavicu na panta-
 lonama. Kaže:

„Devojke su me vezale -
 Devojke neka me odvežu!
 Žene su me vezale -
 Žene neka me odvežu!
 Da ostanem čist, svetao,
 Ko zvezda na nebu,
 Ko rosa na zemlji!”

Ako mu ovo bajanje ne pomogne, bo-
 lesnik dolazi ponovo da mu se baje „sa
 katancem”. Donosi katanac sa ključem.
 On ga zaključava, vračara otključava i
 izgovara navedenu basmu. Ako ni to
 ne pomogne, dolazi na red „bajanje sa
 vunom sa ovčjih grudi”.

ĐE ĐEZLJEGAT BARBACÎ, 2

Bordije, Slobodanka lu Rajku

Doamnje mă rog
La toatje praznjičilji,
La 44 đe praznjiče pe anu đe zîlje,
Și la Jon Sîmzîjon
Đe ljaku lu (Janku).
Kă pe (Janku) la luat dușmančilji
Și l-a ljezat
Ku noo lakătje, înkujatje,
Ku noo zalje, ljezatje!
Jo la Domnu mă rugam
Și noo lakătje lje đeskujam,
Noo zalje lje đezljegam,
Și skrisa lu (Janku) i-o đezljegam.
Kă dușmanka č-a făkut:
Đin noo lokurj đin kămaše j-a tăjat
Đin noo lokurj đin pār j-a luat
Și la (Janku) skrisa
Și mersura j-a ljezat!
Și (Janku) plîndža ši kirăja,
Și la minje să ruga.
Jo la Jon Sîmzîjon ma-m rugat
Și noo lakătje i-lj-am deskujat,
Noo zalje i-lj-am đezljegat,
Și skrisa j-am đezljegat,
Și ljaku la (Janku) j-am dat!

ĐE ĐIUOKJ, 1

Čîrnajka, Krina Vojnoanje

A pljekat (Ljena) pi kalje, pi karare,
Sa-ntînjit ku stîrcîkuot îñ kalje.
Nu će rîđe tu đe (Ljena)
Kî sî sa rîdă (Ljena) đî đinje.
Kare a đokjat pi (Ljena) - a krapat,
Kare a ljemnjit - a pljusnjit,
Uoki pista kap ja zalječit!
Karj pi (Ljena) a fi đokjato, ramnjito,
Đi kap sāj fije!
O fi đokjato o babă batrîñă -
Đi kap sîj fije,

104. ZA ODVEZIVANJE MUŠKARACA, 2

Ljubičevac, Slobodanka Rajković

Molim se bože
Svim slavama,
Svim 44 što su u godini dana,
I Jonu Simzijonu,
Za lek (Jankov).
Jer (Janka) su obuzele dușmanke
I vezale,
U devet katanaca zaključale,
Sa devet alkica spojile!
Ja sam se Bogu molila
I devet katanaca otvorila
Devet alkica razvezala
I sudbinu (Jankovu) oslobodila.
Šta su dușmanke uradile:
Na devet mesta košulju odrezale,
Sa devet mesta kosu odsekle
I (Janku) sudbinu uvezale
I hod mu skratile!
I (Janko) zaplaka i zarida,
I meni se obrati.
Ja zamolih Jona Simzijona
I devet katanaca otključah,
Devet alki razvezah
I sudbinu mu oslobodih,
I lek (Janku) dadoh!

105. ZA ZAŠTITU OD UROKA, 1

Crnajka, Krina Vojinović

Pošla (Lena) putem, stazom,
Uroka u putu srela.
Ne smej se ti (Leni)
Jer će se ona smejati tebi.
Ko je (Lenu) uročio - svisnuo,
Ko je ureko - prsnuo,
Oči prevrnuo!
Ko je (Lenu) ureko, useko,
O glavu mu bilo!
Uroči li je babetina -
O glavi joj bilo,

O fi đokjat un muoš batrîn -
 Ði kap sîj fije,
 O fi đokjato kopil mik -
 Ði kap sîj fije,
 O fi đokjat fată mikă -
 Ði kap sîj fije,
 O fi đokjato njevastă cinîră -
 Ði kap sîj fije,
 O fi đokjato uom cinîr -
 Ði kap sîj fije!
 (Ljena) a ramas kurată, luminată,
 Ka staua-n şjerj,
 Ka roa pi pomînt,
 Ka busujok înflurit.
 Ku ljak la (Ljena) sîj fije.

Uroči li starčuljina -
 O glavi mu bilo,
 Uroči li je malo dete -
 O glavi mu bilo,
 Uroči li je devojčica -
 O glavi joj bilo,
 Uroči li je mlada žena -
 O glavi joj bilo,
 Uroči li je mlad muškarac -
 O glavi mu bilo!
 (Lena) osta čista, sveta,
 Ko zvezda na nebu,
 Ko rosa na zemlji,
 Ko bosiljak u cvetu.
 (Leni) u zdravlje da bude.

ÐE ÐIUOKJ, 2

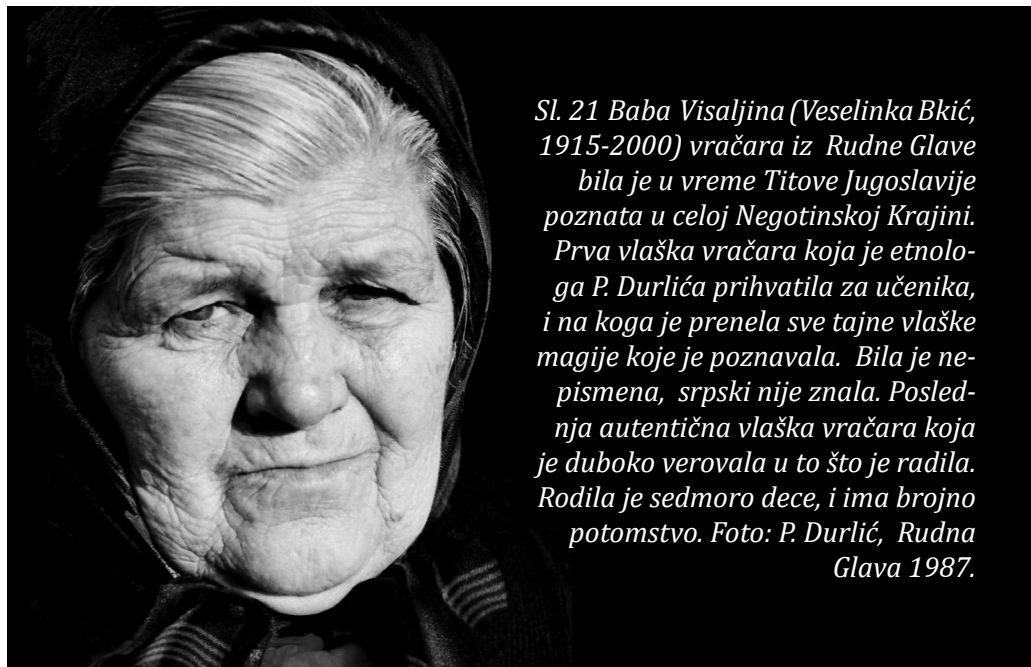
Ćirnajka, Sofija Zlatuanje

A pljekat (Ćeda) pi kalje, pi karare,
 A pljekat pi drumo-l mare,
 Sa-n tînjit ku noadzăş şî noa đī alje,
 Ku đikituorj ku đikituarje,

106. OD UROKA, 2

Crnajka, Sofija Zlatić

Pošo (Ćeda) putem, stazom,
 Pošo drumom velikim,
 Sa devedeset i devet ala,
 Sa urokom i uročicom,

Sl. 21 Baba Visaljina (Veselinka Bkić, 1915-2000) vračara iz Rudne Glave bila je u vreme Titove Jugoslavije poznata u celoj Negotinskoj Krajini. Prva vlaška vračara koja je etnologa P. Durlića prihvatila za učenika, i na koga je prenela sve tajne vlaške magije koje je poznavala. Bila je nepismena, srpski nije znala. Poslednja autentična vlaška vračara koja je duboko verovala u to što je radila. Rodila je sedmoro dece, i ima brojno potomstvo. Foto: P. Durlić, Rudna Glava 1987.

Ku pošitori-n kalje.
 Vo fi đokjat đī-n mujare kununatā,
 Vo fi đokjat kī je bun,
 Kī nuje bun,
 Kī je gras, kī nuje gras,
 Kī je frumuos, kī nuje frumuos,
 Š-o fi đokjat -
 Pišācī s-o trjakā,
 Lumja sā-l mire, sā-l đizmirje!
 O fi đokjat,
 O fi đizmaurat
 Đī muaša pākurari,
 Kare māj ĩntīnj a vadzut mnjelu fatat
 ĩn primovarā:
 Vo fi đokjat kī je bun,
 Kī nuje bun,
 Kī je gras, kī nuje gras,
 Kī je frumuos, kī nuje frumuos,
 Š-o fi đokjat -
 Pišācī s-o trjakā,
 Lumja sā-l mire, sā-l đizmirje.
 O fi đokjat,
 O fi đizmaurat
 Đī babā batrīnā ku plječir đī līnā,
 O fi đokjat kī je bun,
 Kī nuje bun,
 Kī je gras, kī nuje gras,
 Kī je frumuos, kī nuje frumuos,
 Š-o fi đokjat -
 Pjelkuca sīj krīape,
 Pišācī s-o trjakā,
 Lumja sā-l mire, sā-l đizmirje.
 O fi đokjat,
 O fi đizmaurat
 Đī fatā mare ku kosīca-n plječitā,
 O fi đokjat kī je bun,
 Kī nuje bun,
 Kī je gras, kī nuje gras,
 Kī je frumuos, kī nuje frumuos,
 Š-o fi đokjat -
 Pjelkuca sīj krīape,
 Pišācī s-o trjakā,
 Lumja sā-l mire, sā-l đizmirje.

Sa počudištem se u putu sreo.
 Možda je ureknut od udate žene,
 Možda je ureknut jer je dobar,
 Jer nije dobar,
 Jer je debeo, jer nije debeo,
 Jer je lep, jer nije lep,
 Možda je ureknut -
 Žena nek propiša,
 Ljudi nek mu se čude i raščude!
 Možda je ureknut,
 Možda je opčinjen
 Od pastirske babice
 Što ugleda prvo jagnje u ovčjem toru
 U proleće:
 Možda je ureknut jer je dobar,
 Jer nije dobar,
 Jer je debeo, jer nije debeo,
 Jer je lep, jer nije lep,
 Možda je ureknut -
 Babica nek propiša,
 Ljudi nek mu se čude i raščude.
 Možda je ureknut,
 Možda je opčinjen
 Od stare babe sa konđom od vune,
 Možda je ureknut jer je dobar,
 Jer nije dobar,
 Jer je debeo, jer nije debeo,
 Jer je lep, jer nije lep,
 Možda je ureknut -
 Kožica joj prsla,
 Baba nek propiša,
 Ljudi nek mu se čude i raščude.
 Možda je ureknut,
 Možda je opčinjen
 Od devojke mlade s upletenom kosom,
 Možda je ureknut jer je dobar,
 Jer nije dobar,
 Jer je debeo, jer nije debeo,
 Jer je lep, jer nije lep,
 Možda je ureknut -
 Kožica joj prsla,
 Devojka nek propiša,
 Ljudi nek mu se čude i raščude.

O fi đokjat,
O fi đizmăurat đi padure -
Padurja sî sa usće!
O fi đokjat đi apă -
Apa sî sîaşe,
Prundu sî ramîna uskat!
În şaso-sta (Ćeda) ramînje kurat,
Luminat,
Ka staua pi şjerj,
Ka roa pi pomînt,
Ka-n şasu-n će s-a fakut,
Ka busujoku-n građina.

Možda je ureknut,
Možda je općinjen od šume -
Šuma nek se osuši!
Možda je ureknut od vode -
Voda neka usahne,
Sprud nek suv ostane!
U ovaj čas (Ćeda) ostaje čist,
Svetao,
Kao zvezda na nebu,
Kao rosa na zemlji,
Ko u času rođenja,
Ko bosiljak u gradini.

ĐI SUARE SÂK

Arnaglaua, Visaljina Bkuanje

Sa krjađe kă jastă măj mulće fjelurj đi suare, în kare sînt şî răj şî bunj. Suari-lji kare veđem în tota dzîua je bun, are şă nume – ăl kjamă Pau. Suare „săk” je suare rău, jel je stîns, nu viđerjadză şî nu-ngaldzîaşće; kînd uomu vara lukră în kîmp mult ku kapu guol, jel tună la uom în kap, şă-j faşe mare durjerj kare cîn mult. Đi suare săk sa đeskîntă îndî-sara, în trauşă pi lînga vro apă (şuşur, bunarj, ogaş, fîntîna). Kî je uomu bol-nau đi Suare săk, vrîžîtuarja vjađe în buobe. Atunşa ăl trîmjace să-j dukă nuauă baucă đi la luok unde drumu đi kar trjaşe pista apă kurgatuare. Kînd mînjedzî îndîsara vinje ku baucîlji, vrîžîtuarja ăl punje pi skamn lînga apă, întuors kîtra rîsarit, şî ja o parjake đi baucă, lji udă în apă şî pănă spunje vuorbilji lu đeskîncik, ku baucîlja-lja aj frjaka frunća đi la kuada nasuluj pănă la uokjo-l uorb. Đeskînciku ăl spunje đi trij uorj, şî đ-aja vrjame ăl frjakă pj-al bolnau ku patru parjekj đi baucă. Bauca a đi noă, kare ramînje, bolnavu o ja ku jel kînd pljakă, şî kînd dă pista vrun vad, sa-ntuarşe ku şîaljilji kîtra

107. OD SUVOG SUNCA

Rudna Glava, Veselinka Bkić

Ovo bakanje počiva na verovanju da postoje više sunaca među kojima ima dobrih i zlih. Ono koje vidimo svakodnevno je dobro Sunce, ima i svoje ime - zove se Pavle. „Suvo” Sunce je zlo Sunce, ono je zglaslo, ne svetli i ne greje; kad čovek leti u polju dugo radi gologlav, ono ulazi u njegovu glavu, izazivajući dugotrajne i nesnosne glavobolje. Bakanje se vrši u večernjim satima, u dvorištu pored neke vode (točur, bunar, potok, zdenac). Da je čovek oboleo od „suvog” Sunca, vračara vidi gatanjem u zrna. Tada ga šalje da joj donese devet oblutaka sa mesta gde kolski put prelazi preko tekuće vode. Kad sutradan naveče dođe s belucima, vračara ga postavlja pored vode na kaku stoličicu, okreće ka istoku, uzima par belutaka, nakvasi ih u vodi i dok izgovara reči bajalice, sa vlažnim belucima masira mu čelo od korena nosa do slepoočnica. Basmu ponavlja tri puta, i za to vreme izmasira ga sa četiri para belutaka. Deveti kamenčić koji preostane bolesnik mora da ponese sa sobom i gde u povratku naiđe na prvi

apă, labdă bauca-ja pista kap, ši dzîşe:
„Kum jo labîd petrişaua-sta, aşa sî sa
dukă durjarja đin kapu mjeu!” Āl bol-
nau vinje trij sārj, da dakă nu-j trjaşe,
trăbe sã vină pãn’ la noă dzîlje în tota
sara una dupa alta.

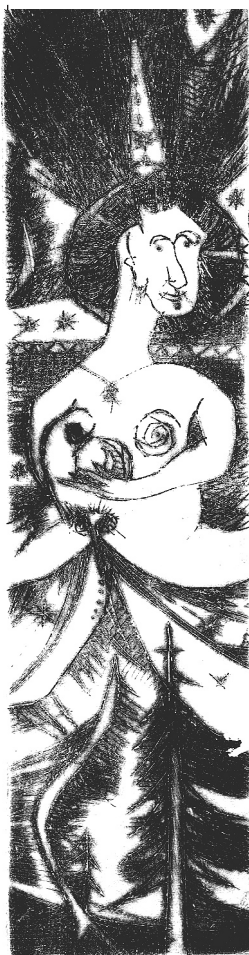
Đeskîncîku đî la minje,
Ljaku đî la sînta Majka Marije,
Ku rînd ši đî grab pãn’ la šînă
Ljaku la (Ljena) sî vină.
Suare đin zăvrnjit đî suare,
Suare đî kindiuară,
Suare đin amnjadzîşuor,
Suare đin prîndzîşuor -
Nu strîknji, nu şolmoći,
Nu înfla, nu gînfa,
Kî suarlji bun đî la valj’ a rîsarit,
Al rău đin kapu lu (Ljena) a perit.
Jo l-am luvat, în apa l-am njeat.
Đî mînă đirjapta am luvato,
Pista koljibă am arunkato,
Ka pana đî gaină am uşurato.
Mj-a ramas kurată, luminată,
Ka busujuoku-n građină,
Ka Luna kînd je pljină.
Đî mîna đirjapta am luvato,
Pista koljibă am arunkato,
Ka pana đî gaină am uşurato.
Ja sa cîpat, sa lăkramat,
Njima n-a udzît.
Snta Majka Marije audzît,
Skara đî arzînt a pus,
La ja sa tobarît.
Đî mîna đirjapta mj-a luvato,
Pista koljibă mj-arunkato,
Ka pana đî gaină mj-a uşurato.
Mj-a ramas kurată, luminată,
Ka busujuoku-n građină
Na Luna kînd je pljină.
Đeskîncîku đî la minje,
Ljaku đî la snta Majka Marije.
Ku rînd ši đî grab pãn la šînă

brod, okreće se ka istoku, baci ga pre-
ko glave u vodu i kaže: „Kako ja bacam
ovaj kamenčić, tako neka ode bolest iz
moje glave!” Bolesnik dolazi tri puta, a
ako mu ne bude bolje, treba da dođe
do devet večeri uzastopno.

Bajanje od mene,
Lek od Svete Majke Marije,
Po redu i hitro do noći
Da lek do (Lene) dođe.
Sunce sa zalaska sunca,
Sunce popodneвно,
Sunce podnevno,
Sunce prepodneвно -
Ne žigaj, ne probadaj,
Ne naduvaj, ne zaduvaj,
Jer se dobro sunce na istoku rodilo
I zlo iz (Lenine) glave izgubilo.
Ja sam ga uzela, u vodu utopila.
Za desnu ruku sam je uhvatila,
Preko kuće hitnula,
Kao kokošije pero olakšala.
Ostala mi čista, svetla,
Kîo bosiljak u gradini,
Kao Luna kad je puna.
Za desnu ruku sam je uhvatila,
Preko kuće hitnula,
Kao kokošije pero olakšala.
Ona je cvilila, plakala,
Niko je nije čuo.
Sveta majka Marija je čula,
Srebrne lestve postavila
I do nje se spustila.
Za desnu ruku nju mi uhvatila,
Preko kuće mi je hitnula,
Kao kokošije pero olakšala.
Ostala mi čista, svetla,
Ko bosiljak u gradini,
Kao Luna kad je puna.
Bajanje od mene,
Lek od Svete Majke Marije.
Po redu i hitro do noći

Ljaku sî vină.
 Kum traže albina la stupină
 Đin tuaće patru părčilji,
 Aşa sî sa dukă đeskîncîku mjeu
 Î-nainća lu (Ljena),
 Pista tuaće otarîlji,
 Pista tuaće apilji,
 Pista tuaće sačilji,
 Kî đeskîncîku đî la minje
 Da ljaku đî la snta Majka Marije!
 Mj-a ramas (Ljena) kurată,
 Luminată,
 Ka busujuoku-n građină,
 Ka Luna kînd je pljină.

Lek neka dođe.
 Kao pčele lete ka košnicama
 Sa svih strana,
 Tako nek ode bajaranje moje
 Pred (Lenu),
 Preko svih međa,
 Preko svih voda,
 Preko svih sela,
 Jer je bajaranje od mene
 A lek od Svete Majke Marije!
 Ostala mi (Lena) čista,
 Sveta,
 K'o bosiljak u gradini,
 Kao Luna kad je puna.

Sava igla

**Paganaski tosoni...!*

D. ASIĆ, 2017.

ĐI GÄLBINARE*Crnajka, Krina Vojnoanje*

Sa đeskîntă îndisara la tufă đi măşi-
jaş. Vrîžîtuarja duşe vatraj ku žîgaraj,
tamîje şî doă firje đî acă: unu ruoşu,
altu galbin. La tufă vrîžîtuarja faşe
kruşe âl tamîje şî đ-o krjangă ljagă aca
ruošîje, da a galbină ljagă la-l bolnau
la gît. Đeskîncîku âl spunje đî trij uorj.
Păna đeskîntă, tamîje măşijaşu. Dupa
şe gaćaşce aduojlja rînd, skimbă acî-
lja: âl ruoşu âl ljagă la-l bolnau la gît,
da pj-al galbin âl ljagă la măşijaş.

„Buna dzîua măşijaş mare,
Duomn mare!”
„Trješ đî šădz!”
„N-am venjit sî šăd,
Am venjit sî-j daj ljaku la (Ljena):
Snagă la snagă,
Pučerje la pučerje,
Fuamje la fuamje.
Gîlbinarja đî pi uasîlji lu (Ljena),
Şî durjerj,
Şî strîaknjiće,
Şî sîla,
Şî grjaca,
Şî butavjelurj,
Şî unflatuj,
Şî njipučerj,
Şî noa fjelurj đî gälbinărurj,
Noa fjelurj đî mälaksälurj,
Noa fjelurj đî lunaćis -
To-la ćinje sî ramînä
Skubikurlje!
Đe pi uasîlji lu (Ljena),
Đe pi snaga ij,
Đe pi pućarja ij,
Đi pi ljica ij,
Đi pi moduva ij.
O-vja durjare-n kap,
Durjerj la burtă,

108. ZA ZAŠTITU OD ŽUTICE*Crnajka, Krina Vojinović*

Baje se predveče kod grma divlje
ruže, šipurka. Vračara donosi vatraj
sa žarom, tamjan i dva konca: jedan cr-
ven, drugi žut. Pred grmom vračara se
prekrsti, prekadi ga i za jednu njegovu
granu veže crveni konac, a žuti veže
bolesniku oko vrata. Bajalicu izgovara
tri puta, sve vreme kadeći grm. Posle
drugog ponavljanja, zameni konce: cr-
veni veže bolesniku oko vrata, a žuti
veže na granu šipurka.

„Dobar dan divlja ružo,
Velika gospo!”
„Priđi i sedi!”
„Nisam došla da sedim,
Već dođoh lek (Leni) da daš:
Snagu na snagu,
Moć na moć,
Glad na glad.
Žutica iz njenih kostiju,
I bolovi,
I probodi,
I tišnja,
I mučnina,
I otekline,
I upaline,
I nemoćnice,
I devet vrsta žutica,
I devet vrsta malaksica,
I devet vrsta jednomesečnica -
Sve kod tebe da ostane
Divlja ružo!
Iz (Leninih) kostiju,
Iz snage njene,
Iz moći njene,
Iz lica njenog,
Iz moždine njene,
Bolesti iz glave,
Bolesti iz stomaka,

Durjerj în pişuare -
S-uđaskă la ćinje
Skubikurlje,
Da (Ljena) sî pljaşe ćituvă,
Zdravîňă,
Ku sîňze-n obraz,
Ku fire,
Şî ku snagă, ku pućjare!
Ďeskîncîku đî la minje
Da ljaku îi la sînta Majka Marije,
Kî ja măj binje šćije!
La (Ljena) ku ljak sî fije!

Dupa še gaćesk Ďeskîntatu, sa duk la vro apă apruape, şî pănă labîďă karbunji în apă, vrîţţtuarja spunje, da-l bolnau prontuarşe dupa ja: „Kum sa stîňze şî sa pjardę fuoku đin karbunji-şća, aşa sî sa dukă şî sî sa pjardă gălbinarja đî pi (Ljena)!” Aca galbină ramînje ljeĝată la măşijaş, da a ruošîje bolnau o puartă trij dzîlje, dupa še o labîďă la luok unde nu trjaşe njima.

Bolovi iz nogu -
Sve kod tebe da ostane
Divlja ruţo,
A (Lena) nek pođe ćitava,
Zdrava,
Rumena obraza,
Vedra lica,
Moćna, premoćna!
Bajanje od mene
A lek od Svete Majke Marije
Jer ona bolje zna!
U zdravlje (Leni) da bude!

Kad se svršî bajanje, vraćara povede bolesnika do najbliţe vode, i dok vraćara baca ţar u vodu, govori a bolesnik ponavlja za njom: „Kako se gasi i nestaje vatra iz ovoga ţara, tako neka ode i nek se izgubi ţutica sa (Lenke)!” Źuti konac ostaje vezan na şipurku, a crveni nosi bolesnik tri dana, posle čęga ga baca na neko skrovito mesto gde ne zalazi niko.

ĎESKÎNTJEK ĎE IZDAT

Praova, Mila alu Jakov

Fudţ izdatje njekuratje,
Će vinj aşa învigurat,
În injima (Măriji) băĝat?
Da jo đekă m-o-ş năkăţa,
Ku kucîtu tj-o-ş tăja,
La noo kăćălje tj-o-ş da,
Răďăćina o săka!

109. ZA ZAŞTITU OD IZDATA

Prahovo, Radmila Rajnić

Beţ' izdate nećlsti,
Şto dolaziş tako jak,
Da (Marino) srce lomiş?
Jer ako se ja naljutim,
Noţem ću te svog raseći,
I keruşama devet dati,
Koren nek ti se osuşi!

ĎESKÎNTJEK ĎE BOALA GRJA

Praova, Mila alu Jakov

Ďe albinj - buştjenjinj,
Ďin buştjenjin - čară,
Ďin čară - lumină!
Lumina să aprinsă,
Raju să đeşkisă!

110. OD PADAVICE (EPILEPSIJE)

Prahovo, Radmila Rajnić

Od pćela - voştina,
Od voştine - vosak,
Od voska - svetlo!
Svetlo se upalilo,
Raj se otvorio!

În raju činje şeđe?
 Majka Prečesta,
 Ku fată ljingă ja.
 Fata să kirăja,
 Să ljkăja!
 - Če fetjică tje kirăj,
 De nu pot să dorm,
 În matăsurlji melje,
 De văjtăturlji tălje?
 Če tje vajc, če tje oljikăj?
 Duče la (Marija) đeskîntătoare,
 Kă j-am dat đeskîntjeku-n ljimă,
 Și ljaku în mînă:
 Să-c ăa la kap,
 Kap de kamănak;
 Înaintje de ojkišorj
 Patruzăč de svîncișorj,
 La mîna đirjaptă
 Trămurare vojnicăskă -
 Să tje străžujăskă,
 Și să tje păzăskă!
 La mînă stîngă - kruče svîntă,
 La injimă - injima de vidră,
 La piçoare - lanc pakurareštj:
 Đi la zorj și pănă la kindije,
 Njimik să nu măj mărăštj!!

U raju ko sedi?
 Majka Prečista
 Sa ćerkom kraj sebe.
 Devojka je vrištala,
 Cičala!
 „Zašto vrištiš, devojče,
 Da ja ne mogu da spavam
 U svojoj svili
 Od tvoga vajkanja?
 Što kukaš, što se gušiš?
 Idi kod (Marije) vraćare,
 Jer sam joj bajalicu na jezik stavila,
 I lek u ruke dala:
 Da ti na glavu stavi,
 Svetačku kapu;
 Pred oči da ti stavi
 Četrdeset svetaca;
 Na desnicu ruku
 Mušku snagu -
 Da te čuvaju,
 I da te paze!
 Na levu ruku - krst sveti,
 Na srce - srce od vidre,
 Kod nogu - lanac pastirski:
 Od zore do podneva,
 Ni za šta da ne mariš!”

ĐI MUMA PADURE

Arnaglăua, Ljena Tenkuanje

Đeskîncîku dzîše măj tare še puaće
 insa kare, mjergînd nuapća pi drum,
 sa spajmadză đi Muma Padure. Faše
 kruše ši zbjară đi trij uorj în parća-ja
 unde a audzîto:

Trîasnjika vrdarja,
 Vjesnjika latinka,
 Šapće naplatnjiś,
 Dojspraće prigazî:
 Îś, kakaćar gajinjlji!
 Duće la krşuaćilji tjalje,
 Sî laş kăşîlji mjalje!

111. ZA ZAŠTITU OD ŠUMSKE MAJKE

Rudna Glava, Jelena Rajković

Bajalicu izgovara najjaće što može
 osoba koja se noću, idući putem, pre-
 stravi od Šumske Majke. Preksrti se i
 vikne tri puta na stranu na kojoj mu se
 učinilo da ju je čuo:

Gromoviti detlić
 Vesnika latinka,
 Sedam naplaca,
 Dvanaest pregaza:
 Iś, usrale te koke!
 Idi u svoje kršetine,
 Ostavi moje kućerine!

DE MOROJU ƁL VIU*Poguorc, a skris Jon Mušlja*

A pljekat Iljij Sîncelji
 La soră-sa Jana-n gostîje.
 Kînd akolo ažunža,
 Kopilu mort îl găsa.
 Jut boldăžauă pe umăr luva
 Šî pe drum pljeka
 Šî la salkă ažunža:
 „Bună điminjaca, salkă lîngă apă!
 Nu-aj fi vădzut moroju,
 Strîgoju,
 Strîgă modură,
 Fužind,
 Ku pučerja lu (Janku) îñ gură?”
 Salka šikă: „N-am vădzut!”
 Jel a blăstămat:
 „Să đa Dumnjedzău, salkă,
 Đe mulće orj să-nflorj
 Šî berekjet să n-aj!”
 Jar luva boldăžaua šî pljeka.
 Ažunža la vica đin vije:
 „Bună điminjaca, vicîşoară đin vije!
 N-aj fi vadzut moroju,
 Strîgoju,
 Strîgă modură
 Fužind,
 Ku pučerja lu (Janku) îñ gură?”
 Vica đin vije atunś vorbja:
 „L-am vădzut k-a trekut,
 Îñ kodzîlji mărilor s-a pitulat!”
 Šî Iljiku atunś dzîşe:
 „Să đe al bun Dumnjedzău:
 Bîcísel uskat îñ pămînt să će punj,
 Đelok să će prindz,
 Đe tri orj să će kîrnješć,
 Lumea să rănješć!”
 Šî Iljiku đe la Moroj luva
 Šî la (Janku) punja
 Pučerje la pučerje,
 Uos la uos,
 Šî moroju o krăpat zos.

112. ZA ZAŠTITU OD ŽIVIH VAMPIRA*Podgorac, zapis Jon Mušlja*

Pošao Ilija Sintelija
 Kod sestre Jane u goste.
 Kad tamo dođe,
 Mrtvo dete nađe.
 Brzo koplje na rame uze,
 I putem krene
 I kod vrbe stiže:
 „Dobro jutro vrbice kraj vodice!
 Nisi li videla vampira,
 Strigana,
 Strigulju sivulju
 Kako beži
 Sa snagom (Jankovom) u ustima?”
 Vrba veli: „Nisam videla!”
 On je prokune:
 „Da Bog da, vrbo,
 Više puta da cvetaš
 A roda da nemaš!”
 I opet koplje uzeše i pođoše.
 Stiže do vinove lozice:
 „Dobro jutro, vinova lozice!
 Ni si li videla vampira.
 Strigana,
 Strigulju sivulju
 Kako beži
 Sa snagom (Jankovom) u ustima?
 Vinova lozica tad reče:
 „Videla sam da je prošao,
 U korenje jabuke se sakrio!”
 I Ilija tada reče:
 „Nek dobri Bog da:
 Kao suvi štapić u zemlju da te sade,
 Odmah da se primiš,
 Tri put da se obrežeš,
 Ljude da hraniš!”
 I Ilija od vampira uze
 I (Janku) stavi
 Snagu na snagu,
 Kost na kost,
 I vampir je odmah krepao.

APĂ DĂ VÎNTURI*Krepoljin, Baba Nikoljija*

Aja še sînt šojmanjilji la Rumînji
dă kîtra răsarit, aja sînt vînturlji în
Omuolj šă Zvižd: insă vînturuasă, kare
puartă vîntu šî trajesk în vînt. Vînturlji
duk buala rîa.

A pljekat (Trucu) pră kalje,
Pră kararje,
S-ăntănjit ku vînturlji în kalje:
Ku vînturlji poganje,
Ku vînturlji kuraće,
Ku vînturlji njagre,
Ku vînturlji năruađe.
Samă n-a băgat,
În masă vînturilor a kălkat.
Jealje în bracă l-a luvat,
Dă pomînt l-a dat.
Jealje s-ă mînjijat,
Kă jeal în masa-luor a gazît,
Kopiji lje-a gazît,
Lîngurlji lje-a frînt,
Masă lje-a răstornat.
Jealje s-ă mînjijat,
Şî-n bracă l-a luvat,
Şî dă pomînt j-a dat.
Karnje j-a mînkat,
Uasălji j-a zdrumikat
Şî sînzilji j-a baut,
Şî moduoauă j-a supt.
Jeal tare s-ă kîntat,
Tare s-ă viorat,
Ku glasu mare pră şjerj,
Ku lăkrămi mulće prăstă mărj.

Njima-n lumje nu-l audza.
Sîntă Majka Marija îl audza,
Şî-n kimjeaşă albă să-mbrăka,
Mînjika răsua,
Şî la (Trucu) aljerga,
Şî-l înrăba:

113. ZA ZAŠTITU OD VETRINJA*Krepoljin, Nikolija Nikolić*

Ono što su šojmanke kod istočnih Vla-
ha, to su vetrinje u Homolju i Zviždu:
vetrovita bića koja vode vetar i borave
u njemu. Vetrinje izazivaju padajuću
bolest (epilepsiju).

Pošo (Petar) putem,
Stazom,
S vetrinjama se u putu sreo:
S vetrinjama poganim,
S vetrinjama čistim,
S vetrinjama crnim,
S vetrinjama ludim.
Nije pazio,
U trpezu vetrinja ugazio.
One su ga u naručje zgrabile,
I o zemlju tresnule.
Vetrinje se naljutile
Jer im je trpezu zgazio,
Decu im je zgazio,
Kašike polomio,
Sofru im prevrnuo.
One su se naljutile,
Pa su ga dohvatile,
I o zemlju tresnule.
Meso mu pojele,
Kosti zdrobile,
Krv su mu popile,
I srž su mu isisale.
On je iz sve snage jauknuo,
Iz sve snage zavapio,
Sa glasom preko neba,
Sa suzama preko mora.

Niko ga na svetu ne ču.
Sveta Majka Marija ga doču,
I belu košulju obuče,
Rukave zavrnu,
Ka (Petru) potrča,
Pa ga zapita:

„Şe će vajc (Trucă),
Şe će viorjedz,
Ku glasu pră şjerj,
Ku lăkrămi prăstă mărj?”

„Ma vajt, ma viorjedz,
K-am pljekat pră un kîmp marje, lat,
Prăstă vînturlji am dat,
Jo samă n-am băgat,
În masa luor am kălkat.
Ljingurlji lje-am frînt,
Kopiji lje-am gazît,
Masă lje-am răstornat!
Jealje s-ă mînjijat,
Şî-n bracă m-a luvat,
Dă pomînt mj-a dat.
Şî karnje mj-a mînkat,
Sînžilji mj-a băut,
Uasălji mj-a zdrukikat,
Şî moduauă mj-a supt!”
„Taşi (Trucă), nu će kînta,
Nu će viorja!
S-aljergăm la (Njicoljija)
Dăskîntătuare,
Să aljearze la fântănuară,
Să ja kîtă apşuară,
Sî sară într-o grădină,
Să ja un fir dă busujok,
Şî un bob dă tamînje;
Şî un pik dă mnjearje,
Şî lumănarje dă praznik
A lu (Trucu)!”
Jo la fântîna aljergaj,
Apă luvaj,
Tamînje luvaj,
Busujuok luvaj,
Kucît în mînă luvaj,
Şî lumănare dă praznjik
A lu (Tricu) luvaj,
Şî kîta mnjere în apă pusăj,
Şî kruşe-m făkuj,
Şî ma rugaj dă Vîntura-Mare,
Dă Răviojla a măj batrînă,

„Şto kukaş (Petre),
Şto jaučeş,
Glasom preko neba,
Suzom preko mora?”

„Kukam, jaučem,
Jer sam širokim poljem pošao,
I na vetrinje nabasao,
Ali nisam pazio,
U trpezu sam im ugazio.
Kaşike sam im slomio,
Decu im pogazio,
Sofru im prevrnuo!
One su se naljutile,
U naručje su me zgrabile,
I o zemlju tresnule.
Meso su mi izjele,
Krv su mi popile,
Kosti su mi zdrobile,
I srž su mi isisale!”
„Ćuti (Petre), ne kukaj,
Ne jauči!
Pohitajmo kod (Nikolije)
vračare,
Da otrči do kladenca,
Da zahvati malo vode,
Da uskoči u gradinu,
Da ubere struk bosiljka.
I da uzme zrno kâda,
I da uzme kapku meda,
I slavsku sveću
Sa slave (Petrove)!”
Ja na izvor otrčala,
Vodu uzeh,
Tamjan uzeh,
Bosiljak uzeh,
Nož u ruku uzeh,
I slavsku sveću
Sa slave (Petrovu) uzeh,
I malo meda u vodu stavih,
I prekrstih se,
Velikoj Vetrinji se pomolih,
Raviojli najstarijoj,

Še ja mjerže ku kucîtu îñ mîna,
Ku sabja îñ mîñă,
Șî taje, șî zdrumikă,
Șî zdrobjește, șî kăsăpjește...

La ja alergaj,
Șî dă ja ma rugaj,
Ku lumănare dă praznjik a lu (Trucă),
Șî ku praznjiku a luj nje rugarăm:
Dă să-l slobuadă pră (Trucă),
Kă jeal n-a știut,
Samă n-a băgat,
D-a ja îñ masa-luor a kălkat.
Jeal a greșit, d-a ja a făkut!
Nuoj dă ja nje rugarăm.
Ja pră (Trucă) dă mîñă ăl luvă
Supt ărpj ăl luva șî dăparce zbură
La păru mare al rotat,
Ku vîru pră șerj,
Ku pualje spra mărj.
Să sușea, să-nvrcea,
Șî să ginđa
Še ku (Trucă) să fakă?
Ia pră jeal ăl luvă
Șî pră kîmp pljekă:
La tuaće grădinjuarlji,
La tuaće fântînjuarlji,
Supt tuaće rădășinjlji,
La tuaće bujedzuarălji,
Prăn tuaće pădinjuarlji.
Ljeaku a lu (Trucă)-l află,
Șî ăl luvă,
La kapu a luj ăl dușă.
Dușă uos la uos,
Karnje la karnje,
Moduauă la moduauă,
Sînze la sînze;
Șî ku apă ăl spală,
Șî ku tamînje ăl tamînjea,
Șî pră (Trucă) îñ pișuarje ăl skulă!
Ku apă ăl spală,
Čistî, ljimpedzî,
Șî aša dzîsă:

Koja s nožem u ruci ide,
Sa sabljom u ruci,
I seče, i komada,
I sitni, i kasapi ...

Njoj sam otrčala,
I njoj se pomolila,
Uz (Petrovu) slavsku sveću,
I s (Petrovom) slavom skupa:
Da ostavi (Petra),
Jer on nije znao,
Nije dobro pazio,
Zato im je sofru zgazio.
Greškom je to učinio!
Njoj se pomolismo,
I ona (Petra) za ruku uze,
Pod krila stavi i daleko odlete:
Do kruške velike s okruglom krošnjom,
Sa vrhom na nebu,
Sa granama u moru.
Okretala se, obrtala se,
Premišljala se:
Šta sa (Petrovom) da uradi?
Onda ga uze,
I poljem povede:
Do svih gradinica,
Do svih kladenaca,
Pod svako korenje,
Do svake travčice,
Preko svih padina.
Lek (Petrov) nađe,
Uze ga,
I (Petrovoj) glavi prinese.
Povrati kost na kost,
Meso na meso,
Srž na srž,
Krv na krv;
I vodom ga umi,
I tamjanom okadi,
I (Petra) na noge diže!
Vodom ga opra,
Očisti, izbistri,
I ovako prozbori:

„Kum să spală pjetrălji dă imală,
Dă modrigală,
Așa să sa spjalje (Trucă)
Dă vînturlji kuraće,
Dă vînturlji poganje,
Dă durjerj,
Dă bualje,
Dă dusă,
Dă pusă.
Să udeaskă (Trucă) kurat,
Luminat,
Ka aržintu aržintat,
Ka ruauă pră kîmp,
Ka stauă pră șerj!”

„Kako se kamen pere od mulja,
Od kala,
Tako nek se (Petar) opere
Od čistih vetrinja,
Od zlih vetrinja,
Od bola,
Od boleština,
Od čini,
Od napratnica!
Nek ostane (Petar) čist,
Svetao,
Kao srebro srebreno,
Kao rosa u polju,
Kao zvezda na nebu!”

ALUNA VOJNIŠASKĂ*Arnaglăua, Paun Rucan*

Kînd s-apropijat razbălurlji, kare s-a ntîmplat đes šă uaminji a fuost înfrikosăc k-o sâ fije kjemac da mujerlji k-o sâ ramînă văduvj - s-a sprimit „aluna vojnjišaskă” đî kare sa kredzut tare ka apîră soldatu đî plumb. Aluna s-a kuljes la mižluoku nopcî la Pobražîmj. La kasă, šadzînt pi prag, jel a-ngăurit š-a goljit aluna đî sîmbur, da î-nja pjeurmă a pus kîc-un pik đî aržint viu, marmur, pană đî racă, jarbă njikosîtă, tamînje, aur, unge đî kuopil, uos đî pituljik šî, la urmă, un pik đî fjarigă. Pănă sa umplut, uomu a đeskîntat đî trij uorj đeskîncîku še vinjea, da în rat, aluna a purtato kusută-n cuală.

Dakă aluna vojnjišaskă a fuost fakută numa sâ skuată barbacî đî la plumb, Rumînji astîdz o fak šî đî naruok la drum, šă sâ-j ažuće kînd žuakă kărcîlji, kînd sa kulkă ku mujerj cînjirje ...

Kum njima nu prinđe aržintu,
 Šî kum kuasa n-a tajat jarba,
 Šî kum nu prinđe pana apă,
 Šî kum auru nu prinđe ružina,
 Šî kum nu sa prinđe pituljiku,
 Aša sî nu sa prindă đî minje plumbu,
 Numa sî tragă în fjarigă înflurită.
 Kum je marmuru đî tare,
 Kum no-l strabaće plubmu šî kucîtu,
 Aša sî fiu šî jo đî tare;
 Kum fug tuaće rîaljilji đî tamînje,
 Aša sî fugă rîaljilji šî đî la minje;
 Kum je kuopilu fakut
 ku naruok šî drag
 Aša tuot dragu sî fije ku minje.
 Sî ramîn viu, kurat šî luminat,
 Ka staua pi šjerj,
 Ka ruaua pi pomînt.

114. VOJNIČKI LEŠNIK*Rudna Glava, Paun Rucić*

Kada su pretili ratovi, koji su se događali često pa su muškarci strahovali da će biti mobilisani, a žene da će ostati udovice, spremao se „vojnički lešnik” za koji se čvrsto verovalo da štiti vojnika od metka. Lešnik je muškarac brao u ponoć na Preobraženje. Kod kuće, sedeći na pragu, on je lešnik bušio, praznio od jezgra i u njega stavljao po trunčicu žive, mermera, plovkinog pera, nepokošene trave, tamjana, zlata, nokta od vanbračnog deteta, kost carića, i na kraju, trun paprati. Dok je punio lešnik, muškarac je tri puta izgovarao sledeću bajalicu, a u ratu, lešnik je nosio ušiven u uniformu.

Iako je vojnički lešnik nastao radi zaštite vojnika od metka, Vlasi ga danas nose sa sobom za sreću na putu, za sreću kad se kockaju u novac, za uspeh kad spavaju sa mlađim ženama ...

Kako niko ne uhvati živu,
 Kako kosa ne poseće travku,
 Kako pero ne ukvasi voda,
 Kako rđa ne uhvati zlato,
 Kako je neuhvatljiv mali carić,
 Tako mene metak da ne hvata,
 Neka ode u rascvetanu paprat.
 Kao što je mermer jak,
 Kako ga ne probija metak i nož,
 Tako da budem jak i ja;
 Kako tamjan goni zvako zlo,
 Tako nek se zlo i mene kloni;
 Kako je kopile
 U sreći rođeno,
 Tako i mene nek sreća prati
 Da ostanem živ, čist i svet
 Kao zvezda na nebu,
 Kao rosa na zemlji.

DESKÎNCÎSE ÐI ÎNTORSURĂ

În mižloku lukruluj alu vrăžituori-
lji rumînješč sînt đeskîncîse kare sa
kjamă „întuorsură”, kă ku jalje sa în-
tuork fikaturj šî năprăciturj lupadaće
pu uom đî la alc inš, or đî la alće insă
pućernjiše kare popćesk sî fakă rîalje
la uom. Ku întorsura vrîžîtuarja apîră
uomu đî fikaturj rîalje kare sînt lupa-
daće pi jel. Sa đeskîntă ku apă, busu-
juok šî ku tuaće bukaće kare puot să
taje šî sî-nbruşe, kă numa aša puot
să spomînce aljilji kare-s pitulaće în
momuaće. Jastă întorsurj miş, skurće,
kare sa spun đî trij uorj, da kînd je pu
uom lupadată vro fikatură grja, sa đe-
skîntă ku întorsurilji marj kara au pi-
sta doăsuće şîndzăs đî rîndurî, šî kare
trăbe spusă đî noă uorj. Kîć-o dată šî
măj mulće dzîlje una dupa alta.

ÐI ÎNTORSURĂ, 1

Arnaglăua, Visaljana Bkuanje

Îndarăt sî va-ntorşec,
Pista minje nu pućec,
Tuaće fikaturlji,
Tuaće trîmisaturlji.
Kî jo ku bîrşagu vam tokat,
Ku mîatura vam mîturat,
Ku sare vam sarat,
Ku piparka vam piparkat,
Ku usturuoju vam usturujat,
Ku marmuru vam marmurit,
Ðin kasa lu (Ljena) vam opravit.
Ðin kasă, đin masă,
Ðin ljingurj, đin străkinj,
Ðin parjec, đin ungjec!
Îndarăt sî va-ntorşec,
Pista minje nu pućec,
Kî jelje fak fikaturj šî trîmisaturj,
Da jo mînatura ku al kurat

115. BAJANJE ZA VRAĆANJE ČINI

U središtu posla vlaških vračara su
bajalice koje se zovu „vraćanje”, jer se
njima vraćaju čini i napratnice koje na
čoveka bacaju druge osobe, ili druga
moćna bića koje žele čoveku da nane-
su zlo. Sa vraćanjem čini vračara štiti
čoveka i čisti ga od zlih napratnica koje
su bačene na njega. Baje se vodom, bo-
siljkom i svim predmetima koji mogu
da seku i bodu, jer samo takvi mogu da
uplaše i oteraju demone koji se kriju u
činima. Ima malih vraćanja, sa kratkim
tekstovima, koji se ponavljaju po tri
puta, a kad je na čoveka napraćeno ve-
liki i teško zlo, tada se baje takozvano
veliko vraćanje, koje ima preko dvesta
pedeset stihova, i koje treba ponoviti
devet puta! Nekad se ovo bajanje po-
navlja i više dana uzastopce.

116. VRAĆANJE ČINI, 1

Rudna Glava, Veselinka Bkić

Nazad da se vratite,
Preko mene ne možete,
Sve čini,
Sve napratnice.
Jer ja sam vas nožem isekla,
Metlom pomela,
Solju posolila,
Paprikom zapaprila
Belim lukom zaljutila,
Mermerom okamenila,
Iz (Lenine) kuće otpravila.
Iz kuće, sa sofre,
Iz kašike, iz panica,
Iz zidova, iz kutova!
Nazad da se vratite,
Preko mene ne možete,
Jer one čini prate, naprate
A ja ih prebajem da im se vrate.

Sî sa-ntuarkă la kare a fi mînat.
 Vo fi di mînă di mujare:
 Sînzilji so točaskă,
 În injimă so lovjaskă.
 Vo fi di la Dumnjedzîu:
 Sî sa dukă la mărlji njagre,
 Akolo sî trajaskă,
 Akolo sî konaşaskă -
 Di njima pi drum sî nu dîraskă.
 Kum traže albina la stupină
 Ðin tuaçe patru pârçîlji,
 Aşa sî sa dukă đeskîncîku mjeu
 La (Ljena) la kasă,
 La topraşe, la konaşe,
 La vaş ku vicăj,
 La uoj ku mnijj,
 La skruafă ku purşij.
 Şî di pi mîc, şî di pi kînj
 Îndarăt sî va-ntorşec,
 Pista minje nu pućec.
 S sa dukă đeskîncîku mjeu
 Pista tuaçe otarîlji,
 Pista tuaçe saćilji,
 Pista tuaçe apilji.
 Đeskîncîku di la minje,
 Da ljaku di la snta majka Marije.
 Ku rînd şî di grab păn-la şină
 Ljaku la (Ljena) sî vină.

ĐE ÎNTORSURĂ, 2

Bordije, Slobodanka lu Rajku

Pljekă (Jon) sîmbătă điminjacă
 Pe drum, pe kalje,
 Pe drumu al mare,
 Pe jarbă njekălkată,
 Pe roo njeskukurată,
 Pănă la fîntîna lu Jordan
 Akolo kare erea?
 Dumnjezău ku Majka Prečista.
 Kînd pe (Jon) îl vâzură,
 Şi măj binje lje pârură,
 Đe mînjeka kămaşi îl luară,

Ako su čini od ženske ruke -
 Krv nek joj se toči
 I srce iskoči.
 Ako su od Gospoda Boga -
 U crna mora nek odu,
 Tamo da žive,
 Tamo konače,
 Ni za kog usput da se ne nače.
 Kako pčela košnici doleće
 Sa svih strana,
 Tako moje bajanje nek ode
 (Leninoj) kući,
 U toprake, u konake,
 Kravama s telićima,
 Ovcama s jagnjićima,
 Krmači s prasićima.
 I sa pseta i s mačeta
 Natrag da odete,
 Preko mene ne možete.
 (...)
 Nek moje bajanje ode
 Preko svih međa,
 Preko svih sela,
 Preko svih voda.
 Bajanje od mene
 A lek od Svete Majke Marije.
 U redu i hitro do noći
 Lek (Leni) da dođe.

117. VRAĆANJE ČINI, 2

Ljubičevac, Slobodanka Rajković

Pošao (Jon) u subotu ujutru
 Drumom, stazom,
 Drumom velikim,
 Po travi negaženoj,
 Po rosi neotrešenoj,
 Do izvora Jordanovog,
 Ko mi tamo bejaše?
 Bog sa Majkom Prečistom.
 Kada (Jona) videše,
 Veoma se sažališe,
 Za rukav košulje ga uzeše,

În žgjabu de aur îl lâpădară,
De urăcunj,
De făkăturj
De đeskîntăturj,
De boalje
De primežurj râlje,
De visurj grelje
Îl luară, îl spălară,
Îl kurară.
Îl lăsară kurat,
Luminat
Ka stjaua đin čer pikat.

U zlatni valov baciše,
Od mržnje,
Od čini,
Od vražbina,
Od bolesti,
Od opasnosti,
Od teških snova,
Okupaše,
Očistiše.
Ostaviše ga čistog,
Svetog,
Ko da je zvezda sa neba pala.

ĐE ÎNTORSURĂ, 2

Bordije, Slobodanka lu Rajku

Pljekă (Jon) pe drum, pe kalje,
Pe drumu al mare,
Să-ntîlnji ku a măj mare vrăžitoare.
„Unje aj pljekat mă (Joanje)
Kiunjind, vājtiŋd,
Kă număj pot să stau
În kurtjilji melje de vājtiaturilji tălje?”
„Am pljekat după
A măj mare vrăžitoare,
Să-m đeskîntje ku apă kurată,
Đi la Dumnjezău lăsată.”
Vrăžitoarea će făča:
Busujoku lua,
Apă kurată đi la Dumnjezău lua,
Pe (Jon) îl lua ši-l spăla.
Kum spelj toată kămaša de imală,
Pjatra de smoală,
Aša să spelj pe (Jon)
Pe facă, pe bracă.
Să spelj de urăcunj,
De făkăturj
De trimesăturj,
De toatje primežurj alje relje,
Boaljilji alje grelje,
Kă jelje a dat k-o mînă -
Jo întork ku doo!
Jelje a dat ku doo -

118. VRAĆANJE ČINI, 2

Ljubičevac, Slobodanka Rajković

Pošo (Jon) putem, drumom,
Drumom velikim,
Sa najvećom vračarom se sreo.
„Gde si pošao (Jone)
Kukajući, vajkajući,
Da ne mogu da sedim u svom domu
Od vajkanja tvoga?”
„Krenuo sam u potragu
Za najvećom vračarom,
Da mi prebaje čistom vodom,
Od Gospoda Boga datom.”
A vračara šta učini:
Bosiljak je uzela,
Čistu vodu nasula,
(Jona) je oprala.
Kako se pere košulja od prljavštine,
Prljav kamen od smoleštine,
Tako da se opere (Jon)
Po licu, po telu.
Da se opere od ružnoće,
Od čini,
Od napratnica,
Od zlih udesa,
Od teških bolesti,
Jer one su poslale jednom rukom -
Ja vraćam sa dvema!
One šalju sa dve -

Jo întork ku tri,
 Jelje a dat ku tri -
 Jo întork ku patru,
 Jelje a dat ku patru -
 Jo întork ku činč,
 Jelje a dat ku činč -
 Jo întork ku šasă,
 Jelje a dat ku šasă -
 Jo întork ku šaptje,
 Jelje a dat ku šaptje -
 Jo întork ku uopt,
 Jelje a dat ku uopt -
 Jo întork ku uopt, ku noo,
 Ku mînjilji amîndoo
 Pe kap kare j-a dat!
 Jo pe toatje fjermekăturilji luaj,
 Şi ku mătura lje măturaj,
 Ku kucîtu lje tăjaj,
 Ku arđilji lje arđijaj,
 Ku tāmîje lje tāmîjaj
 Şi în fundu mări lje lăpădaj.
 (Jon) să rāmînă kurat, luminat
 Ka stjaua đin čer pikat.

Ja vraćam sa tri,
 One šalju sa tri -
 Ja vraćam sa četiri,
 One šalju sa četiri -
 Ja vraćam sa pet,
 One šalju sa pet -
 Ja vraćam sa šest,
 One šalju sa šest -
 Ja vraćam sa sedam,
 One šalju sedam -
 Ja vraćam sa osam,
 One šalju sa osam -
 Ja vraćam sa osam, devet,
 Sa rukama obema
 Na glavu onog što su mu bacili,
 Ja sve čini uzeh,
 Metlom ih pometoh,
 Nožem ih posekoh,
 Paprikom ih opaprih,
 Tamjanom ih okadih
 I na dno mora bacih.
 (Jon) da ostane čist, svetao
 Kao zvezda što je s neba pala.

ÎNTORSURA A MARE

Arnaglăua, Janku Sljekarju

Amin, amin!
 Un muoš, bud-David
 Şi bulđiăşće fikaturj,
 Mînaturj,
 Trîmisaturj,
 Fărmăşeturj,
 Nagăzîturj,
 Đi moroajşe,
 Đi balaoruajşe,
 Đi strîguajşe ...
 Juo pi dzîo-sta nu tuork
 Numa-ntuork:
 Nu-ntuork bunjecurlji la kasa-mja,
 Nu-ntuork vuorbilji alji bunje
 Şe lji am în kasă,
 Nu-ntuork tajna ku kopiji mij,

119. VELIKO VRAĆANJE ČINI

Rudna Glava, Janko Nikolić

Amin, amin!
 Jedan starac, bod-David
 Što podbada čini,
 Mađije,
 Napratnice,
 Vradžbine,
 Nagaznice,
 Sa morijama,
 Blavorima,
 Vampirima ...
 Ja danas ne predem
 Nego vraćam:
 Ne vraćam dobra moje kuće,
 Ne vraćam slogu
 Koju imam u kući,
 Ne vraćam slogu koju imam sa decom,

Nu-ntuork bunu lu stuaka-mja,
 Nu-ntuork priplodu la stuaka-mja,
 Numa-ntuork răotača đī la kasa-mja,
 Đī la vičilji mjalje,
 Đī la kopiji mij,
 Đī la fječīlji mjalje,
 Šī đī la tuata lumja bună,
 Kare mjarže
 Ku Dumnjedzīu sfīntu la skamn!

Lje-ntuork,
 Lje sarjedz,
 Lje piparkjedz,
 Lje usturujedz,
 În kapu kuj lj-a dat,
 În kapu kuj lj-a mīnat,
 În kapu kuj lj-a sorošit,
 În kapu kuj lj-a opravit.
 Nuje, Doamnje, pakat,
 Đī še la minje lj-a mīnat.
 Jar ma ruog la Dumnjedzīu sfīntu
 Minća-š s-adukă,
 Ljaku sī mj-adukă.
 Đe-o fi fikatură,
 Năgăzītură,
 Trīmisătură,
 Farmeșitură
 Fakută šī trīmjasă,
 Đī la milostije -
 Dumnjedzīu sfīntu minća-š s-adukă,
 Ljaku sī mj-adukă.
 Đe-o fi fikatură,
 Mīnatură,
 Trămisatură
 Đī la mīna đī uom,
 Dumnjedzīu sfīntu sī mj-ažuće,
 Sī ma pomožaskă:
 Tuaće fikaturlji,
 Tuaće mīnaturlji,
 Tuaće trīmisaturlji -
 În kar sī lji-nkarše,
 Pje drum sī pljiaše,
 S-o ja pje krak,

Ne vraćam plodnost moje stoke,
 Ne vraćam priplod moje stoke,
 Nego vraćam zlo iz moje kuće,
 Od moje stoke,
 Od moje dece,
 Od mojih kćerki,
 I od svih dobrih ljudi
 Koji pristupaju
 Prestolu Božjem!

Vraćam čini
 Zasoljene,
 Zapaprene,
 Zaljućene,
 Na glavu onoga ko ih napravio,
 Na glavu onoga ko ih je poslao,
 Na glavu onoga ko ih je uročio,
 Na glavu onoga ko ih je opravio.
 Nije, Bože, greh
 Jer on ih je meni poslao.
 I molim Svetoga Boga
 Da se predomisli,
 I lek neka mi donese.
 Ako li su čini,
 Nagaznice,
 Napratnice,
 I mađije
 Načinjene i poslate
 Od milostinki -
 Sveti Bog neka se predomisli,
 I neka mi lek donese.
 Ako li su čini,
 Mađije
 I napratnice
 Od ljudske ruke,
 Gospod Bog neka mi pomogne,
 Neka mi podrži:
 Sve čini,
 Sve vradžbine,
 Sve napratnice,
 Na kola nek natovari,
 Niz drum neka ih otpravi,
 Neka krenu (mađije) niz kosu,

Pi pađinā,
S-o ja đin nuja-n nuja
Pān-s-o aflje pje šćirnjika
Kare fĭkatura šĭ mĭnatura
La minje a trĭmjeso.

Pi krak, pi pađinā,
S-āj sĭare-n građinā;
Đin građinā s-āj sarā-n prĭvaljije,
Đin prĭvaljije sĭ sǎ suje pi kasā,
Đi pi kasā pi ungjec,
Đi pi ungjec pi parjec,
Đi pi parjec s-ĭj s-a baže-n kasā,
Đi pi kasā s-ĭj šĭadā pi masā.
Kĭnd la masā va šađa
Đi gĭt s-o ja,
Đi pomĭnt s-ĭj đā,
Injima s-ĭj pljusnjaskā,
La kasa-mja sĭ nu s-a māj gindaskā!
Nuje Duamnje sĭfĭnce pakat
K-alji fĭkaturj la minj-lja mĭnat.
Šćirnjika njevjernjika
A fi fakut trĭmisaturā,
Mĭnaturā,
Ljigaturā,
Nǎprāšĭturā,
La kasa-mja,
Nĭpiparkatā,
Njisaratā,
Njiusturujatā -
Juo ku piparkā o piparkaj,
Ku sarje o sarjaj,
Ku usturuoj o usturujaj,
Ku tamĭnje o tĭmĭjaj,
Đi la kasa-mja
La šćirnjika njevjernjika o mĭnaj!
Nuje Duamnje sĭfĭnce pakat,
Kĭ (ja) la minje lj-a mĭnat!
Šćirnjika njevjernjika
A-ntuors ku o mĭnā,
Juo-ntorsāj ku dooā,
Ja-ntors k-o mĭnā,
Jo-ntorsāj ku trij,

Niz padinu,
Neka skaču sa šĭbljika na šĭbljik,
Dok nevernicu ne nađu,
Koja je čini i vradžbine
Meni poslala!

Niz kosu i padinu,
Nek joj uskoče u gradinu;
Iz gradine nek joj skoče u dvorište,
Iz dvorišta nek joj se na kuću popnu,
Sa kuće na rogljeve,
Sa rogljeva na zidove,
Sa zidova nek joj u kuću uđu,
U kući nek joj na sofru sednu!
Kad ona bude za sofru sela,
Za gušu nek je uhvati,
O zemlju nek je tresne,
Srce nek joj pukne,
Na moju kuću više da ne misli!
Nije greh, Sveti Bože,
Jer ona je meni čini poslala!
Štirnica-nevernica,
Možda je napratila mađije,
Vradžbine,
Naveznice,
Napatrice,
Na moju kuću,
Nezapaprene,
Nesoljene
Nezaljućene -
Ja sam ih paprikom zapaprio,
Solju sam ih posolio,
Belim lukom zaljutio,
Tamjanom okadio,
Od moje kuće
Štirnici-nevernici otpravio!
Nije greh, Sveti Bože,
Jer ih je (ona) meni poslala!
Štirnica-nevernica
Vratila ih jednom rukom,
Ja uzvratih sa obema,
Ona vrati jednom rukom,
Ja vratih sa tri,

Ja-ntors k-o mîñă,
 Jo-ntorsăj ku patru,
 Ja-ntors k-o mîñă,
 Jo-ntorsăj ku šínś,
 Ja-ntors k-o mîñă,
 Jo-ntorsăj ku šasă,
 Ja-ntors k-o mîñă,
 Jo-ntorsăj ku šapće,
 Ja-ntors k-o mîñă,
 Jo-ntorsăj ku uopt,
 Ja-ntors k-o mîñă,
 Jo-ntorsăj ku nooă -
 Ku mîñlji mjalje ku amîndoă!
 Ja-ntors k-o mîñă,
 Jo-ntorsăj ku dzîaşe,
 Ja-ntors k-o mîñă,
 Jo-ntorsăj ku unsprăşe,
 Pi minje njima nu ma măj îñtrjaşe!
 La šćirnjika njevjernjika lji mîñaj,
 Nuje Duamnje sfînce pakat,
 Kî (ja) la minje lj-a mîñat!
 Bobic đî mak -
 Îñ kapu kuj lj-a dat,
 Bobic đî mîj -
 Îñ kapu lu šćirnjika-njevjernjika
 Sî lje-nkij!
 Nuje Duamnje sfînce pakat
 Kî (ja) la minje lja mîñat!
 O fi fikatură, mîñatură,
 Trîmisatură,
 Đî la Dumnjedzîu sfîntu:
 Minća-š sî s-adukă,
 Ljaku sî mj-adukă.
 O fi fikatură đî la mîñă đî uom -
 Kar-lji s-îñkarşe,
 Pi drum sî pljaşe,
 Păn pi šćirnjika-nevjernjika s-o aflje.
 S-o ja pi krak,
 Pi pađină,
 S-ăj sîară-n građină,
 Đin građină-n kasă,
 Đin kasă-n masă,
 Đin masă-n străkinj,

Ona vrati jednom rukom,
 Ja vratih sa četiri,
 Ona vrati jednom rukom,
 Ja vratih sa pet,
 Ona vrati jednom rukom,
 Ja vratih sa šest,
 Ona vrati jednom rukom,
 Ja vratih sa sedam,
 Ona vrati jednom rukom,
 Ja vratih sa osam,
 Ona vrati jednom rukom,
 Ja vratih sa devet -
 Sa rukama mojim obema!
 Ona vrati jednom rukom,
 Ja vratih sa deset,
 Ona vrati jednom rukom,
 Ja vratih sa jedanaest,
 Mene niko više ne može da pređe!
 Štirnici-nevernici ih poslah,
 Nije greh, Sveti Bože,
 Jer ih je (ona) meni poslala!
 Zrnašće maka -
 U glavu ko ih je spravio,
 Zrnašće prosa -
 U glavu štirnice-nevernice
 Da ih zaključaš!
 Nije greh, Sveti Bože,
 Jer ih je (ona) meni poslala!
 Možda su čini, vradžbine,
 Napratnice,
 Od Svetoga Boga:
 Mišljenje neka promeni,
 Lek nek mi donese.
 Možda su čini od ljudske ruke -
 Kola nek natovari,
 Putem da krene,
 Dok štirnicu-nevernici ne nađe.
 Neka ide niz kosu,
 Niz padinu,
 Nek joj skoči u gradinu,
 Iz gradine u kuću,
 Iz kuće na sofru,
 Sa sofre u panice,

Đin străkinj în ljingurj,
 Đin ljingurj đî gît s-o ja,
 Đî pomînt sîj đă!
 Injima s-ăj pljusnjaskă,
 La kasa-mja să nu sî măj gindăskă!
 Nuje Duamnje sfinće pakat,
 Kî (ja) la minje lj-a mînat!
 O fi fikatură đî la milostije -
 În munc karunc sî s-ă dukă,
 În mjasîljî-nćinsă,
 Fakljijlji aprinsă,
 Ku kasa-mja trjabă sî najbă,
 Ku vičilji mjalje,
 Ku stoaka-mă,
 Şe am jo în okoljina-mja!
 Đeskîncîku đî la minje
 Ljaku đî la Sînta majka Marije
 Kă măj binje şćije!
 Să ramînă kasa-mja
 Kurată şî liminată
 Ka mnjarja-n stupină,
 Ka un măr dulşe-n flurit,
 Într-un duos înfrundzît!

Sfinće-pomînce,
 Đin āsta đeskîncîk ljak să fije
 La kasa-mja,
 Ili la kare oj đeskînta!

Iz panica u kašike,
 Sa kašika za gušu nek je stegne,
 O zemlju nek je tresne!
 Srce da joj pukne,
 Na moju kuću više da ne misli!
 Nije greh, Sveti Bože,
 Jer ih je (ona) meni poslala!
 Možda su čini od milostinki -
 U tavnu goru neka odu,
 Na trpeze postavljene,
 Na baklje upaljene,
 Sa mojom kućom posla da nemaju,
 Sa mojim govedima,
 Sa mojom stokom,
 Sa svime što imam oko sebe!
 Bajanje od mene,
 Lek od Svete Majke Marije,
 Jer ona bolje zna!
 Nek moja kuća ostane
 Čista i sveta
 Ko međ u košnici,
 Ko voćka rascvala
 U šumi olistaloj!

Sveta zemljo,
 Od ove basme leka da bude
 Za moju kuću
 I za svakoga kome je prebajem!

SL 23 D. Čosić, crtež 2015

III

POVJEŠĆ * PROZA

DI ŠE JE ALBINA NJAGRĂ

Arnaglaua, Źarku Šumarju

Kînd s-a fakut pomîntu, albina a fuost albă, kum ij spunje šî numilji (albina < alb). Ama a njegrit đî rušînja arišuluj.

Dumnjedzîu a fakut pomîntu polja-žnjik ka ljaspiđa, šî kînd s-a pus pluoilji alji đintînj, a venjit řîurilji šî boružilji ku tuot, š-a înjekat mulće žuavinj kare numa š-a fuost fakuće! Alji š-a skapat, sa duk la Dumnjedzîu sî sa vajće. S-a gindît Dumnjedzîu, s-a gindît, ama kum nu j-a dat njimik îñ gînd, îñtrabă žuavinji-lja še gîndesk jalje. Jalje una dzîše una, una aša. Kînd Dumnjedzîu lj-askultă pi tuaće, bagă samă kî nuje žuavina a măj batrîñă š-a măj vikljană – arišu! Trîmjace dupa jel albina, kî ja a fuost žuavină măj vrjanjikă. Albina bîz kolja, bîz kolja, šă-l gasîaşće. Arišu a prîndzît capîñ, šî s-a dat pi o parće îñ frundzîlji luj să uđinjaskă, šî tuman la prins suomnu kînd ažuns albina. Ja ij spunje kare a trîmjeso šî pintru š-a venjit. Mînjios kă la pumenjit, arišu sa-ntuarşe ku kuru kîtra ja šî sa bjasă:

„Mîñka-c-ar kakatu aăla kare ć-a trîmjes, kă nu šćije să adunje pomîntu îñ gramjedz, să fakă ūoś îñalće šî văj adîñşe, šî apa o să mjargă pintra jalje, šî n-o sî măj fije pouađe!”

Kînd albina a spus la Dumnjedzîu tuot š-a krišit arišu, ja a njegrit đî rušînje. Dumnjedziu askultă đ-ariś, adună pomîntu, faşe ūoś šî văj, šî žuavinjilji skapă đî puođe grjalje, da pi albină ursadză să-j fije kakatu ševa măj dulşe pi pomînt.

120. ZAŠTO JE PČELA CRNA

Rudna Glava, Źarko Trailović

Pčela je na početku sveta bila bela, kako joj i samo ime kazuje (vl. albina < alb „belo”). Pocrnela je od stida, zbog nepristojnosti ježa.

Bog je stvorio zemlju kao ravnu ploču, i čim su počele da padaju prve kiše – nadošli potoci i reke su se razlili i potopili mnoge tek stvorene životinje. Preostale se skupe i odu kod Boga da se žale. Zamislio se Bog, mislio, mislio, ali kako mu ništa nije padalo na um, zapita životinje za savet. One jedna jedno, druga drugo, i nikako da se slože. Kad ih je Bog sve saslušao, primeti da među njima nema najstarije i najmudrije životinje – ježa! Pošalje po njega pčelu, jer je ona bila najvrednija životinja. Pčela zuj-tamo, zuj-vamo i nađe ga. Jež je taman bio dobro ručao, i kad je pčela došla upravo je dremao zavaljen u gomili lišća u svome brlogu. Kaže mu pčela ko je šalje i zašto je došla. Ljut što ga je probudila, jež joj okrene leđa, proteže se, prdne iz sve snage, i kaže:

„Izjeo ti govno taj ko te je poslao, kad ne zna da skupi zemlju u gomile i napravi brda visoka i doline duboke, pa će voda teći između brda, i neće više biti poplava!”

Kada je pčela prenela Bogu sve šta mu je jež poručio, pocrnela je od stida. Bog je poslušao ježev savet, sakupio je zemlju, napravio brda i doline i životinje su se spasile od teških poplava, a pčelu urekne da njeno govno bude nešto najslađe na svetu.

ĐIN ŠE JE FAKUTĂ MUJARJA*Arnaglaua, Sau Bîlaban***121. OD ČEGA JE STVORENA ŽENA***Rudna Glava, Sava Balabanović*

Kînd s-a fakut Pomîntu, Dumnje-dzîu ku Draku a fuost fîrtac, šî tuot a lukrat amînduoij bîrabar. Unu faše nuvirj ku pluaje, altu vâj šă rîurj, unu faše kîmpije, altu ūoŝ šî munc. Pi lînga mošu Adam, šîkă, a lukrat umîr la umîr, šî la pus să fije stapîn pista tuače žuavinjilji. Ama, dupa kîta vrjame sa vajtă Adam la Dumnjedzîu kî-j urît kî je jel un uom sîngur întă atîce žuavinj, ar fi bun, spunje, să ajbă vro parjake omenjaskă đî soćije.

Sa gîndaŝce Dumnjedzîu ŝe šî kum sî fakă. Întă-o dzî, proumblîndu-sa sîngur pi lînga marzîna mărîlor, întînjaŝce pi Adam kare jar sa punje pi jel ku vaj-tatura luj, šî-j do dă-n gînd ŝe să fakă. Āl aduarne šî-j skuače o kuastă, fînka je uosu tare šî puače sî sa fakă mulće kare ŝe đin aŝa marfă.

Pănă jel s-a gîndîť ku kuasta-n mînă, âcel fîrtatu vinje, šă-l întăbă ŝe lukră. Dumnjedzîu ij spunje. Draku sa mînjije kă a-nŝeput aŝa lukru fara jel, ij zmîknjaŝce kuasta-ja đin mînă šî sa punje pi fuga pi lînga marzîna. Dumnjedzîu dupa jel, ama kînd vjađe kă o sî-j skîape, jel sa labîdă šă-l prinđe đî kuorn. Draku zmîknjaŝce đin kap, kuornu poknjaŝce šî ramînje la Dumnjedzîu îť mînă, da Draku o tuljaŝce ku kuasta lu Adam pista dungă, šî skapă.

Stă Duomu ku kuornu Drakuluj îť mînă šî kînd vjađe kă n-o sî ažuŋgă fugarju, sa ujtă la kuorno-la, šî dzîŝe:

„Pă, uos je uos!”

Š-aŝa đin kuornu Drakuluj faše mu-jarja, să fije žukarija lu Adam.

Đi aja, spun aj batrînj, mujarja ŝ-îť dzî đî astîdz are narau drakuluj.

Kad je nastala Zemlja, Bog i Đavo su bili pobratimi, i sve su radili zajendo. Jedan pravi oblake sa kišom, drugi doline i reke, jedan pravi ravnice, drugi brda i planine. Oko praoca Adama, kažu, radili su zajedno, rame uz rame, i postavili ga da bude gospodar svih životinja. Ali, posle nekog vremena, požali se Adam Bogu da mu je dosadno što je jedini čovek među tolikim životinjama, pa bi bilo dobro, veli, da ima nekakvo ljudsko biće za društvo.

Razmišlja Bog šta i kako da radi. Jednog dana, šetajući obalom mora, sretno Adama, koji ga opet spopadne svojom jadikovkom, i on se doseti kako da mu izađe u susret. Uspava Adama i izvuče mu jedno rebro, pošto je rebro jaka kost i može se od takvog materijala napraviti mnogo koječega.

Dok je on premiŝljao sa rebrom u ruci, naiđe pobratim i zapita ga šta to radi. Bog mu kaže. Đavo se jako naljuti što je Bog počeo nešto da radi bez njega, istrigne mu rebro iz ruku i utekne niz obalu mora. Bog se podigne i pojuri za njim, ali kad je video da će mu Đavo uteći, on se baci kroz vazduh i uspe da ga uhvati za jedan rog. Đavo trgne glavom, rog pukne i ostane u Božjim rukama, a Đavo klisne sa Adamovim rebrom niz obalu, i utekne.

Stoji Bog sa Đavoljim rogom u rukama i kad vide da nikako ne može stići begunca, pogleda onaj rog i kaže:

„Pa, kost je kost!”

I tako od Đavoljeg roga Bog napravi ženu, da bude Adamova zabava.

Zato, kažu stari, žena i dan danas ima đavolju narav.

ĐI KĪND SĪNT FJARĪLJI*Arnaglaua, Gergina Brndušan***122. OTKAD SU GVOZDENE ZAMKE***Rudna Glava, Gergina Durlić*

Kĭnd a rařit Dumnjedzĭu sĭ njaře Pomĭntu, kĭ lumja s-a strĭkat ř-a rařit řa-j storaskă, a kjemat pi Noja - kare a fuost numa unu sngur řirjpet - řĭ fakă vopor, řĭ s-adunje fameljĭja luj, řĭ aljagă kĭco parjake řĭ řuavinj řĭ tuaće řjelurj, řĭ kĭco samĭncă řĭn bujedz řĭ tuaće řjelurj, řĭ řĭ sprĭmjaskă mĭnkarje řĭ apă řĭ un an řĭ dzĭlje.

Sa punje Noja pi lukru, lukră tota dzĭua la vopuor, da nuapća-l sparře kare-l sparře. Jel jară mĭnje dzĭ ogoďiařće tuot řă lukră, lukră, da řĭminjaca alaltă jar gasĭařće vopuoru spart. S-a mĭnjĭje jel rău řĭ sa duře la Dumnjedzĭu.

„Duamnje”, řĭkă, „kĭt jo lukru dzĭua, vinje kare vinje nuapća řĭm sparře, řĭ strĭkă.”

„Da nu vjedz řuava, vro urma?”

„Nu văd njĭmika!” spunje Noja.

„E, atunřa je vrjamja sĭ řař fjară!”, dzĭře Dumnjedzĭu, řĭ-j arată kum sĭ lji fakă, řĭ-ă ĭnvaca řă lji pună sara unď-a lukrat dzĭua la vopuor. Noja sa duře la vrun majstur, řĭ aăla ĭj řaře fjară pi spu-su lu Dumnjedzĭu, řĭ jel lji punje sara la luok unď-a lukrat dzĭua. A trjekut nuapća, kĭnd řĭminjaca - Draku a dat ĭn fjară!

Noja řl ja la bataje, da Draku sa ruagă:

„Numa baće tu, numa aj ku minje pănă la Dumnjedzĭu!”

Ja Nuoja pi Draku-n fjară řĭ sa duře la Dumnjedzĭu. Da kĭnd j-a vadzut, Dumnjedzĭu dziře:

„Da ře-l duř, mă, la minje, ře nu-l omuorj?”

„Nu puot, Duamnje, kĭ vrja sĭ tăjnuje ku řĭnje!”

Kad je Bog reřio da potopi Zemlju, jer su se ljudi iskvarili pa ih je trebalo uniřtiti, pozvao je Noju - koji je bio jedini pravedan - da napravi lađu, i da okupi svoju familĭju, da odabere po jedan par od svake vrste řivotinje, da skupi po jedno seme od svake vrste biljaka, i da spremi hranu i vodu za godinu dana.

Počinje Noja da radi, gradi lađu po ceo dan, ali řto danju uradi, noću mu neko razbĭje. On ponovo sutradan popravi sve, pa nastavi da radi, ali sledećeĭ jutra opet naďe lađu razbĭjenu. Naljuti se jako, i od do Boga.

„Gospode”, veli, „koliko ja danju uradim, doďe neko noću i sve razbĭje i pokvari.”

„Pa zar ti ne vidiř neřto, neki trag?”

„Ne vidim niřta!” kaře Noja.

„E, onda je vreme da ti napraviř zamke!” kaře mu Bog, nauči ga kako da ih napravi, i pokaře mu kako da ih zapne uveće na mestu gde je danju radio na laďi. Noja ode kod nekog majstora, ovaj mu ih napravi i on ih zapne uveće kako mu je rekao Bog, na mestu gde je danju radio. Prořla je noć, kad ujutru - u zamkama řavo!

Noja počne da ga mlati, a řavo zakuka:

„Nemoj da me bijeř, nego hajde sa mnom kod Boga!”

Povede Noja uhvaćenog řavola i odu pravo kod Boga. A kad ih je video, Bog reče:

„A řto mi ga dovodiř, řto ga ne ubijeř?”

„Ne mogu, Boře, jer hoće da razgovara s tobom!”

Draku džíše:

„Duamnje, nu ma omorî, kî jo šciu kî vrjej sã înjeş pomîntu, sî sa pjardã aj rãj š-aj strîkac, da sî ramînã aj đirjepc, aljeş đin samînca lu Noja! Numa tu la-sî-ma pi minje, kî dakã tu ma omuorj, vin parincî šî fracî mij šî-ngãurã voporu-n fund, šî s-a njakã aášća lu Noja tuoc!

Dakã ma pazãšć tu pi minje akuma, jo pjeurmã-c pazãsk voporu!”

Š-aša fu.

Dumnjedzîu ãl lasã, šî dzîsã în fjarã sî đã numa insã flokuasã a drakuluj, ocomanj še furã šî še šćetuje, da lumje a bunã nu.

Đavo veli:

„Bože, nemoj me ubiti, jer ja znam da ti hoćeš da potopiš svet, da se satru zli i iskvareni, a da ostanu pravedni, izabrani iz Nojevog semena! Nego ti mene pusti, jer ako me ubiješ, doći će moji roditelji i moja braća da ti izbuše lađu, pa će se udaviti sve što je Noje izabrao!

Ako sačuvaš ti mene sada, ja ću ti kasnije sačuvati lađu!”

I tako bi.

Bog pusti Đavola, i odredi da se u gvožđe hvataju samo dlakava đavolja stvorenja, lopuže i štetočine, a pošten svet ne.

POVASTA ĐISPRE TUTUN

Arnaglaua, Gergina Brndušan

Avut Dumnjedzîu građinã ka tot nat pi pomînt, šî în ja a pus šî ja trîbuit. Še god a pus, j-a rîsarit frumuos. Ama odatã vinje kare vinje, šî mãj punje pi lînga rasanjicîlji aluj o rasanjica njikunoskutã. Krjašće šî ja, ama Dumnjedzîu nu šćije šije. Še sî fakã? Sa duše la vro babã, š-îj spunje kum je tajna. Baba-l învacã:

„Dakã nu šćij še bujađe je aja š-alu kuj je, duće šî kakíće în mižluoku îj. Fã aja šî dãće-n lãturj šî aširã đ-akolo, o sî vjedz kare vinje šî še o sã dzîkã!”

Dumnjedzîu aša šî faše. Kînd, jaka în vro vrjame vinje Draku, tunã în građinã, šî đirjept la bujađa-ja. Kînd vjađe kî je ja pljinã đî kakãc, sa ja ku mînjilji đî kap, šî însjape sî sa vajće:

„Au lãlã, au lãlã, da kare s-a fi kakat în tutunu mjeu?!”

Aša Dumnjedzîu auđe kî bujađa-ja sa kjamã tutun, šî je pusã đî mîna Drakuluj.

123. PRIČA O DUVANU

Rudna Glava, Gergina Durlić

Imao Bog baštu kao i svi drugi na zemlji, i u njoj je gajio šta mu je trebalo. Sve što je sadio lepo je uspevalo. Ali jednom dođe neko, i posadi pored njegovih biljaka još jednu biljku koja mu nije bila poznata. Raste i ona, ali Bog ne zna šta je. Šta da radi? Ode kod neke babe, i kaže joj kakva je stvar. Baba mu da savet:

„Ako ne znaš koja je to biljka i čija je, idi i poseri se posred nje. Uradi to i skloni se u stranu i odande krišom pazi ko će doći i šta će reći!”

Tako Bog učini. Kad, u neko vreme eto ti ga dolazi Đavo, ulazi u baštu, i pravo kod svoje biljke. Kad vidi da je puna govana, uhvati se za glavu, i počne da se vajka:

„Ao lele, ao lele, ko li mi se posra u moj duvan?!”

Tako Bog čuje da se ta biljka zove duvan, i da je posađena rukom Đavolovom.

**DRAKU KU DUMNJEDZÎU
LUKRĂ ÎN PARÇE**

Arnaglaua, Trucă Maku

Rašiaşce Draku sî sa lasă di drăko-
vinj, şî sî trajaskă đin lukru omenjesk.
Sa duşe la Dumnjedzîu sî-j đă bukaće,
sî pună-n pomînt.

Dumnjedzîu ij arată krumpij:

„Zdau”, şikă, „dakă vi vrja să lukri-n
parće.”

„Bun”, dзіşe Draku, „ama a tjeu sî
fije aja še je în pomînt, da a mjeu aja še
va fi pi pomînt.”

Dumnjedzîu ij dă krumpij şî un par-
şel di luok. Draku sapă, punje krumpi-
ji, mîraşiaşce pi lînga îj tuata vara, kîn’
tuamna sî sa-npartă, la Dumnjedzîu
krumpijî, da luj kovragurj uskaće.

Vjađe Draku kî la înşalat Dumnje-
dzîu, şî-j spunje:

„Duamnje, asta bukată nuje bună,
dăm tu alta!”

Dumnjedzîu ij dă samîncă di kuku-
rudz. Sa ujtă Draku la mîruncîşo-la:

„E, Duamnje, akuma sî fije a mjeu
đin pomînt, da a tjeu di pi pomînt!”

Jar Dumnjedzîu ij faşe pi vuoje, şî
Draku sa punje pi lukru. Lukră ka lupu
tuata vara: sapă, tîrsîaşce, pljivjaşce ...
Kînd tuamna, ažuns vrjamja di kuljes
- Dumnjedzîu kuljaže kukurudzu kît
mîna, da Draku skuace rîdaşinj gualje.

Şe a fi do fakut ij đ-aşi în kolo – nu
sa şćije!

**124. ĐAVO I GOSPOD BOG RADE
U NAPOLICI**

Rudna Glava, Petar Makulović

Reşio Đavo da se mane đavolija, i da
živi od poštenog rada. Ode kod Boga
da mu ovaj da neko seme, da počne da
obrađuje zemlju.

Bog mu pokaže krompir:

„Daću ti”, veli, „ako budeš hteo da
radiš u napolici.”

„Dobro”, kaže Đavo, „ali tvoje neka
bude ono što je u zemlji, a moje ono
što bude na zemlji.”

Bog mu da krompir i jedno parće
njive. Đavo kopa, sadi krompir, bahće
se oko njega celo leto, kad ujesen da se
podele, Bogu krompir, a njemu sasuše-
ne vreže.

Vidi Đavo da ga ja Bog prevario, pa
mu kaže:

„Gospode, ovaj usev nije dobar, daj
mi drugi!”

Bog mu da seme kukuruza. Gleda
Đavo onaj sitniš, i kaže:

„E, Gospode, sada moje da bude ono
u zemlju, a tvoje ono na zemlji!”

Opet mu Bog učini po volji, i Đavo
se lati posla. Radi kao kurjak celo leto:
kopa, trsi, plevi, zagrće ... Kad ujesen,
došlo vreme berbe - Bog bere kukuruz
golem ko ruka, a Đavo vadi iz zemlje
golo korenje.

Šta li su oni radili otada na dalje - ne
zna se!

**DRAKU KU DUMNJEDZÎU
RÎNDAŞ LA MUARĂ**

Arnaglaua, Trucă Maku

A fakut Dumnjedzîu muara, ama
n-aşcut să fakă şókîţ, numa bobilji đin
postavică supt kuoş a luvat ku mîna, şă

**125. BOG I ĐAVO KAO POMELJARI U
VODENICI**

Rudna Glava, Petar Makulović

Napravio Bog vodenicu, ali nije
umeo da napravi čeketalu, pa je zrna iz
korica pod košom uzimao rukom i sipa

lji tuarnă în gaura pjetri. Draku, kare a trait supt muară, vjađe kum sa nîka-
žiašće Dumnjedzîu šî jasă la jel.

„Kît îm daj tu mije, Fîrtaće, sî-c ogo-
desk jo sî mjargă buobilji sîngure, să
nji lji măj traž ku mîna?”

„Da puoc tu aja sî faş?”, întwabă
Dumnjedzîu, kare nu baş a do kredzut
în labdaturlji lu fîrtatî-su.

„Puot, dakum!”, spunje Draku, „Ama
ś-o sî-m daj pj-aşa lukru?”

„Daka faş kum dzîś, o să ci jau šî rîn-
daš!”

Draku rasfrînkă mînjişilji šî sa punje
pi lukru, šî faše śokîtu. Sa ujtă Dum-
njedzîu šî nu do krjađe: mjerg buobilji
sîngure, nu măj trăbe să tragă ku mî-
njilji!

„Ăće, Frtaće, lukru gata, fakuj še
spusăj!”, dzîše Draku. „Aj’ akuma sî
nji vorbim kum să nji mjargă rîndu la
muară!”

Dumnjedzîu s-a gindit kîta, šî la
urmă ij spunje:

„A mjeu rînd sî fije păna va fi fru-
ndza vjarde-n duos. Tuot alalt ćimp să
fije rîndu tjeu!”

Dragu lu Draku kă o să fije măj mul-
tă vrjame rîndu luj. Ama Dumnjedzîu
ja lastarj šî sadašće ljamnje vjerdz pi
lînga muară.

Trjaše vara, vinje tuamna, a-ngălbi-
njit frundza-n duo š-a-nşeput să kadă.
A venjit Draku la Dumnjedzîu.

„E, Fîrtaće, a venjit rîndu mjeu la
muară!”

„Kum aja?”, sa miră Dumnjedzîu.

„Pă āci”, škă, „frundza-n duos a-n-
gălbinjit, unde-unde šî kađe!”

„Undă-j vadzut tu aja?”

„Ďarîndu!”, spunje Draku.

„Kum Ďarîndu”, sa miră Dumnje-
dzîu, „kînd, āće, aişa pi lînga muară

u otvor na kamenu. Ďavo, koji je živeo
ispod vodenice, vidi kako se Bog muči,
izađe pred njega.

„Koliko ti meni daješ, Pobratime, da
ti ja udesim da zrna idu sama, da ih
više ne vučeš rukom?”

„Da li ti možeš to da uradiš?”, upita
Bog, koji nije mnogo verovao u hvali-
sanja svog pobratima.

„Mogu, dabome”, potvrdi Ďavo, „ali
šta ćeš ti meni dati za taj posao?”

„Ako uradiš to što kažeš, uzeću te za
pomeljara!”

Ďavo zasuče rukave, legne na posao
i napravi čeketalo. Gleda Bog u neve-
rici: ide zrnevlje samo iz koša u otvor
na kamenu, ne treba više da ga vuče
rukama!

„Eto, Pobratime, posao je gotov, ura-
dih što sam obećao!”, kaže Ďavo. „Haj-
de sada da se dogovorima kako će ići
naš red u vodenici!”

Bog se malo zamislio, pa će mu naj-
posle reći:

„Moj red neka traje dok bude zele-
nog lišća u šumi. Sve preostalo vreme
neka je tvoje!”

Obradova se Ďavo veoma da će nje-
gov red trajat i duže. Ali Bog uzme
mladice zimzelenog drveća i posadi
svuda oko vodenice.

Prođe leto, dođe jesen, požutelo dr-
veće u šumi, počelo čak i da opada. Do-
šao Ďavo kod Boga.

„E, Pobratime, došao moj red na vo-
denici!”

„Kako to?”, čudi se Bog.

„Pa evo”, veli Ďavo, „požutelo lišće u
šimi, počelo je ovde-onde i da opada!”

„Gde si ti to video?”

„Svuda!”, kaže Ďavo.

„Kako svuda”, začudi se Bog, „kad je
evo ovde oko vodenice lišće još uvek

înga je frundza vjarđe?"

Sa-ntristă Draku šî pljakă, ramînje rîndu la Dumnjedzîu.

Trîaşe tuamna, trjaşe jarna, trjaşe vara, vinje tuamna jară: vjađe Draku kă frundza îh ljamnje pi lînga muară stă tuot vjarđe. Ij dă-n gînd še puace să fije, kî ku aša trjabă njişkînd n-o sî vină rîndu luj, sa duşe la Fîrtatu Dumnjedîu ş-ăj spunje:

„Aşa nu mjarze! Ajde noj să nji bačem, pă kum nji petrašem, aša profašem rîndu!”

„Bun, să fije aša”, spunje Dumnjedzîu, „numa, ajde, să nji bačem îh muară, kî pintru ja am ažuns la asta nakaz!”

„Ku še sî nji bačem?”, întabă Draku pi Fîrtatu.

svuda zeleno?”

Zabrine se Đavo i pođe, ostane i dalje pomeljarski red na Bogu.

Prođe jesen, prođe zima, prođe i leto i stiže ponovo jesen: vidi Đavo da je lišće na drveću oko vodenice stalno zeleno. Seti se on šta bi moglo biti u pitanju, i da tako nikada na njega neće doći red, pa ode svom Pobratimu Bogu i kaže mu:

„Ovako ne ide! Hajde mi da se pobijemo, pa kako ispadne tako da napravimo novi red!”

„Dobro, nek bude tako”, kaže Bog, „nego, hajde da se pobijemo u vodeni-ci, jer nas je zbog vodenice stigla ova muka!”

„Čime da se bijemo?”, pita Đavo svog Pobratima.

Sl. 24 Vlaška vodenica je remek-delo narodnog inženjerstva, koje su Vlasi umeli da naprave u planinskim zabitima samo pomoću sekirčeta, dleta zvanog „gin” i vatre. Vodenica je i mesto nastanka raznih priča i bajki. Foto: Marija Šalarević, 2018.

„Ginđesk kî maj bun ar fi ku pražinjlji!”

Draku juta sa duše dupa pražinā đī la zatuon, da Dumnjedzīu ja bīt ku kare sa mjestikā fanjina in mīšnjik.

Vinje Draku šī sa jau ij la bataje. Draku ku pražina vīž inkuas, vīž inko-lo, atīrnā in kuoš, in grindz, in parjec, njiš n-ažuinše sāl pipije pi Dumnjedzīu, da aāsta numa-l žīpīje pi Draku ku bīto-la skurt. A sufarat Draku, saraku, kīt a putut, šī kīnd n-a māj putut, stā šā spunje:

„Đestul, đestul, fīrtaće! Ajde akuma sā ješīm afarā, sā nji baćem kīta intrau-ša muori!”

„Sā fije kum dzīš tu”, spunje Dumnjedzīu, „numa ar fi bun sā skimbām pražinjlji!”

A ješīt afarā, a skimbat buocīlji šī sa propus pi bataje.

Puvestāsk morari pānā šād đīžaba, kā aj duoj frtac s-a bat šī-n dzī đī astīdz, kīta a farā, kīta inuntru, ama Draku je aāla kare intođeuna jasā đīrīmat.

ĐI ŠE DUMNJEDZĪU A FUŽIT PI ŠERJ

Tanda, Paun Njamcu

In vrjamja lu lupi aj albj, Dumnjedzīu a trait pi pomīnt, š-a fuost mistakat ku lumja. Māj bun fīrtat j-a fuost Draku, ku kare mulće kare še a fakut bīrabar. Nu sa cīnje minća pin povješč rumīnješ kīnd šī kum s-a ivit vrīžīturi-lji māj inťīnj, ama binje sa cīnje minće kā in parća luor a fuost Draku. Auđe đ-aja tajnā Dumnjedzīu, š-auđe kum sa labīdā vrīžīturi-lji kī sīnt māj tare đī kīt jel. Inkaljikā jel kalu šā pljakā la drum sā vadā sīngur kīt je aja povastā adeveratā. Mjergīnd aša pi kal, ažunže

„Mislim da bi najbolje bilo da se pobijemo motkama!”

Đavo hitro otrča po motku kojom se zatvara jaruga, a Bog uzme štapče kojim se meša brašno u mučnjaku.

Vrati se Đavo i tuča počne. Đavo sa onom motkom te ovamo, te onamo, čas zakači koš, čas zakači gredu, čas zid, ne stiže ni da dotakne Boga, a ovaj ga samo delje onim kratkim štapom. Trpeo Đavo, siroma, trpeo koliko je mogao, i kad više nije mogao, zastane i kaže:

„Dosta, dosta, pobratime! Hajdemo sada da izađemo van i da se malo bijemo ispred vodenice!”

„Neka bude kako ti kažeš”, reče Bog, „samo bi dobro bilo da promenimo ove motke!”

Izađoše napolje, zameniše batine i nastaviše da se biju.

Pričaju dokoni vodeničari da se ova dva pobratima biju i dan-danas, čas napolju, čas unutra, ali da je Đavo taj koji uvek izvlači deblji kraj.

126. ZAŠTO JE BOG POBEGAO NA NEBO

Tanda, Paun Ilić

U vreme belih vukova, Bog je živeo na zemlji, i bio je pomešan sa ljudima. Najbolji pobratim mu je bio Đavo, sa kojim je mnoge stvari radio zajedno. Ne pamti se u vlaškim pričama kad i kako su se pojavile vračare, ali se dobro pamti da je Đavo od početka bio na njihovoj strani. Čuje Bog za tu stvar, i još čuje kako se vračare hvale da su jače od njega. Uzjaše on konja i krene na put da sam vidi koliko je ta priča istinita. Jašući tako konja, naiđe na neku raskrsnicu. U sred raskrsnice

la o raspînčiše. În mižluoku raspînčiși o babă a fakut fuoku, da pi fuok a pus o uală ku njiska-j bujedzî, ši acîcîje fuoku sî fjarbă uala māj juta. Da đ-o parće stă firtatu luj, Draku, ši învacă baba še sî dzîkă. Îj đacă-n gînd la Dumnjedzîu kî baš adat pista vrîžîtuare kare învacă đî la Draku sî đeskînce. Strînsă frîu ši boldi kalu sî trjakă pista fuok sâ spar-gă uala babi, ši đî pi kal zbjară:

„Stăj uală, nu ferbja!”

Kînd vadzu baba k-o s-o gazaskă kalu, rădikă mînilji ši zberă ši ja:

„Stăj kalulje, nu merză!”

Kalu statu în luok, da fuoku nu kă sa stîns, numa uala înşepu sî fjarbă ku klokîce.

Jară Dumnjedzîu đî pi kal māj tare:

„Stăj uală, nu ferbja!”

Baba: „Stăj kalulje, nu merză!”

Probi Dumnjedzîu māj đî vro doă-trij uorj sî boldaskă kalu, sî pljaşe, ama kalu stă în luok, ka kînd je fakut đin pjatră. Atunsa vadzu jel kî je vrîžîtuar-ja māj tare, ši jel nu māj are še kata pi pomînt. Slubadzî âripilji, sa faku zburatuorj ši sa rîdikă đî pi kal ši sa perdu đî tuot în aritu şerjuluj. Aşa a ramas vrîžîturilji sîngure po pomînt, sî đeskînce ši sî vražaskă aşa kum lji-nvacă Draku.

jedna baba je naložila vatru, a na vatru stavila lonac da se kuva sa neakvim travama, pa nalaže drva da se vatra razgori i travke što pre skuvaju. A sa strane stao njegov pobratim Đavo, i govori babi šta da kaže. Shvati Bog da je naišao na vračaru koja uči od Đavola da vrača. Stegne dizgine, podbode konja da pređe preko vatre i razbije babin lonac, i viknu:

„Stani lonče, ne kuvaj!”

Kad vide baba da će je konj pregaziti, dignu ruke i viknu i ona:

„Stani konju, ne idi!”

Konj stade u mestu, a vatra ne samo da se nije ugasila, nego se rasplamsala pa je lonac počeo da ključa.

Opet Bog sa konje vikne, ali jače:

„Stani lonče, ne ključaj!”

Baba: „Stani konju, ne idi!”

Pokuša Bog još dva tri puta da podbode konja da krene, ali ovaj se bio ukopao u mestu, kao da je od kamena. Tada vide Bog da je vračara uistinu jača od njega, i shvati da više nema šta da traži na zemlji. Izbaci krila, pretvori se u letača te odlete sa konja i izgubi se zauvek u plavetnilu neba.

Tako su vračare ostale same na zemlji, da bajaju i vračaju onako kako ih uči Đavo.

KUM SOARILJI S-A LASAT ĐE ÎNSURAT

Tanda, Sauka lu Boža Kići

Vrodată đemult Soarlji a fost ka uomu š-a mjers pi Pomînt, da đî la faca luj s-a vjeđerat toată lumja. Viđerînd pista Pomînt, a vadzut la un luok o fată frumoasă kare tare ij s-a-mparut š-a rašit sî sâ însoarje ku ja. Spunje jel aja la mumă-sa kînd a venjit la prîndz. (Da

127. KAKO JE SUNCE ODUSTALO OD ŽENIDBE

Tanda, Savka Niculović

Nekada davno Sunce je bilo ljudsko biće koje je živelo na Zemlji, a svetli-na njegovog lica obasjavala je ceo svet. Svetleći tako po Zemlji, zapazi na nekom mestu lepu devojkicu koja mu se jako dopadne i reši da se njome oženi. Kaže to majci kad je došlo na ručak. (A

mumî-sa kînd j-a sprimit  e m nkarje n-a fakut foku, numa j-a pus  igaja  n kap  -a a j-a ga it pr ndzu!)

Askult  mum -sa  e jel vrja,   -j spu-nje k  nji skum n-ar fi bun s  s   nso-arje, k  je  distul un Soarje pi Pom nt. K  dak  jel unu at ta  nkaldz   e    pripje  e    je kald, da k  -odat  je    prjakald    zapuk  e ar e tot pi k mp,  e ar fi k nd sa-r  nsura  a-r avja kopij,    k nd ar pornji toc ij s -nkaldzask ?

Ar ar e tot pi Pom nt!

La Soarje nu j-a fost pi voje vorbi-lji lu mum -sa. Să mînjije    fu e  e la kas . Fug nd d  pista o pje  ir     s  bagă în ja. M njuos, a ra it să nu m j jas   -a kolo. Ama kum Suarilji s-a ba-gat în pje  ir , afară a njigurat,    k t jel a a st -n pje  ir , afar  c nje noap a!

S-a spum ntat lumja, s-a spum ntat     oavnjilji!

Dupa vro vrjame, s  adună tuoc la gura pje  eri    strîgă la Soarje s  jas  afar ,    s  trjak  pist  pom nt, să vi- erjadz , ama jel ta e    nu jas .    a a la gura pje  eri a venjit mul e  oavinj  e pi pom nt    la str gat una-ntruuna, ama jel la nji suna nu sa raspuns.

La dz oa a  i trij a uns rîndu    la koko  s  str  e la Soarje. Vinje koko u la pje  er     k nt  odat . Au e Soar-lji un fjelj  e k n ik nou    s   ntoar e k tr  gura pje  eri:   n pje  ir  je   o radz   i vjedere! La    a afar  dragu lor k-o s  jas  Soarlji! A  apt  ji s  jas  Soarlji afar , ama jel nuje. Koko u m j k nt  odat , da Soarilji pljak  k tr  gura pje  eri s  vad   e  oavin  a a frumos k nt ! Afar  tot m j vjederat sa fa e, ama  nga nuje ka dz a. Koko u k nt   a trij-lja u uorj,  -atun a do jas  Soarlji   n pje  er     s  fa e dz oa.

Da kokošu-la a fost gola  t ping  g t

njegova majka kad sprema jelo, ne lo i vatru nego mu stavlja tiganj na glavu, i tako gotovi ru ak!)

Sluša majka šta joj sin želi, i kaže mu da nikako ne bi bilo dobro da se oženi, jer je dosta jedno Sunce na Zemlji. Jer ako ono jedno tako dobro greje i peče, a ponekad bude i toliko toplo da izgo-ri sve u polju, šta će biti kad se Sunce oženi i dobije decu, pa kad oni svi sku-pa počnu da greju?

Na Zemlji bi izgorelo sve!

Suncu nisu bile po volji majčine re i. Naljuti se i pobegne od kuće. Be e i naiđe na neku pećinu i u e u nju. Ljut, reći da odande više ne izlazi. Ali, čim je Sunce ušlo u pećinu, napolju je nastao mrak, i sve dok je ono tamo u pe ini, napolju traje no !

Upla ili se ljudi, a upla ile se i živo-tinje.

Posle nekog vremena, skupe se svi ispred pećine i počnu da dozivaju Sun-ce da izađe, da prođe Zemljom i osve-tli je, ali ono  uti i ne izlazi. Tako su se ispred pećine izre ale razne  ivotinje jednako ga pozivajući, ali se ono nijed-noj nije odazvalo.

Trećeg dana došao red i na petla da pozove Sunce. Dođe petao pred peći-nu i zakukurikne jednom.  uje Sunce novu vrstu pesme, i okrene se ka otvo-ru pećine: iz nje bljesnu zrak svetlosti! Ovi napolju se obraduju da će Sunce izaći iz pećine, ali njega nema. Tada pe-tao zakukurik e još jednom, i to povuče Sunce da krene ka izlazu da vidi kakva je to životinja koja tako lepo peva! Na-polju se sve više razvedrava, ali i dalje nije kao danju. Petao zakukurik e i po treći put, i tada Sunce konačno izađe iz pećine i napolju osvane dan.

A petao je bio golo ijan, crvene gla-

ši kapu luj a fost tot roșu ši sînzeros, kã sara đintîj s-a batut ku kokoși ajlalc karje ja spart kapu.

Kînd a jeșiť Soarlji ša vadzut kokošu golașiť pingã gîť ši sînzerat pi kap, sa mirat đe jel ši dzîše:

„Da še pasãre ješč tu kînd aša đe frumos kînc, da aša ješč đe urîť, ku gîťu golașiť ši ku kapu spart ši sînzeros?”

Da kokošu al minće:

„Asta tot mujarja mj-a fakut! Jo sînt însurat, ši mujarja đes ma baće! Asarã m-a batut, ši kapu mj-a spart ši đe aja sînt roșu ši sînzeros!”

Soarlji sã ginđešće:

„Lãlã, vaj đe minje! Kînd ma voș însura ši pi minje mujerja o sî ma batã, sî ma goloșaskã, ši firja o sî-m fije roșiťe ši sînzeroasã, ši jeu nu o sî mîj fiu ljikuros ši luminos!?”

Sã spomîntã Soarlji ši sã lasã đe însurat, ši dã fuga pe șerj. Đ-atunša a ramas ađetu la Soare sî-ș đa sara în pješćerã, šã nu jasã đ-akolo pãnã kokošu nu kîntã đe trij orj. Da la kokoș a ramas kapu roșu ši krjasta înkrecîťã.

ve i sav krvav, jer se prethodno veče beše potukao sa ostalim petlovima koji su mu razbili glavu.

Kad je Sunce izašlo iz pećine i videlo petla gole šije i krvave glave, začudilo se i zapita ga:

„Kakva si ti to ptica kada tako lepo pevaš, a tako ružno izgledaš sa tom golom šijom i razbijenom glavom?”

A petao ga sлага:

„Ovo mi je sve žena učinila! Ja sam oženjen, i žena me često bije! Sinoć me je tukla i glavu mi razbila, zato sam tako crven i krvav!”

Sunce pomisli:

„Lele, kuku meni! Kad bih se ja oženio, žena bi i mene ovako tukla i ćerupala, lice bi mi bilo crveno i krvavo i ja više ne bih mogao da svetlim i da sijam!?”

Uplaši se Sunce, manu se misli o ženidbi i pobeže na nebo. Otad je ostao običaj da Sunce uveče uđe u pećinu i bude mrak, i da odande ne izađe dok petao ne zapeva tri puta. A petlu je ostala crvena glava i krecava kresta.

KUM SVIĆI ARANŽELU

A-NVACAT LUKRU

Tanda, Paun Njamcu

Sa šćije kî je lukru lu sfîntu Aranželu sî skuatã sufljitu la uom, ši sã ja uomu ku jel, sã-l puarće pi lumja-ja.

Kînd a-nšeput lukro-la, Dumnjedzîu al trîmjacẽ dupa vrun uom, jel a mjeros pi drum, a jevi, š-a luvat lumja đi la kasã, đi la lukru, kare pi unde j-a gasîť ... Numa, šikã, vinje šã spunje „Ajde, pljakã!”

Aša la gasîť pi unu pãnã sapã la vrun jaz đi apã.

128. KAKO JE SVETI ARANĐEL

NAUĆIO ZANAT

Tanda, Paun Ilić

Zna se da je posao Svetom Aranđelu da ljudima vadi dušu, i da čoveka povede na onaj svet.

Kada je počeo da radi, i kad bi ga Bog poslao po nekoga čoveka, on bi išao putem, javno, i uzimao bi ljude od kuće, sa posla, kako je koga gde nalazio ... Samo bi, veli, došao i rekao „Hajde, polazi!”

Tako je našao jednoga kako kopa jaz za vodu.

Ij spunje kã la trîmjės Dumnjedzîu dupa jel, kî j-a venjit vrjamja sî trjakã pi lumja alaltã.

Uomo-la sa ruagã ãi jel sã-l lasã sã dogacaskã jazu, sî nu ramînã a luj fãr ãi apã. Aranželu ãl askultã, sa ãã ã-oparće sî ujtîndu-sa la jel kum sapã, aduarne.

Uomo-la a fuost capîn, ij pare rãu sî muarã, sî kînd prišiape kã Aranželu a durmit, jel ij traže ku sapa-n kap, š-ãl labdã în jazo-la.

Dupa kîta vrjame Aranželu sa pumenjašće, š-aša tuot frînt sa duše la Dumnjedzîu.

„Še je ku činje, sî unde uomo-la dupa kare ć-am trîmjės?“ — ãl întrabã Dumnjedzîu.

Aranželu ij spunje kum je trjaba. Atunša Dumnjedzîu dzîše:

„Vjedz kî nuje ljesnje sî jaj uomu pãnã je capîn sî sînatuos! Numa ã-aku-ma înainće mãj întînj sã ci-nvîršešč o vrjame pi lînga jel, sã-j daj kîci un buold în spaće, în pjept, în burtã, în kap, sî kadã jel în pat, pã pje urmã sî vjedz kum o sã fije ljesnje sã pljaše jel sîngur ku činje.“

Kaže mu da ga je Bog poslao po nje-ga, jer je došlo njegovo vreme da pređe u drugi svet.

Onaj čovek ga zamoli da ga pusti da dovrši jaz, da njegovi ne ostanu bez vode. Aranđel ga posluša, skloni se u stranu, i gledajući ga kako kopa, pri-drema mu se i zaspi.

Onaj čovek je bio jak, žao mu je bilo da umre, pa kad je primetio da je Aranđel zaspao, tresne ga motikom po glavi i baci ga u onaj jaz.

Posle nekog vremena Aranđel se probudi, i onako sav slomljen ode kod Boga.

„Šta je s tobom, i gde je onaj čovek po koga sam te poslao?“ — zapita ga Gospod Bog.

Aranđel mu kaže šta se desilo. Onda mu Bog veli:

„Vidiš da nije lako da uzmeš čoveka dok je u snazi i dok je zdrav. Nego od sad na dalje prvo da se neko vreme okrećeš oko čoveka, da mu daš po neku ćušku u pleća, u grudi, u stomak, u glavu, da padne on u krevet, pa ćeš posle videti kako će on lako sam da pođe s tobom.“

GINDUČĂ

Brestuoc, Aca Kîržan

A fost un uom k-o mujerje a trait tare bun, ama nu avut kopij. Mujerja a tunat în anj sî s-a bagat în mare gri-žã, kã nu a šciut še sî fakã. La urmã, sã duše la o babã batrînã fermjekatoarje, sî-j spunje še nakaz are. Baba o-nvacã sî sã dukã a kas sî sî fakã fok la kamin, sî ja gindã sî sî punã în šur, da šuro-la sã-l trjakã pistã bila fokuluj, kã dîn gin-da-ja are sî sã fakã kopij mulc.

129. GINDUCA („ŽIRIĆ“)

Brestovac, Aleksandar Kržanović

Bili čovek i žena, živeli su jako do-bro, ali nisu imali dece. Žena je zašla u godine i bila je veoma zabrinuta, jer nije znala šta da radi. Na kraju, ode kod neke stare vračare, i požali joj se na problem koji ima. Baba joj reče da ode kući, da naloži vatru na kaminu, da uzme žir i da ga stavi u rešet, a to rešet da drži iznad plamena vatre, pa će od žira nastati mnogo dece.

Aša ši a fost. Mujerja kînd sa întors la koljibă a fakut mare fok la kamin ši a luvat gindă ši a pus în şur ši a trekut ku jel pistă bila dî fok, da kînd sa înşintat şuru, ginda s-a spart ši a pljekat dîn şur sî sară kopij marunc în toaće părcîlji. Ama karje kum a sarit, kînd a kadzut žos a murit în luok, numa unu s-a tavaljit pin šenušă ši s-a bagat supt širinje, ši aşiia s-a pitulat. Kînd a sarit toaće gindzîlji, mujerja, saraka, s-a pus pi plîns ši vajtat:

„Dîn atîca kopij dî mulc še să fakură, mije nu-m ramasă njiş unu karje mja ar ažuta, ši pi karje la-ş trimjeća akuma la tată-su la lok ku dămînkarje!”

Dă dupa širinje să ivješće kopiluăl pitulat, ši džiše:

„Jeće, mumă, jo pot sî ma duk la lok ku dămînkarja taći!”

Kînd l-auđe ši-l vjeđe mumă-sa, dragu jej. Îl skoaće dă supt širinje, îl cukă ši-l punje în pumnj ši să ujtă la jel kum je dî mikşor, ši-l întrjabă kum ar puća jel sî să dukă ku atîta greotaće kă je mik ka o ginducă?

Ama kopilašu îj spunje kă poaće. Atunşa mumă-sa îl înkroşînă ku trasta ku dămînkare, ši-j spunje:

„Aj grižă, Ginduculje, sî nu kadz în vro urmă dî uoaje, or dî pork, or dî vakă, kă nu o sî poc sî jeş dîn jelje! Da dakă kadz, tu strîgă la pakurarj sî će skoată dîn urmă, ši dăj dămunkarja lu tată-tu.”

Pljakă Ginducu ku dămînkarja la tată-su. Mjergînd pistă o pojană pljină dî jarbă, nu bagă sama ši kađe în urma dî uoaje. Šarkă jel sî jasă afară dîn groapă, ama nu poaće. Strîgă la pakurarj sî vină sîl skoată. Auđe pakurarju kîăl strîgă kare-l strîgă, ši să miră kă nu vjeđe pi njima? La urmă abja îl do află

Tako je i bilo. Kad se vratila kući, žena je naložila veliku vatru na kaminu, uzela žir i stavila u rešetou a rešetou prevlačila preko plamena, pa kad se rešetou zagrevalo, žir je počeo da prska a iz njega su počela da iskaću sitna deca na sve strane. Ali, kako bi koje iskoćilo i palo, tako bi ostalo na mestu mrtvo, samo se jedno kroz pepeo otkotrljalo pod crepulju, i tamo se skrilo. Kad se sav žir rasprsnuo, sirota žena je počela da plaće i jadikuje:

„Od toliko mnogo dece koja se rodiše, ne ostade mi ni jedno da mi bude od pomoći, i koje bi sada mogla da pošaljem ocu na njivu da odnese jelo!”

Iza crepulje javi se dete koje se tamo skrilo, i reče:

„Evo, mati, ja mogu da odem na njivu sa očevim jelom!”

Kad ga je ćula, majka se mnogo obradovala. Izvuće ga ispod crepulje, poljubi ga i stavi na dlan i počne da ga gleda onako majušnjog, i zapita ga kako će moći da nosi toliki teret kad je tako mali kao žirić?

Ali detence veli da može. Tada mu majka naprti torbu sa jelom na leđa, i każe mu:

„Vodi računa, Ginduce, da ne upadneš u neki trag od ovce, ili od svinje, ili od krave, jer nećeš moći da izadeš iz takviuh rupa! A ako padneš, ti zovi ćobane da te izvuku iz tragova, i daj im očevo jelo.”

Pođe Ginduc sa očevim jelom. Idući preko jedne poljane obrasle travom, ne pazeći dobro upadne u ovćji trag. Pokušava on da se izvuće iz rupe, ali mu ne polazi za rukom. Pozove ćobanina da dođe da ga izvuće. Ćuje ćobanin da ga neko doziva, ali se ćudi ko bi mogao biti kad nikog ne vidi? Na kraju

ši-l skoaće dîn urma uoji. Sa ruagă dă pakurarj sî ja dămînkarka pintru še la skos, ama pakurarju n-a vrut numa îj spunje sî-ș ja dămunkarka ši sî sâ dukă pi drumu luj, numa sî ajbe grižă sî nu kadă în altă urmă.

Pljakă jel dî așija ši mjergînd pi drum așunze la lok unde a trekut porși pistă kalje, ši makăr kă sa pazît, sâ oljknješće ši skapă în urma dî pork. Jar nu poaće sî jasă ši jar strîgă. Ăl aude porkarju karje đabja îl află šil skoaće afară. Roagă jel ši pi porkarj ku mînkarje pintru mulcamjală kă la skos, ama porkarju nu ja dămunkarka numa îj spunje sî poarće griža kum mjerze.

Pljakă Ginducă đasija ši așunze la o fintîna unde a fost adaptatoarja vașilor, da akolo în toaće părçilji numa urmje dî vaș, ši jel alunjikă ši kađe în urma dî vakă. Zbjară jel ši strîgă ši l-aude vakarju ši-l skoaće dîn urma vași. Njiș vakarju nu ja dîn dămînkarka a luj numa îj spunje sî ajbe grižă še faše kă dakă nu pazășće jar o sî-ș đă în vro gaură ši nu o sî ajbe karje sî-l skoată dîn ja.

Dupa aja pljakă Ginducă ši ku paza bună așunze la tată-su karje a arat la lok. Da tată-su kînd l-a vadzut, dragu luj kă j-a venjit așutorju, dîžugă vașilji dîn plug ši sâ roagă dă jel sî sâ dukă sî adăpe vașilji pîna jel manînkă. Ja Ginducă vașilji ši sâ duše la ogaș sî lje adapje. Dupa še vașilji a baut apă lje mîna îndarăt, ama pîna jel lji mîna, s-a pus ploaja ši jel s-a pitulat dî ploaje supt kașula lu șuparkă. Paskînd vinje o vakă ši îngiće șuparka, da ku ja îngiće ši pi Ginducă. Tată-su kată pi Ginducu đarîndu, ama kînd nu-l află s-a gîndit kă așta dî ploaje a dat fuga la kasă, șă dî aja dupa še a statut ploaja sa pus pi arat, șă arat pîna sara. Kînd a însarat,

ga jedva nađe, i izvuče iz ovčjeg traga. Zamoli Ginduc čobanina da primi jelo kao nagradu, ali čobanin ne htede već mu reče da uzme očevu hranu i krene dalje svojim putem, samo dobro da pazi da ne upadne u neku drugu rupu.

Pođe on odande i idući naiđe ma mesto gde su svinje prelazile put, i koliko god da je pazio, oklizne se i upadne u trag od svinje. Opet ne može da se izvuče, i opet pozove pomoć. Čuje ga svinjar koji ga jedva nađe i izvuče ga iz rupe napolje. Moli Ginduc i svinjara da uzme hranu u znak zahvalnosti, ali svinjar ne htede da uzme jelo, samo ga opomene da pazi kako ide.

Pođe Ginduc odande dalje i naiđe na izvor na kome su se pojile krave, a tamo na sve strane tragovi kravljih papaka, i on se oklizne i upadne u jedan od njih. Počne da doziva pomoć, čuje ga kravar i izvuče ga iz kravljeg traga. Ni kravar nije hteo da primi hranu kao nagradu, samo mu reče da pazi šta radi, jer ako ne bude pazio, upašće u neku rupu i neće imati ko da ga izvuče.

Posle toga pođe Ginduc dalje i dobro pazeći kako ide, stiže do oca koji je orao njivu. A kad ga je otac video, veoma se obradovao što mu je stigla pomoć, ispreže krave i zamoli ga da ode da ih napoji dok on bude jeo. Povede Ginduc krave i ode na potok da ih napoji. Pošto ih je napojio, potera ih nazada, ali dok ih je on terao, udari kiša i on se sklonio od kiše pod kapu jedne pećurke. Pasući, dođe jedna krava i proguta pećurku, a sa njom proguta i Ginduca. Tražio ga je otac svuda, ali kako ga nije našao, pomislio je da je ovaj od kiše pobegao kući, pa je, kad je kiša prestala, nastavio da ore, i orao je sve do uveče. U sumrak dođe kući,

vinje la kasă, bagă vașilji în obor șî tună în kasă, da mujerja să dușe sî mulgă vașilji. Vinje ja ku galjata la o vakă, punje galjata dîžos dî pulpje, da ja šăde pi skamnu ku trij pișoare, șî pornjeșce sî mulgă. Pîna ja mulže dîn burta vași să auđe kă šinjiva dzîše:

„Mumă, nu će raskanja kîtră minje!“

Mujerja să ujtă pingă ja ama nu vjeđe pi njima, da mîjkîta jar aša:

„Mumă, nu će raskanja kîtră minje!“

Da ja še sî dzîkă:

„Lupi sî će manînse vakă, še aša șova audzîj dîn cînje!“

Strîgă ja la uom șă îj spunje sî șerše jel s-o mulgă, kă ja nu șcije še s-auđe dîn vakă. Uomu ja skamnu șî šăde s-o mulgă da dîn vakă jar s-auđe:

„Tată, nu ci răskanja kîtra minje!“

Șî tată-su sa miră, ama blastîmă lupi s-o manînse kă njiș jel nu șcije še je în vakă.

Pistă noapce vinje lupu șî manînkă vaka, șî pljakă în padurje satul, ama numa še a tunat în dos auđe un glas dîn burta luj:

„Un lup – duoj lupj! Un lup – duoj lupj!“

O ja lupu sî fugă pin padurje. Fugînd, întîlnjeșce vulpja. Jel strîgă la vulpja:

„Soră vulpjo, tu jeșc žovină kumince, ja askultă še s-auđe în minje?“

Askultă vulpja șî să faše kă să miră, ș-o sî-j spună:

„Fraće lupulje, în cînje s-a bagat dalaku, numa sî će învăc še sî faș. Jakă kolo jastă o dungă la rîpă, tu sî će rapjedz șî sî sărj, șî kînd vi da în dunga-ja, o sî jasă răutača dîn cînje.“

Lupu askultă dî ja, să rapjede șî säre, ama dupa dungă a fost o surdopină șî jel să sparže tot. Dîn lup jasă Ginducă șî pljakă pi dos, ama nu află njiș o po-

uvede krave u štalu i uđe u kuću, a žena ode da pomuze krave. Priđe ona vedricom jednoj kravi, stavi sud ispod vimena, sedne na tronožac i počne da muze. Dok ona tako muze kravu, iz kravinog stomaka čuje neki glas kako govori:

„Majko, ne sedi tako prema meni!“

Žena se osvrće oko sebe, ali ne vidi ništa, malo kasnije opet:

„Majko, ne sedi tako prema meni!“

A ona će na to:

„Kurjaci nek te izjedu kravo, što tako nešto čujem iz tebe!“

Pozove ona muža da pokuša on da je muze, jer ona ne zna šta to govori iz krave. Čovek uzme tronožac i sedne da muze, a iz krave se opet čuje:

„Tata, ne sedi tako prema meni!“

Čudi se i otac šta je to, pa i on prokune kravu da je pojedu vuci, kad se ne zna šta je to u njoj.

Preko noći dođe kurjak i pojede kravu, pa sit krene u šumu, ali samo što je zašo u šumu, čuje glas iz svoga stomaka:

„Jedan vuk - dva vuka! Jedan vuk - dva vuka!“

Počne vuk da beži kroz šumu. Bežeći, sretne lisicu. Vikne lisici:

„Sestrice lisice, ti si pametna životinja, de poslušaj šta se to čuje u meni?“

Posluša lisica i pravi se da se čudi, pa će mu reći:

„Pobratime vuče, u tebe je ušao dalak, nego da te naučim šta da radiš. Evo tamo na strmini ima ivica, ti da se zaletiš i da skočiš, i kad budeš pao na ivicu, izaći će to zlo iz tebe.“

Vuk je posluša, zaleti se i skoči, ali iza ivice bila je jedna rupčaga i on se sav razbije. Iz vuka iskoči Ginduce i krene šumom, ali ne nađe nijednu sta-

ćakă. Mjergînd aša îl prinđe noapća šî sâ punje frika pi jel, da sâ ujtă îñ toaće pârçîlji, ama njişînkotro nu vjeđe njiş o tîrlă, numa bagă dî sama kî vrunde va dîparće arđe vrun fok. Pljakă jel îñ parća-ja šî mjrže pîñă nu s-apropi-je dî foku-la, šî vjeđe akolo koljiba ku uša dăskisă šî la fok vjeđe kî sâ friže berbjeku, da la masă şăd trij uoc šî sâ gîlşevjesk kum sî împartă galbinji.

Kînd s-apropijat, a vadzut klopătu lu bjerbjek anjinat la tufan. Jel zdrănkănje klopătu da uocî kînd aud kă baće klopătu da nu sâ vjeđe njima, sâ spomîntă k-a venjit draşi šî dî frikă dau fuga, šî lasă šî bjerbjeku šî galbinji.

Dupa aja Ginducă sâ bagă îñuntru šî sâ punje sî manîñse la friptură. A mînkat jel trij anj pîñă nu a mînkat berbjeku tot, da kînd na mîj avut še sî manîñse, jasă Ginducă afară sî pljeşe. A gîndîť sî ja klopătu, ama tufanu dî trij anj a krjeskut šî jel nu ažunže klopătu. Luj îj dă îñ gînd, sâ duşe la Cîgan sîj fakă Cîganu topor.

„Mă, Cîganje”, spunje, „fă-m topor sî taj tufanu, kă sî-m skobor klopătu!”

Ama Cîganu îj spunje kă jel n-are vrijeme dî žukarij, numa jel sî pljeşe šî sî sâ dukă pi drumu luj. Să gîndeşće Ginducă še sî fakă, šî-j dă îñ gînd, šî dzîşe kîtră Cîgan:

„Dakă nu îm faş topor, jeu o sî ma duk sî kjem şobolu sî-c roadă foaljilji!”

Să progindeşće Cîganu, šî vjeđe kă je mîj binje sî fakă topor dîkîť sî ramîñă fir dă foalje.

Aša šî faku.

Ja Ginducă toporu šî sâ duşe šî taje tufanu, šî ja klopătu šî galbinji šî sâ duşe la koljiba luj.

Dî la aja vrijeme Ginducă a trajit la tîrla a luj îñ paşe šî îñ bogacîje marje.

zu. Idući tako zatekne ga noć i on se jako uplaši. Zverao je na sve strane, ali nigde ne vidi nijedno trlo, samo kao da se u daljini naziralo kako gori neka vatra. Krene on na tu stranu i išao je dok se nije približio onoj vatri. Tamo vidi kolibu sa otvorenim vratima a unutra, na vatri vidi da se peče ovan! Oko sofre kraj ognjišta sede tri lopova i svađaju se oko toga kako da podele dukate.

Kad se Ginduc sasvim približio, video je ovnujsko zvono okačeno o žbun. On protrese to zvono, a lopovi kad čuju da lupa zvono a nema nikoga, uplaše se da su došli đavoli i od straha se razbeže, ostavivši i ovna i dukate.

Ginduce uđe u kolibu i počne da jede ono pečenje. Jeo je tako tri godine, dok nije pojeo celog ovna, a kad više nije imaš šta da jede, izađe iz kolibe napolje, nameran da krene. Htede da uzme ono ovnujsko zvono, ali je žbun za tri godine izraso i on nije mogao nikako da ga dohvati. Seti se da ode do Cige da mu ciga napravi sekirče.

„Hej, Cigo”, kaže, „napravi mi sekirče da isečem žbun, da skinem zvono!”

Ali mu Ciga uzvrat i da on nema vremena za igranje, nego da onda on ode svojim putem. Razmišlja Ginduca šta da radi, pa mu jedno padne na um te će reći Cigi:

„Ako mi ne napraviš sekirče, ja ću pozvati pacove da ti izgrizu meh!”

Zamisli se Ciga i vide da je bolje da napravi sekirče nego da ostane bez meha.

Tako i uradi.

Uzme Ginduc sekirče i ode do žbuna, poseče ga, uzme zvono i dukate i ode svojoj kući.

Otada je Ginduc živeo na svome trlu u miru i u velikom bogatstvu.

LUPU KU PĪKURARJU*Bljiznja, Sau Bîlaban*

A fuost o bašije într-o munce, ši-n tota luna pi lînga ja s-a tîrkoljit lupi š-a urlat đin vro šuakă đin duos. Vrun pîkurarj rašiašce sî sa dukă, sî vadă ši je akolo. Gasiašce jel urmilji luor, vjađe unde sa adună, ši sa suje într-un ljemn mare sî ašcaće. În vro vrjame însep lupi sî sa adunje đin tuaće părcîlji: đ-aj miş, đ-aj marj, đ-aj slabj, đ-aj graş, đ-aj žumuljic, đ-aj înkolcac, đ-aj šcîrbj ... Tuaće fjeluj đî lupj s-a adunat, ši s-a pus pi urljit đî sa zgîndîră muncîlji. La sarako-la în ljemn injima sa rupe đî frikă!

Măj îndisară sa jasă în dunga duosuluj un kalărj pi kal alb, ku bişu-n mînă. Sfulđiră ku bişu-la šă lupi tak, ši sa adună ljasă pi lînga jel.

„Tu ši tu sî va duşec în kutare ši kutare luok, sî mînkac vaka, da tu ši tu în kutare luok sî mînkac kalu, jară tu în kutare luok sî manîns uaja!”

Aşa-j rînduje kîlarjeco-la pi tuoc, ši lupi pljakă tot nat în parcă luj. A ramas numa un lup, kare a fuost škjop ši batrîn.

„Da jo, stapînje, še sî fak?”, întrabă. „Unde sî ma duk?”

„Tu”, dzişe kîlarjecu, „tu vjedz đ-aăla đin ljemn!”, šă arată ku bişu kîtra ljemno-la unde a fuost pîkurarju pitulat, ši sa duşe.

Sa traže lupo-l škjop păn' la ljemno-la, ši sa punje sî rîkîje pi lînga jel, să-l trîncaskă ši sî manîns pîkurarju. Kînd pîkurarju sîmće kî ljemnu sa klačină, jel însape să strîže la pîkurari ajlalc. Aăšca ăl aud, ši juta stutîje kînji đî la bašije la lupo-la. Kînji ăl înjakă, ăl omuară š-aşa muort ăl trag pin munce.

130. ČOBANIN I VUK*Blizna, Sava Balabayzновиć*

U nekoj planini bila jedna bačija oko koje su se svakog meseca vrzmali kurjaci, urlajući sa neke čuke u šumi. Jednom neki čobanin reši da ode tamo, da vidi šta je. Nađe on njihove tragove, vidi gde se okupljaju, i popne se na neko veliko drvo rešen da ih sačeka. U neko vreme počnu se vukovi skupljati, dolazili su sa svih strana, svakakvi: mali, veliki, mršavi, debeli, čupavi, zubati, krezubi ... Svake fele vukovi tu se sjatili, i počnu urlati da se gora trese. Onom jadniku na drvetu, srce se cepalo do straha!

Pred večer, na ivici šume pojavi se jahač na belom konju, držeći bič u ruci. Sevne bičem, vukovi učute i skupe se u krug oko njega.

„Ti i ti da idete tamo i tamo, da pojedete kravu, a ti i ti tamo i tamo da pojedete konja, a ti tamo i tamo da pojedesh ovcu!”

Tako ih jahač rasporedi, i vukovi krenu svako na svoju stranu. Ostao je neraspoređen samo jedan vuk, koji beše star u ćopav.

„A ja, gospodaru, šta da radim?” zapita. „Gde da idem?”

„A ti”, veli jahač, „ti se pobrini o onom što se skriva na drvetu!” I pokaže bičem na drvo na kome je bio čobanin, i ode.

Odvuče se ćopavi vuk do onog drвета i počne da čeprka oko njega, da ga obori i da pojedje čobanina kako mu je naređeno. Kad je čobanin osetio da se drvo klati, počeo je da doziva ostale čobane. Ovi ga čuju i odmah nahuškaju pse sa bačije na vuka. Psi vuka udave, ubiju i mrtvog razvuku po planini.

Dupa o lună-doă, pîkurarjo-la ś-a fuost în ljemn, mjergînd ku uojli pin munće, dă pista uasîlji luj. Karnja a putradzît, a mînkato vjeremi, da uasîlji a albit đî pluaje šă đî suare, šî stau în-şîraće pi vrun kljanc.

„A, tu fîrtaće aj vrut sî ma manîns pi minje?“, sa riđe pîkurarju, šî sa punje ku kraši pi uasîlje-lja. Un uos ij sa-nca-pă în pişuor, jel đin aja sa bulnavjašće, sa butavjašće, šî muare.

A fuost aša să fije, kă aăla ś-a mjers kîlarjec ku kalu a fuost Sîmpjetru. Jel lukră ku lupi, šî kum jel džiše aša ar' să fije!

MUJARE NOPÎRKĂ

Bljiznja, Sau Bîlaban

A fuost în tr-un sat vrund danak, vrund bajat, ś-a pljekat la vînac o dzîuă îna-înca lu Sîmc. A mjers pi munće, ś-odată kađe-n vro njigurjacă. A mjers pjerdut pin njiugurjaca-ja, pin śjaca-ja pănă n-a dat pista o pješćiră. Tună înnuntru, šî kum măj mult a mjers, tot măj kald a fuost. Nazîrjašće ka vro viđarje đin đeparće, s-auđe še s-auđe, ka kînd je glas fećesk. Sa traže mirekuc ś-ažunze înntr-o odaje pljină đî pjatră skumpă kare ljikură măj tare đikîť suarilji. În mižluok: fjaće marj ku păru lung, đispljećit, nu sa śćije kare đin kare je măj frumuasă. Una, ă măj frumuasă, stă trîncită pi vro pjatră đî aur, suspină šî džiše:

„Jară đî mînje-n kolo o să nji fašem nopîrs ś-o sî pljekăm pin vilajt să muškăm lumja. Eeee, kînd s-ar gasî vrundu sî ma cuşe pănă mis nopîrkă, aš skapa đî la răo-sta!”

Bajatu-la auđe đî dupa pjatră unđ-a fuost pitulat. Măj đî kîtra dzîuă în oda-

Posle mesec-dva, onaj čobanin sa drveta, idući za ov cama po planini, naiđe na vučje kosti. Meso je istrulelo, izjeli ga crvi, a kosti izbeljene od kiše i sunca leže rasute po nekom kamenjaru.

„Ha, ti si brajko hteo da me pojedeš?” naruga se čobanin, i navali nogama da gazi one kosti. Jedna košćica mu se zabode u nogu, on se od toga razboli, dobije trovanje, i umre.

Bilo je tako suđeno, jer onaj koji je jahao konja bio je Sveti Petar. On upravlja vukovima i kako on naredi, tako ima da bude!

131. ŽENA ZMIJA

Blizna, Sava Balabanović

Bio u jednom selu neki momak, neki mladić, pa krenuo u lov na dan uoči Mladenaca. Išao je planinom i odjednom upao u neku tamu. Lutao je po toj tami, po toj magluštini, dok nije naišao ne jednu pećinu. Ušo je unutra, i što je dublje zalazio, sve je toplije bivalo. Nazre u dubini neko svetlo, začuje neki žamor, kao da je neki glas devojački. Privuče se lagano i zađe u odaju punu dragog kamenja koje je blještalo jače od sunca. U sredini sede devojke sa dugom raspletenom kosom, ne zna se koja je od koje lepša. Jedna, koja je se momku učinila da je najlepša među njima, leži na zlatnom kamenu, uzdiše i govori:

„Opet ćemo se od sutra na tamo pretvoriti u zmije i krenuti u svet da ujedamo ljude. Eh, kad bi se našao neko da me poljubi dok sam zmija, spasila bih se ovoga zla!”

To čuje onaj momak što se skrivao iza kamena. Negde pred zorom u tu oda-

je tună un uom ku kal alb dupa jel. Aăla a fuost sfići Pjetre, ŝ-a venjit să rînduje nopîrşilji ŝe să lukre pi anu-la.

„Tu sî će duş în kutare ŝi kutare luok să muşć pi kutare”, spinje la una, „da tu să će duş în kutare să muşć pi kutare”, spunje la alta. La urmă, la aja a măj frumuoaşă, ij spunje:

„Da tu sî će duş în kutare sat, să gasăşć pi popa satuluj, kare trij anj đi dzîlje sîaşiră la grîu în dzîua lu Sîmpjetru! Kînd va fi ŝi anu-sta ku sîşiratuori în dzîua-ja, tu muşcă!”

Aşa pljakă tota fata în parća ij, ŝi kare kum a jeşit la viđarja suariluj, s-a fakut nopîrkă. Kînd s-a goljit pjeşćira, jasă ŝi bajatu-la, gasîaşće kumva drumu ŝi sa duşe la kasă. Ama njişkum nu-j jasă đin minće aja ŝ-audzît ŝi ŝ-a vadzut în pjeşćiră. Lukră jel pi linga kasă una alta, vrjamja trjaşe, ama tuot stă ku gîndu la frumoşaca lu fata-ja. Trjaşe Paşćilji, trjaşe Sinzuordzu ... Tună ŝi-n vară ŝi sa apruapije Sîmpjetru. Bajatu raşiaşće sî pljaşe sî kaće satu-la în kare svići Pjetri a trîmjies nopîrka. A miers, aşa, a miers, a miers, a-ntrabat pin lumje đi kolo pănă kolo, ŝi la urmă a do ažuns într-un sat în kare auđe kî puopa adună sîşiratuorj đi dzîua lu Sîmpjetru. Sa ivjaşće ŝi jel. Spunje kî je đin đeparće, ŝi kată lukru, vrja să ljaže snuopj. Pupa ăl primjaşće.

Mînjedzî, la Sîmpjetru, jasă sîşiratuorj puopi în luok, ŝi sa pun pi lukru. Măj amînat, jakîtal ŝi puopa, vinje ku ćij în şîalje sî s-apuşe đi ljeat. Adună ljigatuori, ŝi kînd sî radişe poluogu al đintînj, nopîrka sîare đi supt jel şă-l muşka đi nas, ŝi dă fuga. Bajatu nuostru dupa ja, ŝi dupa ja ... Ja fis pin grîu, fis pin jerburij, pin ljevjedz, ama bajatu o do prinđe pi vrnun duos. O ja în mînj

ju uđe jedan čovek, vodeći belog konja. To je bio Sveti Petar koji je došao da naredi zmijama šta će raditi te godine.

„Ti da ideš tamo i tamo da ujedeš toga i toga”, kaže jednoj, „a ti da ideš tamo i tamo da ujedeš toga i toga”, kaže drugoj. Na kraju, onoj najlepšoj devojci, kaže:

„A ti da ideš u to i to selo, da nađeš seoskog popa koji već tri godine žanje žito na Petrovdan! Kad i ove godine bude sa žeteocima na njivi u taj dan, ti ga ujedi!”

Tako svaka devojka krene na svoju stranu, i kako je koja izlazila na svetlo dana, odmah se pretvarala u zmiju. Kad se pećina ispraznila, izađe i onaj mladić, nađe nekako put i ode kući. Ali, nikako nije mogao da zaboravi ono što je video i čuo u pećini. Radi on oko svoje kuće jedno, drugo, vreme prolazi ali mu je neprestano u mislima lepota one devojke. Prođe Uskrs, prođe Đurđevdan ... Zađe se u leto i Petrovdan se približi. Momak reši da pođe i potraži ono selo u koje je Sveti Petar uputio zmiju. Išao je tako, išao, išao, raspitivao se ovde, onde, i najzad dođe u jedno selo u kome čuje da seoski pop sakuplja žeteoce za Petrovdan. Javi se i on. Kaže da je došao izdaleka, da traži posao i da želi vezivati snoplje. Pop ga primi.

Sutradan, na Petrovdan, izađu popovi žeteoci u polje i počnu sa žetvom. Nešto kasnije, evo i popa, dolazi sa likom preko ramena da počne sa vezivanjem snoplja. Okupi vezače, i kad se sagne da podigne prvu rukovet žita, zmija iskoči ispod nje, ujede ga za nos, i šmugne. Naš momak za njom, pa za njom ... ona šiš kroz žito, šiš kroz travulinu, kroz livade, ali je momak su-

š-o cukă-n buot, šî ja sa faše fată fru-
muasă kum a fuost în pješčiră kînd a
vadzuto măj întînîj. Jel uodma o kată đî
mujare, ja pristanjašće, ama-j spunje
kă nu kućadză njiškînd s-o-nžure kî
atunša cukatu luj n-o sî măj puată s-o
prontuarkă.

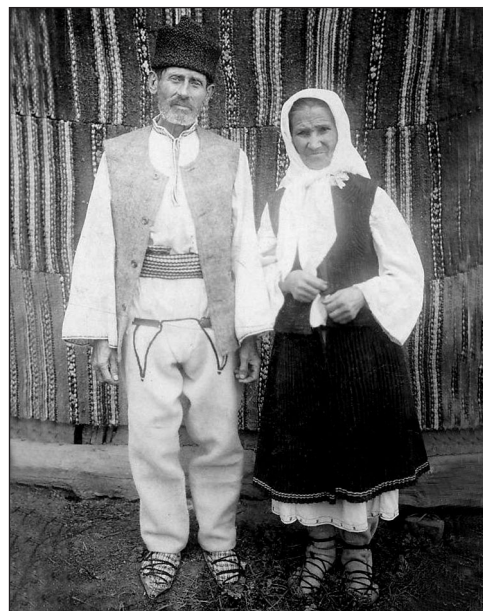
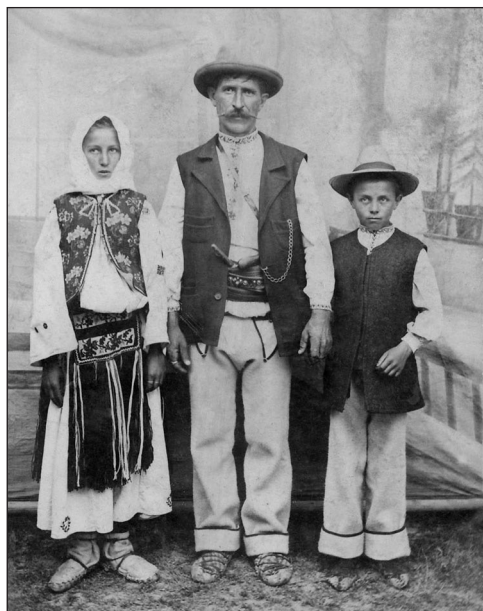
Aša ij sa jau, šî fak šî kopij. Kopiji a
krjeskut maruc, šî jel odată sa zaujtă šî
đin mînjije înžură kopilu đî mumă, k-a
fuost tare njestašnjik. În aăla šas muja-
ri-sa sa faše nopîrkă. Kînd a vadzut š-a
fakut, j-a dat în gînd đî vuorbilji ij, šî
sa punje ku rugamîntu pi kopil să cuše
nopîrka. Ama kopilu a luvat spajmă, šî
s-a bagat în kuot, a-nkrîmenjit šî nu sa
faše viu. Numa fata s-a dus la nopîrkă
š-a cukato-n buot, šî nopîrka jară s-a
profakut mujare kum a fuost šî pănă
atunś.

Đ-atunś, škă, mumînjilji măj mult
dorjesk fjaćilji đikît kopiji.

stiže u nekoj šumi i uhvati. Uzme je
nežno u ruke i poljubi u usta, i ona se
pretvori u lepu devojkă kakva je bila u
pečini. On je odmah zaprosi i ona pri-
stane, ali mu reče da ne sme nikad da
je opsuje jer njegov poljubac više neće
moći da je povрати.

Tako se oni uzmu i izrode i decu.
Deca su izrasla i on se zaboravi i jed-
nom opsuje majku svome sinu zbog
nekoj nestašluka. U isti čas žena mu
se pretvori u zmiju. Kad je video šta je
uradio, seti se njenih reči i stade pre-
klinjati sina da on poljubi zmiju. Ali
sina beše uhvatila panika i od silnog
straha zabio se u neki kutak, tamo je
okamenjen ćutao i nije se pravio živ.
Samo se kći osmelila i poljubila zmi-
ju u usta, pa se ona opet pretvorila u
ženu kao što je bila.

Otada, vele, majke više vole ćerke od
sinova.

Sl. 25 Vlasi Rudne Glave u karakterističnim nošnjama Gornjeg Poreča iz vremena
posle Prvog svetskog rata. Fotografije iz kolekcije Jovana Bogdanovića (levo) i foto-
grafske zbirke Muzeja u Majdanpeku (desno).

IV

VORBARNJICĂ * PAREMIJE

Kum a dzîs aj batrînj * *Poslovice*

Înzuramînce şî blastăme * *Psovke i kletve*

Întrăbaşunj * *Pitalice*

Gişituorj, şumjelş * *Zagonetke*

KUM A DZÎS AJ BATRÎNJ

Izreke i poslovice

-
132. A lupadat ljingura pi puod. (A murit, nu-j măj trîabe.)	132. Bacio kaşiku na tavan. (Umro, ne treba mu više.)
133. A mînat vulpja, d-a prins lupu.	133. Terali lisicu, isterali vuka.
134. A venjit apa şî la muara nuastră.	134. Doşla voda i na našu vodenicu.
135. Aj pruoşć nu sa samîñă, ij rasăr sîngurj.	135. Budale se ne seju, one same niçu.
136. Al naruod dupa-l naruod mjarže.	136. Lud za ludim ide.
137. Al še faşe, are un pakaće, al še-l mîñă, are nuauă.	137. Onaj koji čini, ima jedan greh, a onaj koji nagovara, ima devet.
138. Alji rîalje şî njebunje mjerg tuot pin lumje.	138. I dobro i zlo idu kroz svet zajedno.
139. Amnarju skapîră, ama nu la tuata pjatra.	139. Ognjilo kreşe, ali ne o svaki kamen.
140. Amunka kînd sa kîntă altu la grupa tja.	140. Teško je kad neko drugi kuka nad tvojim grobom.
141. Apa đî kîtra dzîuă îngjacă.	141. Voda se pred zoru ledi.
142. Apa fjartă probja ku mîna, nu ku bîtu.	142. Vrelu vodu probaj rukom, a ne ştapom.
143. Ažută la-l slab, ăl pućarnjik skapă sîngur.	143. Pomogni slabijem, jači će se sam izvući.
144. Bac samaru să prişapă nalba.	144. Bijeş samar da oseti kobila.
145. Bagă sama še vorbjeşć, kî uomu đî vuorbă sa baće.	145. Pazi šta pričaš, jer čovek se zbog reči bije.
146. Baltă să fije, da bruoşćilji s-adună.	146. Bare da bude, a žabe će se skupiti.
147. Bîtu cînje lumja şî pomîntu.	147. Batina drţi svet i zemlju.
148. Bja binje, manînkă bînje, kă nu şćij muarća kînd vinje.	148. Pij dobro, jedi dobro, jer ne znaš kad će smrt da dođe.
149. Bruaska nu kîntă fara baltă.	149. Žaba ne krekeće bez bare.
150. Bruaska tuot îñ apă stă, şî jar' je mikă.	150. Žaba sve u vodi stoji, i opet je mala.
151. Buala să nu pitulj, kă ci pitulă ja pi cînje.	151. Bolest da ne kriješ, jer će skriti ona tebe.
152. Buoji batrînj fak brjazdă đirjapće.	152. Stari volovi vuku prave brazde.
153. Burta largă grjeu sa strîñze.	153. Širok stomak teško pašeš.
154. Buşćano-l mik rastuarnă karu, kî đă-l mare ci pazăşć.	154. Mali panj pretura kola, jer veliki vidiš pa ga zaobiđeš.
-

155. Cukatu je kapara lu futaj.	155. Ljubljenje je jebačka kapara.
156. Dakā aj pj-a tjeu, aj šī pi dumnjed-zāu.	156. Kad imaš (na vlasti) svoga, imaš i boga.
157. Dakā minće kapra, nu minće kuornu.	157. Ako laže koza, ne laže rog.
158. Darje ku narje sînt fraće ku suorā.	158. Dati i nemati su brat i sestra.
159. Draku mi-ntînj astrukā ku pātu-ra, da pjeurma o traže đī tuot sa vjađe.	159. Đavo prvo pokriva ponjavom, a onda je svuče da se sve vidi.
160. Draku njiś nu arā, njiś nu sapā, numa ċi boldašće la kur (sā faś rīalje).	160. Đavo niti ore, niti kopa, samo te podbada u guzicu (da činiš zla).
161. Duauā bunje nu mjerg tot odatā.	161. Dva dobra ne idu zajedno.
162. Dumnjedzīu ċ-astrukā ku pīatura, da draku ċi đestrukā, šī baće tuo-ba dupa ċinje sī sa rīdā lumja.	162. Bog te pokriva ponjavom, a Đavo je skida i lupa doboš za tobom da ti se svi smeju.
163. Dupa še prîndz koljašā, kum aj bješit, aj îflumîndzīt.	163. Kad jedeš kačamak, čim prdneš, ogladniš.
164. Đestul je o buatā la un kar đī ua-lje.	164. Dosta je jedna tojaga na kola kr-čaga.
165. Đī la kare je fakut, bun je, da đī kare - šī māj bun.	165. Od koga je - dobro je, za koga - još bolje.
166. Đī la unu însape tuot numaratu.	166. Od jedan počinje svako brojanje.
167. Đin kakat plašintā nuje.	167. Od govana pite nema.
168. Đin šađere nuje avere.	168. Od sedenja bogatstva nema.
169. Fara rakije nuje visaljije.	169. Bez rakije veselja nema.
170. Fīće fraće šī ku draku pānā nu treč punća.	170. Budi brat i s đavolom dok brvno ne pređeš.
171. Frac sînt frac pānā nu-npart turta.	171. Braća su braća, dok ne dele proju.
172. Fuće saraka, ama kato la uokj.	172. Jebi siroticu, ali je gledaj u oči.
173. Fuž đī draku, daj đe prokljetu.	173. Bežiš od đavola, naletiš na vraga.
174. Gaina pi krjastā sa vjađe še uauā duše.	174. Kokoš se po kresti vidi kakva jaja nosi.
175. Gazdā mare: unde tatī-su a cînut sarja, jel akuma cînje fanjina.	175. Veliki gazda: gde mu je otac držao so, on sada drži brašno.
176. Gīzdarija stā înr-un piśuor, da sīrašija înr tuaće patru.	176. Bogatstvo stoji na jednoj nozi, a siromaštvo na sve četiri.
177. Guolu okoljašće satu, da flomîndu dā pin mižluok.	177. Nag zaobilazi selo, a gladan ode kroz sredinu.

178. Gura baće kuru. (Sa kapîtä bataje kînd sa vorbjašće še nu trãbe).
179. Gură să aj đî apă şî đî mînkare, ljimă sî n-aj.
180. Inatu manînkă kapu.
181. În kukurudz ş-în pulă njişkînd să nu krjedz, kî puot să kadă kînd nu će nadăj.
182. În lumje multă măj bun ci pitulj.
183. În marta măj njinze odată, kă lupi n-ažuns în fîurarj să manînše za-pada tuată.
184. În tuata sîrbatorjaua şî kiptorjaua, şî-c astruś beljaua.
185. J-a pus draku frîu-n kap.
186. Ja ku saku, vjedz pi draku.
187. Japa ku funja lungă sa zbaće kum vrja ja.
188. Jo sînt kopil de babă, da nu şuparkă de o nuapce.
189. Kalu nu şcije să-npingă, jel şcije numa să tragă.
190. Kalu şî karuca, şî banj împrumut, să nu daj la njima.
191. Kapra bjasă, da uaja petrjaše.
192. Kapu apljekat njişkînd nuje tajat.
193. Kare bja cujkă đî prună, nu măj are kimjaśă bună.
194. Kare je muort, dzaşe supt kuort, kare je viu, bja rakiu.
195. Kare kată, aăla află.
196. Kare puaće, aăla ruade.
197. Kare şjare, nu pjare, da njiś binje nu-ş aude.
198. Kare taje, parće-ş faşe.
199. Kare taşe, ăla faşe.
200. Kare tutunjaśće, duarme ku puorśi-n pat.

178. Usta dupe mlate. (Dobijaju se batine kad se priča što ne treba).
179. Usta da imaš za vodu i hranu, jezik da nemaš.
180. Inat glavu jede.
181. U kukuruz i kurac nikad da ne veruješ, jer mogu da padnu kad se ne nadaš.
182. U velikoj masi najbolje se kriješ.
183. U martu pada sneg jer kurjaci nisu stigli da ga pojedu celog u toku februara.
184. Na svaki prazničak pokrpiš rupičak, i pokrićeš sramičak.
185. Zauzdao ga đavo.
186. Drpaj džakom, srešćeš se s vragom.
187. Krava sa dugom štrangom mlati se kako ona hoće.
188. Ja sam babino dete, a ne pečurka od jedne noći.
189. Konj ne zna da gura, on zna samo da tegli.
190. Konja i karuce, i novac na zajam, nemoj dati nikom.
191. Koza prdi, a ovca ispašta.
192. Pognuta glava nikad se ne seče.
193. Ko pije cujku od šljive, nikad nema dobru košulju.
194. Ko je mrtav, leži na odru, a ko je živ, cevči rakiju.
195. Ko traži, taj i nađe.
196. Ko može, taj glode.
197. Ko prosi, ne gine, ali ni dobro o sebi ne čuje.
198. Ko seče, sebi teče.
199. Ko ćuti, taj muti.
200. Ko puši, spava sa svinjama u krevetu.

201. Kare-nparće, parće-š faše.	201. Ko deli, sebi dodeli.
202. Kar' sa mīastīkā ku laturli, āl manīnkā puorši.	202. Ko se meša s pomijama, izjedu ga svinje.
203. Kar' sa skualā māj đinuapće, lji vja-
đe pi tuaće.	203. Ko rano rani, najviše vidi.
204. Kasa fara kīnje ka uomu fara urjekj.	204. Kuća bez psa ko čovek bez ušiju.
205. Kasa fara kīnje, ka uša fara kjaje.	205. Kuća bez psa, ko vrata bez ključa.
206. Kīmpu are uokj, da duosu urjekj.	206. Polje ima oči, a šuma uši.
207. Kīnd ar fi tuata muska đī mnjare,
ar fi mnjare šī la kuru kaluluj.	207. Kad bi svaka muva bila pčela, bilo
bi meda i pod konjskim repom.
208. Kīnd audz una đī la rīsarit, una đī
la zovīrnjit, tu pljakā pin mižluok.	208. Kad jedno čuješ sa istoka, a drugo
sa zapada, ti udri kroz sredinu.
209. Kīnd faš la injimā pi vuoje, la kap
faš njevuoje.	209. Kad srcu činiš po volji, glavi činiš
nevolju.
210. Kīnd ċi jaj dupa-l naruod, māj na-
ruod iš đī kīt jel.	210. Kad za ludim kreneš, luđi si od nje-
ga.
211. Kīnd ij đī kap la mīc, jel sa kakā
īn postaua ku fanjinā. (Āl omuarā
gazda.)	211. Kad se mački ne živi, posere se u
načvama sa brašnom. (Ubije je gaz-
da.)
212. Kīnd minće n-are, munkā mare.	212. Kad pameti nema, muka golema.
213. Kīnd nuje pīnje, bunā šī koljašā.	213. Kad nema leba, dobar je i kačamak.
214. Kīnd nuje pluaje, bunā je šī pjatra.	214. Kad nema kiše, dobar je i grad.
215. Kīnje batrīn nu sa-nvacā sā latre.	215. Staro se pseto ne uči da laje.
216. Kīta šād, kīta nu lukru, šī vrjamja
trjaše.	216. Malo sedim, malo ne radim, i vre-
me prolazi.
217. Kopiji sīnt pljinj đī draš ka muara
đi saš.	217. Deca su puna đavola ko vodenica
đžakova.
218. Kopilu mik, grižā mare, kopilu
mare, grižā šī māj mare.	218. Malo dete, briga velika, veliko dete,
briga još veća.
219. Kopilu njibućedzat puće la kakat.	219. Nekršteno dete na govna smrdi.
220. Ku bītu skurt nu sa masurā apa
adīnkā.	220. Kratkim se štapom ne meri dubo-
ka voda.
221. Ku darja trješ marja.	221. Sa mitom more predeš.
222. Ku kuru šī ku furu naruok nu māj
aj, njiš nainće nu māj daj.	222. U kurvanju i krađi nikad sreće
nema, nit se time ide u napredak.
223. Ku minšuna or kā prīndz, or kā
šinj, pj-amīndoā nu lji faš.	223. Sa lažju il' ručaš, il' večeraš, oboje
nećeš moći.
224. Kum c-aščernj, aša duorm.	224. Kako prostreš, tako spavaš.
225. Kum je draku, aša je šī prokljetu.	225. Kakav je đavo, takav je i vag.

<p>226. Kum je mujkica, aša je šî fećica.
 227. Kumnată, măj bună bukată.
 228. Kunj pi kunj skuaće, da buata pi tuaće.
 229. Kuodru di pînje je măj apruape njam.
 230. Kuru măj mare troşik faşe.
 231. Kurvarija păn' sa puaće, da becîja păn' la muarće.
 232. La baljigă mualje pucînä pluaje trăbe.
 233. La bisîarikă še nu-c ažută, nu će ruga.
 234. La bîtrînjacă šî di šadiare ustanje-šć.
 235. La kal strînzê frîu pănă nu ja mau.
 236. La kap fată, la kur galjată. (Đispre fată dîrîtă).
 237. La kuro-l rînjuos trăbe ungje marj.
 238. La kuru larg kuajlji sînt masura.
 239. La păru labdat nu pljeka ku saku, numa ku pîzanarju.
 240. La še pijac kumpirj, la-ša vindz.
 241. La-l kjuor nu faša ku uokju, la-l surd nu šopoća.
 242. La-l surd nu vorbja, la-l kjuor nu arata.
 243. Lukri, lukri ka furnjika, da kînd muorj n-aj njimika.
 244. Lukru mistakat puće la kakat.
 245. Lukru, lukru, nu măj stau, da na-ince nu măj dau.
 246. Lumja ka ljugumja, ama lapćilji je măj dulše.
 247. Ljemn la ljemn sa vajtă, da uom la uom lakrîmj varsă.
 248. Ljemnu okolješč, da-n buščan či-npjađiś.</p> | <p>226. Kakva je majčica, takva i curica.
 227. Svastika je najslađa voćka.
 228. Klin se klinom vadi, a močuga vadi oba.
 229. Komad hleba je najbliži rod.
 230. Dupe najveći trošak pravi.
 231. Kurvar je dok se može, a pijanac je do smrti.
 232. Mekoj balegi malo kiše treba.
 233. Crkvi koja ne pomaže, nemoj se moliti.
 234. Pod stare dane i od sedenja se umoriš.
 235. Konja pritegni dok ne uzme maha.
 236. Kod glave anđeo, kod guze kabao. (O „diranoj” devojci.)
 237. Šugavom dupetu trebaju veliki nokti.
 238. Širokom dupetu muda su mera.
 239. Na hvaljenu krušku ne ide sa džakom, neko džepom.
 240. Na kakvoj pijaci kupiš, na takvoj prodaš.
 241. Slepom ne namiguj, gluvom ne šapući.
 242. Gluvom ne govori, slepom ne pokazuj.
 243. Radiš, radiš kao mrav, a kad umreš nemaš ništa.
 244. Svaštarenje na govna smrdi.
 245. Radim, radim, ne stajem, al' na-pretka nema.
 246. Ljudi su ko čorba, al' je mleko slađe.
 247. Drvo se drvetu žali, a čovek pred čoveku suze lije.
 248. Drvo obiđeš (jer ga vidiš), a o panj se saplićeš.</p> |
|--|--|

<p>249. Mare binje mare rău așcată.</p> <p>250. Măj amunka la uom je kînd vja-
de kă-j muor parincî, da kopiji
înbătrînjesk.</p> <p>251. Măj apruapije đincî đikîť parincî.</p> <p>252. Măj binje bat supt pat, đikîť bol-
nau îñ pat.</p> <p>253. Măj bun grîu je-n sako-l pljin.</p> <p>254. Măj îñdată cí muškă kîñjilji tjeu,
đikîť alu altu.</p> <p>255. Măj mare gura đikîť bukatura.</p> <p>256. Măj mare pakat je kînd la parinc
numirj bukaturlji.</p> <p>257. Minće kă nu fură, da fuže ku ra-
ca-n gură.</p> <p>258. Mîñă pi mîñă spală, da vaka pi
vakă ljinže.</p> <p>259. Mnjelo-l blînd suže duauă uoj,
da-l đizmerdat zbaće la berbjaše.</p> <p>260. Moruonju îñtîñj manîñkă đintr-a
luj.</p> <p>261. Muarća šî pluaja njiškînd sî nu
kac, kî vin sîngure.</p> <p>262. Mujarja cí-njakă îñtr-o ljingură đì
apă.</p> <p>263. Mujarja dupa še sa marită trăbe
să fije mjarnjikă pănă nu faše ko-
pij să saminje la uomî-su.</p> <p>264. Mujarja kare nu šćije să îñšaljad-
ză uomu, nuje mujarje.</p> <p>265. Mujarja mikă sa suje pi opinkă, šî
dă gura făr' đì frikă.</p> <p>266. Mulc puopj, kopilu njibućedzat.</p> <p>267. Mulće trăbe, da pucîñje jastă.</p> <p>268. Muta faše futa.</p> <p>269. Napasta je ku đincî đì fjer.</p> <p>270. Našu odată vjađe pizda finji: kînd
o radikă la bućedzat.</p> <p>271. Nu aj tu îñ kap aja še are jel îñ kal-
kîñj.</p> | <p>249. Veliko dobro veliko zlo čeka.</p> <p>250. Najteže je čoveku kad vidi da mu
roditelji umiru, a deca stare.</p> <p>251. Bliži su zubi od roditelja.</p> <p>252. Bolje je pijan pod krevetom, nego
mrtav na krevetu.</p> <p>253. Najbolje žito je u punom džaku.</p> <p>254. Pre će te ujesti tvoje pseto, nego
tuđe.</p> <p>255. Veća su usta od zalogaja.</p> <p>256. Najveći je greh kad roditeljima
brojiš zalogaje.</p> <p>257. Laže da ne krade, a beži s plov-
kom u ustima.</p> <p>258. Ruka ruku mijе, krava kravu liže.</p> <p>259. Umiljato jagnje dve ovce siše, a jo-
gunasto siše kod ovna.</p> <p>260. Vampir prvo jede svojtu.</p> <p>261. Smrt i kišu nikad ne prizivaj, jer
dolaze same.</p> <p>262. Žena te davi u kašičici vode.</p> <p>263. Udata žena treba da miruje (da
bude verna) dok ne rodi decu da
liče na muža.</p> <p>264. Žena koja ne zna da zauzda muža,
nije žena.</p> <p>265. Mala žena penje se na opanak, i
ljubi bez straha.</p> <p>266. Mnogo popova, nekršteno dete.</p> <p>267. Mnogo treba, a malo ima.</p> <p>268. Čutanje pravi jebanje.</p> <p>269. Kleveta ima gvozdene zube.</p> <p>270. Kum jednom vidi picu kumice:
kad je diže na krštenju.</p> <p>271. Nemaš ti u glavi ono što on ima
u peti.</p> |
|---|---|

272. Nu bja ka đin paru babi. 273. Nu ċi mistaka unde nu-c fjarbe uala. 274. Nu ċi prinđe-n uara dakă nu šćij sî Źuoš. 275. Nu ċi ujta-n Suare, kî kĵorăšć. 276. Nu faša fuoku-n tufă mare. 277. Nu faše tuată bîza mnjarje. 278. Nu fi prjabun, kă ramînj ku kuru guol îñ drum. 279. Nuje sarak ăla kare n-are, numa aăla lu kare ij măj trîabe šîmăj. 280. Nu kopic lapće đī la vakă, pănă-n jarbă nu sa kakă. 281. Nu kaska đin gură kîť nu trjaše pin kur. 282. Nu lasa pj-al sarak sî muară đī fu-ame, kî kînd jel muare, nu ċi lasă pi ċinje sî traješć. 283. Nu ljež gura la un sak, da sî ljež la un sat. 284. Nu sa masură mărilji ku žejštu. 285. Nu sa spomîntă lupu ku pjalja uoi. 286. Nu skapîră amnarju la tuata pja-tra. 287. Nu vorbi ka kînd gura nuje a tja. 288. Nu-nvaca bîščelarju kum sa krjesk krîstavjecî. 289. Nuje kîrd fara kuadă. 290. Nuje ku-j s-a gaćit, numa ku-j s-a putrîvit. 291. Nuje nuntă fara plîns, nuje muarće fara rîs. 292. Nuje rušinje, kă đin rušinje njis fakuc. 293. Nuje suiš făra kubarîš. 294. Numa kuajlji sînt socîje, kî nu sa măj đispart njiškînd.	272. Ne pij kao iz babine čaše. 273. Ne mešaj se gde ti se ne kuva čorba. 274. Ne hvataj se u kolo ako ne znaš da igraš. 275. Ne gledaj u Sunce, jer ćeš oslepiti. 276. Ne loži vatru u velikom žbunu. 277. Ne daje svaka buba med. 278. Ne budu predobar, jer ćeš ostati gologuz nasred drumu. 279. Nije siromah onaj koji nema, nego onaj kome treba još. 280. Nema mleka od krave, dok ne obalega trave. 281. Ne otvaraj usta toliko koliko ne možeš da propustiš kroz dupe. 282. Ne daj da siromah umre od gladi, jer kad on umre, neće te pustiti da živiš. 283. Ne možeš da vežeš otvor jednom džaku, a kamoli usta jednom selu. 284. Ne meri se more prstom. 285. Ne plaši se vuk ovčjom kožom. 286. Ne kreše ognjilo o svaki kamen. 287. Ne govori kao da usta nisu tvoja. 288. Ne uči baštovana kako se gaje krastavci. 289. Nema krda bez repa. 290. Nije kome se spremilo, nego kome se strefilo. 291. Nema svadbe bez plača, ni smrti bez smeha. 292. Nema sramote, jer smo u sramoti pravljani. 293. Nema uspona bez pada. 294. Samo muda su par, jer se ne razdvajaju nikad.

295. Numa kuru nu sa pjarđe, kî je prins la uom. 296. Njevuoja vinje pi kal, da sa duše pi kukumjelk. 297. Njima nu ja-n mîñă fjer fjerbinće. 298. Njima nuje fakut đî puost, numa în slasta măj mare. 299. Njiś o dobîndă n-aj đin ibomnjikă, dakă đî ja nu-c šcije mujarja. 300. O sută să lji faś binje, lji zaujtă pintru una rîă. 301. Paza bună petrjaše primjažđa rîa. 302. Paza sîraşija tja, šă nu cí cemja đî njima. 303. Păñă a suit pi urs în păr, j-a rupt urjekilji, da păñă la dubarîť đin păr, j-a rupt kuada. 304. Păñă ažunz la dumnjedzîu, cí manînkă sfîncî. 305. Păru lung, minća skurtă. 306. Pi dunga bjelcî nuje urmă đî drak, numa đî uom. 307. Pi lînga apă mare mjerz, pi lînga fuok mare nu puoc. 308. Pi lînga kalu al muort tuaće şu-arîlji gîrîje. 309. Pi magari înkide gazda, da pi uom cara. 310. Pi nuoj nu trăbe să nji tungă njima, noa lîna pikă sîngură. 311. Pi porîns amînat manîns. 312. Pişatu far' đî bješîť, ka nunta far' đî lăutarj. 313. Pitulće în tufă mare, đî sî puoc şî fuok sî faś. 314. Pjatra mikă rastuarnă karu, kî pj-a mare vjedz şî daj okuol. 315. Punj ku raru, jaj ku karu, punj ku	295. Samo se zadnjica ne gubi, jer je spojena sa čovekom. 296. Nevolja dolazi na konju, a odlazi na pužu. 297. Niko ne hvata rukom vrelo gvožđe. 298. Niko nije posno začet, nego u najvećoj slasti. 299. Nikakvu vajdu nemaš od ljubavnice, ako za nju ne zna žena. 300. Stotinu dobra da učiniš, zaborave ti zbog jednog zla. 301. Oprez predupredi svako zlo. 302. Čuvaj svoju sirotinju, i nikog se ne boj. 303. Dok su popeli medveda na krušku, pokidali mu uši, a dok su ga skinuli, pokidali mu rep. 304. Dok do boga sitgneš, pojedu te sveci. 305. Duga kosa, kratka pamet. 306. Pored bare nije trag đavola, nego čoveka. 307. Pored velike vode ideš, pored velike vatre ne možeš. 308. Pored mrtvog konja sve vrane grakću. 309. Magare zatvara gazda, a čoveka država. 310. Nas ne treba da šiša niko, nama vuna spada sama. 311. Po poruci kasno jedeš. 312. Pišanje bez prdeža je ko svadba bez svirača. 313. Sakrij se u velikom žbunu, da možeš i vatru da naložiš. 314. Mali kamen pretura kola, jer veliki vidiš, pa zaobiđeš. 315. Sadiš ređe - puna kola, sadiš gušće

đesu, jaj ku kjesu.	- puna kesa.
316. Puopa fara lukru îş boćadză kua- ilji.	316. Besposleni popa krsti svoja mu- da.
317. Puorko-l rîpat manînkă para măj bună.	317. Şugava svinja pojede najbolju krušku.
318. Puorku še n-aljiaže laturlji, sa-n- graşă.	318. Goji se svinja koja ne bira pomije.
319. Puot sî bjeu, nu mis Cîgan sî dzîk ba.	319. Mogu da pijem, nisam Ciganin da odbijem.
320. Rakiu pi rakiu skuaće, da buata pi tuaće.	320. Rakija rakiju vadi, ali motka vadi sve.
321. Rău făr đi mujare ka opinka făr đi urdzîalje, ka skruafa făr đi pjalje.	321. Zlo je bez žene ko opanak bez ve- zova, ko svinja bez kože.
322. Rău ku rău, ama fara rău şj măj mare rău. (Đispre mujare).	322. Zlo je sa zlim, al bez zla još veće zlo. (O ženi).
323. Rîma, kînd kapîţă uokj, o ja pi lje- mn în sus, ama vinje mjerla ş-o ćoknjaşće-n kap.	323. Glista kad progleda, krene uz drvo, ali dođe kos pa je ćukne u glavu.
324. S-a dus ursu la kurs, ş-a venjit jară urs.	324. Medved na kurs, medved sa kur- sa.
325. Sa rîđe porîmba đi mură kî je nja- gră.	325. Smeje se gloginja kupini da je crna.
326. Sa spomîntă ka japa đi beşîna babi.	326. Plaşi se kao kobila od babinog pr- deža.
327. Sa visaljesk kă dupa pluaje vinje suare, da nu văd kă dupa pluaje sa faşe morşilă.	327. Raduju se što posle kişe dolazi sunce, a ne vide da se posle kişe napravi blato.
328. Sa-nvîrćaşće ka kuoju-n feruajkă.	328. Vrti se ko mudo u kotliću.
329. Sa-nvîrćiaşće ka bješîna-n şuariş.	329. Vrti se ko prdež u pantalonama.
330. Sarak, sarak, ama nu sa ćjame nu- apća kînd latră kînji.	330. Da je siroma, siroma je, ali se ne boji noću kad laju psi.
331. Satu arđe, da baba sa pjapćină.	331. Selo gori, a baba se čeşlja.
332. Satu nuostru mare rău: buoji a jeşît, da karu n-a măj tunat.	332. Naše selo golemo je: volovi su izašli, a kola još nisu ušla.
333. Să traim traju, să mînkăm malaju.	333. Da živimo život i izjedemo proju.
334. Sî aj obraz makra kît prinđe vîru zejştuluj.	334. Da imaš obraz makar koliko po- kriva vrh prsta.
335. Sî baż şokîćilji şî-n ambarju ku	335. Da staviš miša i u ambar sa žitom,

grîu, šobuol nu sa măj faše.	u pacova neće izrasti.
336. Spunje la tuoc, să nu spună la njima.	336. Kaži svima da ne kažu nikom (o čuvanju tajne).
337. Sufljitu-n vînt, uasîlji-n pomînt (đi muarće).	337. Duša u vetar, kosti u zemlju (o smrti).
338. Suokru baće ku kašula đī paje, da suakra ku kašula đī pjatră.	338. Svekar bije kapom od slame, a svekrva kapom od kamena.
339. Šađerja domnjaskă, aljergatura lupjaskă. (Đispre ljanja).	339. Gospodsko sedenje, vučje trčanje. (O lenjosti).
340. Šă kuru puće, ama-l duš ku činje.	340. I dupe smrdi, ali ga nosiš sa sobom.
341. Šćiu tuot, ma nu puot (batrnjaca).	341. Znam sve, al ne mogu (starost).
342. Šī minśuna je vuorbă.	342. I laž je reč.
343. Šī uaja njagră đă lapće alb.	343. I crna ovca daje belo mleko.
344. Šī vita bja, ama šćije kīt.	344. I stoka pije, ali ima meru.
345. Šujră tu la kuru tjeu, kī la-l mjeu nu-j šćij kīncīku.	345. Sviraj ti tvom dupetu, jer mojemu pesmu ne znaš.
346. Ś-a mīnkat lupi, nu măj vjedz.	346. Što vuk izjede, više se ne vidi.
347. Ś-aj katat, aj aflat.	347. Što si tražio, to si našao.
348. Ś-am fakut, am vadzut, ś-o sī fašem, o sī veđem.	348. Što smo činili, videsmo, što ćemo činiti, videćemo.
349. Śe auđe faca, sī n-audă duosu.	349. Što čuje osoje, da ne čuje prisoje.
350. Śe dakă muare uomu, nu sa faše gaură-n šerj, numa-n pomînt.	350. Šta ako umre čovek, ne pravi se rupa u nebu, nego u zemlji.
351. Śe dakă muare uomu, nu sa zbīrśašće šerju.	351. Šta ako umre čovek, neće se zbrčkati nebo.
352. Śe je bun, nu cīnje mult.	352. Što je dobro, ne traje dugo.
353. Śe je dupa prag, pragu să nu trjakă.	353. Što je iza praga, prag da ne prelazi.
354. Śe je đī kasă, nuje đī sat.	354. Što je za kuću, nije za selo.
355. Śe nuje, njiś caru nu manīnkă.	355. Čega nema, ni car ne jede.
356. Śe are carica, are šă măğărică.	356. Što ima carica, ima i magarica.
357. Tajnă multă, sīraśije guală.	357. Mnogo priče, gola sirotinja.
358. Tašiarja dulşe ka mnjiarja, tajna kīrśură ka sajna.	358. Čutanje je slatko ko med, pričanje sklisko ko led.
359. Taşunju ăl potoljit măj rău cí arđe.	359. Potuljeni ugarak najviše ispeče.
360. Tot Cīganu iş labdă şokanu, da Cīganka njikovala.	360. Svaki Ciga hvali čekić, a Ciganka nakovanj.

361. Tot nat traže fuok pi turta luj. 362. Tot satu ku zanatu, tot kotunu ku rašunu, tuota kasa ku ađetu. 363. Tot še ja pomîntu, nu măj baće vîntu! 364. Trajsta goală măj grja je đikît a pljină. 365. Tu ć-aj bješît, da lumja o sã spună kî ć-a-j kakat tuot. 366. Tu nu ma krjedz pi minje, da vrjej Dumnjedzîu sî ċi krjadă pi ċinje. 367. Tuata lumja frac, un uom sîngur je lup. 368. Tuot înr-un şubăr mjarže. 369. Tuot învăcu are şî đizvăcu. 370. Uaja kufurită kufurjadză kîrdu tuot. 371. Uaja še nu duşe lîna, măj bun s-o manînşe lupi. 372. Unde binje, nuje lok đe minje, unde rău - tot jeu. 373. Unde jastă mnjij, jastă şî pij. (Đispre şčetă la tot lukru). 374. Unde lînă nuje mînă, unde mînă nuje lînă. 375. Unde pašće kapruca, akolo şî ja-ducu. 376. Unde sa bat fracî, nu će mistaka (kî sa-ntuork amînduoj la ċinje). 377. Unde spunje kî je fuok, pazîăće kă apa ċi-njakă. 378. Uomu nu sa-nvacă pănă nu sa încapă înr morşilă. 379. Uomu-l kată pi Draku, da nu Draku pi uom. 380. Urîtu baće ku bîtu, da frumuosu frînže uosu. 381. Urma đî uom je pi lînga baltă, nu alu draku.	361. Svako zagrcē svoju proju. 362. Svako selo i zanat, svaki katun i račun, svaka kuća i adet. 363. Sve što zemlja uzme, vetar ne produva. 364. Prazna torba teža je od pune. 365. Samo si prdnuo, a ljudi će reći da si se usrao sav. 366. Ti ne veruješ meni, a hoćeš da Bog veruje tebi. 367. Svi su ljudi braća, usamljen čovek je vuk. 368. Sve u jedan čabar ide. 369. Svaka navika ima odviku. 370. Ovca sa sračkavicom zasere celo stado. 371. Ovcu kojoj runo smeta, bolje da izjedu vuci. 372. Gde je dobro, tu me nema, gde su zla - sve ja. 373. Gde ima jagnjića, ima i kozića. (O šteti u svakom poslu). 374. Gde ima vune, nema ruke, gde ima ruke (radnika), nema vune. 375. Gde pase kozica, tamo pase i jarenice. 376. Gde se braća tuku, nemoj se mešati (jer će oba krenuti na tebe). 377. Gde kaže da je vatra, pazi da se ne udaviš. 378. Čovek se na nauči pameti, dok se ne zaglibi u blatu. 379. Čovek traži Đavola, a ne Đavo čoveka. 380. Ružni bije štapom, a lepotan kosti lomi. 381. Čovekov trag je pored bare, ne Đavolov.

382. Uskat muort, parke manînkă
bjeşînj fripće.
383. Vaka nu puoc numa să mulz, mu-
ara kîcodată să-j daj şî fîn.
384. Vaşilji pi rînd sa ljing.
385. Vinu şî ocătu sa fak ku însētu.
386. Visadză kuru marzalje vjerdz.
(Kînd sa vrja še nu sa puaće.)
387. Vjađe păru-n uokju toja, da nu
vjađe bîrna îñ aluj.
388. Vjedz kă lukră, dăj okuol, vjedz kî
prînde, şădz ku jel.
389. Vojnjiku nu pljakă la drum pănă
nu kîntă kokuoşî.
390. Vorbim, da nu nji grižă.
391. Vulpja-n fjer đevină je đî tuot.
392. Vuorba dulşe mult aduşe.
393. Zgrşitu măj mult plaćiaşće, ljenj-
uosu măj mult aljargă.
394. Žuaka sparže truaka.
395. Şî Cîganu ar ara, kînd ar fi plugu
kît grapa, da grapa kît luoku.

382. Strašno je mršav, kao da jede pe-
čene prdeže.
383. Kravu ne možeš samo da muzeš,
moraš joj ponekad i sena dati.
384. Krave se po redu ližu.
385. Vino i sirće prave se bez žurbe.
386. Sanja dupe zelene perle. (Kad se
želi nemoguće).
387. Vidi trun u tuđem oku, a ne vidi
gredu u svojemu.
388. Vidiš ga da radi, zaobiđi, vidiš ga
da jede, priđi.
389. Muškarac ne kreće na put dok ne
zapevaju petli.
390. Govorimo, ali nije nas briga šta.
391. Lisica u gvožđu kriva je za sve.
392. Sladunjava reč mnogo donosi.
393. Tvrđica više plaća, lenj dalje trči.
394. Igra glupa glavu lupa.
395. I Ciga bi orao da je plug ko drlja-
ča, a drljača ko njiva.

ÎNZURAMÎNCE ȘI BLASTĂME

Psovke i kletve

-
396. Bată-l domnjedzău, să-l bată.	396. Ubio ga bog, da ga ubije.
397. Bată-l șerju, dabugda!	397. Ubilo ga nebo, dabogda!
398. Cîșnjirja pîșku đin cînje!	398. Šiknuo proliv iz tebe!
399. Dabuogda buoji sî-j muara în zûg,
aratura să nu măj fakă.	399. Dabogda mu volovi lipsali u jar-
mu, oranje da ne završi.
400. Dabuogda nuapcă să ci duară đin-
cî, da dzîua să ci bată papuși.	400. Dabogda te noću boleli zubi, a da-
nju stezale cipele.
401. Dabuogda să-c krjaskă kurpinu pi
kuoš.	401. Dabogda ti izniklo trnje kroz di-
mnjak.
402. Dabuogda s-ăc pișe pula đin rî-
dașină!	402. Dabogda ti kurac otpao iz korena.
403. Dabuogda să-l ja muarcă pi aăla
kare duarme nuapcă. (Ocaskă.)	403. Dabogda crko onaj ko spava noću.
(Hajdučka.)
404. Dabuogda tuot înaince sî će duș,
în urmă să ni ci măj întuorș.	404. Dabogda samo napred išao, nikad
se ne vraćao.
405. Dabuogda unde șinj sî nu prîndz!	405. Dabogda gde večeraș da ne ručăș.
406. Dakă mint, dabuogda să nu măj
ažung suarlji ku pișuarlji, njiș
luna ku mîna.	406. Ako lažem, dabogda nikad ne do-
hvatîo Sunce nogama ni Mesec
rukama!
407. Duće bjestrîga ka frundza đî
pluop.	407. Idi bestraga kao list topole.
408. Duće la draku în balta vjarđe.	408. Idi dođavola u zelenu baru.
409. Duće la noă anj, đî duminjika îna-
ince.	409. Nestani na devet godina, od nede-
lje na tamo.
410. Dukî-sa bjestrîga sușind ši-nvîr-
cînd ka frundza pluopuluj.	410. Nek ide bestraga, okrećući se i vr-
teći kao list topole.
411. Dușa-ća-j, să ci măj văd kîn' mj-aj
veđa gaura kuruluj.	411. Nestani, da te vidim kad budem
video rupu dupeta.
412. Dușa-ća-j, unde sa dus mutu ku
kalu. (Ažutorju lu svići Iljija).	412. Idi kud je otișao Mutavko sa ko-
njem. (Pomoćnik Svetog Ilije).
413. Đin gură sî-c jasă, dupa kap sî-c
cîasă!	413. Iz usta da ti izađe, po glavi da te
lupa.
414. Ficar maljiga ta!	414. Proklet ti bio kačamak.
415. Ficar uoki afurișc.	415. Proklete ti bile oči.
416. Futuc dumnjedzîu tjeu, să-c fut!	416. Jebem ti boga, da ti jebem!
417. Futuc pi mum'ta-n pizdă!	417. Jebem ti majku u pičku.
-

418. Futuc pizda mînta!	418. Pizda ti materina.
419. Futuće-n kuric, muort.	419. Jebem te u dupence, mrtvog.
420. Futul în kur să-l fut!	420. Jebem ga u dupe, da ga jebem.
421. Kaku-ma în soljnjica tja!	421. U slanik ti se poserem.
422. Kaku-ma-n gurica luj!	422. U ustašca mu se poserem.
423. Kaku-ma-n praznjiku luj!	423. U slavu mu se poserem.
424. Kaku-ma-n sufljitu luj!	424. U dušu mu se poserem.
425. Kînd ći gindešč kă cî măj binje, să
će pumenješč ku popa lînga cînje!	425. Kad pomisliš da ti je najbolje, da
se probudiš sa popom kraj sebe!
426. Kînd sa va faša salka puom, atu-
nši să će faš šă tu uom.	426. Kad vrba vočka bude, tada ti da
budeš čovek.
427. Kînd va bješi raku în apă fjartă, ši
tu sî fij fată.	427. Kad prdne rak u vrelu vodu, i ti
devojka da budeš.
428. Kînd va-nfluri florilji pi munće,
să-c sară uoki đin frunće!	428. Kad procveta cveće u gori, tad oči
da ti iskoče iz glave.
429. Kum blastîmă uomu mujarja: „Lo-
vičar fiorj đî muarće în mižluok đî
nuapće!”	429. Kako kune muž ženu: „Dabogda
te strefio samrtni strah u sred po-
noći!”
430. Măj grjeu blastăm rumînjesk:
„Dabuogda să muară fara luma-
narje!”	430. Najteža vlaška kletva: „Dabogda
umro bez svetlosti sveće!”
431. Manîns kakat ku kînji la gard.	431. Jedi govna sa psima kraj ograde.
432. Manîns kuajlji mjalje la Sînta Ma-
rija Mare, făr đe sare!	432. Izješ mi muda na Veliku Gospoji-
nu, bez soli!
433. Mînka-ć-ar frjenga!	433. Izjela te frenga!
434. Mînka-ć-ar muska vjarđe.	434. Izjela te zelena mušica!
435. Mînkać-ar suma!	435. Izjela te čuma!
436. Mînka-ć-ar šărpi ši balauri!	436. Izjele te zmije i blavori!
437. Mînka-ć-ar vjermit!	437. Izjeli te crvi!
438. Perđa-ć-aj pista mărliji njagre!	438. Nestani preko crnog mora!
439. Pika-c-ar nasu în dzama đî var-
dză.	439. Otpao ti nos u čorbu od kupusa!
440. Să kapiće, dabogda, ć-a kapatat
mirjasa nopća đin tîj.	440. Dobio, dabogda, što je dobila mla-
da prve noći!
441. Să-c ažungă uosu spinări ka bairu
kaldări!	441. Savila ti se kičma kao rukatka ba-
krača.
442. Să-l fut în kur muort, ljezat đe
gard ku icuonj đe paje.	442. Jebem ga u dupe mrtvog, vezanog
za ogradu konopcem od slame.

<p>443. S-ăl fut în kur muort, pi blană-n-
cînsă.</p> <p>444. Sî će duş la Dunîrje dupa apă tu-
lburje, numilji sî-c vină, tu să nu
măj vinj.</p> <p>445. Sî će duş, mujarje, ka vîntu, şî sî
okoljeşć tot pomîntu; di o dzî şî
đ-o nuapće sî okoljeşć cārli tua-
će; di o dzî şî đ-o sară - sî jeş şî đin
cărj afară!</p> <p>446. Sî đa dumnjedzîu sî ci faş mujare
kînd va faşa rakita mnjare.</p> <p>447. Sî đa dumnjedzîu sî aj tot karunc
în kasă, da njepuoc njişkînd pi
lînga masă.</p> <p>448. Sî đa dumnjedzîu sî nu-c ažuće
dzîua ku nuapća.</p> <p>449. Sî nu-c măj ažuće patrudzăs şî pa-
tru di praznjişe pi anu di dzîlje, şî
dzîljilji marj ku jalje!</p> <p>450. Sî-j dja dumnjezeu će-j gindjesk
jeu.</p> <p>451. Skuaće, draşe, ś-aj luvat, kă će bat
ku kakat!</p> <p>452. Trasnjićar đin sanjin!</p> <p>453. Trasnjrja-n cîka-tja, dabuogda!</p> <p>454. Uđirja pustînj di ja păru đin kap,
sî sa răsusăskă pi dupa spinj.</p> <p>455. Uđirja-j pustînje kîrpa đin kap!</p> <p>456. Uđirja-j pustînj numilji!</p> | <p>443. Jebem ga u dupe mrtvog, na suvoj
dasci.</p> <p>444. Na Dunav odeş po mutnu vodu,
ime da ti dođe, ti nikad da ne do-
đeš!</p> <p>445. Da odeş, ženo, ko vetar, zemlju
celu da obiđeš; za noć i jedan dan
sve zemlje sveta da prođeš; a za
veće i jedan dan da izađeš iz sveta
van!</p> <p>446. Da da bog da budeš žena kada
vrba med ispusti!</p> <p>447. Dao bog da imaš samo sede u
kući, a unuke nikad pored svoje
sofre!</p> <p>448. Dao bog da ti nikad ne pomognu
dan i noć.</p> <p>449. Ne pomogle ti četrdeset i četiri
slave u godini dana, ni ostali pra-
znici sa njima.</p> <p>450. Dao mu bog ono što mu ja mislim.</p> <p>451. Vрати, đavle, što si uzo, jer ću te
govnom tući!</p> <p>452. Grom te spalio iz vedra neba!</p> <p>453. Grom spalio tvoju sortu!</p> <p>454. Pusta joj ostala kosa sa glave, nek
joj se uplete u trnje!</p> <p>455. Pusta joj ostala marama sa glave!</p> <p>456. Pusto mu ime ostalo!</p> |
|---|---|

ÎNTRĂBAȘUNJ

Pitalice

457. Ți še bou stă kulkat?

— Ți še nu puaće să șadă pi skamn.

458. Ți še Cîganu vinde kalu?

— Ți še nu puaće kalu să vindă Cîganu.

459. Ți še jepuru are pjalje mualje la pișuare?

— Sî nu ci zgîrîje kînd ci vo kîlari.

460. Ți še mîca mută puji?

— Sî nu fuje la loko-la undă-a fuost.

461. Ți še mujerlji mult vorbjesk, da uaminji mult ginďesk?

— Mujerlju au duauă gurlj, da uaminji duauă kapiće.

462. Ți še pluaje?

— Sî fută pomîntu, sî roďaskă.

463. Ți še sa ujtă magariju-n suare pănă kîlarjașće mîgarica?

— Sî vadă dar are vrjame să ci kîlarjașkă ši pi cînje.

464. Ți še saraku nu-n žugă buoji-n žug?

— Pă, đ-aja kă nu-j are!

465. Ți še sînt la jepur pișuarlji đina-puoj măj lunž?

— Sî nu ci apljeș kînd ăl cuș în kur.

466. Ți še vînatuorju kată jepuru?

— Ți še nu šćije undi je.

467. Kînd je-n vardžă măj multă karnje?

— Kînd tună buou în vîrdzarije.

468. Kînd je puopa uom?

— Kînd ij vjedz urma în zapadă. (Sa dзіše: E, áće, a trjekut un uom.)

469. Kînd je uou măj mare đi kît buo?

— Kînd ăl faše gaina în puodu ștălji.

470. Kînd je vaka măj grja?

— Kînd ci kalkă pi pișuor.

457. Zašto vo leži?

— Zato što ne može da sedi na stolici.

458. Zašto Ciga prodaje konja?

— Zato što ne može konj da proda Cigu.

459. Zašto zec ima meku kožu na šapama?

— Da te ne grebe kad te natrti.

460. Zašto mačka sklanja mačiće?

— Da ne budu na mestu gde su sada.

461. Zašto žene mnogo pričaju, a muškarci mnogo misle?

— Žene imaju dvoja usta, a muškarci dve glave.

462. Zašto pada kiša?

— Da jebe zemlju, da rodi.

463. Zašto magare gleda u sunce dok opasuje magariću?

— Da vidi da li ima vremena da opaše i tebe.

464. Zašto siromah ne preže volove?

— Zato što ih nema.

465. Zašto su zecu duže prednje noge?

— Da se ne saginješ kad ga ljubiš u dupe.

466. Zašto lovci traže zeca?

— Zato što ne znaju gde je.

467. Kad je u kupusu najviše mesa?

— Kad vo uđe u kupusište.

468. Kad je popa čovek?

— Kad mu vidiš trag u snegu. (Kaže se: E, evo, prošao je jedan čovek.)

469. Kad je jaje višlje od vola?

— Kad ga koka snese na tavanu štale.

470. Kad je krava najteža?

— Kad te nagazi na nogu.

471. Kînd jepuru skimbă numilji?

— *Kînd trjaše în sat sîrbjesk.*

472. Kînd pi jepur ăl duor đincî?

— *Kînd ăl muškă kopujoj.*

473. Kîťă karnje are kapra?

— *Kîť îj înkjapă supt pjalje.*

474. Kum sîare pîrșu pista ogaș?

— *Tuot una ka kapra.*

475. Șe faș uodma kînd ći skuolj?

— *Urmă.*

476. Șe fașe jepuru kînd împlinjiașce un an?

— *Pljakă pi duoij.*

477. Șe fașe kokuoșu kînd sa suje pi gard?

— *Sa cînje să nu kadă.*

478. Șe sa zmjaură ka mîca, da nuje mîcă?

— *Mîrtanu.*

479. Unde are vaka măj multă karnje?

— *Supt pjalje.*

480. Și je măj jut pi pomînt?

— *Gîndu!*

481. Unde mižluoku pomîntuluj?

— *Așija, unde staj tu! Dakă nu krjedz, masură!*

471. Kad zec menja ime?

— *Kad pređe u srpsko selo.*

472. Kad zec boluje od zuba?

— *Kad ga ujede lovački pas.*

473. Koliko mesa ima koza?

— *Koliko joj staje pod kožu.*

474. Kako jarac preskače potok?

— *Isto kao koza.*

475. Šta načiniš odmah kad ustaneš?

— *Trag.*

476. Šta čini zec kad napuni godinu dana?

— *Započne drugu.*

477. Šta čini petao kad skoči na ogradu?

— *Drži se da ne padne.*

478. Šta mjauče kao mačka a nije mačka?

— *Mačor.*

479. Gde krava ima najviše mesa?

— *Ispod kože.*

480. Šta je najbrže na svetu?

— *Misao.*

481. Gde je središte zemlje?

— *Tu gde stojiš! Ako ne veruješ, izmeri.*

GIŠITUORJ, ŠUMJELŠ

Zagonetke

-
482. A trekut pin sat, da kînji n-a latrat.
(<i>šjaca</i>)	482. Kroz selo prolazi, a psi ne laju.
(<i>magla</i>)
483. Am o babă, împljeacășce la tarabă.
(<i>panžînu</i>)	483. Imam babu, prepliće tarabu.
(<i>pauk</i>)
484. Am o građină pljină đi uoj, tuaće
stau într-un pișuor.
(<i>vîrdzarije</i>)	484. Imam baštu punu ovaca, sve stoje
na jednoj nozi.
(<i>kupuzište</i>)
485. Am o mnjorică ku macîlji pistrică.
(<i>ljibenjică</i>)	485. Imam ovčicu sa šarenim crevima.
(<i>lubenica</i>)
486. Am un berbjaše ku macîlji-n šîalje.
(<i>skubikura</i>)	486. Imam ovna sa crevina na leđima.
(<i>šipurak</i>)
487. Am un buou, fîn ij dau šî vara šî
jarna, šî nu sa māj îngrašă.
(<i>furkuonju</i>)	487. Imam vola, hranim ga i leti i zimi,
a on se ne goji.
(<i>drvena vila</i>)
488. Am un ljemn: la rîdašină vjarde,
la mižluok uskat, la vîr fluarja lu-
mină.
(<i>pomîntu, șerju, suarilji</i>)	488. Imam jedno drvo: u korenu ze-
le-
no, u sredini suvo, a na vrhu cve-
tak mu se sjaji.
(<i>Zemlja, nebo, Sunce</i>)
489. Am un purșel rîpat: ku fljitu flji-
tujașce, da ku kuru îngrađiașce.
(<i>aku</i>)	489. Imam jedno šugavo prase: njuș-
kom njuškuje, dupetom ograđuje.
(<i>igla</i>)
490. Are fuoj, da nuje karće, šî lje daj
đi oparće, šî kînd ažung la uokj î-
n
sus, tu će punj pi plîns.
(<i>šjapa</i>)	490. Strane ima, knjiga nije, po redu ih
čovек lista, pa kad dospu do očiju,
potekne ti suza čista.
(<i>crni luk</i>)
491. Aripa đin tîrg, da kuada đin krîng.
(<i>stagu</i>)	491. Krilo je kupovno, a rep iz divljine.
(<i>zastava</i>)
492. Ariš, prikoljiš, c-ăl spusăj, šî n-ol
gișiș.
(<i>arišu</i>)	492. Jež, ježičak-vampiričak, rekoh ti
ga, pogodi ga.
(<i>jež</i>)
493. Bag mîna î-
n tufică, prind pi najka
đi kočică.
(<i>krîstavjaće</i>)	493. Stavljam ruku u žbunić, hvatam
dragog za repić.
(<i>krastavac</i>)
494. Blînd ka mnjelu, njimarnjik ka
purșelu.
(<i>kopil mik</i>)	494. Ko jagnje umilno, ko prase nemir-
no.
(<i>malo dete</i>)
495. Caru šină, da buzduganu ij žuakă.
(<i>mnjelu suže</i>)	495. Car večera, a buzdovan mu igra.
(<i>jagnje siše</i>)
496. Cinciri-minciri trjek pi drum, šol-
đa-bolđa stă supt drum.
(<i>uoilji šî lupu</i>)	496. Cinciri-minciri putem idu, keza-
lo-zubalo kraj puta vreba.
(<i>ovce i vuk</i>)
-

497. Ćicirikă mikă đî kur đî rađikă.
(<i>puriku</i>)	497. Malo te žiže uvis podiže.
(<i>buva</i>)
498. Dă muošu kît puaće, da untu nu
măj skuaće.
(<i>kovašu</i>)	498. Mlati čiča iz sve snage, al maslo
ne vadi.
(<i>kovač</i>)
499. Dojsprîaşe kaj îñ ştală, tuoc ku
kuodzîlji afară.
(<i>ljingurlji îñ strakină</i>)	499. Dvanaest konja u ştali, svi sa re-
povima napolju.
(<i>kašike u šerpi</i>)
500. Doo klajucă stau îñ rîpă, şî nu să
surupă ničkînd.
(<i>cîcîlji</i>)	500. Dva stoga na strmini, a ne prevr-
ću se nikad.
(<i>dojke</i>)
501. Duauă boboloaşă đî arzînt, unde
lji trîmjek akolo sa duk.
(<i>uoki</i>)	501. Dve kugle srebrne, kud ih šaljem,
tamo idu.
(<i>oči</i>)
502. Duauă suruorj, una sa-nşînze, una
sa đîsşînze.
(<i>sulurlji la razbuoj</i>)	502. Dve sestre, jedna se opasuje, duga
raspasuje.
(<i>vrtila na razboju</i>)
503. Duauă şuberjalje pljinje đî žumer-
jalje.
(<i>nărilji</i>)	503. Dva čabra tanana, i u njima kaj-
gana.
(<i>nozdrve</i>)
504. Dungă lungă arsă-n kur.
(<i>puška</i>)	504. Pruga duga, crnoguza.
(<i>puška</i>)
505. Đî aiş păn' la mărj numa fundurj đî
kaldărj.
(<i>nuvirj</i>)	505. Odavde do sinjeg mora samo
danca od lavora.
(<i>oblaci</i>)
506. Đî aişa păn' la munće tuot dzălje
marunće.
(<i>furnjişilji</i>)	506. Odavde do šumice samo alka do
alkice.
(<i>mravi</i>)
507. Đî aişa păn' la munće tuot un
klopît s-auđe.
(<i>vîntu</i>)	507. Odavde do planine jedno isto zvo-
no zvoni.
(<i>vetar</i>)
508. Đî-ntr-un vîr đî karpînjel sa kîn-
tă un bajecăl: nu sa ciame đî kînj,
numa đî gainj.
(<i>skalušu</i>)	508. Sa vrha grabića vapaj mladića: ne
boji se kuca, već kokoške što klju-
ca.
(<i>skakavac</i>)
509. Đin đinc strînz, đin kur înpînz, đin
mînj traž, ş-abja o baž.
(<i>şižma</i>)	509. Zube stiskaš, dupetom pritiskaš,
rukama vučeš, jedva je navučeš.
(<i>čizma</i>)
510. Đin krjang kađe, da nu sa sparže.
(<i>pasîrja</i>)	510. Sa grane pada, al ne strada.
(<i>ptica</i>)
511. Fată mare îñsînsă ku doăsprîaşe
braşîrj.
(<i>fuşija</i>)	511. Udavača, sa dvanaest tkanica
opasana.
(<i>fučija</i>)

512. Fuoku arđe, fum nu mjarže.

(Suarilji)

513. Gainušă porîmbušă, dă ku kuru
pin şanuşă.

(vatraju)

514. Gorunu cînje bunu: kînd bunu sa
nhebunjeaşce, tuata lumja norod-
zaşce.

(rakiu în butuonj)

515. Injima đî drak, în butuarkă đî fag.

(kucîtu-n plasîalje)

516. Iriuşă-porîmbušă, stă ku kuru în
şanuşă.

(lula)

517. În butuonj şî vin şî rakiu, da nu sa
mjastîkă.

(uou)

518. În gaură tună, şobuol nuje, barbă
are, puopă nuje.

(pula)

519. În munće ma fakuj, în munće kre-
skuj, în sat ma dusîră, şarsîj în
pusîră.

(kobilka)

520. În munće poknjaşce, în sat rasu-
nă.

(puşka)

521. În pojană uala fjarbe.

(furnjekarju)

522. În valje adînkă stau golanji brîn-
kă.

(ljingurlji)

523. Într-o koşară pljină đî kaj, tuoc
albj, numa unu ruoşu.

(đincî ku ljimba)

524. Într-o ştală japa zbjară.

(ljimba)

525. Într-un fund đî ogaşal kîntă un
kokoşal.

(bješîna)

526. Jarna ažută, da vara đincî uskă.

(sajna)

527. Jarna maruasă, vara rîpuasă.

512. Vatra gori, dima nema.

(Sunce)

513. Crna se kokoška guzicom po pe-
pelu vuče.

(vatralj)

514. Hrastovina dobrog čuva: kad se
dobri onedobri, sav se narod ra-
znarodi.

(rakija u buretu)

515. Đavolje srce u bukovom deblu.

(nož u kanijama)

516. Jabučica-šarenica, u pepelu joj
zadnjica.

(lula)

517. U buretu i vino i rakija, a ne me-
šaju se.

(jaje)

518. U rupu ulazi, pacov nije, bradu
ima, popa nije.

(muški ud)

519. U gori se rodih, u gori provodih,
u selo me snesoše i minduše me-
toše.

(obramica)

520. U planini opaljuje, u selu odjeku-
je.

(puşka)

521. Na sred polja lonac vri.

(mravinjak)

522. U dnu dolje čuče golje.

(kaşike u tanjirima)

523. U štali punoj konja, svi su beli,
samo je jedan crven.

(jezik i zubi)

524. U jednoj štali kobila rže.

(jezik)

525. U dnu jednog potočića čuje se pe-
vanje petlića.

(prdež)

526. Zimi pomaće, a leti zube kesi.

(saonice)

527. Zimi ubava, leti šugava.

	<i>(furuna)</i>		<i>(furuna)</i>
528. Juo am fakut pi muma, muma m-a fakut pi minje.		528. Ja sam rodio majku, majka je rodila mene.	
	<i>(gjaca ku apa)</i>		<i>(led i voda)</i>
529. K-o nujauă kuprind lumja tuată.		529. Jednom šibom ceo svet zahvatim.	
	<i>(gîndu)</i>		<i>(misao)</i>
530. Kadzu golîmbu fara ârpj pi ljemn fara krjenž, šî-l muškă carica fara đinc.		530. Pade golub bez krila na drvo bez grana, i ujede ga carica bez zuba.	
	<i>(zapada, Pomîntu, Suarilji)</i>		<i>(sneg, Zemlja, Sunce)</i>
531. Kalu fara kap pi drum fara jarbă.		531. Konj bez glave na putu bez trave.	
	<i>(vopuoru)</i>		<i>(parobrod)</i>
532. Kînd ć-aj fakut, n-aj avut, akuma aj šă-l puorc đarîndu.		532. Kad si se rodio, nisi ga imao, sada ga imaš i nosiš ga stalno uz sebe.	
	<i>(numilji)</i>		<i>(ime)</i>
533. Kînd tună - frumuasă, kînd jasă - maruasă.		533. Kad uđe - lepota, kad izađe - divota.	
	<i>(vardza akră)</i>		<i>(kiseli kupus)</i>
534. Kînd tună, cí duare, dupa ś-a tunat, cî drag.		534. Dok ti ulazi, boli, kad ti je ušlo, voliš.	
	<i>(şerşiji)</i>		<i>(minduše)</i>
535. Kîn' fu kjuară, fu bună, kîpată uokj - nuje đi njimika.		535. Dok beše slepa, beše dobra, kad dobi oči - nije ni za šta.	
	<i>(opinka)</i>		<i>(opanak)</i>
536. Kînje njegru îñ şerj atîrnat.		536. Crni pas o nebo okačen.	
	<i>(kaldarja la kamin)</i>		<i>(kotao na kaminu)</i>
537. Kucofana, zdrankovana, trjaşe valja, trjaşe kalja.		537. Svrakalica, džakalica, do prelazi, put pregazi.	
	<i>(sovjejka)</i>		<i>(cevka razboja)</i>
538. La kap ka firizu, la kur ka śaśira: kokuoş, puorkulje, prişjapiće margarjulje.		538. Rep mu je ko srp a glava ko testera: petao, svinjče, priseti se, margarče!	
	<i>(kokuoşu)</i>		<i>(petao)</i>
539. Madga-Madgaljina a pjerdut kja-ja, Luna aflato, Suarlji a luvato.		539. Magda-Magdalena ključ je izgubila, Mesec ga je našao, Sunce ga je uzelo.	
	<i>(bruma)</i>		<i>(slana)</i>
540. Manîns đin ja, da n-o măj spjelj.		540. Jedeš iz nje, a nikad je ne pereš.	
	<i>(şirinja)</i>		<i>(crepulja)</i>
541. Mare ka kasa, vjarđe ka matasa, dulşe ka mnjarja, amară ka fjarja.		541. Ko kuća golem, ko svila zelen, sladak ko med, gorak ko jed.	
	<i>(nuka)</i>		<i>(orah)</i>

542. Mi sa înfălă, mi sa-ngînfă, fofoluaka mi sa skuală. (<i>koljaša fjarbe-n kaldare</i>)	542. Zaduva se, naduva se, okruglastio mi se diže. (<i>kačamak vro u kotlu</i>)
543. Mik ka uou, grjeu ka buou. (<i>karbunjilji</i>)	543. Malo ko jaje, teško kao vo. (<i>ugarak</i>)
544. Mîkanće sa-nkîljikat pi nu šću še, ši sa duşe nu šću unde. (<i>kukumjelku</i>)	544. Ljigavko uzjahao ne znam šta, i krenuo ne znam kud. (<i>puž</i>)
545. Mjarže, mjarže, nu māj stă. (<i>rîu</i>)	545. Ide, ide, i ne staje. (<i>reka, potok</i>)
546. Mustaca susulji, îh gaură stupi. (<i>šokîčilji</i>)	546. Brk usuče, u rupu se uvuče. (<i>pacov</i>)
547. Noă uş, noă ferješč, pi unde daj, pi aşi trješ. (<i>padurja</i>)	547. Devet vratiju, devet okana, kud god kreneş, svuda prodeş. (<i>şuma</i>)
548. Nu manînkă, nu bja apă, şî nu kra- pă. (<i>uou</i>)	548. Ne jede, ne pije vodu, i ne krepa- va. (<i>jaje</i>)
549. O ală mare ku cîcă-n spinare. (<i>kasa</i>)	549. Velika ala sa sisom na leđima. (<i>kuća</i>)
550. O babă-n duos ku ljinđiku skuos. (<i>fragă-n duos</i>)	550. Baba u şumi sikilj iskezila. (<i>şumska jagoda</i>)
551. O bag tare, o skuot mualje, da đî-n kap ij mjarže balje. (<i>kîpacîna đî vardză akră</i>)	551. Stavljam je tvrdu, vadim je meku, a iz glave joj bale teku. (<i>glavica kiselog kupusa</i>)
552. O butuarkă đî ċij pljină đî skinċij. (<i>piparka</i>)	552. Lipova deblica puna varnica. (<i>paprika</i>)
553. O cîgankă trencuruasă şeđe ku bojeri la masă. (<i>varza</i>)	553. Dronjava Ciganka s gospodom za trpezom sedi. (<i>kupus salata</i>)
554. O fată mare îh iljek, şîađe pi dir- jek, şî ruađe malaj săk. (<i>vîrdarja</i>)	554. Jedna moma u jeleku proju glođe na direku. (<i>detlić</i>)
555. O mîcă zgaită mjarže pi kîmp şî sa kîntă. (<i>karăbilji</i>)	555. Jedna mačka razrogačka ide po- ljem i mjauče. (<i>gajde</i>)
556. O sablje unsă, îh pomînt duşă. (<i>nopîrka</i>)	556. Masna sablja u zemlju ode. (<i>zmija</i>)
557. O totîrlă totîrlată pi kunj bagată. (<i>ruata đî kar</i>)	557. Obruč obručen na klin navučen. (<i>kolski točak</i>)
558. O uaje saină dupa o rîdaşină. (<i>bruaska</i>)	558. Ovca se siva u korenju skriva. (<i>žaba</i>)

559. O vakă pljuadă, o suž pi kuadă.
(*lula*)
560. O vakă ruoše klanja manînkă, ši
nu sa satură.
(*fuoku*)
561. Op-trop, banj îngruop, funje-n-
cing, gjame astrîng.
(*duljec*)
562. Patru cetrinkurj, duauă bobi-
knurj, ši un čorombok.
(*uomu traže vičilji*)
563. Patru frac: duoj fug, duoj aljargă.
(*ruocîlji la kar*)
564. Patru propćice, patru šuljiće, pa-
tru stau, patru ij dau, patru sa ru-
agă la dumnjedzîu, ši un filfastan.
(*vaka ku vicălu*)
565. Pin avlija firconjija, ši sa-ntuarsă
jar' ašija.
(*mîatura*)
566. Pin stîklă trjaše, ši n-o sparže.
(*viđarja*)
567. S-auđe da nu sa vjađe.
(*vîntu*)
568. Sa-npreună sîrbaćiku ku njesîr-
baćiku să fije frac.
(*oltanjitu*)
569. Stă în apă, da nu sa adapă.
(*pjatra*)
570. Stă în kunj, da fund n-are.
(*topuoru*)
571. Stă în tufă da nu suflă.
(*uou-n kujb*)
572. Sučilji pljakă, da mijilji ramîn.
(*kikirjadză đî uoj*)
573. Supt un karpinjel žuakă un je-
purjel.
(*furka ku fusu*)
574. Šinś inš lukră la konak, da ješke
nu fak.
(*împlječitură ku ašilji*)

559. Smrdikravu kroz rep sišeš.
(*lula*)
560. Crvena krava stog proždere, i ne-
nasiti se.
(*požar*)
561. Hop-cup, sejem novce, širim kon-
ce a klubad sakupljam.
(*bundeve*)
562. Četiri cetrinke, dve bobinke i je-
dan čorombok.
(*čovek vodi zapregu*)
563. Četri brata, dva beže a dva ih jure.
(*kolski točkovi*)
564. Četiri uprta, četiri uvrta, četiri
stoje, četiri doje, četiri se bogu
mole, i jedan palavrtak.
(*krava i tele*)
565. Po avliji vrckala se, i na mesto
vratila se.
(*metla*)
566. Kroz staklo prođe, i ne razbije ga.
(*svetlo*)
567. Čuje se a ne vidi.
(*vetar*)
568. Sastaju se divlji i pitomi da se po-
bratime.
(*kalemljenje*)
569. U vodi stoji, al' se ne poji.
(*kamen*)
570. O klin visi, a dance nema.
(*sekira*)
571. U šumi stoji, a ne diše.
(*jaje u gnezd*)
572. Stotine polaze, a hiljade ostaju.
(*ovčji brabonjci*)
573. Pod jednim grabićem zečić igra
kao čigra.
(*preslica i vreteno*)
574. Petoro ljudi grade konak, a iverje
ne prave.
(*pletenje iglama*)

575. Šuara njagră bjasă, da bešina albă
jasă.

(koljaša)

576. Šumalkă, șumalkă, țe prind țe
falkă, șî dau ku cinje țe salkă.

(durjarja đincîlor)

577. Tata vjarđe, da kopiji ruošîj.

(kuornu ku kuarnje)

578. Trjaše pista apă, da nu sa adapă.

(umbra)

579. Tuoc kaj albj, numa unu ruoșu șî-j
baće pi tuoc.

(đincî ku ljimba)

580. Tuoc sa plîng, da jel kîntă.

(puopa)

581. Tuot arđe în koljibă, da koljiba nu.

(lula đî tutun)

582. Tutuk-bunduk, đî kuadă ăl duk.

(duljačilji)

583. Un buou kakă său.

(sfrjadîr)

584. Un kal ruoșu pin koșare säre.

(ljimba)

585. Un ljemn mare ku doasprîaše
krjenž, în tuata krjanga kîci un
kujb, în tuot kujbu kîci patru pui,
în tuot puju kîci șapće uauă.

(anu)

586. Un malaj ku doă fjacă.

(ogljinda)

587. Un muoš barbuos, mînă puorși-n
duos.

(pjapćînu)

588. Un rastău rîaše Dunîrja trjaše.

(nopîrka)

589. Un șuob ku unt, tuota lumja ung.

(Suarilji)

590. Un șur pljin đî alunje, ș-o nukă
mare în mižluok.

(șerju, stăljilji, Luna)

591. Un șușuljaće stă supt parjaće, în
tuaće părcîlji dă ku sažiaće.

(kuošnjica)

575. Poprdnu se crna vrana, snese pr-
dež od belana.

(kačamak)

576. Čumu čumicu hvatam za vilicu i
udaram o vrbicu

(zubobolja)

577. Otac zelen, a deca crvena.

(dren i drenjine)

578. Vodu prelazi, al' se ne ukvasi.

(senka)

579. Svi konji beli, samo jedan crven, i
mlati po svima.

(zubi i jezik)

580. Svi plaču, a on peva.

(pop)

581. Sve u kući gori, samo kuća ne.

(lula pušača)

582. Trupac-šupac, za rep ga vučem.

(dulek)

583. Jedno tele loj sere.

(svrdlo)

584. Crven konj po košari skače.

(jezik)

585. Veliko drvo sa dvanaest grana, na
svakoj grani po jedno gnezdo, u
svakom gnezdu po četiri ptića, u
svakom ptiću po sedam jaja.

(godina)

586. Jedna proja sa dva lica.

(ogledalo)

587. Jedan bradati čiča svinje u šumu
tera.

(češalj)

588. Hladno gvožđe Dunav prođe.

(zmija)

589. Sud sa maslom ceo svet omasti.

(Sunce)

590. Rešeto puno lešnika, i jedan orah
u sredini.

(nebo, zvezde i Mesec)

591. Jedan panj pored kuće na sve
strane munjama tuče.

(košnica sa pčelama)

592. Un tată are o mije di kopij: la tuoc
kumpîră kaşulj, numa luj nu pu-
aće.

(gorunu ku ginda)

593. Un Cîgan în cîganjije, ku o mije di
burgije.

(arişu)

594. Unde duarme rujan, nu măj dă
burujan.

(fuoku)

595. Urđiş-burđiş vržđik malaj, še la
škuală învacaj, păn' la kasă tot
zujtaj.

(školarju ku turta-n kjes)

596. Ursu muort, da urjakja zbaće.

(uša kăşî)

597. Vaka muartă, da macîlji vij.

(kasa)

598. Vaka muže, da vicălu fuže.

(puška ku plumbu)

599. Vaka-n ştală ku kuada afară.

(ljingura-n strakină)

600. Vîntu rastuarnă pomîntu.

(plugu)

592. Jedan otac ima hiljadu dece: svi-
ma kape kupuje, samo sebi ne
može.

(hrast sa žirom)

593. Ciganin u selu, sa hiljadu svrdala
po telu.

(jež)

594. Gde crvenko spava tu ne niče
trava.

(vatra)

595. Kreće-šeće parče proje, što me
u školi nauče, zaboravim sve do
kuće.

(učenik sa projom u torbici)

596. Medved mrtav, a uho mu mrda.

(vrata na kući)

597. Krava mrtva, a creva joj živa.

(kuća)

598. Krava muče, a tele fijuče.

(puška i zrno)

599. Krave u štali a repovi ispalj.

(panica sa kašikama)

600. Vetar zemlju pretura.

(plug)

Sl. 26 „Granje: zagonetka trajanja”.
Foto: D. Jelinčić, Rudna Glava 2014.

V

KÎNCÍȘE ĐI RUȘÎNJE
NJIPROPUSĂ-N SÎRBJAȘCE
EROTSKE PESME - NEPREVEDENA GRAĐA

*Lu ăja kare șćiu rumînjașce, să fije dulșacă,
da lu ăja kare nu șćiu, să fije momjălă să-l învjacă!*

2.08.19, 2000.

601. ÐUÐU

Raþanac, Milan Laptarju

Fuaje vjarde dă ajuþ,
 Ma înkaljekaj pră magaruþ
 Ðî pljekaj jo pîn la ćuþ.
 O luvaj pră drum la valje
 Ma întînji ku dada îñ kalje.
 „Bună dzîua dadă cîje,
 Ðî-c dau pula bît să-c fije?
 Amînduoþ kînd nj-am fuća
 Dumnjedzîu c-ar aþuta!”
 Ljegaj kalu dă un susaj,
 Trasăj la dada un futaj,
 Ðî îj raðikaj kraþi îñ grindă,
 Ðî ij pusăj pulonj îñ pizdă;
 Tună pula pîn îñ kuaje
 Ka kînd sparsă lupu uaje!
 Mjarþe pizda bombonjin
 Prîsupt gardu lu Kaljin,
 A ljinðiku spunje mulće
 Kî pră jal njima nu-l fuće.
 Ma kulkaj pr-aþernut
 Kînd maj pomenji s-ăl fut.
 Ma skulaj ku mac beljit
 Pră jel mam skomenjit.
 Kînd trasăj ku vîna pulji
 Învănăcî şerju îñ guri!
 Dur dur, murgulje, dur,
 Kînd stă pizda lîngă kur,
 Kum nuj puće lor ś-o fuće?
 Kînd sa bagă îñtr-a pişuare,
 Kum nu muare dă putuare?

Şađe moþu pră patul
 Kuocăj’ baba prînga kur.
 Şađe moþu pră rastău,
 Ðî-ş unze pula ku său,
 Kî dă sara să sprimjaşće,
 Kî ku pizda rătujaşće.

Vaku pula-ş vakujaşće
 Kar me şćije dal uðaşće?
 Şađe moþu pră procap,
 Ðî ş padukje pula îñ kap.
 Luvă baba spolbatură
 Ðî îl trosnju pră muoþ îñ pulă,
 Şađe moþu îñ kur şî urlă.
 A še faş moþu gajdaş?
 Žîpuj baba fućolaþ!
 N-am njiþ brită njiþ kustură,
 Ma kinuj ku bjată pulă.
 Ćuşulje lovićar buala
 Şe fakuþ pizda ka uala?
 Dur dur murgulje dur
 Kum stă pizda lîngă kur
 Audz mă, moþu gajdaş,
 Dă še dă pizdă nu će laş?
 Numa las pîñă muor,
 Kînd îm dă pizdă baş mi duor!

602. VINJE ĆUÐU ÐI LA MUNĆE

Gornjane, Slavoljub Radulović Cisterna

Vinje ćuþu ði la munće
 Ku triþ pjetre pista frunće.

*Op, zdrînk, şî jară zdrînk,
 Vino, bălo, śi c-o-nping
 Kă asta-j mare ðe spinare,
 Şî măj bună trjabă are.*

Vinje ćuþu ði la muară
 K-o pujkică njagră-n puală.
 Jo-j ðizljeg izmjanjilji,
 Ja kaskă gurica,
 Jo-j bagaj puljica.

*Op, zdrînk, şî jară zdrînk,
 Vino, bălo, śi c-o-nping
 Kă asta-j mare ðer spinare,
 Şî măj bună trjabă are.*

Šađe ćušu la parjaće
 Š-ar fuća kîća fjaće,
 K-ă pula krîstavjaće!

*Op, zdrînk, ši jară zdrînk,
 Vîno, bălo, sí c-o-nping
 Kă asta-j mare đer spinare,
 Šî măj bună trjabă are.*

Šađe ćušu pi procap
 Š-ăș padukje pula-n kap.
 Ćušu mînkă lapće gruos
 Š-îj sa faće pula uos.

*Op, zdrînk, ši jară zdrînk,
 Vîno, bălo, sí c-o-nping
 Kă asta-j mare đer spinare,
 Šî măj bună trjabă are.*

Šađe ćušu la fîntîă
 Kată pizdă đ-a batrîă
 Kă n-a futut o stamîă.
 Vinje ćušu đî la uoj
 Šî va fuće pj-a mînduoj.

*Op, zdrînk, ši jară zdrînk,
 Vîno, bălo, sí c-o-nping
 Kă asta-j mare đer spinare,
 Šî măj bună trjabă are.*

603. ĐIKAJ, ĐIKAJ, ĐIKAJ-ĐA

Đikaj, đikaj, đikaj-đa,
 Nu măj puot, ma-š mărita!
 Nu vrja muma sî ma đă
 Parke o să ma fută ja!
 Ja nu vjađe, bolbojata,
 Kă pe ja o fuće tata,
 Da pi minje nare šinje,
 Ao, lălă, vaj đe minje!

Marită-ma, mujkă-fa,
 Kî mja krjeskut pizda-mja
 Măj mare đî kîa tja!
 Să lje luvăm la masură
 A kuj je măj mare la gură!

PIKURARJEŠĆ, ĐI RUŠINJE

*Kinćišilji kare lj-a fakut or lj-a kîntat
 păkurari, pazînd vićilji ši aljergînd
 dupa păkurarică, skrisă šă adunaće đin
 tuaće părcîlji*

604.

Diri, diri, moš-Marinje,
 Še-c atîrnă pi la vînje?
 Duauă gjamje ši un mosuor
 Šî un kurkan ku kapu guol!

605.

Pinga gardu lu Marin
 Trjaše pizda bombonjind,
 Da ljindîku spunje mulće
 Kă pi jel njima no-l fuće!

606.

Še faš muošulje-n patul?
 Župuoj baba, futo-n kur!
 Nam bîrsag, ši nam kustură,
 Šî ma kinuj ku asta pulă!

607.

Šîađe mošu pi źuban,
 Unže pula ku katran,
 Dă la babă supt krecan!
 Baba dzîše „puće” -
 Muošu baš ar fuće!

608.

Đi la paje păn la paje
 Sîarje pizda la bataje,
 Da ljindîku ku kutîtu
 S-îj taje la pula gîtu!

609.

Đi la klaje păn la klaje
 Sări pizda sî ma taje!
 Fakuj pula zburatură
 Š-o ljipij pista gură!
 Ma fakuj un šokîcuoj,

Šî ma bagaj supt razbuoj,
Šî vadzuj icîlji pân-sa skimbă
Šî ljindîku pân-sa strîmbă!

610.

Fuće fata no lasa,
No lasa să-nbătrînjaskă
Kîj sa faşe pizda jaskă,
Da ljindîku uskatură
Šî ci zgîrîje la gură!

611.

Fuaje vjarde, galapăr,
S-a suit beljita-n pâr,
Da fjačilji ij dau okuol!
Da una, măj batrînă,
Aljerga ku kîrpa-n mîna!
Aljerga, sa vajkara
Kî sa beljit făr di ja!

612.

A pljekat pizda pi parău,
Pula spunje: „Mjerg šî jeu!”
„Fuž đ-ašija, mac umflat,
Kî će-ngit njirugumat!”

613.

Ma mînă muma la munće
Ku gîndu ku nu m-aş fuće!
Njiş la munće na-žunsăj,
Ma futuj di ma rupsăj!
Sî nu jerjară floşilji –
În sparza dauožilji!

614.

Ma kulkaj asară-n cîndă
Ku kapu pi kîramidă
Šî fakuj albjacă-n pizdă!
Dau ku aku, dau ku sula –
Nuje ljaku ka ku pula!

615.

Ma suij în iljiljak
Sî vād kaprilji še fak.
Kaprilji pask jarba bună
Da fjačilji ma trag di pulă!
„Lasîma fată di pulă
Kî-t zdau un pumn pista gură!”
„Sî-n daj šî duoj pista nas,
Jo đe pulă nu ci las!”

616.

Krca, krca pi malaj,
Bună fată kîpataj
Da la pizdă n-o kataj!
Las’ k-o kat điminjacă
Kînd ma dau ku ja pi gjacă!

617.

Fusăj la šadzătuarje,
Šadzuj pi skamn ku trij pişuarje!
Skamnu kadzu, pula sa vadzu!
O luvară, o-nvrćiră, o rusuşiră
Šî la kap o beljiră!

618.

„Şe lukri, mîndro, în suobă?”
„Župoj pizda, fak tuobă,
Da ljindîku buboşăl
Sî kićim pula ku jel!”

619.

Pin sakară ku bužuor
Sîtare pizda-n tru-n pişuor,
Da pula aljargă ku kapu guol!

620.

Baće tuoba la Moldova
K-a murit baba Jova!
Las-sî muară, futo-n kur,
Kî ljindîku nu j-a fuost bun!

D-Comp, 2007.

VI

ASKULTAC POVASTA MJA
SASLUŠAJTE MOJU PRIČU

NAZIV PROJEKTA:

ASKULTAC POVASTA MJA

(„Saslušajte moju priču“)

NOSILAC PROJEKTA:

Udruženje građana „Pekus” Majdanpek

AUTOR PROJEKTA:

Paun Es Durlić, dipl. etnolog

LOKACIJA REALIZACIJE:

Sela Porečke Reke (Boljetin, Mosna, Golubinje, Miroč, Topolnica, Klokočevac, Crnajka, Rudna Glava) i Gornjeg Peka (Vlaole, Jasikovo, Leskovo, Debeli Lug, Majdanpek); završna smotra u Blizni, zaseoku Rudne Glave.

OČEKIVANI REZULTATI:

- usporavanje procesa odumiranja vlaščkog jezika kroz ohrabrenje Vlaha kojima je on maternji da ga koriste u svakodnevnom životu, da ga usavršavaju i prenose na mlade naraštaje.

POZADINA PROJEKTA:

Projekat se pokreće na osnovu rezultata višegodišnjeg sistematskog etnološkog istraživanja tradicionalne kulture Vlaha istočne Srbije, koje je u vlaškim selima istočne Srbije sproveo autor projekta, diplomirani etnolog Paun Es Durlić sa svojim saradnicima, dok je radio kao kustos u Muzeju u Majdanpeku. Ova istraživanja su pokazala da je vlaška kultura zahvaćena potpunom devastacijom, usred nepovratnih procesa globalizacije s jedne strane, i akulturacije kao regionalnog procesa, s druge strane; zbog toga se gotovo svi elementi vlaščkog etniciteta gube kroz supstituciju sa elementima srpske kulture, u koju se Vlasi utapaju, po svemu sudeći nepovratno. Navedeni procesi imaju posebnu težinu zbog toga što vlaška kultura nije izučena u meri u kojoj ova nacionalna manjina zaslužuje, a u delu u kome je istražena, vidna je tendencioznost, jednostranost i površnost. Istraživači upozoravaju da se u naše vreme i pred našim očima odvija poslednji čin nestanka Vlaha, uprkos priznatom statusu nacionalne manjine, zato što se njihov specifičan jezik, kao poslednji autentični element etničkog identiteta, sve manje govori, ne samo javno nego i u kući, unutar porodice, gde je sve češći slučaj da stariji govore vlaški, a mlađi sa njima isključivo srpski! Pošto su istraživanja pokazala da je danas vlaški jezik koliko-toliko najbolje očuvan na području Porečke Reke i Gornjeg Peka, UG „Pekus” je našao za shodno da se upravo tu pokuša sa poduhvatom čiji je osnovni cilj da se proces odumiranja ovoga jezika uspori, ako ne i potpuno zaustavi.

CILJEVI PROJEKTA:

A. Opšti ciljevi:

- sistematsko terensko rekognosciranje sela Porečke Reke i Gornjeg Peka radi otkrivanja znalaca vlaščkog jezika i talentovanih kazivača vlaških umotvorina;
- audio-vizuelno snimanje ~~del~~ ~~iz oblasti~~ vlaške narodne književnosti in situ i

motivisanje talentovanih kazivača da uzmu učešće u takmičenju na Saboru;

- realizacija Prvog Sabora kazivača u Blizni, zaseoku Rudne Glave;

- obrada građe prikupljene na terenu i na Saboru, i štampanje dvojezične Zbirke sa paratećim DVD;

- otvaranje sajta i prenos građe na sajt;

- obogaćenje turističke ponude Opštine Majdanpek novim sadržajima iz oblasti kulturnog turizma;

- prepoznavanje Opštine Majdanpek kao političke zajednice koja snažno doprinosi afirmaciji prava nacionalnih manjina.

B. Posebni ciljevi:

- afirmacija i popularizacija Sabora na celom području istočne Srbije, kako bi se u narednim godinama u takmičenje uključili i predstavnici Vlaha iz ostalih regiona, a finansiranje prebacilo na više instance;

- afirmacija i popularizacija Sabora na području Banata radi uključenja predstavnika banatskih Rumuna u takmičenje, s obzirom da i tamošnji seljaci govore srodnim dijalektima kao i Vlasi istočne Srbije;

- međunarodna afirmacija Sabora radi uključenja Vlaha Balkana u njegov rad u narednim godinama;

- upis jezika Vlaha Porečke Reke i Gornjeg Peka u Registar nematerijalnog kulturnog nasleđa Republike Srbije, a potom i stavljanje na UNESCOVU listu „Živih ljudskih riznica“;

- stvaranje uslova za održanje naučnog skupa kao prateće manifestacije, sa širokim spektrom stručnjaka, od lingvista i folklorista, do etnologa i antropologa.

Sl. 27 Blizna, zaselak na putu Rudna Glava - Majdanpek, izabrana je za mesto održavanja Sabora jer je ovde 1974. godine počelo prvo sistematsko sakupljanje vlaških narodnih umotvorina u Republici Srbiji.

TAKMIČARI FINALNOG DELA SABORA

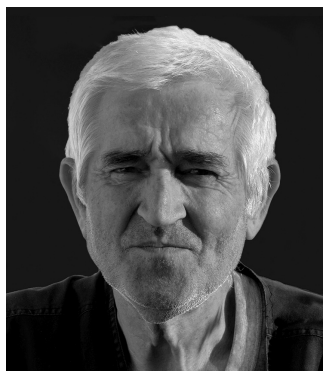
Marica Tauz - I mesto

Zorica Rucić - II mesto

Nedeljko Žujica - III mesto

Dragi Božinović Šurda

Mario Poljaković

Jelenko Trifunović

Sl. 28 Žiri Sabora, s leva: Borislav Paunović iz Rudne Glave, Mirko Šalarević iz Majdanpeka, predsednik žirija, i Paun Ilić iz Tande.

FATA KOCKARE KU CARU

Isikuva, Marica Tauz

Povasta še în pildă la „Askultac povasta mja” a kuprins loko-l đintînj.

Avut un uom š-o mujarje doj fišuur. Unu a fost măj kockarj, unu măj pruost. S-a ginđesk kum sã-l înkockarjaskă kîta pj-al pruost. Lji dă-n gînd sã-l mînje la pijac, ku un lukru kockarjesk.

„Kopilje, điminjacă sã jaj uojlji, šă sã će duš la pijac sã lji vindz. Ama banji sã duš da šî uojlji sã-ntorš la lok.”

Še sî fakă saraku kopilo-a, adună uojlji šî pljakă la pijac. Mjarže šî sa ginđašće še sî fakă. Mejregînd ăl prinđe nuapća pi lînga vro koljibă. Đi sikiracije, da šî đi frikă, însape sî sa plîngă. Întrauša koljibi s-a putrîvit o fată. Sa ujtă la jel fata-ja šă-l întabă:

„Kare iš tu šî đî še ci plînz?”

Jel ij spunje tot šî je šî kum je.

„Nu ci căme tu njimik”, spunje fata. „Numa dăj tu la nuoj sî dormj nuapća-sta, da mînje jo ci-nvăc še sî faš!”

Điminjaca ij dă fuarfišilji đî tuns uojlji, šă-j spune:

„Tunže uojlji šă duće ku lîna la pijac. A kolo vind-o, šă vinu la nuoj, ja uojlji šă mînjilji la kasă! Aša o sî će-ntuorš šî ku banji, šî ku uojlji, kum a katat parincî tij!”

Kopilu aša faše. Tunže uojlji, vinđe lîna la pijac šî sa-ntuarše la kasă ku uojlji la număr šă ku banj în pungă.

Ăl întabă parincî kum j-a dat luj îng gînd sî fakă aša, jel înkuaš-înkolo, la urmă do spunje kă l-a-nvacat o fată. Parincî ăl jau šî s-a duk ku jel la fata-ja, tare lji sa-mpare šo-npecăšk šă-l însuară ku ja.

Dupa kîta vrjame vinje vjasta kă

621. MUDRA DEVOJKA I CAR

Jasikovo, Marica Tauz

Priča koja je u takmičenju na Saboru „Čujte moju priču” osvojila prvo mesto.

Imali čovek i žena dva sina, jedan je bio bistar, a jedan priprost. Razmišljali su kako da ovoga priprostog učine bistrijim. Dosete se da ga pošalju na pijac sa jednim neobičnim zadatkom.

„Momče, sutra ujutru da poteraš ovce na pijac da ih prodaš. Ali i novac da doneseš, a i ovce da vratiš nazad!”

Šta da učini siroto dete, pokupi ovce i potera ih na pijac. Ide on i razmišlja šta da radi. Idući tako omrkne kod neke kuće. Od brige, ali i straha, počne da plače. U dvorištu te kuće zadesila se neka devojka. Gleda ga ta devojka, i zapita:

„Ko si ti i zašto plačeš?”

On joj kaže sve šta je i kako je.

„Ne brini više”, kaže mu devojka. „Navrati i prenoći ovu noć kod nas, a ja ću te sutra naučiti šta da radiš!”

Ujutru mu da makaze za šišanje ovaca, i kaže:

„Ošišaj ovce i otidi na pijac sa vunom. Prođaj je, a onda dođi i poteraj ovce kući. Tako ćeš se vratiti i sa novcem, i sa ovcama, kako su tražili tvoji roditelji!”

Momče tako učini. Ošiša ovce, prođavunu na pijaci i vrati se kući sa ovcama na broju, i parama u kesi.

Pitaju ga roditelji kako se setio da tako uradi, on tamo-vamo, na kraju prizna da ga je tome naučila neka devojka. Roditelji ga povedu kod te devojke, ona im se mnogo dopadne te je isprose, i ožene ga njome.

Posle nekog vremena stiže vest da

caru dăruje lumja kare sa raspunde vi-
kljan la vro-ntrăbaşunje. Auđe fata-ja
şe-ntrabă caru, şă auđe kă njima n-a
măj dat raspuns să fije pi vuoja lu caru.
Kjamă ja pi sokrî-su şă-l învacă şe să
spună.

Sa duşe sokrî-su, kînd ažunze la
rînd, caru ăl întrabă:

„Kît je đî skump plugu mjeu đî aur?”

„Ka trij pluoş đe vară!” sa raspunde
suokru, kum l-a-nvacat nuora. Mult ij
s-a-mparut raspunsu la caru, şî-l în-
trabă kum aja j-a dat în gînd, şî đî kolo
păna kolo, jel do spunje la caru kă
l-a-nvacat norî-sa.

„Atunşa”, spunje caru, „kat să-m vină
aja mujare mînje, ama să baže sama bi-
nje să vină njiş inbrakată, njiş đizbra-
kată, njiş pe sus, njiş pe žos!”

Sa-ntuarşe jel întristat la kasă šă
spunje la norî-sa ś-a krişit caru.

„Nu cí griži njimika!” spune nora.

Điminjaca ja un pişuor înkalcă, unu
deşkulcă, burka o mînjikă înbrakă, una
lasă đizbrakată, o bîrcă înplecită, una
đisplječită, punje un pişuor pe magari,
ku unu mjarže pe žuos, şî sa duşe la
caru.

Kînd o vjađe caru, mult sa miră kă
aşa mujarje viklanjă în cara luj n-a măj
vadzit, şî uodma o-ntrabă dar vrja ja
să-j fije mujare.

„Vrjeu”, spunje ja, „ama sî-ndaj voj-
ska tja numa doă dzîlje să fije supt
mîna mja!”

„Zdau!”, spunje caru.

Aduna ja vojska š-o komănduje:

„Pi caro-sta să-l omarîc, kă nuje đî
njimika, şă să va punjec alt car!”

Aşa lj-a spus, şî s-a-ntuors la prostu
ij, să trajaskă ku jel.

car nagrađuje ljude koji znaju mudro
da odgovore na neko njegovo pitanje.
Čuje ova devojka šta car pita, i čuje da
još niko nije uspeo da zadovolji cara
svojim odgovorom. Pozove svekra i
nauči ga šta da kaže.

Ode svekar i kad dođe na red, car ga
zapita:

„Koliko košta moj zlatni plug?”

„Kao dve letnje kiše!” odgovori sve-
kar kako ga je naučila snaja. Mnogo se
caru dopadne odgovor, i zapita ga kako
se toga setio, i tamo-ovamo, on prizna
caru da ga je takvom odgovoru naučila
snaja.

„Onda”, kaže car, „tražim da mi ta
žena dođe sutra, ali dobro da pazi da
mi dođe ni obučena, ni gola, ni da hoda
po zemlji, ni da ide nad zemljom!”

Vrati se svekar kući zabrinut i kaže
snaji šta je car poručio.

„Ne brini ništa!” kaže snaja.

Ujutru obuje se na jednu nogu, a
drugu ostavu bosu, kaput navuče na
jednu ruku, drugu ostavu golu, jednu
pletenicu uplete, drugu rasplete, jednu
nogu prebaci preko magareta, drugom
je hodala po zemlji.

Kad je car vide, silno se začudi jer
takvu mudru ženu u svome carstvu
još video nije, i odmah je zapita da li bi
ona htela da mu postane žena.

„Hoću”, kaže ona, „ali da mi daš svo-
ju vojsku da mi samo dva dana bude
pod mojom komandom.

„Dajem!” kaže car.

Okupi ona vojsku i naredi:

„Ovoga cara da ubijete, jer nije ni za
šta, a sebi da postavite drugog cara!”

Tako im je rekla, i vratila se svom
prostaku, da živi s njim.

KUM JE PI LUMJA-JA

Bliznja, Zorica Rucan

Povasta še în pildă la „Askultac povasta mja” a kuprins loku a dojlja.

S-a suit uomu în ljemn sî darîme la frundză, da pi drum trjaše un drumaş şă-j spunje:

„Bre, tu o sî kadz đin ljemno-la!”

Da aăla întrabă:

„Đi unde šćij tu k-o sî kad?”

„Đi unde šćiu, šćiu, ama tu aj sî kadz!”, spunje drumăşu şî pljakă đ-aşija.

Aăla đin ljemn faşe kum faşe, ij skapă pişuoru đî pi vro krjangă şî kađe đin ljemn. Avut naruok, nu s-a vîtamât. Sa skuală, şî pljakă dupa uomo-la să-l întrîabje, şî-l ažunže, şî-j spunje:

„Bre, kum šćij tu tuot aša đî binje, kî jo kadjuz kum tu-nspuşăş?! Đ-aja sîn spunj tu akuma kînd o sî muor, kă krjed kă šćij şî pi aja?”

Aăla ij spunje:

„Ja kalu, şî ja o parjake đî saş şî împlej đî borcuanje, punje pi kal, şî-nkaljikă-će şî tu pista tovar şî s-o jaj îndal, în sus. Dakă kalu bjasă đî trij uorj, tu iš gata, muorj, dakă kalu nu bjasă atîta, tu nu muorj, ramînj viu.”

Aša aăla faşe. Punje tovaru ku borcuanje pi kal, sa-nkaljikă şî jel, şî pljakă ku kalu-ndal, pi vro rîpă.

A mjers kîta, kînd kalu o dată bjeşî. Kalu „trt!” da jel:

„O, lălă, cînje pi alalalće bjeşînj, mînkajăş!”

A mjers măj kîta pi rîpă, kînd kalu đ-adauară: „trt!”, jel:

„Au lălă, cînje pi alalaltă bjeşînă, cu-kaušo!”

Ama kalu kînd do ažuns la vîru rîpi, do bjeşî đ-atrilja uorj, şî uomu đî pi

622. KAKO JE NA ONOM SVETU

Blizna, Zorica Rucić

Priča koja je na Saboru „Čujte moju priču” zauzela drugo mesto.

Popeo se čovek na drvo da kreše lišnik, a pored prolazi neki putnik i kaže mu:

„Bre, ti ćeš pasti sa tog drveta!”

Ovaj ga pita:

„Otkuda ti znaš da ću pasti?”

„Odakle znam, znam, ali ti ćeš pasti!” kaže putnik, i pođe dalje.

Onaj na drvetu učini nesmotren pokret, smakne mu se noga sa neke grane, i on padne. Imao sreću da se nije povredio, pa se diže i pohita za onim putnikom. Stigne ga, i kaže mu:

„Bre, odakle ti sve znaš tako dobro, jer ja padoh kako mi ti reče?! Zato sada da mi kažeš kad ću umreti, jer verujem da i to znaš?”

Onaj mu kaže:

„Uzmi konja i bisage, napunih ih kamenjem i natovari na konja, zajaši i ti preko i poteraj konja uzbrdo. Ako konj prdne tri puta, ti si gotov, umrećeš, ako ne prdne toliko puta, ti nećeš umreti, ostaćeš živ.”

Ovaj tako uradi. Natovari konja kamenjem, zajaše i on, i potera ga uz neki uspon.

Nije išao mnogo, a konj prdne. Konj „trt!” a on:

„O lele, zadrži ostale prdeže, pojedem ih!”

Išao još malo napred usponom, kad konj po drugi put „trt!”, on:

„O lele, zadrži sledeći predež, ljubim ga!”

Ali kad je konj stigao na vrh uspona, prdne i treći put, i čovek sa konja pad-

kal kađe muort în drum.

Vinje đin vro parće puopa ku furka ku trij kuarnje pi umîr, a pljekat ša adunje la fîn, šî ăl vjađe încîns în drum šă-l întabă:

„Še staj, bre, aši în drum, trîncît? Še cî?”

Da aăla spunje:

„Mort mis muort, viu njiškî!”

Aša ăl întabă đî vro doă-trij uorj, šî kînd aăla tot aša spunje, popa ăl kîr-pjašće ku furka pista kur.

Aăla sîare, sa skuală, šî sa punje în fuga. Sa duše la koljibă, šă aluj ăl întabă undă-a fuost. Jel spunje:

„Am fuost pi lumja-ja!”

Sa miră a luj, šă-l întabă:

„Šî kum je akolo?”

„Eee, bun je akolo, numa đî puopj nu puoc traji, kă odată dau da la trij luokurj cî duare!”

ne mrtav na zemlju.

Naide odnekud pop sa trorogom vilom na ramenu, krenuo da skuplja seno pa vidi ovoga ispruženog na sred puta, i pita ga:

„Što ležiš, more, na sred puta? Šta ti je?”

A ovaj mu kaže:

„Mrtav sam mrtav, živ nimalo!”

Pita ga tako dva-tri puta, i kad vide da mu ovaj sve isto odgovara, pop ga oplete onom vilom preko leđa.

Čovek skoči, digne se i nagne u beg. Ode kući, a njegovi navale da im kaže gde je bio. On im veli:

„Bio sam na onom svetu!”

Začude se njegovi, pa ga pitaju:

„I kako je tamo?”

„Eeee, dobro je tamo, samo se od popova ne može živeti, jer jednom udaraju, a na tri mesta boli!”

BABA, VRÎŽÎTUARE MINȘINUASĂ 623.

Ljiskuaia, Nedeljku lu Mlađenješćî

Povasta še în pildă la „Askultac povasta mja” a kuprins loku a triljja.

A fuost un muoš š-o babă, š-a fuost rău saraś, n-avut njiś banj da njiś kîmp sî pună ka lumja alaltă. Mult s-a nîkazît pănă nu lj-a dat în gînd še sî fakă, sî skîape đî la aša nakaz. A rašît baba sî sa fakă vrîžîtuare kare vjađe tuot adăverat în buobe, dakă đin đeskîncîise n-a šcut njimika. Muošu îmblă pin sat, sa ujtă binje kare še are bun đî furat, šî nuapća sa duše šă fură, šă pitulă vrundîva în duos. Da baba vrăžîtuarja pjeurmă giśašće unde je. Aša s-a dus nuapća đîntînj la vrunu šî j-a furat bou. L-a tras în duos šî l-a ljeat đî vrun ljemn. Mînje dzî sa duše-n sat, trjaše

BABA, LAŽNA VRAČARA

Leskovo, Nedeljko Žujica

Priča koja je na Saboru „Čujte moju priču” zauzela treće mesto.

Bili deda i baba, i živeli jako siromašno, nisu imali ni pare, a ni zemlju da obrađuju kao ostali ljudi. Mnogo su se mučili dok se nisu dosetili šta da rade da se izvuku iz te bede. Rešila baba da se proglasi za vračaru koja sve vidi u zrnima, iako od bajanja nije znala ništa. Čiča obilazi selo, gleda ko šta ima dobrog za krađu, noću ode i ukrade, i to sakrije negde u šumi. A posle baba „vračara” lako „pogodi” gde je ukradena stvar. Tako je čiča otišao prve noći i nekome ukrao vola. Odvu- kao vola u šumu i vezao za neko drvo. Sutradan ode u selo, prođe pored kuće onih koje

pi lînga kasa lu äja ði la kare a furat, šî kînd ij auðe kã sa vajtã kã a dat ði šćetã, jel s-abaçe la ij, šã lji spunje:

„Nu va vajtarîc, numa jut la baba mja kî ja je vrãžîtuare, šî va spunje unde vi bou!”

Sa duk ij la babã, baba sa ujtã-n buobe, šã lji spunje:

„Äci, bobilji aratã kî je bou vostru îñ kutare duos, ljegat ku trij nodurj ði fago-l mare! Dušecî-va kã-l aflac!”

Ij n-a do kredzut, a gîndîť kã baba minće, ama aj sã do dukã, sã vadã. Kînd akolo: bou la luok und-a spus baba, stã ljegat ði fago-l mare! Juta s-audzîť pin sat kã je kutare babã vrãžîtuare capîñã, šã vjaðe tuot.

Sara laltã mošu sa duše la alcî, furã kalu šã-l pitulã îñ duos îñ alt luok. Mînje dzî lumja-ja kum a vadzut kã nuje kalu, n-a mãj ašćetat, numa juta la babã. Baba šî luor katã-n buobe šî lji spunje ðirjept unde uocî a pitulat kalu.

Aša ði dzî îñ dzî. Muošu nuapća furã šã pitulã, da baba mnînje dzî gišašće. S-audzîť ðe ij pin cara îñtrjagã.

Audzîť ði babã šî caru, šî a trîmjес dupa babã kînd ij sa pjerdut injelu. A krjedzut jel kã puaçe fi injelu furat, ama n-a šćut kum sã prindã uocî šî sî îñtuarkã injelu.

Ažuns baba la caru, šã caru ij spunje šî je:

„Krjed kã mi s-a furat injelu. Tu sã-m spunj mije unde je, sã puot sã-l îñtuork, kî fara injel puot sã pjerd amparacîja!”

Baba, saraka, muare ði frikã, kã nu šćije njimika, da sa ćjame kã o omuarã caru kînd o pinðe kî je minšinuasã. Sa ruagã ði car:

„Lasî-ma o nuapće sã stau aiša, sã sîmt luoku, šî mînje îc spun še je ku

je pokrao, i kad çuje kako se žale da su pretrpeli štetu, on navrati kod njih, i każe im:

„Ne jadikujte, nego brzo kod moje babe, ona je vračara i reći će vam gde vam je vo!”

Odu ovi kod babe, baba baci zrna, promeša ih, i każe im:

„Evo, zrna pokazuju da je vaš vo u toj i toj šumi, vezan sa tri čvora za veliku bukvu! Idite i naćiće te ga!”

Oni nisu sasvim verovali, mislili su da baba laže, ali reše ipak da odu, da vide. Kad tamo: vo na mestu gde je baba rekla, stoji vezan za veliku bukvu! Brzo se pronelo kroz selo da je ta i ta baba jaka vračara, i da vidi sve

Sutra veče čića ode kod drugih, ukrade konja i sakrije ga na drugom mestu. Sutradan, oni ljudi čim vide da im nema konja, ne čekaju nego brzo kod babe. Baba i njima promeša zrna i kažem im gde su lopovi sakrili konja.

Tako iz dana u dan. Čića noću krade i sakrije, a baba sutradan gata u zrna. Pročulo se to po celom carstvu.

Čuo o babi i car, i pošalje po nju kad mu se izgubio prsten. Verovao je da je prsten možda ukraden, ali nije znao kako da otkrije i uhvati lopove, i da vrati prsten.

Stigla baba kod cara, i car joj każe šta je:

„Verujem da mi je prsten ukraden. Ti da mi kažeš gde je, da mogu da ga vratim, jer bez prstena mogu da izgubim carstvo!”

Baba, sirota, premire od straha jer ne zna ništa, boji se da će je car ubiti kad otkrije da je prevarant. Zamoli cara:

„Pusti me da provedem ovde jednu noć, da osetim mesto, pa ću sutra da ti

injelu.”

Ij dā caru o odaje di durmit, šā punje stražārj înarman sâ pazaskā la ušā. Baba saraka na putu sâ duarmā di frikā, numa a-nseput sî sa lălaje šî sâ-š rupā pāru den kap. Stražāri aud, šā spun unji la alcî:

„Lălā, asta vrāžîtuare šcîje tuot! Are sâ nji fakā ku aj rāj, šā sî nji omuare, numa ajde sâ-ntoršem nuoj kumva injelu la caru!”

Kā ij a fuost aāja uoc ś-a furat injelu caruluj.

„Pā kum sî fašem?”, întabā un stražārj.

„Sa-l dām la gîska guljeratā, sâ-l îngitā, šā caru n-o sî puatā sâ baže vina noā. O sî gindaskā kā ja pikat di la žežît îmbîlînd pin avljije, šî gîska a dat pista jel, šî l-a-ngicît!”

Aša ij fak, ama baba, fînka a fuost pumenjitā, audžît tuot. Minjedzî, o kjamā caru, ja sa faše kā katā-n buobe šā „vjade” kā injelu luj a-ngicît gîska guljeratā.

Caru prinde šā taje gîska, aflā injelu šā dāruje baba k-o gramadā de banj!

Aša baba ku mošu sa do-nbogacît ku minšunj.

kažem šta je sa prstenom.”

Da joj car jednu odaju da prespava, i postavi stražu da pazi na vrata Sirota baba nije mogla da zaspi od straha, nego je počela da leleče da čupa kosu sa glave. Stražari je čuju, i kažu jedan drugom:

„Lele, ova vračara zna sve! Ima da nam naprati čini, i da nas ubije, nego hajde mi nekako caru da vratimo prsten!”

Jer to su bili oni što su caru ukrali prsten.

„Pa kako da učinimo?”, pita jedan stražar.

„Da ga damo grivastoj guski, da ga proguta, pa car neće moći nas da okri- vi. Pomisliće da mu je ispaao sa prsta šetajući po avliji, da ga je guska našla, i progutala!”

Tako oni urade, ali baba, pošto je bila budna, čuje sve. Sutradan, pozove je car, ona odglumi da „vidi” u zrnima kako je prsten progutala grivasta guska.

Car uhvati i zakolje gusku, nađe prsten i nagradi babu gomilom para.

Tako su se deda i baba konačno obogatili na lažima.

KLINGA, ŠKOLARJU DRAŠILOR

Arnaglaua, Dragi Šurda

Avut majka trij kopij. Pj-al māj mare l-a dat la zanat di kroituorj, sâ fakā cualje di vojskā, pj-alalt la dat di papukarj, sâ-nvjacā sâ kîrpjaskā înkîlcamîntu la lumje, da ku al māj mik n-a šcût še sî fakā k-a fuost ljenuos šî nu l-a tras injima njiś la un lukru. L-a kje-mat Klinga. Aja aj duoj a gaćit zanatur-lji, s-a kîsîtorit šî s-a dat băškā, lukrā pi banj di kasa luor, šā dau ažutuorj šî

624. KLINGA, ĐAVOLJI UČENIK

Rudna Glava, Dragi Božinović Šurda

Imala majka tri sina. Najstarijeg je dala na krojački zanat, da izrađuje odeću za vojsku, srednjeg je dala za obučara, da nauči da popravlja obuću ljidima, a sa najmlađim nije znala šta da radi jer je bio lenj i nije ga zanimao nikakav posao. Zvao se Klinga. Ona dvojica su završili zanate, odvojili se i skućili, rade za novac za svoju kuću, ali pomažu i majci koliko mogu. Klinga

la mumî-sa kît puot. Klinga njimika nu lukră, trajašće în šaljlji lu mujkî-sa.

S-aduše mujkî-sa odată la fîntînă dupa apă, șă așcetînd sî sa umplje va-surlji, șușnjașće:

„Oooj, foj-foj-foj! Nușcu še sî ma măj fak!”

N-a șcut kă șușnjala-ja a fuost de-skîncîku ku kare s-a skuos drași đin baltă în apruape đî fîntina luor. Dupa a trijlja șușnjit, jasă draku ș-o-ntrabă:

„Majko, đî še nji strîž?”

Mujarja sa spomîntă șă spunje:

„Nu va strîg pi vuo, numa șușnej-sk đî trjaba mja, kă am mare nakaz pi kap!”

„Șe nakaz aj?”

„Am tri fișuorj, duoj sînt kum trăbe, gačiră zanatu, lukră șă au mare dobîndă, da al măj mik a ramas ku minje, ama nuje njiș đ-o trjabă! Njiș nu šćije njimik, njiș nu lukră njimik, da njiș nu vrja să-nvjacă să lukre šuava! Așa je!”

Draku ij spunje:

„Atunša dănje-l nuaă! La noj o să-nvjacă vrun zanat sigurat, șă o să fije bun șă đî cinje, șă đî jel!”

„Da kum să fak đî să-l va dau?”

„Du-l ku cinje mînje la baltă, șă noj ăl luvăm!”

Mînje-dzî vinje ja ku Klinga la baltă, la mincît kă nu sa sîmće bun, șă-j trăbe așutorj la vasurj pljinje. Kînd la baltă nuje njima.

„Oooj, foj-foj-foj! Nuje njima, đizaba am venjit!”

La aja, đodată draku ka sfulđiru jasă đin baltă, traže kopilu đî la maržînă în apă, da la mujare spunje:

„Duće la kasă șă nu ci griži, trij anj kopilu o să fije la noj, șă atunša că-l în-tuaršim!”

Așa dzîsă, ši sa perdu în baltă!

ne radi ništa, lenčari i živi na majčinoj grbači.

Jednom prilikom ode majka na izvor po vodu, i čekajući da se sudovi napune, teško uzdahnu:

„Oooh, foj-foj-foj! Ne znam šta da radim!”

Nije znala da je ovakav uzdah bajalica kojom se izvlače đavoli iz bare u blizini. Posle trećeg uzdaha, izađe đavo i zapita je:

„Majko, što nas zoveš?”

Žena se uplaši i kaže:

„Ne zovem ja vas, nego uzdišem zbog mojih muka, jer imam veliki problem na glavi!”

„Kakav problem imaš?”

„Imam tri sina, dva su u redu, završiše zanat, rade i imaju velike koristi, a najmlađi je ostao sa mnom, ali nije ni za šta. Niti zna nešto, niti radi nešto, a ne želi ni da nauči nešto da radi! Takav je!”

Đavo joj kaže:

„Onda ga daj nama! Kod nas će da nauči neki zanat sigurno, i biće dobro i za tebe, i za njega!”

„A kako da vam ga dam?”

„Povedi ga sutra sa tobom na baru i mi ćemo ga preuzeti!”

Sutradan dođe ona sa Klingom na baru, slagala ga je da se ne oseća dobro, i da joj treba pomoć oko punih sudova. Kad, kod bare nema nikog.

„Oohh, foj-foj-foj! Nikog nema, badava sam došla!”

Na to đavo odjednom ko munja izlete iz bare, povuče dete sa obale u vodu, a ženi dobaci:

„Idi kući, majko, i ne brini, tri godine dete će biti kod nas, a onda ćemo ti ga vratiti!”

To reče, i izgubi se u bari!

Ažuns Klinga în škuala drășilor, j-a dat o karće gruasă đin kare trăbe să-n-viacă, ši j-a dat suobă să fije aluj, ama j-a spus kă puaće tot să vadă, numa ši je-ntr-o sobă nu. A fuost înkunjată ku o sută đī lakīce!

A-nvacată jel đin karća-ja đī tuaće: să mintă, să fure, să sa kockarjaskă, sî sa profakă în mulće fjelurj, ši-ntr-o dzî rašasće să tunje în soba-ja, să vadă ši je aja še nu kućadză să vadă. A tunat kum a putut să tunje numa školarju drașilor, kînd a kolo: o gramadă đī uaminj, barbuoš, imuoš, rupćiguoš, cîpă ljegac în lancă gruasă đī zîdurj đī pjatră.

Kum l-a vadzut, tuoc în glas sa pus pi jel:

„Dănji kîc-un par đī apă să-c spunjem kum să nu će petreš ka nuo!”

Jel lji da apă, da ij spun:

„Kînd va venji vrjama să ci ispićaskă drași še cînj minće đin învacatura lor, tu să spunj kă nu šcij njimika, nu cînj minće njimika kă đin karća-ja n-aj încaljes njimika! Dakă vi spunja or vi arata kă šcij ševa, drași o sî će baže-n lanc, š-o sî ci petrješ ka nuo!”

Aša š-a fakut. Kînd a vadzut drași kă ku jel đī žaba a pjerdut trij anj, într-o dzî l-a slubadzît đin baltă, ši jel s-a dus la mumî-sa la kasă.

Kînd l-a vadzut mumî-sa ši kînd audzît kum s-a pitrekut, s-a pus pi plîns, spomîntată kă akuma amînduoj o să muară đī fuame.

„Nu ci griži, mujkă, njimika!”, ij spunje Klinga, šă ja saku, šă în sak bagă o gaină đī la mumî-sa, šă pljakă pin sat. La un luok dă pista uom kare friže purșelu. Klinga sa pitulă într-o tufa apruape đī jel, šă sa punje ku bataja pi gaina-ja đin sak. Gaina kîruanje, da mujarja đin kasa-ja zbară la uomî-su:

Stigao Klinga u đavolju školu, dali mu jednu debelu knjigu iz koje treba da uči, i dali mu sobu da bude njegova, ali su mu rekli da može sve da vidi, samo šta je u jednoj sobi ne. Bila je zaključana sa stotinu katanaca!

Naučio je on iz one knjige svašta: da laže, da krade, da vara, da se pretvara na razne načine, i jednog dana reši on da provali u onu sobu, da vidi šta je to što ne sme da vidi. Ušao je kako je mogao da uđe samo đavolov učenik, kad tamo: gomila ljudi, bradati, prljavi, u dronjcima, cvile vezani debelim lancima za kamene zidove.

Čim su ga videli, svi u glas navališe na njega:

„Daj nam po čašu vode, da ti kažemo šta da radiš da ne prođeš kao mi!”

On im da vode, a ovi mu kažu:

„Kad bude vreme da te đavoli ispita-ju o znanju koje si stekao, ti veli da ne znaš ništa, da ništa ne pamtiš jer ništa iz one knjige nisi razumeo! Budeš li rekao ili pokazao da nešto znaš, đavoli će te staviti u lance, i ti ćeš da se provedeš isto ka i mi!”

Tako on i uradi. Kad su đavoli videli da su uzalud izgubili tri godine, jednog dana ga puste iz bare, i on ode kući kod svoje majke.

Kad ga je majka videla i kad je čula kako se proveo kod đavola u školi, počela je da plače, uplašena da će sada oboje umreti od gladi.

„Ne brini, majko, ništa!”, kaže joj Klinga, i uzme džak, i u džak stavi jednu majčinu kokošku, i krene u selo. Na jednom mestu naiđe na čoveka koji je pekao prase. Klinga se sakrije u obližnjem žbunju, i počne da bije onu kokošku u džaku. Kokoška zakrešti, a žena iz te kuće poviče na muža:

„Aljargă juta, kă vulpja a tunat în kurjanjik șă-njakă gainjilji!”

Uomo-la a lasat purșelu mojdo fript ku frigarja pi fuok, ș-aljergat la kurjanjik. Pănă jel s-a zîbovit a kolo, Klinga ja frigarja ku purșelu șă fuže la kasă. La kasă sa gostîașce ku mumî-sa șă-j spunje:

„Ăci, vjedz ș-am învacat jo! Fracî mij ar trăbuja să lukre o lună di dzîlje pi purșel fript, da jo âl kîpataj di un șas!”

DARÎNDU JASTĂ NARUODZ

Cîrnajka, Jelenko lu Trifu

A venjit înpecîtuorj la vro fată, s-o-nepcaskă. Ș-o mînă ta-su:

„Aj, duce-n podrum, să skuoc rakiu di bjare.”

S-a dus ja în podrum, șî nuje, nuje, nuje ... Mînă uomu pi mujari-sa:

„Duće, bre, vjedz şî je ku fata-ja, še nu măj vinje đin podrum?”

Kînd sa duşe mujarja, fata să plînzê.

„Pă, še će plînz?”

„Pă-ći, jo am să m-a marit, am şî fak un kopil, ar să-l kjame Trucă, şî jel are şî muară!”

Şî kînd audzît mumî-sa aja, uđașce şî ja ân podrum, şî să plînzê şî ja, șă nuje njișuna, nu să măj întoarșe. Să do duşe uomo-su, sî vadă še je ku jalje. Kînd akolo jelje să plîng şî puvestăsk kă fata o sî sa mariće, o să fakă un kopil, sî-l kjame Trucă, şî jel are să muară, şî jelje đ-aja sa plîng.

„Doamnje, duamnje”, spunje uomu, „pljekac đ-așia, kă je rușînje! Nușcu njiș da nu m-a jastă aša narodz ka la minje în kasă?”

A pljekat jelje, şî a trekut kîta vream, âla, uomu, sî gindiașce:

„Bre, așca a nurodzît?”

„Trči brzo, lisica nam je upala u košarnik i davi nam kokoške!”

Onaj čovek ostavi gotovo dopečeno prase na ražnju i potrča ka kokošarniku. Dok je on bio tamo, Klinga uzme ražanj sa prasetom i pobegne kući. Kod kuće gosti se on sa majkom, pa veli majci:

„Evo, vidiš šta sam ja naučio! Moja braća treba da rade jedan mesec za pečeno prase, a ja ga dobih za jedan sat!”

625. SVUDA IMA BUDALA

Crnajka, Jelenko Trifunović

Došli prosci kod neke devojke da je isprose. Tera je otac:

„Haj, idi u podrum i natoči malo rakije.”

Otišla je ona u podrum, i nema je, nema, nema ... Tera čovek ženu:

„Idi, bre, vidi šta je sa ćerkom, što ne dolazi iz tog podruma?”

Kad ode majka tamo, ćerka plače.

„Zašto plačeš?”

„Pa eto, ja ću se sada udati, rodiću jedno dete, zvaće se Petar, i on će umreti!”

Kad je to majka čula, ostala je i ona u podrumu i zaplakala s ćerkom, nema ni nje da se vrati. Ode čovek u podrum, da vidi šta je sa njima. Kad tamo, obe plaču i pričaju u glas da će se ćerka udati, da će roditi dete, da će se dete zvati Petar i da će on na kraju umreti, i zato one plaču.

„Bože, bože”, kaže im čovek, „izađite odande, sramote jedne! Ne znam da li ima negde ovakvih ludaka kao što ih ima u mojoj kući?”

Pošle su one, i prošlo je malo vremena, onaj čovek razmišlja:

„Bre, ove su poludele?”

Ja jel mînkare în trastă, s-duše jel pin lume s-vadă dal m-a jastă naruodz, or numa la jel? Mjarže je aša ši dă pista vrunu la vro kasă, numa jasă ku postaoa: sî bagă înuntru, ši jasă afară, sî bagă înuntru, ši jasă ...

„Şe faş, bre, tu?” ăl întrabă.

„Ăci, skuot njegura đin koljibă!”

„Bre, m-a jastă naruodz!”, sa gindaşce uomu. „Aj sî măj mjerg jo kîta, sî văd dal măj vro fi vrundeva?”

Mjarže jel aša ši la un luok dă pista un uom: j-a pus mujera sajka în kap, să-l înbraşe-n sajka, ş-a luvat fundu đi ljiemn, ş-îl baće pi kap pista sajka-ja. Întrabă jel:

„Şe faşec, bre?”

„Ăce, ăl bat, sî fak gaură, sî trjakă-n valje sajka, kî n-are gaură, ši bat ku fundu s-fakă gaură!”

„E, ş-ăşca naruodz!”, sa gindaşce.

Mjarže jel şimăj, dă pista unu ş-atîrnat pîntaluonji pi vro žică sî să uşce, j-a ljegat đi şuariş întuorş ku brîu-n valje, ši jel đizuos săre-n sus sî tunje-n pîntaluonj. Săre jel ku tuata pučerja, ama nu-j putrîvjaşce kum trăbe.

„Şe făş, bre, fîrtaće?”

„Vrjeu să-nbrak pîntaluonji!”

„P-aşa-j-nbraş?”

„Aşa, kum să-j înbrak în alt fjelj?”

Sa întuarşe jel la kasă, ši mjergînd sa gindaşce:

„Bree, mulc naruodz jastă pi lume, nuje numa la minje, în kasa mja!”

Đ-atunşa uomu-la n-a măj avut inji-ma rîa đi njimika.

Uzme on hranu, i krene u svet da vidi da li još negde ima takvih ludaka, ili ih ima samo kod njega? Ide on tako i naiđe na neku kuću iz koje čovek čas izlazi, čas ulazi u nju, noseći korito: uđe unutra, izađe napolje, uđe, izađe ...

„Šta to radiš, bre?”, zapita ga.

„Evo, izbacujem mrak iz kuće!”

„Bre, ima još ludaka!”, pomisli čovek. „Hajde ja da idem još malo, da vidim da li ih ima još negde?”

Ide on tako, i na jednom mestu naiđe na čoveka: žena mu je stavila vreću na glavu, i da bi ga obukla u nju, udara ga loparom po glavi preko vreće. Pita čovek:

„Šta to radite, bre?”

„Evo, mlatim ga da napravim rupu u vreći, da mu prođe glava, da mogu da mu je navučem!”

„E, i ovi su ludi!”, pomisli.

Ide on dalje, i naiđe na jednog što je okačio pantalone na žici da se suše, vezao ih je za nogavicu a pojas okrenuo na dole, a on ispod skače da uđe u njih. Skače on iz sve snage, ali nikako da ih pogodi kako treba.

„Šta radiš to, pobratime?”

„Hoću da obučem pantalone!”

„Pa tako ih oblačiš?”

„Tako, a kako drugačije?”

Vrati se čovek kući, idući tako pomi-sli:

„Bree, mnogo ludaka ima na ovom svetu, nema samo kod mene kući!”

Otada se taj čovek nije više sekirao ni za šta.

626. AUTORSKA POEZIJA

MARIO POLJAKOVIĆ, TOPOLNICA
ŠINŠ KÎNCIȘE RUMÎNJEȘĆ, SKRISĂ ÐI MÎNA LUJ KU SUFLJIT
MOȘCENJIT ÐI LA STRAMOȘ

ȘE MĂJ DRAG MJ-A FOST ÎN VJACĂ

*Șe măj drag mj-a fost în vjacă
Dumnjedzău mj-a luvat đin bracă,
Ma lasă ka pomu frînt,
Umblu sîngur pe pomînt.*

*Akuș mjerg pje drum plîngînd
Kă nu mis ku lumja-n rînd.
Anji trjek, ka frundza zbor,
Jo n-am kopij pin obor.*

*N-am kopil da nam njiș fată,
N-are kare strîga tată,
Ka kînd la un uokj mis kJOR,
Njiș nu trajesk, njiș nu mor.*

*Kar' đe minje va veđa
Kînd ma frînze vijaca?
Kar' o fluarje mi va duše
Să-m pună pi lînga kruše?*

BACE VÂNTU, PLOAJA DUȘE

*Bace vântu, ploaja duše,
Mije mi în sufljet grjeu,
Ma ujt în șerj șî fak kruše,
Șî ma rog la Dumnjedzău.*

*Fă ma Doamnje puj đe kuk
Șî măj pot șî jo să zbuor!
La mîndruca să ma duk,
Să-m trjakă đe marje dor.*

*Fužic nuvjerj voj maj tarje,
Lasac luna sî lușaskă,
Să puată kuku să zbuarje,
În pjept injima să-j krjaskă.*

*Fă ma Doamnje turturikă,
Pin padurje jut să trjek,
Să ažung la ibomnjikă,
Șî la noapće s-o mj-o-npăk.*

*Fă ma Doamnje mjerlă njagră,
Să nu ma vadă dușmanji,
Să zbuor la njevastă dragă,
Să nje sărutăm ku anji.*

*Ð-ar puaće uomu să zbuarje,
Jar fi pje lumje măj bun,
N-ar șerja njiș mînkarje,
Ar sta tuot la mîndra în sîn.*

KÎINTĂ KUKU ÎNTR-UN FAG

*Kintă kuku intr-un fag
Noj îl askultam ku drag,
Ka venjit a primovară
Șî nje întilnjim noj jarâ.*

*Să mjeržem pe drum đe mînă,
Șî să-c fak đe florj kunună,
La pojana-ja ku florj,
Jo ku fluiru, tu ku uoj.*

Să nje kulkām noj pe zos
Unde fīnu je māj gros,
Ku nuvjerj nje astrukām,
La priboj să mirosām.

Și la vară nj-om jubi
Pînă sa kok struguri.
Da kînd vara vo trješa,
Jo će jau la kasa mja.

Dupa minje će maric,
Să fašem și noj kujbic.
Đin narok să luvām parće,
Njiš muarća nu nje đesparće.

DA UŠOR GLUATA SA FAŠE

Da ušor gluata sa faše,
Dragu la parinc lje plaše.
Kînd dragu sa potoljašće
Kopiji karje va krjašće?

Parinci s-a înșerkat,
Đe kopij s-a zaujtat
Ś-a gasit socij đe ji
Da kopiji kum va sći.

Aljergam și pje zapadă
Numa tata să ma vadă
Pin zapadă și vânt raše
Să văđ tata kînd va trjaše.

Mînă sajna jel ku boj,
Njiš nu s-a ujtat la noj!
Đe źer marje trîmburām,
Dupa tata nje plînzem.

Muma mi s-a măritat,
Alt barbat ś-a aflat,

Jel pje noj sa zbjera tare
Kă strinu milă n-are.

Nje mutām đin kasă în kasă,
Nu avjam a nuastră masă.
Tot pin kăš ku kirije,
Ardo foku sărašije.

Da đe vina lu parinc
Mjeržam goj și đeskulc.
Ku parinci doj aj vij
Noj jerjam saraš kopij.

SĂRAŠIJE JEŠĆ AMARĂ

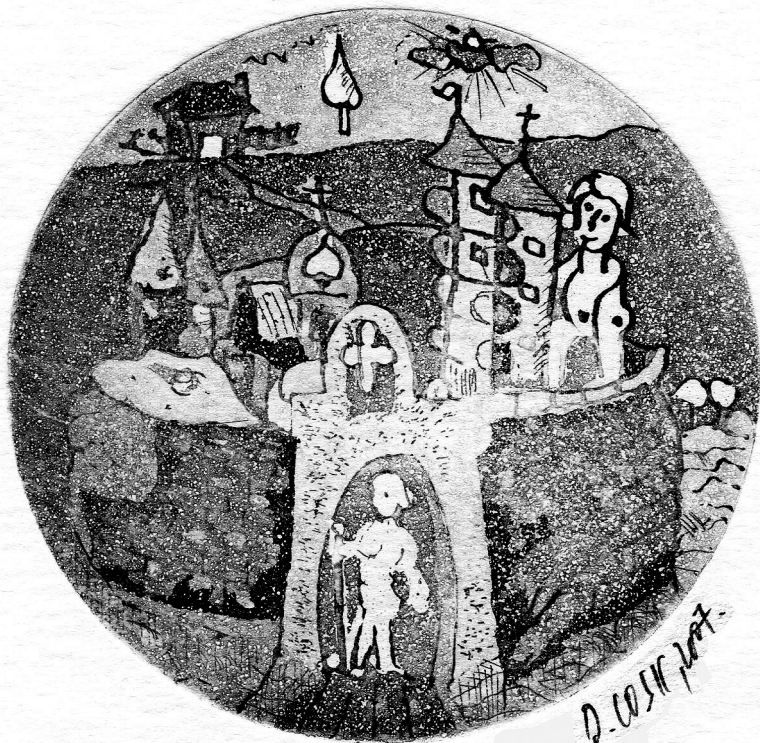
Sărašije ješč amară,
Să đa Domnu sa nu maj fij!
Mînaš lumja ăn altă cară,
Pe minje ša-j mjej kopij.

Parincî în sat ma aščată,
Doru injima mj-o arsă
Đ-a mja mumă ša-l mjeu tată,
Đe Srbije ś-a mja kasă.

În satu mjeu kînd ma bag
Đe drag marje žok și kînt,
Sarje injima đe drag
Kă kalk jo pje al mjeu pomînt.

Am să lukru pănă mor,
Kopiji să-m ajbă toaće,
Să šada in satu lor
Kă je grjeu în strinataće.

Strinataća je frikuasă
Umplje sufletu đe dor,
Doru bagă buală-n oasă,
Și ma faše jo să mor.

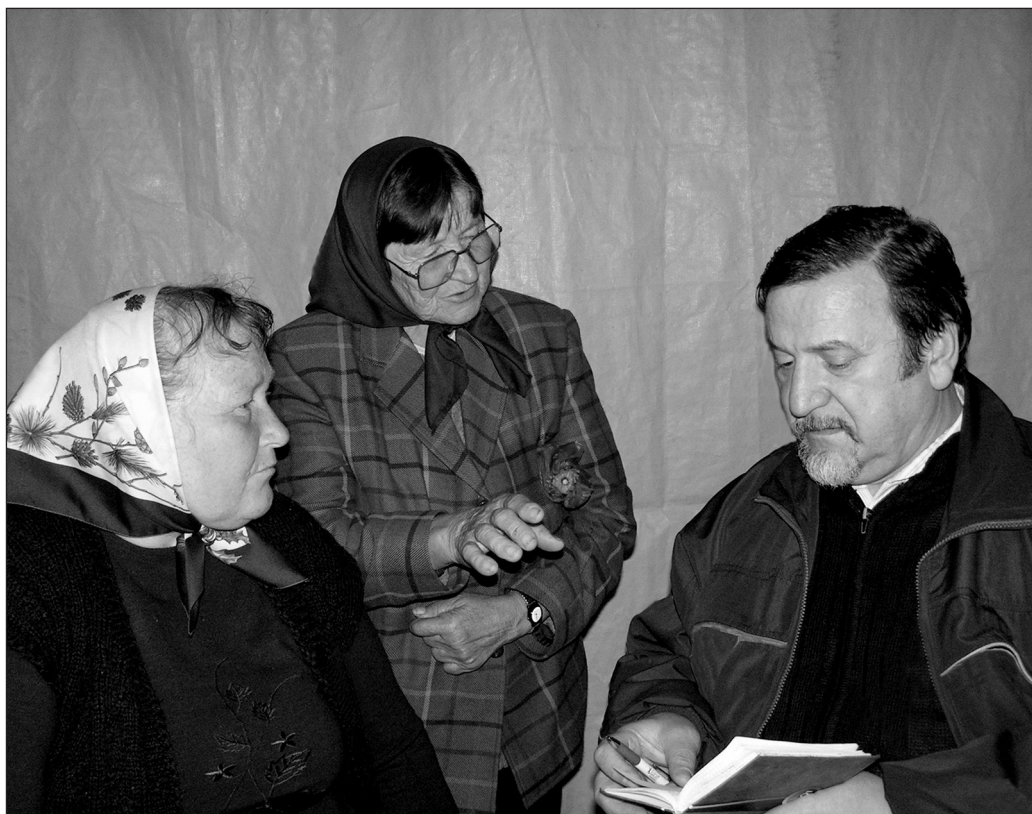
D. COSH 1947

VII

SKRIPSUORJ VIKLJANJE ĐIN LUME

POUČNE BELEŠKE S TERENA

Ani i Mariji, mojim muzama iz Prekobrđa

Sl. 29 Etnolog se može nazvati narodnim rudarom, koji neposredno učestvuje u predmetu svog izučavanja, pomno sluša i gleda šta je na njegovoj površini, a potom zaranja najdublje što može u donje slojeve kulture koje je nataložilo vreme, i otkriva zakone po kojima su se ti procesi odvijali. Na slici: etnolog P. Durlić na terenu u homoljskom selu Krepoljini, maja 2007. godine. Foto: arhiva Muzeja u Majdanpeku.

Poučne beleške s terena

RÎNDU MUJERJSEK

Mj-a puvestît o Ljiskovjană

Ćejka m-a sprimit đî rîndu mujerjesk; mj-a spus kum o sî fije, šă să nu ma spomînt kînd o sî-nsep să sînzarejdz, ama kînd va fi aja sî ma duk jut la ja, kă kasa ij a fuost pista drum. Aša, kînd a venjit dzîua-ja, jo trjekuj drumu šî-j spusăj la ćejka k-am sînžarat. Ja-m dusă o postao, pusă îñ ja apă kaldă, šă, šikă:

„Nu-c fi rušinje, spalî-će!”

Ma spalaj kîť putuj kî mj-a fuost kîta rušinje sî ma spăl îñtra ćejka, šî kînd vrusăj să radik postao ku apa-ja sînžaruasă s-o labîd afară, ćejka ma opri.

„Nu lupada apa”, šikă, „numa bagă mîna-n ja!”

Ma ujtaj o dată la ja, da ja, šikă:

„Bagă, bagă, nu ci ujtaj la minje!”

Bagaj jo mîna, îñvîraj palma îñtrjagă pănă la îñkejatură, tot ujtîndu-să la ja. Da ja:

„Cînje mîna aša!”

Cînuj jo mîna kîta.

„Skuaće mîna!”

Skosăj jo mîna, da ćejka:

„Ujtîće binje, sa vjađe šuava?”

Ma ujt jo la apa-ja kare jară s-a tras la lok, šî dzîk:

„Nu sa kunuašće njimika!”

„E, vjedz, fată”, dzîše ćejka, „aja c-a dat dumnjedzîu kînd ć-a fakut mujarje, šă lukră ku ja kuminće!”

627. ŽENSKI RED

Priča žene iz Leskova

Za prvo menstruaciju pripremala me je tetka; rekla mi je kako će biti, da se ne bojim kad budem prokrvarila, a kad se to bude desilo da odmah odem kod nje, jer joj je kuća bila preku puta. Tako, kad je došao taj dan, ja pređoh put i rekoh tetki da sam prokrvarila. Ona mi je donela koritance, sipala toplu vodu, i rekla:

„Nemoj da se stidiš, operi se!”

Oprah se koliko sam mogla od stida što se perem pred njom, i kad htedoh da podignem korito da izbacim krvavu vodu napolje, tetka me zaustavi.

„Ne bacaj vodu”, veli, „nego gurni ruku u nju!”

Pogledah u tetku, a ona, ponovi:

„Gurni, gurni, ne gledaj u mene!”

Stavih ja ruku u vodu i gurnuh celu šaku do zgloba, jednako gledajući u nju. A ona:

„Drži tako ruku!”

Zadržah ruku malo.

„Izvuci ruku!”

Izvukoh ruku, a tetka:

„Gledaj dobro, da li se vidi nešto?”

Pogledah onu vodu koja se sklopila za mojom rukom, i rekoh:

„Ne vidi se ništa!”

„E, vidiš, devojkó”, kaže tetka, „to ti je bog dao kad te je načinio ženom, kóristi to pametno!”

MUJARJA JE KĀSATOARNJIKĀ

O babā batrīnā đin Isīkuva

Am dat ın Isīkuva pista o baba đı opdzāš đı anj, šā finka a fuost vro doa-dzāš đı anj vāduva, da jarā vād kalumja kā je vikljanā šā vorbituare, rašāsk sā o-ntrāb šua še ma nīkāžīt đe mult.

„Sa šćije kā sīnt uaminji šurgujac”, ınšep jo đinđeparće, „šī nu stau pi paše kīnd god puot. Da kum stā trjaba-ja ku mujerilji, aja pucīn sa šćije?”

Sa ujtā baba binje la minje, ij skapā rīsu šā-n spusā:

„Barbatu je drumas, šī trābe sī sa ušurjadzā unde guđe puaće, da mujar-ja je kāsatuarnjikā, šī trābe sā cīnā uša-nkisā sā tunje numa al māj capīn!”

MUJARJA KUMINĆE

Đi la o Arnaglavjanā

Asta am audzīt đı la o Arglavjanā ın anj, pānā s-a mīnat ku una cīnīrā, kare sa vajtat k-o cāmje uomu kā-j sa-mpa-re kā un kopil prja mult samīnā la veši-nu lor.

„Mujarja cīnīrā dupa še sa maritā trābe sā fije kuminće pānā nu faše kopij sā samınje la uomī-su, da pjeurmā kīmpu-j larg šā padurja adīnkā!”

ĪNVACATURA MUOŠULUJ

Đi la ujka Boža đin Dābiljug

Am audzīt đı la ujka Boža kā para-djeda mjeu Pau Durlja a fuost majstur đı tuaće, š-a vorbit aša:

„Kīnd trābe sā lukri šuava māj ın-tīnj, ujtīće kum aja lukrā ajlalc, šā dakā ij gaćesk lukru-la đı un šas, tu šadz un šas šā žumataće šī gasīa kum puaće aja sī sa lukre māj jut šī māj ljesnje!”

628. ŽENA JE ČUVARKUĆA

Priča babe iz Jasikova

Radeći na terenu u Gornjem Peku, upoznam u Jasikovu babu od osamdesetak godina, bila udovica, ali vidim da je mudra i pričljiva osoba, pa rešim da je pitam nešto što me je dugo kopkalo.

„Zna se da su muškarci šareni”, počnem izokola, „i ne miruju kad god mogu. A kako stoji ta stvar sa ženama, o tome se malo zna?”

Gleda me baba pažljivo, i uz osmeh mi kaže:

„Muž je putnik, i on treba da se prazni god može, a žena je čuvarkuća, i treba da drži vrata zatvorena da uđe samo najjači!”

629. VERNA ŽENA

Čuo od jedne Rudnoglavke

Ovo sam čuo od jedne starije Rudnoglavke, rekla je to u prepirci sa mladom ženom koja se žalila da joj muž prebacuje što mu se čini da im jedno dete previše liči na komšiju.

„Mlada žena posle udaje treba da bude mirna dok ne rodi decu da liče na muža, a posle široko joj polje i duboka šuma!”

630. PRADEDOVSKA ŠKOLA

Od strica Bože iz Debelog Luga

Čuo sam od strica Bože da mi je pradede Pavle Durlić bio svestran majstor, i da je ovako govorio:

„Kad treba nešto da radiš prvi put, gledaj kako to drugi rade, pa ako oni taj posao svrše za sat, ti sedi sat i po i smisli kako možeš to da uradiš brže i lakše!”

DIN ŠE JE FAKUT RAJU

Învacatura di la o Klokošincă

Jo šad pi skamn, da baba pi dunga patuluj. Amînduoj sîncem înkîš îñ bolj-nica măjdanuluj. Nji kunoščem, kă la ja am fuost di măj mulće uorj, lukrînd pin sačilji lu Porješa. Šî întođeuna a fuost ka š-akuma: ja puvestășće, jo skriu.

„Pă, binje”, îñtrabă, „pănă kînd numa skrij? O sî do faš tu karća-ja di kare puvestășć ku anji?”

Jo, ma skarpin pi kap, šî îñšerk sî ma skuot ku gluma:

„Pă, dakă n-o gaćesk pi lumja-sta, jau arcîjlji ku minje, š-o gaćesk pi lumja-ja! Še alta pot să lukru îñ raj? O să lukru la karće, să nu muor di dosadă!”

Ja numa še nu kadzu di pi pat.

„Še dzîš, mă? Še gindeşć tu kă îñ raj puoc să lukri še vrjej?”

„Pă jo gindeşć kă đ-aja je raju raj, să puot să lukru še-m plaše mije!”

Baba gata sa minjije.

„Audz tu, îñ raj puoc să lukri numa una, š-alta njimika!”

Ka sfulđeru îñ trjeku pin kap tuot ša-m šećit šă am auzîť lukrînd ku lumja di traju pi lumja-ja, ama nu-m vinje îñ gînd njimka ša-š puća ku o vorbă doă să ma raspund la babă.

„Da ja je?”, îñtrabaj ku njerabdare.

Sa ogođi baba frumos îñ pat, šî ka diskaljica di dupa astal, ku žejštu rîđikat, îñ šeći butvuca:

„Îñ raj aj numa aja ša-j dat sîngur cîje di pomănă kînd c-a fuost măj frumuos, pănă aj fuost viu! Alta nuje!”

Tumu atunša încaljesăj di še ojari krjed kî je raju pojană-n padurje, pomîncenji kî je baščauă ku fluorj, da voporašî kî je uostru pi mărj!

631. OD ČEGA SE SASTOJI RAJ

Pouka od babe iz Klokočevca

Ja sedim na stolici, a baba na ivici kreveta. Oboje smo zatvoreni u sobi majdanpečke bolnice. Znamo se, jer sam kod nje bio više puta, radeći u porečkim selima. I uvek je bilo kao i sada: ona priča, ja zapisujem.

„Pa, dobro”, pita, „dokle ćeš samo da pišeš? Kad ćeš da završiš tu knjigu, o kojoj pričaš godinama?”

Češem se po glavi, i pokušavam da se izvučem na šalu:

„Pa, ako je ne dovršim na ovom svedetu, poneću hartije sa sobom, i dovršiću je na onom! Šta drugo mogu u raju? Pisaću, da ne umrem od dosade!”

Ona samo što ne padne sa kreveta.

„Šta kažeš, bre? Šta ti misliš da u raju možeš da radiš šta hoćeš?”

„Pa ja mislim da je raj zato raj, da mogu da radim što mi se sviđa!”

Baba se gotovo ljuti.

„Slušaj ti, u raju možeš da radiš samo jedno, i ništa više!”

Prođe mi kroz glavu sve što sam pročitao i čuo obrađujući temu o veroivanju u zagrobni svet, ali mi ništa ne pada na pamet što bih mogao u dve reči da kažem babi kao odgovor.

„A to je, šta?”, pitam nestrpljivo.

Baba se namesti u krevetu, i kao učiteljica sa katedre, dignutim prstom, očita mi lekciju:

„U raju imaš samo ono što si sam sebi namenio za života, kad ti je bilo najbolje! Drugog nema!”

Tek tada shvatih zašto stočari veruju da je raj proplanak u šumi, zemljoradnici da je bašta sa cvećem, a moreplovci da je ostrvo u moru!

ŠE VISADŽA MUJER BATRÎNJE

Đintr-un sat đin Porješa

632. ŠTA SANJAJU STARE ŽENE

Zapis iz jednog porečkog sela

A māj batrînă s-a suit în șerjeș, manînkă șî kîc-odata apljakă krjenž la a māj cînîră, kare așcată supt ljemn. Kunuosk pj-a mînduauă, da șî jalje pi minje. Sînt văduve amîndoă, ama-s mujerj vjasîlje, vorbituare, glumăcă. Jo am venjit adîns la aja đin șerjeș (să fije Marica đî skripsuarja-sta), kă mj-anbunat sâ-m puvestaskă kum a lukrat ku drași la baltă, kă a fuost đ-aša lukru kunoskută în trij-patru saće, ama đemult s-a lasat ș-akuma puaće sâ vorbjaskă đeškis. Gîndesk kă Rumînu kare lukră lukru mjeu, da n-a tunat adînk în đeskîncîse ku drași, đî žaba a gaćit škualje marj. Đ-aja mis akuma aiša, supt șerjeș.

„Ći dubuorj māj îndată?”, o înrăb.

„Ăci diluok!”, spusă.

Ama aja đî supt širjeș sa ruagă đî ja sâ nu grabjaskă, numa sâ-j māj apljaše vro krjangă pănă nu sa dubuare, kă nu sa saturat đî šerjaša.

„Da še drakuluj nu će suj šî tu, numa popčešć ašija ka kopilol mik?”

„Nu puot, nu mi šoa bun!”

„Da še drakuluj nu cî bun?”

„Mis tîbarîtă, nu duorm kalumja vro trij-patru nuopcî!”

Kînd o-ntrabă Marica đî še nu duarme, asta însėpu sâ-j puvestaskă.

„Pă, šćij, sara kînd ma kulk în pat guol, îm vinje-n gînd kum a dat pi la minje Pătru, a šćut kă mi sa-mparut înga đî la cînjerjacă, ama jo ma-m pazît đî barbatu mjeu, šî n-am vrut sâ am njimika ku jel. E, da akuma sara, ku kapu pi kîpatînj, ma gîndesk kum a fi fuost sî la fi primit, šî ma-nvîrćesk pin pat, šî ma trjaše apa, šă đ-aja nu puot

Starija se popela na trešnjju, jede i povremeno savija granje mlađoj, koja čeka pod drvetom. Poznajem obe, a i obe poznaju mene. Udovice su poduže, ali su vesele i pričljive žene koje se rado šale. Ja sam došao da radim sa onom sa trešnje (neka bude Marica za ovu belešku), jer mi je obećala da će mi pričati kako je vražala sa đavolima na bari, pošto je po tome bila poznata u tri-četiri sela okolo, ali je to odavno batalila pa sada može o svemu otvoreno da govori. Mislim da je Vlah koji se bavi mojim poslom, a nije ušao duboko u vradžbine sa đavolima, badava završio velike škole. Zato sam sada ovde, pod trešnjom.

„Hoćeš li skoro sići?”, pitam Maricu.

„Evo odmah!”, kaže.

Ali je ona žena pod trešnjom moli da ne žuri, nego da joj savije još neku granu dok ne siđe, jer se nije najela trešanja.

„A što se dođavola i ti ne popneš, nego izvoljevaš odande ko malo dete?”

„Ne mogu, nije mi nešto dobro!”

„A šta ti kog đavola fali?”

„Nešto sam umorna, ne spavam dobro već tri-četiri noći!”

Kad je Marica upita zašto ne spava, ova poče da joj objašnjava.

„Pa, znaš, uveče kad legnem u prazan krevet, setim se kako je kod mene navraćao Petar, znao je da mi se sviđa još od mladosti, ali ja sam se čuvala za svoga muža, i nisam htela da imam ništa sa njim. E, ali sada uveče, sa glavom na jastuku, pitam se kako bi bilo da sam ga primila, okrećem se u krevetu, probija me znoj, i zato ne mogu da

să duorm nuapća. Jară, sara alaltă îm vinje-n gînd Janku, ši jel venja ku furiš pi la minje kînd mj-a fuost uomu dus ku lukru, njiś ku jel n-am vrut să am njimika, dakă injima m-a tras, šă pănă nu aduorm ma ginđesk kum a fi fuost s-a fi fuist, pă ma triăse apa, pă ma-n-vîrćesk pin pat ...”

Da Marica đin šerješ numa še nu muare đī rîs!

„Eee, da jo, sorico, sara ma kulk, pun kapu pi kîpatînj šă-m vinje-n gînd Pătru: tu la-j dudait, da jel đirjept la minje! Š-akuma, nuapća, māj ma drăgaljesk odată ku jel, šă aduorm ka mnjelu! Sara laltă, joćel în gînd vinje Janku, ši pi jel la-j dudait, da jo la-m primit în podu štālji ...”

Ma rîsāj ši jo đī trjaba mja, kă vadzuj ka māj frumos paš în povasta drašilkuor đī kît aăsta n-am putut să am!

spavam noću. Opet, druge noći mi na um padne Janko, i on je navraćao krišom kod mene kad je muž bio odsutan zbog posla, ali ni sa njim nisam htela da imam ništa, iako me je srce vuklo, i dok ne zaspim mislim kako bi bilo da je bilo, pa se znojim, pa se prvrćem po krevetu ...”

A Marica na trešnji samo što ne pukne od smeha!

„Eee, a ja, sestro, uveče kad legnem, stavim glavu na jastuk i setim se Petra: ti si ga oterala, a on pravo kod mene! I sada, noću, povolim se s njim još jednom i zaspim ko jagnje! Sledeće večeri, evo ga Janko, pada mi na um kako si i njega oterala a ja ga primila na tavanu štale ...”

Nasmejao sam se i ja za svoj račun, jer sam shvato da lepši uvod u đavolji svet od ovoga nisam mogao imati!

BABA KU MUARĆA

Đi pin lumje

A mjers vro babă pi dunga sutuljiji ku saršina đī krjanže în šalje, š-alunjekat š-a kadzut în fundu boruži. Tuată frîntă, a-nşeput sî sa vajće:

„O, lălăăă, muarćo undiš!”

Auđe muarća, ši jut vinje.

„Ăci-ma, babo, še vrej?”

Sa ujtă baba la muarće în uok, ši đin šopîće spunje:

„Dăm mîna sî ma skuol!”

633. BABA I SMRT

Iz naroda

Išla neka baba ivicom provalije sa naramkom granja na leđima, pa se nekako oklizne, i skotrlja na dno uvale. Sva slomljena, zakuka:

„Jooj, lele, smrti gde si!”

Čuje smrt, i brzo dođe.

„Evo me, babo, šta hoćeš?”

Gleda baba smrt u oči, i šapatom kaže:

„Daj mi ruku da ustanem!”

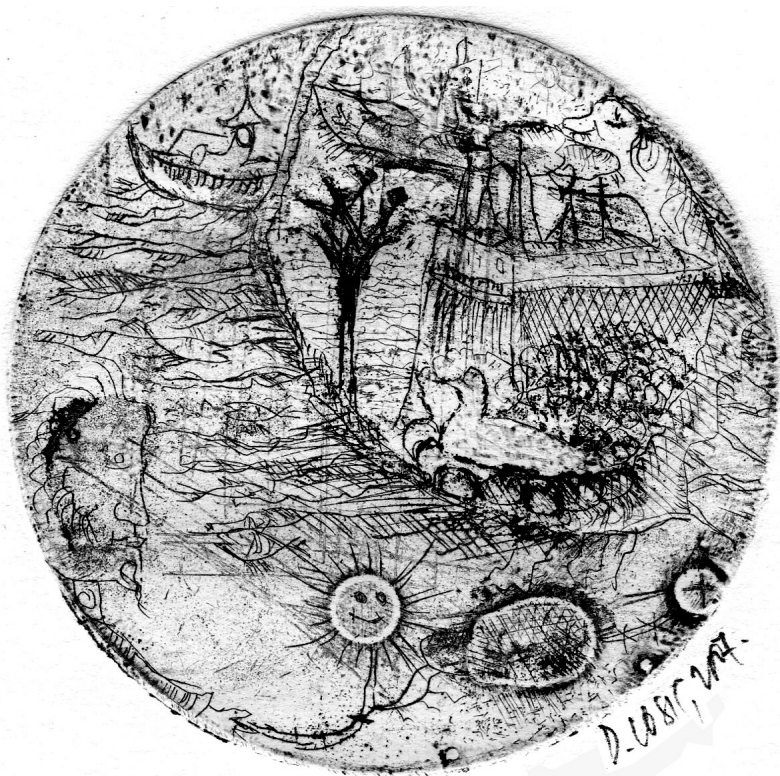

Sl. 30 Vlaški „lautari“ su izuzetno značajan faktor u stvaranju i očuvanju vlaške usmene tradicije. Na slici Dragiša Trailović Gišu sa Krša u Rudnoj Glavi, jedan od brojnih „lautara“ iz Gornjeg Poreča čije je znanje u posljednjem trenutku spasio od potpunog zaborava etnolog P. Durlić. Snimak iz 1976. godine.

VIII

Paun Es Durlić

**IZABRANE STUDIJE
IZ VLAŠKOG FOLKLORA**

VLAŠKA MITOLOŠKA PESMA O POREKLU ZLA IZ RAŠANCA NA MLAVI*

„Razvitak”, br. 221-222, Zaječar, 2005. god, str. 138-144.

Vlaška pesma *Kîncîku lu svînc* („Pesma o svecima”) koja se ovde donosi pod br. 50, snimljena je krajem aprila 2005. godine u mlavskom selu Rašanac, od starog laptara¹⁾ Milana Petrovića, u okviru projekta „Poslednji Orfeji Balkana” koji ostvaruje etnološko odeljenje Muzeja u Majdanpeku.²⁾ Milan Petrović je rođen u mlavskom selu Orljevu 1923. godine, a u Rašanac je prešao da živi 1939. godine. U selu ga znaju pod imenom Milan lu Variku (Milan Varikin), po nadimku devojke kod koje se bio prizetio. U Mlavi i široj okolini, gde je poznat i veoma cenjen, zovu ga Milan Rašancanu (Milan Rašancanu). Laptarski zanat je počeo da uči sa devet godina kod čuvenog majstora Jovana Slanjanca iz Ranovca, i to po nagovoru dede Petra Pajkana (Pătru lu Pajkonji) koji mu je za tu priliku kupio i prvu violinu. Ovog izuzetnog čoveka i stvaraoca ekipa Muzeja je upoznala u homoljskom selu Osanici, i to u okolnosti koja je bila prava etnološka senzacija: laptar mošu Milan bio je učesnik pomane,³⁾

* Koautor Biljana Bojković, apsolvent etnomuzikologije.

1) *Laptar* (kod Ungurjana na zapadu), *lutar* (kod Carana na istoku, uključujući i Poreč), „violista” od *laptă* (odnosno *laută*) „violina” (knjiž. rum. *laută*). Po mišljenju rumunskog etimologa Hasdeu reč potiče od arapskog naziva za muzički instrument *al’ud*, odakle je ušla u turski, novogrčki, italijanski, nemački, francuski itd. (B. H a s d e u, *Etymologicum magnum Romaniae*, București, 1972, p. 492)

2) Snimanje je vršeno u kući laptara u Rašancu, na Veliki petak, 29. aprila 2005. godine, a obavili su ga *Paun Es Durlîc*, etnolog, rukovodilac projekta, i stalni saradnici *Biljana Bojković*, apsolvent etnomuzikologije na Muzičkoj akademiji u Beogradu, *Borivoje Krčmarević*, kustos dokumentalista Muzeja u Majdanpeku, i *Aleksandar Repedžić*, student I godine etnologije i antropologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Tom prilikom snimljeno je deset pesama: 1) *Kîncîku lu svînc*, („Pesma o svecima”), 2) *Trij suruorj la fluorj*, („Tri sestre u cveću”), 3) *Luna cu Suarilji*, („Mesec i Sunce”), 4) *Kîncîku lu brađu ku čejju*, („Pesma o boru i lipi”), 5) *Uoičă balură*, („Ovčica beluša”), 6) *Kîncîku lu Mošu Novak*, („Pesma Starine Novaka”), 7) *Kîncîku lu Kraljević Marku*, („Pesma Marka Kraljevića”), 8) *Kîncîku lu Žiță dîn Klădoroa*, („[Posmrtna] pesma o Ružici iz Kladurova”), 9) *Čušu*, („Sova”) i 10) *Kîncîku lu Šoban Kuosta*, („Pesma Koste Čobanina”). Znatnu materijalnu pomoć projektu pružio je *Vojislav Paunović*, vlasnik „PekPetrola” iz Kučeva, na čemu mu se ovom prilikom najsrdačnije zahvaljujemo.

3) *Pomana* je naziv za veoma složen i komplikovan obred koji Vlasi priređuju za svoje pokojnike u posmrtnom ciklusu. U nekim elementima sličan je daći kod Srba. Reč *pomana* slovenskog je porekla. Romanski naziv za ovaj obred, koji se još uvek čuje kod zapadnih Vlaha, je *cumînd*, od lat. *commendare* (=commendare).

sa zadatakom da pokojnika, kome je običaj bio namenjen,⁴⁾ „stavi u pesmu” na licu mesta, (sl. 27) a pesmu izvede tokom obreda (sl. 28) kao njegov posebno uzvišeni čin. Ovaj veoma star običaj, koji se kod Vlaha istočne Srbije na drugim stranama gotovo zaboravio, u Mlavi i susednom Homolju još uvek živi,⁵⁾ i to - čini nam se - najviše zahvaljujući Milanu Petroviću, talentovanom muzičaru koji je karijeru laptara počeo daleke 1932. godine.

„Pesmu o svecima” ovde donosimo kao prethodno saopštenje, jer je projekat još uvek u toku. Jedan od osnovnih razloga za njeno izdvojeno publikovanje jeste što se sa ovom vrstom motiva srećemo prvi put u našoj terenskoj praksi.⁶⁾ Laptar Milan Petrović pesmu je naučio od svog majstora, Jovana Slanjanca iz Ranovca; kaže da su je znali i drugi laptari iz generacije toga čoveka, i zna da je u Mlavi pevana u raznim prilikama do posle drugog svetskog rata. Kasnije sve ređe, ali ne toliko da bi pala u zaborav. Laptari su najčešće svirali u duetu: jedan je bio „primaš”, vodio je melodiju i pevao,⁷⁾ a drugi je bio „kontraš”: „udarao” je ritam i pevao sa primašem, u glavnom „u jedan glas” i to ukoliko je za pevanje imao dara. Sa pojavom „jakih” instrumenata poput klarineta, trube, basa, harmonike i sličnih, laptari odlaze u za-

4) Reč je o polugodišnjoj pomani koju je *Jana Petković* iz Osanice priredila za pokojnog muža Svetislava. Običaj je održan 5. avgusta 2004. godine, i u njemu je, na poziv Jane, učestvovao i laptar mošu Milan Rašancanu, sa zadatkom da na licu mesta, po kazivanju udovice, (sl. 27) sastavi i ispeva pesmu u kojoj se opisuje život i smrt pokojnog Svetislava. Običaj je pratila i snimala ekipa Muzeja u Majdanpeku, u okviru dugoročnog, eksteritorijalnog projekta „Vlaški obredni hleb i pomane”.

5) Ne znamo tačno današnje granice obreda „stavljanja pokojnika u pesmu”, o kome u naučnoj literaturi nema gotovo ni reči; izdanaka starobalkanskih, dohomerskih aeda, kojima se u Odiseji pripisuje božansko nadahnuće (Odiseja, XXII 347-349), ima i na drugim stranama kod Vlaha, ali Milan Petrović Rašancanu među njima zauzima posebno mesto. Po njegovom kazivanju, ovim poslom bavi se od 1935. godine neprekidno. Za razliku od drugih laptara, koji pesmu smišljaju danima, ili koji moraju više puta da razgovaraju o pokojniku sa njegovom porodicom i prijateljima, on to čini na licu mesta, na pomani: slušajući kazivanje o pokojnikovom životu, istog trenutka smišlja stihove koje direktno zapisuje u svesku! (sl. 27) Dovoljno mu je, kaže, da kasnije samo jedanput pročita zapis pa da pesmu zauvek zapamti. U to smo se i sami uverili, kada smo ga zamolili da nam neku od tih pesama odsvira za primer. Istog trenutka je podigao violinu i u jednom dahu izveo pesmu, spevanu daleke 1942. godine, o devojci Ružici iz Kladurova koju su, ni krivu ni dužnu, ubili četnici! Jedan deo tih svezaka je sačuvao do danas. Mošu Milan procenjuje da je za sedam decenija rada opevao preko 500 ljudskih sudbina! Ovaj običaj nastavljaju i mlađe generacije muzičara. Ne samo da će rado ispevati pesmu o bilo kom pokojniku, već će istu, za određenu svotu novca, staviti na svoju kasetu ili kompakt disk. Jedan takav primer, zbog izuzetnih muzičkih kvaliteta, uzet je sa kasete laptara *Nikole Petrovića* iz Voluje i prenet na sajt ovog autora (v. <http://www.paundurlic.com/muzika/nikolapetrovic>)

6) Iskustvo sa literaturom je više nego skromno, jer se zabeležene i publikovane narodne pesme Vlaha istočne Srbije mogu izbrojati na prste. Nije nam poznato stanje u rumunskoj narodnoj književnosti, sa kojom su komparacije u ovoj stvari neophodne, jer je nabavka rumunske literature – kao i strane literature uopšte – za istraživače iz unutrašnjosti veliki problem.

7) Većina Vlaha pravi terminološku razliku između sviranja – *dzîsu/zîsu*, i pevanja – *kîntatu*, jedino se, koliko znamo, u Poreču koristi jedna reč – *kîntatu*, za obe radnje. Istovremeno kod svih Vlaha se pod pojmom *dzîsu/zîsu* podrazumeva verbalna radnja kazivanja, govorenja. Tako, na primer, frazu „Dziše dîn flujer” koju bi čuo u Homolju, porečki Vlah bi razumeo kao izjavu da neko „priča u frulu”, ili, još gore da „priča iz frule”! Istovremeno, na porečku izjavu „Kînt dîn armunjikă” homoljski Vlah bi reagovao isto kao Srbin kome biste rekli da neko „peva iz harmonike”!

pećak. Bukvalno. Mošu Milan to slikovito opisuje ovako: „Oni, bandaši,⁸⁾ su kao psi: jaki su, sviraju napolju, a mi ko mačke: sviramo u kući, predemo pored furune!” Podvaja se i publika: uz bandaše idu mlađi, oni stariji ostaju uz laptare.⁹⁾ Zahvaljujući toj činjenici, dragulji poput „Pesme o svecima” nekako su preživeli do naših dana, jer je starija publika želela i dalje da ih sluša. Ali se više ne prenose na mlađe svirače. Neupamćene i nezabeležene pesme umiru zajedno sa svojim laptarom. Milan Petrović Rašancanu je poslednji koji zna „Pesmu o svecima”, pomrli su svi oni od kojih je učio, a poumirali su i oni koje je on učio. Poslednji put je pesmu, na zahtev slušalaca, otpеваo pre pet-šest godina, na nekoj pomani u okolini Rašanca. Posmrtni obredi su pogodni za ovakve teme, jer je smrt – ma čija – veliko zlo, najveće koje može čoveka da zadesi, pa se u komemorativnim prilikama postavlja pitanje otkuda ono dolazi. „Pesma o svecima” nudi odgovor: zlo je od Đavola, a Đavo je od Boga! Ali, pogledajmo sadržaj ove arhaične mitološke pesme, da vidimo kako je došlo do toga.

Bog priređuje slavu pod mladicom tise,¹⁰⁾ i na nju, kao gosti, dolaze sveci, i to redom. Viđeniji sveci, odnosno oni koji imaju ulogu u mitu, nabrajaju se poimence. To je sveti Petar, u ulozi pisara, sveti Arangel koji vadi dušu čoveku u samrtnom času, sveti Jovan koji – ovde u liku konjanika - krštava ljude na reci Jordanu, sveti Ilija gromovnik i – Simpetru, svetac koga Vlasi prilično neodređeno zamišljaju kao „brata svetog Petra”. Okupljenim svecima Bog objašnjava ulogu koju treba da vrše, ako žele da vladaju svetom, a to je širenje vere na dobrobit svih ljudi. Ali, kao i na svakoj slavi gde se obilato jede i pije, desi se da se poneki gost napije a da mu domaćin mnogo ne zameri, naprotiv, da mu to bude po volji. U ovom slučaju, na slavi kod Boga napio se sveti Ilija, ali je preterao: laptar kaže da je od pijanstva gotovo pobesneo! U takvom stanju iskrao se sa slave, poterao dvokolice koje su vukla dva

8) Vl. *bandaši* „trubači” <vl. *bandă* „truba” <tal. *banda* „grupa svirača; vojna muzika” (up. *Речник српскохрватскога књижевног језика*, knjiga prva, Matica srpska, Novi Sad, 1967, kod reči **banda**). Truba je u narodni život prešla iz vojnih orkestara.

9) Crnorečka živa lautarska legenda, *Slobodan Marković* (r. 1932.) zvani „B'z” iz Slatine kod Bora, kazivao nam je da su, posle pojave duvačkih orkestara, njih lautare uzimali za treći dan svadbe, da bi pevali i zabavljali umornu poslugu. Tražili su se, pre svega, dobri pevači, a posluga je najviše uživala u „starinskim” pesmama. [Zabeleženo 20. oktobra 2005. godine.]

10) U prvom stihu pesme veli se da je slavski sofa postavljena pod tisu, (*Taxus baccata* L.) a nešto kasnije, u stihovima 15-16, kao drvo pod kojim Bog govori svecima u toku slave, pominje se lipa (*Tilia platyphyllos*)! Laptar kaže da je pesmu tako preuzeo od svog majstora, da u njoj ništa nije menjao i da po sredi nije nikakva zabuna ili omaška. Kao pevač koji zna na desetine tuđih pesama, i koji je na pomanama smislio još stotinak svojih - misli da se tisa zamenjuje lipom zbog rimovanja („sa ogođesk vuorbilji”) – *čísă:ncînsă* u prvom i drugom stihu i *čej:mjej* u šesnaestom i sedamnaestom. Smatra da to ne remeti logiku radnje jer je očito da se gozba priređuje u šumi, pa slušalac, veli laptar, lako može da zamisli da se stabla tise i lipe nalaze jedno pored drugog. Imajući u vidu da se tisa, zbog svoje dugovečnosti, smatra mitskim drvetom (poznati su primerici stariji od dve hiljade godina, up. www.zrenjanin.rs/rs/1-553-534-0/Stablo-tise), mitotvorac je imao jake razloge da božanstva okupi baš ispod njenih krošnji. Međutim, u vezi supstitucije tisa/lipa, pre nego što se preispita pevačevo tumačenje, valja imati u vidu da su keltski druidi u svojim tekstovima retko kad razlikovali tisovinu, lesku i oskorušu, (up. J. C h e v a l i e r, A. G h e e r b r a n t, *Rječnik simbola*, Zagreb, 1989, s.v. **drvo**), a keltska kulturna ostavština na Balkanu je nesumnjiva, kao i to da su je jednim delom baštinili upravo naši Vlasi.

konja zelenka, i sišao na zemlju. Razlog besa bili su đavoli! Sveti Ilija ih je mrzeo jer su se toliko namnožili da mu se činilo da će ugroziti i samog Boga! U želji da zaštiti Svevišnjeg, krenuo je da ih besomučno uništava. I pored revnosti koju je pokazao, pucajući i ubijajući đavole i na istoku i na zapadu, jedan mu se iskrao, i to niko drugi do Satana, majka đavolja, ona koja ih rađa i umnožava!¹¹⁾ Do Ilijinog pogroma Satana boravi u paklu, koji je ograđen koljem. Bila je kosmata i rogata, a u stomaku je nosila sedam beba, što je vešto krila pa niko nije mogao da primeti da je trudna. Preplašena gromovima svetog Ilije, koji su praštali na sve strane, i od kojih su đavoli – njena deca – masovno ginuli, ona je iz pakla najpre skočila na ogradu, a odande pravo u dubok vodenični jaz, gde se sakrila u lomu koji se sakupio oko korenja na dnu vode. Svetom Iliji ovo nije promaklo, više puta je tu opaljivao gromove, ali Satanu nije mogao da pogodi jer je bio pijan.

Za to vreme sveti Jovan je na konju putovao po svetu i nakon godinu dana jahanja, stigao do mesta zvanog Boroga na Jordanu.¹²⁾ Tu je najpre napojio svoga konja, a onda je krenuo u brda da nađe vrelo gde izvire ova sveta reka.¹³⁾ Voda Jordana ima moć da ljude duhovno pročisti; zbog toga oni dolaze masovno da se krste, a dovode i svoju decu odmah po rođenju. Laptar peva kao da je i sam bio na Jordanu, kao da je sve to video i zato sada o tome može (a i treba!) svima da kazuje (stih 71).

Čistota vere među ljudima, izazvana masovnim krštenjima na Jordanu, potrajala je izvesno vreme, i pesma sugerise da su ljudi živeli u društvu bez zla, jer su đavoli bili pobijeni a Satana je mirovala u mutljagu na dnu jaza (stih 72).

Kada se uverila, valjda, da za nju više nema opasnosti, ona je odande iskočila i zakukala na sav glas, praveći se nevinašce koje je – zbog pogroma svetog Ilije – ostalo siroče bez ikoga na svetu! Čuvši njenu kuknjavu i gledajući je kako se skrhanja od bola vuče na kolenima, Bog se sažalio, podigao je i, da bi je zaštitio od pomahnitalog sveca, stavio u sopstvena nedra! Laptar nalazi izvesno opravdanje za ovaj nebičan Božji gest: nije Bog naivan, ni neoprezan, dakle ni kriv što je pod svojim srcem skrio

11) Vl. Satuană, knjiž. rum. satană u značenju „sotona, đavo, nečastivi” demon je ženskog roda (up. R. Floră, *Rumunsko-srpskohrvatski rečnik*, Pančevo, 1969, sv. *satană*), za razliku od srpskog jezika u kome imenica *satana* može biti i ženskog i muškog roda (up. *Rečnik srpsko-hrvatskoga književnog jezika*, knjiga peta, „Matica srpska”, Novi Sad, 1973, kod te reči). Ime demona potiče od hebrejske reči *satan* koja, po mišljenju Dž. B. Rasela, u korenu ima značenje „suprotstaviti se”, „ometati” ili „optužiti”, ali je mogla nastati i od hebrejskog glagola *sut*, „švrljati”, „vršljati”. (v. Dž. B. Rassel, *Mit o đavolu*, Beograd, 1982, s. 144 i 221). Pretpostavljamo da je Satuană u ovaj laptarski mit ušla iz apokrifnih dela, zasnovanih na judeo-hrišćanskoj tradiciji, pa bi, prema tome, analiza njenog „lika” morala početi od Novog zaveta, tačnije od 17. glave Otkrovenja svetog Jovana bogoslova. Ovo poglavlje na upečatljiv način u emanaciji Satane sinkretizuje dublje blisko-istočno kulturno nasleđe. Uzgred, mislimo da je zoroastrizam jedna od nezaobilaznih tačaka na putu ka razumevanju celog mita.

12) Laptar ne zna ništa više o ovom nazivu, kaže da ga je verno zapamtio od svog majstora i misli da je reč o „zvanom mestu” koje se nalazi negde na reci Jordanu.

13) Laptar njenu vodu naziva „apă ku gînd” (stih 64), što bukvalno znači „voda koja ima misao”, odnosno „pamet” i koja, u širem smislu značenja, poseduje božansku mudrost i natprirodnu moć da uređuje svet. Iako laptar kaže da voda „faşe la tuače rînd” („pravi svemu red ...”, stih 65), ipak se njena sveta kreativnost odnosi na društveno uređenje, dakle na ljudski svet, jer ljude, kroz obred ritualnog pranja, snabdeva svojstvima moralne čistote kao prevashodno lične, ljudske osobine.

seme zla, već je kriva Satana što mu nije rekla da je trudna, da u stomaku nosi sedam malih đavola koji, ako se rode, mogu da budu veliko zlo!

Bog je bio toliko dirnut sudbinom „sirote” Satane, da je odmah pozvao svetog Petra i naložio mu da napiše „sitnu knjigu” Simpetruu i naredi mu da siđe na zemlju i dovede svetog Iliju. Pijani gromovnik se, izgleda, sasvim oteo; Bog ne zna gde se on nalazi, niti šta radi i Simpetrua šalje u poteru zbog toga što je Simpetru „čovek srećne ruke” i može sigurno da ga nađe, ali mu ipak predočava da ga ne čeka lak zadatak, da će morati da prokrstari celu zemlju uzduž i popreko. Kad nađe Iliju, neka mu kaže da se odmah vrati na nebo i dođe kod Boga, pravo u njegovo „dvorište”, i da mu objasni ko ga je naveo da se tako napije i da bez milosti ubija đavole. Ilijino istrebljivanje đavola Bog smatra grehom (!), i ne krije da je zbog toga besan.¹⁴⁾

Simpetru je prokrstario celu zemlju i na kraju našao Iliju kako leži na tlu, pijan, prljav i raščupan. Od „svetačkih” oznaka imao je kraj sebe samo štap, ali nije sigurno da li je to žezlo, ili motka kakvu nose skitnice i beskućnici. Izgledao je tako ružno da se Simpetru uplašio. Ipak ga je probudio i objasnio mu da dolazi po nalogu Boga. Podsetio ga da je svetac, ali da je počinio zločin i da zato treba odmah da se javi Bogu i da mu razjasni zbog čega je to uradio.

Probuđeni a mamurni Ilija ljutito više na Simpetrua da ga ostavi na miru; tera ga da se vrati odakle je došao jer nema šta da traži na zemlji: pobivši sve đavole, on je nju očistio od zla! Doduše, jedan mu je đavo utekao, šmugnuo mu je ispod ruke i sakrio se pod korenje. Zna Ilija da je to najstariji đavo među đavolima – Satana, đavolja mati, ali – sudimo između redova – misli da ona više nije opasna, jer smrtno preplašena boravi u dubokom jazu i u strahu od njega ne sme više nos da promoli!

Videvši Iliju u onakvom stanju, Simpetru nije ni sačekao odgovor, već se preplašen dao u beg. Ilija se pridigao, i kad je primetio da je božji kurir nestao, ponovo je upregao konje u dvokolice i krenuo za njim, na put kod Boga. Usput je i dalje grmeo i treštao, nemilosrdno ubijajući na sve strane!

Kad je stigao kod Boga i suočio se s njim, kao da se naglo otreznio. Shvatio je da je pogrešio, da je učinio zlo ubijajući đavole, ali se pravda da je to radio u želji da zaštiti Boga, jer su toliko namnoženi, mogli da pokvare odnos Boga i svetaca. Naziremo da je suština Ilijinog greha oholost: pokušao je da se uzdigne iznad Svevišnjeg, petljajući se u poslove oko njegove zaštite. Shvata to Ilija ali ne zna odakle mu takva pomisao (stih 151); verovatno mu je došla na um kada se opio, sugerise nam pevač. Svetac priznaje da je razočarao Boga, da je oskrnavio slavu i večeru na kojoj je bio gost, opisujući slučaj sa odbeglom Satanom, koja je „đavo najstariji” i stoga najveće zlo i izvor opasnosti, svetac – čini nam se - pokušava da se spasi tako što će privoleti Boga da ga pusti da posao sa đavolima završi do kraja. Jer opasnost nije otklonjena dokle god je Satana u životu.

A onda, neočekivano, Bog zavlaci ruku u nedra i odande vadi - nikog drugog - do Satanu lično! Pokazuje je Iliji, narodski rečeno, „tura” mu je pod nos. Sveti Ilija je

14) Stih 101: „Kā mj-a dus sufljet la gušā!” koga smo - držeći se njegovog smisla – preveli frazom „Jer je meni dojadio!”, doslovce glasi: „Jer mi je 'doneo' dušu do guše!”, što je, u psihološkom smislu, znak velikog besa, toliko velikog da se čovek guši od njega.

šokiran! Provaljuje bes iz njega i on motkom, za koju pevač kaže da je bila podebela, udara Boga, obara ga na zemlju i počinje da mlati. Snažan a besan, tuče ga da mu kosti pucaju. Kada je Bog došao k sebi i kada mu se snaga povratila, toliko se naljutio na sveca da ga je prepolovio jednim udarcem: izbio mu oko, otkinuo mu ruku i nogu i pretvorio ga u bogalja, ali ga nije ubio već ga je tako osakaćenog ostavio u životu. Iako obogaljen, Ilija je nastavio da grmi, ali sada kao poluslep grmi i udara bez reda, nišani samo na jedno oko i promašuje mnogo više.¹⁵⁾

Ovde se radnja naglo završava. Satana je preživela, i zlo je ostalo na zemlji. Ono nije pobeđeno. Naprotiv, izvesno je da se umnožilo jer se Satana sigurno porodila, i njenih sedam đavola rodilo je novih sedam, i tako do unedogled. Odlažući gudalo, laptar na kraju svirke s uzdahom konstatuje: „Eto zašto ima toliko zla na svetu, da ga je puna svaka kuća!” Nema odgovora zašto je Bog postupio kako je postupio. Tipično za fatalističku kulturu, kojoj su stari Vlasi nesumnjivo pripadali.¹⁶⁾

Šta preostaje čoveku? Pesma podučava: da nastavi hodočašće na reci Jordanu, da se moli kod fontane u mestu Boroga, od koje vodi dugačka vada ka zapadu, gde se nalazi krst svetog Jovana, i gde on dolazi da poji svoga konja.

A šta se događa u društvu bogova i svetaca? Kao da se ništa nije desilo, Bog nanovo poziva svece na slavu, a laptar podseća da je svrha prvobitnog okupljanja bila savetovanje svetitelja kako da udese ljudski život na zemlji da bude isti kao njihov, dakle božanski!¹⁷⁾ Očito da im to nije uspelo, pa ljudima ništa drugo ne preostaje nego da se okrenu sebi, da se međusobno poštuju, da čine dobro jedni drugima, jer će samo onda provesti život u zdravlju i sreći.

Bog i sveci su na nebu, daleko su od ljudi zauzeti svojim gozbama i razmiricama. Nije dato čoveku da razume njihovu ćud niti da shvati njihove odluke, ali ono što čovek može da uradi jeste da sam za sebe stvara svoj ljudski svet u kome će pravda biti najveća vrednost i najveći ideal.

15) Sakaćenje gromovnika Ilije, kao božju odmazdu za prekomernu silu koju je upotrebio prilikom uništenja zla, imamo i u još jednoj mitološkoj pesmi koju smo otkrili u okviru projekta „Poslednji Orfeji Balkana”, a koju smo oktobra 2005. snimili u Slatini kod Bora od već pomenutog lautara Slobodana Markovića (v. nap. 7). Pesma koju laptar zove „Sinta majka Vinjirja” („Sveta majka Petka”, vidi u ovoj knjizi pesmu br. 49) ima sledeći siže. Dok se sveti Jovan, Bog i Majka Prečista goste i vesele za trpezom negde na kraju sveta, ne mareći ni za šta i ni za koga, dotle sveta Petka sama vodi tešku bitku za Židovima, koji su oteli ključ od raja, zaposeli božji presto i oteli joj sud kojim sveti vodicu. Na raj je pala teška tama i sveta Petka moli Boga za pomoć. Ne prekidajući gozbu, Bog šalje svetog Iliju da se obračuna sa Židovima, dajući mu na volju da sa njima radi šta hoće. Sveti Ilija ulazi u more, ljulja ga i zamućuje vodu, podižu se ogromni talasi koji navlače teške oblake. Svet se smračuje a Ilija svom snagom raspljuje gromove; grmi i trešti na sve strane i Židovi bivaju potpuno uništeni. Ali, istovremeno gine i mnogo stoke i stradaju nevini ljudi. Kada je Bog to video, pozvao je natrag svetog Iliju i za kaznu mu otkinuo jednu ruku i jednu nogu da više nikad takvo zlo ne čini.

16) П. Ес Д у р л и ћ, *Кулџ мртвих као основа за одређење релиџије Влада*, Етно-културолошки зборник, књ. 1, Сврљиг, 1995, 232-240.

17) U 195. stihu pesme kaže se da „ima slika” koja prikazuje taj skup svetaca: laptar Milan u toku etno-muzikološkog intervjua više puta je skup svetaca nazivao „tajnom večerom”; istom sintagmom objašnjava i pomenuti 195. stih. Izvor ovog detalja je očito istoimena ikona sa poznatom novozavetnom scenom, koju vernici mogu da vide u gornjem centralnom delu ikonostasa svakog pravoslavnog hrama.

*Sl. 31 Laptar Milan Rašancanu kao poslednji vlaški aed, na osnovu diktata udovice smišlja odu pokojniku u kojoj će biti opevan njegov život i odlazak u svet besmrtnih.
Foto Durlić, Osanica 2004.*

Sl. 32 Oda pokojniku, spevana na licu mesta, izvodi se više puta tokom obreda, jer su Vlasi sačuvali prastaro verovanje da samo miris cveća i zvuci posebnih pesama „dā dor” mogu da probiju granicu između dva sveta! Foto Durlić, Osanica 2004.

Sl. 33 Jaakko Heikkilä, od milošte među Vlasima nazvan Janko, svetski afirmirani umetnički fotograf iz Finske, boravio je u više navrata 2007. godine među Vlasima istočne Srbije, u okviru autorskog projekta „Sveta Vlah: neotkrivena kultura“. Fotografija „Vlaška apoteoza“ je jedna od mnogih snimljenih tom pilikom na visovima rudnoglavskog zaseoku Kriš.

ELEMENTI TITANOMAHIJE U VLAŠKIM MITOLOŠKIM PESMAMA

„Razvitak”, br. 223-224, Zaječar, 2006. god, str. 105-115.

Građa na kojoj je zasnovan ovaj ogled sadrži tri pesme: jedna je snimljena aprila 2005. godine u mlavskom selu Rašanac od laptara Milana Petrovića (1923), i pod nazivom *Kîncîku lu sfîncî* („Pesma o svecima“, u ovoj knjizi br. 50) objavljena u prošlom broju „Razvitka”.¹⁾ Druga je, kao sažetak, najavljena u fusnoti 15. na strani 141 tog istog broja a ovde se celovito, s melografskim prilogom, donosi pod nazivom *Sînta majka Vinjirja* („Sveta majka Petkovića“, ovde br. 49). Pesma je snimljena 20. oktobra 2005. godine u Slatini kod Bora, od lautara Slobodana Markovića (1932).²⁾ Treći primer kompilacija je od materijala koji je sniman u dva navrata u porečkom selu Topolnici, od lautara Ilije Martinovića Bocoke (1934). Prvi put avgusta 2003. godine, kad i pesma o Hajduk Veljku (ovde br. 39), koja je, zajedno sa opisom neo-bičnih putešestvija, objavljena u „Razvitku“ već sledeće godine,³⁾ a drugi put pretposlednjeg dana oktobra 2005. godine. Ponovljeno snimanje je bilo neophodno jer je prethodno ispalo loše, a pesma se nametnula kao dragocen mitološki materijal koji je trebalo prikupiti po svaku cenu. Na nesreću, ni ovaj drugi snimak nije bio bolji, pa su neki stihovi i dalje ostali nejasni; pored problema sa opremom, i sam pevač je zbog godina i dugog nesviranja sada bio prilično konfuzan i neraspoređen. Ispostavilo se da nisu otklonjene dileme koje su se javile kod obrade prve verzije, a otvorile su se nove. To je najviše uticalo na otežano razumevanje njene fabule, na prvom mestu redosleda kojim se odvija radnja, ili razrađuju pojedini detalji. Srećom, ono što je ostalo posle neophodne eliminacije nejasnoća i ono što se dobilo prespajanjem „zdravih“ delova koji su se poklapali u oba snimka, činilo se sasvim upotrebljivim. Etnolog, sa živom starinom u ruci, osećao se kao arheolog koji kombinuje i spaja fragmente u celinu za koju misli da najviše odgovara ideji tvorca. Tako je nastala

1) Паун Ес Дурлић, Биљана Бојковић, *Влашка митолошка ђесма о њореклу зла из Рашанца у Млави*, Развитац, број 221-222, Зајечар, 2005, стр. 138-144.

2) Videti više o tome: http://www.paundurlic.com/muzika/slobodan_markovic.htm

3) Исти, *Влашка ђесма о Хајдук Вељку из Тојолнице у Поречкој Реци*, Развитац 215-216, Зајечар, 2004, стр. 58-64.

verzija koja se ovde u prilogu donosi pod nazivom Cum sa facut pomîntu („Kako je stvorena zemlja“, ovde br. 51).⁴⁾ Pesme su prikupljene u okviru projekta „Poslednji Orfeji Balkana“, koji je za svoju dušu započeo pre oko tri decenije autor ovih redova, a koji se kasnije jednim delom realizovao preko Muzeja u Majdanpeku.⁵⁾

Namena ovog oglada je da se, koliko prostor dozvoljava, produbi analiza vlaških mitoloških pesama iz ovog projekta, započeta na primeru „Pesme o svecima“ iz Rašanca, s obzirom na to da je narodna književnost propustila istorijsku šansu da ove pesme sabere na vreme, i da ih izuči onako kako je u obavezi da učini sa svakim kulturnim nasleđem koje otkriva na svome tlu. Za vlaški književni folklor nije marila srpska nauka, izgovarajući se jezičkim preprekama, ali ni rumunska, iako pred njom takvih prepreka nije bilo. Ogled ne može da popuni tu prazninu, ali može da pokaže koliko su obe nauke izgubile.

DESKRIPCIIJA PESAMA

I - Kîncîku lu sfîncî („Pesma o svecima“), Rašanac (Mlava)

Podsetimo najpre na sadržaj pesme *Kîncîku lu sfîncî* čiji je tekst, uz melografski zapis, već objavljen i koji je iz tih razloga ovde izostavljen. Na slavi kod Boga, koja je u krugu odabranih svetaca priređena pod lipom (ili tisom) radi savetovanja o moralnoj upravi nad ljudima, sveti Ilija se napio i na svoju ruku, u najboljoj nameri da zaštiti Boga, poterao svoja dvokolica, sišao na zemlju i počeo besomučno da ubija đavole. Uspela je da utekne samo *Sotona* (Satuana), đavolja mati, koja je bila trudna „sa sedam beba u stomaku“. Utekla je iz pakla skočivši na ogradu od kolja, a odande je skočila dalje i sakrila se na dno nekog jaza. Sveti Ilija je to primetio, pokušao je da je pogodi gromom, ali pijan nije dobro nišanio i *Sotona* je ostala živa. Umoran i maturan, sveti Ilija je legao i zaspao. Kada se situacija stišala, *Sotona* je izašla iz jaza i stala da kuka na sav glas, žaleći se na zlo koje je joj je naneo pomahnitali gromovnik. Njeni bolni vapaji i jadikovke, praćeni bacakanjen po zemlji, doprli su do Boga i ovaj je pozvao svetog Petra i naložio mu da nađe i dovede odbeglog Iliju, a na *Sotonu* se toliko sažalio da ju je podigao i metnuo u nedra. Sveti Petar je po Iliju poslao drugog sveca, *Simpetrua*. Ovaj je prokrstaro svet uzduž i popreko i na kraju ga je našao kako prljav i zapušten spava negde na zemlji. Uspeo je da mu prenese poruku, i da utekne čitav pred njegovim besom. Kada je došao k sebi, sveti Ilija je krenuo kod Boga, ali usput je nastavio da gađa đavole, ne bi li uspeo da dokrajči skrivenu *Sotona*.

4) Nazivi pesama u ovom prilogu su oni koji su im dali sami izvođači.

5) Projekat je tokom dugog vremena uglavnom nosio sam autor na svojim plećima, ali u poslednje vreme, što je pevača manje a pesme sve kraće, poduhvat nailazi na nešto veću podršku, uglavnom lične prirode. Među onima koje iz tih razloga valja pomenuti jesu *Voja Paunović* iz Kučeva i grupa Rudnoglavaca i njihovih rođaka na radu u inostranstvu, koju čine *Jovan* i *Erika Bugarinović*, *Elvira Bučanović*, *Katica Popović*, *Goran* i *Dragutin Dimitrijević*, *Stojan Stefanović* i *Saša Božinović*. U poslednje vreme, i posebno u terenskom radu na prikupljanju mitološke građe koja se ovde razmatra, doprinos su dali i moji najbliži saradnici, *Borivoje Krčmarević*, *Miroslav Balabanović* i *Biljana Bojković*; u kreativnom smislu presudan podsticaj svojim interesovanjem, naročito za ovaj rad, dala je novinarka RTV Majdanpek, *Danijela Dragosavac*.

nu. Kad je stupio pred Gospoda, priznao je da je bio pijan i da je zato preterao, ali da je ubijao đavole u želji da ga zaštiti. U nadi da će mu Bog oprostiti i da će ga pustiti, on ga izveštava da posao nije završio do kraja, da svi njegovi neprijatelji, đavoli, nisu uništeni jer je ostala u životu njihova mati! Sasvim neočekivano, Bog zavlaci ruke u njedra i odande vadi glavom samu Sotonu i tura je svetom Iliji pod nos! Ovaj šokiran nasrće na Boga, obara ga na zemlju i besomučno udara, ali Bog uspeva da se iskobelja, i povrativši snagu da gromovnika, narodski rečeno, osakati od batina: da mu otkine jednu ruku i jednu nogu, i da mu izbije jedno oko! Sveti Ilija je preživeo ovu surovu odmazdu, ali sakat, ćopav i ćorav otada gromovima više promašuje nego što pogađa cilj na koji se namerači. Pored Boga, svetog Ilije, svetog Petra (Simpetrue) i same Sotone, u pesmi se pominje još i sveti Jovan koji u liku konjanika dugo putuje do mesta zvanog Boroga na reci Jordanu, odakle kreće u planine s namerom da nađe izvor ove svete reke. Pesma se završava pesimističkom slikom o podvojenosti bogova i ljudi: bogovi su zauzeti gozbama i međusobnim razmiricama a zlo na svetu izvire iz njih samih, iz njihove podvojene prirode; ljudima, kako smo tamo primetili, „ništa drugo ne preostaje nego da se okrenu sebi, da se međusobno poštuju, da čine dobro jedni drugima, jer će samo onda provesti život u zdravlju i sreći“.⁶⁾

II - Sînta majka Vinjirja („Sveta majka Petka“), Slatina (Bor)

Sadržaj ove pesme prenosimo, neznatno proširen, iz već pomenutog rada.⁷⁾ Božanska trijada koju čine sveti Jovan, Bog i Majka Prečista gosti se i veseli za trpezom na kraju sveta, na visokom sprudu koji je izdignut iz mora i dopire do vrha neba, gotovo do samih sunčevih visina; predana piću i veselju, trojka ne mari ni za šta i ni za koga. Povremeno ipak baca pogled unaokolo, pa tako u jednom trenutku primeti daleko na istoku nešto nalik na maglu, ili pramen tame, ali nije sasvim sigurna šta je. Lautar razrešava ovu antitezu i kaže da nije ni crna magla ni tama, već da je to znak borbe koju sveta majka Petka vodi sama s židovima. Ovi su oteli ključ od raja, zaključali ga i zaposeli božji presto; svetoj Petki su oteli sud u kome ona sveti vodicu o velikim praznicima. Na raj je pala tama i sveta Petka dolazi do božanske trojke, pada pred njom na kolena, i uz prekor za nebrigu, izveštava Boga o tome šta se desilo, i moli ga za pomoć. Ne prekidajući gozbu, Bog šalje svetog Iliju da se obračuna sa židovima, dajući mu na volju da sa njima radi šta hoće. Sveti Ilija odlazi, ulazi u more, ljulja ga i zamućuje vodu; podižu se ogromni talasi koji navlače teške oblake. Svet se smračuje a Ilija svom snagom raspaljuje gromove: grmi i trešti na sve strane i židovi bivaju potpuno uništeni. Ali, istovremeno gine i mnogo stoke i stradaju nevini ljudi. Trudne žene masovno pobacuju; toliko je bilo pobačene jednomesečne dece, veli pesma, da su ih psi raznosili u zubima! Kada je Bog to video, pozvao je natrag svetog Iliju i za kaznu mu otkinuo jednu ruku i jednu nogu da ubuduće, kada bude grmio, više ne preteruje i ne čini takva zla i strahote.

6) П. Дурлић, Б. Бојковић, *Влашка митолошка ђесма о њореклу зла ...* стр. 141.

7) *Исџо*, стр. 141, ф. 15.

III - Kum s-a fakut pomîntu („Kako je stvorena zemlja“), Topolnica (Poreč)

I radnja ove pesme počinje slikom o raskošnoj trpezi, postavljenoj u hladu lipe koja se nalazi ispod nebeskog svoda „na samome kraju sveta“. Kao i u prethodna dva primera, i ovde za „lepom sofrom“ sede božanska bića, sada oličena u svetom Jonu (Jovanu), svetom Iliji i njegovom bratu Panteliji i sestri Oprliji. Nešto kasnije u pesmu se uključuje i sveti Petar. Sveti Jon je najstariji po rangi među svecima, i zato sedi u čelu stola. Sv. Ilija sa svojim sedi na drugom kraju. Jedno mesto za svetačkom trpezom je slobodno, ali „crvljivo“, zato što pripada bratu i sestri koji su počinili incest. Pesma ne daje više detalja o ovome, ali je jasno da je to refleks popularne teme o rodoskrvnoj vezi između Sunca i Meseca, koji su kod Vlaha, (odnosno Rumuna) brat i sestra, s obzirom da je Mesec - Luna - ženskog roda, a Sunce - Soare - muškog.⁸⁾ Da bi se pripremio rasplet radnje, na ovom mestu se posebno naglašava preka narav svetog Ilije pa se kaže za njega da je bez milosti i da „nikome ne oprašta“, odnosno da kod njega „nema veresije“ kako doslovce stoji u originalu (stih 17). Sudeći po stihovima koje smo uspeli u potpunosti da razjasnimo, centralni zaplet u ovoj pesmi jeste krađa koju su izvršili židovi. Oni su, kako vidimo, ukrali kotao u kome se sveti vodica i srebrni štap kojim se sudi ljudima na ovom i onom svetu. Ovaj štap, zapravo, pripada svetom Petru i on njime, izgleda, oživljava umrlu decu a onda ih vodi do jabuke gde ih hrani voćem. Židovi, pored toga što uspevaju da prisvoje glavna božanska znamenja, neprestano ugrožavaju i temelje same Zemlje jer seku njene sohe - rasklajaste drvene stubove koji je drže. Dok to rade, povremeno dižu glavu i prate situaciju gore na površini. Pažnju im privlače bašte u kojima raste cveće koje ljudi posebno neguju, jer ga kade sve do Uskrsa. Kada se za Uskrs počnu još i jaja da šaraju – to židovima potpuno odvuče pažnju, i za to vreme drvene sohe uspeju da zarastu na odsečenim mestima, i da se obnove. Zbog opasnosti koja od židova pretila i samom kosmičkom poretku, sveti Jon, posle savetovanja sa ostalima, nalaže sv. Iliji da ih zgromi „ljutim gromom“ i potpuno uništi. Sveti Ilija to čini, ali izgleda ne sa dovoljno ljutine, jer je jedan židov ostao čitav. Zbog toga dobija prekor od sestre Oprlije, čime se pesma završava. Židov koji je jedini preživeo, usled blagosti svetoga Ilije, i Sotona iz pesme Činčicu lu sfinčij koja je preživela zahvaljujući milosti samoga Boga, pokazuje da su obe pesme varijacija na isti mitološki obrazac, a da židov(i) i Sotona imaju istovetni demonološki karakter, samim tim i isto kulturo-genetsko ishodište.

Pomenimo još i scenu sa svetim Petrom, koja na izvestan način odudara od ostalih detalja, pa se čak može pretpostaviti da je ovde uletela odnekud sa strane.⁹⁾ Sveti Petar poseduje srebrni štap kojim dodiruje stablo jabuke da bi otesao voće za umrlu decu. Ali, pošto ih je on prethodno oživeo, nameće se misao da je to

8) Vidi više o ovome motivu kod Vlaha u: *П. Ес Дурлић, Небеска шела и обрег „маршрута“ у култури мртвих код Влаха североисточне Србије*, Развитак 213-214, Зајечар, 2003, стр. 122-146.

9) Čak je tu deonicu u formalnom muzičkom smislu, lautar odsvirao i otpevao na drugačiji način. Pošto je uz ovaj rad, kao ilustracija, data samo melografska skeletonacija osnovnog muzičkog motiva, taj deo napeva je izostavljen.

učinio takođe pomoću toga štapa, jer je poznato da u nekim kulturama štapovi imaju takvu moć. Oživljenu decu sveti Petar vodi do stabla jabuke sa koje trese voće, ali ne dopušta svima da slobodno jedu, već onu decu čiji roditelji nisu poštovali njegov post – bješe štapom po rukama; toliko je okrutan da ne popušta čak ni kada toj deci od plakanja poteku krvave suze! Post koji roditelji krše u ovoj pesmi zove se „jabukov“ i očito je vezan za kult svetog Petra.

Područja na kojima su pesme zapisane

Igrom slučaja ove tri pesme su sa tri različita i veoma udaljena vlaška područja severoistočne Srbije, ali su, što je veoma važno, zapisane gotovo u isto vreme. Prva pesma je iz Rašanca u Mlavi. Ovo područje naseljavaju Vlasi Ungurjani, po tradicionalnoj ekonomiji stočari, ali koji su na području Mlave vremenom postali i izvrsni zemljoradnici. Njihov govor u osnovi pripada banatskom narečju rumunskog književnog jezika. Druga je iz Slatine kod Bora. Za ovo selo se još u literaturi iz XIX veka isticalo da je nekada bilo srpsko a da je povlašeno docnije,¹⁰⁾ što su potvrdila i novija istraživanja, ali sa mnogo više detalja koji su pokazali bogato iznjasniran amalgam Vlaha i Srba sa raznih strana sveta.¹¹⁾ Vlasi Slatine se po govoru u mnogome podudaraju sa Porečkom Rekom, sem – kako smo mogli primetiti - u pogledu afrikate „dz“ umesto koje se ovde čuje „z“. Treća pesma je iz Topolnice, sela u srednjem Poreču. Porečki etnički pojas, većinski vlaški, ima mnoge liminalne osobine budući da je, na granici između istočnih Carana i zapadnih Ungurjana, nastao kao slitina jednih i drugih. Ova jezička simbioza dala je poseban amalgam koji se u nekim elementima razlikuje i od jednog i od drugog govornog idioma,¹²⁾ što ga čini prepoznatljivim u ostalim vlaškim krajevima kao zaseban, „porečki“ govor!¹³⁾

10) Ilustracije radi, podsećamo šta je o tome zabeležio putopisac Kanic, sredinom druge polovine XIX veka. „Vlasi u ovom mestu (Grljanu), kao i u zapadnijem Šljivaru i istočnoj Prliti, zovu sebe 'Unguranima' i tvrde da su se ovamo doselili pre nekih 130 godina iz Erdelja, da bi izbegli tamošnje velike ratne i druge namete. Prvo su se kao stočarski nomadi povukli u brda, a docnije su se spustili u doline i romanizovali ranija srpska mesta Slatinu, Luku i dr. Prema tome, ovde se izvršio isti proces kao u dolinama Mlave i Morave, u temišvarskom Banatu i svuda gde je Vlah došao u bliži kontakt sa Slovenima i Nemcima.“ (Feliks Kanic, *Srbija, zemlja i stanovništvo*, II, Beograd, 1985, 373).

11) „Očuvani toponimi, predanje i činjenica da je današnje stanovništvo vlaško, govore o živom mešanju starog srpskog i starog romanskog elementa u ovom selu. Međutim, nazivi mala svedoče i o kasnijem naseljavanju srpskog stanovništva s juga“. (dr Milorad D r a š k i ć, *Naselja, poreklo stanovništva i etnički procesi*, u: Bor i okolina, Bor, 1973, 269).

12) П. Ес Дурлић, *Дуој фрац – влашка верзија миѠолошке ѣриче о Усугу*, Развитак, бр. 194-195, Зајечар, 1995, 114.

13) Govor porečkih Vlaha nije dijalektološki jedinstven; prema opoziciji *j/nj* odvaja se Rudna Glava od ostatka regije, npr. *klanje* („stog sena“, R. Glava), *klaje* (ostala sela, računajući i Topolnicu), *tamînje* („tamjan“)/*tamîje* i slično. Sva sela, međutim, imaju umekšane glasove *ś* i *ž*, i afrikatu *dz*, što ove govore povezuje sa zapadnim Ungurjanima, ali umesto ungurjanskih predloga *pră* („po“) i *dă* („od“), imaju forme bliske caranskim: *pi/pje* i *di/de*. Vredi ovde napomenuti detalj iz prikupljene antropogeografske građe, da seljaci u Gornjem Poreču pamte kako su stariji ljudi nekad govorili za sebe da nisu ni Carani ni Ungurjani (kako ih ovi zovu) već Munćani (Munćenj), ali nismo uspeli da razjasnimo da li je ova reč tada značila „planinac, brđanin“ ili pak Muntenac, čovek poreklom iz Muntenije u Rumuniji. Verujemo da bi buduća dijalektološka istraživanja mogla ovu dilemu uspešno da reše.

Porečko stanovništvo nije u celini sistematski istraženo, a građa iz Gornjeg Poreča još nije objavljena,¹⁴⁾ tako da je ovaj kraj našoj nauci još uvek nepoznat. U situaciji kada nemamo gotovo ničega sličnog sa čime bismo mogli vršiti neophodne komparacije, činjenica da se u trima pesmama, sa tri različite geografske tačke, prepliću istovetni motivi, pomaže da stvorimo objektivnu sliku o raširenosti i utemeljenosti pojedinih tema koje nas ovde ineteresuju.

ANALIZA

Prostor, a ni namena ovog oglada, ne dozvoljava da sačinimo temeljnu analizu pesama, kakvu one zaslužuju, ali se na neke momente mora skrenuti pažnja, najpre radi njihovog boljeg razumevanja, a istovremeno i da bi se naznačilo koje i kakvo mitološko bogatstvo one u sebi kriju. Traganje za sličnostima u različitim kulturama ne pomaže toliko da saznamo kad i gde je nešto nastalo i kako se širilo i istrajavalo do naših dana, već da otkrijemo univerzalnost razloga koji inspirišu takvo stvaranje da bismo u krajnjem slučaju saznali nešto više o univerzalnim svojstvima ljudskoga bića.

Prve slike na koje nailazimo u sva tri primera prikazuju božanstva koja sede za postavljenom sofrom, za koju se koriste gotovo iste sintagme: u pesmi iz Rašanca: „masā mikā-nćinsā“ (I 2, [ovde br. 50]),¹⁵⁾ kao i u pesmi iz Slatine (II, 5 [ovde 49]), a u primeru iz Topolnice samo za nijansu drugačije: „Mīndrje mjasā, mjasā-nćinsā“ (III, 5 [ovde pesma br. 51]). Sofra je postavljena i božanstva se goste, bezbrižno jedu, piju i vesele se. To je olimpski koncept, jer je poznato da su se bogovi Olimpa sakupljali u Zevsovom dvoru „da bi se gostili nektarom i ambrozijom, da bi slušali svirku Apolona i pesmu muza i da bi se savetovali o sudbinama smrtnika“.¹⁶⁾ I naši bogovi su, poput olimpskih, bezbrižni, čak potpuno ravnodušni i neodgovorni, kao u pesmi iz Slatine. To su tzv. dii otiosi, bogovi stvoritelji koji su završili svoje kosmičko delo i imaju težnju da se povuku na nebo i prepuste se uživanju.¹⁷⁾ Ali, božanstva u našim

14) Sistematska antropogeografska i geneaološka istraživanja na ovome području vršio je autor ovih redova u drugoj polovini osme decenije XX veka. Temeljnou rodoslovnou metodom, u kombinaciji sa mnemotehničkim, katastarskim i arhivskim istraživanjem, obuhvaćena su gornjoporečka sela Rudna Glava, Crnajka, Gornjane i Tanda. Građa se nalazi u etnološkom odeljenju Muzeja u Majdanpeku. Od izuzetnog naučnog interesa može biti podatak da su ta istraživanja otkrila čitave zaseoke naseljene vlaškim familijama čije je poreklo starinačko, kao što su, npr. rodovi *Stroglovješći*, *Šćefanješći*, *Milanješći*, *Makulješći*, *Brđnušonji*, *Iditonji*, *Margitonji*, *Uršikonji* i dr. u Rudnoj Glavi, kod kojih je u vreme istraživanja još uvek bilo u svežem sećanju bežanje iz nekog mesta u blizini današnjeg Poreča, zbog zavade s Turcima koje se može datovati u vreme pre Velike seobe Srba u XVII veku. Kada se ovi dobijeni podaci ukrste sa predanjima zapamćenim u starom Poreču, ova lokalna migracija može se pomeriti i u XVI vek. Mislimo pritom na vezivanje uzroka iseljavanja iz Banje kod Poreča za mladalačke podvige Starine Novaka (Baba Novak) u borbi protiv Turaka, koji su ga primorali da ode u hajduke, a deo stanovnika da izbegne „preko brda“ i skrije se u Rudnoj Glavi.

15) П. Дурлић, Б. Бојковић, *Влашка митолошка ђесма о ђореклу зла*, стр. 142, стих 2.

16) Aleksandrina Cermanović, Dragoslav Sreјović, *Leksikon religija i mitova drevne Evrope*, Beograd, 1992, kod reči *Olimp*.

17) Mirčea Eliјade, *Istorija verovanja i religijskih ideja*, knj. II, Beograd, 1991, 212.

pesmama nisu sasvim na nebu. U prvom slučaju sofa je postavljena pokraj drveta tise/lipe, u drugom oni su na vrhu morskog spruda koji se digao visoko, do samoga neba, ali se još uvek nalazi ispod nivoa Sunca, u trećem vidimo jasnije da je reč o lipi kao Kosmičkom drvetu, jer se trpeza nalazi u njenom hladu, a ona dopire do nebeskog svoda. Veoma zanimljiv je motiv „morskog spruda“, i to koliko iz jezičkih, toliko i mitoloških razloga. Sintagma „morski sprud“ je naš prevod vlaškog izraza „namolu mārilu“. U jednoj sličnoj situaciji, S. Gacović je reč namol preveo sa „mulj“,¹⁸⁾ pa je tako ispalo da se uzvišena božanska trpeza, okružena svecima, nalazi u blatu: „Gore u kraj neba, | Na izlasku Sunca, | U središtu mulja, | Ispod grana tise“ (podv. naše).¹⁹⁾ Vl. namol zaista (književno) znači „mulj“, ali odmah se vidi da ovaj prevod nikako ne odgovara ni logičkom ni mitološkom kontekstu, samim tim ni religijskoj ideji iz koje je on nastao. Mi smo zato izbegli rečnike, i, kao što nalaže običaj, upitali samog lautara šta on podrazumeva pod izrazom „namolu mārilu“ i dobili odgovor da je to „ono što nanese voda, i što se vidi kao neko uzvišenje“.²⁰⁾ Bitno je primetiti da je reč o uzvišenju koje okružuje more, što nas, u analitičkom smislu, vodi u samo središte prastare kosmogonijske mitologije.

More (Okean) kao praelement iz koga nastaje zemlja, deo je mitoloških predstava koje imaju univerzalni karakter, jer se mogu naći u gotovo svim mitologijama sveta.²¹⁾ Navedimo neke konkretne primere. Kod Sumera, kosmogonijsku kreaciju izvršila je boginja Namu. Iz prvobitnog mora, čiji je ona bila gospodar, nastala je zemlja u obliku Velike planine, i nebo.²²⁾ Prvobitni okean koji je u predstavama drevnih Egipćana ispunjavao svemir, zvao se Nun. Iz njega se izdigao praiskonski brežuljak, onako kako iza voda Nila u povlačenju ostaju muljeviti sprudovi. Kosmogonijske slike nastale na temelju ovih okolnosti, pune su analogija s nabujalim vodama Nila. Veronika Jons (Veronica Ions) osnovano pretpostavlja da su iz ovih analogija mogle nastati ideje o rađanju života iz okeana, jer su „Egipćani bili očevici očito čudesne pojave da vode koje se povlače iza sebe ostavljaju bare koje ubrzo vrve živim živo-

18) Izvorni, vlaški stihovi o položaju svetačke trpeze, glase:

„Sus în cornul ceriului,
Răsăritul Soarelui,
În mijlocul nămolului
Stă sub creang de lemn de cisă,
Toată de prasnici cuprinsă.“

Kako otkriva Gacović, njih je 1942. godine u mlavskom selu Kobilje zapisao Rumun Virgil Birou (Virgil Birou), ali, slažemo se sa Gacovićem, bez dijalektološke akribije, jer je udešavanje lokalnog govora prema književnom uzoru ovde više nego očito, i nedopustivo. Na žalost, to je poslovični manir gotovo svih rumunskih autora koji se, na ovaj ili onaj način, interesuju za vlaški folklor, za koji niko ozbiljan ne spori da je nastao na dijalektima rumunskog književnog jezika.

19) Slavoljub Gacović, *Putevi istine*, Zaječar, 1999, 160.

20) „Namolu je aiša, în kîncik, aja še duše apa, krjenž, frunză, pomîntarj, şî sa vjăde aša rîdikat cîta đin apă-n sus, ca un prund, ca o şociţă“. („Namol je ovde, u ovoj pesmi, ono što nanosi voda, granje, lišće, zemlja, što se diže iznad vode kao sprud, kao neko brdašce“.)

21) E. Meletinski, *Poetika mîta*, Beograd, 1988, 209-210.

22) Vidosava Nedomački, *Arheologija bliskog istoka*, Beograd, 1978, 99, 104.

tinjama.²³⁾ Predstave o praiskonskom brežuljku koji se izdignuo iz Nuna bile su toliko utemeljene u egipatskoj mitologiji, da su sveštenici svih velikih egipatskih kulturnih središta tvrdili da se upravo njihov hram nalazi na takvom mestu.²⁴⁾ Teza da se Kosmička planina razvila iz ideje o praiskonskom brežuljku, koja je pak inspirisana realnim slikama izlivanja velikih reka, poput Nila, prihvaćena je i od drugih mitologa.²⁵⁾ To zadovoljava i glediše koje mi nastojimo da izgradimo, sagledavajući čoveka u antropološkoj perspektivi, a koje sve ljudske tvorevine posmatra kao poetsku interakciju čoveka i sveta koji ga okružuje.

Kada ispisujemo tumačenje nama dragog lautara Slobodana Markovića iz Slatine da je namol uzvišenje u moru nastalo od granja, lišća i zemlje koje je nanela voda, imamo utisak da se ovaj vanvremenski pevač vratio na početak drugog milenijuma stare ere, i da se nalazi u Mesopotamiji, gde čita sa glinenih ploča klinaštim pismom utisnut akadski ep *Enuma eliš*, u kome se kosmogonijska kreacija boga Marduka opisuje sledećim stihovima: „Marduk položi trsku razom na vodu, | Stvori prah zemljani i nasu ga do trske; | da bi naveo božanstva da se nastane u stanu koji je po želji srcu njihovu.“²⁶⁾

Taj praiskonski brežuljak (Kosmička planina) u našim pesmama dopire do „ispod zraka sunčevoga“ (II 2), odnosno do „ispod svoda nebeskoga“ (III 3), u religijskom smislu postaje sveta planina jer se divinizuje poprimajući solarni karakter. Time naš materijal dobija još jedan konceptualni dodir – u nizu drugih - sa egipatskom mitologijom, jer je tamo prvobitno brdo takođe obogotvoreno izjednačavanjem sa solarnim bogom Ra-Atumom.²⁷⁾

Mitotvorna misao drevnih naroda često nije ostajala samo na folklornim predstavama, već je podsticala preduzimljivu gradnju stvarnih objekata po ugledu na praiskonske brežuljke. I to veoma rano. Tako su arheolozi kod Sumeraca otkrili zigurate - neobične objekte slične egipatskim piramidama. Ne samo njihov izgled i funkcija već i sam naziv,²⁸⁾ upućuje mitologe na zaključak da je „zigurat, sa terasama simbolizirao ... kosmičku planinu – zemlju, nastalu iz praookeana.“²⁹⁾ O ziguratima Zenon Kosidovski piše: „U svim gradovima na Eufratu i Tigru uzdizale su se neobično visoke građevine čudnog oblika. Sastojale su se od četvrtastih ili oblikih delova koji su se nastavljali jedan na drugi a prema vrhu se smanjivali tako da je građevina imala izgled stepenaste piramide. Na zaravnjenom vrhu obično se nalazio hram posvećen mesnom božanstvu. Do njega je vodilo trokrako kameno stepenište. Za vreme obreda u belo obučeni sveštenici koračali su po njemu u svečanoj povorci, uz pratnju hora i muzike.“³⁰⁾ Uvereni smo da mitološkoj inspiraciji, koja je u Mesopo-

23) Veronica Ions, *Egipatska mitologija*, Opatija, 1985, 22-23.

24) Isto, 23. Takvih središta je, kao što je poznato, bilo četiri: u Heliopolisu, Memfisu, Hermopolisu i Tebi.

25) E. Meletinski, *Isto*, 210.

26) Miodrag Šijaković, *Mitologija i religija starih Jevreja*, Beograd, 1990, 80.

27) E. Meletinski, *Isto*.

28) *Zigurat* na sumerskom znači „breg“.

29) Marko Višić, *Zakoni drevne Mesopotamije*, Beograd, 1985, 66.

30) Zenon Kosidovski, *Biblijske legende*, Beograd, 1986, 24.

tamiji podigla zigurate, dugujemo i za nastanak monumentalnih piramida u dolini Nila.

Obredna uspenja bila su poznata i starim Dačanima, dalekim precima naših Vlaha. Ali se oni nisu penjali simbolički, na mitske planine, ili veštečki izgrađena uzvišenja, već na stvarne planine, a penjanja su preduzimali da bi došli do svog boga Zalmoksisa, i lično mu uputili molbe, žalbe ili da bi od njega zatražili savet.³¹⁾

Praiskonski brežuljak je, vidimo, ostavio raznovrsno mitološko nasleđe. Istovremeno, i u istim zemljoradničkim kulturama, rađa se još jedan religijski simbol koji je u obliku mitskog Drveta (Kosmičko drvo, Velikog drvo, Drvo života, Drvo znanja ...) takođe široko rasprostranjen. Štaviše, zemljoradnička kultura je, jasnije nego ikoja druga, otkrila prostu zakonitost u razvoju religijskih ideja, a koja se ogleda u tezi da postoji nužna genetska i interaktivna zavisnost tipa religije od tipa ekonomije! Religija koju je, kao svoju, stvorila drevna zemljoradnička ekonomija, u nauci je nazvana kosmičkom religijom, pošto su njene središnje misterije vezane za periodično obnavljanje Sveta. Evo kako to razjašnjava Mirča Elijade, rumunski naučnik svetske reputacije. „Baš kao i ljudsko postojanje, kosmički ritmovi objašnjeni su izrazima preuzetim iz biljnog života. Misteriju kosmičkog života simboliše Drvo života. Univerzum je shvaćen kao organizam koji treba da se obnavlja periodično drugim rečima, svake godine. 'Apsolutna realnost', podmlađivanje, besmrtnost, dostupni su nekolicini povlašćenih, u vidu nekog ploda ili nekog izvora pokraj nekog drveta. Smatralo se da je Kosmičko drvo u Središtu sveta, i da objedinjuje sva tri područja kosmosa, jer njegovo korenje uranja u Donji svet, a njegov vrh dodiruje Nebo.“³²⁾

U našim primerima, videli smo, Kosmičko drvo oličeno je u tisi (I 1) i lipi (I 16, II 4). Treba ponovo skrenuti pažnju čitaocu, kao što je već učinjeno u prethodnom radu, na vanredno značajan momenat supstitucije tise i lipe koji se vrši u okviru iste vlaške mitološke tvorevine.³³⁾ Laptarevo je objašnjenje da se to čini zbog rimo- vanja, a da se topografija radnje ne izneverava „jer je očito da se gozba priređuje u šumi, pa slušalac lako može zamisliti da se stabla tise i lipe nalaze jedno pored drugog“³⁴⁾ Svet bogova je besmrtn i večan, pa je prirodno da se njihova gozba smešta pod tisu koje je inače veoma dugotrajno drvo, koje stoga simboliše dugovečnost.³⁵⁾ I lipa bi trebalo da ima određena mitološka svojstva čim se našla u takvom društvu.³⁶⁾ Kosmičko drvo kod Srba je jela, kao i kod Rumuna (brad). Za dublja genetska

31) Romulus Vulcanescu, *Mitologie Română*, București, 1985, 364.

32) M. Elijade, *Istorija verovanja i religijskih ideja*, I, Beograd, 1991, 41.

33) P. Durlić, B. Bojković, *Isto*, 139, f. 10.

34) *Isto*.

35) *Isto*.

36) Lipa ima svoje mesto u vlaškim pesmama. U fonoteci projekta „Poslednji Orfeji Balkana“ nalazi se pesma Šuta și cornuta („Srna i lane“), koju je autor ovih redova snimio 1982. godine u Rudnoj Glavi od Žarka Trailovića. Tema ove pesme, za koju je pevač govorio da je jedna od najstarijih vlaških pesama, jeste bežanje srne i laneta ispred lovačke hajke; iznemogla srna uči svoje lane da spas potraži među lipova debela jer su to njegovi ujaci. Od Milana Petrovića iz Rašanca snimljena je pesma o boru i lipi, u kojoj se ova dva drveta prepiru oko toga koje je lepše i korisnije za čoveka. (Vidi: P. Durlić, B. Bojković, *Isto*, 138, f. 2). Baladu potpuno istovetnog sadržaja zabeležio je 1967. godine Krista Sandu

istraživanja od većeg značaja je, mislimo, činjenica da ova dva drveta mogu s lakoćom da zamene svoja mesta u okviru jednog mitološkog obrasca, a da se ništa ne naruši, kako to ističe i sam izvođač. Ali i sada, kao i ranije, ne možemo ništa više o tome da kažemo, sem da podsetimo da je lakoća takve supstitucije osvedočena kod Kelta.³⁷⁾

Da bismo stigli do centralne teme pesama, vratimo se još jednom na Dačane i njihovo uspenje na planine. Prateći ovaj motiv, rumunska mitologija, naročito u sledećim kulturnim slojevima stvorenim s prodiranjem narodnog hrišćanstva, otkriva da se uspenje transformiše u tom smislu što se vernici, sada hristijanizovani, više ne penju radi poklonjenja Zalmoksisu, već Ortacima koji su stvorili svet i borave u njegovom rajskom delu, dignutom do uranskih visina. A Ortaci (rum. Fărtați) su - niko drugi - do Bog i Đavo, glavne ličnosti oko čijeg se kosmičkog antagonizma gradi titanomahija kao centralna mitološka tema naših pesama.

Stvaranje neba u rumunskoj mitologiji

Da bismo bolje i potpunije razumeli mitološku osnovu tih pesama, pogledaćemo nešto šire izvode iz knjige Marčela Olineskua (Marcel Olenisecu) „Rumunska mitologija“ (Mitologie românească), zbog toga što knjiga nije prevedena, a adekvatan vlaški materijal kod nas nije istražen, niti je publikovano ono što je kako-tako prikupljeno. Do te prilike, čitalac neka nam veruje na reč da su naši Vlasi poznavali većinu mitoloških događaja, koje nalazimo kod Olineskua; a da se pak neki momenti na različite načine drže u životu i dan-danas, uverava se već iz pesama koje su predmet ovog oglada. Evo kako rumunska mitologija opisuje stvaranje neba.³⁸⁾

Nebo

„U početku, kada još nije bilo neba, Sunce i Mesec su se žalili Bogu da im je teško da putuju kroz vazduh i osvetljavaju svet, jer nemaju gde da se odmore: ako bi se spustili na zemlju, sve bi okolo njih izgorelo. Zbog toga su molili Boga da im napravi most preko zemlje, kojim bi oni putovali i na koji bi mogli, kada se umore, da zastanu i da se odmore bez opasnosti po ljude i useve na zemlji. Bog im je odgovorio da će im želju ispuniti, ali da neće napraviti nikakav most već nebo na koje će smestiti, pored njih, i svece i anđele, koji su do tada bili izmešani sa ljudima na zemlji, često se sa njima svađali i zbog toga ih ljudi nisu mnogo poštovali. Ljudi čak nisu hteli ni da ih pozdravljaju kad su ih susretali.

Kako je napravljeno nebo?

Sveci i sedam apostola veoma su se obradovali što će im Bog ispuniti želju i rekli su mu da će oni izgraditi nebo, samo da im u tome pomognu ljudi koji će sve vreme postiti, jer onog momenta kada ljudi budu jeli meso, sveci će izgubiti snagu.

Timok u Mokranju kod Negotina, i objavio u Temišvaru 1977. godine. (Vidi: Cristea Sandu Timoc, *Balade legendare*, u: *Folclor literar*, IV, Timișoara, 1977, 213-215).

37) up. J. Chevalier, A. Gheerbrant, *Rječnik simbola*, Zagreb, 1989, s.v. *drvo*.

38) Marcel Olinescu, *Mitologie românească*, București, 2003, 56-58. [Prevod fragm. P. Durlić]

Otada je ostalo sedam postova, jer je na početku bilo samo sedam svetaca, koji su izgradili nebo. Bog je toj sedmorici svetaca dao krila, da bi mogli da se spuste na dno zemlje, kod rohmana [nap. podzemna bića, mitološki preci Rumuna], odakle će uzimati drago kamenje kojeg nije bilo na zemlji. I donesoše sveci odande takvo kamenje, providno kao staklo i plavo kao cvet vodopije i kao oči anđela, i od toga napraviše nebo kao svod preko zemlje, i podupreše ga sa sedam stubova, izgrađenih takođe od dragog kamenja. Stubovi drže nebo, i to je težak posao, jer je nebo teško i veliko kao zvono. Apostoli su molili Boga da poruči ljudima da otada, pa do kraja sveta, drže onih sedam postova da stubovi ne bi oslabili, jer bi se tada nebo prevrnulo. Stubova, kao i postova, ima četiri, ali ona tri stuba, koji čine da postova bude sedam, jesu pomoćni stubovi, koji, kada četiri glavna stuba previše popuste, preuzimaju na sebe teret neba.

Kad je izgradnja završena, Sunce i Mesec su se popeli na nebo i veoma su se obradovali što su sada imali po čemu da hodaju dok vrše svoj posao. I njihova vatre-na kola imala su sada čvrst put pod svojim točkovima, i mogla su lakše da idu i pravilnije da se kreću. Jer njihov put je sada čvrst, od dragog kamenja, a mi ih sa zemlje sada vidimo kao kroz prozor. Otada ni Sunce ne peče tako jako, kao pre, kada nije bilo neba, i zemlja je izgledala kao pustinja, jer je Sunce bilo toliko jarko da je pržilo sve kuda je prolazilo. Ljudi su tada s jedne strane bili srećni što su imali svetlost, a s druge strane bili su vrlo tužni što im se sve sušilo. Zato su ljudi radosno držali postove koje im je Bog odredio, samo da se svrši izgradnja neba.

Nebesa

Ima devet nebesa, postavljenih jedno preko drugog, i svako od njih je napravljeno od dragog kamenja. Bog stoji na devetom nebu zajedno sa sv. Nikolom, sa kojim se dogovara o upravljanju nad ljudima. I sv. Trojica takođe tamo boravi. Na prvom nebu borave sveto Sunce, sveti Mesec i sveti Ilija. Na ostalima borave sveci prema rangu. Deveto nebo je obasjano jarkom svetlošću, i kada se otvori nebo, vide se postavljene trpeze jer je tamo Raj. Nebesa se otvaraju samo jednom u godini, na Bogojavljenje. Na nebu je godina kao jedan dan. Kada je na zemlji ponoć, na nebu je jutrenje i tada anđeli igraju u krug oko sv. Trojice.³⁹⁾ Po drugim rumunskim legendama, koje takođe sadrže predstavu o uranskim stratumima, Raj se nalazi na pretposlednjem nebu, a ovde je dignuto usled nepažnje ili grešaka ljudi.⁴⁰⁾ Ovo nebo se

39) *Isto*.

40) Veoma rano sam u rodnoj Rudnoj Glavi upio priče da se nebo naslanja na zemlju. Iz svog „Pavlovog potoka” posmatrao sam okolne visove i mislio kako se nebo oslanja baš na njih. Jednom, povučen nekom mističnom silom, sa svojih nepunih sedam godina, povedem dva svoja mlađa druga, Petra i Životu, kroz čkalj, trnje, lijane, gustiš i svakojaku travuljinu koja je bila višlja od nas, na Rudnoglavsko brdo, na koje se ni odrasli nisu pentrali bez preke potrebe, čvrsto im obećavši da ćemo, kada tamo stignemo, dotaći nebo! Posle putovanja koje je trajalo čitavu večnost, umorni, prljavi, poderani, gladni i žedni - stigismo na sam vrh, ali tamo neba nije bilo! Umesto njega, pucao je vidik prema Dunavu, sa još bezbroj zatalasanih visova između mesta gde smo stajali i kraja sveta za koji sam nekako odmah znao da se nalazi tamo, u daljini, gde se skupilo jato belih oblaka. Kasnije, kada sam pregrmeo silne batine i kada je majka Gergina, tepajući i grleći me, uspela da iz mene izvuče stidljivo priznanje,

nalazi na vrhu kosmičkog drveta (jele), a dizanje Raja teklo je postepeno uzlaznom linijom, uz njegovo deblo.⁴¹⁾ „Ortaci [Bog i Đavo]⁴²⁾ odvojili su se od stvaranja, pošto su utvrdili mitska pravila egzistencije, pošto su stvorili suđaje da ljudima određuju sudbine, svece da nadziru život na zemlji, biljke i životinje da budu čoveku od koristi, zvezde da svetle danju i noću, kišu da zemlju učini rodnom“, konstatuje Vulkanesku u svojoj knjizi „Mitologija Rumuna“.⁴³⁾ Pogledajmo u nastavku teksta takođe nešto šire izvode iz ove za naš predmet izvanredno značajne knjige.

„Toliko vremena – piše Vulkanesku – koliko je među Ortacima trajala saradnja, ma koliko slaba, sa plodovima manje ili više dobrim, Raj je bio dostupan svim stvorenim bićima i pokazivao se kao model kosmičkog života. Ortaci su primali svakog ko bi im došao sa dobrim namerama, iako im nisu govorili sve brige, i nisu im rešene sve žalbe.

U ovoj hipostazi Raj se javljao u obliku velikog vrta, u čijem je središtu dominiralo kosmičko drvo, puno bogatih i sočnih plodova; to drvo je bilo vrsta jele koja je, kao kosmičko drvo, u Raju donosila plodove.⁴⁴⁾ Rajem su se kretale čudnovate životinje koje su pasle na pašnjacima okovanim cvećem, uz žubor čistih izvora i cvrkutanje ili pevanje ptica, uzvišenih na poslednjem nebu. Ortaci su šetali mudrujući šta još treba da stvore u Kosmosu, da bi sve bilo savršeno, a kada bi ogladneli, gostili su se za skromnim trpezama koje su se same postavljale i sklanjale, a kada bi se umorili, odmarali bi se u hladu, ispod kosmičkog drveta.“⁴⁵⁾

„Ovaj idilični život nije trajao dugo, - nastavlja Vulkanesku - jer je među Ortacima počeo da se uvlači strah od dominacije onoga drugoga, pomirljiva suprotnost prtetvarala se u nepomirljivu opoziciju. Đavo je počeo da rastura ortakluk, uz pomoć nedovršenih mitskih bića koje je stvarao kao imitaciju i konkurenciju kreacijama svoga Ortaka, Boga. Đavo je postao sumnjiv Bogu i ovaj je nastojao da ga spreči u ostvarenju nauma. U momentu kada je u Raju izbila pobuna, Bog je podigao ruke i prokleo Đavola i njegove saveznike, rekavši: 'Bezakoniče, neka te proguta crna zemlja! Počivaj utamničen u njenim dubinama, do kraja sveta!' Tada su iz njegovih otvorenih ruku počele da izbijaju munje, koje su savladale buntovnike i preko onih devet nebesa bacile u užareno središte zemlje. Pad iz Raja i sa Nebesa bivšeg ortaka

izgovoreno šapatom, šta sam to kog vruga tražio tamo, na vrhu brda, dobio sam od nje jedno od najčudesnijih objašnjenja koje me i danas čini nedoraslim detetom: nebo je zaista, do skora bilo tamo naslonjeno, ali je o to plavo i kristalno čisto staklo neka baba, čija je kuća tamo blizu, obrisala usrane dečje pelene, jer je bila lenja pa nije htela da side u obližnji potok da ih opere. Bog se grdno naljutio, šaputala mi je mati, valjda da je ne čuje ta baba, pa je podigao nebo visoko, gore, tako da ja, kada sam tamo stigao, više nisam mogao da ga dohvatim. Zato ovaj rad posvećujem njoj, u nadi da je moja majka Gergina tamo negde gore, i da čuva i dalje, sada za druge ljude, iluziju da nebo postoji.

41) R. Vulcanescu, *Isto*.

42) Ortakluk Boga i Đavola poznaju i druge kosmogonijske mitologije, kao srpska, na primer. Ovde su se „bog i sotona udružili da zajednički učestvuju u stvaranju sveta: bog je stvorio zemlju, a sotona more, bog stvorio anđele, a sotona đavole, bog stvorio vinovu lozu od kapi krvi iz svog prsta, a sotona kupinu itd.“ (Š. Kulišić i dr., *Srpski mitološki rečnik*, Beograd, 1998, kod reči *Sotona*.)

43) R. Vulcanescu, *Isto*.

44) *Isto*, 364.

45) *Isto*, 365.

i njegovih saveznika, bila je interpretirana od strane popularne hrišćanske mitologije kao pobuna arhangela Lucifera i njegove vojske, svetlonosnih anđela, protiv Boga. Koliko je trajalo proklinjanje i sevanje munja, nekoliko trenutaka, padali su svi pobunjeni anđeli zajedno sa Luciferom, jedni preko drugih. Kada se proklinjanje svršilo, pobunjeni anđeli su zastali u vazduhu, na mestu gde se koji zatekao padajući; ostali su na zemlji ili pod zemljom, gde ih je zatekao svršetak prokletstva. One koje je anatema zatekla na nebesima ispod Raja, uništeni su kao što sjaj sunca uništava noćne senke. Anđeli koji su pali na zemlju, ili pod zemlju, pocrnili su od besa i postali crni anđeli. Sa dna zemlje, gde je pao, Đavo je počeo da organizuje ostatke svoje vojske po hijerarhiji ovih anđela: demoni zvani carinici vazduha, jazevi zemlje i đavoli u podzemlju.⁴⁶⁾

Vulkanesku dalje piše: „Raj je bio zatvoren, vrata njegova zakovana, i stavljena pod stražu mitskih bića odanih Bogu, a pristup ljudima bio je zabranjen. U Raj se više nije moglo ući, sem posredstvom smrti, i to su mogle samo duše dobrih, čistih i pravednih bića, koja nisu hulila na Boga. Mukotrpan ulaz u Raj, prema tumačenju hrišćanske mitologije, mogao je da se ostvari jedino preko Velikog uspenja (Marea Trecere) duše kroz niz vazdušnih carina, uz nadzor anđela čuvara koje ima svaka duša. Bog je dao Đavolu slobodu da može svoju pobunu voditi do kraja sveta“ – konstatuje na kraju ovog odeljka R. Vulkanesku.⁴⁷⁾

Zadržaćemo se na trenutak na ovom neobičnom poslednjem detalju, jer se on provlači kao svojevrsna nit kroz sve naše pesme, a povezuje ih prilično čvrsto sa rumunskom mitologijom. Vidimo da u toj mitologiji, na kraju svega, Bog daje Đavolu pravo na večnu pobunu! U pesmi iz Rašanca Bog Sotonu krije lično u nedrima i spasa joj život pred razjarenim sv. Ilijom, a u pesmi iz Slatine sv. Ilija biva osakaćen i pretvoren u bogalja zbog preterane revnosti u borbi sa židovima; na kraju, u pesmi iz Topolnice sam sv. Ilija, kao da je izvukao pouke, biva židane sa pola snage pa jedan od njih ostaje u životu, zbog čega svetac dobija prekore od sestre Oprlije. Objašnjenje smo našli u jednoj pripovesti, mitološkog sadržaja, koju smo nedavno snimili u Majdanpeku, od našeg starog kazivača Pauna Rucića, ali koja, na žalost, još nije objavljena. Zato ćemo samo kratko prepričati jedan njen deo, koji je u direktnoj vezi sa našom temom. Priča spada u onu poznatu kategoriju „kada su Bog i sveti Petar išli po zemlji“. Svrha tih legendi jeste da se ljudima objasni kako je što nastalo, i iz kojih razloga.⁴⁸⁾ A ova objašnjava upravo ono što nas zanima: zašto Bog i Đavo imaju tako neočekivan i neobičan odnos.

Priča glasi ovako. U nekoj od mnogobrojnih teških bitaka između đavola i sv. Ilije ovi nekako uspeju da prevare gromovnika, i da ga ubiju. Ostala je zemlja bez kiše i nastupila je teška suša koja je donela glad, bolesti i pomor. Posle tri godine suše, vide Bog da ne može svet bez sv. Ilije, i odluči da potraži ostatke njegovih kostiju, ne bi li ga oživeo. Ali mu nije bilo poznato gde je sv. Ilija sahranjen. Seti se da

46) *Isto.*

47) *Isto.*

48) Iz te serije vidi ranije zabeleženo kazivanje Pauna Rucića u: P. Es Durlić, „*Duoj frac*“ - vlaška verzija mitološke priče o *Usudu*, Razvitak, 194-195, Zaječar 1995, 113-119.

bi to najbolje mogli znati oni koji su ga ubili i krene da traži đavole, partiju njegovog Ortaka sa kojim je stvorio svet. I nađe ih, posle dužeg traganja, kod neke velike bare. Bilo ih je hiljadu na broju, i razmišljajući kako da im doskoči, izmisli violinu i počeo da im svira. Đavoli zaigraše, i kada im je bilo najlepše, on učini da se violina pokvari. Razigrani đavoli zavikaše u glas da im nastavi sa svirkom, a ovaj im reče da ne može jer se violina pokvarila, a da je popravi ne ume bez koske od tela pokojnog sv. Ilije. Posle dužeg peganjanja, skoči Faraon, đavolji starešina, u baru, zagnjuri se duboko do samoga dna i vrati se odonud sa majušnom košćicom koja je ostala od svečevog tela. Bogu je to bilo dovoljno da oživi sveca, i kako ga je oživeo, ovaj je tako odleteo na nebo gde je zagrmio nečuvanom snagom i besom, koji se u njemu nakupio za protekle tri godine. Za tren oka je pobio sve đavole, sem Faraona, jer se ovaj, čim je video da je Bog oživeo Iliju, pretvorio u muvu i ušao u violinu gde se pritajio.⁴⁹⁾ Ali ga je sv. Ilija otkrio i kada je hteo da ga dokrajči, Faraon je zavapio:

„Bože, seti se našeg ortakluka i ne daj da me sv. Ilija ubije! Jer ako nam se seme zatre neće biti dobro za tebe! Ti ćeš ljudima činiti dobra, i ljudi će se vremenom zasititi i prestaće da veruju u tebe. Ako nas ostaviš u životu, mi ćemo im činiti zlo, i oni će ti se moliti da ih sačuvaš od nas, verovaće u tebe i tako ćeš imati ljude i ti, a imaćemo ih i mi!“ Bog ga je poslušao i naredio sv. Iliji da prekine paljbu a zatim je otišao dalje, svojim putem. Od toga Faraona zapatio se ponovo đavolji soj, i sada ih ima preko hiljadu, više nego ikad ranije.⁵⁰⁾

Formula je, dakle, prosta. Đavo je neophodan da bi se učvrstila vera u Boga! „I dobro i zlo kroz narod idu zajedno!“ kažu Vlasi.⁵¹⁾ Pitanje porekla dualističke podele na Dobro i Zlo, ima dva odgovora: jedan je istorijske prirode, a drugi psihološke. Istoričari religije jedinstveni su da je ovaj dualizam prvi put jasno artikulisan u starom Iranu. U najranije doba, indoiranska relegija imala je dve vrste bogova, ahure i deve. „U Iranu su ahure porazili deve“, podseća Rasel, „a vođ ahura postao je Vrhovni bog, Ahura Mazda, bog svetlosti, dok su iranski deve, svedeni na red zlih duhova, postali miljenici Arimana, gospodara tame.“⁵²⁾ Ova mazdaistička crta prodršla je na grčko područje negde oko šestog veka pre nove ere,⁵³⁾ a kasnije, prerađena i modifikovana od strane hrišćanskog folklor, postala jedna od centralnih etičkih tema na širokom ljudskom prostoru. Tim putem, koji je mnogo vijugaviji nego što se čini, ovaj motiv stigao je u naše krajeve i dao osnovni izraz pesmama koje ovde

49) U srpskom folkloru pandan ovom vlaškom Faraonu je Hromi Daba. „Hromi Daba je, po godinama života, najstariji đavo, pa se zato naziva eufemizmom: starac. Po verovanju, Bog je dao sv. Iliji munje i gromove da pobije đavole. Sv. Ilija ih je pobio sve, samo mu se sakrio Hromi Daba u ciganskom ćemanetu i tako ostao živ. Od njega su se napatili današnji đavoli. Postoji hipoteza da je Hromi Daba Dajbog, srpski mitski bog, koji je prilikom primanja hrišćanstva proglašen za zlog demona i izjednačen sa đavolom. Naziv Daba je hipokoristik od Dabog.“ (Š. Kulišić i dr., *Srpski mitološki rečnik*, kod reči Hromi Daba.)

50) Zapisano u Majdanpeku, 13. aprila 2006. godine. Kaz. Paun Rucić, penzionisani rudar, rođen u Rudnoj Glavi 1926.

51) „Ši räu ši binje tot odatä pin lume mjarže“.

52) Berton Rasel, *Mit o Đavolu*, Beograd, 1982, 57.

53) *Isto*, 97.

razmatramo. Međutim, pravi odgovor, po nama, ne treba tražiti u podvojenoj prirodi Boga, već u podvojenoj prirodi čoveka po čijem je liku stvoren taj podvojeni bog! Jer „mit je blizak nesvesnom, a nesvesno je ambivalentno“, piše Rasel, i dodaje: „Ono što navire iz nesvesnog je u osnovi opažanje sebe, a mi sebe opažamo i kao dobro i kao zlo.“⁵⁴⁾

Ali, šta nam daje za pravo da đavole, Sotonu, židove i židane svrstamo u isti koš, i da ih stavimo na istu stranu u toj večnoj borbi između Dobra i Zla? Najjezgrovitije objašnjenje o Satani i Đavolu, koje na ovom mestu možemo pružiti čitaocu, daje Gvidion u knjizi „Vika – drevna religija veštica“. On piše: „Originalno značenje reči Satana je protivnik. U Starom zavetu Satana nema nikakvu značajniju ulogu. Hrišćani su, ne znajući kako da opravdaju surovost starozavetnog boga, sve što im se nije dopadalo prebacivali na Satanu. Taj proces je dugo trajao, tako da je tek koncil u Toledu 447. godine priznao postojanje đavola kao stvarnog entiteta. Priča o Luciferu je, opet, prežvakavanje kanaitskog mita o tome kako je Atar, bog jutarnje zvezde, uzurpirao Balov presto. Originalno hebrejsko ime za Lucifera je helel ben šahar (helel ben šahar), što znači 'sin jutarnje zvezde'. Ime Lucifer (onaj koji nosi svetlost) je etrurski izraz koji označava solarnog boga i koji je pogrešno upotrebljen kada je Biblija prvi put prevedena na latinski. Pored Satane i Lucifera velikog udela u formiranju popularne predstave o đavolu su imali i kanaitski Moloh, egipatski Set i rimski Saturn. Međutim, tek su dominikanci Kramer i Sprenger publikujući 1486. godine *Malleus Malificarum*, udžbenik i vodič za sve potencijalne lovce na veštice, definitivno izjednačili Satanu sa evropskim rogatim bogom, a veštice nepravedno optužili za obožavanje đavola.“⁵⁵⁾

U leksičkom smislu židani i židovi su Židovi, Jevreji. Poznato je kako su se Jevreji usled razvoja hrišćanstva, „terminološki“ našli na strani Zla. Ali, „židani, židovi“ u našim pesmama samo toliko i duguju Jevrejima, kao reči i nazivi, sve ostalo što se pod tim krije - nasleđe je mnogo dublje prošlosti. Reč je zapravo o džinovima, divovima, titanima, gigantima i sličnoj kategoriji mitoloških bića, šta više, čak o posebnoj rasi ljudi koja je, po verovanju, nastala pre naše rase, jedno vreme živela zajedno sa njom, a onda nestala da bi svoj prostor prepustila ljudima, odabranim po ukusu bogova.⁵⁶⁾

Pod uticajem hrišćanskog folklor a oni su poprimili negativne konotacije, ali takvi nisu bili od samoga početka. Rumunska mitologija pored reči „židov“ za njih, kao sinonim, koristi i mađarsku reč „orijaš“ (uriesz).⁵⁷⁾ Najstariji poznati Židov, po

54) Isto, 56.

55) Gvidion, *Vika – drevna religija veštica*, Beograd, 1994, 128.

56) Podsetimo samo, na ovom mestu, na mnogobrojne srpske toponime tipa „džinovsko“, „džinovsko“ ili „židovsko groblje“, koji se mogu naći i u vlaškom svetu pod nazivom „morminci židovješč“ ili „židanješč“. Neposredno u blizini rodne kuće autora ovih redova, u rudnoglavskom zaseoku Blizna, nalaze se ostaci groblja koje se zove „staro“ („morminc-aj batrinj“), ali koje se smatra „židovskim“ zato što su tu pastiri nalazili velike ljudske lobanje, i šutirali ih u dokolici kao zamenu za loptu.

57) U svojoj rukopisnoj zbirci bajki, autor ovih redova ima i jednu vanredno lepu i uzbudljivu bajku, koja se, prema glavnom liku, zove „Urija“, što će reći Orijašica. Bajka je snimljena u Rudnoj Glavi 1984. od meštanke *Draginje Ilić*. Ovo se navodi kao dokaz da su obe reči – židovi i urijaši – bile poznate i upotrebljavane, u njihovom mitološkom kontekstu, i u romanskom svetu južno od Dunava.

ovoj mitologiji, bio je – niko drugi – do praotac Adam!⁵⁸⁾ Židovi su bili pravi džinovi, imanje jednog od njih bilo je veliko koliko cela Dakija. Kada je židovu iz Moldave zatrebao kotao da napravio kačamak – ispružio je samo jedan korak do svoga komšije u Ugarskom carstvu, a da bi taj kotao napunio vodom, trebalo je da isprazni devet mora. Drva za vatru uzimao je takođe sa devet planina, a po kremen za potpalu išao je u tri skoka do Ruske carevine.⁵⁹⁾ Židovi su bili dobri ljudi i nikome nisu činili nikakva zla. Sa rumunima⁶⁰⁾ su bili u prijateljstvu, čak su se i međusobno posećivali, možda i uzimali, ali do razdora je došlo kada su, usled banalnog nesporazuma,⁶¹⁾ židovi pomislili da su rumuni dvolični, da imaju dve duše, dvostruku prirodu, i odonda su se potpuno odvojili od njih.⁶²⁾ Vremenom su se odnosi pogoršavali, i osećajući da ih ljudi svojom sve uspešnijom ekonomijom ugrožavaju – orijaši su počeli da im čine svakojaka zla: da im jedu decu, pale kuće, da ih love ko zečeve sa svojim psima ... Videvši ovo, Bog se naljutio i pustio potop koji je podavio i jedne i druge. Ostao je u životu samo jedan čovek, po imenu Noje, zato što je bio pravi vernik koji je osećao strah pred bogom.⁶³⁾

Motiv sa džinovima kao rasom koja je nestala sa lica zemlje, poznat je i kod Vlaha, što svedoči jedna legenda o Milošu Obiliću, zabeležena u porečkom selu Crnajki.⁶⁴⁾

Divovi su kao božji alter ego vrlo rasprostranjeni u mitovima, legendama i bajkama. Našli su svoje mesto i u Starom zavetu: „A beše tada divova na zemlji; a i posle, kad se sinovi Božiji sastajahu sa kćerima čovečijim, pa im one rađahu sinove; to behu silni ljudi, od starine na glasu“ (1 Moj. 6, 4). Moavci su ih zvali Emeji, a Amonci Zamzumi. Sinovi Enakovi su bili roda divovskog, „i činjaše nam se da smo prema njima skakavci, takvi se i njima činjasmo“, (4 Moj. 13,14). Ova rasa je, i po biblijskom predanju, uništena potopom. Biblisti ocenjuju da je deo mita o potopu, koji je Jehovista sastavljač Staroga zaveta sačuvao, „prvobitno bio etiološko objaš-

58) M. Olinescu, *n.d.*, 73.

59) *Isto*, 74.

60) Pojam „rumun“ ovde nema etničko, već socijalno značenje „kmet“, „seljak“. (v. o tome značenju: Momčilo Savić, *Rumunija – Romanija (neosnovanost identifikacije dvaju toponima u prohujalim vekovima)*, „Starina Novak i njegovo doba“ (Zbornik radova), Beograd, 1988, 161.

61) Neki rumun je zalutao u šumi, i naišao na kuću orijaša baš u vreme kada je ovaj jeo. Orijaš ga je ponudio čorbom, koja je bila vrela, što njima nije smetalo jer im je koža bila mnogo deblja od ljudske. Ali čoveku jeste, i ovaj je počeo u nju da duva. Kada ga je iznenađeni džin pitao šta radi, ovaj mu je rekao da duva u čorbu da bi je ohladio. Jednom kasnijom prilikom, u vreme zime, naiđe orijaš u goste kod toga čoveka, i zatekne ga u dvorištu kako cepa drva. Silno obradovan, čovek je počeo da duva u prste ne bi li zagrejao ruke pre nego što se s gostom uljudno pozdravi. Pita ga džin šta to radi, a čovek mu kaže da duva u ruke da bi ih zagrejao. Videvši kako čoveku iz usta izlazi para, koja čas hladi, čas zagreva, židov se uplaši, i vičući da su ljudi dvolični i da imaju dve duše, pobeže od njih. (M. Olinescu, *n.d.*, 74-75).

62) M. Olinescu, *Isto*,

63) *Isto*, 79-80

64) P. Es Durlić, *Legende i predanja o Milošu Obiliću kod Vlaha u severoistočnoj Srbiji*, Razvitak, 2, Zaječar, 1989, 67-68. Gotovo u dlaku ista legenda, kao ova iz Crnajke, zabeležena je u Rumuniji, i nalazimo je kod Olineskua pod nazivom „Fata de urieș și români“ („Orijaška ćerka i rumuni“).

njenje verovanja da je nekada postojala izumrla rasa divova.⁶⁵⁾ Odavde, iz Biblije dakle, ušao je detalj o potopu u rumunski hrišćanski folklor. U grčkoj mitologiji to su bili titani, šest sinova i šest kćeri Urana (Neba) i Geje (Zemlje). Pripadali su starijem rodu bogova, Uranidima, koji su pod vođstvom Saturna (Krona) srušili oca Urana s prestola. Kasnije je Kron to isto doživio od sina Zevsa, koji je, kao nagradu za prevrat, dobio vlast nad gromom i munjom. Ovaj generacijski sukob bogova, u kome su titani bili poraženi i pod stražom Storukih džinova bačeni u Tartar, poznat je pod nazivom titanomahija. Borba je trajala deset godina, a njena završnica je po pirotehničkim efektima gotovo identična onoj koju je sv. Ilija vodio u pesmi „Sveta majka Petka“ iz Slatine. Pogledajmo kako tu bitku opisuje grčki mitološki materijal: „More i zemlja su strašno zatutnjali, a nebo je silno zaječalo. U neopisivoj vrevi i metežu Zevs je bacao munje, koje su palile zemlju i beskraje šume. Ogromni plamen digao se do oblaka, a blještave munje zaslepile su titane. Zevs je odneo pobjedu i zagospodario svetom. Savladani titani bačeni su u Tartar, a storuki džinovi postavljeni su za njihove čuare. Veliki požar titanomahije Zevs je ugasio potopom.“⁶⁶⁾ Ako za trenutak, u mislima, zamenimo Zevsovo ime imenom našeg Gromovnika, kao što je uistinu kasnije delimično i bilo, stičemo utisak kao da slušamo Slobadana Markovića, aeda iz Slatine kod Bora!

Čini nam se da racionalno poreklo ideje o titanima, gigantima, džinovima, divovima i sličnim nadljudskim bićima, u nauci nije posebno razmatrano, ili se preko njihove pojave prelazi kao preko bića koja prosto pripadaju svetu bajki, legendi i mitova, da je to čist produkt ljudske fantazije i da izvan toga ne bi ni trebalo tražiti neke posebne izvore. Ne poričući da su ova bića u krajnjem ishodu plod mašte, ovde skrećemo pažnju na jednu moguću inspiraciju zasnovanu na realnom ljudskom iskustvu. Grobovi džinova, koje je u titanomahiji uništio Zevs, u Grčkoj su vezivani za najrazličitija mesta, ali su to najčešće bile lokacije na kojima su nalažene kosti velikih izumrlih životinja!⁶⁷⁾ Ova činjenica, mislimo, pokazuje u kom pravcu treba tražiti odgovor na postavljeno pitanje!

Pogledajmo za trenutak šta naši židani čine u pesmama koje analiziramo, jer se u postupcima aktera jedne drame najbolje ogleda njihov karakter i funkcija. U pesmi iz Slatine, židani zatamnjuju raj, krađu ključeve i zaključavaju ga, zaposedaju božji presto i krađu sud u kome se sveti vodica; u primeru iz Topolnice, krađu sud za svećenje vodice, srebrni štap i seku zemljine stubove. U hristijanizovanoj predstavi Raja rumunske mitologije imamo gotovo u dlaku iste sve ove stvari koje vlaški židani krađu ili otimaju.⁶⁸⁾ Rajska vrata čuva sveti Petar (Sînpetru), koji nosi ključeve za pojasom; on ih otvara za duše umrlih pravednika, tada kada je potrebno; za ostale ljude ostavlja ih otvorene samo jednom ili tri puta na godinu, kao i vrata Pakla.⁶⁹⁾

65) M. Šijaković, *Isto*, 34.

66) A. Cermanović, D. Srejšević, *Isto*, kod reči *titani*.

67) *Isto*, kod reči *giganti*.

68) Ali, s obzirom da je reč o hrišćanstvu, i o njegovom širenju kroz više balkanskih zemalja iz istih izvora, ove elemente možemo naći, ovakve ili neznatno modifikovane, i kod drugih naroda.

69) R. Vulcanescu, *Isto*., 365.

Raj predstavlja dom Božji; u sred dvora je „zlatni presto“ na kome Bog sedi i određuje sudbine.⁷⁰⁾ Ovaj će presto na kraju sveta, prema rumunskoj mitologiji, postati stolac Strašnog suda. Deo ostalih dragocenosti čine „kotao za krštenje“ i „srebrni štap“.⁷¹⁾ Kotao, vidimo u našim pesmama, pripada Svetoj majci Petki, i ona ga u hrišćanskoj mitologiji koristi za masovno pokršćavanje ljudi. U njemu je najpre kršten sam Isus.⁷²⁾

Za zatamnjene Raja, koje u našim primerima nije produbljeno, nalazimo u rumunskoj mitologiji objašnjenje da je nastalo zbog toga što je Đavo uspeo da se ušunja u Raj i da ukrade Sunce i Mesec, koje je odneo u Jad i tamo sakrio. A u Raj je ušao dok je Bog bio na večeri sa svecima, zauzet razgovorom o zlu i o tome kako ga iskoreniti. Kada je Bog saznao za krađu, veoma se naljutio i poslao je svetog Iliju da povрати ukradene stvari.⁷³⁾ Setimo se da je Zevs zabranio Suncu i Mesecu da sjaje i tako sprečio Geju da se dočepa čudesne biljke pomoću koje su giganti mogli da ga pobede u toku gigantomahije.⁷⁴⁾

Srebrni štap je atribut svetog Petra; on njime oživljava decu, i trese im jabuke sa drveta i kažnjava, prilično surovo, upokojenu decu onih majki koje nisu poštovale njegov post – da ne jedu prvine od ranoga voća.

Jabuka, sa koje pokojnici jedu, takođe se, prema rumunskoj mitologiji, nalazi u Raju, i to u samom središtu.⁷⁵⁾ Bezimena starozavetna drveta Znanja i Života, čije su plodove jeli Adam i Eva, prekršivši prvobitni tabu, sada postaju jabuke. A senka greha Pramajke Eve, zbog kojeg je ljudski rod izgubio besmrtnost i mesto u Raju, prati sada ožalošćene majke u vidu zabrane da ne kušaju plodove jabuke do Petrova dana, u toku Petrovog posta, koji nastupa drugog ponedeljka posle Trojice. Post je padao u vreme najtežih poljskih radova, pa je zbog toga među prvima napušten.⁷⁶⁾ U Poreču, gde je ova pesma snimljena, zabeležili smo čitav kompleks običaja koji se odnose na ovaj neobičan tabu.⁷⁷⁾ Običaj da „majke kojima su deca umirala ne jedu

70) Up. vlašku priču o Usudu, u kojoj se pobliže objašnjava kako Bog određuju sudbinu u času kada se čovek rodi, u: P. Durlić, „*Dvoj frak*“ - vlaška verzija mitološke priče o Usudu.

71) R. Vulcanescu, *Isto*, 366

72) M. Olinescu, *Isto*, 91.

73) Vidi više detalja o tome u: M. Olinescu, *Isto*, 91-92.

74) Vidi: Cermanović, Srejskić, *Leksikon ...*, kod reči *Geja*.

75) Rumunska mitologija poznaje Crvenu jabuku (Mărol roșu), koja se nalazi na kraju sveta; u njenom korenju boravi riba koja drži zemlju, a odande izviru svi potoci i reke koje teku oko celog sveta i opet se vraćaju i uviru na istom mestu. Ova jabuka rađa zlatne plodove, ali njih ne može uzbrati niko jer tu, gde ona raste, još nije kročila ljudska noga. (M. Olinescu, *Isto*, 67)

76) M. Nedeljković, *Godišnji običaji u Srba*, Beograd, 1990, 183

77) Za umrlu decu kaže se „muorc di la injimă“ („pokojnici od srca“); njihove majke do Petrovdana ne smeju da jedu one vrste jabuka, krušaka i šljiva koje dozrevaju do tada; od pitomina ne jedu se ni stočarske prvine do Đurđevdana (jagnjetina, mleko i mlečni proizvodi); od proizvoda divljine, ne jedu se šumske jagode do prvog utorka petrovskog posta, kada padaju zadušnica vezane za ovo divlje voće („muošu di fraž“). Na taj dan se, po verovanju u Gornjem Poreču, zatvara Raj koji je bio otvoren sve vreme od Velikog četvrtka („Žuoi marj“). Pošto se Raj zatvara u momentu kada grane sunce, šumske jagode, ubrane prethodnog dana, moraju se nameniti još u ranu zoru, pre svitanja, kako bi pokojna deca stigla da ih prime. (Vidi: Paun Es Durlić, *Rokovnik za 2002. godinu, sa etno-kalendarom Vlaha*

do Petrovdana jabuke", smatra se opšte rasprostranjenim, kao i verovanje da umrloj deci na onom svetu jabuke deli sveti Petar.⁷⁸⁾ Zanimljivo je, međutim, da motiv sa kažnjavanjem ima paralelu izvan vlaškog sveta jedino u južnomoravskom basenu, gde je zabeleženo verovanje da će takva deca na onom svetu „biti gurana od ostale dece“, uz povike: „Bežite, vaše majke nisu postile!“⁷⁹⁾ Ovo je putokaz ka zajedničkom izvoru verovanja, koji lako može biti trački, s obzirom na to da su njihova plemena, Tribali i Besi, nesumnjiv etničkog supstrat na području Leskovačke Morave.⁸⁰⁾ A u vezi same jabuke treba ispitati i keltske izvore, jer je kod njih ovo drvo, kao i kod Rumuna, „stablo drugog sveta“ a „jabučnjak je ime mitskog boravišta u kojemu počinjavu umrli kraljevi i junaci“.⁸¹⁾

istočne Srbije, Majdanpek, 2002, beleška uz 2. jul.). Ovaj tabu nije obavezan u tako strogoj meri za očeve umrle dece; za njih se kaže da su „drumaši“ („putnici“), da moraju da idu na stranu zbog posla i drugih obaveza, važnih za egzistenciju kuće, pa su oslobođeni posta, ali ga mogu držati ako imaju neke svoje lične razloge. Kao što je na primer solidarnost sa ženom, kojoj kao majci, smrt deteta mnogo teže pada. Ovaj kompleks tabua ne obuhvata trudnice ni u kom pogledu.

78) M. Nedeljković, *Isto*, kod reči *Petrovdan*.

79) Dragutun M. Đorđević, *Život i običaji narodni u Leskovačkoj Moravi*, SEZb, knj. 70, SANU, Beograd, 1958, 391.

80) Vidi: Života Jocić, *Episkopija remezijanska*, u: Niketa iz Remezijane (Zbornik), prir. Života Jocić, Svetislav Krstić, Niš, 1998, 183-184.

81) J. Chevalier, A. Gheerbrant, *Isto*, s.v. *jabuka*.

VLAŠKA PESMA O HAJDUK VELJKU IZ TOPOLNICE U POREČKOJ RECI*

Razvitak 215-216, Zaječar, 2004, str. 58-64.

[Tekst pesme o Hajduk Vejku je ovde pod br. 39]

Umetničko stvaralaštvo inspirisano Hajduk Veljkom evidentirano je tokom protekla dva veka „na teritoriji desetostruko većoj od one na kojoj se on kao izuzetna ličnost ostvario”.¹⁾ U narodnoj poeziji zabeleženi su primeri na srpskom, bugarskom, makedonskom i rumunskom jeziku, kao i na dijalektima rumunskog kojima se govori u severoistočnoj Srbiji. Njihov ukupan broj čini oko sedamdesetak lirskih i oko desetak epskih pesama.²⁾ Ali, istorija narodne književnosti s pravom zapaža da te pesme ne odgovaraju ni brojem ni lepotom onoj omiljenosti i slavi koju je Veljko imao u narodu.³⁾ Naročito se za epskog narodnog pevača kaže da je prema Hajduk Veljku ostao „beznadežni dužnik”!⁴⁾ Epsko poetsko siromaštvo se unekoliko opravdava činjenicom da Veljkov rodni kraj neguje daleko više lirsko narodno pevanje, kao i osmeračko pevanje pesama narativne tematike.⁵⁾ Drugi, pak, uzrok vide u tome što ustanička zbivanja u ovom delu Srbije nisu imala svog Filipa Višnjića! Pravi Višnjić živeo je i delao na drugom kraju Srbije i, kako primećuje V. Stanisavljević, vesti o Hajduk Veljku do njega nisu mogle doći „u sadržajima koji bi ovog genijalnog narodnog pevača mogle inspirisati”.⁶⁾

Kada su u pitanju jezici i dijalekti na kojima je Hajduk Veljko opevan, ne može se, posle dva veka, izreći nekakav objektivan i validan sud, jer nisu blagovremeno vršena odgovarajuća etnomuzikološka istraživanja i zapisivanja na svim jezičkim područjima podjednako. Tamo gde su i vršena, započeta su prekasno, i u pogledu teme o Hajduk Veljku – dala su gotovo poražavajuće saznanje: prof. Dević je, na primer, krajem osamdesetih godina prošlog veka na području Crne Reke našao samo

* Kouator Biljana Bojković, student etnomuzikologije.

1) Вукашин С т а н и с а в љ е в и ћ, *Хајдук Вељко у њесми на чейири језика*, Развитак, 2, Зајечар, 1987, 89.

2) *Исјо*, стр. 88.

3) Радмила П е ш и ћ, *Хајдук Вељко у народном њевању и њријоведању*, Развитак, 4-5, Зајечар, 1983, 62.

4) В. С т а н и с а в љ е в и ћ, *Хајдук Вељко у ејској њоезији*, Развитак, 3, Зајечар, 1983, 82.

5) Р. П е ш и ћ, *н.г.*, 63.

6) В. С т а н и с а в љ е в и ћ, *н.г.*, исто.

jednu varijantu pesme „Knjigu piše Mula paša”, i to kod Srba u Krivom Viru;⁷⁾ kod tamošnjih Vlaha – ni toliko! Ovaj naš ugledni etnomuzikolog iskreno priznaje da se nadao da je o Hajduk Veljku kao legendarnom junaku ovoga kraja sačuvano više pesama.⁸⁾ Srećom, bar što se Vlaha tiče, imamo jedan celovit i jedan fragmentaran tekstualni zapis Save Jankovića iz sedamdesete godine XX veka,⁹⁾ na žalost, tako priređenim da ne možemo sa sigurnošću znati gde je i od koga zapisan prvi primer. Za drugi, kraći, priređivač veli da je zapisan od lautara Petra Veličkovića iz Nikoličeva.¹⁰⁾ Oba teksta su, očito, sa caranskog područja jer su zapisi na oltenskom dijalektu rumunskog jezika kojim, poznato je, govore Vlasi Negotinske krajine. Da pomenemo, uzgred, i prvi zapis o Hajduk Veljku na vlaškom koji je objavio 1876. godine Milićević u svojoj „Kneževini Srbiji”.¹¹⁾ Zapis sadrži, zapravo, jednu strofu od sedam stihova, koliko približno imaju i vlaški primeri koje vek kasnije u jednom svom radu citira negotinski profesor Jovan Pejkić.¹²⁾ Pejkić je u pravu kada primećuje da je vlaško stvaralaštvo sa tematikom o Hajduk Veljku manje poznato;¹³⁾ pojedini autori, čak, ovu činjenicu smatraju štetom i, kao zainteresovani analitičari, izražavaju žaljenje što vlaškom usmenom pesništvu ove vrste nije ukazivana odgovarajuća pažnja od strane zapisivača narodnog melosa, verujući, pri tom, da tih pesama još uvek ima u „živom narodnom pamćenju, osobito u planinskim selima istočne Srbije”.¹⁴⁾ S druge strane, najveći deo sakupljenih i objavljenih pesama na pomenutim jezicima ima vidan propust jer je pesmama zapisan samo tekst, bez melodije, iako one ne žive u narodu kao recitacije, već isključivo kao napevi! Možemo čak prilično smelo tvrditi da bi zvuk pesama o Hajduk Veljku danas možda i potpuno utihnuo da 1892. godine Mokranjac nije sačinio svoju VI rukovet, kojom je Veljko, kako kaže Stanisavljević, „na maestralan način ušao u umetničku horsku koncertnu muziku”.¹⁵⁾ Stoga smatramo višestruko dragocenim primer vlaške pesme o Hajduk Veljku koji ovde donosimo, jer je snimljen uoči jubilarne dvestote godine od Prvog srpskog ustanka, i to na ungarjanskom govornom području, sa koga nemamo, o ovoj temi, ni jedan jedini stih. Pored toga, pesmu priređuju autori koji imaju i neophodno muzikološko obrazovanje,¹⁶⁾ te će tako od zaborava, pored teksta pesme, biti spašen i način na koji je ona zvučala tokom protekla dva veka.

7) Драгослав Д е в и ћ, *Народна музика Црноречја*, Београд, 1990, 33 (види нотни запис бр. 56 на стр. 177).

8) *Исџо*, 33.

9) Сава Ј а н к о в и ћ (записивач), *Хајдук Вељко и Сџојан Абраш*, (влашка народна песма), *Хајдук Вељко* (одломци влашке народне песме), *Развитак*, 2, Зајечар, 1970, 54-59. Песме су штампане двојезично.

10) *Исџо*, 59.

11) Милан Ђ. М и л и ћ е в и ћ, *Кнежевина Србија*, Београд, 1876, 1009.

12) Јован П е ј к и ћ, *Влашка верзија њесме о Хајдук Вељку Пејровићу*, *Развитак*, 1, Зајечар, 1980, 75-76.

13) *Исџо*, 75.

14) В. С т а н и с а в љ е в и ћ, *Хајдук Вељко у њесми на четири језика ...* 89.

15) *Исџо*, 88.

16) Први аутор има, пored осталих, и музичко образовање из средње школе, али са приличним одмориштем између разних активних видова мелографисања, а други аутор је при крају студија етномузикологије на Музичкој академији у Београду.

Pesma je snimljena avgusta 2003. godine na brdu Količan u Topolnici, nevelikom selu koje pripada središnjem delu sliva Porečke reke. Doduše, u prvom heurističkom planu nisu bile pesme o Hajduk Veljku, već vlaške mitološke pesme o postanku sveta. Za njima etnološko odeljenje Muzeja u Majdanpeku traga već duže vreme. Ali, s obzirom na predstojeći jubilej, svi saradnici su dobili zadatak da se posebno raspituju i o pevačkom repertoaru vezanog za Hajduk Veljka. S proleća 2003. godine agilni saradnik iz Topolnice Miroslav Petrović Amza izvestio je Muzej da je tamo upoznao starog lautara koji zna velik broj pesama sa spiska koji je dobio kao orijentaciju.¹⁷⁾ Između ostalog, upozorio nas je Petrović, taj lautar zna i pesmu o Hajduk Veljku. Sticajem okolnosti, baš na tom delu Topolnice Muzej u Majdanpeku ima i posebno vrednog saradnika, studenta Gorana Petrovića. Zamoljen da nam pripremi teren, Goran je napravio skicu puta do kuće starog violiniste kojeg je inače i sam dobro poznao. Naoružani „lakim“ terenskim alatom (diktafonom, fotoapartom, beležnicom), krenuli smo jednog julskog dana muzejskim mopedom put Količana. Ali, na cilj nismo stigli odmah jer nam je prvi put pukla sajla, drugi put nas je izdao karburator, treći put se polomila nekakva osovina, četvrti put smo sami bili zapali u neko gripozno stanje! Kada nam se konačno smilovala muza koja brine o ispravnosti muzejskih vozila iz kategorije bicikala sa pomoćnim motorom, kao i o zdravlju vremešnih zapisivača narodnih umotvorina – zašlo se već duboko u avgust! Ostalo je još da se savlada brdo Količan, a ono je bilo takvo da smo morali svom težinom od stotinak kilograma da legnemo na naš moped da se ne bismo preturili unazad! Na kraju, put nam se isplatio: našli smo kuću ljubaznog violoniste i gajdaša Jovana Makulovića, zvanog Vanuce Karabašu, na koju nas je Goran uputio. Kuća, okućnica i sam domaćin bili su takvi da je samo negde u blizini falila tabla koja upozorava da smo zašli u teren koji je pod zaštitom zakona kao ambijentalna celina s kraja XIX veka! Kameno stepenište, kuća sa zidanim šporetom, na zidu petrolejka jer struja ovda još nije stigla. Domaćica, smerna, blaga i tiha starica Bosiljka – nepismena, domaćin Jovan, bez dana škole, stekao nekako ovu veštinu u vojsci, tek toliko da može da čita krupnije naslove u novinama i sat koji drži u kutiji na zidu, da sluša tranzistor na srpskom jeziku i da udešava budilnik po njemu kada javlja koliko je tačno vreme tamo negde u velikom, belom svetu. Da, veli, zna sve pesme po koje smo došli; pokazuje nam instrumente na kojima je naročito vešt: violinu i gajde! Poslednji je gajdaš u ovom kraju i zato ima nadimak Karabaš! Ali, od očekivanog sviranja ništa jer mu se prethodnog dana nekako omakla sekira pa je nehotice posekao prst na levoj ruci, i to baš onaj koji je važan i za violinu i za gajde. Rana je duboka

17) Reč je o repertoaru pesama lautara *Miladina Nikolića* iz Duboke kod Kučeva, koji smo sačinili početkom devete decenije XX veka i koji nam služi kao „etalon“ za proveru svakog drugog vlaškog lautara pre nego što se odlučimo da li ćemo snimiti njegovo muzičko umeće ili ne. To su pesme: 1) *Kîncîku alu Luna ši alu Suare*, 2) *Alu Majstoru Manojlja*, 3) *Alu Stari Novak*, 4) *Alu Miu Ajduku*, 5) *Alu Pătru Kobiljanu*, 6) *Alu Ivan Babejić*, 7) *Alu Radu Ajduku*, 8) *Alu Kraljević Marku*, 9) *Alu Knjaz Mihajlo*, 10) *Alu Ajduk Veljku*, 11) *Alu Kralj Aleksandru*, 12) *Alu Šoban Kosta*, 13) *Alu uoičă balură ku kornjică-n gură*, 14) *Alu Mošnjak batrîn*, 15) *Alu Tudor Tudorjesku*, 16) *Alu Pătru ku šărpilji*, 17) *Alu Janko Šîrbi-janko*, 18) *Alu Gică Kîtanjičă*, 19) *Alu Ana ku Iljija*, 20) *Žuoj dă điminjacă (dă drag)*, 21) *Trij suruorj la fluorj*, 22) *Alu brad*, 23) *Alu balkanski rat*, 24) *Kum antalarit Bugari sačilji ...*

ali neprevijena; sasirena krv dobila crnu boju i obavila prst gotovo kao nokat. Zbog toga se Jovan nada da će zarasti za koji dan i da možemo sigurno računati da će za sledeći vikend biti spreman za svirku! Usledilo je fotografisanje u kući, ispred kuće (sl. 1), s gajdama i bez njih: nemilosrdno mučenje „motiva” kome su skloni neki provincijski etnolozi koji neće priznati nikad da slikajući ostatke minulih vremena zapravo snimaju sećanje na svoje detinjstvo i ranu mladost! Usledilo je ljubazno uputstvo kojim zaobilaznim putem treba ići da bi se izbegle vrleti Količana, i ovlašni opis raskrsnice koja se ne sme propustiti ... Kratko putešestvije zamršenom topografijom lokalnih puteljaka, između retkih njiva i usamljenih i napuštenih koliba, s uredno složenim plastovima sena koji daju do znanja da ove pojate ipak po neko obilazi. I konačno raskrsnica. Ali kod nje kuća koja nije bila u opisu itinerera! Pred kućom, na tremu, visok vižljast čovek, velikog orlovskog nosa i mrkog pogleda ispod gustih veđa „da te stra’ uvati”! Stoji u hladu, gotovo nag zbog nesnosne letnje sparine, i posmatra: kao da je neka đavolska straža, zadužena da vas ne pusti iz planine, da vas stalno straši i vraća u njene lavirinte dok umorni i sluđeni ne upadnete u neki ponor i postanete deo priče s kojom će se seljaci da teraju sprdnju u svojoj dokolici. I kao što jahač u takvoj situaciji prepušta konju da bira put, tako smo mi dali gas i prepustili se mopedu da sam odluči kuda će. A on je krenuo uz brdo prašnjavim putem koji je vodio, ubrzo je postalo jasno, u Miroč planinu i Negotinsku krajinu a ne u Majdanpek koji je ostao na suprotnoj strani i u koji je valjalo stići. Tako smo se, posle pola sata lomatanja, našli ponovo pred onom kućom na raskršću. Čovek je bio i dalje na istom mestu, i kada smo ugasili motor i zastali da ga pitamo za put kojim se silazi u dolinu, on je pokretom ruke pokazao da neće da razgovara dok stojimo na putu i da treba da svratimo. Pomislivši da je nagluv, ušli smo u dvorištve i sa pristojne udaljenosti ponovili pitanje. „Neću da ti kažem dok prvo ne popijemo po jednu!” rekao je mrtav ozbiljan, i pokazao na flašu sa rakijom koja je već do pola ispijena, stajala kraj njegovih bosih nogu. „Ne, hvala, toplo je!” rekosmo, misleći na nesnosnu letnju sparinu! „Aha, sedi onda tu, sad ću ja da donesem ‘ladnu!’” - reče, i uđe u kuću. Ubrzo se vrati s polokčetom rakije, žutom ko dukat i sa graškama hladnog znoja po kristalnom staklu, očito od dugog boravka u frižideru. „Na”, veli, „ova je ladna ko led! Pij i kazuj koj si”. Nije se imalo kud. Tako je ovaj neobični čovek u jednom dahu i uz sasvim mali utrošak hladne i dobre rakije, saznao i ko smo, i šta smo, i odakle smo, i šta tražimo u njegovom planinskom carstvu. „Kažeš, bio si kod onog nesrećnog Jovana da snimaš stare pesme! A jel’ ti taj pričao o meni?” „Možda i jeste, ali ja ne znam ko ste vi!” „Sad ćeš da čuješ!” reče i opet se izgubi u kući. Vratio se sa violinom! Lautar?! Kakva neočekivana sreća! Dok je trajao obračun između tog neobičnog čoveka i njegovog starog prašnjavog instrumenta, (sl. 2) razgovor je tekao ovim redom: „Da li znate, možda, pesmu o Hajduk Veljku?” - „Pij tu rakiju, sad ćeš da čuješ!” - „A pesmu o Suncu i Mesecu?” - „Pij rakiju, sad ćeš da čuješ!” - „A onu o tome kako je bog stvorio zemlju?” - „Pij, bre, sad ćeš da čuješ!” Kada se štimovanje konačno završilo, rakije u onom polokčetu bilo je za oko tri prsta manje. Tako smo upoznali i zavoleli starog lautara Iliju Martinovića, zvanog Ljika Bocoka, tako je on upoznao i zavoleo nas, i tako smo se iznenada i neočekivano našli u pravoj riznici

starinske vlaške muzike.¹⁸⁾ Od desetak pesama koje smo snimali u više navrata, izdvojili smo ovu o legendarnom krajinskom vojvodi.

*

Već nakon prvog preslušavanja Ilijine pesme o „Ajduk Velku”, ono što se nameće kao opšti utisak je da njeni melodijsko-ritmički motivi neodoljivo podsećaju na poznati i popularni napev „Knjigu piše Mula paša”. Ilijina pesma, koju je on naučio svirajući sa dvojicom braće po Negotinskoj krajini, sasvim izvesno, predstavlja vlašku verziju pomenutog primera. Dok peva, izvođač istovremeno sam sebe prati na violini, što je inače svojstveno vlaškim lautarima.¹⁹⁾ Durska lestvica je u osnovi melodijske linije koja je ukalupljena u trodel. Dakle, u pesmi se izdvajaju uvod, središnji deo i završni, tj. koda. Veličina uvodnog dela je 26 takta i u njemu je uočljiva pojava dva različita motivska materijala „a” i „b” na osnovu kojih i čitav oblik uvodnog dela ima formu $A A_1 B A_2$. Ritam je aksak u kombinaciji taktova od 7/8 i 5/8. Melodijski ambitus je širok i kreće se na pojedinim mestima čak i do oktave. U središnjem delu se izlaže sva dramska radnja. Ovaj deo čine nekoliko melo-strofa. Svaka od njih predstavlja ponavljanje dvostiha od po 16 taktova. Izvođenje je kombinacija vokalno-instrumentalnog sa kratkim instrumentalnim deonicama, kojima izvođač skreće pažnju na dalji dramaturški tok. Odnos instrumentalne i vokalne deonice ostvaren je kroz jednoglas, izuzev na mestima gde dolazi do slučajne heterofonije. Melodijska osnova je u durskoj sveri i satkana je od motiva iz uvoda („a” i „b”) i upravo ovaj središnji deo je najsličniji pomenutoj pesmi „Knjigu piše Mula paša”. Po motivskoj šemi njena struktura je B1 B2 A2. Aksak ritmički sistem je zastupljen i u ovom delu, i ostvaren je kombinacijom 5/8 i 7/8 takta. Na kraju, kao treći deo pesme, javlja se vrlo kratka koda od svega jednog takta. Sličnost sa pesmom „Knjigu piše Mula paša” je najpre u pogledu ritmičko-melodijskih motiva. I jedna i druga imaju specifični motiv ponavljanja istog tona (motiv b) pa čak u izvesnoj meri postoji korelacija i sa drugim melopoetskim elementima. Sličnost je velika i sa ostalim varijantama pesme „Knjigu piše ...”, zabeleženim u srpskom, makedonskom i bugarskom folkloru.

Po svojoj formi (trodel), načinu izvođenja (vokalno-instrumentalno od strane istog izvođača), stihu (simetrični osmerac), tematici (pogibija glavnog junaka) sa patosom na kraju, pesma o „Ajduk Velku” nosi sva obeležja vlaške balade, onako kako je ovaj melopoetski tip definisao prof. Dević.²⁰⁾ Međutim, kada pogledamo transkripciju, ono što dalje zapažamo je prilično retka upotreba ukrasa koji su inače karakteristični za muzičku tradiciju ne samo Vlaha nego i čitavog muzičkog podneblja istočne Srbije. Vidimo da je melodijska linija prilično oštra i iscepkana, sa dosta pauza i agogičkih oznaka, potpuno, dakle, strana tradicionalnom vlaškom muziciranju. Slušajući primer, zaključujemo da se lautar služio neobičnom tehnikom

18) Kasnije se ispostavilo da je saradnik *Amza* mislio na Iliju, a drugi saradnik, *Goran*, na Jovana. Ilija i Jovan su susedi i prijatelji koji su godinama, kao muzičari, svirali i pevali po selima Porečke Reke. Da nema „susreta sela” i sličnih smotri, odavno bi već pali u zaborav.

19) Драгослав Д е в и ћ, н.г. 34.

20) Исић, 33.

brzog povlačenja gudala, pri tom koristeći samo jedan njegov mali deo. Imajući u vidu malo ukrasa svojstvenih violini (najviše mordenta), iscepkanu rečitativnu melodiju umesto bogato melizmatične i, naročito, heterofona sazvučja, nameće nam se zaključak kao da se naš violinista na sve moguće načine trudio da dočara zvuk gusala!²¹⁾ Čak i njegov glas, više podseća na guslarski stil crnogorsko-hercegovačkog pevanja, nego na umilno melizmatično pevanje koje čujemo od Vlaha dok pevaju balade. Siže ove pesme je takođe epski, ako se izuzme činjenica da stihovi nisu nižani u junačkom desetercu već u osmercu sa mestimičnom pojavom katalektičkog sedmerca koji se dopunjuje slogom „mă”. Koliko god bila balada, ova pesma je u istoj meri i epska, jer vlaške balade možemo, sasvim sigurno, smatrati i osebenim epskim pesmama.

Na kraju, treba primetiti da je ova pesma jedinstvena i po tome što se prvi put, u celokupnom ciklusu pevanja o Hajduk Veljku, otvoreno pominje ime izdajnika. To je neki nesrećnik iz Džanova (Dušanovca), po imenu Milutin! Kad god mu pomene ime – pevač gadno i sočno opsuje. S pravom hoće reći, jer je izdajstvo, naročito u borbi, najveće zlo koje treba osuđivati dok je sveta i veka.

21) U literaturi je već uočen visok stepen improvizacije i izvođačkih sposobnosti vlaških muzičara, koja im dozvoljava da obično na violini imitiraju neke od instrumenata kao što su frula, gajde, a u ovom slučaju, vidimo, čak i gusle. (Ур: Димитрије Г о л е м о в и ћ, *Пушунјући музичар Бојоје Царојевућ*, Развитак, 3-4 (188-189), 1992.

NEBESKA TELA I OBRED „MARTURIJA” U KULTU MRTVIH KOD VLAHA SEVEROISTOČNE SRBIJE*

Razvitak 213-214, Zaječar, 2003, str. 122-146.

Uvod.¹⁾ Najnovija terenska istraživanja pokazala su da uranska epifanija, sa svojim solarnim, lunarnim i astralnim elementima, ima značajno mesto u kultu mrtvih kod naših Vlaha u severoistočnoj Srbiji, i da je građa za njeno poznavanje najbolje očuvana u obredu koji se zove *marturija*.²⁾ Reč je, zapravo, o „obredu u obredu”, jer se izvodi u sklopu većih običajnih celina kao što su *pomana*, *puštanje vode*, *namenjivanje odeće* i dr. Svi kazivači na terenu slažu se da je *marturija* neizostavna obredna ceremonija, jer bez nje „mrtvi ne mogu da prime ništa od onoga što im živi šalju”. Ovo shvatanje proizilazi iz *animatističkog* koncepta vlaške religije, u kojoj kult mrtvih zauzima centralno mesto,³⁾ zbog čega je obaveza prema mrtvima kod Vlaha češća i složenija nego bilo gde drugde.

Deskripcija. S obzirom na to da je *marturija*, u suštini, *logoroični* obred kojim se *otvara* komunikacijski kanal između dva sveta - ovom činu treba da se pristupi *pre* slanja kulturnih ponuda (jela, pića, vode, vatre i sl.) na *onaj* svet. Radi ilustracije, daćemo kratki idealtipski prikaz *marturije* na primeru obreda namenjivanje odeće. Na neko čisto travnato mesto u blizini kuće, prostre se ponjava. Na nju se u prav-

* Deo izvorne građe na koju se odnosi studija, dat je u ovoj knjizi od br. 71 do 81. Brojevi „*marturija*” na koje se upućuje u tekstu studije odnose se na brojeve u „*Razvitku*”; oni se ovde nisu mogli ispoštovati zbog drugačije koncepcije knjige.

1) Ovaj rad je proširen i dopunjena verzija referata koji sam, pod nazivom *Небеска тела у култури мртвих код Влаха североисточне Србије*, podneo na *Trećem međunarodnom naučnom simpozijumu*, održanom u Svrlijgu 1997. godine. Referat je objavljen u III knjizi *Етно-културолошкој зборника* sa ovog skupa, na str. 153-158. Građa na kojoj se zasniva referat bila je do tada potpuno nepoznata, a zbog prostora ograničenog strogim pravilima međunarodnih naučnih skupova, ni tada nije mogla biti publikovana u poželjnom obimu. Svestan činjenice da to nije u skladu sa lepim običajima, obećao sam da ću građu objaviti u zaječarskom „*Razvitku*” (vidi fusnotu 5 na str. 154 pomenutog Zbornika). Sticajem okolnosti, to obećanje ispunjava se tek sada.

2) VI. *marturija* „svedočenje” <*martur* „svedok” <rum. *martur* (knjiž. *martor*) „svedok” <grč. *μαρτυρος* „svedok, mučenik”. Reč je, nesporno, u rumunski vokabular ušla putem hrišćanstva, u kome označava lice koje trpi velike patnje i muke, svedočeći tako o snazi svoje vere.

3) П. Ес. Дурлић, *Култи мртвих као основа за одређење религије Влаха*, Етно-културолошки зборник, књ. II, Сврљиг, 1995, стр. 232-240.

cu istok-zapad „namontira” kompletna preobuka (od obuće do kape ili marama, u zavisnosti od pola pokojnika). Položaj odeće je isti kao i položaj pokojnika u grobu, (*ku faca kîtra rîsarit* = „licem prema istoku”). Južno (desno) od ponjave, stavi se belo platno i po njemu rasporede naročito izrađeni kulturni hlepčići, tzv. *zakuanje* („zakoni”), među kojima se, kao obavezni, nalaze kolači *suarilji* i *luna* („sunce” i „mesec”). Po jedna žena stane kod svakog ugla ponjave i okrene se prema istoku. Žena koja izgovara *marturiju* stoji takođe s desne strane, ali ona je u toku obreda okrenuta prema Suncu. U ruci drži žrtveni kolač *marturiju*,⁴⁾ u koji je ubodena sveća, a pored sveće, u uspravnom položaju, utisnut je i jedan novčić, kojim se plaća *rugamînće la Suare, sã luminje cualjilji* („molepstviye Suncu, da osvetli odelo”). Kad se uveri da je sve na svom mestu, ova žena upali sveću, podigne pogled ka Suncu i, prekrstivši se tri puta, kaže: *O, Duamnje ažutã, ajde sî şjarem mãrturija!* („O, Bože pomози, hajde da izmolimo⁵⁾ marturiju!”). Na taj znak, žene hvataju ponjavu za krajeve i dižu je ka Suncu (*arunkã cualjilji la Suare* - „dobacuju odelo Suncu”). Dok one tako drže odeću, ona žena izgovara tekst *marturije*. Kad završi, ponjava se spušta na zemlju da bi se nanovo dizala i spuštala prilikom drugog, odnosno trećeg ponavljanja. Dužina i sadržina molitve varira od slučaja do slučaja, ali, na osnovu brojnih zapisa s terena (od kojih ovde u prilogu dajemo dvadesetak odabranih primera), u njoj uočavamo: a) inicijalnu formulu, b) medijalni deo i v) finalnu formulu.

Evo kratkih prikaza sadržaja naznačenih delova.

a) **Inicijalna formula marturije.** Molilja se najpre obraća određenom krugu božanskih entiteta, sa zahtevom da se oni, kao svedoci, uvere u izvršenje obreda i da, udruženim snagama, izvedu pokojnika sa „onog” na „ovaj svet” kako bi lično preuzeo odelo, vodu, svetlo, odnosno ono što je za njega pripremljeno.

Tipična početna fraza glasi: *Suare, fracîjuare, sã fîj marturije* („Sunce, brate, budi svedok”), iza koje obično sledi naznaka vrste obreda i ime pokojnika kome se priređuje (npr. *pi kum nuoj dãm cualjilji đî pomanã la [kutare şî kutare]*, „kako mi namenjujemo odeću [tome i tome]”). Samo smo u Brnjici zabeležili slučaj da se umesto Sunca poziva Mesec: *Lunã, suorã bunã* („Luno, dobra sestro”),⁶⁾ a među nekim primerima iz Gornjeg Poreča i Homolja nalazimo odmah na početku apostrofiranje oba nebeska tela: *Suare, fracîjuare, şî Lunã, suorã bunã!* („Sunce, brate, i Luno, dobra sestro!”).⁷⁾ Posle ovoga uvoda, koji, kao što vidimo, nije svuda ujednačen, sledi deo *marturije* koji u svim zabeleženim primerima ima istovetnu strukturu, ali različite sadržaje. Tako se, kao sledeći svedoci obrednog čina, pozivaju *tuaće stiãljilji şî luşja-*

4) Marturijski kolač (*kolaku lu marturije*) je najčešće okruglog oblika, sa obručem (*şuardã, gard*) od uvijenog testa, na kome je u pravilnim razmacima nožem usečeno sedam ureza koji predstavljaju sunčeve zrake.

5) Za obredni čin najčešće se koriste izrazi: *şjarem* (akcenat na „a”; „tražimo”), *prîndem* (akc. na „e”; „hvataмо”) i *rugãm* (akc. na „muklom a”; „molimo”). Žena koja izgovara molitvu nema nikakav poseban obredni naziv.

6) Vlasi spadaju u onu grupu naroda u čijim se mitologijama Mesec poima kao žensko a Sunce kao muško biće.

7) Vidi ovde u prilogu primere br. 7, 14 i 18.

firi („sve zvezde i luciferi”),⁸⁾ *šapće dzîlje-n stamîna* („sedam dana u nedelji”, koji se pojedinačno imenuju, počev od dana kada se vrši konkretni obred),⁹⁾ zatim *trijusce šajdzâš šî šîns đî dzîlje še sînt pi anu đî dzîlje* (trista šezdeset i pet dana u godini dana”),¹⁰⁾ ponegde *patru stamînj îh lună* („četiri nedelje u mesecu”) i *doâsprăşe lunj îh anu đî dzîlje* („dvanaest godišnjih meseci”), kao i neizostavnih *patrudzâš šî patru đî praznjişe* („četrdeset i četiri praznika”).¹¹⁾ Svi oni treba da se sastanu i da se međusobno dogovore, zatim da se uhvate za ruke, da padnu „na kolena i laktove” (*sî kadă-n žanunkj šî-n kuaće*) i da složno zapnu kako bi pozvanog pokojnika pronašli - ma gde on bio u carstvu mrtvih - i izveli ga na „ovaj svet”.

b) **Medijalni deo marturije.** Središnji deo *marturije* nije podjednako razvijen u primerima koje smo našli na terenu. Šta više, u najvećem broju slučajeva on je znatno redukovano, pa čak i izostavljen, verovatno kao posledica korenitih promena u običajnih praksi našega vremena. Tamo gde ga ima, ovaj deo *marturije* obično se sastoji od dopune spiska sila, koje se pozivaju u pomoć, sa novim svetim emanacijama poreklom, očito, iz hrišćanskog folklor. Tako se, na primer, poziva sveta majka Marija *kî ja māj binje šćije* („jer sve najbolje zna”), sv. Jovan *bućedzatuorj* („krstitelj”), sv. Arandel *luvaturoj* („uzimač duša”, tj „duševaditelj”), sv. Nikola *stražărj la apă* („čuvar na vodi”), sv. Đorđe *kîlaturoj šî slobodzîtuorj* („konjanik i oslobodilac”), sv. Petar *skrijatuorj* („pisar”),¹²⁾ sv. Dimitrije - *ljigatuorj* („vezivač”),¹³⁾ zatim sv. Ilija „sa svojim sestrama”, itd. Od vanrednog značaja su neki primeri iz Gornjeg Poreča (vidi *marturije* broj 22 i 25) kao i primer br. 17 iz Majdanpeka, koji je u ovo urbano središte prenet takođe iz porečkog areala.¹⁴⁾ Na mestima gde se u ostalim slučajevima pojavljuje sveta majka Marija, i u istoj ulozi (uzima na onom svetu pokojnika

8) Vl. *Luşafur*, rum. *Luceafar* <lat. Lucifer „svetlonosac”; ime planete Venere koja se javlja pre izlaska Sunca. I Vlasi, kao i mnogi drugi, zapažaju pojavu ove planete kao kretanje više zasebnih „zvezda”: *Luşafur đî dzîa* (Zornjača), *Luşafur đî sara* (Večernjača), i sl.

9) Kod Vlaha je i danas najveći broj dana u nedelji pod uranskim uticajem: ponedeljak je Mesec (*lunj*), utorak - Mars (*marc*), sreda - Merkur (*mjerkurj*), četvrtak - Jupiter (*žuoj*), petak - Venera (*vinjirj*). S obzirom na to da se nazivi dana navode s atributom „sveti” (*sînta sîmbîta*, *sînta duminjika*, *sînta lunja*, *sînta marca* itd.) jasno je da se u ovom marturijskom nabrajanju dana krije takođe apostrofiranje planetarnih božanstava.

10) Broj dana u godini varira od slučaja do slučaja, već prema tome kakve su predstave o narodnom kalendaru očuvane u pojedinim predelima. Zanimljivo je, međutim, da u srcu Homolja (prim. 13, 14 i 20) i susjednom Gornjem Peku (prim. 1) nalazimo brojku od „365 i po dana” koji čine godinu. Ta dodatna polovina je, po narodnom tumačenju, vezana za dan koji se zove *mjedzîlji parjaşîmilji*, i pada u sredinu uskršnjeg posta. Dan ima dve različite polovine: do podne se mrsi i radi, a od podneva nastupa strogi post jer se prvi put broje jaja koja se skupljaju za Uskrs. (Kazivač: *Ruca Şutulović*, iz Selište kod Laznice).

11) U pojedinim selima broj praznika je četrdeset i sedam. U kontekstu *marturije*, prizivanje se odnosi na sveta mitska bića kojima su ovi praznici posvećeni.

12) Negde se sv. Petar javlja kao *tajatuorj* „koljač”, moguće zabunom kazivača, jer su takvi slučajevi vrlo retki.

13) Na dan sv. Dimitrija (vl. *Sîmjedru*) sklapali su se (tj. „vezivali”) ugovori o važnijim poslovima za narednu godinu.

14) Kazivač *Vladica Janković* rođena je u Rudnoj Glavi (Gornji Poreč), gde je od tamošnjih žena naučila *marturijsku* molitvu.

za ruku i izvodi ga na ovaj svet), ovde se javlja *Majka Batrîñă* (prim. 10, stih 13), odnosno paralaleno s njom *Majka Ćina* (22:20) ili *Majka Dzină* (25:42). U ova dva poslednja slučaja reč je o povlašćenom nazivu za isto božanstvo: rimsku *Dijanu*! Od svih njih se traži da saslušaju i prime molitvene reči, zatim da potraže pokojnika, da ga pronađu i dovedu (ili puste da dođe) na „ovaj svet“, ali da pritom ne kazne žene koje vrše obred ukoliko su u nečemu pogrešile, već da njihove propuste isprave i dopune. Kazivanje *marturije* je svakako delikatan religijsko-magijski trenutak, jer ima za cilj odobrovoljenje moćnih božanstava da obezbede kontakt s pokojnikom! U svim religijama od pradavnih vremena takav čin mogu da obave samo naročito obučena lica, koja u društvenoj zajednici imaju priznat status sveštenika. Seoske žene, koje je životna muka naterala da steknu sa mrtvačkim obredima više iskustva od drugih, nemaju takav status pa moraju same da se ograde od eventualnih grešaka i zaštite od moguće kazne. Reč je o svojevrsnom „alibiju“ čiji se značaj nešto jasnije sagledava tek u bajalicama.¹⁵⁾

v) **Finalna formula marturije.** Kada se *marturija* izgovori prvi put, završava se zahtevom da *Suare, frăcîjuare, şî Lună, suoră bună* („Sunce, brat, i Luna, dobra sestra”) budu svedoci na *onom*, a neka od prisutnih žena, koja se oslovi po imenu, na *ovom* svetu. Na to prozvana žena izjavi: *Să fiu!* („Da budem!”, odnosno „Biću!”). Kod drugog ponavljanja, međutim, od Sunca i Meseca se traži do o izvršenom obredu posvedoče na *ovom* (*pi lumja-sta*), a od žene da bude svedok na *onom* svetu (*pi lumja-ja*). Treće, poslednje ponavljanje isto je kao i prvo, s tim što žena-svedok svojoj izjavi doda i jedno „*bog da prosti*”, čime se *marturija* završava. Ova zamena mesta objašnjava se činjenicom da se sunce i mesec kreću i po *ovom* i *onom* svetu, a da čovek, posle smrti, odlazi na *onaj* svet gde se pridružuje pokojnicima iz svoje bivše okoline, i u obavezi je da im prenese sva zbivanja koja se odnose na njih.¹⁶⁾ Svuda je „svedok” žena, sem u zviškom selu Duboka, gde je to muškarac „zbog toga što je Sunce muško”. Njemu se na desno rame stavlja marturijski kolač s upaljenom svećom, i on ga tu drži dok obred traje. Od uobičajenog načina odudara delimično i praksa u selu Vlaška kraj Čuprije, gde žena „svedoči” samo za pokojnicu a za „svedoka” muškom mokojniku uzima se neko od prisutnih muškaraca.

Marturijski obred, ovde opisan na primeru namenjivanja odeće, sličan je i kod „puštanja vode”, gde se vrši - kad god to okolnosti dopuste - na desnoj strani vodo-toka.¹⁷⁾ Nešto je drugačiji mizanscen samo pri izradi *rajske sveće*, gde se marturija

15) Vidi: П. Ес Дурлић, *Маџијска сџаиџиџика и алиџи – два асџекџа дуџовечностџи маџије код Влаха*, „За здравље”, Зборник раџова, Зајечар, 1999, 281-288.

16) U praksi, ipak, ima prilično zbrki u vezi sa ovom detaljem. Bili smo svedoci situacija da mlade majke gundaju kada njihove nedorasle devojčice treba da svedoče (a poznato je da se devojčice kod Vlaha veoma rano uvode u kult!). Obično kažu: „*Pa one su još male! Ko zna kad će da budu u prilici da odu na onaj svet!*”

17) Libacija vode vrši se na komad belog platna, položenog u maticu vode. U to se platno danas ušiva novčić, sa adekvatnim objašnjenjem „da bi pokojniku voda bila plaćena“, ali se ranije umesto novčića ušivao rečni belutak, koji su babe zvale *Lušjafur*, a on je, kao što smo videli (f.8), hijerofanija Venere. Verovalo se da će ovo nebesko telo, kao što svaki jutro „zna da donese Sunce i dan“, najbolje znati i da odnese vodu zelenom pokojniku.

izgovara u izrazitom htonskom molitvenom položaju (dok govori, žena kleči na zemlji, oslonjena na laktove), o čemu smo opširnije pisali ranije.¹⁸⁾

Mitološka osnova marturije. Prema našem nalazu, posredi je refleks prastarog verovanja da su Sunce i Luna (mesec) brat i sestra, koje se u narodnom stvaralaštvu Vlaha¹⁹⁾ i Rumuna²⁰⁾ razvilo u popularne pesme o pokušaju sklapanja braka između njih dvoje. Incestuozni nasrtaj Sunca na sestru Lunu - koju prvi put nalazi „na ulazu u jednu dolinu, u zemlji Nedodiji, kako tka na devet razboja” - završava se njenim tragičnim samoubistvom (skakanjem u more), posle čega ih Bog kao svetlila stavlja na nebo, ali trajno razdvojene.²¹⁾ Luna je dobra sestra upravo zbog visoke etičnosti koju je pokazala, jer je suicidom izbegla kršenje moralnih pravila koja su - kako se navodi u većini primera - uvedena baš da bi se sprečio incest između brata i sestre. Incestna hijerogamija nosi u sebi veliku kosmogonijsku opasnost, zbog toga se uranski bog prikazuje u pesmama kako sedi na nebeskom prestolu i drži ta pravila pred sobom neprestano otvorena! Sunce insistira na braku „da bi zemlja rodila” („Să dea rod pămîntul” u primeru iz Mokranja), a bogovi ga sprečavaju zato što će Luna, u tom slučaju, „izrodit mnogo sunca”, pa bi zavladao večiti dan i orači bi, radeći bez prekida, popadali od umora. A onda bi nastupila glad i nastao pomor, jer čovečanstvu (pa i bogovima!) ne bi imao ko da obezbedi hranu!

Lunarni aspekt mita navodi nas na zaključak da se *marturijska* simbolika formirala na stupnju zemljoradnje. Zna se da je dominacija žene u ovom tipu ekonomije dovela u vezu *misterije vegetacije* sa njenom seksualnošću, Mesečevim menama i shvatanjem Zemlje kao materice.²²⁾ U tom kontekstu naš mit se može i ovako čitati: *Sunce* (nebo, muški princip), nalazi *Lunu* (zemlju, ženski princip) na „ulazu u dolinu” (vagina-rodница), kako *tka* (seksualni čin) na *devet razboja* (devet=pre-natalni period, bremenitost). U mitovima sa ovakvom antropokosmičkom strukturom, suicidna „smrt” semena *održava* agrarni ritam, jer agrarni ciklus počinje semenom i

18) П. Ес Дурлић, *Кулѝ мрѝвих као основа ...*, стр. 235. Vidi: *исѝи, Рајска свеѝа у кулѝу мрѝвих код Влаха у исѝочној Србији*, Развѝтак, бр. 209-210, Зајечар, 2002, стр. 124-143.

19) S. Sandu-Timoc, u svojoj zbirci *Cîntece bătrînești și doine*, București, 1967, donosi tri varijante ovog motiva iz severoistočne Srbije: *Ileana Cosînzeana, sau Soarele și Luna*, zapisane 1937. g. u Mokranju, (str. 63-67), *Gheol Dumitru și Soarele*, zapisane u Golubinja 1947. godine, (str.70-72), i *Cele trei surori*, zapisane 1947. godine u Ljubičevcu. Mi smo, pak, varijante ovog motiva evidentirali, zabeležili u fragmentima, ili snimili u celini, u Rudnoj Glavi, Žagubici, Dubokoj i Voluji. Videti još i: J. Urošević, *Sveta Jana*, Raskovnik br. 7, Beograd, 1970, str. 83-85.

20) I. Datcu (redactor), *Folclor din Oltenia și Muntenia*, III, București, 1968, donosi tri primera s područja Oltenije, zabeležena u vremenu 1942-1964. g. Jedan je iz okruga Gorž (*Soarele și Luna*, str. 572-576), a preostala dva su iz doline Ardeša (*Cîntecul Soarelui*, str.767-773 i *Soarele și Luna*, str. 767-773). Nešto ranije (1896-1913. g.), takođe u Olteniji, C. Radulescu-Codin zabeležio je isti broj varijanti, koje su posmrtno štampane u knjizi *Literatura populară*, București, 1986. (Vidi primere: *Iana Sînziana*, str. 96-100, *Soarele și Luna*, str. 100-101 i *Iana Sînziana* str. 101-104.)

21) Po jednom mitu, koji je saradnik Muzeja u Majdanpeku *Marjana Tufonić* snimila 1997. godine na terenu u Debelom Lugu, Sunce i Luna (Mesec) su se prvobitno sretali svakoga dana u podne na sredini neba. Ali, kad se Sunce strasno zaljubilo u svoju sestru i počelo da joj nudi brak - Bog se naljutio i razdvojio ih za večna vremena! (Muzej u Majdanpeku, Fonoteka, traka 43.A, kazivač *Vesela Glišić*).

22) M. Elijade, *Istorija religijskih ideja*, knj. I, Beograd, 1991, str. 40.

semenom se završava. Zato sveta *pravila*, koja uranski bog neprestano drži u krilu, ne daju da se *hieros gamos* („sveti brak”) ostvari, već se *incestna* pretnja razrešava ritualnom žrtvom (samoubistvom). Neminovno je bilo da taj *rites de passage* bude baš smrt *utapanjem u vodu*, jer je *voda* (vlaga) potrebna semenu više nego išta da isklija kako bi novi agrarni ciklus mogao da počne.²³⁾ Ako, pak, razloge za zabrane incestnog braka tražimo u sveri racionalnog, opet u agrarnoj ekonomiji nalazimo dobre razloge za njegovo uvođenje: zabranom braka među srođnicima podstiče se uzimanje van roda, čime se istovremeno obezbeđuje preko potrebno širenje površina obradivog zemljišta.

Zemljoradnička kultura prenosi ideje o cikličnom rađanju i umiranju, pored generativnog, i na tanataloški plan. Kreacionistički motivi dobijaju svoje glavne junake u likovima prvih ljudi „stvorenih od zemlje”, a mrtvi se inhumiraju, vraćaju *Majci Zemlji* u potajnoj nadi da će ih ona ponovo roditi. Stoga se uranskim božanstvima, koja prvobitno upravljaju kultom plodnosti, pridodaje i kult mrtvih. U toj transpoziciji leže, uvereni smo, *lunarni* koreni *marturije*. *Marturija* je, u suštini, magijski uticaj na uranska božanstva s ciljem da se pokojnici vrate među žive, a prilike u kojima se to očekuje sasvim su u skladu sa ritmom vegetabilnog sveta.

Solarni aspekt. Lunarna hijerofanija, vidimo iz primera, nije glavna u *marturiji*. Štaviše, lunarna hijerofanija potisnuta je sasvim na račun solarne i u nekim oblicima pogrebnog pevanja, čija je svrha da pokojnika pripremi za snalaženje u „posmrtnoj geografiji”. Tzv. „pesme zore”, o kojima je reč,²⁴⁾ i koje se u sam osvit,

23) U vlaško-rumunskim mitološkim pesmama o ženidbi Sunca, *Luna* ima različita imena: *Luna*, *Ileana*, *Leana*, *Iana Sînziana*, *Ileana Cosînzeana* (u rumunskim i starijim vlaškim zapisima), ili *Jana*, *Jana Sîmdzîjana* (u našem materijalu). Očito je reč o spajanju neke lokalne lunarne epifanije sa rimskom boginjom nebeske svetlosti *Janom*, i poznatom italiskom boginjom plodnosti, materinstva i divljači, *Dijanom*, koja je na Karpatsko-dunavskom području u rimsko vreme bila veoma popularna. Etimološku identifikaciju *Sînziane* i *svete Dijane*, prihvata D. Antonijević u svojoj knjizi *Ritualni trans*, [Beograd, 1990, str. 203] mada čuveni rumunski lingvista, Al. Rosseti, oblik *Sînziane* izvodi iz lat. *Sanctus Johannes*. [Vidi: *Istoria limbii romane*, Bucureşti, 1986, str. 129]. Lat. *Sanctus Johannes* pre je, po našem mišljenju, mogao dati rumunski oblik *Sînzion*, koga, kao demonsko biće *Ion Sînzion*, ponegde srećemo u rumunskim bajalicama, (kod naših Vlaha *Jon Sîndijon*, *Jon Sîmdzîjon* i sl.). Sama *Dijana* (zbog imena izvedenog od indoevropskog **di* „sijati”), smatrana je i za boginju svetlosti, pa je poistovećivana sa rimskom boginjom meseca *Lunom*. [D. Srejović, A. Cermanović-Kuzmanović, *Rečnik grčke i rimske mitologije*, Beograd, 1987, kod reči *Dijana*]. Cela ova materija ima nesumnjivo stariju kulturnu podlogu, i to orijentalnu. Na to nas, između ostalog, upućuje *Ileana* kao jedno od imena Meseca. Poznato je da je religijama Mesopotamije termin *ana* označavao „nebo” a il je bio opšte rašireni pojam sa značenjem „bog, božanstvo”. (M. Višić, *Zakonici drevne Mesopotamije*, Beograd, 1985, str. 14 i 34). Shodno tome, naša *Ileana* treba da je *Il-Ana*, „boginja neba”. Nema sumnje da je svim ovim likovima prauzor *Velika Majka*, čiji je kult bio podržavan od najstarijih vremena u htoskim agrikulturama Male Azije. (O *Jani* kod drugih balkanskih naroda, vidi u: Љ. Раденковић, *Народна бајања код Јужних Словена*, Београд, 1996, стр. 40-41).

24) Ove pogrebne pesme su se na ispitivanom prostoru potpuno izobičajile, a prilično su se kod Vlaha razredila i ostala jutarnja posmrtna pevanja. Kod *Bufana* u Majdanpeku „zore” su se pevale do posle Drugog svetskog rata. Etnomuzikolog *Milan Vlajin* uspeo je da snimi jedan primer u Jabukovcu šezdesetih godina (v. isti, *Каракѡтерисѡиѡе музичѡѡѡ фолѡлѡра из оѡолине Неѡѡѡина*, Мокранчеви дани 1967, Зајечар, 1969, стр. 20-21). Kod Rumuna u jugoslovenskom Banatu *Cîntecul zorilor* praktikuje se samo u selima *Fratuca*, kolonista iz planinskog dela rumunskog Banata. *Radu Flora* ističe da

dok pokojnik leži na odru u kući, pevaju izlazećem Suncu - nedvosmisleno ovom nebeskom telu dodeljuju ulogu svojevrsnog, *dvosmernog psihopomposa*. Za Suncem obavezno treba ići ukoliko se želi smeštaj u raj, a potom, kad nastupi eshatološko „čudesno proleće“, povratak među žive.²⁵⁾ Sunce ovu ulogu može da ostvari zato što i samo, i to svakodnevno, „preživljava“ dramu umiranja i rađanja.

Predstave o Suncu koje se svakog jutra rađa na *istoku* i svake večeri umire na *zapadu*, veoma su stare i potiču od praistorijskih lovaca i sakupljača hrane. Njihov simbolički svet mrtvih bio je na zapadu, a sahranjivanje su vršili u pećinskim staništima. *Podzemlje*, kao boravište mrtvih, javlja se tek sa neolitskom zemljoradnjom, kada se pećine i jame pretvaraju u *ulaze* u taj donji svet. Nebo se odvaja od zemlje, a ova se zamišlja kao ploča oslonjena na stubove. Sunce počinje da kruži, danju preko sveta živih od istoka ka zapadu, a tokom noći vraća se s donje strane na istok, obasjavajući usput svet mrtvih. Solarna tanatologija diže potom ovaj svet do *uranskih visina*, koje će kasnije biti prihvaćene i od strane hrišćanstva.²⁶⁾ U „pismama zore“ (kao i u ostalim posmrtnim pismama Vlaha i Rumuna) nalazimo isprepletene rudimente svih ovih kulturnih slojeva, ali dominira „posmrtna geografija“ koja onaj svet smešta gotovo u istu ravan sa svetom živih. Najčešće je to prelepa *livada* na nekom *brdu*, oivičena *šumom*, sa velikim *drvetom* u sredini ispod koga neprestano izvire *voda* - prava *pastorala* kojoj su *stočari* nesumnjivo udarili svoj završni pečat! To je krajnje odredište umrlog čoveka, do kojeg će doći ako se prepusti *Suncu*, ili ako se drži *desne strane* pri putovanju u zagrobni svet; a za desnu stranu znamo da je u prostornoj simbolici mnogih naroda, izrazito solarna. Ali, ako se desi nesreća i čovek umre bez sveće, zapašće u tamne predele onoga sveta, i živi će morati u pomoć da mu šalju sunčevu pticu - *belog petla* - da ga odande izbavi!²⁷⁾

Sunce i smrt. Pozicija sunca u kultu mrtvih postaje jasnija u primerima posmrtnog pevanja, u kojima se ono prepire sa smrću oko toga ko je od koga jači.²⁸⁾ Sunce veli da je ono, jer „greje doline duboke, planine visoke i ravnice široke“, a smrt odgovara da je ono jače jer boravi u *osušenoj* voćki na kraju sela, odakle, kad god joj se prohte, silazi na *igranke* i tamo probira „momke prema *kapama*, devojke prema *vencima* a neveste prema *kolevkama*“; hvali se kako *trajno* razdvaja brata od

je ona bila retka na celoj dakorumunskoj teritoriji, a da se zadržala jedino u severo-zapadnoj Olteniji i u Banatu. (Isti, *Zapisi, književnost i kultura kod Rumuna u SAP Vojvodini*, Zrenjanin, 1981, str. 50-53). Mi smo na raspolaganju imali 17 primera iz Rumunije (D. Șandru, *Folklor românesc*, București, 1987, passim), i zbornik *Folklor din Oltenia și Muntenia*, vol. I, u redakciji I. Serba, București, 1967, passim), i šest s područja jugoslovenskog Banata (zb. *Foaie verde, lămâiță*, Zrenjanin, 1982, passim).

25) U jednom primeru se doslovce nalaže pokojniku: „Ne povedi se za vodom, jer ona teče u nepovrat, već idi za Suncem, jer ono odlazi i ponovo se vraća!

26) „Nebo“, „nebesa“ i slični pojmovi osnovne su dogmatske kategorije u današnjim visokim religijama.

27) Beli petao, sa upaljenim svećama koje mu se metnu na krila, „šalje“ se pokojniku u pomoć preko prozora sobe u kojoj je ležao na odru. Ovaj običaj se zadržao do danas kod Vlaha u Zviždu. Carani, kao i Vlasi Poreča, Crne reke i Homolja, u ovakve svrhe izrađuju *rajsku sveću*, koja je u Zviždu i okolini nepoznata. Vidi više o „tehnika“ izvođenja pokojnika „na svetlo“ u navedenom radu: *Pajčka sveća u кулѣу мртвих*..

28) Vidi npr. *bocet* br. 57 iz Oltenije u: D. Șandru, *Folklor românesc*, str. 460.

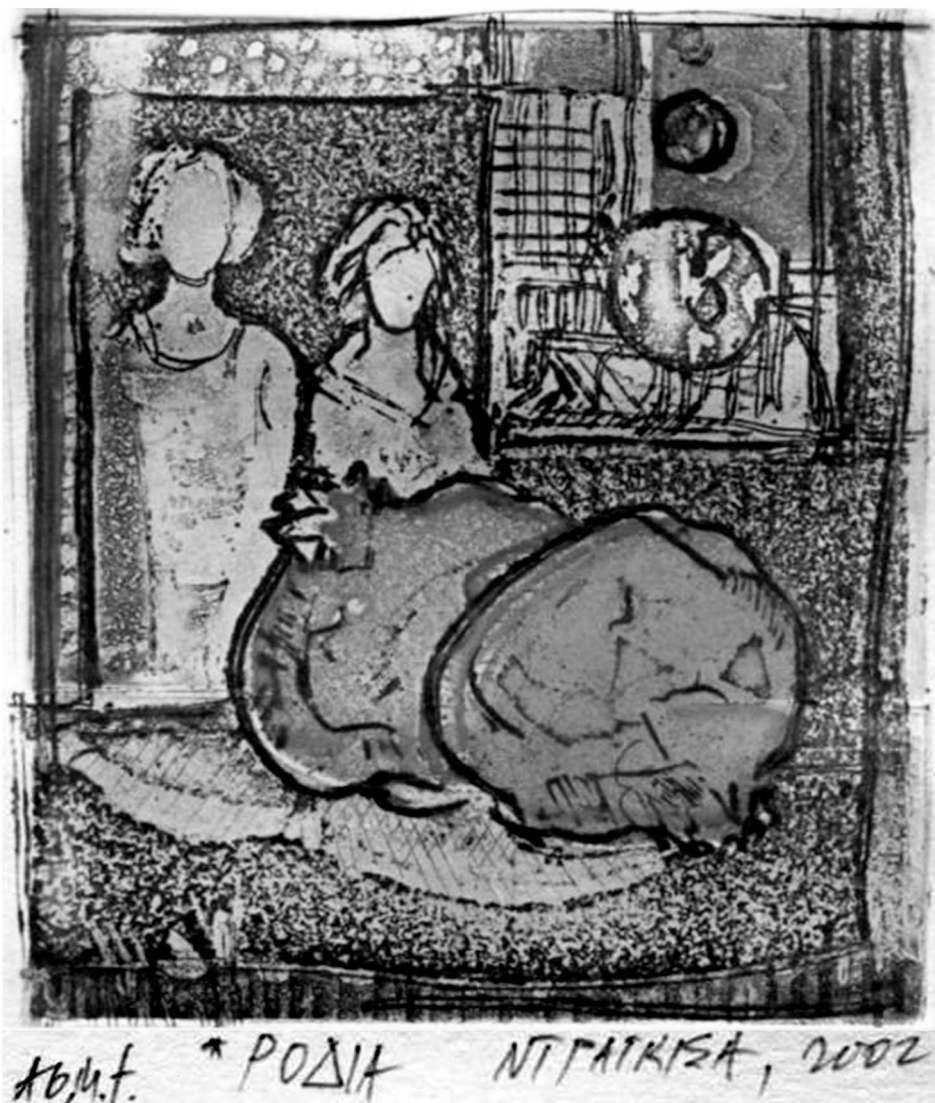
brata, muža od žene, decu od roditelja itd. Time, nad otvorenim kovčegom običnog smrtnika, pevač iskazuje *kosmološki* pesimizam, jer priznaje da smrt ima vlast i nad *prirodom* i nad *kulturom*, naročito nad njenim *socijalnim* delom. Izlaz iz ove nepodnošljive antinomije krajnje je jednostavan: *ritam smrti predupređuje se tako što se pokojnik predaje božanstvu Sunca, kao zalog za nova vaskrsnuća!* Jer, „ako bi nešto sasvim bez prestanka nastajalo iz bivstva, a da se u njega ništa ne vraća, presahnulo bi bivstvo nastalih stvari”, zapisaće u IV veku jedan od poslednjih paganskih careva antičke Evrope, i Mitrin žrec - *Julijan Imperator*.²⁹⁾ Njegov **kralj Helije**, alijas **Mithra**, alijas **Sol invictus**, biće na zvaničnoj sceni teško poražen u sukobu sa nastupajućim hrišćanstvom. Ali, ostaće da živi – vidimo - kao **Suare fracijuare** u *engramima kolektivnog nesvesnog* nekih balkanskih naroda sve do naših dana.

29) *Himna kralju Heliju*, 137d, u: J. Imperator, *Izabrani spisi*, Beograd 1987.

IX

KNJIGA UTISAKA

*Impresije grupe intelektualaca o knjizi
„Vlasi na zalasku Sunca”*

Sl. 34 Dragiša Ćosić, „Grafika iz grčkog ciklusa”, 2002..

Dragan Jacanović, arheolog, Požarevac
ISPUNJEN DUG PREMA MATERNJEM JEZIKU

Narodna književnost predstavlja dušu jednog naroda, bez čijeg poznavanja i razumevanja nije moguće shvatiti jedan narod i razumeti njegove običaje i kulturu. Šta bi ostalo od sumerske, grčke i rimske kulture i kako bismo je rastumačili, da nam nisu sačuvani zapisi Epa o Gilgamešu, Ilijade, Odiseje, Enejide, mitoloških priča o bogovima, grčkih tragedija, Ezopovih basni, latinskih sentencija... Ovom aspektu vlaške kulture skoro i da nije posvećivana pažnja, već su teme istraživanja uglavnom bile manifestacione pojave, koje su same po sebi bile interesantne i beskrajno raskošne, ali nedovoljne za razumevanje same suštine vlašskog bića. Ogromna većina istraživača živela je i radila sa predubedenjem da Vlasi i nemaju književnost.

Paun Es Durlić je jedan od retkih naših etnologa, možda i jedini, koji je rođen i koji živi i radi u samom središtu vlašskog etničkog prostora u istočnoj Srbiji. Sliv Porečke reke je praiskonski prostor koji ovenčava Đerdap, Miroč, Deli Jovan, Krš i Kučajske planine i koji je iznedrio Lepenski Vir i Rudnu Glavu, dve temeljne tačke evropske civilizacije i kulture. To je kraj gde su još uvek žive priče o zmajevima, Muma Paduri i Vili Ravijolji, o Marku Kraljeviću i Milošu Obiliću, čiji su tragovi do danas ostali u brojnim toponimima.

Prve reči koje je Paun čuo i sa kojima je progovorio bile su na vlaškom jeziku. Njemu je to bio maternji jezik, kojim ga je naučila majka Gergina, koja je bila živo oličenje one Velike Majke, koja nije samo da rađa, već da detetu da dušu i duh i da mu ulije ljubav i veru u život, pravdu, poštenje i ljubav. Zbog toga je autor ove knjige za moto uzeo njenu misao: „Kad umre čovek čije priče niko ne zapiše, to je kao kad spališ hiljadu nepročitanih knjiga.“

Strpljivim i dugotrajnim radom Paun Es Durlić je otkrio poslednje Orfeje Balkana, koji su uz zvuke violine i uz jednu praiskonsku melodiju pevali jako duge pesme koje nisu služile samo da zabave, ili prekrate duge zimske noći. Te pesme osobenog ritma govore o mitskim junacima, o redu i poretku i na nebu i na zemlji, o stvaranju sveta, o dobru i zlu, kao i svi drugi veliki mitovi. Samo kao istraživač koji vlašku kulturu poznaje iznutra i koju duboko nosi i oseća u sebi, Paun je uspeo da pronađe raskovnik travu, otvori ženama dušu i razveže jezik, pa da mu satima i satima kazivaju pesme, bajalice, priče... On je poslušao savet majke Gergine i sva ta pevanja i kazivanja, sam i sa saradnicima prvo snimio, a onda brižljivo zapisivao reč po reč, glas po glas, čak i poluglas. Rezultat tog višedecenijskog rada je ova knjiga koja ima mitsko-poetski naslov „VLASI NA ZALASKU SUNCA“. Iako je on višeznačan, čini mi se da on daje osnovnu poruku vlaške kulture: „Ne idi za vodom jer se ona ne vraća, već idi za Suncem, jer se ponovo rađa.“ Ovom knjigom Paun Es Durlić je vratio među žive brojne kazivače i pevače, koji su davno prešli onu tananu nit koja deli svet živih od sveta mrtvih.

U prvom delu knjige autor donosi čitave rukoveti predivnih lirskih pesama, koje su uglavnom pevale devojke i koje oslikavaju svu veličinu, toplinu i lepotu devojačke ljubavi, kao i svu težinu kletve devojačke. U tim pesmama momak i devojka

se porede sa božurinom, bosiljkom, ljubičicom, ali ponekad i sa pelinom i drugim gor-
kim biljem. Posebno je značajna pesma „Moj cvetiću uvenuli” u kojoj imamo jedin-
stven primer „slovenske antiteze”, stilske figure koja je karakteristična za srpsku
narodnu epiku, dok je u svekolikoj lirskoj poeziji nema. Svojom metrikom, dina-
mikom i melodikom, kako u vlaškom originalu, tako i u izvanrednom prepevu, ova
pesma je lirska i epska u isti mah:

„Moj cvetiću uvenuli
Što mi crniš i što veneš?
Da l te slana noću pali,
Il te mana danju gori?
Ne pali me noću slana,
Nit me danju gori mana,
Već ja tamnim i sušim se
Jer me dragi ostavio.”

„Pesma o hajduk Veljku”, najvećem junaku Prvog srpskog ustanka u istočnoj
Srbiji, je jedina te vrste u narodnom poetskom stvaralaštvu. Iako ona opeva pogibiju
hajduk Veljka kao istorijski događaj u realnom vremenu, ona je prepuna praiskon-
skih starobalkanskih mitskih elemenata i cela je spevana prema prastaraj mitološ-
koj matrici. Kad ide hajduk Veljko drhti sva zemlja, izleće kaldrma iz puta, njegov
konj Musa pije vino kao i Šarac Kraljevića Marka. Sama smrt junaka je mitologizo-
vana kroz izdajstvo Milutina Džanovljanina. Pesma je jedinstvena i po tome što se
posle svakog pominjanja izdajnika Milutina javlja stih sa oštrom i sočnom psovkom
upućenom direktno njemu.

Paun Es Durlić je od narodnih pevača laptara – lautara zabeležio čitavu pre-
gršt mitoloških i junačkih balada koje opevaju kako poznate mitske junake: Starina
Novak, Grujica Novaković, Marko Kraljević, majstor Manojlja, tako i nepoznate: Đer-
đu – zet kralja Žigmana, Gica Katanica, Korbja. U njima se javlja čitav niz starobal-
kanskih motiva koji su prisutni i u srpskim epskim pesmama. Tako u pesmi „Đerđu
– zet Žigmana kralja”, glavni junak, slično Marku Kraljeviću devet godina čami nevin
u tamnici:

„Perčin mu toliki beše
Da je pola prostirao,
A s pola se pokrivao.”

Pesma „Gice i dragana Stančica” je po motivu slična srpskoj epskoj pesmi
„Marko Kraljević i Miloš”, čija se radnja i odvija „preko krasne Miroča planine”. Gice
tera Stančicu da peva kroz planinu, ali ona ne sme od Florina, koji predstavlja muški
pandan vile Ravijojle. Dolazi do borbe Gice i Florina za devojku i pesma se po mo-
tivu radnje približava motivima pesme „Banović Strahinja”, s tom razlikom što Gica
ženi ne prašta izdaju i neverstvo, već joj seče glavu.

Balada „Ljutiti starac” je samo po osnovnom motivu slična srpskoj epskoj pe-
smi „Ropstvo Janković Stojana”, ali je znatno složenija i razigranija.

Pesma „Majstor Manojlo” je po temi slična pesmi „Zidanje Skadra”. Sama rad-

nja i motivi su skoro isti, ali to ni u kom slučaju ne umanjuje originalnost same pesme i njenu lepotu. Tu pojavu u narodnoj epici zapazio je još Vuk Karadžić, objavljujući jednu pored druge dve pesme, jednu sa originalnim naslovom, a drugu naslovljenu „Opet to ali drukčije“. U vlaškoj pesmi majstor Manojlja sa devet zidara zida manastir. Što za dan sazidaju to se za noć obruši i oni moraju da uzidaju ženu majstora, koja prva donese ručak. Samo Manojlja ne odaje ženi tajnu šta je čeka i ona biva uzidana. Za razliku od srpske pesme, Bog kažnjava sve majstore tako što ih okameni.

Pesma o Marku Kraljeviću, koji je najveći starobalkanski mitski junak i o kome postoji veliki broj pesama, je potpuno nova po motivu. Marko ide u Varaždin po vino za Đurđevdan sa četvora kola, u koja su upregnuta po četiri vola i na svakim kolima su po četiri tovara vina. Turčin mu za to vreme hara dvorove i odvodi ženu Sindu, čime se i ova pesma po motivu približava pesmi „Banović Strahinja“.

Po motivu i imenima junaka veoma je dragocena pesma „Korbja“. Korbja je lopov koji je zbog krađe u tamnici, gde je potpuno zamagljena etimologija kako njegovog, tako i imena njegovog konja Rojbu. U sličnom miljeu je i pesma „Kosta čobanin“, kome lopov Florentin, pored kučke Dulfe, krade ovce.

Kroz sve te pesme susreli smo se sa jako starom i zamršenom mitološkom pričom, koja će sasvim izvesno biti predmet istraživanja budućim generacijama izučavalaca starobalkanske kulture.

Posebnu grupu predstavljaju mitološke pesme „Sveta Majka Petkovic“, „Pesma o svecima“, „Kako je stvorena zemlja“ i „Pesma Starine Novaka“, koje iako imaju zaogrnuo hrišćansko ruho, potiču iz dublje starine, dok je „Jana Simzijana“ čista prethrišćanska pesma. Kroz sve njih se može naslutiti prethrišćanski vlaški pantheon.

U daljem delu knjige Paun Es Durlić donosi čitave niske koledarskih, svadbarskih, dodolskih i lazaričkih pesama, kao i zdravice iz Mlave. Sve one predstavljaju važne kockice za upotpunjavanje raskošnog mozaika vlaške usmene književnosti.

Posebnu celinu predstavljaju „Petrakature“ i „Marturije“, kroz čije sagledavanje i razumevanje se mogu shvatiti vlaški pogrebni običaji i njihovo shvatanje života i smrti.

Na kraju „poetskog“ dela knjige autor donosi ljubavne pesme, bajalice, vračanja i ljubavna vračanja, koje u životu Vlaha imaju veoma značajnu ulogu. Kroz njih vidimo svu snagu izgovorene reči, koja bi u početku svega i od koje posta sve što posta i postoji.

U drugom delu knjige Paun Es Durlić nam prezentuje prelepe vlaške narodne priče, među kojima se izdvajaju: „Zašto je pčela crna“, „Priča o Bogu i Đavolu“, „Kako je Sunce odustalo od ženidbe“, kroz koje su Vlasi tumačili i razumevali svet oko sebe. Na njih se, kao u jednom beskrajnom lancu, nadovezuju izreke, poslovice, zagonetke i psinke, koje predstavljaju najkraću i najtežu književnu formu, kojom je iskazana sva bit poimanja života i sveta.

Krajnji beočug u tom lancu čine erotske pesme. Od sve prezentovane književne građe, koja je izvanredno prepevana i prevedena, ova poslednja rukovet od dva-

deset pesama, objavljena je kao „neprevedena građa“, sa duhovitim obrazloženjem da ove sočne pesme treba da motivišu ljude da uče vlaški!

U završnom delu knjige Paun Es Durlić daje poglavlje „Slušajte moju priču“, gde prezentuje istoimeni projekat i donosi nove priče takmičara sa finalnog dela Sabora u Rudnoj Glavi 2019. Sledi autorska poezija na vlaškom jeziku pesnika Maria Poljakovića iz Topolnice, koja živo svedoči da vlaška poezija i danas nastaje i živi. Dragocene su i „Poučne beleške sa terena“ koje slikovito ilustruju način na koji je prikupljana bogata književna građa i koje znatno upotpunjuju sliku o vlaškoj kulturi u celini.

Iz obimne bibliografije autor je izdvojio i prezentovao u poglavlju „Izabrane studije“ četiri rada: „Vlaška mitološka pesma o poreklu zla“, „Elementi titanomahije u vlaškim mitološkim pesmama“, „Vlaška pesma o hajduk Veljku iz Topolnice“ i „Nebeska tela i obred marturije u kultu mrtvih“. Čini mi se da je njihovim ponovnim objavljivanjem autor prevashodno želeo da podstakne nove istraživače starobal-kanske kulture da zakorače u ovo „polje nemereno“ i među „ovce nebrojene“.

Iako Paun Es Durlić u biografiji na kraju knjige kaže da nije nosilac nikakvih nagrada i priznanja, ja znajući njega znam da su njemu najveće nagrade objavljeni naučni radovi o kulturi Vlaha, a pojavljivanje ove knjige na svetlo dana za njega je ravno najvećem svetskom priznanju. Knjiga „VLASI NA ZALASKU SUNCA“ je zlatna kolajna na Paunovim grudima, njegova osvojena zlatna legija časti za spašavanje od zaborava i propadanja pravih dragulja iz neizmerne riznice vlaške kulture. Za to će mu, siguran sam, biti zahvalne generacije i generacije koje dolaze, bez obzira na narodnost, veru i rasu, jer ovakve tvorevine uma, duha i duše jednog naroda ne poznaju vremenske, teritorijalne i političke granice. To će razumeti svaki čitalac koji pročitava ovu knjigu, a pročitao je u jednom dahu i čitao je više puta.

Ovom knjigom autor je ispunio zavet prema majci Gergini i maternjem jeziku, podigavši njima i sebi za života, dostojan spomenik kakav zaslužuju.

Saša Srećković, etnolog, Beograd
ISKRE VRCAVOSTI BEZ PREMCA

Pred nama je još jedna živopisna zbirka duhovne kulture Vlaha kojima nas daruje Paun Es Durlić. Još jedan biser narodnih umotvorina i nematerijalne kulture iz njegove majstorske radionice.

Prisećajući se jednog detalja iz svoje (bolje) studentske prošlosti pamtim da su poslednje generacije studenata etnologije kojima je bila organizovana terenska praksa posredstvom Fakulteta redovno bile vođene u krajeve gde živi prevashodno vlaško stanovništvo. Niko nije dovodio u sumnju činjenicu da će studenti baš tako na verodostojan način shvatiti svoju struku „na terenu“. I verovatno, već u to doba, to nije bilo moguće nigde drugde. Ne mogu zaboraviti ni te priče ni tu jedinstvenu duhovnost koja isijava u oba sveta za koje za sada znamo da postoje. U velikoj meri i zahvaljujući Vlasima!

Terenski rad je nekad važio za uslov *sine qua non* profesije. Danas je taj teren-

ski etnografski rad izvan većih gradskih centara uglavnom zamro, odnosno gotovo da možemo reći da se "dobrovoljno" ugasio. A bogami izumire nažalost i autentična kultura Vlaha u Srbiji, jer društvo nije imalo tu snagu da objasni mladom vlaškom stanovništvu koliko njihova kulturna tradicija vredi, iako je u administrativnim nomenklaturama ona obeležena kao "lokalna".

Ispade tako da Paun Es Durlić spontano oprema svojevrsnu Nojevu barku kulture svojih sunarodnika. Dok smo mi po muzejima silom ili milom prilika zabavljeni ovih dana hrpama formulara - jedan kosmos ljudske mudrosti odlazi u nepovrat. Ta sramota ide na obraz institucija, svakako. Još uvek želim da verujem i rado bih kolegi Paunu ulio nadu da će dobiti podršku iz naučnih, kulturnih i obrazovnih ustanova za svoj rad.

Pred nama je dakle, značajan deo inventara Nojeve barke Vlaha u Srbiji, koji prikuplja, obrađuje i sistematizuje pojedinac, koji je postao institucija umesto onih koje to formalno jesu.

Iskre vrcavosti bez premca pljušte pred čitaocem svedočeći o narodu koji je vekovima branio svoj autohtoni pogled na svet, sred istorijskih okolnosti, ali u velikoj meri u dosluhu s damarima prirodnih ciklusa koji neumitno opominju arogantnu ljudsku vrstu da nije jedini gospodar ni na ovom ni na onom svetu.

Svetlana Nikolin Sampat, novinar-politikolog, Pančevo
VRH NARODNE POETIKE STAROG KONTINENTA

Balkan je vekovima poznat po velikom broju etničkih zajednica od kojih jedan mali procenat čine male i skrivene etničke zajednice i etničke grupe kojima nauka, na žalost, nije do sada posvetila ozbiljniju pažnju i istraživanja. Upravo te male zajednice osuđene su, u eri neminovne globalizacije, na ubranu asimilaciju, nestanak njihovih jezika/dijalekata, a sa njima njihovog vekovnog oralnog nasleđa, tradicije i identiteta. Jedna od tih starih, autohtonih etničkih zajednica centralnog Balkana su i Vlasi istočne Srbije sa svojim jedinstvenim kulturnim, običajnim i lingvističkim nasledjem, decenijama zanemarivani i skoro sasvim zaboravljeni kako od nauke tako i šire javnosti.

Pad Berlinskog zida 1989. a zatim tranzicija i demokratizacija država sa tada rigidnim komunističkim sistemima kao i prihvatanje visokih standarda o ljudskim pravima i novim mogućnostima za ispoljavanje bogatstva različitih kultura i tradicija u okviru nove Evrope, dovela je do buđenja i ovih, do tada malo poznatih etničkih zajednica na Balkanu pa tako i Vlaha istočne Srbije. Decenijska asimilacija i sa njom neminovno gubljenje autohtonog identiteta već je do tog doba nanelo nenadoknadiv udarac očuvanju lingvističkog i drugog tradicionalnog kulturnog nasleđa Vlaha o kojima je doskora retko ko uopšte i znao da postoje. Samo zahvaljujući upornosti i posvećenosti malobrojnih istraživača danas smo u mogućnosti da upoznamo prelepu vlašku poeziju, priče, basne, legende, razumemo drevne običaje i tradiciju stvarane vekovima i prenosene sa generacije na generaciju sve do današnjih dana. Etnolog Paun Es Durlić, i sam pripadnik vlaške populacije istočne Srbije,

posvetio je čitav svoj život sakupljanju, sistematizovanju, proučavanju, promociji i afirmaciji dragocenog tradicionalnog nasleđa Vlaha koje zahvaljujući upravo njemu imamo mogućnost da upoznamo, fascinirani slojevima i slojevima vekovnih konotacija i jedinstvenih na ovim prostorima, drevnih duhovnih vertikalala.

Neprikosnoveni znalac i autoritet kada je reč o ovoj staroj etničkoj zajednici, Paun Es Durlić nas već decenijama stručno, uporno i strpljivo vodi kroz jedinstvene i prelepe poetske domete Vlaha sačuvanih zhvaljujući njegovim mnogobrojnim višegodišnjim terenskim istraživanjima, sve vreme ukazujući na vrednost i značaj očuvanja, sada već nestajućeg, vlašskog jezika/dijalekta u kome su sadržani najvažniji elementi jedinstvenog vlašskog identiteta. Ovo je zbirka impresivne poezije koju nam je darivao Paun Es Durlić, koja se čita sa uzbuđenjem i zadivljenošću pred genijalnošću vekovne kreativnosti i duhovnosti Vlaha, a koja po svojim vrednostima dostiže sam vrh narodne poetike starog kontinenta.

Prof. univ. dr Sadik Idrizi Aljabak, Prizren

BIO JE POSLEDNJI TRENUTAK

U celosti sam pročitao rukopis pod naslovom „Vlasi na zalasku aunca - usmeno stvaralaštvo Vlaha Poreča, Gornjeg Peka i susednih oblasti“, autora Pauna Es Durlića. Rukopis predstavlja samostalan autorov naučnoistraživački rad, koji je plod primene savremenih metoda na konkretnom materijalu, te autorove inventivnosti, kreativnosti i nedvojbeno odličnog poznavanja područja i predmeta proučavanja.

Kao svedok velikih promena koje su zadnjih decenija zahvatile celi region, posebno oblasti nastanjene Vlasima, autor je sadašnjoj i budućim generacijama ostavio zapis o narodu čiji se koreni urušavaju pred naletom globalizacije, urbanizacije i tzv. civilizacije.

Paun Es Durlić nije mogao ostati nemi posmatrač dok pred njegovim očima nestaje viševjekovna tradicija, običaji, folklor i celokupan način i organizacija života naroda kome i sam pripada. Bio je poslednji trenutak da ovo uradi, jer je proces „urušavanja“ u odmakloj, gotovo završnoj fazi.

Posebna vrednost ovog rukopisa je u činjenici što je autor obavio iscrpna, detaljna, osmišljena i potpuna terenska istraživanja u Poreču i Gornjem Peku. U rukopisu se nalaze dosad nepoznate kulturološke vrednosti, tako da će štampanjem ovog rukopisa kao knjige najširoj javnosti biti dostupne brojne vrednosti Vlaha istočne Srbije, ali će istovremeno biti otrgnuti od zaborava mnogi etnološki, folkloristički, kulturološki i drugi podaci o narodu „na zalasku sunca“.

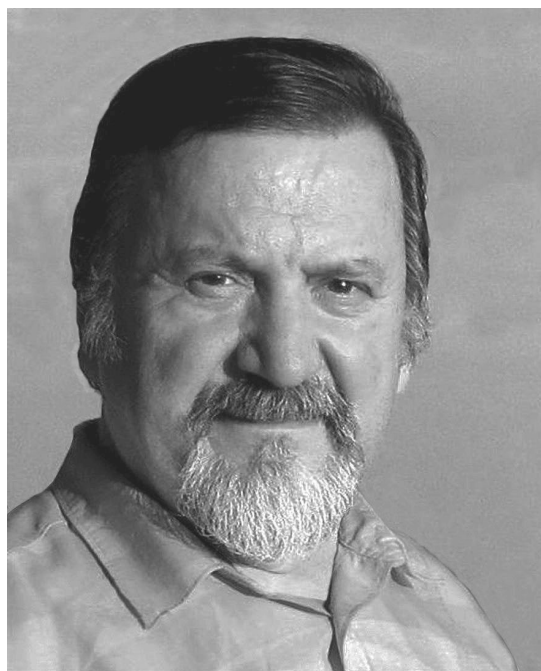
Prof. dr Dorin Lozovanu, Kišinjev, Moldavija

OSTAVŠTINA ZA BUDUĆE GENERACIJE

Rumîinii din estul Serbiei reprezintă o comunitate etnică importantă încă ca număr şi areal, dar care se confruntă cu problemele identităţii şi identificării, atât etnică cât şi lingvistică. Tradiţiile specifice, aspectele etnografice şi folclorice încă

păstrează multe lucruri inedite, însă limba și numărul vorbitorilor este puternic afectată de asimilare. La acestea se adaugă migrația accentuată din această regiune, cândva cu populație compactă și numeroasă. Totuși, încă există un foarte bogat patrimoniu etnografic al românilor din estul Serbiei, care nu a fost pe deplin cercetat, valorificat și făcut cunoscut publicului larg. Din experiența personală, de cercetare a peste două decenii a comunităților etnice românești din Peninsula Balcanică, cel mai aproape m-am simțit de românii din Serbia. Iar dintre toți cercetătorii cunoscuți, fără îndoială pot menționa că etnologul Paun Es Durlić este cel care a realizat cele mai valoroase și importante cercetări etnografice asupra românilor din estul Serbiei. Acesta este omul care a pătruns în esența culturii populare, care a colectat materialul de teren și l-a prezentat autentic. Contribuția esențială a lui Paun Es Durlić este atât în plan etnografic, cât și lingvistic, păstrând forma dialectală autentică, redând limba vie și prezentând bogatul vocabular rumânesc din estul Serbiei. În timp ce unii fac politică, alții propagandă și rămân divizați și creează impresia mai multor grupuri separate, unul ca Paun Es Durlić aduce adevărata contribuție la emanciparea culturii, limbii și identității românilor din estul Serbiei prin intermediul științei de teren. Cartea „Rumînji în zovîrnjit đî suari” reprezintă un tezaur etnografic, folcloric și lingvistic, prin contribuția autorului de a colecta, cerceta, transcrie în dialectul rumânesc autentic și traducerea în limba sârbă a numeroase povești, cântece și descântece, care astfel vor rămâne cunoscute pentru generațiile viitoare.

Vlasi iz istočne Srbije predstavljaju još uvek važnu etničku zajednicu po broju na tom području, ali su suočeni sa problemima identiteta i identifikacije, kako etničkih tako i jezičkih. Specifične tradicije, etnografski i folklorni aspekti još uvek zadržavaju mnoge izuzetne stvari, ali asimilacija snažno utiče na jezik i broj govornika. Tome se dodaju i značajne migracije sa ovog regiona, koji je nekada bio kompaktan i sa velikim brojem stanovnika. Međutim, još uvek postoji veoma bogato etnografsko nasleđe Vlaha u istočnoj Srbiji, koje nije u potpunosti istraženo, iskorišćeno i objavljeno široj javnosti. Iz ličnog iskustva mogu reći, na osnovu istraživanja više od dve decenije rumunskih etničkih zajednica na Balkanskom poluostrvu, da sam kao najbliže Rumunima osećao Vlahe istočne Srbije. I od svih poznatih istraživača, svakako mogu pomenuti da je etnolog Paun Es Durlić taj koji je sproveo najvrednija i najznačajnija etnografska istraživanja o Vlasima na istoku Srbije. On je čovek koji je prodro u suštinu popularne kulture, koji je sakupio terenski materijal i autentično ga predstavio. Suštinski je doprinos Pauna Es Durlića, i etnografski i lingvistički, na očuvanju autentične dijalektalne forme, prenošenju živog jezika i predstavljanju bogatog rumunskog rečnika u istočnoj Srbiji. Dok se jedni bave politikom, drugi podelama i stvaranjem utiska o nekoliko zasebnih grupa, neki poput Pauna Es Durlića daju stvarni doprinos emancipaciji kulture, jezika i identiteta Vlaha istočne Srbije kroz terensku praksu. Knjiga „Vlasi na zalasku Sunca” predstavlja etnografsko, folklorno i jezičko blago, kroz autorov doprinos sakupljanju, istraživanju, zapisivanju na autentičnom rumunskom dijalektu i prevođenjem na srpski brojnih priča, i pesama koje će ostati iza njega kao ostavština za buduće generacije. (Prevod: dr Lozovanu).

BIOGRAFIJA AUTORA

Paun Es Durlić, diplomirani etnolog i likovni pedagog, kustos Muzeja u Majdanpeku u penziji. Rođen je u Blizni kod Rudne Glave 1949. godine, gde je završio osnovnu školu. Učiteljsku školu je završio u Negotinu sa diplomskim radom iz oblasti muzikologije, retkim u istoriji te škole. Studirao je srpsko-hrvatski jezik i književnost a potom i grupu za likovno vaspitanje i obrazovanje na Višoj pedagoškoj školi u Beogradu, na kojoj je diplomirao 1973. godine. Radio je kao likovni i muzički pedagog u Majdanpeku, Vlaolu i Rudnoj Glavi. U međuvremenu je shvatio da prosveta nije za njega, pa je odlučio da promeni struku. Početkom osamdesetih

godina upisao je etnologiju na Filozofskom fakultetu u Beogradu i prešao na rad u majdanpečko odeljenje Muzeja rudarstva i metalurgije iz Bora, za čije otvaranje je dao značajan lični doprinos, kao i za potonju transformaciju ovoga Odeljenja u samostalan Muzej, na čijem je čelu bio u dva uzastopna mandata. Preko četiri decenije se aktivno bavi istraživanjem kulturno-istorijskog nasleđa opštine Majdanpek i susednih oblasti, sa posebnim interesovanjem za nematerijalno kulturno nasleđe Vlaha istočne Srbije. Učesnik je više domaćih i stranih naučnih skupova. Objavio je preko trideset stručnih i naučnih radova, s područja etnologije, arheologije, istorije, etnomuzikologije, folkloristike i narodne književnosti, i jednu knjigu, koja je u kratkom vremenu objavljena i na engleskom a potom i na rumunskom jeziku. Knjiga je zasnovana na 104 terenske akcije u 74 vlaška sela. U oblasti interneta pripada pionirskoj generaciji koja je se u istočnoj Srbiji bavila internet prezentacijom. Vebmaster i dizajner lične internet prezentacije u okviru koje je po odlasku u penziju, pokrenuo originalni projekat „Vorbar: Nojeva barka vlaške kulture“, kojim se sakuplja i prezentuje etno-lingvistička građa sa celog područja istočne Srbije. Snimio je, režirao i montirao dva etno-filma koja su dobila visoke nagrade na međunarodnim festivalima. Ima zvanje instruktora umetničke fotografije FKSJ od 1984. godine. Dobitnik je prve nagrade na Prvoj svetskoj elektronskoj izložbi umetničke fotografije. Fotografije su mu objavljivane u više domaćih časopisa i knjiga. Pored umetničke fotografije bavi se etnološkim filmom, muzikom, poezijom, karikaturom, aforistikom, dizajnom, veb dizajnom i programiranjem u jezicima html, php, MySQL, JavaScript, jQuery i MS FoxPro. U nauci spaja nauku i poetiku, s tim što poetici daje prednost. Samotnjak i fantast, nije dobitnik nikakvih društvenih nagrada niti nosilac društvenih priznanja. Ali, iskreno veruje da je srećan čovek, jer ništa nije radio sa pola snage.

BIBLIOGRAFIJA

- 01) *Đurđevdan u Rudnoj Glavi* (građa), Zbornik radova Muzeja rudarstva i metalurgije u Boru, br. 2, Bor 1982, str. 197-200.
- 02) *Влашке њословице и изреке из Рудне Главе*, Развитак, 1, Зајечар 1984, стр. 68-72
- 03) *Влашке зајонейке из Рудне Главе и околине*, Развитак, 2, Зајечар 1984, стр. 97-105.
- 04) *Влашке њословице и изреке из Рудне Главе и околине*, Развитак, 6, Зајечар 1984, стр. 73-78.
- 05) *Три влашке народне њријовейке из Рудне Главе*, Развитак, 1, Зајечар 1985, стр. 56-60.
- 06) *Влашке њословице, изреке, клейве и њишалице из Поречке Реке*, Развитак, 3, Зајечар 1987, стр. 72-83
- 07) *Басме из Горњей Пореча*, Развитак, 4-5, Зајечар 1987, стр. 105-118.
- 08) *Проказивање књије „Велики кораџи“ или скаска о две бабице*, Развитак 1, Зајечар 1988, стр. 79-93.
- 09) *Лејенде и ѡредања о Милошу Обилићу код Влаха у североисточној Србији*, Развитак, 2, Зајечар 1989, стр. 66-73.
- 10) *Чија је кула Милошева Кула?*, Развитак, 2, Зајечар 1989, стр. 74-86.
- 11) *Камени рударски бај - случајни налаз са Праурије у Мајданѡку*, Гласник српског археолошког друштва, бр. 9, Београд, 1993, стр. 149-152
- 12) *Археомејталуршка истраживања на Праурији*, Гласник српског Археолошког друштва, бр. 10, Београд, 1995, стр. 79-88 (коаутор, први аутор Душко Мркобрад);
- 13) *Дуој фраџ - влашка верзија мишолошке ѡриче о Усуду*, Развитак бр. 194-195, Зајечар, 1995, стр. 113-119.
- 14) *Кулј мрјвих као основа за одређење релиѡије Влаха*, Етно-културолошки зборник, књ. I, Сврљиг, 1995, стр. 232-240.
- 15) *Покладни ѡривеј - обредна вајра из кулја мрјвих код Влаха североисточне Србије*, Етно-културолошки зборник, књ. II, Сврљиг, 1996, стр. 110-115.
- 16) *Мајданѡчка црква 1856-1996*, (проспект изложбе), Мајданпек, 1996
- 17) *Леска као мушки ајошројеон ѡречких Влаха*, Гласник Етнографског института САНУ, књ. XLV, Београд 1996, 137-143
- 18) *Леска као мушки ајошројејон ѡречких Влаха*, (проширена верзија), Развитак бр. 198-199, Зајечар, 1997, стр. 112-116.
- 19) *Небеска шела у кулју мрјвих код Влаха североисточне Србије*, Етно-културолошки зборник, књ. III, Сврљиг 1997, 153-158
- 20) *Породични ѡривеј у Лазници*, Развитак бр. 200, Зајечар, 1998, 157-164
- 21) *Слава („празњик“)* код Влаха Поречке Реке, Етно-културолошки

зборник, књ. IV, Сврљиг 1998, 253-262.

22) *Испраживање хоролоиоманџике као пример сарадње еџнолоџије и џсихолоџије*, (коаутор: Јовица Ђирић), Зборник радова са V научно-стручног саветовања о историји здравствене културе источне Србије, Зајечар, 1999, 172-181

23) *Маџијска сџаџисџика и алиби - два асџекџа дуџовечносџи маџије код Влаха*, Зборник радова са V научно-стручног саветовања о историји здравствене културе источне Србије, Зајечар, 1999, 281-288.

24) *150 џодина обнoвљеноџ рударсџва у Мајданџеку*, Саџт Музеја у Мајданпеку, 1999, <http://www.paundurlic.com/jubilej.htm>

25) *Роковник за 2002. џодину са еџно-календаром Влаха исџочне Србије*, Мајданпек, 2001.

26) *Рајска свеџа у кулџу мрџвих код Влаха у исџочној Србији*, Развитак 209-210, Зајечар, 2002, стр. 124-143.

27) *Небеска џела и обред „марџурија“ у кулџу мрџвих код Влаха северо-исџочне Србије*, Развитак 213-214, Зајечар, 2003, стр. 122-146.

28) *Танда - село коџа нема*, Саџт Музеја у Мајданпеку, 2004, <http://www.muzej-mpek.org.yu/tanda/index.htm>

29) *Влашка џесма о Хајдук Вељку из Тоџолнице у Поречкој Реци*, (коаутор Биљана Бојковић), Развитак 215-216, Зајечар, 2004, стр. 58-64.

30) *Власац - васкрс џоџољеноџ археолошкоџ локалиџеџа*, Развитак 216-217, Зајечар, 2004, стр. 4-10.

31) *Влашка миџолошка џесма оџџореклу зла, из Рашанца на Млави*, (коаутор Биљана Бојковић), Развитак 221-222, Зајечар, 2005, стр. 138-144.

32) *Чудесни свеџи камене кайије*, Саџт Музеја у Мајданпеку, 2006, <http://www.paundurlic.com/radovi/prerast.htm>

33) *Елеменџи џиџаномахије у влашким миџолошким џесмама*, Развитак 223-224, Зајечар, 2006, стр. 105-117.

34) *Свеџи језик влашкоџ хлеба. Сликовница у 40 слика*. БалканКулт фондација, Београд, 2010

35) *Sacred language of the vlach bread. Illustrated book and dictionary in 40 pictures*. Balkankult Foundation, Belgrade 2011

36) *Sfântă limba a colacilor rumânești: album în patruzeci de imagini cu dicționar*; trad.: Sorescu-Marinković Annemarie. - București : Editura Etnologică, 2013

INDEX ZAPISIVAČA

RB.	ZAPISIVAČ		S E L O	RED. BROJ MOTIVA
1	Balčanović Dejan	1	Ljubičevac	104, 117, 118
2	Demić Dragan	1	Rašanac	61
3	Dragić Dragomir	1	Crnajka	46
4	Durlić Paun	1	Blizna	1, 7, 8, 9, 12, 13, 15, 17, 25, 27, 34, 35, 44, 62, 63, 64, 66, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 96, 122, 123, 121, 130, 131, 626
		2	Crnajka	98, 105, 108, 627
		3	Duboka	43
		4	Jasikovo	623
		5	Klokočevac	26, 31
		6	Leskovo	625
		7	Rašanac	48, 50, 52
		8	Rudna Glava	2, 3, 10, 11, 21, 22, 23, 24, 32, 33, 38, 84, 94, 95, 99, 100, 101, 102, 103, 107, 111, 114, 116, 119, 120, 125
		9	Slatina	36, 40, 47, 49, 53
		10	Tanda	70, 126, 128
		11	Topolnica	6, 29, 39, 51
		12	Zlot	34
5	Ilić Dejan	1	Vrbnica	68
6	Kržanović Aleksandar	1	Brestovac	130
7	Matasarević Tihan	1	Korbovo	67
8	Mušlja Jon	1	Podgorac	112
9	Niculović Ljubiša	1	Tanda	127
10	Paunović Silvana, uč.	1	Blizna	19
11	Paunjelović Filip	1	Gamzigrad	16
		2	Osnić	28, 42, 65,
		3	Šarbanovac	20, 30, 69
12	Radulović Slavoljub, uč.	1	Gornjane	604

13	Stojanjelović Dragan	1	Krepoljin	114
14	Stuparević Gorica, uč.	1	Rudna Glava	37
15	Trailović Velimir	1	Prahovo	97, 110, 111
16	Zlatić Dejan, uč.	1	Crnajka	106

INDEX KAZIVAČA

RB.	S E L O	RB.	K A Z I V A Č	RED. BROJ MOTIVA
1	Blizna, zaselak Rudne Glava	1	Balabanović Sava	121, 130, 131
		2	Balanović Petar	44
		3	Brandušanović Stanka	96
		4	Durlić Gergina	1, 8, 9,15, 17, 25, 62, 63, 64, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 122, 123
		5	Katić Petar	27
		6	Konstantinović Savka	7
		7	Lazaraveć Sofija	12, 34, 35,
		8	Paunović Ilenka	19
		9	Rucić Zorica	622
		10	Stefanović Desanka	13
		11	Trailović Olgica	66
2	Brestovac (Bor)	12	Kržanović Aleksandar	129
3	Crnajka	13	Mučić Ruža	98
		14	Trifunović Jelenko	627
		15	Vojnović Krina	105, 108
		16	Vojvodanović Mika	46
		17	Zlatić Sofija	106
4	Duboka	18	Nikolić Miladin	43
5	Gamzigrad	19	Novaković Rosa	16
6	Jasikovo	20	Tauz Marica	623
7	Klokočevac	21	Katić Draga	26, 31
8	Korbovo	22	Matasarević Stanka	67
9	Krepoljin	23	Nikolić Nikolija	113

10	Leskovo	24	Žujica Nedeljko	625
11	Ljubičevac	25	Rajković Slobodanka	104, 117, 118
12	Osnić	26	Andrejević Žarko	42
		27	Paunjelović Filip	65
		28	Perić Petar	5
13	Podgorac	29	Mušlja Jon	112
14	Prahovo	30	Dobrivojević Magdalena	97
		31	Rajnić Radmila	109, 110
15	Rašanac	32	Petrović Milan	48, 50, 52
16	Rudna Glava	33	Bkić Veselinka	11, 22, 23, 32, 33, 95, 99, 103, 107, 116
		34	Božinović Dragi Šurda	626
		35	Dragojević Nedeljko	84
		36	Dragojević Petar	10, 21,
		37	Janković Stana	100
		38	Makulović Petar	125
		39	Nikolić Janko	94, 119
		40	Rajković Jelena	101, 102, 111
		41	Rucić Paun	114
		42	Stuparević Ljubomir	37
		43	Trailović Žarko	2, 3, 24, 38, 120
17	Slatina (Bor)	44	Dimitrijević Dragi	41, 45
		45	Marković Slobodan Bz	36, 40, 47, 49, 53
18	Šarbanovac	46	Čulinović A.	69
		47	Čulinović Miroslav	20, 30
19	Tanda	48	Ilić Paun	126, 128
		49	Ilić Rumenska	70
		50	Niculović Savka	127
20	Topolnica	51	Martinović Ilija	39, 51
		52	Petrović Nikola	6, 29
		53	Poljaković Mario	628
21	Vrbnica	54	Janković Vidosava	68
22	Zlot	55	Škoprdić Mileva	4
		56	Svetozar Marinović	28

Dragan Jacanović: *Za ovu knjigu će Paunu Es Durliću, siguran sam, biti zahvalne generacije i generacije koje dolaze, bez obzira na narodnost, veru i rasu, jer ovakve tvorevine uma, duha i duše jednog naroda ne poznaju vremenske, teritorijalne i političke granice. To će razumeti svaki čitalac koji pročita ovu knjigu, a pročit će je u jednom dahu i čitaće je više puta.*

Saša Srečković: *Pred nama je još jedna živopisna zbirka duhovne kulture Vlaha kojom nas daruje Paun Es Durlić. Još jedan biser narodnih umotvorina i nematerijalne kulture iz njegove majstorske radionice.*

Svetlana Nikolin: *Samo zahvaljujući upornosti i posvećenosti malobrojnih istraživača danas smo u mogućnosti da upoznamo prelepu vlašku poeziju i priče, razumemo drevne običaje i tradiciju stvarane vekovima i prenosene sa generacije na generaciju sve do današnjih dana.*

Sadik Idrizi: *Posebna vrednost ovog rukopisa je u činjenici što je autor obavio iscrpna, detaljna, osmišljena i potpuna terenska istraživanja u Poreču, Gornjem Peku i susednim oblastima. U rukopisu se nalaze dosad nepoznate kulturološke vrednosti, tako da će štampanjem ovog rukopisa kao knjige najširoj javnosti biti dostupne brojne vrednosti Vlaha istočne Srbije, ali će istovremeno biti otrgnuti od zaborava mnogi etnološki, folkloristički, kulturološki i drugi podaci o narodu „na zalasku sunca“.*

Dorin Lozovanu: *Od svih poznatih istraživača, svakako mogu pomenuti da je etnolog Paun Es Durlić taj koji je sproveo najvrednija i najznačajnija etnografska istraživanja o Vlasima na istoku Srbije.*

